

CZU: 364.14:612.6(478)

POLITICI FAMILIALE CU IMPACT ASUPRA COMPORTAMENTULUI REPRODUCTIV

Maria BULGARU, Oleg BULGARU

Universitatea de Stat din Moldova

În articolul de față sunt reflectate câteva aspecte ce țin de implementarea politicilor familiale în Republica Moldova și de necesitatea introducerii unui șir de schimbări care ar influența pozitiv comportamentul reproductiv al populației. Studiul este axat pe rezultatele cercetării „*Comportamentul reproductiv al femeilor din Republica Moldova*”, realizate în decembrie 2015 de Facultatea de Sociologie și Asistență Socială a Universității de Stat din Moldova în parteneriat cu Universitatea Carol din Praga (Republica Cehă) cu suportul financiar al Agenției Cehe pentru Dezvoltare.

Rezultate cercetării evidențiază un șir de factori (materiali, psihologici etc.) ce influențează intenția femeilor de a naște copii. Cu toate acestea, femeile își doresc, aproape în măsură egală, să nască mai mulți copii decât au la momentul actual. În condițiile actualei crize socioeconomice, politice și moral-spirituale prin care trece Republica Moldova, decizia de a naște copii, fiind o chestiune autonomă a fiecărui individ, a fiecărei familii, este totuși de nerealizat fără o susținere amplă, prin cele mai diverse măsuri (suport financiar, servicii etc.), din partea instituțiilor de stat. În alți termeni, statul trebuie în mod activ să încurajeze natalitatea, să stimuleze nașterea în familii a celui de al doilea copil și a următorilor.

Cuvinte-cheie: politici familiale, comportament reproductiv, indemnizație de maternitate, indemnizație unică la naștere, indemnizație lunară pentru creșterea copilului.

FAMILY POLICIES WITH IMPACT ON THE REPRODUCTIVE BEHAVIOUR

This article reflects some aspects of the family policies implementation in Republic of Moldova and the need to introduce a series of changes that would positively influence the reproductive behavior of the population. The study is focused on the results of the research "*The Reproductive Behavior of Women in Moldova*", conducted by the Faculty of Sociology, State University of Moldova, in partnership with the Charles University in Prague, Czech Republic, with the financial support of the Czech Development Agency in December 2015.

The results of this research highlight a number of factors - material, psychological, etc., that influence the intention of women to give birth to children. The women desire almost equally to have more children than they have today. Within current socio-economic, political and moral-spiritual crisis from Moldova, the decision to give birth to children is a matter independent to each individual and each family. This decision is untenable without broad support through various measures (financial, services, etc.) from the state institutions. By other terms, the state must actively encourage the natality and stimulate the birth of second and next children in families.

Keywords: family policy, reproductive behavior, maternity allowance, childbirth lump-sum grant, monthly allowance for childcare.

Necesitatea implementării politicilor de protecție a familiei este determinată în plan european general, inclusiv în Republica Moldova, de tendințele de modificare a structurii și funcțiilor familiei, de schimbările în comportamentele reproductive, de răspândirea modelelor alternative ale vieții de familie, scăderea coeziunii familiei, deteriorarea standardului de viață al majorității familiilor și apariția patologiilor grave în viața de familie (violența, narcomania, alcoolismul etc.), de schimbările semnificative din structura populației în majoritatea țărilor europene etc., care pot avea o serie de consecințe negative asupra creșterii economiei și stabilității sociale.

Prioritățile politicii familiale se schimbă în dependență de schimbarea contextului social, economic, cultural și, desigur, de cel demografic. Astfel, declinul recent acut al fertilității și stabilizarea ulterioară a nivelului de fertilitate în majoritatea țărilor europene, după cum subliniază mai mulți cercetători (Hoem [1] etc.), a trezit un nou interes pentru a identifica mijloacele de contracarare a viitorului declin și, dacă este posibil, pentru a genera o creștere a fertilității până la nivel de înlocuire a generațiilor. În acest context, se consideră că politicile familiale constituie un set principal de acțiuni/măsuri pentru a fi folosite atunci când te strădui să crești natalitatea scăzută a societății contemporane. *Ideea unui efect simultan al politicii familiale asupra bunăstării și fertilității familiei este promovată explicit în mai multe studii* din ultimii ani [2], concluzia

majoră a căroră este că copilul și bunăstarea părinților ar trebui să fie obiectivul principal al politicii familiale. Totodată, se subliniază că politica familială modernă recunoaște autonomia individului (în decizia de a naște copii) și se limitează la a facilita realizarea dorinței existente de a avea copii. Or, politica familială ar putea avea un efect pozitiv asupra fertilității în cazul în care va reuși să atenueze diverse probleme ale nașterii copiilor puse de factorii economici, sociali, culturali, biologici și psihologici [3].

Nevoia de asemenea măsuri/programe de protecție a familiei se simte cu atât mai mult în Republica Moldova, unde comportamentul reproductiv suferă în zilele noastre transformări semnificative, fertilitatea generală scăzând într-un ritm accelerat: de la 75,2 născuți-vii la 1000 de femei cu vârsta de 15-49 de ani în 1980 la 36,2 în 2014. La etapa actuală se înregistrează schimbări esențiale privind evoluția fertilității și în dependență de vârsta mamei, reducându-se semnificativ numărul copiilor născuți de femeile de vârste tinere. Ele amână sarcina și nașterea la o vârstă mai înaintată, ceea ce reduce probabilitatea de a da naștere la mai mulți copii. În Republica Moldova, în 2014 la o femeie de vârstă reproductivă reveneau în medie 1,2 copii, acest indicator fiind mult mai mic decât este necesar pentru simpla înlocuire a generațiilor (2,14-2,15 copii) și mai mic decât este în unele țări din Europa: Austria (1,4), Ucraina (1,5), Bulgaria (1,5), Lituania (1,6), Danemarca (1,8), Belgia (1,8), Finlanda (1,8), Norvegia (1,8), Suedia (1,9), Irlanda (2,0), Franța (2,0) [4].

Schimbările din comportamentele familiale se produc în Republica Moldova pe fundalul proceselor contradictorii ce se desfășoară pe parcursul îndelungatei perioade de liberalizare a pieței, însoțite de declinul economic și de corupție în toate domeniile, de scăderea semnificativă a calității vieții privind majoritatea populației, de creșterea sărăciei, șomajului, de nesiguranța în ziua de mâine, de migrația în masă peste hotarele țării în căutarea unui loc de muncă și de multe alte fenomene negative. Toate acestea, îmbinate cu lipsa unor mecanisme adecvate de protecție a majorității populației, au condiționat reorientarea, în special a tinerilor, spre alte valori, alte forme de conviețuire decât cele legate de familia nucleară clasică, au influențat în egală măsură atât procesul de constituire a familiilor din Republica Moldova, cât și fenomenul de natalitate, soldându-se în ultimele două decenii cu declinul profund și constant al situației demografice. Starea dată a lucrurilor prezintă un pericol serios pentru dezvoltarea durabilă a țării.

Politica familială, prin care ar putea fi asanat/influențat pozitiv comportamentul reproductiv și stopat fenomenul depopulării, posedă un caracter integrator și interferează cu alte politici sectoriale (economică, a locuirii, ocupării, a tineretului, cea culturală, sanitară, fiscală, de protecție a mediului etc.), realizând o sinteză a influențelor acestora asupra grupului familial. Urmare a situației date, devine dificil a delimita măsurile ce ar forma conținutul ei strict. Totuși, după cum menționează mai mulți autori (G.Neyer etc.), conținutul esențial al politicii familiale, la nivelul statelor europene, este definit actualmente de **patru categorii de măsuri**: 1) beneficiile de maternitate (concediul de sarcină și lehuție, indemnizațiile de naștere etc.); 2) beneficiile paternale în primii ani de viață ai copilului (concediile paternale plătite, timpul de lucru flexibil); 3) serviciile de îngrijire a copilului (creșe, grădinițe, centre de zi etc.); 4) beneficiile financiare pentru copii și familiile cu copii [5].

În articolul de față ne vom referi la câteva aspecte ce țin de implementarea măsurilor menționate supra în Republica Moldova și de necesitatea introducerii unui șir de schimbări în politicile familiale, care ar influența comportamentul reproductiv, axându-ne pe rezultatele oferite de cercetarea „*Comportamentul reproductiv al femeilor din Republica Moldova*”, realizată de Facultatea de Sociologie și Asistență Socială a Universității de Stat din Moldova în parteneriat cu Universitatea Carol din Praga (Republica Cehă) cu suportul financiar al Agenției Cehe pentru Dezvoltare, în perioada 20 noiembrie – 8 decembrie 2015*.

Cele 609 respondente intervievate, provenite din generațiile anilor 1988-1992, au născut 404 copii, dintre care 298 (73,7%) sunt de rangul I, 100 (24,7%) de rangul II și doar 6 (1,6%) de rangul III. Datele studiului denotă că deciziile respondentelor de a naște copii sunt influențate semnificativ de venituri și cheltuieli, de spațiul locativ și amenajarea locuinței, de diverse bunuri materiale etc., care pentru majoritatea din ele rămân a fi insuficiente. Astfel, evaluarea **venitului pe cap de membru al gospodăriei** scoate în evidență că 27,7% din gospodăriile au un venit pe cap de membru de până la 1000 lei, 32,6% – între 1000 și 1999 lei, 30,2% – între 2000 și 4999 lei și 9,5% – de peste 5000 lei. Un venit de 5000 lei și mai mare pe cap de membru este caracteristic gospodăriilor din Chișinău (50,0%), iar un venit pe cap de membru până la 1000 lei este specific gospodăriilor din zonele rurale (56,6%).

* Prin metoda anchetei sociologice au fost intervievate 609 femei născute în anii 1988-1992 din 27 raioane și 2 municipii (mediul rural și urban) ale republicii, cu excepția regiunii transnistrene.

Veniturile familiilor, având ca **surse principale** plata salarială (79,9%), ajutorul părinților și al rudelor (28,6%), veniturile ocazionale (19%), diverse alocații (pentru copii, de boală, de șomaj – 14,4%), transferurile bănești de la soțul/partenerul ce lucrează peste hotare (13,0%) etc., sunt totuși mici și nu totdeauna permit să acopere cheltuielile legate de creșterea copilului. Astfel, o bună parte din respondente consideră că aceste venituri au ajuns doar pentru strictul necesar la creșterea primului copil (33,1%), n-au ajuns nici pentru strictul necesar la creșterea copilului al doilea (19,7%) și, la fel, nu ajung nici pentru strictul necesar pentru viitorul copil (30,4%). Procentajul celor care reușesc să procure tot de ce au nevoie pentru creșterea copiilor este foarte mic (a se vedea Tabelul).

Tabel

Veniturile planificate pentru primul copil, al doilea copil și viitorul copil

	În perioada creșterii primului copil	În perioada creșterii celui de-al doilea copil	Planificate pentru viitorul copil
Nu ajung nici pentru strictul necesar	15,1	19,7	30,4
Ajung numai pentru strictul necesar	33,1	13,6	17,4
Ajung pentru o viață decentă, însă nu ne putem permite să procurăm lucruri mai scumpe	21,6	11,1	22,3
Noi reușim să procurăm lucruri mai scumpe, însă economisim în alte domenii	6,5	6,6	8,1
Reușim să procurăm tot de ce avem nevoie	6,5	5,6	7,0
NȘ/NR	6,8	14,6	6,8
Nu se referă	10,4	28,8	8,1

Un număr semnificativ de respondente (44,8%), au situat *problemele financiare* pe prima poziție în lista impedimentelor ce influențează decizia de a naște primul sau următorul copil, acestea fiind urmate de *spațiul locativ insuficient* (24,5%), *sprijin insuficient din partea statului* (20,8%), *lipsa partenerului conjugal* (17,5%), *probleme de sănătate* (15,2%) etc. Lipsa mijloacelor materiale necesare pentru întreținerea unui copil sunt numite de respondente (16,3%) și printre principalele motive (după sarcina neplanificată – 22,8%) care le-au determinat să avorteze. *Factorii socioeconomici influențează comportamentul reproductiv al femeilor, în special în perioadele de creștere a celui de-al doilea și următorilor copii*, ceea ce a determinat o parte din respondente (14,9%) să considere **viitorii** copii chiar **o povară economică** (a se vedea Figura 1). Multiplicarea problemelor financiare, accentuată, în special, cu apariția celui de-al doilea copil (78,2%), este însoțită și de un șir de **alte schimbări în familie**, precum: *lipsa timpului liber*, menționată de 57,7% din respondente la nașterea primului copil și de 66,7% la nașterea celui de-al doilea copil; *predispunerea soților la stres*, indicată de aproape jumătate din femeile intervievate (47,4% – la primul copil și respectiv 46% – la cel de-al doilea); *apariția neînțelegerilor între soți/parteneri*, manifestată mai mult odată cu nașterea celui de-al doilea copil (42,5%); *pierderea locului de lucru, imposibilitatea de a finisa studiile, probleme de sănătate* etc. Respondentele sunt îngrijorate, de asemenea, de faptul că *sarcina de a îngriji copiii va fi pusă doar în responsabilitatea femeii* (18,9%).

Concomitent cu aceste aspecte negative, respondentele au evidențiat și o parte din **schimbările pozitive**, pe care le-a adus nașterea primului și a celui de-al doilea copil, precum: îmbunătățirea climatului psihosocial, familia devenind mai unită (85,9% și, respectiv, 78,2%); rezolvarea unor probleme importante, în special cu apariția celui de-al doilea și următorilor copii (asigurarea cu locuință, suplimentarea bugetului familiei din contul indemnizațiilor) etc. (a se vedea Figura 2).

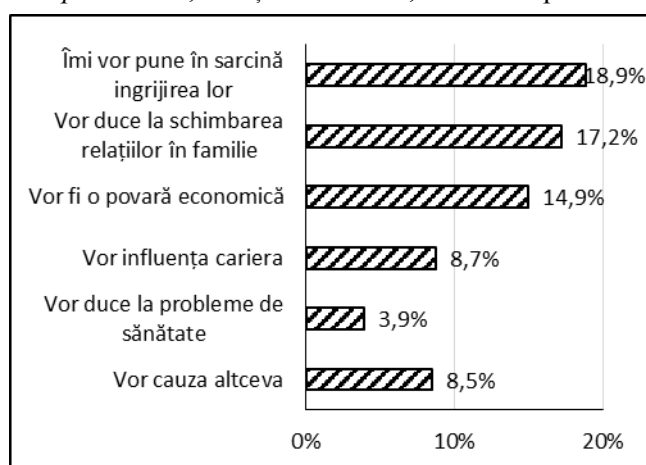

Fig.1. Schimbări ce ar putea fi produse de nașterea viitorilor copii.

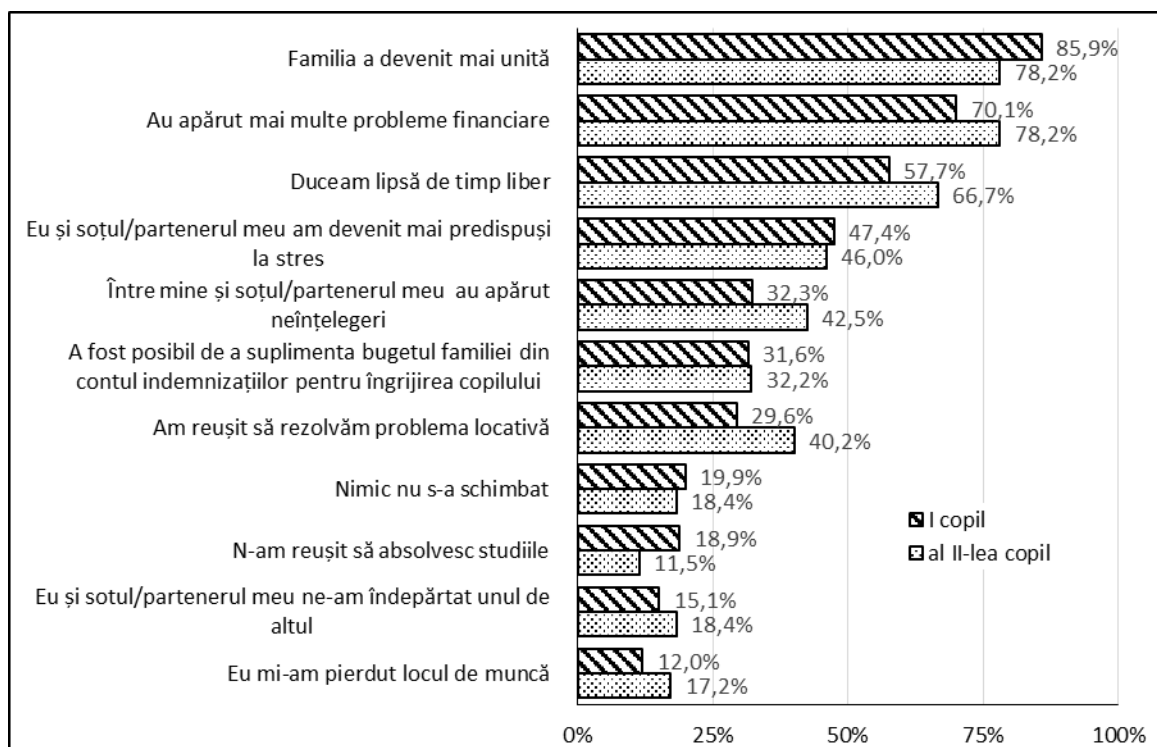

Fig.2. Schimbările care s-au produs în familie după nașterea copiilor.

Totuși, schimbările negative, produse de nașterea mai multor copii, sunt predominante, drept mărturie servind și evaluarea gradului de fericire și de mulțumire a respondenților față de diverse aspecte ale vieții, odată cu creșterea numărului de copii în familie. Or, studiul realizat pune în lumină *o dependență invers proporțională între gradul de fericire a respondenților și numărul de copii născuți și planificați: cu cât acesta, în medie, este mai mare, cu atât respondența se consideră mai nefericită* (a se vedea Figura 3). Este și lesne de înțeles: atunci când cu apariția copiilor se multiplică neajunsurile materiale și problemele de tot felul, nu te mai poți simți fericit.

Cu toate acestea, rezultatele studiului permit să stabilim că *respondentele își doresc, aproape în măsură egală, să nască mai mulți copii decât au la momentul actual*, chiar dacă veniturile gospodăriei lor sunt diferite. Astfel, pentru respondentele cu un venit mediu al gospodăriei de până la 1500 lei numărul ideal de copii este de 2,74, pentru cele cu un venit de 1500-2999 lei – 2,66 copii, pentru cele cu venit de 3000-4999 lei – 2,45 copii, pentru cele cu venit de 5000-9999 lei – 2,7 copii, iar pentru cele cu venit de 10.000 lei și mai mult numărul ideal de copii este de 2,64 copii. După cum observăm, *în viziunea majorității respondenților (86,9%), numărul ideal de copii în familie ar fi de 2 (47,3%) – 3 copii (39,6%). Familia rămâne a fi cea mai importantă valoare pentru toate respondentele (99,7%), iar prezența copiilor reprezintă o autorealizare/împlinire atât pentru femei (79,7%), cât și pentru bărbați (75,4%)*. În condițiile actuale, realizarea acestor intenții procreative ale femeilor depinde foarte mult de capacitatea statului de a le susține prin cele mai diverse măsuri de politici familiale, luând în considerare problemele stringente ale tinerelor familii, reflectate în mai multe studii realizate la etapa actuală [6].

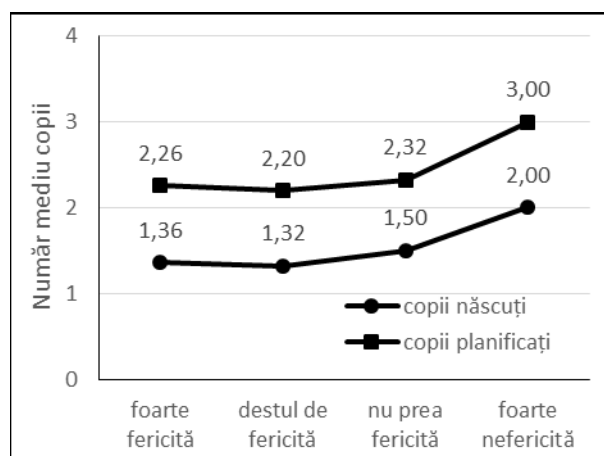

Fig.3. Dependența dintre nivelul de fericire a respondenților și numărul de copii născuți/planificați.

În Republica Moldova, principalul suport economic din partea statului este acordat familiilor cu copii prin **sistemul de indemnizații** – plăți unice sau periodice acordate familiei pentru nașterea, îngrijirea și întreținerea copilului. Un număr de 14,4% din respondente au indicat aceste indemnizații ca surse principale de venit al familiilor. Dreptul de a primi indemnizații, precum și alte drepturi, nu totdeauna sunt însă cunoscute și solicitate de mamele/părinții cu copii. Încercând să aflăm în ce măsură respondentele cunosc dacă statul acordă susținere familiilor cu copii, am obținut următoarele rezultate: 68,4% din numărul total al respondenților au dat un răspuns afirmativ, pe când 29,8% din ele nu cunosc sau au doar unele închipuiri, iar pe o parte din respondente (cei drept, foarte mică (1,8%)), nici n-o interesează această problemă (a se vedea Figura 4). Paradoxal, dar nu diferă mult de aceste cifre și răspunsurile respondenților/mamelor care au copii, luate aparte, dintre care: 72,7% – cunosc, 26,3% – nu cunosc sau au doar închipuire despre aceasta, iar unele (cca 1%) nu manifestă niciun interes față de problema în cauză. Opiniile cu privire la tema avizată, practic, nu depind de nivelul studiilor respondenților: atât respondentele cu studii preuniversitare, cât și cele cu studii universitare în proporție de cca 68% cunosc, iar în proporție de cca 30% – nu cunosc sau au doar închipuire despre suportul statului oferit familiilor cu copii; pe aproape 2% din ele această întrebare nu le interesează.

O anumită deosebire privind cunoașterea faptului că statul acordă susținere familiilor cu copii se observă între opiniile respondenților de la oraș și ale celor de la sat. Astfel, printre respondentele de la sat 74,1% cunosc, 25,2% nu cunosc sau au doar închipuire, iar 0,7% din ele s-au arătat total indiferente față de acest lucru, pe când repartizarea respondenților de la oraș după opiniile respective este următoarea: 63,5% – cunosc, 33,7 – nu cunosc sau au doar închipuire și 2,8% – manifestă indiferență. Starea dată a lucrurilor poate avea mai multe explicații. Pe de o parte, în mediul rural informația se transmite mai rapid de la o persoană la alta (de la o mamă la alta), dat fiind faptul că spațiul este mai mic și locuitorii, cunoscându-se între ei, contactează mai frecvent. Pe de altă parte, proporțiile mult mai mari ale sărăciei și lipsa locurilor de muncă din aceste zone impun mamele să caute insistent surse suplimentare de acoperire a cheltuielilor de creștere a copilului, apelând la instituțiile statale, în care văd adesea unicul salvator.

De **indemnizații de maternitate** pot beneficia în Republica Moldova femeile asigurate, soțiile aflate în întreținerea soților salariați și șomerele. Quantumul lunar al acestei indemnizații este de 100% din venitul mediu lunar asigurat realizat în ultimele 12 luni calendaristice. Îndemnizația de maternitate prevede, de asemenea, dreptul la **concediu de maternitate**, care se acordă femeilor începând cu a 30-a săptămână de sarcină cu o durată de 126 de zile calendaristice și 140 de zile în cazul nașterilor complicate, ori al nașterii a doi sau mai mulți copii. Menționăm că Republica Moldova, ca și Rusia, Lituania, Ucraina și Azerbaidjan, acordă unul dintre cele mai mari concedii de maternitate înainte de naștere, acesta fiind de 10 săptămâni, pe când în unele țări europene (Marea Britanie, Suedia, Portugalia, Malta, Islanda, Elveția, Spania etc.) concediu de maternitate se acordă doar după nașterea copilului [7].

De **indemnizație unică la naștere** pot beneficia atât femeile asigurate, cât și cele neasigurate*. Quantumul diferă în dependență de rangul copilului. În 2015 indemnizația unică la nașterea primului copil a crescut până la 3100 lei (de la 500 lei în 2005), iar cea oferită pentru cel de-al doilea copil a constituit 3400 lei. Totuși, diferența dintre indemnizația unică la primul copil și cea alocată la următorul copil nu este considerabilă, în

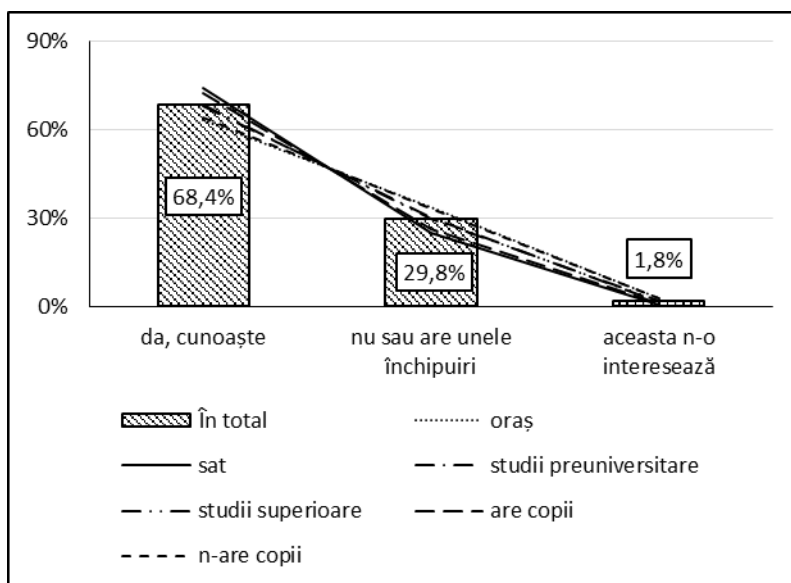

Fig.4. Cunoaște respondența că statul acordă susținere familiilor cu copii?

* Persoană neasigurată reprezintă persoana fizică, aptă de muncă, domiciliată în Republica Moldova, care nu a plătit contribuții de asigurări sociale.

condițiile în care statul dorește să stimuleze cea de-a doua naștere în familie. E știut însă că anume cel de-al doilea și al treilea copil influențează semnificativ, în direcția diminuării (după unele calcule, cu circa 50% [8]), veniturile familiei. După cum s-a menționat deja, 78,2% dintre respondentele prezentului studiu au afirmat că odată cu nașterea celui de-al doilea copil s-au multiplicat problemele financiare, acesta fiind unul dintre motivele pentru care 14,9% din ele consideră că *cel de-al doilea și următorii copii vor fi o povară economică*. Or, aceste constatări sugerează ideea că statul ar trebui să se îngrijească serios de completarea consistentă, inclusiv prin sistemul de indemnizații, a golurilor survenite în veniturile familiilor pentru a facilita decizia lor de a naște copii. În Ucraina, de exemplu, pentru nașterea primului copil se acordă 2400 dolari, pentru a celui de-al doilea – 5000 dolari, iar pentru a celui de-al treilea – 10.000 dolari [7]. Chiar dacă valoarea indemnizației unice la naștere în Republica Moldova depășește minimul de existență pentru copii, care constituie în medie 1647,1 lei lunar (2015), trebuie de menționat că acest transfer bănesc este unic și asigură financiar existența unui copil doar pentru o perioadă scurtă de timp. Esența acestei indemnizații constă în acoperirea unor cheltuieli importante apărute odată cu nașterea copilului – leagăn, cărucior etc. Dacă raportăm cuantumul indemnizației la prețul acestor bunuri, atunci valoarea lor depășește cu mult pe cea a indemnizației. Situația devine și mai vulnerabilă dacă ținem cont de faptul că prestațiile oferite nu sunt protejate de inflație printr-o indexare echitabilă în raport cu prețurile.

O altă categorie de indemnizații, la care au dreptul femeile asigurate, este *indemnizația lunară pentru creșterea copilului* de la data nașterii până la vârsta de 3 ani. Cuantumul lunar al acestei indemnizații este de 30% din venitul mediu pentru ultimele 12 luni, ea fiind alocată cu condiția ca mama să nu lucreze sau să lucreze cu regim redus, inclusiv la domiciliu. Menționăm, în context, că baza de calcul nu poate depăși suma a cinci salarii medii lunare pe economie prognozate pentru anul respectiv [9]. În 2015 mărimea medie a indemnizației lunare pentru îngrijirea copilului până la 3 ani pentru persoanele asigurate a fost de 1157 lei. Femeile neasigurate beneficiază de această indemnizație de la nașterea copilului până la 1,5 ani și actualmente constituie 540 lei. Indemnizația lunară de îngrijire a copilului în Republica Moldova rămâne a fi cu mult mai mică decât în alte țări europene, iar în comparație cu minimul de existență este la un nivel insuficient.

Totodată, rezultatele studiului permit să stabilim că, din diferite motive (respondentele nu cunosc sau au doar unele închipuiri, nu sunt asigurate etc.), *nu toate mamele beneficiază nici de aceste indemnizații mici în comparație cu necesitățile creșterii unui copil*. Astfel, la nașterea primului copil au beneficiat de indemnizație de maternitate (graviditate și naștere) 61,8% din respondentele studiului, la nașterea celui de-al doilea copil – 71,6%, iar la nașterea celui de-al treilea copil – 100%. Un tablou asemănător se observă și pentru celelalte tipuri de indemnizații (a se vedea Figura 5).

După cum observăm, odată cu creșterea rangului copilului crește și numărul mamelor care beneficiază de indemnizațiile prevăzute la nașterea copilului. Aceasta se poate datora faptului că după apariția primului copil mamele devin mai informate, precum și diminuării mai pronunțate a veniturilor familiei, survenite concomitent cu cel de-al doilea și următorii copii, care le impun să valorifice mai insistent suportul statului. Există însă și o altă situație: aceste indemnizații au stimulat, într-o anumită măsură, unele mame (în special dintre cele cu venituri mici, fără spațiu locativ, fără un loc de muncă etc.) chiar să aducă pe lume cel de-al doilea copil și următorii, ele (32,2%) găsind în suportul statului nu doar o sursă pentru satisfacerea necesităților copilului, dar și pentru completarea veniturilor, bugetului familiei (a se vedea Figura 2). În alți termeni, nu toate respondentele s-au eliberat de abordarea utilitaristă a copilului, încercând să profite de înlesnirile oferite odată cu nașterea acestuia pentru a-și rezolva mai ușor unele probleme: obținerea spațiului locativ, scutirea de anumite plăți etc.

Totuși, un anumit număr de mame n-a primit indemnizațiile pentru nașterea copilului nici la al doilea copil, ceea ce ne conduce la gândul că, pe lângă faptul că unele respondente rămân în continuare în neștire

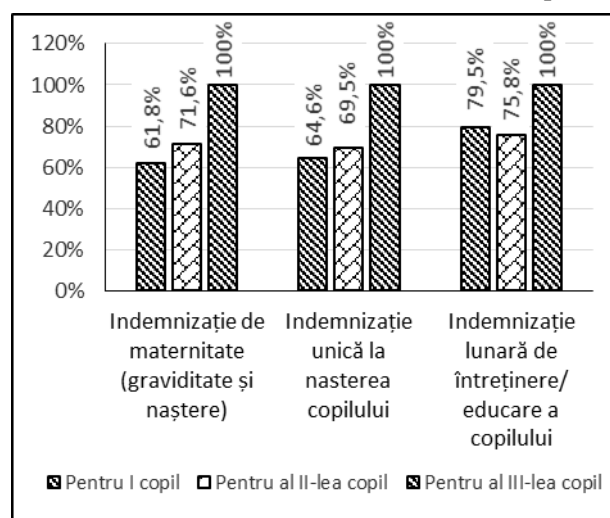

Fig.5. Indemnizații de care au beneficiat respondentele la nașterea copiilor.

privind suportul statului, printre ele ar putea să fie și mame neasigurate sau cu venituri mari care nu au nevoie de asemenea indemnizații. Care și ar fi realitatea, datele prezentate indică la necesitatea nu doar de a majora cuantumul prestațiilor enumerate *supra*, dar și de a multiplica și diversifica activitățile de informare (în instituțiile de învățământ, mass-media etc.), privind suportul statului acordat familiei pentru creșterea copilului, în special în rândul tinerilor. ***Dacă starea dată a lucrurilor nu va fi depășită, ea ar putea influența, pe de o parte, creșterea neîncrederii tinerelor familii în sistemul de protecție socială din Republica Moldova, diminuând în continuare dorința de a naște copii, iar, pe de altă parte, ar putea servi drept sursă de delapidare, prin activități coruptibile, a fondurilor rămase neplătite beneficiarilor.***

Situația precară a majorității familiilor cu copii din Republica Moldova a determinat procentajul înalt al respondentelor care consideră că creșterea cuantumului indemnizației unice la naștere (52,2%), precum și al celei lunare pentru îngrijirea copilului cu vârsta de până la 3 ani (61,8%) influențează semnificativ și foarte mult decizia de a naște un copil, creșterea fertilității (a se vedea *Figura 6*). În dependență de venituri pe cap de membru al gospodăriei, din totalul respondentelor care au dat un răspuns afirmativ privind impactul pozitiv al majorării cuantumului indemnizației unice asupra deciziei de a naște un copil, desprindem următoarea repartizare: cel mai mare procentaj la componentele „foarte mult influențează” și „influențează semnificativ” (respectiv, 37,3% și 33,1) este înregistrat de respondentele cu venituri între 1000 și 1999 lei, acestea fiind urmate de respondentele cu venituri sub 1000 lei, care au acumulat, respectiv, 35,6% și 25,0%, și de cele cu venituri între 2000 și 4999 lei, care au acumulat, respectiv, 22,9% și 28,8%. Cele mai mici valori au fost înregistrate de respondentele cu venituri mai mari de 5000 lei pe cap de membru al gospodăriei: respectiv, 4,2% și 13,1% (a se vedea *Figura 7*).

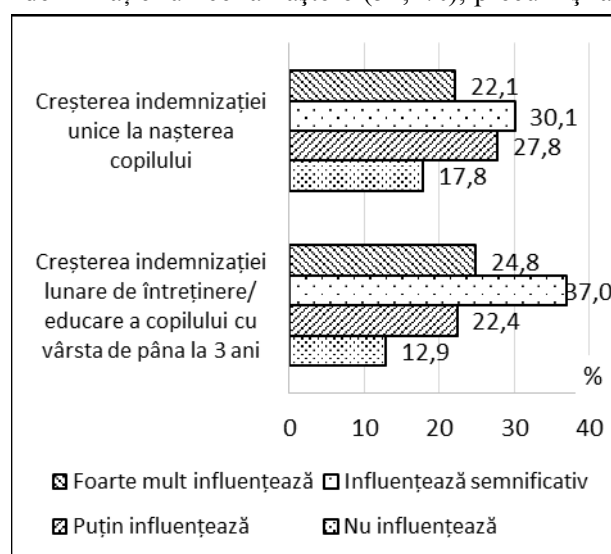

Fig.6. Influența creșterii indemnizațiilor asupra deciziei de a mai avea copii.

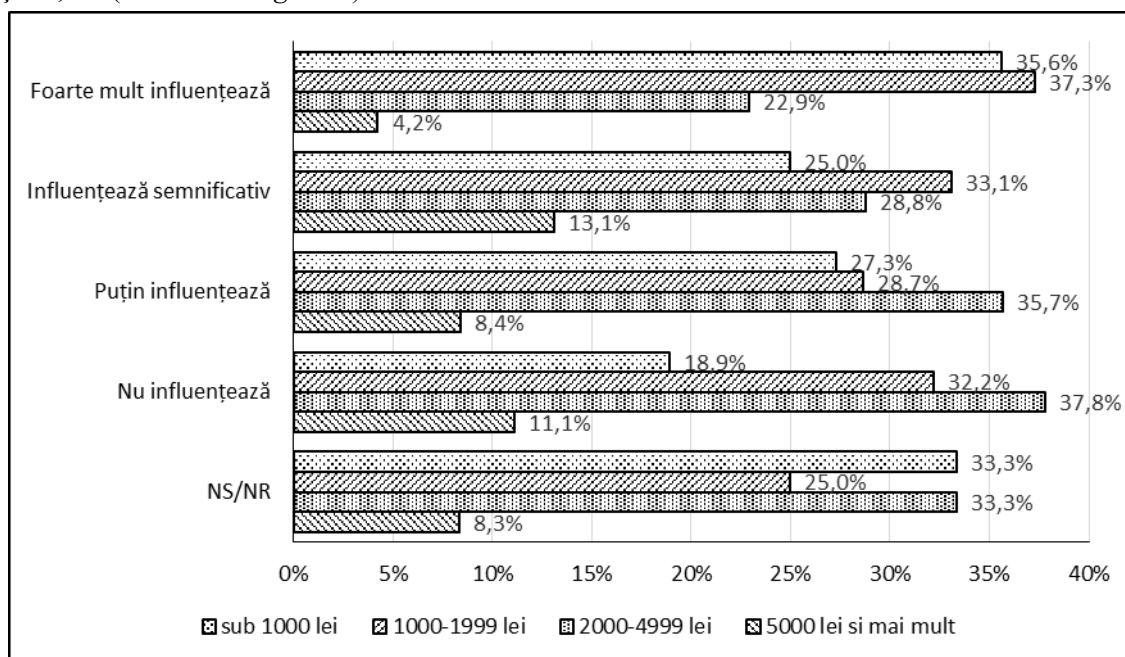

Fig.7. Influența creșterii indemnizației unice la nașterea copilului asupra deciziei de a mai avea copii în dependență de venitul pe cap de membru al gospodăriei.

Respectând același criteriu (venitul pe cap de membru al gospodăriei), respondentele care au răspuns afirmativ privind impactul pozitiv al indemnizației lunare de îngrijire a copilului asupra deciziei de a naște s-au

situat pe următoarele poziții (a se vedea *Figura 8*): cel mai mare procentaj la componentele „foarte mult influențează” și „influențează semnificativ” (respectiv, 36,2% și 33,7%) este înregistrat, de asemenea, de respondentele cu venituri între 1000 și 1999 lei, acestea fiind urmate (cu mici diferențe) de respondentele cu venituri sub 1000 lei, care au acumulat, respectiv, 32,3% și 28,6%, și de cele cu venituri între 2000 și 4999 lei, care au acumulat, respectiv, 24,6% și 29,1%. Și în acest caz, cele mai mici valori au fost înregistrate de respondentele cu venituri mai mari de 5000 lei per membru al gospodăriei.

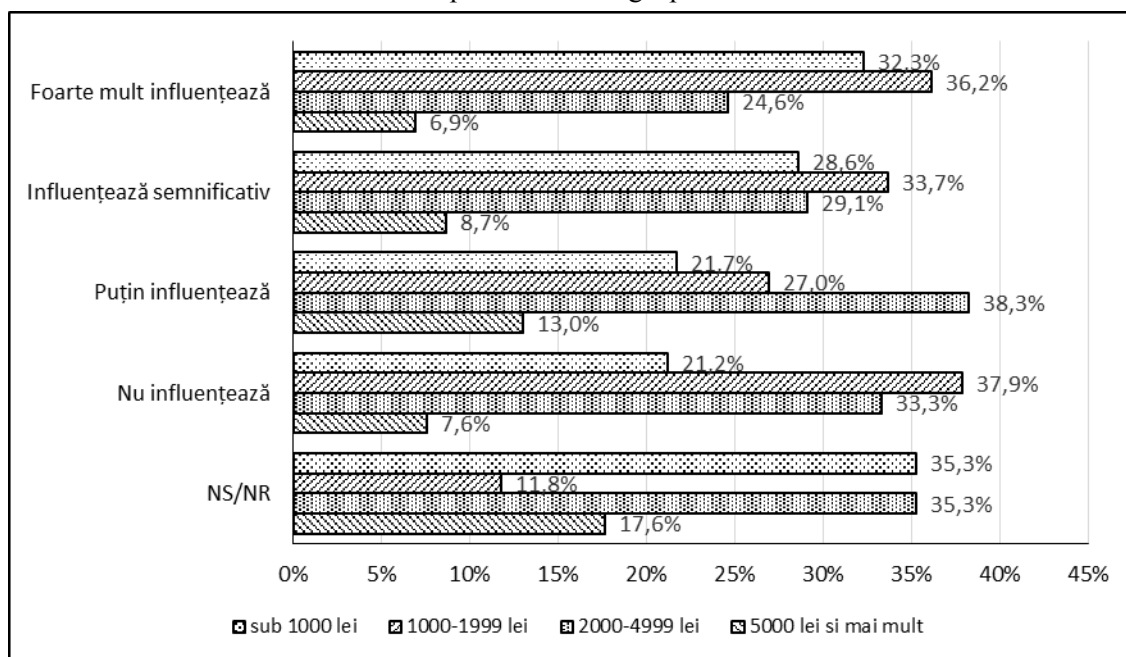

Fig.8. Influența creșterii indemnizației lunare de îngrijire a copilului cu vârsta de până la 3 ani asupra deciziei de a mai avea copii în dependență de venitul pe cap de membru al gospodăriei.

Ținând cont de starea dată a lucrurilor, s-ar putea întâmpla ca impactul majorării cuantumului indemnizației asupra comportamentelor reproductive să se resimtă mai mult în familiile cu venituri mici (1000-2000 lei pe cap de membru al gospodăriei), sărace, care ar utiliza acest suport nu doar pentru creșterea copiilor, dar și pentru a-și rezolva diverse probleme (procurarea unor obiecte de uz casnic, reparația locuinței etc.), precum și pentru întreținerea întregii familii.

Caracteristic pentru Republica Moldova este că *prestațiile sociale pentru copii sunt preponderent universale*, adică se acordă indiferent de nivelul de bunăstare și nu doar familiilor sărace. **Pentru păstrarea criteriului universalist în acordarea suportului financiar s-au expus 55,1% din respondente**, considerând că mărimea alocațiilor pentru familiile cu copii nu trebuie să depindă de veniturile familiei. În opinia acestora, toate familiile trebuie să aibă dreptul la alocații pentru copii de aceeași mărime. Totuși, 12,3% din respondente consideră că, pentru a face mai eficient sistemul de acordare a alocațiilor pentru familii cu copii, mărimea acestora trebuie să depindă de venit, 28% din ele optează pentru majorarea alocațiilor în cazul familiilor cu venituri mici, iar 4,6% consideră că alocațiile pentru copii trebuie plătite numai familiilor cu venituri mici (a se vedea *Figura 9*).

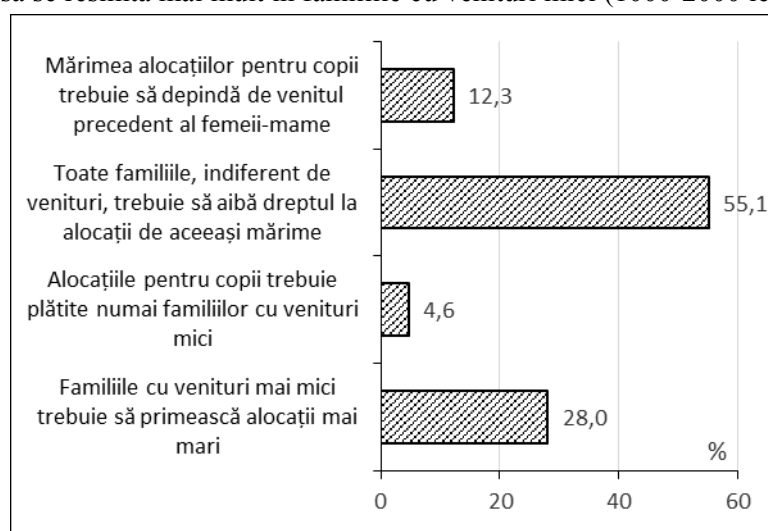

Fig.9. Opinia respondenților cu privire la criteriul de oferire a alocațiilor pentru copii.

În contextul celor spuse, menționăm că există un șir de studii internaționale prin care se elucidează impactul pozitiv al politicilor familiale asupra fertilității, *beneficiile mai mari pentru familie sau copii fiind asociate cu niveluri mai ridicate ale fertilității*. Totodată, se arată că există diferențe semnificative între țările Europei din punctul de vedere al impactului politicilor familiale asupra fertilității [10]. Totuși, din mai multe studii sesizăm că impactul politicilor familiale asupra ratei fertilității este moderat, relativ redus [11].

Ținând cont de faptul că majorările indemnizațiilor de tot felul, efectuate în ultimii ani în Republica Moldova, rămân foarte mici în comparație cu cerințele reale actuale de creștere și de socializare a copilului (fiind diminuate și de evoluția nivelului de inflație), puțin posibil să se facă resimțit impactul lor pozitiv asupra comportamentelor reproductive. Acesta este, probabil, unul dintre motivele importante care au determinat 45,6% din totalul respondentelor să considere că creșterea indemnizației unice la nașterea copilului (în proporțiile în care se realizează în țara noastră) nu influențează sau puțin influențează decizia de a naște un copil, iar 35,3% din ele să susțină că creșterea indemnizației lunare de întreținere/educare a copilului cu vârsta de până la 3 ani nu influențează sau puțin influențează această decizie. Printre acestea se află atât respondente din gospodării cu venituri mari pe cap de membru, care le permit să investească mult mai mult în creșterea copiilor și în raport cu care indemnizațiile oferite de stat par a fi și mai infime, cât și respondente cu venituri mici, care nu pot face față cu aceste indemnizații necesităților de creștere a copiilor. Astfel, la componentele „puțin influențează” și „nu influențează”, respondentele cu venituri între 2000 și 5000 lei pe cap de membru al gospodăriei au înregistrat cele mai mari valori privind influența creșterii indemnizației unice la nașterea copilului asupra deciziei de a mai avea copii (respectiv, 35,7% și 37,8%) și a celei lunare (respectiv, 38,3% și 33,3%). Totodată, din această perspectivă pare a fi semnificativ și numărul respondentelor cu venituri sub 1000 lei, care referitor la influența indemnizației unice asupra deciziei de a naște copii au înregistrat, respectiv, 27,3% și 18,9%, iar a indemnizației lunare – 21,7% și 21,2%. Respondentele cu venituri între 1000 și 2000 lei pe membru de familie au înregistrat la aprecierea impactului indemnizației unice cu „puțin influențează” și „nu influențează” asupra deciziei de a naște copii, respectiv, 28,7% și 32,2%, iar a indemnizației lunare – 27,0% și 37,9% (a se vedea *figurile 6-8*). Din cele relatate putem spune că suportul statului nu este consistent pentru creșterea copilului. Indemnizațiile și celelalte prestații pentru copii ar trebui să se stabilească având ca bază nu salariul minim, dar minimul de existență al copilului la etapa respectivă. În așa mod s-ar obține o compensare mai reală din partea statului a cheltuielilor familiei pentru creșterea și educarea copilului, ceea ce ar putea influența pozitiv comportamentele reproductive ale tinerelor familii.

Opiniile respondentelor prezentate *supra* ne conduc, de asemenea, și la o altă idee: ***deciziile de a naște un copil sunt determinate în condițiile actuale nu doar de factorul material***. Tinerile pun accentul pe alte valori: studii, obținerea unui loc de muncă stabil, avansare în carieră, autorealizare, agonisirea mijloacelor financiare pentru satisfacerea nevoii de intimitate emoțională reciprocă etc., fiind mai puțin interesate de realizarea funcțiilor pe care societatea le atribuie instituției familiei, printre acestea un loc aparte revenindu-i funcției reproductive. Situația financiară a familiei, condițiile de trai și indemnizațiile pentru îngrijirea copilului au fost considerați drept factori esențiali care influențează destul de mult și foarte mult decizia de a naște un copil sau încă unul, respectiv, de 56,6%, 55,4% și 46,7% din respondente. Dintre alți factori menționați, valori înalte au înregistrat la această componentă: prezența unui soț/partener potrivit (77,8%), sănătatea acestuia (77%), dorința soțului/partenerului de a avea copii (71,2%), lucrul/serviciul soțului/partenerului (70,1%), accesibilitatea serviciilor de îngrijire a copilului (66,2%) etc. ***Or, asigurarea unui nivel material mai înalt al vieții nu influențează direct comportamentul reproductiv***. Despre aceasta ne mărturisesc parțial și opiniile respondentelor față de „**Capitalul de familie**”.

O asemenea experiență există de mai mulți ani în Federația Rusă, unde familiile în care s-au născut al doilea copil și următorii beneficiază de certificatul programului „Capitalul matern”. Capitalul matern poate fi primit atât de femei, cât și de bărbați, suma acestuia fiind în 2015 de 453.026 ruble (circa 6500 dolari). Acești bani pot fi folosiți (doar după ce copilul a împlinit 3 ani) pentru cumpărarea sau construcția unei locuințe, achitarea studiilor viitoare ale copilului etc. Din 2015 în Republica Belarus a fost introdus „Capitalul familiei”, prevăzut pentru copilul al treilea și următorii. Acest capital este de 10.000 dolari și se păstrează într-un cont de depozit, fiind folosit după ce copilul a împlinit 18 ani.

Încercând să aflăm care ar fi opiniile respondentelor noastre privind impactul „Capitalului de familie” asupra deciziei de a naște copii, dacă acesta ar fi oferit de către Guvernul Republicii Moldova în sumă de active non-numerare de 10.000 dolari în plus la beneficiile existente, la nașterea copilului al treilea și următorilor

după ce aceștia au împlinit 18 ani (fiind folosiți pentru a îmbunătăți condițiile de viață, de educație a copiilor), am stabilit *un număr foarte mic de respondente ferm decise că vor naște mai mulți copii*: 5,3% cu venituri pe cap de membru al gospodăriei sub 1000 lei, 3,4% cu venituri între 1000 și 1999 lei, 4,9% cu venituri între 2000 și 4999 lei și 5,9% cu venituri mai mari de 5000 lei. *Este semnificativ numărul respondentelor care au afirmat că un asemenea „Capital de familie” nu va avea nicio influență asupra nașterilor*, răspunsurile fiind distribuite, în dependență de veniturile pe cap de membru al gospodăriei, în felul următor: 51,7% cu venituri sub 1000 lei, 47,4% cu venituri între 1000 și 2000 lei, 55,6% cu venituri între 2000 și 4999 lei și 58,8% cu venituri peste 5000 lei. Din cele relatate nu mai putem concluziona, după cum o fac unii autori [12], că acest capital matern/ de familie va ademeni doar păturile sărace să nască copii, considerent din care trebuie să fim rezervați în ce privește promovarea în Republica Moldova a unor mecanisme asemănătoare celor din Rusia, Bielorusia, Ucraina etc. Cel puțin, această concluzie nu este valabilă pentru grupul de respondente incluse în studiul de față. *Numărul respondentelor ferm decise să nască mai mulți copii și al celor care au spus că posibil vor naște mai mulți copii decât și-au planificat, urmare a influenței „Capitalului de familie”, este practic același la toate categoriile de venituri.* Menționăm, în același timp, că e prea mare termenul de 18 ani după nașterea copilului, preconizat pentru a fi oferit „Capitalul de familie”. Nu se știe ce valoare va avea mărimea acestui capital în raport cu minimul de existență al copiilor de vârstă respectivă în condițiile creșterii semnificative a inflației, ceea ce, desigur, diminuează influența lui asupra deciziei de a naște un copil. Copilul are nevoie de investiții în creștere și educație începând cu primele zile de la naștere, astăzi și acum. În alți termeni, „Capitalul de familie” ar trebui oferit

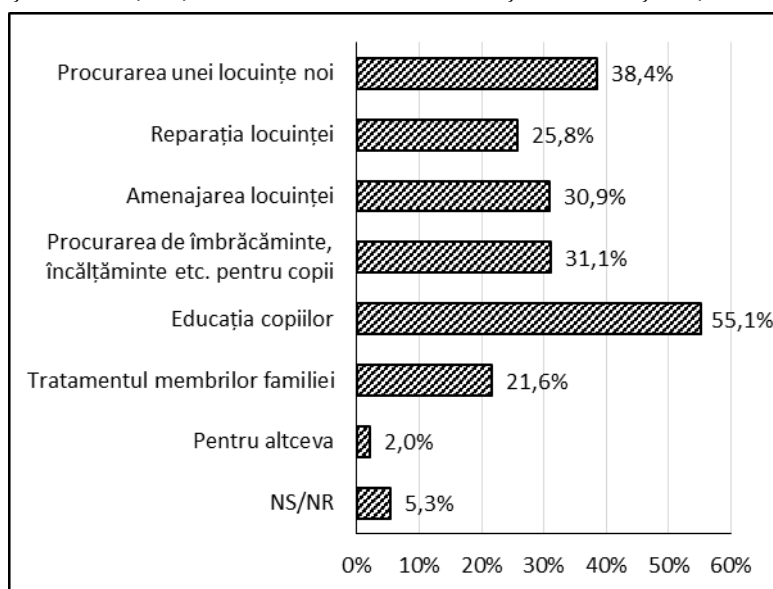

Fig.10. Opiniile respondentelor cu privire la utilizarea „capitalului de familie”.

mult mai înainte, ținându-se cont și de intențiile respondentelor de a utiliza cea mai mare parte a acestui capital pentru educația copiilor.

Astfel, în opinia a 55,1% din respondente „Capitalul de familie” va fi folosit pentru plata cursurilor, tutorilor etc., a 31,1% – pentru procurarea de îmbrăcăminte, încălțăminte etc. pentru copii, a 21,6% – pentru tratamentul membrilor familiei, inclusiv al copiilor. Dat fiind că una dintre cele mai stringente probleme cu care se confruntă tinerele familii este cea de asigurare cu locuință, o parte importantă din respondente va orienta capitalul spre acest domeniu: 38,4% – pentru procurarea unei locuințe noi, 25,8% – pentru reparația locuinței, 30,9% – pentru amenajarea locuinței, toate acestea constituind componente importante ale condițiilor decente de dezvoltare a copilului (a se vedea Figura 10).

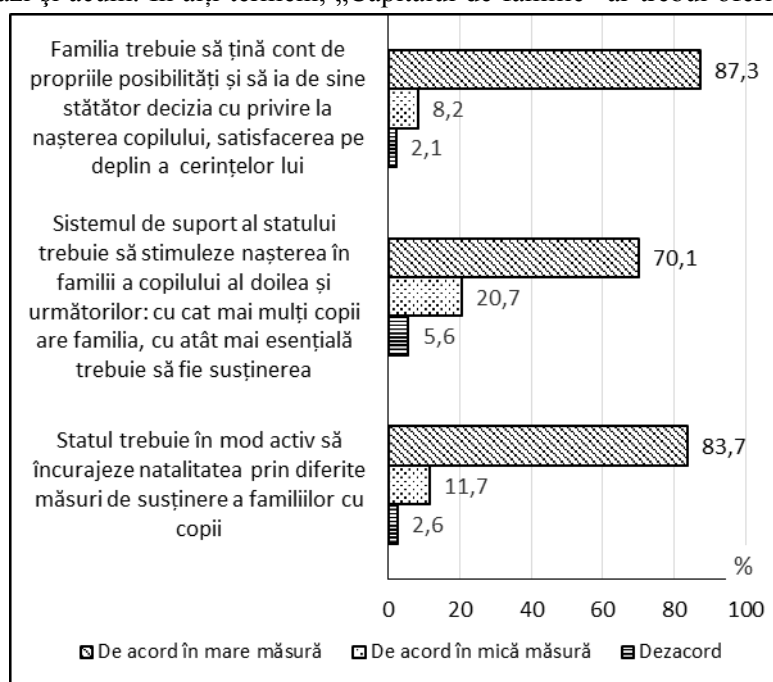

Fig.11. Influența politicii familiale a statului asupra deciziei de a naște următorul copil.

În concluzie, menționăm că printre măsurile importante ale politicilor familiale cu impact asupra comportamentelor reproductive, evidențiate de respondentele studiului, se regăsesc, de asemenea, concediul de îngrijire a copilului, reconcilierea vieții de familie și profesionale, dezvoltarea serviciilor de îngrijire și educație a copiilor și altele, asupra cărora vom reveni detaliat într-un articol aparte. Însă, respondentele își dau bine seama și de faptul că decizia de a naște copii va rămâne în cele din urmă o chestiune autonomă a fiecărui individ, a fiecărei familii. Astfel, 87,3% din respondente consideră că **familia în mare măsură trebuie să țină cont de propriile posibilități și să ia de sine stătător decizia cu privire la nașterea copilului**, satisfacerea deplină a cerințelor lui. În același timp, 83,4% din ele afirmă că în mare măsură și statul trebuie în mod activ să încurajeze natalitatea prin diferite măsuri de susținere a familiilor cu copii, iar 70,1% susțin că sistemul de suport al statului în mare măsură trebuie să stimuleze nașterea în familia a celui de-al doilea copil și a următorilor (cu cât mai mulți copii are familia, cu atât mai esențială trebuie să fie susținerea) (a se vedea *Figura 11*). Astfel, putem spune că în condițiile actualei crize socioeconomice, politice și moral-spirituale prin care trece Republica Moldova decizia de a naște copii, fiind o chestiune autonomă a fiecărui individ, a fiecărei familii, este totuși de nerealizat fără o susținere amplă, prin cele mai diverse măsuri (suport financiar, servicii etc.) din partea instituțiilor de stat.

Referințe:

1. HOEM, J.M. The impact of public policies. In: *Demographic Research*, 2008, vol.19, art.10, p.249-260. [Accesat: 29.07.2015] Disponibil: <http://www.demographic-research.org/Volumes/Vol19/10/>
2. STOCK, G. et al. (eds.) *A Future with Children: Fertility and Development of Society in Germany, Austria, and Switzerland*. Frankfurt/New York: Campus Verlag, 2012.
3. BASTEN, S., FREJKA, T. (co-ordinating authors). Fertility and Family Policies in Central and Eastern Europe. In: *Barnet Papers in Social Research*. WORKING PAPER 15-01, February 2015, p.38-39. [Accesat: 16.08.2015] Disponibil: https://www.spi.ox.ac.uk/fileadmin/documents/PDF/150306_Barnett_Paper_15-01.pdf
4. *Total Fertility Rate, 1970 and 2014*. [Accesat: 29.06.2016] Disponibil: <http://www.prb.org/DataFinder/Topic/Rankings.aspx?ind=17>; BULGARU, M., CHISTRUGA, I. *Familia tânără. Aspecte ale adaptării la societatea în schimbare*. Chișinău, 2015, p.331-344.
5. NEYER, G. *Family Policies and Low Fertility in Western Europe*. Max Planck Institute for Demographic Research Working Paper WP 2003-021, p.14-33.
6. BULGARU, M., CHISTRUGA, I. *Familia tânără. Aspecte ale adaptării la societatea în schimbare*. Chișinău, 2015, p.137-290.
7. *Maternity and child care dismissal protection period*. [Accesat: 28.06.2015] Disponibil: http://www.coe.int/t/dg3/familypolicy/Source/Figures%2010%20to%2012_Maternity%20leave.pdf
8. SAINSUS, V. *Politica familiei în condițiile de criză demografică: lacune, confuzii și dileme*. Chișinău, 2015, p.12.
9. Lege nr.289 din 22.07.2004 privind indemnizațiile pentru incapacitate temporară de muncă și alte prestații de asigurări sociale. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2004, nr.168-170.
10. *Elaborarea metodologiei de evaluare a impactului politicilor familiale asupra comportamentului și evoluției structurilor familiale în România*, p.7-10. [Accesat: 10.04.2016] Disponibil: <http://www.meipf.ro/pdf/ASE%20faza%20III.pdf>
11. *Ibidem*, p.8,10.
12. SAINSUS, V. *Politica familiei în condițiile de criză demografică: lacune, confuzii și dileme*. Chișinău, 2015, p.6.

Prezentat la 12.09.2016

CZU: 316.01:303.447.22

UTILITATEA ȘI RELEVANȚA CERCETĂRII PARTICIPATIVE ÎN INVESTIGAREA FENOMENELOR SOCIALE

Anastasia OCERETNÎ

Universitatea de Stat din Moldova

În acest articol este luată în vizor o nouă paradigmă de cercetare a fenomenelor sociale, care pune accentul pe abordarea participativă: actorii sociali studiați devin membri ai echipelor de cercetare, favorizând cunoașterea din interior și aprofundată a problemelor. Cercetarea participativă permite asigurarea autenticității, utilității și relevanței datelor. Astfel, actorul social se transformă din subiect al cercetării în asistent al cercetătorului, care încearcă să închege „puzzle-ul” realității în care trăiește actorul social. În același timp, cercetarea bazată pe strategii participative implică procese de capacitate a echipelor comunitare. În cadrul articolului sunt analizate pe larg domeniile și avantajele aplicării strategiei participative în cercetarea fenomenelor sociale, sunt identificate posibilele limite și particularitățile design-ului cercetării participative, în baza unor exemple concrete.

Cuvinte-cheie: cercetare participativă, cercetarea acțiunii participative, echipe comunitare, design de cercetare.

THE UTILITY AND RELEVANCE OF PARTICIPATORY RESEARCH IN INVESTIGATION OF SOCIAL PHENOMENON

This article presents a new paradigm that emphasizes participatory approach: social actors studied become members of research teams, favoring insider knowledge and in depth of problems. This kind of research allows assurance of the authenticity, usefulness and relevance of data. The social actor turns from research subject to assistant researcher who tries to coagulate "puzzle" of social reality in which lives social actor. At the same time research based on participatory strategies involves community team's empowerment processes and capacity building. In the article are analyzed in detail the advantages and application areas of participative strategy in researching social phenomena, are identified possible limitations and peculiarities of participatory research design, based on concrete examples.

Keywords: participatory research, participatory action research, community teams, research design.

Introducere

Particularitățile de manifestare a fenomenelor sociale și caracterul dinamic al acestora impun cercetătorul să-și adapteze continuu strategia de cercetare, astfel încât rezultatele investigației să permită determinarea unor soluții optime, focusate pe comunitatea sau grupul cercetat. În acest demers se înscrie cercetarea participativă, care s-a dezvoltat în baza teoriei acțiunii sociale a lui K.Lewin, prin care s-a determinat legătura strânsă dintre teorie și practică [1, p.35]. Totuși, putem rezuma faptul că această nouă paradigmă de cercetare este abordată parțial în literatura sociologică.

Sociologul american Ea.Babbie identifică începuturile aplicării strategiei participative în investigarea problemelor de dezvoltare a Lumii a Treia, ulterior fiind extinse în Europa și în America de Nord [2, p.414]. Cercetătorii canadieni C.Khan și D.M. Chovanec punctează anul 1970 în calitate de an de referință în aplicarea cercetării participative, indicând studiile realizate în Tanzania de către M.L. Swantz, în Columbia de către O.Fals-Borda și în India de către R.Tandon [1, p.35]. Istoricul acestui tip distinct de cercetare se leagă de cele mai multe ori de lucrul cu categoriile sărace sau vulnerabile, ele fiind în mod obișnuit mai puțin capabile de a influența politicile și acțiunile care le afectează viața. În acest mod, are loc stabilirea unei relații dintre echipa de cercetare și persoanele cu o putere mai mică din punct de vedere social, cultural și economic, prin care se face auzită vocea acestora. Stabilirea unei relații de încredere între cercetători și cei cercetați reprezintă elementul-cheie al întregului proces de cercetare, care poate influența înțelegerea problemei investigate.

Trăsături distinctive ale cercetării participative

Opțiunea pentru noua strategie de cercetare este argumentată de tipul de abordare de „jos în sus” a realității sociale, punându-se un accent deosebit pe viziunile și experiențele de la nivel local. Acest aspect vine să combată modelul cercetării tradiționale considerat un „model elitist”, care transformă „subiecții cercetării” în „obiectele cercetării” [2, p.414]. Cercetătorii din domeniul social (J.A. Seeley, J.F. Kengeya-Kayondo,

D.W. Mulder ș.a.) indică asupra necesității integrării cunoștințelor și a experiențelor locale, asigurându-se astfel o colaborare de durată. Cercetătoarea britanică T.Cook (2012) indică asupra faptului că în Marea Britanie, în studiile de sănătate, implicarea pacienților este impusă în multiple cazuri de către finanțatori, conștientizându-se rolul colaborării dintre oamenii de știință și cei afectați de o problemă pentru producerea de noi cunoștințe [3].

Deseori utilizarea confuză a termenilor „participant”, „participare” sau „participativ” conduce la o înțelegere eronată a specificului acestor termeni. Unele proiecte standard (non-participative) de cercetare implică interacțiuni limitate cu oamenii, altele pot atinge un nivel înalt de participare, la anumite etape, însă fără a fi considerate participative. Acest fapt se datorează particularităților metodologiilor participative, care sunt identificate ca fiind *reflexive*, *flexibile* și *interactive* comparativ cu modelele liniare rigide ale cercetărilor tradiționale [4, p.1668]. Traseul de cercetare este unul ciclic, asigurându-se participarea efectivă a localnicilor la proiectarea, culegerea și analiza datelor.

Prin cercetarea participativă membrii comunităților învață, alături de echipa de cercetare, să-și identifice nevoile și să acționeze astfel încât să fie determinate soluții viabile, adaptate la specificul comunității. Astfel, paradigma participativă înaintea un principiu care dă „peste cap” metodologia cercetării: subiecții care sunt afectați de cercetare sunt responsabili și de design-ul ei. Punctul forte al cercetărilor participative constă, astfel, în explorarea și descoperirea cunoștințelor și a experiențelor locale, prin adaptarea inovatoare a metodelor de cercetare la contextul local. Investigarea acestui tip de cercetare relevă faptul că prin această strategie are loc valorificarea potențialului local, asigurându-se o abordare echitabilă și democratică.

Analiza bibliografică a surselor consacrate cercetării participative conduce spre ideea că acest gen de cercetare se particularizează prin axarea pe acțiune sau pe schimbarea socială. Aceste aspecte sunt reflectate de către americanul R.Stoecker, unul dintre cercetătorii preocupați de teoretizarea cercetării participative. Preluând ideile acestuia, cercetătorul român M.Pascaru identifică următoarele aspecte definitorii ale cercetării participative [5, p.12]:

✓ *creșterea participării în procesul de cercetare* care semnifică democratizarea procesului de cunoaștere prin participarea subiecților cercetării la toate etapele de investigare;

✓ *producerea schimbării sociale* – cercetarea participativă contribuie la dezvoltarea capacității subiecților, sporindu-le încrederea că problemele acestora pot fi cunoscute și ulterior soluționate cu suportul lor. În acest caz are loc un transfer de putere și al oportunităților de a lua decizii, fapt confirmat și de către cercetătorul A.Krishnaswamy, care menționa că cercetarea participativă reușește să contribuie la fortificarea capacităților la nivel local [6, p.22]. Prin implicarea în proiecte de cercetare participativă localnicii își formează abilități de identificare a unei probleme, de investigare și de soluționare viabilă a acesteia.

În aceeași ordine de idei, este relevantă concepția cercetătorilor J.Swain și S.French, care prezintă următoarele caracteristici ale cercetărilor participative:

1) Cercetătorul își propune să reflecteze, să exploreze și să disemineze părerile, sentimentele și experiențele participanților la cercetare. Astfel, abordarea și punctul de vedere sunt ale participanților și nu ale cercetătorului, rolul acestuia fiind de a organiza cele expuse de către participanți. În general, dezvoltarea abordărilor bazate pe parteneriat și participare este o sarcină provocatoare, care necesită abilități deosebite și angajament [7, p.9].

2) Participarea presupune implicarea participanților în design-ul, desfășurarea și evaluarea cercetării în curs, transformând participanții în co-cercetători. Acest aspect este relevant și de cercetătorii britanici A.Cornell și R.Jewkes, care indică asupra faptului că „deosebirea esențială dintre metodologiile participative și cele convenționale/tradiționale constă în localizarea puterii în procesul de cercetare” [4, p.1667].

3) Cercetarea participativă este o cercetare mai mult *împreună cu*, decât *pe oameni*. Ceea ce preocupă cercetătorul sunt atât datele care urmează a fi colectate, cât și modul de interacțiune și cooperare a localnicilor pe parcursul cercetării.

4) Procesul de cercetare în sine este văzut ca proces al schimbării, caracterizat cel mai frecvent ca proces de împuternicire a localnicilor.

5) Cercetarea poate fi un proces al schimbării prin faptul că influențează, spre exemplu, politicile și practicile sociale, reflectând profesional opiniile utilizatorilor de servicii [8, p.131].

Astfel, grație participării la un studiu participativ localnicilor li se dezvoltă capacități de identificare a propriilor nevoi și de determinare a acțiunilor ce urmează a le desfășura, astfel încât acțiunea să fie una țintită,

în urma căreia comunitatea va avea de câștigat. Aceste caracteristici sunt reflectate în una dintre definițiile de bază ale cercetării participative: *acest gen de cercetare combină cercetarea socială, munca educativă și de acțiune*, definiție oferită de către D.Brown și R.Tandon [1, p.34]. O strategie participativă de cercetare nu are doar funcția de a produce noi cunoștințe, dar și de a educa și dezvolta comunitățile, de a le mobiliza la acțiune. Acest fapt este determinat de situația în care puterea și controlul au fost istoric în „mâinile” clasei dominante, iar în momentul în care oamenii se percep ca și cercetători, ei recâștigă automat puterea asupra cunoașterii, având posibilitatea de a-și construi ei înșiși viitorul.

Particularități ale design-ului cercetării participative

Un element distinctiv al cercetării participative este *design-ul de cercetare*, deosebit de celelalte tipuri de cercetări, chiar și de cercetarea-acțiune. În strategia participativă cercetătorul are rolul de a ghida subiecții în identificarea problemelor care fac subiectul cercetării. R.Stoecker sugerează că întrebările cercetării ar trebui generate de către localnici și nu de către cercetător, ca și în cazul altor tipuri de cercetări în care cercetătorul este cel care stabilește problemele de cercetare. În schimb, în cercetarea participativă, în întreg demersul investigativ, cercetătorul poate fi privit ca un educator sau lider al grupului local de cercetare. Acesta ajută membrii echipelor comunitare să controleze situația și propria conștiință, astfel ca aceștia să fie conștienți de propriile abilități și resurse [5, p.13]. Chiar și în această situație, cercetătorul este cel care organizează într-o ordine logică întrebările sau subiectele de cercetat. În același context, putem conchide că cercetătorul nu este cel care produce rezultatele, dar cel care facilitează obținerea lor într-un mod consecvent și pertinent, prin utilizarea unui limbaj cotidian și evitarea imperialismului academic.

În articolul *What is participatory research?* cercetătorii A.Cornwall și R.Jewkes (a se vedea Tabelul) identifică câteva diferențe între cercetarea participativă și cea convențională/tradițională, axându-se pe diferențierea procesului de cercetare în ambele cazuri [4, p.1669].

Tabel

Abordarea diferențiată a cercetării participative și a celei convenționale

<i>Criteria de diferențiere</i>	<i>Cercetarea participativă</i>	<i>Cercetarea convențională/standard</i>
<i>Scopul cercetării</i>	Acțiune	Înțelegerea, probabilă, a acțiunii mai târziu
<i>Pentru cine se realizează cercetarea</i>	Comunitate/localnici	Interese instituționale, personale sau profesionale
<i>Cunoștințele cui contează</i>	Ale localnicilor/actorilor comunitari	Ale cercetătorului
<i>Alegerea subiectului cercetării este influențat de...</i>	Prioritățile locale	Fonduri, agenda instituțională, interese profesionale
<i>Specificul metodologiei de cercetare</i>	Împuțernicire, învățare reciprocă	Principii metodologice, obiectivitate
<i>Participarea la identificarea problemei</i>	Actorii comunitari	Cercetătorul
<i>Culegerea datelor</i>	Actorii comunitari	Cercetătorul, operatorii de teren
<i>Interpretare</i>	Concepte și cadre locale	Concept și cadre științifice
<i>Analiză</i>	Actorii comunitari	Cercetătorul
<i>Prezentarea constatărilor</i>	Accesibile și utile la nivel comunitar	Cercetătorul unui mediu academic sau finanțatorul
<i>Acțiune cu referire la constatări</i>	Integrate într-un proces	Separate sau chiar nu pot fi realizate
<i>Implementarea acțiunii</i>	Actorii comunitari cu sau fără suport extern	Agenții externe
<i>„Proprietarul” rezultatelor cercetării</i>	Împărtășite/comune tuturor	Cercetătorul
<i>Relevanță</i>	A procesului	A rezultatelor

Sintezele prezentate în Tabel se referă la două reprezentări de tip ideal de cercetare participativă și standard, ceea ce permite focusarea pe aspectele ce particularizează acești doi poli. Însă, în practică există un grad considerabil de fluctuație între poli. Relația dintre aceștia deseori îmbracă forma unui zig-zag, gradul de participare fiind diferit de la o etapă la alta a cercetării.

În cazul unor cercetări standard putem, la fel, delimita componenta de participare, cercetătorii fiind puși în situația de a-și adapta continuu abordările, prin consultarea unor informatori și preluarea unor concepte dezvoltate de către aceștia. Astfel, cercetătorii pot coopta acești informatori în calitate de contribuabili direcți. Totuși, cercetarea participativă comportă o mare implicare a populației de la faza de proiectare până la cea de validare. În concepția cercetătorilor britanici sus-numiți, implicarea localnicilor în planificarea, realizarea și validarea cercetării sporește eficiența [4, p.1668] și calitatea datelor obținute prin modalități adaptate la contextul comunității. Localnicii, cu rolul de co-cercetători, cunosc cel mai bine modul de abordare a unui subiect în cadrul grupului din care fac parte, care pot fi riscurile și modalitățile de depășire a acestora, astfel sugerându-i cercetătorului cele mai reușite strategii de investigare.

Există o concepție greșită că orice tip de dialog sau interacțiune cu localnicii poate fi considerată „cercetare participativă”, iar cercetătorii pot să se identifice ca angajați în cercetarea participativă, atunci când, de fapt, ei sunt implicați doar în relații contractuale cu localnicii. Astfel, cercetătorul S.Biggs în investigarea problemelor din domeniul agriculturii a determinat patru modele de participare, printre care:

- *participare contractuală* – localnicii sunt contractați în proiecte de cercetare pentru a lua parte la studiu;
- *participare consultativă* – localnicii sunt consultați de către cercetători înainte de intervenție;
- *participare colaborativă* – cercetătorii și localnicii lucrează împreună la proiecte inițiate, proiectate și gestionate de către cercetători;
- *participare colegială* – cercetătorii și localnicii lucrează împreună ca și colegi cu abilități și cunoștințe diferite, aflați într-un proces de învățare reciprocă, în care localnicii exercită control asupra procesului [4, p.1669].

Tipologia înaintată de către S.Biggs relevă specificul de utilizare a conceptului de participare. Or, unui studiu participativ îi poate fi circumscris cel de-al patrulea tip de participare, iar celelalte tipuri ar putea fi regăsite la nivelul studiilor cantitative sau calitative non-participative. Totuși, în cele mai dese cazuri, unele proiecte participative nu implică decât o participare scăzută a localnicilor la faza de proiectare sau culegere a datelor, iar analiza și interpretarea lor rămâne o sarcină a cercetătorului. Astfel, localnicii nu mai exercită un control al întregului proces. Chiar dacă cercetătorii insistă asupra integrării experienței locale în planificarea și realizarea studiului, participarea localnicilor este una colaborativă. Prin acestea putem conchide că este combătut modelul cercetării participative, conform căruia localnicii ar trebui să realizeze ei înșiși cercetarea, iar cercetătorii să acorde consultanță acestora.

Procesul de cercetare participativă începe prin construirea unei baze pentru participare prin dezvoltarea relațiilor și negocierea rolurilor și responsabilităților. Finalitatea acestei etape este constituirea echipei comunitare care va facilita comunicarea cercetătorului cu comunitatea. Echipele comunitare sunt relevante, mai ales în cazul în care cercetarea își are ca scop realizarea de interferențe cu referire la comunitățile etnice sau izolate. Însă, există riscul ca membrii echipei comunitare să conducă spre piste greșite în investigarea comunității, în acest caz cercetătorul recurgând la strategiile de triangulare. La fel este important ca în componența echipelor comunitare să nu fie incluse doar persoane cu autoritate în comunitate, dar și persoane mai puțin influente economic, social sau cultural, fiind respectate principiile cercetării participative de a fi democratice, echitabile, eliberatoare și de consolidare a vieții comunității. În acest context, cercetătorul participativ este cel care știe cum să proiecteze și să realizeze o cercetare, fie ghidat de comunitate, fie în colaborare cu aceasta, rolul său limitându-se la conducerea cercetării și la participarea democratică în procesul de cercetare [5, p.13-14].

Prin natura sa cercetarea participativă este întotdeauna „colectivă”, procesul impunând o implicare a grupurilor și muncă în echipă. Ea necesită o disponibilitate crescută din partea participanților de a dezvălui opiniile, atitudinile și experiențele proprii cu referire la problematica cercetată. În acest caz, însă, un impediment în realizarea acestui deziderat este frica participanților de a nu fi în opoziție cu alte idei exprimate. În astfel de situații este necesară susținerea participanților, dat fiind faptul că cercetarea participativă se axează anume pe cunoașterea acestor divergențe, esențiale în producerea de cunoștințe și în descoperirea de noi aspecte sau fațete ale problemei. O altă condiție necesară pentru depășirea fricii este asigurarea cu un spațiu sigur – liber de conflict – pentru participanți în momentul expunerii punctelor de vedere, ca acestea să nu-i dezavantajeze [3].

Avantaje și limite ale cercetării participative

Analizele bibliografice desfășurate conduc spre reliefa următoarelor avantaje ale optării pentru strategia participativă în cercetarea socială, printre care:

- ✓ Dezvoltarea conștiinței critice atât a cercetătorilor, cât și a participanților.
- ✓ Îmbunătățirea vieții celor implicați în procesul de cercetare prin participarea directă la această acțiune.
- ✓ Transformarea fundamentală a structurilor și relațiilor sociale.
- ✓ Întrunirea într-un grup a diferitelor persoane cu experiență diferită în domeniul cercetat.
- ✓ Îmbunătățirea procesului de intervenție și implementare a unor acțiuni în comunitate.
- ✓ Asigurarea cu date „bune” și utile, dat fiind înțelegerea realității din interior.
- ✓ Creșterea încrederii și construirea de „poduri” între diferite grupuri culturale sau sociale.
- ✓ Dezvoltarea resurselor comunitare prin identificarea liderilor informali.
- ✓ Participanții obțin noi cunoștințe cum ar putea să se organizeze, să influențeze deciziile care se iau etc.
- ✓ Posibilitatea de a aplica cunoștințele obținute în urma cercetării în dezvoltarea comunității și a politicilor.

Chiar dacă cercetarea participativă este considerată holistă și mobilizatoare, metodologia acesteia a fost supusă unor numeroase critici. Unul dintre aspectele lacunare este utilizarea termenului „cercetare participativă”, fiind identificat ca un ideal nerealist, descurajând astfel tinerii cercetători. În același timp, este ireal să se aștepte ca un proiect participativ de cercetare să poată transforma modelele existente ale relațiilor de putere la nivel local fără o cercetare a împuternicirii și a rolului structurii în schimbarea socială. Cercetătorii britanici S.Hickey și G.Mohan consideră că este necesar de a reconceptualiza termenii de participare, împuternicire și dezvoltare, dat fiind semnificațiile diferite ale conceptului de participare pentru fiecare persoană în parte. Prin urmare, ar fi impetuos de a fi evaluat din perspectiva sensului atribuit de către participanți.

O altă critică adusă cercetătorilor dezvoltatori ai abordării participative se referă la necesitatea ca această strategie să promoveze cetățenia ca un obiectiv normativ al participării, mai ales că grupurile țintă ale cercetării participative sunt cele marginalizate care au un control minim asupra resurselor și puterii. În același context, cercetătorul poate fi privit ca un „avocat” al membrilor comunităților date.

În prezent, strategiile de cercetare participativă sunt acceptate și necesită a fi aplicate în multiple contexte, chiar dacă la nivelul mediului academic există o reticență față de acestea, percepute ca strategii în contextul descoperirii [3]. Printre importantele critici aduse cercetării participative se numără:

- Neformularea de către cercetători a unor ipoteze ce pot fi testate ulterior. În unele cazuri, înseși întrebările de cercetare pot fi formulate pe parcursul implicării membrilor echipelor comunitare.
- Relația apropiată dintre partenerii de cercetare (cercetători și localnici) împiedică determinarea clară a contribuției fiecărei părți. În această situație poate fi afectat criteriul obiectivității.
- Dificultatea de a planifica exact studiul, de a proiecta, estima durata și data de prezentare a rezultatelor, fiind determinate de specificul de negociere a deciziilor pe parcursul procesului de cercetare.

Concluzii

În pofida aspectelor lacunare ale cercetării participative, aceasta se bucură în prezent de o largă acceptare în cadrul unor științe, precum sociologia și etnografia, fiind intens abordate probleme de metodologie.

Referințe:

1. KHAN, C., CHOVANEC, D.M. Is Participatory Action research Relevant in the Canadian Workplace? In: *Journal of Contemporary Issues in Education*, 2010, no.5(1). p.34-44 // <https://ejournals.library.ualberta.ca/index.php/JCIE/article/viewFile/9485/7471> (Accesat: 7.09.2015)
2. BABBIE, Ea. *Practica cercetării sociale*. Iași: Polirom, 2010. ISBN 978-973-46-1274-1
3. BERGOLD, J., THOMAS, S. Participatory Research Methods: A Methodological Approach in Motion. In: *Forum: Qualitative Social Research*, 2012, vol.13, no.1 // <http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1801/3334> (Accesat: 10.10.2015)
4. CORNWALL, A., JEWKES, R. What is participatory research? In: *Social Science and Medicine*, 1995, no.41 (12), p.1667-1676 // http://www.civitas.edu.pl/pub/nasza_uczelnia/projekty_badawcze/Taylor/what_is_participatory_research.pdf (Accesat: 21.10.2015)
5. PASCARU, M. *Cercetare participativă și științe sociale aplicate*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2011. ISBN 978-973-595-345-4

6. KRISHNASWAMY, A. Participatory research: Strategies and Tools. In: *Practitioner: Newsletter of the National Network of Forest Practitioners*, 2004, p.17-22 // http://nature.berkeley.edu/community_forestry/Workshops/powerpoints/tools%20and%20strategies%20of%20PR.pdf (Accesat: 11.09.2015)
7. FRENCH, S., SWAIN, J. *Researching Together: a Participatory Approach*. Disponibil pe <http://disability-studies.leeds.ac.uk/files/library/French-A-PARTICIPATORY-APPROACH-TO-RESEARCH.pdf> (Accesat: 14.07.2016)
8. JUPP, V. *Dicționar al metodelor de cercetare socială*. Iași: Polirom, 2014. ISBN 978-973-46-1616-9

Prezentat la 20.07.2016

CZU: 364.026(478)

CONCEPȚIA SUPERVIZĂRII ÎN ASISTENȚA SOCIALĂ: MODELE PRACTICE ȘI PRINCIPII DE REALIZARE

Stela MILICENCO

Universitatea de Stat din Moldova

Supervizarea în domeniul asistenței sociale este o activitate relativ nouă în Republica Moldova, care reprezintă oferirea suportului profesional personalului în scopul sporirii abilităților de lucru cu beneficiarii, asigurării eficienței activității și prevenirii epuizării profesionale. Supervizarea poate fi circumscrisă conceptului de formare continuă, prin care este promovată dezvoltarea profesională a celui supervizat.

Cuvinte-cheie: *supervizare, strategii asistențiale, schimbare calitativă, voluntariat, beneficiari, metode apreciative, protecționism social.*

THE CONCEPT OF SUPERVISION WITHIN SOCIAL WORK: PRACTICAL PATTERNS AND PRINCIPLES OF ATTAINMENT

Supervision within social work represents a relatively new activity in the Republic of Moldova, which means offering professional assistance to staff members with the aim of increasing working abilities with beneficiaries, ensuring activity efficiency and preventing professional burnout. Supervision may be circumscribed by the concept of continuous education, through which professional development of the supervised may be enhanced.

Keywords: *supervision, assistential strategies, qualitative change, volunteer, beneficiaries, appreciative methods, social protectionism.*

Introducere

Supervizarea reprezintă o intervenție profesionistă încă insuficient valorizată în Republica Moldova, beneficiile acesteia fiind actualmente recunoscute în multe țări, printre care: SUA, Germania, Suedia, Franța, Marea Britanie, România ș.a. Istoria supervizării datează de la sfârșitul secolului al XIX-lea, când în SUA „vizitatorii prietenoși” (*friendly visitors*) și „agenții plătiți” (*paid agents*) sprijineau organizațiile caritabile în distribuirea serviciilor și resurselor financiare, activitate care a evoluat și s-a modificat pe parcurs.

Așteptările societății contemporane față de rezultatele muncii asistenților sociali sunt destul de mari, fapt determinat și de criza profundă prin care trece societatea noastră. Volumul mare de muncă, dar și insuficiența experienței profesionale împiedică asistenții sociali în evaluarea propriilor competențe, ceea ce poate fi depășit prin intermediul activităților de supervizare. Acestea contribuie la definitivarea și conștientizarea obiectivelor muncii realizate, la extinderea ariei de competențe profesionale și a metodelor de lucru, la crearea unei dinamici inovatoare pentru determinarea asistenților sociali de a conștientiza propriile limite, la oferirea unei mai mari siguranțe privind calitatea activității sociale. Desigur, aceste efecte ale supervizării pot fi realizate doar în cazul în care domeniul de supervizare va fi susținut prin politicile sociale, iar supervizorii vor fi instruiți în cadrul programelor specializate. **Scopul** propus în articolul de față constă în analiza teoretică a aspectelor conceptuale care determină necesitatea și eficiența supervizării în asistența socială în cadrul societății contemporane.

Rezultate și discuții

Strategiile asistențiale se axează atât pe mobilizarea resurselor interne ale indivizilor pentru ca aceștia să-și atingă potențialul maxim în soluționarea propriilor probleme, cât și pe mobilizarea resurselor sociale pentru realizarea unor schimbări în societate prin intermediul politicilor sociale. Astfel, obiectivele asistenței sociale sunt focalizate concomitent și pe persoane, și pe mediile sociale care le influențează; or, asistenții sociali desfășoară activități foarte diverse centrate pe individ și pe societate, prin care sunt realizate obiectivele specifice ale asistenței sociale. Rolurile profesionale ale asistentului social sunt în proces de validare și revizuire sistematică în societatea contemporană, care înaintează cerințe specifice față de competențele asistentului social, printre care: capacitatea de a realiza cercetări științifice asupra fenomenelor sociale, de a analiza și interpreta adecvat informația obținută, de a propune soluții optime de soluționare a problemelor. Dat fiind că activitățile

desfășurate de asistenții sociali sunt extrem de variate și complicate, este necesar ca ei să poseze o pregătire specială, un vast orizont științific, abilități practice de aplicare a metodologiei asistențiale. Din această perspectivă, formarea în instituțiile de învățământ superior acreditate a asistenților sociali, capabili să dezvolte activități specializate de intervenție, reprezintă prerogativa societății contemporane.

O intervenție de bună calitate în domeniul asistenței sociale implică și componenta reflecție a specialistului asupra lui însuși și asupra eficienței activităților desfășurate, ceea ce este asigurat prin intermediul supervizării. În acest sens, supervizarea în domeniul asistenței sociale este definită drept o activitate de management organizațional, de promovare a bunelor practici și de „purificare mintală” a profesioniștilor. Or, tocmai datorită faptului că intervenția asistențială presupune, în primul rând, o interacțiune specifică între beneficiar și profesionist, **ea nu poate fi obiectivată decât prin intermediul unei terțe persoane, a supervizorului.** La nivel internațional se înregistrează o evidentă angajare în ceea ce privește instituționalizarea activităților de supervizare, în special în domeniul social, deoarece responsabilitatea unei intervenții eficiente presupune și o reflecție periodică asupra managementului de caz, asupra dificultăților și practicilor reușite.

Supervizarea reprezintă o relație de tip „*dialog creativ*” între supervizor și supervizat, o întâlnire desfășurată într-un cadru organizat și negociat de părți, având drept finalitate creșterea capacității supervizatului de a interveni profesionist cu sfaturi, iar ca obiectiv de durată – dezvoltarea profesională a supervizatului în procesul supervizării. Supervizarea contribuie la realizarea unei schimbări calitative, în sensul că promovează reflexii asupra activității realizate, contribuind la prevenirea demotivării profesionale („*burn out*”), promovarea resurselor individului și/sau grupului, realizarea managementului de criză, adaptarea la diferite activități, roluri, sarcini și funcții profesionale, îmbunătățirea competențelor sociale, depășirea unor situații de conflict între viața profesională și cea personală.

Una dintre renumitele promoatoare ale supervizării, Bertha Reznolds, a editat în anul 1942 lucrarea „*Learning and teaching in the practice of social work*”, în care au fost analizate în premieră conceptul și etapele procesului de supervizare, fiind promovată ideea că această activitate contribuie la o mai bună eficiență a muncii prin dezvoltarea abilităților de administrare și management de caz. În spațiul european activitatea de supervizare începe să se dezvolte în jurul anilor '50 ai secolului trecut. Spre deosebire de SUA (*unde acest domeniu inițial presupunea recrutarea, organizarea și evaluarea voluntarilor care ofereau diverse servicii*), supervizarea s-a dezvoltat în baza unei concepții complexe, bazate pe intenția de a contribui la soluționarea mai multor probleme, printre care: modelarea contextului social, înțelegerea relațiilor profesionist-client, perfecționarea și dezvoltarea continuă în plan profesional, extinderea ariei de beneficiari, îmbunătățirea practicilor asistențiale oferite diverselor categorii.

În literatura de specialitate sunt prezentate mai multe accepțiuni ale termenului „supervizare”. În sens general, supervizarea este desemnată drept o activitate care transferă cunoștințe, abilități și atitudini de la o persoană cu experiență către una cu mai puțină experiență. Spre exemplu, V. Robinson în lucrarea „*The Dynamics of Supervision Under Functional Controls*” (1949) definește supervizarea ca un proces educativ, prin care o persoană care deține abilități și cunoștințe își asumă responsabilitatea de a îndruma o persoană mai puțin abilitată. Cu referire la sistemul de asistență socială, vom menționa că supervizarea este considerată drept **o metodă de suport profesional oferită personalului angajat în sistemul de asistență socială, în scopul sporirii abilităților acestuia de lucru cu beneficiarii, asigurării calității și eficienței activității și prevenirii epuizării profesionale.** În literatura anglo-saxonă supervizarul poate fi atât managerul unei echipe, cât și o persoană venită din afara organizației pentru a superviza.

De regulă, sunt evidențiate trei modele diferite de supervizare:

- *supervizarea educațională*, realizată cu scopul ca persoanele supervizate să-și sporească competențele profesionale;
- *supervizarea metodologică*, orientată spre beneficiar și având drept scop perfecționarea modalităților de a gestiona un caz;
- *supervizarea managerială*, desfășurată cu scopul îmbunătățirii competențelor decizionale.

În orice situație și indiferent de modelul aplicat, supervizarea se referă, în general, la procesul de analiză desfășurat de un supervizor asupra practicii unui beneficiar supervizat. Obiectivul urmărit în cadrul acestui proces este **o mai mare autonomizare a supervizatului în cadrul unei activități de o incontestabilă calitate.** Supervizarea stimulează dezvoltarea profesională și personală și determină supervizatul să reflecteze asupra atitudinilor, cuvintelor, percepțiilor, emoțiilor și acțiunilor sale. Ajută în aceeași măsură la stabilirea unei

distanțe potrivite față de cazuri și, deci, la gestionarea mai potrivită a situațiilor complexe, favorizează integrarea experienței și a materialului teoretic [1, p.109-112]. Procesul de supervizare poate fi analizat în diferite contexte: supervizare individuală sau de grup, supervizarea stagiarelor în diferite domenii de activitate (*asistență socială, psihologie, medicină, educație etc.*), supervizarea voluntarilor care lucrează cu diferite categorii de populație (*persoane bolnave, persoane cu dizabilități, persoane maltratate etc.*) ș.a. În toate aceste cazuri, supervisorul lucrează pe baza materialului adunat, în urma discuțiilor cu personalul supervizat, a situațiilor din practica profesională, a documentelor, a secvențelor video din activitatea profesională, a observațiilor din spatele oglinzii unidirecționale etc.

Cel mai frecvent sunt invocate două viziuni distincte asupra activității de supervizare. *Prima viziune*, denumită „*pragmatică*”, se bazează pe teoriile comunicării și s-a dezvoltat ca o necesitate în cadrul managementului democratic, devenind o parte componentă a lui. Viziunea presupune o relație „deschisă”, în sensul că vizează activități profesionale observabile sau conștientizate de supervizat și supervisor. Ea pleacă de la mai multe premise empirice, dintre care sintetizăm câteva:

- Dezvoltarea personală a angajaților este interdependentă cu dezvoltarea eficienței lor profesionale;
- Procesul sporirii și menținerii eficienței profesionale este unul personalizat;
- Soluționarea problemelor din cadrul instituției depinde de eficiența în comunicare, care, la rândul ei, este legată de viața privată a membrilor instituției;
- Transmiterea unor abilități profesionale, în special a celor privind depășirea unor dificultăți specifice, are mai degrabă un caracter de modelare afectivă decât de transmitere a informațiilor în context formal.

Abordarea respectivă explică termenul de supervizare în sens larg, referindu-se la cei care se ocupă de productivitatea muncii și de dezvoltarea lucrătorilor începători. În acest context, este vorba despre un superior la locul de muncă responsabil în cadrul organizației, despre dezvoltarea abilităților și competențelor lucrătorilor. Un superior al unui asistent social e un manager de primă linie, în timp ce supervisorul acestuia este un manager de nivel superior. Ei sunt în acest caz și responsabili direcți ai eficienței muncii, având totodată și atribuții de luare de decizii, planificare, rezolvare de probleme. Această viziune poate fi eficientă în situațiile în care activitățile supervizatului se desfășoară „la vedere” și când prezența supervisorului nu perturbă procesul, acțiunile sau funcțiile profesionale ale celui supervizat.

A doua viziune, numită „*romantică*”, reprezintă o concepție despre o relație preponderent individuală, total diferită de aspectul academic al acesteia. Provine din domeniul religios și a fost dezvoltată în psihoterapie, mai ales prin formele ei psihodinamice în cadrul studiilor lui Sigmund Freud. Aceasta presupune relevarea unor aspecte „închise” sau inconștiente din viața supervizatului și a supervisorului și chiar din relația acestora [2, p.11-14]. Evident, pentru supervizarea în domeniul asistenței sociale este specifică viziunea „*pragmatică*”.

Atunci când analizăm procesul de supervizare, constatăm că este vorba despre o succesiune de etape, care pot fi recunoscute în evoluția relației supervisor-supervizat. *Prima etapă* constă în explicarea rolului beneficiarului și asigurarea lui de faptul că are capacitățile necesare pentru a-și îndeplini cu succes activitățile profesionale. Este important de a-l convinge de filosofia programului de supervizare în care se implică și de funcțiile specifice în raport cu alți parteneri. Sprijinul acordat pentru integrarea în echipa profesională de asemenea face parte din această etapă. În cadrul *etapei a doua* supervisorul trebuie să verifice faptul că supervizatului își îndeplinește cu succes funcțiile; aici e mai mult o problemă de asigurare a suportului. Trebuie utilizate toate modalitățile de încurajare a supervizatului. Evaluarea limitelor este și ea importantă (limitele interioare ale profesionistului, limitele acțiunilor sale etc.). În fine, în cadrul celei de-a *treia etapă* vedem cum supervizarea se realizează mai mult la distanță, supervizatului, câștigând mai multă autonomie, va recurge la sprijinul supervisorului pentru situații complexe, pentru evenimente dificile sau pur și simplu pentru a se asigura că în anumite momente critice a procedat corect. Explorarea trecutului supervizatului este și ea o activitate esențială. De menționat că accesul progresiv la o anumită autonomie pe care supervizarea o facilitează se realizează și în cadrul relației supervisor-supervizat.

Caracteristicile supervizării sunt inspirate din **principiile** asistenței sociale apreciative, dar adaptate la specificul procesului de supervizare, printre care:

- *Centrarea pe experiență*: procesul de învățare pleacă de la experiențele supervisorilor și ale supervizatului despre ei înșiși și despre lume, iar beneficiarii serviciilor sociale sunt considerați potențiale surse și creatori de cunoștințe, pornindu-se de la experiențele lor din viața personală;

- *Centrarea pe succes*: supervizarea se concentrează pe valorificarea momentelor de maxim succes și mândrie din experiența supervizaților, considerându-le drept inspirație pentru succesele viitoare, iar succesele trecute sunt conștientizate, amplificate și anticipate în proiectarea unor succese viitoare;
- *Focalizarea legăturii dintre viziunea pozitivă și acțiunea pozitivă*: rolul supervizării este acela de a crea viziunea pozitivă (despre oameni, instituții, comunitate, beneficiari etc.); or, acestea constituie resurse de energie și totodată un motor pentru acțiunea pozitivă;
- *Crearea unei relații de parteneriat între supervizați în acest proces*: acest tip de relații stimulează interacțiunea, participarea și atitudinea pozitivă față de ceilalți participanți la supervizările de grup, față de beneficiarii serviciilor oferite de către asistenții sociali și față de supervizare, care este văzută ca o resursă și ca un ghid care poate contribui la maximizarea încrederii supervizaților în propria lor experiență prin crearea condițiilor de valorizare a acestei experiențe de către ceilalți participanți la grup;
- *Principiul constructivist în supervizare* afirmă că în practica socială supervizarea este o construcție a tuturor actorilor ce intră în interacțiune, fiind dependentă de cunoștințele, credințele, valorile și ideile acestora;
- *Principiul poetic* se referă la constituirea și reconstituirea permanentă a practicii sociale și a definițiilor operate față de mediul intervenției, la fel cum un poem poate fi interpretat și reinterpretat permanent, astfel încât la fiecare interpretare să ofere noi semnificații. Astfel, mediul de intervenție (și, implicit, stilul practicii sociale) se schimbă după cum se schimbă interpretările proprii despre acest mediu;
- *Principiul anticipării* constată că imaginile, ideile, speranțele persoanelor despre viitor ghidează comportamentele și acțiunile lor, care conduc la apariția acestui viitor. Imaginile pozitive legate de viitor conduc la acțiuni pozitive, iar cele negative conduc la acțiuni, comportamente negative, reactive. Thomas formulează acest principiu, cunoscut și ca *autoprofeția creatoare*: „Dacă oamenii definesc o situație ca fiind reală, atunci această situație este reală prin consecințele definirii ei ca reală”;
- *Principiul proiecționismului social* se referă la faptul că realitatea se manifestă sub forma unui *determinism răsturnat*, adică nu se găsește un raport cauză-efect, ci invers. Astfel, stabilirea unor obiective de către supervizați determină, de fapt, cauzele care pot produce acele efecte așteptate; dacă supervizatul dorește să dezvolte la beneficiar comportamente pozitive, atunci caută acele cauze care pot produce efectele așteptate, implicându-l pe beneficiar în construirea și dezvoltarea acelei viziuni [3, p.212-214].

Pentru sistemul de asistență socială din Republica Moldova conceptul de supervizare este unul relativ nou. Implementarea lui este reglementată de „*Mecanismul de supervizare în asistență socială*”, aprobat prin Ordinul Ministerului Protecției Sociale, Familiei și Copilului¹ nr.99 din 31.12.2008, fiind preconizat pentru Serviciul de asistență socială comunitară (SASC) și pentru Serviciul de îngrijire socială la domiciliu (SÎSD). La momentul actual supervizarea este realizată de către asistentul social abilitat cu responsabilitatea de supervizor și de către șeful serviciului respectiv, precum și de către șeful serviciului de îngrijire la domiciliu. Drept beneficiari ai supervizării sunt asistenții sociali comunitari integrați care activează în cadrul SASC și lucrătorii sociali integrați în SÎSD, care își desfășoară activitatea în corespundere cu procedurile stabilite de Mecanismul de supervizare [4, p.3-4]. În conformitate cu actele normative actuale, fiecare supervizor supervizează 7-9 asistenți sociali comunitari. Elementele principale care definesc activitatea de supervizare în cadrul celor două tipuri de servicii țin de: stabilirea și repartizarea responsabilităților profesionale în lucrul cu beneficiarii, monitorizarea și revizuirea sistematică a activității persoanelor supervizate, evaluarea realizărilor supervizaților, oferirea suportului în identificarea necesităților și dezvoltarea personalului prin intermediul instruirii, comunicarea internă în cadrul serviciului și comunicarea externă în cadrul structurii teritoriale administrative și comunității, gestionarea aspectelor referitoare la integritatea grupului și raportarea superiorilor privind preocupările personalului supervizat, managementul sarcinilor administrative, precum și asigurarea evidenței ședințelor de supervizare și elaborarea rapoartelor.

Concluzii

În situația în care în Republica Moldova încă nu există o tradiție în domeniul supervizării, este important de a promova următorul deziderat: supervizorul trebuie să fie un specialist bine pregătit în aspect teoretic și practic; or, doar prin îmbinarea teoriei cu practica este asigurată capacitatea de orientare în complexitatea și unicitatea irepetabilă a fiecărui caz asistențial supervizat.

¹ Denumirea actuală a ministerului: Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei.

Referințe:

1. COJOCARU, Ș. *Metode apreciative în asistența socială*. Iași: Polirom, 2005. 223 p. ISBN: 973-46-0124-5
2. MINULESCU, M., LUCACIU, B. *Condiția supervizării în România*, 2006. [Accesat: 30.10.2016]. Disponibil: http://www.supervizare.com/revista/revista_rom.pdf/
3. MUNTEAN, A. (coord.) *Supervizarea. Aspecte practice și tendințe actuale*. Iași: Polirom, 2007. 275 p. ISBN: 978-973-46-0758-7
4. *Mecanismul de supervizare în asistență socială*. Aprobă prin Ordinul Ministerului Protecției Sociale, Familiei și Copilului nr.99 din 31.12.2008. 24 p.

Prezentat la 07.11.2016

CZU: 343.97 : 378.4 -053.6(478)

VIOLENȚA DOMESTICĂ ÎN VIZIUNEA TINERILOR

Aliona ONOFREI

Universitatea de Stat din Moldova

În articol sunt analizate datele studiului *Opinia tinerilor din Republica Moldova privitor la violența domestică* desfășurat în perioada 1-15 martie 2015, pe un eșantion de 120 de studenți ai Universității de Stat din Moldova. Sunt prezentate opiniile studenților referitoare la violența în familie, cauzele ce stau la baza fenomenului dat, consecințele, precum și acțiunile tinerilor cu privire la combaterea acestui flagel.

Cuvinte-cheie: *violență în familie, abuz, agresiune, victimă a violenței domestice, agresor, servicii sociale.*

DOMESTIC VIOLENCE IN VISION OF YOUNG PEOPLE

In the article the authors are analyzing the results of the study "*Opinion of Moldovan youth regarding domestic violence.*" conducted on March 1–15th, on a sample of 120 students of Moldova State University. Here are presented the students' opinion about their attitude regarding domestic violence, as well as causes underlying this phenomenon, consequences and actions of youth on combating this phenomenon.

Keywords: *domestic violence, abuse, aggression, domestic violence victim, aggressor, social services.*

Introducere

Violența față de femei și violența în familie prevalează în întreaga lume și Republica Moldova nu este o excepție, fiind bine camuflată prin intermediul multor reprezentări greșite despre rolul tradițional al bărbatului și al femeii în familie și în societate. Violența în familie apare ca urmare a lipsei de cultură, a percepției eronate a valorilor familiale și sociale sau a neglijării lor. Mai mult, este o problemă dificil de abordat de către asistenții sociali în contextul în care majoritatea celor care se confruntă cu ea (fie agresorul sau victima) refuză ajutorul până în momente critice sau manifestă neîncredere în posibilitatea schimbării.

Violența este un proces ciclic cu o frecvență și gravitate crescândă sau constituie niște acțiuni abuzive sistematice, desfășurate pe o anumită perioadă de timp, în scop de control, intimidare, dominare și/sau de corectare și de formare a unui sentiment de frică [1].

Violența în familie poate fi definită ca un pattern control coercitiv caracterizat prin folosirea comportamentelor abuzive fizice, sexuale sau emoționale. Violența în familie include: violența fizică, rele tratamente aplicate minorului, limitarea independenței partenerului, nerespectarea drepturilor, sentimentelor, opiniilor partenerului, violența între frați, abuzul și violența asupra membrilor vârstnici ai familiei etc. Acest tip de violență, numit și *violență domestică*, include toate aspectele de violență apărute într-o relație de tip familial între rude de sânge, rude prin alianță, soți sau concubini [2].

Conform Legii Republicii Moldova nr.45 din 02.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, „*violența în familie reprezintă orice acțiune sau inacțiune intenționată, cu excepția acțiunilor pentru autoapărare sau apărarea altora, care se manifestă verbal sau fizic, prin abuz fizic, sexual, psihologic, spiritual sau economic ori prin cauzare de prejudiciu material sau moral, comise de un membru al familiei împotriva altor membri de familie, inclusiv împotriva copiilor, precum și împotriva proprietății comune sau personale*” [3].

La formularea noțiunii de violență domestică este importantă analiza obiectivă a experienței naționale și internaționale, inclusiv a aspectelor gender:

✓ Manifestări ale violenței domestice au loc indiferent de astfel de factori ca etnia, mediul cultural și religios, situația economică, nivelul de educație etc. Violența domestică se răsfrânge atât asupra femeilor, cât și asupra bărbaților. Însă, majoritatea acțiunilor de violență domestică sunt întreprinse de bărbați împotriva femeilor.

✓ Femeile, în comparație cu bărbații, mai des sunt supuse violenței domestice pe parcursul vieții; mai des devin obiectul victimizării repetate; mult mai frecvent suferă de leziuni corporale și au nevoie de asistență medicală; mai des sunt amenințate.

✓ În plan practic, consecințele violenței domestice asupra modului de trai, situației financiare și educației copiilor sunt mai serioase pentru femei comparativ cu bărbații.

Astfel, recunoașterea și sublinierea faptului că femeile constituie obiectul direct al violenței domestice prezintă o parte importantă a definiției acestui flagel, sintagma folosindu-se pentru a desemna, de obicei, violența bărbatului asupra partenerei sale [4].

Un tablou statistic comprehensiv cu privire la fenomenul violenței în familie în Republica Moldova nu există, dat fiind faptul că datele cu referire la acest fenomen sunt colectate de diferiți actori atât guvernamentali, cât și nonguvernamentali. Totuși, studiile și datele disponibile, bazate pe un număr limitat de sondaje, relevă nu doar existența fenomenului violenței față de femei, ci și față de membrii familiei. Cauzele determinante ale acestui fenomen sunt: nivelul înalt de sărăcie, situația politică instabilă și sistemul juridic „imperfect” [5]. Cu toate acestea, informația disponibilă nu oferă evidențe suficiente privind cauzele ce generează această problemă, rolul inechității de gen, factorii care ar putea determina fenomenul violenței, dar și posibilele consecințe ale violenței asupra sănătății și nivelului de bunăstare al victimelor, inclusiv al societății în general.

Metode aplicate și rezultate obținute

Combaterea și prevenirea fenomenului de violență a devenit în ultimul timp un subiect frecvent al cercetărilor desfășurate de sociologi, asistenții sociali, psihologi, juriști, medici etc., atât prin aplicarea metodelor cantitative, cât și calitative. Demersurile inițiate de specialiști din diverse domenii au încercat să ofere explicații cât mai cuprinzătoare pentru actele de violență în familie, fiecare cercetător propunându-și să depășească limitele investigațiilor anterioare eforturilor sale. Astfel, în cadrul Universității de Stat din Moldova a fost realizat un studiu sociologic *Opinia tinerilor din Republica Moldova privitor la violența domestică (cazul USM)*, în perioada 1-15 martie 2015, pe un eșantion de 120 de studenți ai USM, construit proporțional pentru facultăți, ani de studii și sex, având marja de eroare 2,6%. Scopul cercetării a fost determinarea atitudinii studenților față de violența în familie, determinarea cauzelor ce stau la baza fenomenului dat, consecințele, formele dar și acțiunile tinerilor cu privire la combaterea acestui flagel.

Respondenții studiului au menționat că cele mai stringente probleme pentru Republica Moldova sunt *corupția* (55%) urmată de *violența domestică* (43%) și *consumul de alcool și substanțe stupefiante* (27%).

Violența este o formă agresivă de comportament care a existat de la începutul comunității umane, dar care în contemporaneitate a început să capete proporții exagerate și îngrijorătoare.

Formele violenței în familie se exprimă prin:

- jignire și umilire;
- interzicerea victimei de a se vedea cu rudele, prietenii;
- agresarea fizică sau amenințarea cu violență fizică;
- agresarea copiilor;
- pedepsirea copiilor când soțul e supărat pe soție;
- amenințarea privitor la luarea copiilor, pentru a trezi la victimă sentimentul fricii;
- obligarea întreținerii relațiilor intime contrar dorinței victimei;
- interzicerea victimei de a se angaja în câmpul muncii;
- superioritatea agresorului de a folosi corect bugetul familiei;
- critica continuă la adresa victimei (de faptul cum aceasta se îmbracă, cum arată, cum gătește etc.) [6].

Datele prezentate în graficul de mai jos relevă că principalele forme de violență familială identificate de studenți sunt agresiunea psihologică (81%) și cea fizică (84,8%). De asemenea, respondenții menționează agresiunea sexuală care este însoțită de neglijență, precum și de intimidări sau abuzuri verbale; agresiunea economică care se manifestă în controlul asupra banilor, lucrurilor personale ale victimei, alimentelor, deplasărilor, telefonului și a altor surse de îngrijire și protecție.

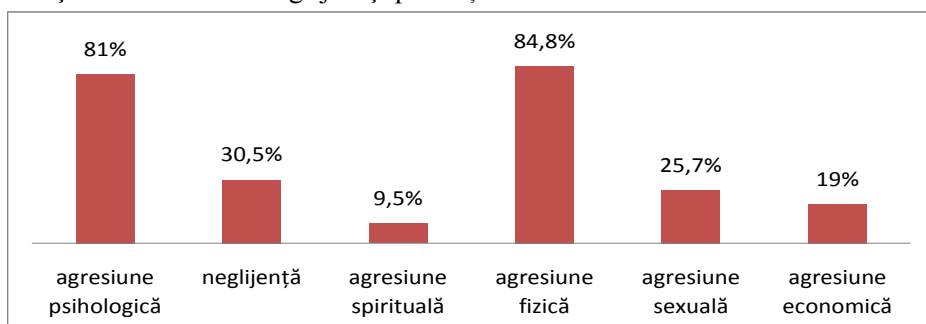

Fig.1. Formele violenței în mediul familial.

Conceptul de abuz asupra femeii în familie cuprinde o varietate de agresivități ale partenerului – soț, fost soț, concubin, iubit sau prieten, în care sunt incluse: abuzuri fizice repetate, agresivități sexuale până la viol marital, amenințări, abuzuri verbale, distrugerea bunurilor, urmărirea, alungarea din locuință, degradarea și umilința, izolarea de prieteni și familie, control coercitiv asupra aspectelor importante ale siguranței vieții, cum ar fi banii, mâncarea, sexualitatea, viața socială, înfățișarea, transportul, locul de muncă, religia și, în general, asupra accesului la orice formă de ajutor la care femeia ar putea recurge la nevoie [7]. Aceste forme sunt identificate în mare măsură și de studenți. (*A se vedea Fig. 1*)

În raport cu mediul rezidențial, la nivelul violenței nu se constată diferențe semnificative între diferitele forme de violență în familie. Respondenții au menționat că femeile din mediul rural devin mai frecvent victime ale violenței în familie (50%) față de cele din mediul urban (5%). Aceste date confirmă informația oferită de diferiți actori sociali, potrivit cărora femeile din mediul rural sunt mai puțin informate despre existența unui cadru legislativ de protecție a acestora, lipsesc unele servicii de îngrijire de primă necesitate, mai puține femei din mediul rural cunosc despre linia de încredere. Nivelul de educație din mediul rural diferă; o bună parte din tinere sunt influențate de stereotipurile tradiționale în bază de gen, anume: că femeia trebuie să se supună bărbatului, să asculte de acesta și altele. Totodată, 44,78% consideră că victime ale violenței în familie pot deveni femeile din ambele medii de proveniență. (*A se vedea Fig. 2*)

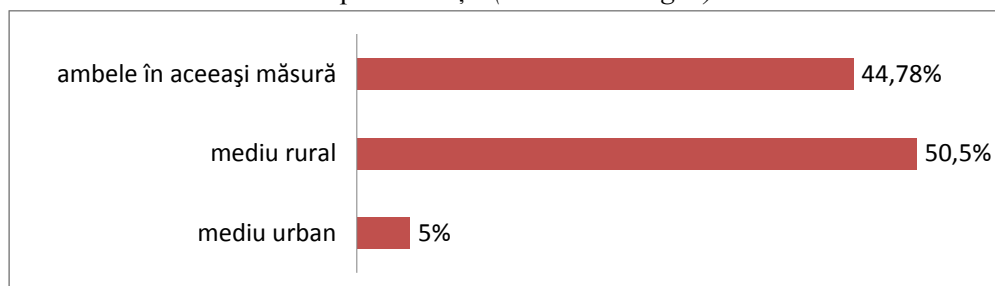

Fig.2. Prevalența violenței în familie după mediul de reședință.

Violența în familie constituie o relație lentă, un secret de grup, foarte bine păzit și mistificat din cauza solidarității membrilor ei în scopul păstrării unei imagini pozitive a instituției. Familiile în care predomină conflictele, lipsește dragostea, atașamentul reciproc și relațiile prietenești sunt medii favorabile pentru comiterea diferitelor abuzuri, care influențează negativ asupra procesului de dezvoltare și perfecționare a personalității și a psihicului acesteia [8].

Conform opiniei respondenților, în „topul” cauzelor care conduc la violența în familie în Republica Moldova se situează consumul excesiv de alcool (81%), urmată de situația financiară precară din familie (60%), iar pe locul trei drept factor al declanșării violenței în familie este clasată gelozia (43,8%). Alți factori ce cauzează apariția violenței în familie sunt: nivelul scăzut de educație al soților (36,2%), preluarea comportamentelor violente și agresive din cadrul familiei de origine (32%) ș.a.

După cum am văzut, violența în familie are cauze multiple. Atât spectatorii, cât și participanții la actele de violență în familie se concentrează, în special, asupra părților vizibile, iar combaterea unei singure cauze se poate dovedi o strategie insuficientă. Ca orice fenomen de ordin social, ea implică niște consecințe: consecințe morale (afectarea relațiilor dintre parteneri, dezorganizarea relațiilor părinți-copii etc.) și consecințe social-economice (creșterea numărului de concedii și pensii medicale, scăderea productivității muncii, creșterea mortalității, majorarea cheltuielilor pentru pedepsirea agresorilor și reabilitarea victimelor, întreținerea copiilor instituționalizați după moartea mamei etc.). Consecințele violenței domestice asupra victimei sunt multiple și foarte serioase. Ele apar de obicei pe toate planurile și includ impact și rezonanță în câmpul psihic al persoanei afectate. Acestea se răsfrâng nu doar asupra victimei țintite, ci și asupra întregii familii, fiind resimțite ca o pierdere și suferință a întregii societăți. Violența în familie este un rezultat al inegalității de gen și al discriminării, care sunt acceptate din punct de vedere social și rămân a fi nesancționate. În cadrul studiului ne-am propus să aflăm de la respondenți cine este cel mai afectat de fenomenul violenței în familie. Respectiv, 55% au menționat că cea mai afectată în urma producerii actelor de violență este femeia. Circa 44% susțin că, de fapt, copilul este cel mai afectat, în urma actelor de violență fiindu-i afectată dezvoltarea normală, integritatea fizică. În plan comparativ, am putea constata că 3% din respondenți au menționat că bărbatul este afectat de violență și doar 2% au indicat că în urma actelor de violență sunt afectate persoanele vârstnice. (*A se vedea Fig. 3*)

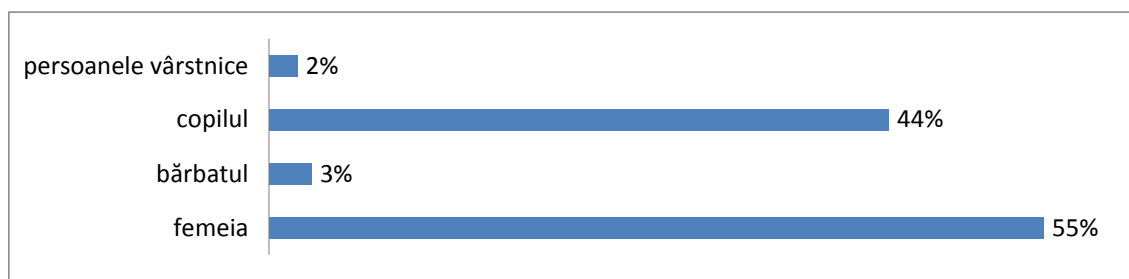

Fig.3. Distribuția membrilor familiei care sunt cei mai afectați de violența în familie.

Violența domestică are efecte dezastruoase asupra femeii: sănătate fizică și psihică afectată, productivitatea muncii redusă, calitatea vieții scăzută etc. Extrem de afectați sunt și copiii care au fost martori ai actelor violente între părinți (deseori ei reproduc violența în propriile lor familii). Violența domestică afectează calitatea vieții cuplului în întregime (reducerea bugetului, creșterea cheltuielilor medicale etc.). Ca orice fenomen de ordin social, ea implică niște „costuri” morale (afectarea relațiilor dintre parteneri, dezorganizarea relațiilor părinți-copii etc.) și „costuri” social-economice (creșterea numărului de concedii și pensii medicale, scăderea productivității muncii, creșterea mortalității, majorarea cheltuielilor pentru pedepsirea agresorilor și reabilitarea victimelor, întreținerea copiilor instituționalizați după moartea mamei etc.) [9].

În cadrul studiului ne-am propus să identificăm motivele pentru care victimele nu raportează cazurile de violență domestică. Respectiv, victimele acceptă să locuiască cu persoana care le-a agresat și nu raportează cazurile datorită unei situații, practic, insolubile sau foarte greu de rezolvat pentru majoritatea persoanelor ajunse în această situație. Este vorba despre un complex de factori motivaționali format din: proprietatea asupra casei, lipsa sau insuficiența banilor pentru o eventuală mutare din locuință (sau în unele cazuri din localitate), vizând și situația copiilor (lipsa banilor pentru creșterea, întreținerea și educarea lor, pentru a-i trece la o altă școală etc.). Frica de agresor constituie unul dintre motivele de bază, fiind urmat de atașamentul față de copii. Totuși, circa 21,9% dintre respondenți au menționat că, de fapt, neîncrederea în organele de drept contribuie la neraportarea cazurilor. (A se vedea Fig. 4)

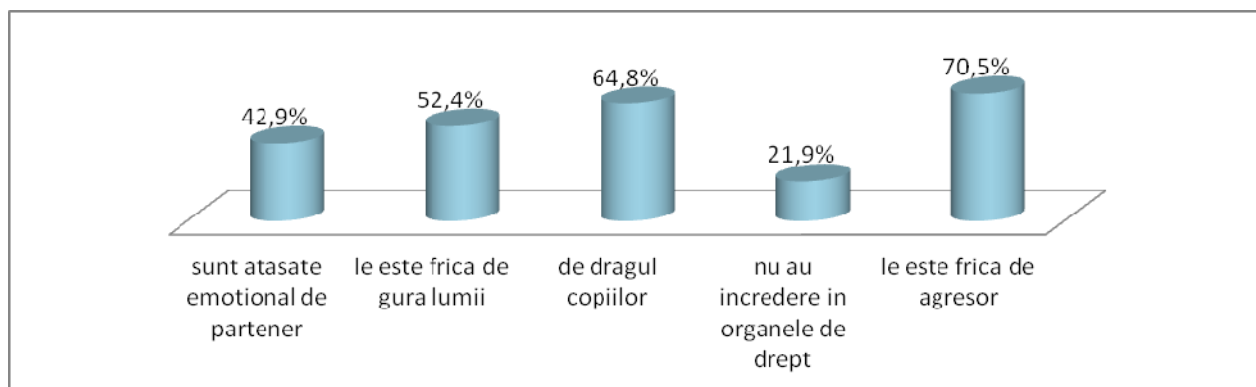

Fig.4. Motivele care conduc la neraportarea cazurilor de către victima violenței în familie.

Actualmente, pe teritoriul Republicii Moldova funcționează mai multe centre care oferă servicii adresate victimelor violenței în familie, unele dintre care sunt finanțate de la bugetul de stat. Printre acestea se numără: Centrul pentru Asistență și Protecție din Chișinău, Centrul Consultativ municipal pentru Familii și Copii (Bălți); Centrul familial de criză „SOTIS” (Bălți); Centrul de plasament temporar pentru copii în situație de risc „Drumul spre Casă” (Bălți); Centrul de informare și consiliere pentru victimele violenței (Cahul); Centrul Maternal „Încredere” (Cahul); Centrul Maternal „Ariadna” (Drochia); Centrul Maternal „Pro Familia” (Căușeni); Centrul Maternal „Pro Femina” (Hâncești). Importante pentru infrastructura socială sunt și serviciile prestate de ONG-uri: Refugiul „Casa Mărioarei” (Chișinău); Centrul de Asistență Psihosocială a Copilului și Familiei „Amicul” (Chișinău); La Strada: Serviciul de mediere pentru copiii abuzați sexual de cetățenii străini / Telefonul de încredere pentru femei ce suferă de violență în familie – 0800 88 008; Centrul de drept (Căușeni) ș.a. Astfel, au crescut posibilitățile de accesare a serviciilor de protecție pentru victimele violenței în familie.

Totuși, datele cercetării indică faptul că peste 60% nu cunosc despre existența anumitor organizații care s-ar ocupa de îngrijirea victimelor violenței în familie, comparativ cu 38% care au menționat că au auzit despre existența centrelor care oferă servicii adresate victimelor violenței în familie.

Concluzii

Putem menționa că majoritatea studenților din cadrul Universității de Stat din Moldova percep violența în familie ca fiind o problemă acută pentru țară. Ei conștientizează profund consecințele violenței asupra familiei și în special asupra copiilor. Peste jumătate din respondenți consideră că multe femei, victime ale violenței, evită să denunțe aceste cazuri din teamă față de agresor, iar o treime din respondenți cred că ele tolerează actele de violență pentru a păstra familia sau din necunoașterea drepturilor și serviciilor la care pot apela.

De asemenea, putem afirma cu certitudine că există o corelație între violență și sănătate, violența fiind determinată ca un pericol real pentru sănătatea populației. În același timp, violența constituie o problemă nu doar de sănătate, ci și a legislației, a sistemului judiciar, a poliției, a sistemului educațional, a mass-media și a serviciilor de asistență socială.

Este important de a consemna aici și faptul că 54% din persoanele investigate în cadrul sondajului consideră că ar fi necesară o informare mai bună a publicului referitoare la legislația privind violența în familie, la centrele existente pe teritoriul țării, iar 52,4% cred că trebuie de lucrat în primul rând cu agresorul, acesta fiind o amenințare pentru viața și securitatea victimei. O altă sugestie ține de crearea adăposturilor și a centrelor de îngrijire pentru victimele violenței domestice întru a garanta securitatea acestora în caz de producere a actului de violență.

Referințe:

1. PALADI, G., TABUICA, U., GAGAUZ, O. și al. *Familia: probleme sociale, demografice și psihologice*. Chișinău, 2005, p.198.
2. NEAMȚU, G., STAN, D. *Asistență socială. Studii și aplicații*. Iași: Polirom, 2005, p.145.
3. Legea Republicii Moldova cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, nr.45 din 01.03.2007. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr.55-56.
4. ZMUNCILĂ, L. Privire generală asupra fenomenului violenței în familie. În: *Studia Universitatis. Seria „Științe ale educației”*, 2007, p.118.
5. *Violența față de femei în familie în Republica Moldova*. Chișinău: Nova prim SRL, 2011.
6. MACARI, N. *Soluții practice și legale pentru victimele violenței în familie*. Chișinău, 2009, p.4.
7. NEAMȚU, G., STAN, D. *Asistență socială. Studii și aplicații*. Iași: Polirom, 2005, p.150-151.
8. PAUNESCU, C. *Agresivitatea și condiția umană*. București: Editura Tehnică, 1994, p.90.
9. PALADI, G., TABUICA, U., GAGAUZ, O. și al. *Familia: probleme sociale, demografice și psihologice*. Chișinău, 2005, p.118.

Prezentat la 04.11.2016

CZU: 343.21:343.14:364.65(498)

PROBATION BETWEEN COUNSELLING AND SUPERVISION*Antonio SANDU**Stefan cel Mare University from Suceava, Romania**Universitatea de Stat din Moldova*

The purpose of this article is to highlight the perspective of the probation counsellors from N.-E. Romania on the nature and particularities of their relationship with the supervised persons. In order to conduct such an analysis, we used data collected from 12 interviews with the probation counsellors in the aforementioned region. The data was interpreted using the Grounded Theory inductive methodology. Among the most important results, there is the fact that the professionals define a dual nature of the relationship: supervision and counselling doubled by support.

Keywords: *probation counsellor, probation service, relationship, empathy, professionalism.*

PROBAȚIUNEA ÎNTRE CONSILIERE ȘI SUPERVIZARE

Scopul propus în acest articol este de a evidenția perspectiva consilierilor de probațiune din regiunea de N-E a României referitoare la natura și particularitățile relației pe care aceștia o au cu persoanele aflate în supraveghere. Pentru realizarea acestei analize au fost utilizate date obținute pe baza a 12 interviuri cu consilieri de probațiune din regiunea menționată. Interpretarea datelor s-a realizat prin intermediul metodologiei inductive Grounded Theory. Printre rezultatele cele mai importante considerăm faptul că profesioniștii își definesc o natură duală a relației cu persoanele supravegheate: supraveghere și consiliere dublată de susținere și suport.

Cuvinte-cheie: *consilier de probațiune, serviciu de probațiune, relație, empatie, profesionalism.*

Introduction

The purpose of this article is to highlight the perspective of probation counsellors from N.-E. Romania on the nature and particularities of their relationship with the supervised persons. The research follows a major transformation in the practice of probation, arisen with the entry into force, in 2014, of the New Penal Code [1] and the New Code of Penal Procedure [2], but also of the Law of Probation, Law 252 from July 19, 2013 [3], the normative frameworks that radically alter the specific of the functioning of probation services, and implicitly their practice. In practice, it was noticed a special increase in the probation counsellor's case overload level, by reorganizing their tasks, being basically involved in the supervision of all people serving a non-custodial punishment, adults or minors, in parole, and in organizing certain programs of social reintegration of the offenders.

Literature review

The scientific literature [4] shows a series of characteristics of the relationship between the probation counsellor and the supervised, considered to be able to ensure the quality of the supervision process: The development of a *genuine* relationship, demonstrating care and availability of to assist the supervised person; Care and respect for the social reintegration of the offender will be more important than the simple monitoring of the supervised person; The offender getting involved in identifying his own needs and establishing certain purposes of the supervision process, including the supervision relationship; The use of active listening and good empathy during the counselling process; The probation counsellors must follow the supervised person's evolution towards their social reintegration, motivating and encouraging them in the process; The probation counsellors should encourage the supervised persons to discuss about their problems and solve them, facilitated by the probation relationship; To pay attention to the chances of *relapse* in the antisocial behaviours; To pay attention to the practical obstacles that may arise in the way of supervised person's reintegration, not just the psychological ones; To facilitate the access of the supervised person to the resources available in the community; To carry out advocacy activities in favour of the client; To directly engage in the intervention, and to transfer the beneficiary to other counsellors considering the trust relationship built, and the social capital of the offender.

The Romanian operating framework of the Probation Services

In 2003, a reform of the Probation Services was introduced by law, both from structural perspective, as well as their effective functioning. The probation services were reorganized as autonomous services in the National Probation Directorate, no longer functioning inside the tribunals. Between 2014-2015, there was a penal reform that introduced probation as central part of the system of social reintegration of the persons who have committed crimes, sentenced to noncustodial measures. The main tasks of the Probation Services in Romania are: Pre-sentential evaluation; Supervision of persons who served a sentence with suspension, and of the persons released on parole; Implementing the noncustodial educational measures in case of minors; Participating in the parole committees for inmates in prison. The probation counsellors in Romania have no skills for working with the people in prisons, and don't perform mediation activities between the victim and the offender.

Methodology

For this analysis, there were used data from 12 interviews with probation counsellors in the abovementioned region. For conducting the interviews, we obtained an initial *in principle* agreement from the National Probation Directorate, followed by the agreement of the Probation Services in that area. Following the positive answers from the management of the Probation Services, the interviews were taken at their headquarters. There were 12 people interviewed, of which 10 of feminine gender, and 2 of masculine gender, in order to respect the share on genders of the professionals in the field. Regarding the professional experience of the counsellors interviewed, this is ranging between 2 and 17 years. The interviews were recorded with the respondents' consent, transcribed, anonymized and analysed. After fully finishing the research, the original recordings are destroyed in order to ensure data confidentiality. Until that point, the content of the recordings is solely available to the research team. Among the thematic axes of the interviews, we mention: the experience as probation counsellor; the description of the professional practice/specific of practice; the meaning of the professional practice; the relationship with the beneficiaries; the specific of the practice. The other thematic axes of the interview, namely: the probation practice based on ethical values; institutional cooperation and models of probation practice are not included in this article's topics.

Discussions. The current article is part of a wider research whose purpose is to identify the particularities of the social construction of the profession of probation counsellor in N.-E. Romania. A significant axis of the social construction of the identity of probation counsellors is their perception on the nature of the professional relationship with their own beneficiaries. The proposed model of the counselling relationship is mostly seen from the perspective of the probation counsellors, but we also tried, where possible, to get the confirmation of the supervised persons during the research. Since the objective of the research is the contribution to understanding the social construction of probation, the references to the perspective of the supervised person are subject of a separate article, which specifically targets their discourse on their participation to the probation process. For this article we chose to stick to using those results obtained during the interviews with the beneficiaries, only to validate the perspective of the counsellors that converge with it. The perspective of the analysis is a social-constructionist one, as we are interested in the way in which the subjects give meaning to their own actions. As such, we will favour the *analysis of the discourse* on the counsellor-supervised relationship [5-7]. The counsellors' opinions are analysed as *social constructs*, namely of interpretative-discursive frameworks through which the subjects of the research – the probation counsellors – constitute their professional identity and to which they refer when discussing *good practice*. The interviews were conducted and analysed in Romanian, fragments from the discourse of the respondents selected for analysis were translated into English in order to give the English-speaking researcher access to the analysed data, and form their own opinion regarding the discursive specific of the respondents. There were taken all necessary measures from the point of view of respecting the research ethics on the recordings, the transcription, the data anonymization and the respondents' consent. The respondents were informed on the nature, purpose and objectives of the research, as well as the right to withdraw from the research at any given time.

The data analysis. The data were interpreted using the Grounded Theory inductive methodology [8-10]. Grounded Theory involves the systemic generating of concepts and theories based on the collected data. Following certain successive inductions, there are created conceptual categories with an increasingly higher level of generality, in order to reach a theory with a higher degree of generality in explaining the studied

social phenomenon. In our analysis, we preferred to generate a theory at regional level, that would be adequate to understanding the functioning of probation in the N.-E. Romania, and that we could compare with the models of the probation counsellor – supervised person relationship. Data coding was done in two stages: initial and selective/focused [11]. The initial coding aimed to discover the themes or significant categories, followed by a stage of focused coding, involving a categorization of data, closer to the theory. The latter one was considered in the first stage, while in the second stage we used axial coding [9].

Results

The specific of the probation counsellor – supervised person relationship. The relationship between the probation counsellor and the client is considered to be one of trust and support, based on the fact that the supervised person sees the *effective help* offered by the counsellor, and the latter one sees that the *beneficiary* fulfils his obligations imposed by the court (IRO04). The respondent shows that during working with the supervised persons through the reintegration programs, surprises may arise from their part, recounting a situation in which the person, despite de anomic environment it came from, participated in the recovery programs with openness, involvement and the desire for knowledge and self-awareness.

«Yes, right now I am working on a case that has to follow a One to one program, as an obligation imposed by the court. He is a person who surprised me in a positive way. Why? Because I noticed he has a very good potential.» (IRO06)

Analysing the nature of their own relationship with the supervised persons, the respondent considers it to be professional, based on empathy, understanding of the context of the crime and lack of any evaluative judgement on the supervised person and its crimes. The relationship counsellor – supervised is a symmetrical one, the counsellor considering him equal to himself. The relationship focuses on the objectives that target the offender's reintegration in the society. The offender being aware of the fact that all the probation counsellor's actions are in the best interest of the supervised person, is a moment of professional satisfaction for the counsellor (IRO01). The respondents consider communication to be the key element of the relationship with the supervised persons. The communication must be beyond any labelling or resentment regarding the acts for which the person was convicted (IRO02). The respondent insists on the importance of communication in implementing probation, bringing into discussion the intercultural communication – referring to the communication with the representatives of the Roma communities. The cultural particularities are described as being the manifestation of a restraint towards communicating with people outside the community, a high level of adherence to the values of the community, group unity. The lack of communication abilities involves a series of professional risks, including to arouse violent reactions in the interlocutors (IRO02). Communication planning is based on a certain degree of empathy, described by the respondent as "*good evaluation of the person*" and estimating the specific of the communication, appropriate for each interlocutor (IRO02). The ethical and behavioural values of a good relationship with the supervised persons are sincerity and consistency. In their absence, the chances of a successful intervention are considered invalid (IRO02). The respondents consider it necessary to have particular communicational skills when the counsellor approaches sensitive subjects, especially in the dialogue with the offenders who were convicted for violence (IRO03). Describing their own relationship with the supervised persons, the respondent shows that this is based on reciprocity, equality in the interpersonal relationship, assertiveness and empathy. During the process of counselling, the counsellor aims to motivate the *beneficiaries* to adhere to the requested measures, to become aware of the crime committed and its consequences. The efficiency of the relationship of help in probation starts from the need to change of the supervised person. If this doesn't exist, the intervention is close to useless.

«It depends on the sentence, because not all cases I have I want to bring to an end, the risk of relapse is higher now than years before, but I monitor, so I somehow try, through the interview I take with the person, I try to motivate him, I try to find all sorts of barriers so he will commit no further crimes, and I rely on communication very much. If a relationship of communication and trust is established, I never treat them like... I am the counsellor and you.... There is respect, and I somehow treat them as equals.» (IRO04)

Another respondent shows the primacy of respecting the law in his activity. His relationship with the supervised persons is of respect, and the equality – in order to make the relationship even – in the relationship with the beneficiaries, only in the context of respect offered by the beneficiaries as well. Regardless of the level of culture of the supervised person, it is necessary to respect his rights, with no emotional commitments, especially negative ones. The relationship is kept within the professional limits, without being transformed in

friendship (IRO04). On the contrary, in the relationship with the supervised who are minors, the respondent approaches a friendly attitude, given that they respect the obligations imposed by the court. The open, communicative attitude combined with the authoritative one only when necessary, it is more effective than an authoritative formal one (IRO04). *Mutual respect* in the counsellor – supervised person relationship is a priority for most of the respondents. Other ingredients of the relationship are *trust, empathy, sincerity* and *taking into account* what the probation counsellors transmit to the supervised person (IRO05). Empathy should be transmitted to the beneficiaries, they must notice it (IRO06). The construction of the relationship counsellor – supervised person is done gradually, based on trust. Confidence is based on the results obtained gradually by the beneficiary, in implementing the measures imposed and changing their behaviour. A good relationship between the probation counsellor and the supervised person is seen also from the perspective of a good and full informing of the offender regarding the expectations of the counsellor. Imprinting the authority is also an ingredient of the efficient relationship of probation, when the supervised persons are more recalcitrant.

«[...] *There are colleagues who have persons in supervision who are more recalcitrant, who don't understand, who are rather aggressive, and then the guardian must step in... [because] these sometimes happen, but then the idea of authority arises.*» (IRO08)

Also important is setting the limits of the communication. There is a standard of communication, for the stage of evaluation and intervention. As case managers, the counsellors oscillate between the minimum and the maximum of communication. Unlike other respondents, the IRO08 counsellor expresses his lack of trust in the importance, and even the possibility of empathy in the relationship with the beneficiaries, Instead of a relationship based on empathy, the respondent proposes one based on assertiveness, the relationship being based on authority, the counsellor being the state's representative. The relationship of help is based on respect and clearly setting the limits (IRO08).

Case management between supervision and counselling. Each probation counsellor is invested "case manager" for the persons under supervision, being the one who sets the objectives and strategies of intervention within the law and the conditions imposed by the court. (IRO04) The key for the case management in probation is respecting the law. Only in this context, the counselling relationship can become one of assistance and help. The support offered by the probation counsellor is mediating the access to resources, mainly to the information that the supervised person requires in order to reconstruct its social integration. For example, the counsellor offers information on their rights, the institutions they need to address to, how to address them, how to submit an application, etc. The only necessary condition for the supervised persons to benefit from the probation counsellor's help is to ask for it, and the request to be within the law (IRO04). Time management is considered extremely important, especially under strain. Therefore, although it is necessary to document all the counsellors' activity, which requires producing a large number of documents, this activity is time consuming, both for the counsellor, and for the courts (IRO04). Activity planning and time management are essential for the efficiency of the probation counsellor's work. In the first part of the day, the respondent schedules their most demanding interviews, usually the first interviews with people who have just entered probation. In these first interviews they conduct an initial evaluation and inform the supervised person about the measures, obligations and prohibitions they need to respect, and communicate those prohibitions to other institutions in the community. In the second part of the day, there are planned meetings with people with a longer time under probation, who have acquired a certain degree of social autonomy and a certain moral agency, which makes the interviews less difficult (IRO04).

«*We discuss in meetings, there are pre-established meetings and I am available for them as necessary. I don't have a fix deadline. I've seen this thing in foreign practitioners, the time they provide. And we have this time and we discuss. It is adapting time based on the person I am talking to, because there are persons who open up harder, or there are persons who are more communicative. And then I adapt my availability based on the other person.*» (IRO09)

The professional relationship is described as involving two sides, one of monitoring and control of implementing the sanctions and measures proposed by the court, and another one of support and counselling. The decisions regarding the case management are taken together with the beneficiary, as much as possible (IRO06). A strategy of working with the more difficult beneficiaries is appealing to the authority of the manager of Probation Service. A sort of good cop/bad cop strategy. It generally makes it possible to collaborate with the person only based on good communication and clear transmission of indications.

«When the counsellor, most of times fails to manage such a situation, he calls me because he know I see things differently, not knowing the person, I'm not saying tougher, but a bit more authoritarian, I try to tell him what is the situation, and then the counsellor can support him [...] Indeed, at some point it is tedious, but in the end we work with people. At some point it is possible that it comes to you someone you know, and you cannot not be nice to them.» (IRO08)

A professional virtue of the probation counsellor is *patience*. Asking open questions permits the beneficiary to open up to the counsellor and tell them about the experiences from the time of the offense, and before that. The supervised person's stories should be confronted with the data obtained from other sources, in order to avoid the manipulation that the beneficiary might try. Time management is also a component of the case management in the practice of probation (IRO08). A situation that the probation counsellors confront with are the client's lack of understanding of the specific of suspended sentence according to the current legislation, when the supervised person must show up periodically to the counsellor, to respect a series of measures. The supervised persons confuse parole with the lack of any constraints, being advised in this regard even by the lawyers. The role of the counsellor, at least in the first meetings, is to explain the supervised person, to make him aware of the obligations from his side (IRO09). The same problem is also raised by the respondent IRO11 who shows that is the probation counsellor's responsibility to explain the sentence for the supervised person, and motivate him to follow the steps requested by the court.

«And you, as probation counsellor, you must take time and explain and motivate the person, so that person would accept his sentence; here it is more difficult, and a lot of work, because the person is under the impression that: "But I am free." Yes, but you are not free like that, you have some obligations. And this is why you have to work.» (IRO11)

It is also the task of the probation counsellor to check the compliance of the obligations imposed by the court, and the civil obligations imposed through sentence, and the supervised person's good will in meeting those obligations (IRO11). In case the supervised person doesn't cooperate with the probation counsellor, and doesn't respect the measures imposed, including paying the civil obligation, the instance can revoke the supervision (IRO11). The management of a case of supervision involves many stages, and applying methodologies specific for each stage: notices and summonses in the first stage, initial meeting, supervision plan, notifying about the measures and obligations imposed by the court, there are documents and information requested in order to estimate the risk of relapse, further applying supervision measures based on the supervised person's level of compliance to the obligations imposed by the court, the cooperation with different community institutions for implementing the measures, and the supervision of fulfilling the obligations. In the further steps, there are systematic meetings with the supervised person, during which they monitor the implementation of the measures and perform socio-therapy. If the person doesn't respect the measures, they file a report to the court, which may lead to even the revocation of the noncustodial punishment. If everything went well, the obligations were fulfilled and the relapse didn't happen, there are a series of reports to write in order to close the case (IRO05).

The stages of probation counsellor-supervised person relationship. Regarding the evolution of the counsellor-supervised relationship, this goes through different stages, based on the depth of the offender's accountability. In the first stages of sentencing, the offender blames others for his deed, projecting the guilt upon the society. Gradually, he takes partial responsibility for the crime committed. This is how it deepens the relationship between the counsellor and the offender (IRO05). Another stage of the counsellor-supervised relationship is presented by our respondent, IRO06. He shows that the first stage is of evaluation, which may take several sessions. At the beginning, the counsellor forms a general opinion on the supervised person. For a better evaluation, the counsellor takes a certain amount of freedom in talking to the supervised, which is the lack of strictness regarding the hour he must meet the counsellor, bring certain documents in time, etc. Thus the respondent notices the beneficiary's behaviour and level of responsibility routinely. After the evaluation stage, the approach towards the beneficiary becomes stricter, in order to make him aware of the obligations, and with assuming the obligations, there comes a process of accountability. The relationship of support is in stages. At the beginning of the intervention, the relationship is more close, with frequent meetings which decrease in frequency once the person become autonomous, making their own decision towards change (IRO10). The first meeting is considered a game of power, establishing the communicational balance between the two parts. The perpetrator – many times – aims to portray himself as innocent, victim of a legal error, of

the environment he comes from, or a need that is beyond him. The counsellor should be known by the beneficiary as a representative of a public institution that implements the punishment. This struggle for *symbolic power* will be completed with accepting the counsellor's authority, or a possible failure of counselling (IRO11). Following the evaluation from the first meeting, an action plan is carried out in the second meeting, which also includes the estimated risk of relapse and the measures to fight that risk. (IRO11)

The probation counsellor – supervised person relationship as therapeutic relationship. The respondents insist on the double dimension of the practice of probation, besides that of supervision and monitoring the execution of non-custodial measures, the counsellors also conduct counselling activities and support in solving the problems that lead to committing the crime, or which might lead, in the future, to new antisocial behaviour (IRO01). Counselling and supervision are seen as activities which overlap and reinforce each other, in the purpose of the final result of integrating the offender in the society and eliminating the risk of relapse (IRO01). The respondent puts a particular emphasis on the dimension of supervision, while other respondents favour the counselling and supportive dimension. In the respondent's opinion, supervision leads to the construction of self-responsibility and moral agency of the supervised person (IRO01). The probation counsellor-supervised person relationship is seen as therapeutic, centred on *trust*, both in himself and in the counsellor. *Trust* is the premise of rehabilitation, because it leads the beneficiary to understanding the sanctioning measures and obligations imposed by the court, co-working efficiently with the counsellor in implementing the measures of supervision (IRO01). Trust is a key element of the counsellor-supervised relationship, as social intervention. Without this trust, empathy and real knowledge of the supervised person are not possible, regardless of the professionalism level the counsellor considers he has reached (IRO07). For establishing the relationship of trust, the respondent shows it is required sincerity and establishing limits for the relationship. An important element in the respondent's opinion is the perpetrator's awareness of the fact that change comes from his part, and not the counsellor's, who is neither obliged, nor responsible for the cognitive-behavioural change of behaviour of the perpetrator (IRO08). Setting the limits is based on a *limited availability* of the counsellor to engage in the relationship. However, he is available, including communicating with the supervised person, beyond the strict limits of the counselling meetings, including on the phone, if necessary. The respondent shows that this practice is widespread at the level of Probation Services (IRO09). As a communication strategy, in order to have the desired effect, the counsellor adapts his message to the communicational particularities of the supervised person (IRO10). The effective communication with the supervised should be based on quality, brevity and determination. The supervised should be aware that he is serving a sentence, only that he serves it in the community, in his own life environment, and not in prison. The conditions imposed through court order must be fulfilled, make the perpetrator be aware of their sanctioning nature, so that he can be rehabilitated at the end of the supervision period.

«An effective communication with the supervised person should be clear, concise, determined, to have a certain respect for the law and the perpetrator, to be very well understood that it is a conviction he is serving in his life environment, in the society. A communication based on respect and fulfilling certain attributions and norms in the society.» (IRO01)

Working with the person – the actual counselling activity – is considered essential for the success of the offender's social reintegration. The activity of counselling seeks to identify the traumas suffered by the individual prior to committing the crime, his environment, the peer influence, etc. The awareness of the source of anti-social behaviour may lead to changing him, more than just the simple appeal to the different state institutions (IRO05). The counselling activity focuses on developing an appreciative attitude of the beneficiary, on his good side and positive thinking. For example, the respondent recounts a sequence of counselling when he proposed the beneficiary to follow some professional training courses, in order to get a job. The respondent highlights the role of the counsellor as agent of change for the beneficiary, making him see in perspective, to take decisions for the future (IRO08). The respondents show the importance of setting a relationship of communication from the early meetings of counselling, when there are clearly established the cooperation conditions between the two parts, each one's role and limits in communication (IRO11). Of the programs of social reintegration with therapeutic purpose, described by the respondents, we mention:

- ✓ "One to one" – program of individual counselling with the purpose of preventing the risk of relapse, based on the analysis of their own behaviour, from the perspective of orientating towards the consequences;
- ✓ "Stop" – a group intervention program with the purpose of making the offender aware of the consequences of his actions;

- ✓ "Drink and drive" – a program of awareness of the risk of alcohol consumption while driving;
- ✓ "Stage of civic training" – group counselling program for minors who received as compulsory educational measure to follow a stage of civic training;
- ✓ "OTO" – program of individual empowerment;
- ✓ "DAS" – program for developing social skills;
- ✓ "STOP. Think and change".

All these programs come from the area of practicing the cognitive-behavioural change, the probation counsellors having to be trained in order to apply them (IRO08). The therapeutic dimension is validated by the beneficiary respondents of the probation services, in that they appreciated the role of the probation counsellor in their social reintegration.

Stories about practice. A narrative approach on practice is presented by one of the respondents who shows the importance of the entourage in the offender's deviant behaviour, especially minors, and the importance of the relationship of communication with the counsellor as a resource for changing that person's behaviour. It is described the case of a 15 year old minor, coming from a criminogenic environment, with a brother with criminal record, who ends up in probation after committing a crime together with his brother and the members of his group. The counsellor recounts having had a difficult communication with him in the first stages, but that it gradually improved, the young man managing to successfully finish the supervision period and reintegrating in the society, despite the difficult beginning and the resistance to change (IRO02). Another significant story referring to the counsellor-supervised relationship is the one mentioned by IRO02 respondent, which narrates his communication with a minor client, somehow emotionally overwhelmed by the situation he was in, and who managed to find resources for changing in the very communication with the probation counsellor. The success of the intervention was based on focusing on the success of the reintegration, and the strengths of the client – appreciative approach – and not exclusively centred on the crime committed, which was first denied by the minor (IRO02). One of the respondents shows that there is a correlation between own professional development and the magnitude of their work, remembering a case of supervision from 2002-2003 – before the entry into force of the current legislation on probation. The offender was also a social case, the success of the intervention depending also on applying certain measures specific to social work, namely training him in a program for people who have abandoned school, called "The second chance". For him to get the books, the counsellor helped him financially, from his own pocket. The case was a success, the person finishing the supervision period without a relapse or other incidents, socially integrating in an optimum way (IRO07). The interview with the perpetrator is supplemented with other data sources, such as: family and community. Precisely to obtain a high level of objectivity, especially with pre-sentence evaluation that have the role to help the judge in circumstantiating and customizing the punishment, it is recommended that this investigation would be conducted on the field (IRO02). The respondent complains that after the entry into force of the New Penal Code in 2014, the probation counsellor's workload has increased a lot, in the detriment of the quality of practice, which makes going on the field not to be possible all the time, anymore. They criticize the situation in which the counsellor literally spends an entire working day to participate in the hearing of a minor, who was late to come to the court, but benefited from clemency. Such situations diminish the number of field trips of the probation counsellors (IRO02). Writing the assessment reports to the Probation Services headquarters diminishes the quality of the evaluation process, as it diminishes the chance to get references from other sources in the community regarding the everyday behaviour of the offender.

«For a minor, the moment you call him to come here, you already alter your image, as long as most of them come together with that parent or relative that supports him more or less, you have a different image, he comes with a purpose. He is being told: "Behave". The moment you show up to his house, and there comes a neighbour and says: "Sir, he is not exactly a Saint". Because that's how people are, they portray what's best, what looks better for others. Well, when you go in their environment, the things change very much, and I had the surprise that, at the first interview with a minor, to meet an extraordinary kid who happened to be in a conjuncture, and the surprise was that, at a second interview, to have the opportunity to go on the field and discover he is a small gangster who terrorized people in his community, which is something no one tells you over the phone, or at the City Hall. If you don't meet him, "well, you know how adolescents are". It changes the image very much.» (IRO02)

Strategies of balancing the power. The respondent brings into discussion the judge's involvement who is in charge with serving the sentence, who somehow supervises the activity of the probation service, and who

can revoke the noncustodial measure, if the measures imposed by the court are not complied with. For the counsellor, it is very important to determine the supervised persons to understand that the sentence can be modified into a custodial punishment until the last moment of its serving (IRO11).

Working tools. The everyday working routine with clients in a regular working day targets a series of initial meetings, where it is brought to their attention the measures and obligations that were imposed by the court, and with this occasion, you write the record for serving the sentence (IRO01). For writing the evaluation report, there are a series of specific procedures: the person is summoned to the probation service in order to write the evaluation report. In case he doesn't show up, they summon the parents in case the offender is a minor, and they take measures to bring him in by force. The evaluation report is based on conducting an evaluation interview (IRO03). The initial evaluation's purpose is to determine the situations that can constitute a starting point for the process of reintegration of the offender. It focuses on evaluating the strengths and weaknesses, and the need for contacting other specialized institutions in the community, such as the communitarian psychiatry services. Because part of the reintegration programs takes place in the probation services, externalizing the services is only done when absolutely necessary (IRO06). As methodological rules of conducting an interview, there are followed: the comprehension of the information received from the beneficiary, offering feedback, checking the information from other sources in the community, where possible. Communicating with the beneficiary is based on a direct approach, asking for his opinion on the attitudes and behaviour, based on an open and sincere approach in communication (IRO04). Another attribution of the probation counsellors, for which there is a standard methodology, is carrying out programs of social reintegration. These programs are generally considered welcome, but are implemented by a relatively small number of probation counsellors, specially trained for that. There are a series of respondents among the probation counsellors, who consider that even these programs, although effective, are rather difficult to implement, being needed a longer time, which is what is missing due to a great workload for the probation counsellors (IRO03).

The failure of the probation counsellor – supervised person relationship. A situation of failure of the relationship counsellor-supervised is narrated by one of the respondents among the probation counsellors. The failure of communication is attributed by the respondent to the fact that he didn't develop the probation relationship from the very beginning, the case being taken over from a different counsellor, who went on maternity leave. The relationship of communication is established ever since the beginning, and it hardens during the development of the probation relationship. The difficulty of reconstructing the relationship is given by the counsellor's personal style, and the beneficiary's different expectations (IRO11).

Expectations of the probation counsellors from the supervised persons. The respondent shows that there is a series of expectations from the probation counsellors referring to the implication of the supervised person in the process of their own reintegration. It is given as example the enrolment to professional training classes, where it is expected that the supervised person would enrol themselves, without being accompanied by the probation officer, who has previously perfected all the necessary documents for registering the supervised person to the classes (IRO04).

Changing the attitude towards society and normativity. The respondent shows that labelling and stigmatizing the persons who have suffered from a criminal conviction is an obstacle in their rehabilitation process. The stigmatization acts on self-esteem and self-identity built, so that the subject will identify himself with the public perception: «... if people say I'm a thief...it means I am a thief.» (IRO04). The respondent shows that the efficiency of the probation system, starting from the perspective of the number of cases in the evidence of the national service (Romania), 40.000 cases to a total number of 300 probation counsellors. The rate of relapse for persons under supervision is 6-7% lower than that achieved for the incarcerated persons, which sometimes reaches 100% for some persons in prison (IRO08).

Towards a perspective of the probation counsellor on the relationship with the supervised persons. Probation is based on a relationship counsellor-supervised, based on two fundamental dimensions: *supervision* and *support, counselling*. The two dimensions are complementary, being both present in any probation relationship. Efficient supervision involves setting limits of the counsellor-supervised relationship, and the awareness of the fact that the probation relationship is serving a sentence. As such, on the side of supervision it is emphasized the execution of measures and obligations imposed by the court, while on the counselling side, it emphasizes on communicating with the beneficiary, and the strategies of interview that arise from the cognitive-behavioural therapy. The effective communication involves firstly establishing the limits of communication, and in the same time, constructing a relationship based on *sincerity, trust* and *mutual empathy*. The efficiency of building

trust is even greater, as the counsellor also uses other sources to validate the fairness of the perpetrator's statements. The model obtained is completely convergent with the models existing in the scientific literature [4]. The analogy between the probation counsellor – supervised person relationship and the therapeutic relationship is also consistent with the scientific literature [12]. Thus, in accordance with the data obtained by us, the quality of the relationship probation counsellor – beneficiary is given by the existence of the following items:

- ✓ Relationship of trust, empathy;
- ✓ Relationship of honest help, based on communication;
- ✓ Mutual respect between the counsellor and the supervised;
- ✓ Involvement of the offenders in own process of reintegration;
- ✓ Attention for the needs of the supervised persons and offering help, when required;
- ✓ Gradual building of trust, and gradual deepening of the therapeutic process;
- ✓ Conducting advocacy activities, only if the supervised persons would actively participate in the process of their own recovery.

Among the particularities through which the model identified locally is different from the one in the scientific literature, we observe the focus on *constructing the frameworks and limitations* of the interventions, even before setting the empathic answer. Setting limits is considered to be important precisely in developing trust, along with the hue of firmness of the counsellor, that foreshadows the implication in the relationship of help.

Conclusions

The probation counselling is seen as a form of *social therapy*, similar to social care. This therapeutic nature represents one of the explanations of the efficiency of probation, where does the low rate of relapse comes from, compared to the rate of relapse for those imprisoned. Among the most important results of the study is the fact that the professionals define a dual nature of the relationship with the supervised persons: supervision and counselling, doubled by support. The skills necessary for a good counselling relationship were: ability of empathic communication, mutual trust, honesty and firmness.

References:

1. LUPAȘCU, D. *Noul Cod penal: legislație consolidată, din 10 februarie 2014* [New Penal Code: consolidated legislation, from February 2014]. București: Universul Juridic, 2014a. 313 p. ISBN 978-606-673-275-8
2. LUPAȘCU, D. *Noul Cod de procedură penală: legislație consolidată, din 10 februarie 2014* [New Code of Penal Procedure: consolidated legislation, from February 10, 2014]. București: Universul Juridic, 2014b. 712 p. ISBN 978-606-673-295-6
3. Law No.252 from July 19, 2013, on organizing and functioning of the probation system. Issuer: Romanian Parliament. In: *Official Gazette* no.512 from August 14, 2013.
4. SHAPLAND, J. ș.a. *The quality of probation supervision – A literature review: summary of key messages*, 2012 [Accesat: 31.10.2016] Disponibil: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/217435/quality-of-probation-supervision.pdf
5. CAMPBELL, D., KINSELLA, K., COLDICOTT, T. *Systemic Work with Organizations. A New Model for Managers and Change Agents*. London: Karnak Books, 1994. 216 p. ISBN 1-85575-100-3
6. GERGEN, K.J. *Social Construction in Context*. London: Sage Publishing Inc., 2001. 240 p. ISBN 0-7619-6545-9
7. SANDU, A. *Social Construction of Reality as communicative Action*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2016. 174 p. ISBN 978-1-4438-8876-9
8. GOULDING, C. Grounded Theory: some reflections on paradigm, procedures and misconceptions. In: *Working Paper Series*. Wolverhampton Business School, 1999. WP006/99. ISSN 1363-6839
9. CORBIN, J.M., STRAUSS, A. *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing Grounded Theory* (third edition). London: Sage Publications Inc., 2008. 400 p. ISBN: 978-1412906449
10. CRESWELL, J.W. *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Traditions* (second edition). California: Sage Publication Inc., 2007. 416 p. ISBN 978-1412916073
11. ADAM, S. Profesia de cadru didactic între reprezentare socială și vocație individuală [The teaching profession, between social representation and individual vocation]. În: *Revista de Cercetare în Științe ale Educației, Sociologia educației*. November 2009. ISSN: 1454-7678
12. MANCHAK, S.M., KENNEALY, P.J., SKEEM, J.L. Officer-Offender Relationship Quality Matters: Supervision Process as Evidence-Based Practice. In: *Perspectives (American Probation and Parole Association)*, 2014, no.38(2), p.57-70. ISSN 0821-1507

Prezentat la 03.11.2016

CZU: 343.976 : 327.7.83: 364.272(478)

MĂSURI DE PREVENIRE CARE URMĂRESC REDUCEREA CERERII DE DROGURI ȘI A CONSUMULUI ILICIT DE DROGURI

Angela MIRON

Universitatea de Stat din Moldova

Problematica drogurilor este și va fi în permanență una dintre temele dominante ale vieții sociopolitice nu doar din Republica Moldova, ci și din întreaga lume, în dificila încercare de a găsi răspunsuri la multiplele și complexe probleme legate de existența umană. Diversele surse de informare aduc constant la cunoștința opiniei publice faptul că, la nivel mondial, milioane de oameni au căzut pradă „morții albe”, iar aria consumatorilor de droguri se extinde de la an la an. Potrivit unor estimări ale Organizației Națiunilor Unite și INTERPOL, piața drogurilor ocupă locul secund după cea a armamentului, cu profituri de miliarde de dolari anual. Realitatea a demonstrat că flagelul drogurilor poate fi cunoscut, controlat și în bună parte prevenit. De aceea, sunt esențiale atât măsurile de prevenire care urmăresc reducerea cererii de droguri, cât și măsurile de prevenire a consumului de droguri.

Cuvinte-cheie: drog, prevenire, măsuri de prevenire, prevenție primară, prevenție secundară, prevenție terțiară.

PREVENTION MEASURES AIMED AT REDUCING DRUG DEMAND AND CONSUMPTION OF ILLICIT DRUGS

The issue of drugs is and will always be one of the dominant themes of socio-political life, not only in Moldova, but throughout the world, in the difficult attempt to find out the answers to the many and complex issues related to human existence. Various sources of information constantly bring to public knowledge that the world, millions of people have fallen prey to the white death and drug area extends from year to year. According to estimates by the United Nations and INTERPOL drug market ranks second after the weapons with profits of billions of dollars annually. Reality has shown that the scourge of drugs can be known, controlled and largely preventable. Therefore, both are essential preventive measures aimed at drug demand reduction and prevention of drug use.

Keywords: drug prevention, prevention, primary prevention, secondary prevention, tertiary prevention.

Introducere

Pretutindeni în lume consumul de droguri a devenit o problemă care a luat societatea prin surprindere. Vârsta minimă la care începe consumul de droguri a scăzut vertiginos. Drogurile se consumă în tot mai multe și diverse locuri, iar societatea noastră nu este dotată cu instituții specializate (centre de prevenire și consiliere antidrog, centre de tratament pentru consumatorii de droguri, de reabilitare psihosocială etc.) care să lupte cu acest flagel. În ultima perioadă au început să apară materiale cu sprijinul organizațiilor nonguvernamentale în colaborare cu instituții guvernamentale, dar multe dintre ele oferă informații teoretice mai degrabă axate pe abordarea tratamentului toxicomaniei după ce aceasta deja s-a instalat și mai puțin pe tehnici eficiente în prevenirea consumului. Ținând cont de aceste argumente, trebuie să acordăm o importanță din ce în ce mai mare prevenirii consumului de droguri [1].

Măsuri de prevenire: primară, secundară și terțiară

Prevenirea primară se referă la încercarea de a stimula abținerea totală față de consumul drogurilor. Această măsură este cea mai eficientă formă de prevenire. Cu cât intervenția este mai susținută în sfera prevenirii primare, cu atât rezultatele sunt mai evidente, iar costurile sociale sunt mai scăzute și beneficiile sociale sunt mai mari [2, p.106].

Prevenirea secundară se adresează acelor care au deja experiența unui consum și se încearcă a împiedica apariția dependenței. Prevenirea secundară se adresează grupurilor/persoanelor care prezintă un risc crescut pentru consumul de droguri și care, fie datorită particularităților socioeconomice și culturale ale mediului, sunt mai expuși fenomenului (de exemplu, copiii consumatorilor de droguri).

Prevenirea terțiară se adresează celor care au o experiență îndelungată cu drogurile, au avut mai multe recidive și sunt expuși riscului complicațiilor (virusul HIV, hepatita B și alte infecții) [2, p.107].

Rolul structurilor guvernamentale în prevenirea consumului de droguri

În Republica Moldova, prevenirea consumului de droguri și reducerea cererii de droguri se realizează atât de către instituțiile naționale și organizațiile nonguvernamentale cu atribuții în domeniu, cât și de către cele internaționale. Analizând prevederile legislației în vigoare, constatăm că rolul structurilor guvernamentale în prevenirea consumului de droguri este unul major. Principalele obiective ale autorităților administrației publice centrale și locale în domeniul reducerii consumului de alcool, eradicării consumului ilicit de droguri și de alte substanțe psihotrope, lichidării consecințelor acestui consum sunt: crearea unei rețele de instituții narcologice de profilaxie a formelor de comportament dependent și de narcoterapie, subordonate unui centru medico-social național; stabilirea structurii instituțiilor narcologice, interacțiunea în elaborarea și evaluarea proiectelor de acte normative și a planurilor de activitate vizând politica statului față de problemele privind consumul de alcool, consumul ilicit de droguri și de alte substanțe psihotrope. În acest context, **Comitetul Permanent de Control asupra Drogurilor** de pe lângă Ministerul Sănătății este responsabil de eliberarea și retragerea autorizațiilor pentru activități cu substanțe narcotice, psihotrope și precursori, autorizează importul și exportul acestor substanțe, precum și de raportarea către organizațiile ONU a informației privind circulația substanțelor narcotice, psihotrope și a precursorilor în Republica Moldova. **Observatorul Național pentru Droguri** este o parte componentă organizațională a Centrului Național de Management în Sănătate al Ministerului Sănătății și este responsabil de colectarea, analiza și diseminarea datelor despre consumul de droguri, efectele acestora și măsurile din cadrul politicilor antidrog implementate la toate nivelurile. Observatorul Național pentru Droguri va coordona și va gestiona metodologic alte instituții și organizații de stat și guvernamentale care vor contribui la colectarea datelor în cadrul indicatorilor monitorizați. Totodată, pe lângă Ministerul Sănătății al Republicii Moldova activează **Dispensarul Republican de Narcologie**. Aceasta este instituția specializată care prestează, la nivel central, servicii medico-sociale persoanelor dependente de drog. Dispensarul Republican de Narcologie este o unitate sanitară de profilaxie, diagnosticare și tratament, având drept scop acordarea de asistență profilactică, consultativă, curativă și de adaptare medico-socială a persoanelor care fac abuz de alcool, consumă ilicit droguri și alte substanțe psihotrope, sunt dependente de acestea, cu consecințe medico-sociale generate de consumul lor. **Ministerul Educației al RM** este preponderent responsabil de prevenirea primară a consumului tuturor tipurilor de droguri de către copii și tineri. Astfel, Ministerul este responsabil de implementarea programelor de prevenire a consumului de droguri în școli și instituții educaționale, precum și pentru definirea normelor directorii de dezvoltare a strategiilor de prevenire a consumului de droguri în școli și a planurilor de educare a elevilor și studenților în privința drogurilor și riscurilor conexe consumului de droguri cu implicarea experților externi. Sub acest aspect, literatura științifică demonstrează că programele interactive de prevenire, care oferă informații obiective și bazate pe dovezi, suplimentate cu activități ce vizează crearea unei atmosfere sănătoase în școli și instituțiile educaționale, pe bază de parteneriat între profesori și elevi ori studenți, constituie unul dintre cele mai bune moduri de prevenire a tipurilor variate de comportament riscant, inclusiv a consumului tuturor tipurilor de droguri. **Ministerul Tineretului și Sportului al RM** este responsabil de prevenirea primară a riscurilor consumului de droguri prin crearea condițiilor pentru participarea tinerilor în viața politică, economică, socială și culturală a țării, prin promovarea culturii fizice și sportului, antrenarea în diverse activități sportive, pentru a schimba perceperea de către copii și tineri a consumului de droguri. **Ministerul Afacerilor Interne al RM** este responsabil de asigurarea ordinii și securității publice, de combaterea crimelor săvârșite în domeniul drogurilor și de instruirea profesională a personalului său. Ministerul Afacerilor Interne joacă un rol important în controlul și aplicarea legii privind circulația legală a substanțelor narcotice, psihotrope și a precursorilor. O atenție deosebită va fi acordată elaborării și implementării măsurilor și intervențiilor specifice pentru a preveni consumul de droguri printre polițiști, precum și implicarea lor potențială în traficul ilicit de droguri. **Ministerul Justiției al RM** este responsabil de organizarea activității în vederea reducerii consumului de droguri și/sau a riscurilor asociate consumului de droguri în instituțiile penitenciare. În acest scop, Departamentul Instituțiilor Penitenciare implementează măsuri și intervenții cu scopul de a preveni ori a reduce pătrunderea drogurilor în instituțiile de detenție, pe de o parte, și de a oferi servicii de prevenire, tratament, minimalizare a riscului și asistență corespunzătoare persoanelor dependente de droguri în condițiile de detenție – pe de altă parte. Acesta mai poartă răspundere pentru instruirea profesională a personalului Departamentului Instituțiilor Penitenciare axată pe măsurile și intervențiile menționate mai sus. Prin intermediul Inspectoratului Național de Probațiune, Ministerul este responsabil de asigurarea funcționării, în fazele prezentințială, sentințială în

comunitate și postpenitenciară, a serviciilor de reintegrare socială a ex-deținuților cu probleme asociate consumului de droguri, de monitorizarea comportamentului infractorilor neîntemnițați și de instruirea profesională a consilierilor de probațiune în problemele legate de droguri, cu care, de regulă, se confruntă subiecții probațiunii. **Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene al RM** urmărește direct sau în colaborare cu alte autorități naționale aplicarea prevederilor tratatelor internaționale ce vizează drogurile la care Republica Moldova este parte. Ministerul va coordona îndeplinirea obligațiilor asumate în acest sens de Republica Moldova în cadrul procesului de integrare europeană.

Alături de structurile de nivel central, competențe în domeniul protecției sociale a consumatorilor de droguri au și autoritățile locale. Acestea trebuie să devină factori importanți în elaborarea și promovarea politicii naționale în domeniul drogurilor, implementarea acestei politici la nivelurile relevante ale administrației publice. Competențe în vederea creării platformei pentru comunicarea continuă cu ministerele, alți reprezentanți ai administrației publice centrale și locale, entități care contribuie la implementarea politicii în domeniul drogurilor, sunt puse pe seama **Comisiei Naționale Antidrog**. Sarcina Comisiei Naționale este de a prezenta Guvernului Republicii Moldova proiecte de strategii antidrog și planuri de acțiuni, de a coordona și evalua realizarea acestora și de a supraveghea realizarea, la toate nivelurile, a politicii antidrog.

La etapa actuală, în Republica Moldova este în vigoare *Strategia națională antidrog pe anii 2011-2018 care a fost aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.1208 din 27 decembrie 2010*. Aceasta a fost elaborată în urma unei analize a situației curente în domeniul combaterii narcomaniei și narcobusinessului. Strategia națională antidrog este elaborată în concordanță cu Strategia europeană privind drogurile. Ea se bazează pe: Convenția unică asupra stupefiantelor, adoptată la New York la 30 martie 1961 și amendată prin Protocolul de modificare a Convenției, adoptat la Geneva la 25 martie 1972; Convenția asupra substanțelor psihotrope, adoptată la Viena la 21 februarie 1971; Convenția contra traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope, adoptată la Viena la 20 decembrie 1988; Declarația politică cu privire la principiile directorii de reducere a cererii de droguri, adoptată la Sesiunea Specială a Adunării Generale a ONU din 1988 cu privire la Droguri, considerate drept instrumente legale majore în abordarea problematicei drogurilor. Strategia națională antidrog își propune o abordare complexă, multidisciplinară și echilibrată a problemelor ce țin de consumul de droguri, bazată pe o cooperare complexă, interdepartamentală, interdisciplinară și intersectorială la toate nivelurile, având drept fundament trei componente ale politicii moderne în domeniul drogurilor, care nu se substituie, dar se completează reciproc: reducerea ofertei de droguri (exercitarea controlului asupra circulației legale a drogurilor și combaterea traficului și distribuirii ilicite de droguri); reducerea cererii de droguri (prevenirea primară a consumului de droguri, tratamentul, resocializarea utilizatorilor de droguri); reducerea riscurilor [3].

Rolul ONG-urilor naționale și internaționale în prevenirea consumului de droguri

Importanța instituțiilor neguvernamentale în vederea prevenirii consumului de droguri și reducerii cererii de droguri este incontestabilă. În Republica Moldova activitatea acestora este reglementată de *Legea cu privire la asociațiile obștești din 17.05.1996*, *Legea cu privire la fundații din 30.07.1999* etc. Actualmente, ONG-urile sunt implicate pe larg în luarea unor decizii de ordin socioeconomic și politic. Spectrul de activitate al acestora este foarte larg: educare/cercetare, sănătate, cultură/artă/creație, sport, dezvoltare economică și comunitară, drepturile omului, servicii sociale, ecologie, mass-media, minorități etnice, religie, interese profesionale/afaceri, voluntariat, relații internaționale etc.

Astfel, prin *Hotărârea Comisiei Interdepartamentale a Guvernului pentru Combaterea Narcomaniei și Narcobusinessului, nr.2 din 27.02.2004*, a fost creată o unitate responsabilă de concentrarea și analiza informației neconfidențiale ce ține de fenomenul drogurilor în Republica Moldova. În baza *Ordinului Ministerului Sănătății nr.164 din 18.05.2004*, *Observatorul Național pentru Droguri (OND)* a fost instituit în cadrul *Centrului Științifico - Practic Sănătate Publică și Management Sanitar al Ministerului Sănătății*. OND are drept scop monitorizarea și evaluarea situației privind consumul ilicit și traficul de droguri. Obiectivul activității OND constă în colectarea și analiza informației neconfidențiale prin prisma celor cinci indicatori epidemiologici conform cerințelor Centrului European de Monitorizare a Drogurilor și Dependenței de Droguri (EMCDDA) (*prevalența consumului de droguri, utilizarea problematică a drogurilor, cererea de tratament, mortalitatea legată de droguri, bolile infecțioase asociate consumului de droguri*). Datele pentru generarea acestora trebuie colectate atât de la instituțiile guvernamentale, cât și de la cele neguvernamentale. Dacă activitățile organizațiilor și instituțiilor guvernamentale sunt mai mult sau mai puțin cunoscute, fiind și mult mai mediatizate, atunci în cazul ONG-urilor activitățile acestora uneori rămân în umbră.

Prezența în Republica Moldova a organizațiilor neguvernamentale internaționale demonstrează interesul comunității internaționale față de țara noastră. Asociația *Alcoolici Anonimi*, de exemplu, înființată pentru prima dată în 1953 în SUA, este astăzi una dintre primele și cele mai mari asociații de acest gen din lume, care își desfășoară activitatea în 135 de țări. Asociația *Narcomani Anonimi* s-a desprins de la *Alcoolici Anonimi* la începutul anilor '50. Astfel, filiala din Moldova a Asociației *Alcoolici Anonimi* este o organizație neguvernamentală internațională de prevenire a narcomaniei și reabilitare a consumatorilor de droguri, care activează în Republica Moldova începând cu anul 2000; în tot acest timp ea a sprijinit procesul de reabilitare a consumatorilor de droguri. Rezultatele Asociației *Narcomani Anonimi* sunt constructive, deoarece aceasta colaborează atât cu filiale din Europa în care își desfășoară activitatea, cât și cu cele din SUA. Programul acestei asociații se bazează pe parcurgerea a 12 pași, care sunt o sumă de principii de natură spirituală. Dacă aceștia sunt practicați ca mod de viață, pot elimina obsesia de a bea, asigurând suferințelor capacitatea de a-și reface personalitatea, de a fi fericit și util. Nu mai puțin importantă este și activitatea organizațiilor neguvernamentale naționale și locale. Contribuția acestora se estimează prin posibilitatea de a identifica mult mai repede problemele consumatorilor de droguri și de a reacționa prompt la remedierea acestora. În ultima perioadă de timp s-au remarcat în sfera prevenirii consumului de droguri *Asociația Tineri pentru Dreptul la Viață*, *Asociația Viața Nouă*, *Asociația pentru Siguranță Comunitară și Antidrog*, *Asociația Liga de combatere a narcomaniei* etc. Acțiunile desfășurate de către aceste structuri sunt îndreptate spre prevenirea sau minimalizarea consecințelor consumului de droguri, care afectează în special generația tânără. Acestea presupun: acordarea asistenței juridice și psihosociale (consiliere juridică, socială și psihologică, terapie de familie, terapie de grup), susținerea morală și materială, realizarea măsurilor de prevenire în instituțiile de învățământ, în scopul reducerii numărului de consumatori de droguri, dezvoltarea serviciilor în sectorul comunitar, desfășurarea de programe sau proiecte în domeniul prevenirii traficului și consumului de droguri, în domeniul tratamentului, recuperării și reinsertiei sociale a dependenților de droguri, alcool, tutun, precum și alte dependențe, în domeniul prevenirii virusului HIV/SIDA, în țară sau în străinătate, în nume propriu sau în parteneriat cu persoane fizice și juridice, din țară și din străinătate, precum și operațiuni de colectare a fondurilor care să fie folosite direct sau puse la dispoziția altor instituții, asociații sau fundații, în vederea realizării de programe.

În scopul coordonării activității organizațiilor neguvernamentale implicate în sfera protecției consumatorilor de droguri în Republica Moldova activează, după cum am menționat mai sus, *Observatorul Național pentru Droguri* (OND), instituit în cadrul *Centrului Științifico - Practic Sănătate Publică și Management Sanitar al Ministerului Sănătății*. Observatorul Național pentru Droguri își are conturate o serie de obiective: crearea și menținerea unui sistem informațional național de monitorizare și evaluare integrat, interministerial, funcțional, comprehensiv ce ar colecta informația de la sursă, ar supune-o procesării și analizei cu generarea de informație fiabilă și detaliată despre fenomenul drogurilor în Republica Moldova; flexibilizarea bazelor politice și științifice pentru măsurile profilactice și de control asupra fenomenului drogurilor în Republica Moldova; consolidarea cooperării europene și internaționale în domeniul monitorizării și evaluării problemelor privind abuzul și traficul ilicit de droguri.

Concluzii

Politica promovată de instituțiile guvernamentale în domeniul drogurilor se va constitui pe patru piloni de bază: *prevenirea primară; tratament și reabilitare; reducerea riscului; reducerea cererii și ofertei de droguri*. Acești piloni pot fi aplicați eficient doar într-un mediu organizațional și instituțional operațional, bazat pe angajamente, experiențe și cooperare pe plan național și internațional, pe dovezi științifice, informații și evaluare a acțiunilor întreprinse, astfel încât să fie finanțate doar măsurile și activitățile eficiente. De asemenea, am evidențiat rolul incontestabil al organizațiilor neguvernamentale în domeniul prevenirii consumului de droguri. Chiar dacă la moment organizațiile neguvernamentale sunt printre principalii prestatori de servicii sociale, acestea încă nu sunt acreditate [3]. Ținând cont de această realitate, se evidențiază necesitatea de acreditare a organizațiilor neguvernamentale care prestează asemenea servicii și aprobării de urgență a tuturor standardelor minime de calitate pentru serviciile sociale prestate consumatorilor de droguri și aducerea activității organizațiilor neguvernamentale în concordanță cu aceste standarde [5].

Referințe:

1. Legea RM privind controlul și prevenirea consumului abuziv de alcool, consumului ilicit de droguri și de alte substanțe psihotrope, nr.713-XV din 6.12.2001. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.36-38, pct.208.

2. LEFTER, A. *Consumul de droguri. Impact asupra unei societăți în tranziție*. Iași, 2013, p.106-107.
3. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Strategiei naționale antidrog pe anii 2011-2018, nr.1208 din 27.12.2010. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.36-38.
4. Legea RM cu privire la serviciile sociale, nr.123 din 18.06.2010. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr.155-158, art.541.
5. Legea RM privind acreditarea prestatorilor de servicii sociale, nr.129 din 08.06.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.181-184, art.593.

Prezentat la 09.11.2016

CZU: 364.22-053.9(478)

CORAPORTUL DINTRE SĂRĂCIA BĂTRÂNILOR ȘI MINIMUL DE EXISTENȚĂ ÎN CONTEXTUL TRANSFORMĂRILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

*Liliana SALCUȚAN**Universitatea de Stat din Moldova*

În acest articol sunt prezentate rezultatele parțiale ale unui studiu ce-și propune să stabilească coraportul dintre modul de viață și minimul de existență al persoanelor vârstnice din R. Moldova. Ne-am propus să *identificăm* problemele care îi împiedică pe cetățenii vârstnici să-și permită un mod decent de viață, fiindu-le asigurat un minim de hrană, îmbrăcăminte și adăpost la nivel de subzistență.

Cuvinte-cheie: *standard de viață, minim de existență, vârstnic, sărăcie, mod de viață.*

THE CORRELATION BETWEEN OLD AND SUBSISTENCE MINIMUM POVERTY IN THE PROCESSING OF MOLDOVA

This article presents partial results of a study which aims to establish the correlation between life style and subsistence minimum for the elderly in Moldova. In this article we intend to identify problems that prevent senior citizens afford achieve a decent way of life, providing a minimum of food, clothing and shelter to the subsistence level.

Keywords: *standard of living, subsistence minimum, elderly, poverty, lifestyle.*

Introducere

Am ales acest subiect deoarece, în cadrul vieții, dreptul de a fi asigurat cu hrană este considerat unul dintre cele mai importante în sistemul drepturilor omului, fiind legiferat de ONU în anul 1963 prin celebrul Manifest al Drepturilor Omului, în care se specifică faptul că fiecare cetățean, pentru a avea o viață activă și sănătoasă, are nevoie de hrană folositoare și necesară. În același timp, menționăm că fiecare persoană din orice țară are dreptul la un standard decent de viață, fiind unul dintre drepturile fundamentale ale omului, explicația căruia constă în asigurarea unui minim de hrană, îmbrăcăminte și adăpost la nivelul de subzistență. Realizarea dreptului la un standard de viață decent depinde de un număr de drepturi economice, sociale și culturale, incluzând dreptul la proprietate, muncă, la educație și securitate socială [1].

Fenomenul sărăciei a reprezentat dintotdeauna o problemă socială acută, fiind prezentă în diferite comunități umane și având diferite forme de context. Minimul de existență este utilizat ca punct de reper în identificarea pragului de sărăcie sau a minimului de trai, care include *bunuri alimentare, nealimentare și servicii*, intrând în consumul populației, în cantități minime, oprindu-se la un prag care delimitează sărăcia.

Legea privind minimul de existență stabilește cadrul legal privind reglementarea garanțiilor minime de stat în domeniul veniturilor populației, în procesul de implementare a politicilor statului în domeniul social, proporțional costului de trai, pentru asigurarea unui standard de viață adecvat [2]. Acesta se utilizează pentru:

- 1) evaluarea nivelului de trai al populației, pentru a putea fi puse în aplicare politicile sociale;
- 2) argumentarea necesității de modificare a mărimilor salariului minim și pensiei minime pentru limită de vârstă, a venitului lunar minim garantat al familiei, a mărimilor burselor, indemnizațiilor și compensațiilor;
- 3) utilizarea minimului de existență se reglementează prin actele normative corespunzătoare, reieșind din posibilitățile financiare ale statului.

Astfel, *minimul de existență* este indicatorul ce reprezintă mărimea valorică a volumului minim de consum al bunurilor materiale și de servicii pentru satisfacerea necesităților principale, menținerea sănătății și viabilității omului, iar *coșul alimentar* este sortimentul minim de produse alimentare ce asigură funcționarea normală a organismului omului și păstrarea sănătății lui.

Metode aplicate și rezultate obținute

Pentru a realiza obiectivul preconizat, au fost aplicate ancheta sociologică în bază de chestionar (*Calitatea vieții persoanelor vârstnice*. Aprilie 2013. (N* 765)) și Interviuul adresat cetățenilor vârstnici și experților „*Modul de viață al pensionarilor și activismul social*” (NB – 25 persoane, NE – 25 specialiști. Iunie, 2016), rezultatele cărora sunt expuse mai jos.

În conformitate cu datele prezentate în Tabelul 1, *minimul de existență* pentru pensionari a constituit *1437,4 lei* și reprezintă 82,9% din valoarea medie pentru total populație. Mărima medie a pensiei lunare stabilite la 1 ianuarie 2016 a constituit *1165,2 lei*, ceea ce face posibilă acoperirea minimului de existență pentru această categorie de populație la nivel de 81,1%. Însă nu toate persoanele se pot bucura de această valoare a pensiei.

Tabelul 1

Coraportul dintre pensia medie și minimul de existență pentru anii 2013-2015

	2013	2014	2015
Mărimea medie a pensiei lunare stabilite, lei	1020,6	1087,6	1165,2
Mărimea medie a pensiei lunare stabilite pentru limită de vârstă, lei	1049,9	1114,7	1191,8
Coraportul dintre mărimea medie a pensiei lunare stabilite și valoarea medie a minimului de existență pentru pensionari, %	76,9	80,9	81,1
Coraportul dintre mărimea medie a pensiei lunare stabilite pentru limită de vârstă și valoarea medie a minimului de existență pentru pensionari, %	79,1	83,0	82,9

Sursa: <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=5146> (Accesat: 16.05.2016)

Persoanele ale căror condiții de viață se situează sub această limită, numită *prag de sărăcie*, sunt considerate sărace. Conceptul de *prag de sărăcie* sau *minim de trai* stă la baza fundamentării programelor de protecție socială ce vizează atenuarea impactului social al fenomenului sărăciei. Deși pragul de sărăcie poate varia în funcție de timp, spațiu și nivel general de dezvoltare a comunității analizate, problema sărăciei există și necesită implicarea tuturor organismelor naționale și internaționale.

Noțiunea „*nivel de trai*” este sinonimă cu conceptul „*standard de viață*” și exprimă gradul de satisfacere a necesităților umane, specific unei colectivități, grup social, localități sau persoane [3]. Consecințele esențiale ale sărăciei se manifestă prin: nivelul de viață inferior unui minim social acceptabil și, implicit, diminuarea independenței individului în societate, excluziunea socială și necesitatea aplicării programelor de protecție socială cu caracter preventiv adresate populației aflate într-o zonă denumită *zonă de risc socioeconomic*.

Deși statisticile arată o incidență relativ mică a sărăciei în rândul vârstnicilor (raportat la alte categorii sociale: șomeri, liber profesioniști), care reprezintă un procent semnificativ în rândul săracilor, datorită ponderii lor mari în totalul populației, îi face mai vizibili în comparație cu alte grupuri cu risc de sărăcie (riscul de sărăcie al pensionarului este de trei ori mai ridicat decât cel al unui angajat).

În conformitate cu datele oferite de CNAS, valoarea pensiei minime pentru anul 2015 constituia *767,22 lei*, a celei medii – *1165,22 lei*, iar minimul de existență pentru persoanele vârstnice era stabilit la *1437,70 lei*. Cu toate că se observă unele creșteri la valorile bănești, totuși raportul dintre pensia medie pentru limită de vârstă și minimumul de existență (pensionari) este de 81,1% pentru anul 2015. Astfel, pentru cetățenii vârstnici, care nu-și pot continua activitatea profesională și nu pot avea izvoare suplimentare de venit, nivelul vieții se plasează pe treapta inferioară, iar valoarea pensiei medii pentru limită de vârstă se apropie de valoarea minimului de existență.

În acest sens putem afirma că, la unii vârstnici, alterarea condițiilor sociale și economice poate conduce la *marginalizare și excludere socială*, la nerespectarea drepturilor fundamentale și specifice ale acestora, la abuzuri și chiar violență, iar generalizarea tendințelor de abuz asupra vârstnicilor sugerează manifestarea unei degradări a solidarității familiale și intergeneraționale. Dincolo de anumite cauze fizice (deficiențe de vedere, de auz, de vorbire), izolarea socială poate fi cauzată și intensificată prin decesul persoanelor apropiate, fapt ce conduce la retragerea vârstnicului din cadrul sistemului de relații sociale.

În conformitate cu *Legea privind minimul de existență* [2], *produsele alimentare* sunt alimente în stare naturală sau prelucrată, destinate consumului uman. În acest sens, minimul de existență este un concept utilizat ca punct de reper în identificarea pragului de sărăcie sau a minimului de trai. Acesta include bunuri alimentare, nealimentare și servicii de pe piață ce intră în consumul populației, în cantități minime, și care se opresc la un prag care delimitează sărăcia.

Astfel, produsele și serviciile incluse în minimul de existență au fost selectate în funcție de mai multe variabile legate atât de preț, cât și de calitate, iar pentru produsele nealimentare a fost luată în considerare și durata de utilizare a produselor respective. Astfel, în categoria **produselor alimentare** incluse în coșul alimentar intră: *carnea și derivatele din carne, laptele și produsele lactate, grăsimile, legumele, fructele, zahărul și dulciurile, ceaiul*. De asemenea, pentru mediul rural a fost luat în calcul și autoconsumul, iar **produsele nealimentare** cuprind: *îmbrăcămintea, încălțăminte, articolele de uz casnic și medicamentele*. În cadrul **serviciilor** amintim: *serviciile comunale, transportul urban, serviciile culturale, igiena personală, serviciile de reparare și întreținere*, precum și un fond *de siguranță și economie*.

Problema venitului gospodăriei vârstnicilor este considerată și în prezent una dificilă, deoarece, potrivit datelor prezentate de BNS, minimul de existență pentru persoanele vârstnice pentru anul **2013** constituia **1326,9 lei**, iar pensia medie pentru limită de vârstă avea valoarea de **1049,9 lei**, fapt ce creează discrepanțe în ceea ce privește modul de viață la nivel social. În Legea cu privire la ajutorul social, nr.133-XVI din 13.06.2008, este stipulat că *venitul minim garantat* este un standard social ce este aplicat în scopul protecției sociale a populației în situație de risc social, inclusiv a vârstnicilor, veniturile cărora nu depășesc acest standard (art.7) [4]. Astfel, mărimea venitului minim garantat se stabilește anual prin Legea Bugetului de Stat (art.4), inclusiv pentru anul 2014 în mărime de 680 de lei pentru perioada ianuarie-octombrie, iar începând cu noiembrie 2014 – în mărime de 700 de lei [5]. Însă, aceste sume nu pot acoperi necesitățile cetățenilor vârstnici, fapt pentru care trebuie să stabilim realitatea în care trăiesc aceste persoane.

Persoanele vârstnice reprezintă o categorie vulnerabilă a societății din punctul de vedere al expunerii la riscul de sărăcie. Pentru persoanele care se întrețin din pensii rata sărăciei a constituit în medie 14,7%, fiind peste media pe țară. Riscul de sărăcie este și mai mare pentru gospodăriile casnice conduse de persoane cu vârsta mai mare de 65 ani, rata sărăciei constituind 18%. În anul 2013 pensiile au fost indexate cu 6,75%. Cu toate acestea, nivelul de trai al pensionarilor rămâne sub nivelul mediu de trai al populației.

În continuare ne vom referi la aspectele ce țin de starea materială a persoanelor vârstnice, unul dintre cei mai importanți indicatori ai situației financiare a omului. Venitul de bază al persoanelor vârstnice este *pensia*; în cazul nostru ne vom referi la persoanele vârstnice care beneficiază de pensie pentru limită de vârstă, cuprinzând grupurile de vârstă: 57-65 ani; 66-74 ani; 75 de ani și peste.

Starea materială a vârstnicilor în studiul nostru va reprezenta componentele: venituri, cheltuieli și consum din produse alimentare. În baza rezultatelor obținute ne putem referi la faptul că copiii, rudele și prietenii sunt actorii principali ce pot contribui la promovarea relațiilor inter-generaționale favorabile. Astfel, din persoanele chestionate 67,2% femei și 60,7% bărbați au menționat faptul că sunt ajutați de copii. Totodată, considerăm important să constatăm că a patra parte din bărbații vârstnici continuă să muncească, ceea ce contribuie la promovarea unui activism social, lucru ce trebuie încurajat de toate categoriile de vârstă.

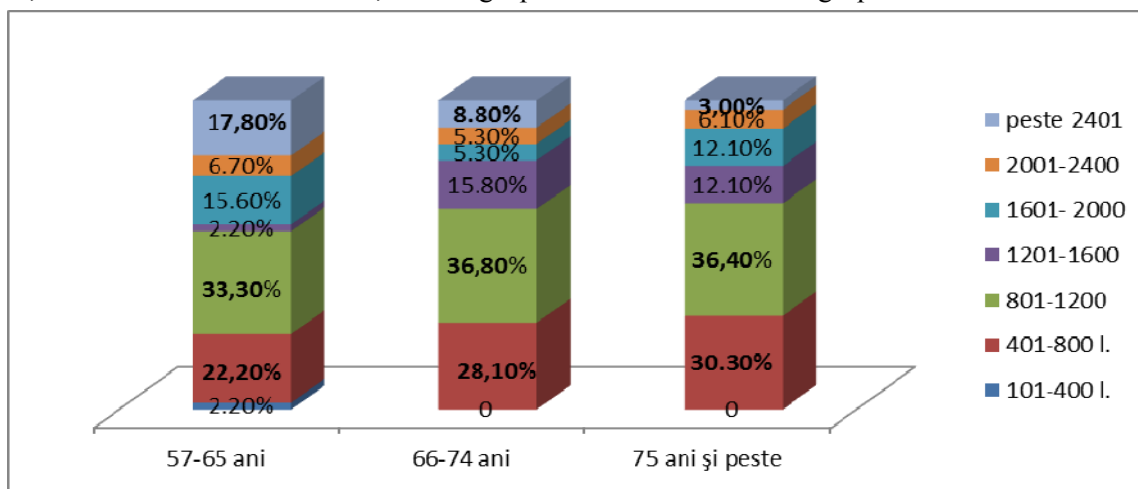
În conformitate cu rezultatele studiului menționat, astăzi la majoritatea pensionarilor (89%) lipsesc veniturile suplimentare, acestea fiind prezente doar la 10% din respondenți.

Lipsa unui venit satisfăcător în momentul pensionării, prezența unei stări bune de sănătate îi face pe unii vârstnici (atât bărbați, cât și femei) să-și continue viața profesională. Astfel, unii acceptă să fie integrați în orice fel de activități care le-ar aduce un adaos la pensie cât de mic ar fi el, alții însă nu acceptă orice activitate. De menționat în context că 44,4% din respondenții din categoria de vârstă de 57-65 ani lucrează, fiind urmași de 11,4% din cei cu vârsta de 66-74 ani și doar 9,5% din respondenții cu vârsta de 75 ani și peste continuă să lucreze.

SURSE DE VENIT						
Forme de susținere a persoanelor		Pensie	Ajutor copii / rude, prieteni	Salariu	Venit din produse agricole	Ajutor social
Grupe de vârstă	57-65 ani	87,8%	22,4%	34,7%	12,2%	2,0%
	66-74 ani	93,4%	37,7%	6,6%	11,5%	4,9%
	75 si peste	88,9%	38,9%	-	11,1%	11,1%

Sursa: Studiul *Calitatea vieții persoanelor vârstnice*. Aprilie 2013. (N* 765).

Deci, în baza estimărilor efectuate, venitul gospodăriilor de vârstnici se grupează în următoarele categorii:

Sursa: Studiul *Calitatea vieții persoanelor vârstnice*. Aprilie 2013. (N* 765).

Pentru a avea un mod de viață corespunzător, veniturile cetățenilor trebuie să permită realizarea acestuia, însă din studiul cantitativ reiese că venitul persoanelor în vârstă variază începând cu valoarea de **401 - 1200 lei**, fiind caracteristic tuturor categoriilor de vârstă. În ceea ce privește venitul persoanelor vârstnice, considerăm important a menționa că sumele diferă la componenta gender și mediu de reședință. În baza cercetării am identificat și persoane care au pensii incomplete – 2,2% din persoanele cu vârsta între 57 și 65 ani.

Problema cea mai importantă a vârstnicilor este *insuficiența veniturilor*, menționată de 71,4% din persoanele chestionate, fiind urmată de problema *singurătății* – 34% din respondenți, iar 31% din aceștia au *frică față de viitor, față de ziua de mâine*. În același timp, considerăm important să menționăm că sursele de venit pe care le au pensionarii sunt insuficiente pentru a susține și alte persoane, lucru menționat de 71,4% din bărbați și de 70% din femei. Cu toate că venitul este considerat insuficient, 29,5% din vârstnicii chestionați îi susțin financiar pe cei care se află în situații mai proaste decât ei, fiecare a treia persoană fiind din mediul rural.

Potrivit datelor prezentate de către CNAS în anul 2016, de pensie mai mică de 800 lei dispun 115.353 de persoane; pensia minimă pentru limită de vârstă este de **844,71 lei**, ceea ce nu acoperă minimul de existență al pensionarilor. Pentru a îmbunătăți viața acestora, instituțiile de resort oferă diverse înlesniri. Din numărul total de pensionari 518.837 de persoane primesc pensia pentru limită de vârstă, dintre care 76.654 beneficiază de *pensie minimă* (valoarea pensiei medii fiind de 1278,30 lei, a pensiei maxime – de 57.966,90 lei) și doar 98.851 de pensionari primesc *pensia incompletă* (care este mai mică de 800 lei). Aceștia din urmă nu au atins stagiul necesar de cotizare, pensia fiind calculată în baza stagiului acumulat.

Starea financiară scăzută a cetățenilor vârstnici se confirmă prin evaluarea problemelor mult mai stringente cu care aceștia se confruntă. Majoritatea absolută a pensionarilor din localitățile urbane au menționat faptul că creșterea plăților la serviciile comunale este una dintre problemele primordiale ale vieții lor, fiind urmată de problema creșterii neconținute a prețurilor la produse alimentare, mărfuri și servicii, secundată de veniturile mici. O cincime din pensionari au menționat lipsa respectului față de persoanele vârstnice. Bărbații mai des decât femeile resimt lipsa activităților de interes și a necesităților profesionale.

Tabelul 2

Problemele stringente ale pensionarilor

Problemele pensionarilor	Sexul	
	masculin	feminin
Venituri mici	45,5%	58,3%
Singurătate	28,6%	38%
Sănătate proastă, lipsa tratamentului eficient	44,9%	56,8%
Prețuri ridicate la produse alimentare, mărfuri și servicii	40,8%	36,8%
Prețuri ridicate la serviciile comunale	73,9%	74,1%
Lipsa respectului față de vârstnici	10,3%	11,0%

Sursa: Studiul *Calitatea vieții persoanelor vârstnice*. Aprilie 2013. (N* 765)

Astfel, la acest compartiment putem concluziona că problemele de care se interesează persoanele vârstnice sunt cele mai diferite:

- ✓ probleme materiale („situația financiară grea, nu ne ajung bani nici pentru procurarea produselor alimentare”, „pensia este mică, iată de ce trebuie să lucrăm după ce ne-am pensionat”);
- ✓ probleme de interrelaționare cu tinerii („aș vrea ca tinerii să nu fie grosolani, să se poarte respectuos față de noi”);
- ✓ probleme privind spațiului locativ („nu am bani pentru a face reparație”, „vreau un loc separat de copii, fie chiar și o singură odaie”);
- ✓ problemele copiilor („locuiesc cu fiica, care are probleme cu soțul ei. Nu mai vreau să stau cu dâșii. Vreau să mă ducă acasă”).

Consideră nesatisfăcătoare alimentația 38% din vârstnici din localitățile rurale, deoarece cauzele care conduc la determinarea acestora este neadaptarea localităților la condițiile de viață ale vârstnicilor, imposibilitatea de a procura produse alimentare corespunzătoare, lipsa copiilor/rudelor care ar putea oferi îngrijire, dar și agravarea stării de sănătate etc. Cu toate acestea, **modul de viață nesănătos** devine un fenomen destul de răspândit și printre persoanele vârstnice, sistemele de sănătate fiind slab adaptate la nevoile acestora. Pentru unii este un risc major de a-și părăsi locuința, iar persoanele care realizează îngrijirea nu întotdeauna au pregătire corespunzătoare, fapt ce poate conduce la prezența uneia dintre formele de abuz și rele tratamente față de persoanele vârstnice.

În același timp, pentru respectarea unui mod de viață sănătos, este necesară reducerea consumului de băuturi tari/alcoolice, micșorarea consumului de grăsimi – toate conduc la înrăutățirea stării de sănătate. În acest sens, în baza interviuării persoanelor vârstnice am obținut următoarele răspunsuri: (A. S, 58 ani, s. Lozova, Strășeni, căsătorit, 2 copii) – *fără băutură și țigări nu pot, fiindcă așa am trăit toată viața. Acasă nu servesc..., numai la lucru, pentru că este tare greu la construcții. Însă, dacă o să trebuiască, mă pot lăsa de băutură, dar de țigări...nu*; (G. I, 79 ani, s. Cojușna, r. Strășeni, căsătorit, 4 copii) – *„cât am fost tânăr am fumat și am băut împreună cu soția, dar de când ea a primit grupă nu beau nici eu; mai este și vârsta...”*.

Pensionarii societății contemporane, comparativ cu cetățenii care lucrează, sunt predispuși, cel mai adesea, să se considere persoane sărace (și rareori cetățeni cu venit mediu). În majoritatea cazurilor nu pot face economii, cheltuind toți banii pe diferite plăți cotidiene (fapt ce nu-i deosebește cu nimic de ceilalți membri ai societății). Majoritatea persoanelor vârstnice nu sunt satisfăcute de calitatea alimentației lor. Astfel, prețul ridicat la produsele alimentare este considerat cauza principală, aceasta fiind menționată de aproape 95% din femei și de 80% din bărbați, moment mai resimțit de către cei din localitățile rurale (96% din femei și 85% din bărbați). Acest lucru îi face pe unele persoane să se limiteze la procurarea doar a produselor alimentare de primă necesitate; astfel, pentru 72% din femei și 69% din bărbați lipsa banilor este cauza din care nu-și permit o alimentație corectă.

Cauza creșterii prețurilor la produsele alimentare îi face pe mai mulți vârstnici să renunțe la procurarea lor, deoarece în lipsa unei susțineri din partea statului ei nu-și pot asigura o alimentație bogată în vitamine, atât de necesară acestei categorii de vârstă.

În structura cheltuielilor de consum cele alimentare alcătuiesc cea mai mare parte din cheltuielile totale ale populației – circa 48,8%; procurarea produselor alimentare și achitarea serviciilor comunale absorb circa 73% din bugetul tuturor pensionarilor, ceea ce limitează accesul acestora la alte mărfuri și servicii necesare pentru un trai decent. Așa cum prezintă BNS, pensionarii din mediul rural cheltuie 46% pentru produse alimentare și 20% pentru întreținerea locuinței, iar pentru îngrijirea medicală și menținerea sănătății cheltuie doar 9%, ceea ce conduce la concluzia că vârstnicii din mediile rurale nu-și pot permite îngrijiri medicale adecvate. Astfel, după prioritatea lor, cele mai mari cheltuieli din totalul pe republică (per 1 persoană) au fost efectuate pentru următoarele mărfuri și servicii:

Tabelul 3

Structura cheltuielilor de consum

Mărfuri și servicii	Procente
Produse alimentare	48,8
Întreținerea și dotarea locuinței	26,5
Îngrijiri medicale	9,3
Îmbrăcăminte/încălțăminte	6,7
Transport și comunicații	4,5
Diverse	4,2

Sursa: Studiul BNS. Cercetarea Bugetelor Gospodăriilor Casnice, anul 2014

Din totalul populației de pensionari cele mai mari cheltuieli se axează pe consumul de produse alimentare, întreținerea locuinței, îngrijiri medicale, mai puțin pentru educație, de 11 ori mai puțin pentru odihnă, de 6 ori mai puțin pentru îmbrăcăminte și încălțăminte și de 5 ori mai puțin pentru serviciile de sănătate.

Efectuând analiza calitativă bazată pe interviul realizat cu cetățenii vârstnici și experții le-am propus acestora să aprecieze situația lor materială. Întrebarea a cuprins alegerea unei singure variante de răspuns, fapt ce a permis stabilirea tabloului real atât al situației materiale proprii, cât și a celor pe care îi ajută. În timpul analizei a fost depistat faptul că aprecierea experților este mult mai veridică decât a cetățenilor vârstnici, care au menționat că situația materială a vârstnicilor activi este mai bună decât a celor neactivi, fiind promovat activismul social. Astfel, doar 12 vârstnici au menționat că din pensie nu întotdeauna își pot procura produse alimentare, pe când 15 experți au constatat că este una dintre principalele probleme ale bătrânilor.

Procurarea vestimentației nu este o problemă pentru 7 experți, deoarece au menționat că ei oferă haine și încălțăminte (de mâna a doua) persoanelor vârstnice. Este un serviciu material prestat de asistenții sociali. Însă nu întotdeauna hainele și încălțăminte sunt purtate de vârstnici, deoarece calitatea lor este proastă. Totodată, pentru 8 vârstnici este o dificultate să aibă bani pentru procurarea hainelor noi.

Pentru 5 vârstnici care trăiesc cu copiii lor ajung bani și produse alimentare și pentru vestimentație, dar nu-și pot permite procurarea tehnicii de uz casnic, iar 3 experți consideră satisfăcător modul de viață al vârstnicilor, ceea ce le permite procurarea diferitelor obiecte necesare vieții.

Tabelul 4

Cum apreciați situația materială a Dvs.?

Variante de răspuns	Persoane vârstnice	Experți
Nu ajung bani nici pentru mâncare	12	15
Pentru produse alimentare bani ajung, dar procurarea îmbrăcăminte este o problemă	8	7
Pentru produse alimentare și îmbrăcăminte bani ajung, dar nu putem cumpăra tehnică de uz casnic (<i>televizor, frigider</i>)	5	3
În total	25	25

Sursa: Interviul adresat cetățenilor vârstnici și experților „Modul de viață al pensionarilor și activismul social” (N B - 25 persoane, N E - 25 specialiști). Iunie, 2016

Datele din Tabelul 4 au următoarele explicații:

1. Nivel scăzut al revendicărilor cetățenilor vârstnici – practic nimeni dintre pensionari nu a menționat poziția: *nu ajung bani nici pentru mâncare*, având în vedere faptul că minimumul de existență al pensionarilor poate fi mult mai redus decât al celor care își pot permite procurarea mai multor elemente. Poziția a treia din tabel – *pentru produse alimentare și îmbrăcăminte bani ajung, dar nu putem cumpăra tehnică de uz casnic (televizor, frigider)* – este menționată de persoanele care trăiesc cu copiii lor, iar din discuțiile cu vârstnicii am constatat că magazinele vestimentare sunt vizitate de aceștia o dată în jumătate de an sau o dată în an. În concluzie, avem de față o contradicție: pe de o parte, vârstnicii menționează că pentru procurarea vestimentației bani le ajung, iar, pe de altă parte, își permit aceasta doar o dată la jumătate de an sau o dată în an. „*Eu personal nu am nevoie de multe, am haine diferite – și de iarnă și de vară, dar le port pe cele cumpărate de mine. Din pensie cumpăr pâine și cele mai necesare produse, achit serviciile comunale și sunt fericit*” (I.G. 79 ani, s. Cojușna, r-nul Strășeni, căsătorit, 4 copii); „*Îmbrăcăminte nu ne mai trebuie, ar fi bine să avem o pensie mai mare ca să ne putem cumpăra de mâncare, fiindcă prețurile cresc, iar pensia rămâne aceeași*” (S.L. 58 ani, s. Larga, r-nul Briceni, văduvă, fără copii).
2. Mulțumindu-se cu puținul, vârstnicii nu doresc să-și aprecieze starea materială prin calificativul „inferioară”. Sărăcia, malnutriția se asociază la ei cu păturile socialmente vulnerabile ale societății, considerate „strat inferior”. A aprecia starea materială de pe poziția cea mai inferioară înseamnă pentru ei a recunoaște eșecul propriei vieți, ceea ce mai mult este specific bărbaților, femeile apreciind-o ca fiind mai bună: „*Am lucrat toată viața, iar pensia pe care o primesc este foarte mică. Reiese că pe parcursul întregii vieți n-am reușit să câștig pentru o bucăciță de pâine la bătrânețe*” (N.G s. Recea, r-nul Strășeni, 65 ani, văduv, 1 copil).

Concluzii

Procesul de îmbătrânire demografică a populației impune noi cerințe pentru organizarea vieții societății cu o proporție înaltă a persoanelor vârstnice, iar creșterea progresivă și necontrolată a prețurilor la produsele alimentare de bază, pentru întreținerea locuinței și la toate serviciile determină creșterea gradului de incidență a sărăciei în rândul vârstnicilor, care sunt expuși suplimentar riscurilor specifice bătrâneții.

În urma investigațiilor realizate am ajuns la concluzia că *pensia* pe care o primesc vârstnicii poate să le asigure doar strictul necesar: procurarea produselor alimentare – 76% din pensionari; 56% menționează că nu pot achita la timp serviciile comunale; 52% din respondenți nu-și pot procura medicamentele necesare; 11,5% își pot permite procurarea îmbrăcăminte și încălțăminte și doar 6% din respondenți pot procura ziare, reviste și cărți. Astfel, putem concluziona că doar un număr mic de cetățeni vârstnici duc un trai decent.

Referințe:

1. Declarația Universală a Drepturilor Omului. <http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/legea/declaratia-universala-a-drepturilor-omului.php> (Accesat: 12.05.2016).
2. Legea cu privire la minimul de existență, nr.152 din 05.07.2012 . În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.165/555.
3. ZAMFIR, C., VLĂSCĂEANU, L. *Dicționar de sociologie*. București: Babel, 2011, p.605.
4. Legea cu privire la ajutorul social, nr.133 din 13.06.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr.175.
5. Legea Bugetului de Stat pentru anul 2014, nr.339 din 23.12.2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr.14-16/34.

Prezentat la 01.11.2016

CZU: 321.7: 347.83:[327.7:341.1]: [070:654.19(478)]

PLURALISMUL MEDIATIC EXTERN ÎN REPUBLICA MOLDOVA: RISCURI ȘI AMENINȚĂRI

Ana GONȚA

Universitatea de Stat din Moldova

Aplicarea metodologiei europene de măsurare a *pluralismului mediatic* pe dimensiunea sa externă punctează, prin date concrete, problemele reale din audiovizualul autohton. Condițiile în care se dezvoltă piața mass-mediei din Republica Moldova în ultimii ani constituie (sau ar trebui să constituie) o îngrijorare permanentă pentru breaslă, pentru cercetătorii din domeniu, pentru factorii de decizie și, nu în ultimul rând, pentru public. Fenomenul de concentrare a proprietății în presă, sfidarea normelor deontologice și profesionale, lipsa de respect pentru consumatorul de informație, toate conturează un nivel inadecvat de *pluralism mediatic extern*.

Cuvinte-cheie: *pluralism mediatic extern, concentrare a proprietății, reglementări, democrație, domenii de risc, amenințări, indicatori cantitativi și calitativi, nivel de risc.*

EXTERNAL MEDIA PLURALISM IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: RISK LEVELS AND THREATS

The application of the European methodology for measuring *media pluralism* on the external dimension indicates, with concrete data, on the real problems in the national broadcasting. The conditions of the developing of media market in Moldova in recent years is (or should be) a permanent concern for the journalistic guild, researchers, decision makers, and for the public. The phenomenon of concentration of ownership in the media, the defiance of ethical and professional norms, the lack of respect for the consumer of information, all together outline an improper level of *external media pluralism*.

Keywords: *external media pluralism, concentration of ownership, regulations, democracy, risk domains, threats, quantitative and qualitative indicators, risk level.*

Introducere

Pluralismul, inclusiv cel al mass-mediei, constituie o condiție fundamentală pentru existența și funcționarea unei democrații. Diversitatea instituțiilor de presă și cea a opiniilor prezentate în conținuturile mediatice contribuie la formarea spiritului critic și analitic al consumatorului de informație, deși nu-l garantează. În democrație cetățeanul decide de câtă și de ce fel de informație are nevoie. Tocmai de aceea mass-media trebuie să fie suficient de pluralistă, încât să răspundă necesităților lui informaționale.

Până în anul 2014, tema *pluralismului mediatic* nu a constituit subiect de cercetare în Republica Moldova. Acum doi ani a fost realizat primul studiu la subiect, constând din două părți (pluralismul extern și intern al mass-mediei din Republica Moldova) [1,2] precum și o *Foaie de parcurs* [3] pentru consolidarea *pluralismului* în țara noastră. Cercetarea fenomenului a continuat cu adaptarea metodologiei europene de măsurare a *pluralismului* (**Media Pluralism Monitor**, un instrument de măsurare bazat pe domenii de risc, riscuri și amenințări la adresa *pluralismului mediatic* extern și intern, cu ajutorul indicatorilor cantitativi și calitativi de tip juridic, economic și sociodemografic). Astfel, în 2015 a fost elaborată metodologia pentru Republica Moldova și prezentată în cardul primului Forum Mass-media din țară, în octombrie 2015. Metodologia permite a măsura 32 de riscuri evaluate în baza a 88 de indicatori [4]. Ulterior, o echipă de cercetători a realizat prima testare a metodologiei, aceasta fiind ajustată astfel, încât să determine nivelul riscurilor pentru *pluralismul extern* al mass-mediei în anul 2015, cu referire la radiodifuzori și distribuitori de servicii (televiziuni terestre, cablu și IPTV). Pentru aceasta au fost selectați 21 de indicatori, juridici și economici, din patru domenii de risc.

Cadrul metodologic

Pentru măsurarea nivelului *pluralismului mediatic extern* a fost utilizată *Metodologia de evaluare a pluralismului mass-mediei din Republica Moldova*, prima de acest fel din țara noastră, elaborată în anul 2015 în conformitate cu standardele comunitare. Metodologia reprezintă un instrument de identificare și evaluare a amenințărilor potențiale asupra *pluralismului mediatic* autohton prin intermediul mai multor indicatori cantitativi și calitativi. Ea trebuie să funcționeze ca un radar, semnalizând riscurile și amenințările pentru domeniile identificate, dar și să ofere o imagine de moment a situației. Metodologia constituie un instrument neutru, concret de monitorizare, practic și flexibil.

În contextul măsurării *pluralismului extern* (cu accent pe audiovizual), au fost evaluate riscurile și amenințările cu referire la patru domenii de risc. Acestea sunt:

- 1) **Reglementări de bază.** Domeniul acoperă riscurile legate de cadrul juridic de funcționare a mass-mediei prin care sunt asigurate drepturile fundamentale ale omului. Sunt analizate și evaluate riscurile în privința protecției libertății de exprimare și a celor ce vizează independența organismelor de reglementare a sistemului mediatic.
- 2) **Pluralismul proprietății și controlul asupra mass-mediei.** Domeniul se referă la existența unor mijloace de informare în masă și platforme deținute sau controlate de actori independenți și autonomi. Acesta cuprinde multitudinea de producători, furnizori și distribuitori media.
- 3) **Pluralismul tipurilor și al genurilor de media.** Domeniul vizează diversitatea de programe (în cazul nostru, genuri media) televizate oferite publicului, distribuite și prin cablu/IPTV, precum și existența reglementărilor de rigoare.
- 4) **Pluralismul geografic în mass-media.** Domeniul se referă atât la accesul echitabil (pasiv și/sau activ) al comunităților locale/regionale la mass-media, cât și la reglementările în domeniu.

Fiecare risc din cele patru domenii de risc este evaluat/măsurat în mod separat, în temeiul mai multor indicatori ce vizează aspecte-cheie ale riscului. Fiecare indicator oferă un rezultat, obținut în urma utilizării unui anumit mod de măsurare: fie prin evaluare în bază de chestionar, fie prin analiza datelor statistice [5].

Dimensiunea externă a *pluralismului* se referă la piața media în ansamblu, la numărul și diversitatea furnizorilor activi de conținuturi mediatice. În context, utilizarea unei părți a metodologiei a avut drept rezultat stabilirea nivelului de risc – înalt, mediu sau scăzut – anume pentru *pluralismul mediatic extern*. Rezultatul a fost obținut în urma evaluării setului de indicatori ai riscurilor în cadrul domeniilor de risc. Stabilirea nivelului de amenințare pentru fiecare risc sau domeniu de risc s-a făcut luându-se în calcul media generală a tuturor indicatorilor utilizați. Media generală nu poate oscila decât între 1 și 3 puncte. Astfel, se consideră:

- **risc scăzut**, dacă media generală este mai mică de 1,5 puncte;
- **risc mediu**, dacă media generală este cuprinsă între 1,5 și 2,0 puncte;
- **risc înalt**, dacă media generală este mai mare de 2,0 puncte [5].

Rezultatele evaluării

Datele rezultate din cercetarea efectuată în conformitate cu metodologia arată că mai bine de jumătate din cei 21 de indicatori analizați (11 din 21, sau 52%) denotă un nivel de risc înalt pentru *pluralismul mediatic*. În celelalte 10 cazuri au fost atestate în proporții similare (câte 5 din 21, sau câte 24%) situații de risc mediu și scăzut. Rezultatele pe cele patru domenii de risc demonstrează că, în ansamblu, situația este destul de gravă și trezește îngrijorare. În trei domenii de risc s-au înregistrat valori specifice pentru un nivel înalt de amenințare: *Proprietate și control* (2,22), *Tipuri și genuri media* (2,25) și *Pluralismul geografic* (2,50). Un nivel mediu de pericol pentru *pluralismul mediatic* este atestat în domeniul de risc *Reglementări de bază* (1,58). Concluziile de bază pentru fiecare domeniu de risc sunt următoarele:

Domeniul de risc *Reglementări de bază*

Libertatea de exprimare este garantată de legislația Republicii Moldova. Totuși, o parte din legile care se referă într-un fel sau altul la subiectul analizat au fost catalogate de specialiști mai degrabă ca unele care limitează libertatea de exprimare, atentând la principiile democratice. Astfel, *Legea privind contracararea activității extremiste* a fost criticată, prevederile vagi despre extremism sau activități extremiste fiind catalogate drept pradă ușoară pentru cei care vor să aplice legea, dar și ca pe un real pericol pentru democrație. De asemenea, *Legea privind accesul la informație* constituie obiectul discuțiilor privind necesitatea adaptării la noile realități, în special în contextul adoptării altor legi. Experții consideră că legea este depășită de timp. Și *Legea presei* a fost în nenumărate rânduri criticată pentru conținutul necorespunzător cu experiența și standardele internaționale. S-a vorbit chiar despre inutilitatea ei pentru țara noastră. Rezultatele studiului mai arată că în Republica Moldova lipsesc politicile publice în domeniul mass-mediei. Atât autoritatea de reglementare a audiovizualului, cât și alte instituții publice utilizează noțiunile de pluralism, pluralitate, diversitate în documentele pe care le emit, însă este dificil a cuantifica gradul de înțelegere al decidenților privind necesitatea asigurării unui *pluralism mediatic* real. De cele mai multe ori, aceste noțiuni par a fi utilizate pentru că sunt consacrate la nivel european, iar Republica Moldova este obligată să țină cont de respectivele prevederi. Mai mult, prevederile legale cu referire la autoritatea de reglementare în domeniul audiovizualului (Consiliul Coordonator al Audiovizualului) sunt de multe ori interpretabile, iar practica a demonstrat nenumărate ingerințe, aparent nepermise de legislație, în special din partea politicului. În același timp, legislația ce vizează atribuțiile

autorității din domeniul concurenței (Consiliul Concurenței) nu conține reglementări specifice pentru domeniul mediatic, ceea ce poate crea anumite dificultăți, deoarece nu întotdeauna fenomenele care se dezvoltă pe piața mass-mediei pot fi supuse regulilor generale. Prin urmare, evaluarea a două riscuri (*Libertatea de exprimare, drepturile și libertățile conexe nu sunt suficient protejate și Insuficiența unei supervizări independente în sectorul mass-media*) din acest domeniu de risc (în baza a cinci indicatori) indică asupra unui nivel mediu de risc pentru *pluralismul mediatic* (Anexa 1).

Domeniul de risc *Pluralismul proprietății și controlul asupra mass-mediei*

Analiza a trei riscuri (*Nivelul înalt de concentrare a proprietății în televiziunea terestră, Nivelul înalt de concentrare a proprietății în cablu și IPTV și Lipsa transparenței în structurile de proprietate*) în baza a șapte indicatori arată o concentrare excesivă a proprietății și a audienței, ceea ce favorizează crearea unor poziții dominante în formarea opiniei publice și duce la uniformizarea conținutului media, punând astfel în pericol *pluralismul* și diversitatea în mass-media. Atât nivelul de concentrare a proprietății în televiziunea terestră, în cablu și IPTV, cât și nivelul de concentrare a audienței, prezintă mari riscuri pentru *pluralismul mediatic extern*. În topul 3 proprietari, nivelul de concentrare (cotă de audiență și cotă de piață) oscilează între 44% și 54% în televiziunea terestră, respectiv 63% și 65% în cablu și IPTV. În context, reglementările privind concentrarea proprietății în televiziunea terestră, în cablu și IPTV conțin dispoziții generale, declarative, nu impun în mod expres limite și nu oferă autorităților abilitate atribuții clare, instrumente sau mecanisme prin care să intervină prompt și eficient pe acest segment. Prin urmare, implementarea reglementărilor existente privind concentrarea proprietății în televiziunea terestră, în cablu și IPTV este fie dificilă, fie imposibilă, fapt ce nu poate scoate *pluralismul mediatic extern* din zona riscurilor (Anexa 1). Pe de altă parte, reglementările privind transparența proprietății mass-media sunt adecvate, au fost adoptate la sfârșitul anului 2015, iar la aproape un an de la adoptare nu putem spune, din păcate, că implementarea lor contribuie la creșterea gradului de *pluralism*. Deși nu există deocamdată studii la acest subiect, realitatea arată că publicarea, disponibilitatea informațiilor despre proprietarii instituțiilor mediatică și accesul la ele nu sporește automat nivelul *pluralismului* și calitatea produselor mediatică.

Domeniul de risc *Pluralismul tipurilor și genurilor media*

Singurul risc evaluat (*Lipsa, subreprezentarea sau dominația unor genuri de media*) cu ajutorul a patru indicatori conturează un nivel înalt de risc pentru *pluralism*. Aceasta deși oferta distribuitorilor de servicii prin cablu și IPTV a acoperit, *grosso modo*, întreg spectrul de servicii de programe supus analizei (informative, educative și distractive) asigurând, astfel, un nivel acceptabil de *pluralism al genurilor media*. Preocupantă pentru *pluralism* este, însă, pe de o parte, prezența dominantă a serviciilor de programe distractive, iar, pe de altă parte, insuficiența celor educative. Acest fenomen este caracteristic, fără excepție, tuturor marilor operatori de pe piața distribuitorilor de servicii. În contextul trecerii la televiziunea digitală terestră, evaluarea a constatat lipsa reglementărilor privind diversitatea serviciilor de programe difuzate în multiplexele naționale, precum și oferta prezentă în Multiplexul A, fapt ce prezintă o amenințare pentru *pluralismul mediatic* pe segmentul genurilor de media. Deși toate cele trei categorii de servicii de programe sunt prezente în multiplex (informative, educative, distractive), repartizarea lor disproporționată denotă carențe în politica de gestionare a acestui proces (Anexa 1).

Domeniul de risc *Pluralismul geografic în mass-media*

În acest caz au fost evaluate două riscuri (*Centralizarea înaltă a sistemului mediatic național și Dezvoltarea insuficientă a mass-mediei regionale/locale*) în baza a cinci indicatori. Datele arată că aproape 60 la sută dintre radiodifuzorii aflați sub jurisdicția Republicii Moldova sunt concentrați la Chișinău, ceea ce trezește îngrijorare și vorbește despre centralizarea înaltă a sistemului mediatic național. Cu toate acestea, prezența radiodifuzorilor regionali/locali în două treimi din centrele raionale poate fi considerată, cu unele rezerve, satisfăcătoare sub aspectul suficienței resurselor mediatică de proximitate. În plus, în doar un sfert din unitățile administrativ-teritoriale se atestă o situație relativ bună în ceea ce privește suficiența instituțiilor mediatică regionale/locale raportată la populația regională/locală, în restul raioanelor raportul fiind disproporționat, prezentând semnele unor amenințări de o gravitate medie sau înaltă din perspectiva *pluralismului geografic*. În același timp, situația financiară a radiodifuzorilor regionali și locali este critică și reprezintă o amenințare de cel mai înalt nivel pentru *pluralismul geografic*. Prin urmare, nivelul de finanțare a radiodifuzorilor regionali și locali în raport cu cei naționali este alarmant de scăzut, dacă luăm în considerare că ponderea cifrei lor de afaceri este de doar 3,8% din total. Nu în ultimul rând, studiul constată că legislația națională nu conține expres reglementări privind obligațiile și misiunile specifice ale radiodifuzorilor regionali/locali. De asemenea, nu există politici la nivel statal privind sprijinirea mass-mediei regionale/locale (Anexa 1).

Anexa 1

Rezultatele evaluării pluralismului mediatic extern

Nr.	DOMENII DE RISC/RISURI ȘI AMENINȚĂRI			INDICATORI			
	Cod	Nivel	Denumire	ID	Denumire	Tip	Scor
	B	1,58	REGLEMENTĂRI DE BAZĂ				
1	B1	1,67	Libertatea de exprimare, drepturile și libertățile conexe nu sunt suficient protejate	B1.1	Reglementarea libertății de exprimare	J	1
2				B1.2	Reglementarea accesului la informație	J	1
3				B1.3	Recunoașterea pluralismului mediatic drept parte a libertăților mass-media	J	3
4	B2	1,50	Insuficiența unei supervizări independente în sectorul mass-media	B2.1	Reglementări privind independența și eficiența autorității din domeniul audiovizualului	J	2
5				B2.2	Reglementări privind independența și eficiența autorității din domeniul concurenței	J	1
	Pc	2,22	PROPRIETATE ȘI CONTROL				
1	Pc1	2,67	Nivelul înalt de concentrare a proprietății în televiziunea terestră	Pc1.1	Nivelul de concentrare a proprietății în televiziunea terestră	E	3
2				Pc1.2	Nivelul de concentrare a audienței în televiziunea terestră	E	2
3				Pc1.3	Reglementări privind concentrarea proprietății în televiziunea terestră	J	3
4	Pc2	3,00	Nivelul înalt de concentrare a proprietății în cablu și IPTV	Pc2.1	Nivelul de concentrare a proprietății în cablu și IPTV	E	3
5				Pc2.2	Nivelul de concentrare a audienței în cablu și IPTV	E	3
6				Pc2.3	Reglementări privind concentrarea proprietății în cablu și IPTV	J	3
7	Pc3	1,00	Lipsa transparenței în structurile de proprietate	Pc3.1	Reglementări privind transparența proprietății în mass-media	J	1

Tg		2,25	TIPURI ȘI GENURI MEDIA				
1	Tg1	2,25	Lipsa, subreprezentarea sau dominația unor tipuri de media	Tg1.1	Diversitatea serviciilor de programe distribuite prin cablu și IPTV	E	2
2				Tg1.2	Reglementări privind diversitatea serviciilor de programe distribuite prin cablu și IPTV	J	1
3				Tg1.3	Diversitatea serviciilor de programe difuzate în multiplexele naționale	E	3
4				Tg1.4	Reglementări privind diversitatea serviciilor de programe difuzate în multiplexele naționale	J	3
G		2,50	PLURALISMUL GEOGRAFIC				
1	G1	2,00	Centralizarea înaltă a sistemului mediatic național	G1.1	Proporția orașelor în care există radiodifuzori regionali/locali	E	2
2				G1.2	Raportul dintre numărul radiodifuzorilor regionali/locali și cel al radiodifuzorilor naționali	E	2
3	G2	3,00	Dezvoltarea insuficientă a mass-mediei regionale/locale	G2.1	Nivelul de finanțare a mass-mediei regionale/locale	E	3
4				G2.2	Reglementări privind radiodifuzorii regionali/locali	J	3
5				G2.3	Politici și măsuri de sprijin pentru mass-media regională/locală	J	3

Sursa: Gonța, A., Bunduchi, I., State, V. *Pluralismul extern al mass-mediei din Republica Moldova în anul 2015*. Chișinău, 2016. 62 p.

Astfel, în ansamblu, în 4 din cele 8 riscuri identificate nivelul de amenințare este înalt. În cazul a 3 riscuri, nivelul amenințării este considerat mediu și doar într-un singur caz din cele 8 se atestă un nivel scăzut [5]. Prin urmare, peisajul este îngrijorător și necesită intervenții, în unele cazuri urgente, din partea actorilor vizați, pentru a redresa situația și a asigura un climat favorabil pentru dezvoltarea unui sistem mediatic pluralist și sănătos.

Concluzie generală și discuții ulterioare

În calitate de concluzie generală, autorii evaluării afirmă că *pluralismul mediatic extern* din Republica Moldova se confruntă cu riscuri și amenințări majore generate de lipsa unor reglementări (de exemplu, *pluralismul mediatic* nu este recunoscut expres în legislație drept parte intrinsecă a libertăților mass-mediei și nu există politici publice care să asigure dezvoltarea adecvată a domeniului), de ineficiența implementării celor existente (de exemplu, prevederile privind transparența proprietății sau atribuțiile CCA și ingerințele de ordin politic și/sau economic în activitatea autorității), de concentrarea proprietății și audienței în audiovizual la nivel național sau de lipsa politicilor publice de dezvoltare a audiovizualului local/regional [5].

Evident, pentru un tablou complet este nevoie de testarea întregului set de indicatori, atât pe dimensiunea externă, cât și pe cea internă a *pluralismului mediatic*, obiectiv ce urmează a fi atins în cadrul cercetărilor viitoare.

Referințe:

1. GANEA, L., GANEA, O., GAMURARI, L., GHINEA, C. *Pluralismul extern al mass-media în Republica Moldova: între oportunitate și realitate*. Chișinău: ARC, 2014. 52 p. ISBN 978-9975-61- 821.135.1(478).09. Disponibil: <http://soros.md/files/publications/documents/Pluralismul%20extern%20al%20mass-mediei%20din%20RM.pdf>
2. GONȚA, A., RUSNAC, C., MACOVEI, P., STATE, V. *Pluralismul intern al mass-mediei în Republica Moldova: oportunitate și realitate: Studiu*. Chișinău: ARC, 2014. 100 p. ISBN 978-9975-61-829-8. Disponibil: http://apel.md/public/upload/md_Pluralismul_intern_al_mass-media_din_RM_2014.pdf
3. *Foaie de parcurs pentru consolidarea pluralismului mediatic în Republica Moldova*. Chișinău, 2014. 23 p. Disponibil: http://soros.md/files/publications/documents/Foaie_de_parcurs_PLURALISM_2014.pdf
4. GONȚA, A., STATE, V., RÂBCA, E. *Metodologie de evaluare a pluralismului mass-mediei din Republica Moldova: Studiu*. Chișinău, 2015. 67 p. Disponibil: <http://mediaforum.md/upload/help/Metodologie%20de%20evaluare%20a%20pluralismului%20mass-mediei%20din%20Republica%20Moldova.pdf>
5. GONȚA, A., BUNDUCHI I., STATE, V. *Pluralismul extern al mass-mediei din Republica Moldova în anul 2015*. Chișinău, 2016. 62 p. Disponibil: http://apel.md/public/upload/md_2016.05.31_Pluralismul-extern-2015_ro.pdf

Prezentat la 29.09.2016

CZU: 37.654.1:159.9

МЕДИАОБРАЗОВАНИЕ КАК СПОСОБ ЗАЩИТЫ ОТ МАНИПУЛЯТИВНОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ СМИ

Темель КАРААСЛАН

Молдавский государственный университет

Статья посвящена рассмотрению понятия «медиаобразование» в контексте манипулятивного воздействия в современном обществе средств массовой информации на сознание человека.

Ключевые слова: медиаобразование, манипуляция, СМИ, ЮНЕСКО.

EDUCAȚIA MEDIA CA METODĂ DEFENSIVĂ ÎMPOTRIVA EFECTELOR MANIPULATIVE ALE MIJLOACELOR DE INFORMARE

Acest articol este consacrat analizei conceptului „educație mass-media” din perspectiva impactului acțiunii de manipulare a mass-media asupra conștiinței umane în societatea modernă.

Cuvinte-cheie: educație media, manipulare, mass-media, UNESCO.

MEDIA EDUCATION – AS METHODS OF DEFENSE AGAINST MEDIA MANIPULATIVE EFFECTS

The article describes the concept of "media education" in the context of manipulative influence of the media on human consciousness in modern society.

Keywords: media education, media manipulation, mass media, UNESCO.

Медиаобразование (media education) рассматривается в современном мире как процесс развития личности посредством и на материале средств массовой коммуникации (медиа) с целью формирования культуры общения с медиасредой, творческих и коммуникативных способностей, критического мышления, умений полноценного восприятия, интерпретации, анализа и оценки медиатекстов, обучения различным формам самовыражения при помощи медиатехники. Приобретенные в результате этого процесса навыки называются медиаграмотностью [1, с.8].

В документах ЮНЕСКО («The UNESCO Institute for Statistics (UIS) раскрыто понятие медиаобразования: «Под медиаобразованием следует понимать обучение теории и практическим умениям для овладения современными средствами массовой коммуникации, рассматриваемыми как часть специфической и автономной области знаний в педагогической теории и практике; его следует отличать от использования СМК как вспомогательных средств в преподавании других областей знаний, таких, как, например, математика, физика или география» [2, с.8].

Психолого-педагогический словарь определяет медиаобразование как «направление в педагогике, выступающее за изучение школьниками закономерностей массовой коммуникации. Основная задача медиаобразования – подготовить новое поколение к жизни в современных информационных условиях, к восприятию различной информации, научить человека понимать ее, осознавать последствия ее воздействия на психику, овладеть способами общения на основе невербальных форм коммуникации с помощью технических средств и современных информационных технологий» [3,241]. Русский педагог А.В. Федоров рассматривает медиаобразование как «...процесс развития личности с помощью и на материале средств массовой коммуникации (медиа) с целью формирования культуры общения с медиа, творческих, коммуникативных способностей, критического мышления, умений полноценного восприятия, интерпретации, анализа и оценки медиатекстов, обучения различным формам самовыражения при помощи медиатехники.

В результате этого процесса медиаграмотность помогает человеку активно использовать возможности информационного поля телевидения, радио, видео, кинематографа, прессы, интернет» [4, с.6].

Роберт Кьюби (Robert Kubey), профессор университета Рутгерса (Rutgers University, Нью-Джерси, США), оперирует терминами «медиакомпетентность/медиаграмотность» (media competence/media literacy) – способность использовать, анализировать, оценивать и передавать сообщения (messages) в различных формах [5, с.2].

На наш взгляд, перечисленные понятия схожи по значению, поскольку определяют развитость и компетентность личности в сфере медиаобразования, рассматриваются как цель медиаобразования, но в то же время не являются абсолютно тождественными, так как изначально имеют различные дефиниции, а следовательно – представляют собой понятийные или идеографические синонимы.

Итак, информационная грамотность – это способность создавать, анализировать, оценивать и передавать сообщения в различных формах.

Медиаобразование базируется на изучении ключевых понятий, в большей степени являющихся аналитическими инструментами. Эффективность медиаобразования может быть оценена двумя принципиальными критериями:

- 1) способностью применять полученные знания в новых ситуациях и
- 2) спектром обязательств, интересов, мотиваций, обретенных аудиторий [6].

Следует отметить, что в рамках различных концепций понятие «медиаобразование» рассматривается с разных позиций, делается разный смысловой акцент, фактически выдвигаются разные цели: *медиаграмотность, медиаобразованность, медиакультура, информационная компетентность, медиакомпетентность* и др.

В методических рекомендации Совета Европы (Recommendation Rec(2000)20 of the Committee of Ministers to member states on the role of early psychosocial intervention in the prevention of criminality) медиакомпетентность трактуется как «критическое и вдумчивое отношение к медиа с целью воспитания ответственных граждан, способных высказывать собственные суждения на основе полученной информации, что дает им возможность использовать необходимую информацию, анализировать ее, идентифицировать экономические, политические, социальные и/или культурные интересы, которые с ней связаны, интерпретировать и создавать сообщения, выбирать наиболее подходящие для коммуникации медиа, а также позволяет людям осуществлять их право на свободу самовыражения и информацию, что не только способствует личному развитию, но также увеличивает социальное участие и интерактивность» [7].

Один из самых авторитетных британских медиапедагогов и теоретиков медиа Л.Мастерман (Masterman, L. "lists The Seven Skills of Media Literacy") называет семь причин приоритетности и актуальности медиаобразования в современном мире [8, с.2].

1. Высокий уровень потребления медиа и насыщенности современных обществ средствами массовой информации.
2. Идеологическая важность медиа и их влияния как отрасли промышленности на сознание аудитории.
3. Быстрый рост количества медиаинформации, усиление механизмов управления ею и ее распространения.
4. Интенсивность проникновения медиа в основные демократические процессы.
5. Повышение значимости визуальной коммуникации и информации во всех областях.
6. Необходимость обучения школьников/студентов с ориентацией на соответствие будущим требованиям.
7. Нарастающие национальные и международные процессы приватизации информации.

Все сказанное позволяет заключить, что имеющиеся на сегодняшний день подходы к трактовке медиакомпетентности личности, рассматривая данный феномен с различных позиций, имеют общую характеристику, отражающую суть понятия «медиакомпетентность». Речь идет о способности личности взаимодействовать с медиатизированной информацией, адекватно воспринимать, критически оценивать, осуществлять поиск, передачу данных, а также о способности противостоять манипулятивному влиянию СМИ.

Манипуляция – это скрытое психологическое воздействие с использованием эмоций (чувств) партнера с целью получения выгоды автором манипуляции. Здесь два ключевых слова. «Скрытое», то есть неочевидное, скрываемое манипулятором, с угаданным смыслом. Если скрытость исчезает, скрытый смысл действий становится понятным, то манипуляция не достигнет цели, и это будет уже не манипуляция. Второе ключевое слово – «эмоции» (чувства). Чувства – инструмент манипуляции!

В настоящее время практически не подвергается сомнению тот факт, что человек для реализации своего социального поведения в обществе нуждается в постоянном притоке информации. Постоянная информационная связь с окружающим миром, социальной средой, в которой человек действует как

активный социальный субъект, является одним из важнейших условий нормальной жизнедеятельности. Прекращение информационной связи может вызывать различные психические аномалии, вплоть до психических расстройств. На человека оказывает огромное влияние не только постоянный информационный контакт с окружающей социальной средой или его отсутствие, но и количество, объем, содержание и структура поступающей и перерабатываемой информации [9, с.11.].

Как наиболее универсальную манипулятивную технологию, широко и активно используемую в массовых информационных процессах, целесообразно выделить в первую очередь формирование и распространение образов. Суть ее в том, что в зависимости от целей и конкретных задач формируются и распространяются заранее «сконструированные» образы, или имиджи конкретных лиц, фирм и организаций, идей, программ, товаров и т.п., которые неадекватно отражают реальные существенные их характеристики и таким образом дезориентируют тех, на кого направлено информационно-психологическое воздействие. Необходимую информацию человек получает из непосредственного опыта, личного общения, а также из разнообразных источников информации (книги, радио, телевидение, журналы, газеты, различные информационные системы, а также другие источники знаково-символического характера). Причем закономерностью общественного развития является преобладание и резкое увеличение доли информации, получаемой из информационных источников, нежели из непосредственного опыта и личного общения. Если же знание об инструментах и приемах манипуляции сознанием станет доступным для достаточно большого числа людей, то возможны и совместные акции сопротивления или поначалу акции защиты против манипуляции. Конечно, манипуляторы будут изобретать новые инструменты и новые приемы, но это уже будет нелегкая и дорогостоящая борьба, а не подавление обезоруженного и беззащитного населения. Это будет борьба ничтожного меньшинства (хотя и обладающего деньгами и организацией) против огромной массы творчески мыслящих, изобретательных людей. Сам переход к такой борьбе будет означать важный поворот в судьбе отдельного народа, а возможно – и всего человечества [10, с.10].

Остановимся далее на роли медиаобразования как способе защиты от манипулятивного воздействия.

Важность медиакомпетентности

В быстро развивающемся и глобализирующемся мире используются высокие технологии (хай-тек, англ. hi-tech, от high technology), которое привлекают и детей, и взрослых, но особенно детей, так как они получают информацию без фильтрующего материала [11, с.29].

СМИ оказывают очень большое влияние как на детей, так и на взрослых. Приведём наиболее показательный пример: 30 октября 1938 года, накануне Хэллоуина, артисты из Mercury Theatre on the Air под руководством режиссера, актера и писателя Орсона Уэллса решили поставить в своей часовой радиопрограмме в эфире радио CBS роман Герберта Уэллса «Война миров», перенеся его действие в настоящий момент, на 30 октября (канун дня всех святых, когда принято пугать и разыгрывать окружающих), в штат Нью-Джерси. Радиопостановка проходила в прямом эфире в виде репортажа с места событий. В результате многие радиослушатели приняли спектакль за реальный новостной репортаж: более миллиона жителей США поверили в нападение марсиан и ударились в панику [12].

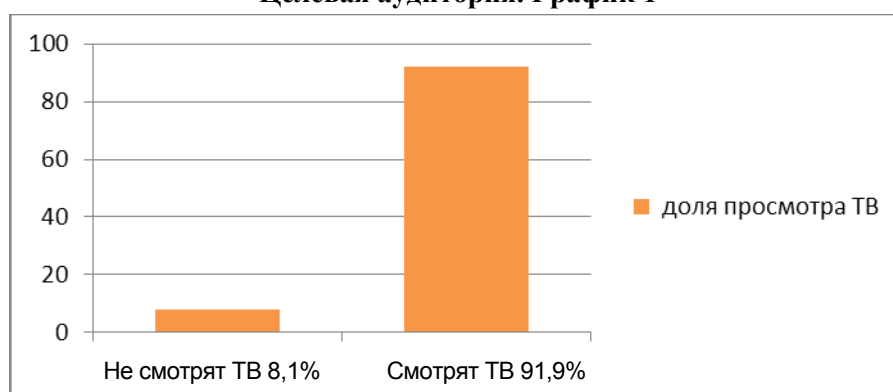
Несмотря на постепенное повышение эффективности социальных медиа, телевидение как источник информации по-прежнему сохраняет свое преимущество. Телевизионные новости относятся к миру взрослых, предоставляя все виды информации о социальной жизни, поэтому и позитивная, и негативная информация входит в дом каждого.

Сегодня влияние средств массовой информации, несомненно, бóльшее. Люди неосознанно подвергаются воздействию сообщений СМИ. Они пользуются Интернетом, смотрят телевизор, ходят в кино, слушают радио, гуляя по улице видят рекламные щиты или постоянно сталкиваются с сообщениями средств массовой информации из газет [13,133]. Медиаобразование станет наиболее эффективным, когда родители, педагоги, работники средств массовой информации и лица, ответственные за принятие решений, осознают свою роль в развитии критического мышления у слушателей, зрителей и читателей. Большая степень интеграции между системами образования и средствами массовой информации и коммуникации явится, несомненно, важной ступенью в повышении эффективности образования. Этим подтверждается важность обучения медиаграмотности во всех сферах жизни.

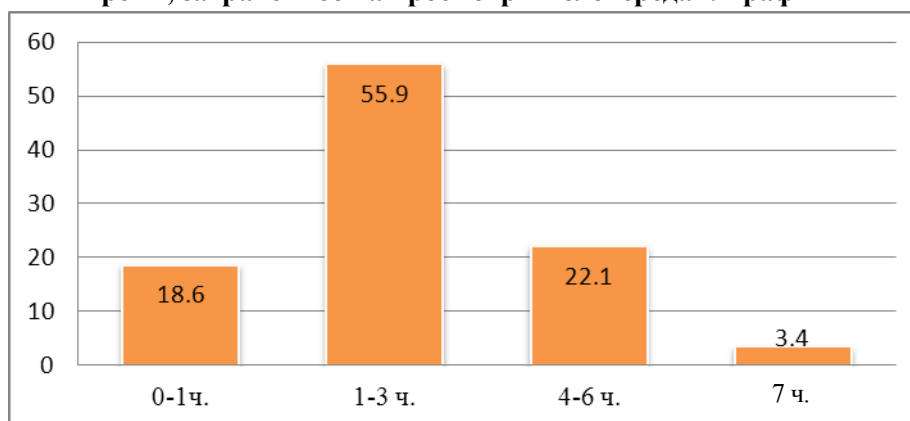
Сообщения СМИ не всегда правдивы, они представляются на разных семантических уровнях, поэтому очень важно быть грамотным, чтобы понять их содержание. Медиаграмотность позволяет более безопасно осуществлять свой выбор. Так, Министерство семьи и социальной политики Турции провело анкетирование более 12 тысяч семей с целью выявления отношения турецкой семьи к телевидению [14].

Исследование показало, что целевая аудитория ТВ составляет 91,9%, из них 55,9% смотрят ТВ 3 часа, а 3,4 % процента проводят перед экраном 7 часов. Турецкая молодежь в возрасте от 18 до 24 лет смотрит телевизор меньше всех (2 часа и 22 минуты). Турки старше 55 лет смотрят ТВ по 6 часов и 3 минуты в день. Заметим также, что время, затрачиваемое на просмотр телепередач, ежегодно увеличивается и по каждой возрастной категории.

Целевая аудитория. График 1

Время, затраченное на просмотры телепередач. График 2

Данное исследование показывает также, что в Турции среднее время просмотра телепередач составляет 190 минут, несмотря на то, что телевизор есть почти в каждой городской турецкой семье. В каждом четвертом доме – два телевизора. У значительного количества семей есть три и более телевизоров. Телепросмотр всегда был лишь одним из вариантов проведения свободного времени, а отнюдь не обязательной частью жизни народа Турции.

Голубой экран остается самым популярным средством массовой информации.

1. Турки – совсем не читающая нация: женщины берут в руки художественную книгу на 5 минут в день, мужчины – на 4 (средний показатель). Больше всего турки любят отдыхать дома, лежа на диване у телевизора.

2. Дети от 6 до 15 лет тратят большую часть своего времени на учебу, развлечения и сон. Телевизор дети смотрят меньше взрослых почти в два раза и предпочитают поиграть в компьютерные игры, посещают интернет-сайты на телефоне или планшете параллельно с просмотром телепередач.

С развитием телевидения люди стали все больше времени проводить у экранов. О том, насколько важную роль стал играть телевизор в их жизни, указано в выводах исследования: «Большинство турок

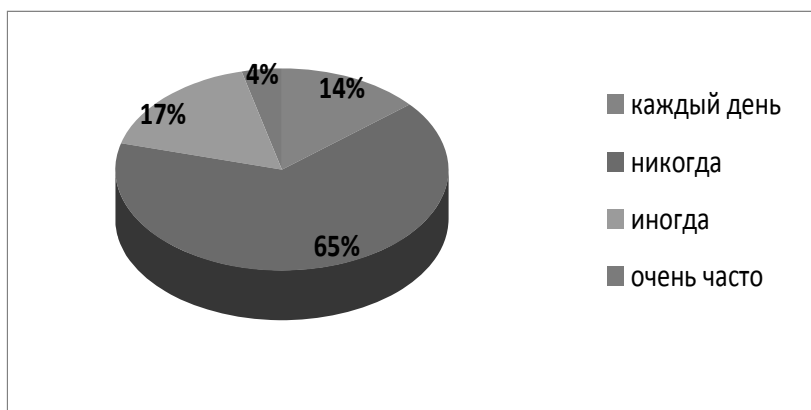
(около 60%) смотрят телевизор, чтобы быть в курсе событий и чтобы расслабиться. Лишь 8% участников опроса сообщили, что смотрят телевизор по привычке, 16% – от скуки, еще 13% – что телевизор работает «для фона». Однако при более близком рассмотрении выясняется, что менее трети граждан Турции включают телевизор осознанно, ради конкретной программы – как правило, новостной или информационной.

Следующим по популярности в народе является радио. Примерно половина жителей Турции слушают радио не реже раза в неделю. Большинство из них (70%) предпочитают музыкальные передачи, на втором месте по популярности – информационные и новостные программы.

Традиционные «бумажные» газеты и журналы все еще читаемы. Больше половины опрошенных (47%) уверяют, что не реже раза в неделю читают газеты, а 13% – журналы. Лишь каждый третий (около 40%) сообщил, что вообще не читает газет и журналов. Как правило, турки выбирают информационно-аналитические издания (63%), развлекательные гляцевые издания (32%), а также деловые, спортивные, автомобильные, литературные (по 5–7%).

Интернет в Турции пока далек от лидирующих позиций и замыкает медийный рейтинг. Больше половины турок (65,3%) никогда не входили во Всемирную паутину. Лишь каждый пятый пользуется Интернетом ежедневно или почти ежедневно, еще 16,9% – не реже раза в неделю. 73,0% женщин и 56,9% мужчин сказали, что они никогда не пользуются Интернетом. (Графики 3 и 4)

Привычка использовать Интернет. График 3

Турецкая интернет-аудитория довольно молода: если среди молодых турок 18–35 лет регулярно выходят в Сеть 68%, то среди старшего поколения (55 лет и больше) эта доля составляет всего 5%.

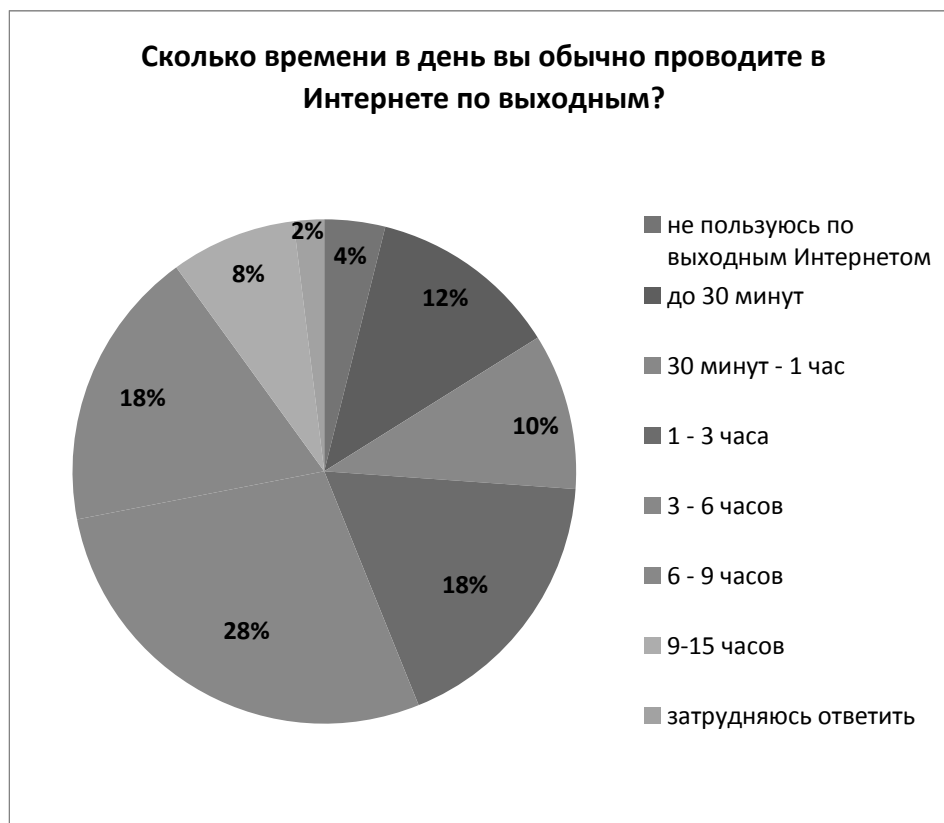
Примечательна, бесспорно, зависимость использования Интернета от материального достатка семьи: люди с высоким достатком в восемь раз чаще пользуются компьютером по сравнению с теми, кому «денег не хватает даже на еду». Большинство пользователей Интернета хорошо ладят с электронной почтой и поисковыми серверами, половина из них умеют скачивать фильмы и обновлять программное обеспечение, 40% – размещать на сайтах свои фото и видео, по 31% – играть в сетевые игры и искать работу.

Впрочем, даже благополучный молодой и образованный житель крупного города (Стамбул, Измир, Анкара, Анталия; наиболее типичный интернет-пользователь, в основном – студенческая аудитория) – пока скорее гость, во Всемирной паутине. Он привык пользоваться информацией, но не влиять на нее. Лишь четырем процентам пользователей доводилось создавать собственные интернет-страницы или блоги. Такая особенность медиасознания характерна не только для интернет-аудитории. Народ Турции вообще не слишком активен в общении со средствами массовой информации: лишь 4% респондентов утверждают, что когда-либо писали письма в редакции газет и журналов, 16% – звонили во время прямого эфира на радио или телевидение (речь идет о женской аудитории).

В ходе исследования опрашиваемым была предоставлена возможность самостоятельно оценить свои навыки работы с информацией. Примерно каждый четвертый (53%) оценил их как низкие: привычка верить тому, что пишут в газетах и сообщают по радио и телевидению; некоторые часто просят родственников или знакомых найти нужную им информацию; кому-то приходилось терять деньги или время из-за неверных данных в СМИ. 9% населения дали высокую самооценку своим навыкам

работы с информацией. Они, по их собственным утверждениям, могут легко и быстро найти нужную информацию, сравнивают факты из разных источников, чтобы их проверить, легко определяют, какие сведения содержат в себе рекламу, знают, чьи интересы представляют основные СМИ. Наконец, для 38% граждан характерна средняя самооценка навыков работы с информацией.

Время, проводимое обычно в день в Интернете по выходным. График 4

Социологи [15] уверены, что у турецких пользователей Интернета – наиболее низкие навыки работы с информацией. Это и определяет общий уровень медиаграмотности. Рецепт социологов, таким образом, очевиден: повышать медиаграмотность следует, прежде всего, путем расширения доступа к Интернету и распространения навыков его использования. Особенно это касается приобщения к Интернету взрослого населения. Молодежь, как показывает практика, успешно обучается сама.

По сравнению с Турцией, в Республике Молдова, где покрытие ТВ – на уровне 95%, новое поколение избегает просмотров по телевизору, а те, кто все же интересуется просмотром ТВ, делают это в фоновом режиме, продолжая оставаться в Интернете с компьютера, смартфона или планшета. Пользователи Интернета проводят много времени в сети; перед телевизором столько не сидят. Измеритель интернет-аудитории в Молдове, ассоциация ВАТИ [16], представила 19 марта 2013 года статистику по аудитории сайтов.

Транслируемая СМИ информация способствует образованию поведенческих и ассоциативных стереотипов, оказывает существенное влияние на мышление, потребности и интересы личности, на ее представления о мироустройстве и социальной реальности.

Мы живем в мире, где средства массовой информации встречаются на каждом шагу: все большее число людей проводит огромное количество времени перед экраном телевизора, за чтением газет и журналов, прослушиванием звукозаписей и радиопередач. В некоторых странах, например, дети уже проводят больше времени перед телевизором, чем в школе. В этой связи профессор Калифорнийского университета в Санта-Барбаре У. Джеймс Поттера пишет: «Мы живем в двух мирах: реальный мир и мир СМИ, с помощью медийной грамотности можно делать различия между этими двумя мирами» [13,126].

Власть СМИ несомненна, и наша задача заключается не в том, чтобы осуждать или одобрять её, а скорее в том, чтобы признавать её огромное влияние и проникновение во все сферы нашей жизни как свершившийся факт и оценить их значение как элемента современной мировой культуры. Нельзя недооценивать ни роль средств массовой информации и коммуникации в процессе развития общества, ни функцию массмедиа как средства активного участия граждан в общественной жизни. Политическим и образовательным системам необходимо брать на себя определенные обязательства по развитию у граждан критического подхода к феномену коммуникации.

Выводы

Современные средства массовой информации полностью контролируют распространение информации, которая влияет на наши представления, установки, а в конечном итоге – и на наше поведение. Намеренно фабрикуя сообщения, искажающие реальную социальную действительность, они, несомненно, с тем или иным успехом пытаются манипулировать массовым сознанием.

Человек является существом социальным. Это значит, что на поведение любого индивида всегда оказывают влияние другие люди.

Методы и технологии манипулирования стремительно развиваются, поэтому защитить себя от подобного воздействия довольно не просто. В современном мире есть возможность совершенно все проверить, сравнить источники и сделать для себя выводы по поводу какой-либо точки зрения, найти для себя «истину».

Медиа играют ключевую роль в формировании картины мира индивида и во многом контролируют жизнедеятельность социума.

При этом проявляется роль и задачи медиаобразования в обществе: подготовить новое поколение к жизни в современных информационных условиях, к восприятию различной информации, научить человека понимать ее, осознавать последствия ее воздействия на психику, овладевать способами общения на основе невербальных форм коммуникации с помощью технических средств. Медиаобразование предоставляет возможность для развития коммуникативных навыков человека, формирования его медиакомпетентности в информационном мире.

Литература:

1. ФЕДОРОВ, А.В. *Медиаобразование: история, теория и методика*. Ростов-на-Дону: Изд-во ЦВВР, 2001. 708 с.
2. *Media education*. Paris: UNESCO, 1984. 397 p. Published in Paris by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, [Available: 25.11.2016] <http://unesdoc.unesco.org/images/0006/000625/062522eo.pdf>
3. *Российский психолого-педагогический словарь*. / Сост. В.А. Мижериков; Ред. П.И. Пидкасистый. Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. 241 с.
4. ФЕДОРОВ, А.В. *Развитие медиакомпетентности и критического мышления студентов педагогического вуза*. Москва: Информация для всех, 2007. 616 с.
5. KUBEY, R. *Media Literacy in the Information Age*. New Brunswick; London, 1997. 484 p.
6. KUBEY, R. Obstacles to the Development of Media Education in the United States by Robert Kubey, PhD first published. In: *Journal of Communication Winter, 1998, vol. 48*.
7. *Council of Europe, regulations awareness empowerment a new book by the International Chamber Children, Youth and Media*, 2000. [Доступно: 11.11.2016] <http://www.ifap.ru/library/book107.pdf>
8. MASTERMAN, L. *Teaching the Media*. London: Comedia Publishing Group, 1985. 182 p.
9. ГРАЧЕВ, Г., МЕЛЬНИК, И. *Манипулирование личностью: Организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия*. Москва: Эксмо, 2003. 153 с. [Доступно: 11.11.2016] <http://www.gebesh.ru/Knigi/grachev.pdf>
10. КАРА-МУРЗА, С.Г. *Манипуляция сознанием*. 2004. 864 с. [Доступно: 11.11.2016] http://www.karamurza.ru/books/manipul/manipul_content.htm
11. TRESKE, G. *Medya Okuryazarlığı: Neden Gerekli, N. Türkoğlu, M. Cinman Şimşek, (Ed.), at Medya Okuryazarlığı, İstanbul: Parşömen Publishing 2011*.
12. By Jefferson Pooley and Michael J. Socolow "The Myth of the War of the Worlds Panic" [Available: 11.11.2016] http://www.slate.com/articles/arts/history/2013/10/orson_welles_war_of_the_worlds_panic_myth_the_infamous_radio_broadcast_did.html

13. POTTER, W.J. Media Literacy 5th edition, California: SAGE Publications. 2011.
14. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nca 12 bin aile üzerinde yapılan „Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması” [Erişim: 11.11.2016] <http://www.milliyet.com.tr/turk-ailesi-tv-bagimlisi-gundem-1532758/>
15. Bağımsız Yaşam Derneği Ülkemizde TV Bağımliliği. [Erişim: 11.11.2016] <http://bayder.com.tr/ulkemizde-tv-bagimliliği/>
16. Статистические данные о состоянии интернета в Молдове [Доступно: 27.11.2016] <http://indigital.md/ru/2013/03/statisticheskie-dannye-o-sostoyanii-interneta-v-moldove/> материал со ссылкой: <http://www.bati.md/audit>

Prezentat la 28.10.2016

CZU: 341.237:341.24:314.7(45)

DISCRIMINAREA IMIGRANȚILOR MOLDOVENI PE TERITORIUL ITALIEI. CAZUL ORAȘELOR BRESCIA, MILANO ȘI ROMA

Mihail CREȚU

Universitatea de Stat din Moldova

Studiul de față survolează raza practicilor discriminatorii și situațiile de victimizare împotriva imigranților moldoveni, provocate de italieni și chiar de alte grupuri minoritare, rezidenți ai orașelor Brescia, Milano și Roma. În cadrul studiului am lucrat cu două categorii de imigranți: primul grup de imigranți și al doilea grup de imigranți. Primul grup de imigranți reprezintă persoanele care lucrează sau locuiesc pe teritoriul Italiei pentru o perioadă de până la 6 luni; al doilea grup de imigranți sunt persoanele care lucrează sau locuiesc pe teritoriul Italiei pentru o perioadă mai mare de 6 luni. Indiferent de sexul, vârsta, venitul personal și pe gospodărie, statutul social, tipul și frecvența activităților sociale în care sunt implicați, la momentul sosirii în Italia, toți imigranții au șanse egale de a fi supuși atitudinilor discriminatorii. Studiul a indicat faptul că probabilitatea de a se confrunta cu situații discriminatorii este mult mai mare la nivelul imigranților din primul grup decât al celor din al doilea grup, motivul justificator dominant fiind proveniența etnică a imigranților. Cel mai frecvent aceștia întâmpină reacții discriminatorii la momentul exercițiului muncii lor și atunci când aplică pentru un loc de muncă. În același timp, imigranții se confruntă mai rar cu atitudini discriminatorii în magazine, bănci, restaurante și în stradă. Ponderea imigranților din primul grup victime ale numeroaselor comportamente discriminatorii în situații multiple prevalează semnificativ asupra ponderii imigranților din al doilea grup.

Vârsta și frecvența activităților sociale a imigranților din primul grup sporesc șansele acestora de a fi discriminați. Fiecare dintre factorii enumerați mai sus joacă un rol determinant în creșterea probabilității comportamentelor discriminatorii împotriva imigranților din al doilea grup. În linii generale, dacă ești femeie, ești tânăr, duci un mod de viață activ sau nu ai un venit suficient de mare – ești pus în pericol de a fi discriminat.

Cuvinte-cheie: *imigranți, discriminare, primul grup de imigranți, al doilea grup de imigranți, stereotipizare, etichetare, apartenență etnică, statut social.*

THE DISCRIMINATION OF MOLDOVAN IMMIGRANTS IN ITALY.

THE CASE STUDIES OF THE CITIES OF BRESCIA, MILAN AND ROME

The present study builds around the discriminatory behavior and the victimization against Moldovan immigrants from Italians and other minority groups, residents of the cities of Brescia, Milan and Rome. This study works with two categories of immigrants: the first group of immigrants and the second group of immigrants. The first group of immigrants is people who work or live in Italy for the period up to 6 months; the second group of immigrants is people who work or live in Italy for more than 6 months. Regardless of gender, age, personal and household income, social status, the type and frequency of social activities Moldovan immigrants are involved in, on their arrival in Italy, all of them have equal chances of being subjected to discriminatory behavior. The study showed that the probability of experiencing discrimination is much higher for the first group of immigrants than for the second group, their ethnic origin being the dominant justifying reason for that. Most frequently Moldovan immigrants are discriminated at the workplace and when applying for a job. At the same time, immigrants are less discriminated in shops, banks, restaurants and on the streets. The share of immigrants from the first group, victims of multiple acts of discrimination within multiple situations significantly prevail over the share of immigrants from the second group.

The age and frequency of social activities of the first group of immigrants increase their chances of being discriminated against. Each of the factors listed above play a role in increasing the probability of discriminatory behavior against the second group of immigrants. Overall, if you're a woman, you're young, have an active lifestyle or don't have a high enough income – you increase your chances of being discriminated against.

Keywords: *immigrants, the first group of immigrants, the second group of immigrants, stereotyping, labeling, ethnic origin, social status.*

În anticiparea unei vieți mai bune ...

Comportamentul discriminatoriu reprezintă atitudinea diferită a unei persoane față de altă persoană sau grup de persoane raportată la trăsăturile fizice, sociale sau economice ale acesteia sau acestora și prin aceasta punându-i într-o situație de dezavantaj [1]. Legea interzice comportamentul discriminatoriu față de o persoană sau grup de persoane pe bază de rasă, proveniență națională sau etnică, culoare, religie, vârstă, sex, apartenență

sexuală, statut social sau familial, dizabilitatea persoanei sau o condamnare pentru care a fost achitată [2]. Aceste valori universale au intrat în vigoare în urmă cu mai mult un deceniu; totuși, conform Eurobarometrului de Opinie Publică 82, un studiu realizat de Comisia Europeană, în noiembrie 2014, mulți imigranți continuă să se confrunte cu atitudini discriminatorii injuste în cadrul numeroaselor procese sociale în care sunt implicați zi de zi [3].

Conform raportului pe dezvoltare al Organizației Națiunilor Unite, anexa Tendințele Migraționale și Trăsăturile Imigranților din Nord-Vestul Europei [4], realizat în 2011, imigranții acostează pe noile țărături cuprinși de speranțe și vise pentru o viață mai bună. Aceștia sunt de-a dreptul fascinați de numeroasele valori pe care le pot împărtăși și ei în țara primitoare, cum ar fi drepturi, libertăți, egalități, multiculturalism și societate liberă, toleranță și alte discursuri de acest gen. Este cazul în special al persoanelor ce provin din țări în curs de dezvoltare, care sunt atrase de ideea de a fi parte a unei comunități într-o țară dezvoltată și de a savura satisfacțiile unui nivel de viață mai ridicat, cu un sistem al sănătății accesibil și performant, un mediu social tolerant și primitor și cu un mediu politic stabil și responsabil. În anticiparea noii vieți, a unei mai bune, pe care imigranții cred cu desăvârșire că o merită, aceștia posedă o concepție ideală față de țara pe care în curând speră să o numească noua casă. Idealurile propagate de înalții demnitari, care se pronunță pentru anularea granițelor, sunt, totodată, încurajate de noile modele economice mondiale și, cel mai important, promovate de platformele sociale și mass media [5]. Însă, odată ajunși în țara gazdă aceștia sunt readuși la realitate și treptat încep să realizeze faptul că au ajuns pe un țărm sceptic, rigid și neprimitor. Sunt frecvente cazurile imigranților care renunță la ideea imigrării încă din primele faze ale acesteia (perioada de până la 6 luni), imediat ce contactează cu mediul neprielnic și, prin urmare, se întorc acasă. Însă, mult mai frecvente sunt cazurile imigranților care decid să înfrunte noile realități; chiar dacă acestea sunt radical diferite de concepția lor inițială, ei continuă să meargă pe ideea imigrării, mai ales că au decis să rupă orice legătură cu țara lor de origine. Cazurile mai puțin frecvente regăsesc imigranții în ipostaza emigrării spre o a treia țară, unde speră să dea de niște condiții de viață mai bune și oportunități de muncă mai numeroase [6].

În linii mari, imigranții proaspăt sosiți decid să înfrunte greutățile și să supraviețuiască în țara în care au decis să se mute inițial. Aceștia încearcă să se adapteze noului mediu și să se integreze în modul de viață local. Imigranții sunt în linii generale niște persoane ambițioase, muncitoare și pline de viață, sunt deschiși noilor concepte de viață și doresc să se asimileze cât mai rapid noii culturi, limbii vorbite și stilului de viață specific local [7].

Adaptarea la un nou mediu nu este un pas ușor de realizat. Prin urmare, orice serviciu de asistență disponibil în țara gazdă beneficiază imigranților în procesul de integrare și adaptare în noua societate. Printre factorii facilitatori în cadrul acestor procese se numără familia extinsă, prietenii și chiar concetățenii din țara de origine care au imigrat mai devreme [8].

Demersul analitic al cercetării

Această cercetare este un produs al rezultatelor empirice obținute în urma desfășurării a 60 de interviuri, realizate în perioada februarie-august 2016. Interviurile au fost realizate direct, prin telefon și prin metoda corespondenței, cu cetățeni ai Republicii Moldova care lucrează temporar sau locuiesc pe teritoriul Italiei, în orașele Brescia, Milano și Roma, unde există cele mai largi comunități moldovenești din regiune. Alegerea Italiei în calitate de studiu de caz al cercetării a fost determinată de faptul că această țară, deja de-a lungul mai multor ani, continuă să fie una dintre destinațiile preferate (după Federația Rusă) ale emigranților din Republica Moldova, ajunsă să găzduiască în 2016, oficial, cifra de aproximativ 200.000 de moldoveni [9].

Studiul de față lucrează cu două categorii de imigranți: primul grup de imigranți și al doilea grup de imigranți. Aceștia au fost identificați în raport cu perioada de ședere a emigranților pe teritoriul țării de destinație și nemijlocit cu deciziile luate de către aceștia în legătură cu procesul migrațional în care sunt implicați, cum ar fi rămânerea în Italia, emigrarea spre o altă țară de destinație sau întoarcerea în Republica Moldova. Respectiv, primul grup de imigranți reprezintă persoanele care lucrează sau locuiesc pe teritoriul Italiei pentru o perioadă de până la 6 luni; al doilea grup de imigranți sunt persoanele care lucrează sau locuiesc pe teritoriul Italiei pentru o perioadă mai mare de 6 luni. În acest sens, au fost intervievați câte 30 de cetățeni ai Republicii Moldova care lucrează temporar sau locuiesc pe teritoriul Italiei și se încadrează în fiecare din aceste două categorii de emigranți. Această clasificare a facilitat procesul analitic al cercetării.

Cercetarea de față a adus lumină la capitolele răspândirea practicilor discriminatorii și a situațiilor de victimizare a imigranților moldoveni, forma și frecvența atitudinilor discriminatorii, procesele sociale în

cadru cărora sunt propagate aceste atitudini discriminatorii. Prin metoda analizei este determinat gradul de influență a trăsăturilor socioeconomice ale unei persoane în generarea atitudinilor discriminatorii împotriva acesteia. Printre altele, este acordată atenție și practicilor mijloacelor de informare în masă în calitate de factor inițiator și propagator al discriminării față de imigranți.

Emigranții moldoveni pornesc la drum cu mari speranțe și vise pentru o viață mai bună, dar toți respondenții au declarat în cadrul interviurilor că, odată ajunși la locul de destinație, s-au confruntat și se confruntă cu situații discriminatorii. Situațiile discriminatorii se manifestă sub diferite forme și loc de desfășurare, motivele justificatoare dominante fiind proveniența etnică și limba vorbită de imigranți. Scopul principal al cercetării a fost să urmărim și să identificăm multiplele experiențe discriminatorii ale imigranților, astfel încât să putem crea un model al probabilității apariției situațiilor discriminatorii provocate de caracteristicile socioeconomice și demografice ale acestora.

În prezentul studiu ne-am propus să identificăm și să analizăm atitudinile discriminatorii față de imigranți. Studiul survolează raza practicilor discriminatorii și situațiile de victimizare a imigranților moldoveni provocate de italieni și chiar de alte grupuri minoritare. Prin metoda comparației sunt înregistrate experiențele imigranților în confruntarea atitudinilor discriminatorii. În continuare, în încercarea de a obține un set de invariabile în procesul de discriminare a imigranților, sunt puse pe balanță o serie de trăsături socioeconomice specifice, pe de o parte, ale imigranților și, pe de altă parte, ale italienilor, astfel încât să putem determina gradul de influență a fiecărei din aceste trăsături în generarea atitudinilor discriminatorii.

Experiențele discriminatorii ale imigranților

În urma analizei datelor conținute în interviuri am dedus, printre altele, și faptul că probabilitatea de a se confrunta cu situații discriminatorii este mult mai mare la nivelul imigranților din primul grup decât al celor din al doilea grup. Imigranții activi social și persoanele tinere sunt mai expuși pericolului de discriminare, exprimată în varii forme, în comparație cu imigranții mai puțin activi social și persoanele în vârstă. Indiferent de sexul imigranților, venitul personal sau al familiilor acestora, numărul activităților sociale, toți imigranții proaspăt sosiți au aceleași șanse de a fi expuși atitudinilor discriminatorii din partea italienilor și chiar din partea altor grupuri minoritare.

Experiențele discriminatorii trăite de imigranți în cadrul diferitelor procese ale vieții sociale, de asemenea, acționează în calitate de bariere în calea unei integrări și adaptări mai ușoare. Rezultatele interviurilor denotă că 52 din cei 60 de imigranți participanți la studiu se confruntă cu situații discriminatorii în prima fază a procesului migrațional (traversarea graniței). Mulți sunt expuși în mod repetat situațiilor discriminatorii, care se manifestă în cadrul unor procese sociale multiple. De cele mai multe ori, proveniența etnică și limba vorbită de imigranți servesc drept motive justificatoare ale atitudinilor discriminatorii.

Imigranții moldoveni sunt niște persoane care nu ezită să-și asume riscuri, ceea ce putem deduce și din faptul că aceștia sunt dispuși să părăsească mediile sociale, economice și politice cunoscute lor, în care au trăit atâția ani, pentru a se aventura într-un nou sistem, total necunoscut lor.

Participarea familiei extinse, a prietenilor și concetățenilor din țara de origine care au imigrat mai devreme este considerată de respondenți foarte utilă în integrarea și adaptarea imigranților, în special în ceea ce ține de căutarea unei locuințe, accesul la serviciile de îngrijire a sănătății, găsirea unui loc de muncă, precum și accesarea altor servicii de imediată necesitate. Aceste rețele informale de migranți, de asemenea, protejează imigranții din primul grup de pericolele exploatarei, atragerea, expunerea și implicarea în varii activități criminale etc. și, per total, contribuie la o tranziție mai ușoară asociată demersului migrațional.

De-a lungul anilor, oficialii italieni au dezvoltat o serie de legi și programe la nivel regional și național în vederea facilitării integrării și adaptării imigranților în Italia. Predecesorul legal de agest gen este Legea nr.943/1986 [10], care a fost adoptată cu intenția de a preveni și combate imigrația ilegală, a legifera și reglementa imigrația legală și a facilita integrarea imigranților pe teritoriul Italiei. Ulterior, această lege a fost modificată și completată sistematic: în 1990 cu Legea nr.39 Mertelli [11], în 1998 cu Legea nr.40 Turco-Napolitano [12] și în 2002 cu Legea nr.189 Bossi-Fini [13], toate acestea având drept scop lupta împotriva imigrației ilegale, reglementarea statutului imigranților pe teritoriul Italiei, asigurarea permisului de ședere și protecția imigranților împotriva exploatarei și tuturor formelor de discriminare. La acest capitol, în rezultatul discuțiilor cu reprezentanții diasporei moldovenești în Italia, ținem să precizăm că aceste programe fie nu le sunt cunoscute lor sau, din diferite motive, aceștia nu le pot accesa. În schimb, imigranții recurg la alte resurse pentru a-și ușura integrarea, cu precădere – la rețelele informale de migranți.

În 1998, Guvernul Italiei a creat Fondul Național pentru Imigranți, în care erau alocați anual 40 mil. dolari americani dedicați facilitării integrării imigranților aflați pe teritoriul Italiei, asigurării accesului imigranților la serviciile sociale speciale și dezvoltării unor programe sociale de integrare care să ofere imigranților oportunitatea de a participa la piața muncii, tinerilor posibilitatea de a primi burse la instituțiile de învățământ etc. În 2006 a fost întocmit Memorandumul Ministerial cu privire la Statutul Imigranților în Italia, o versiune îmbunătățită a memorandumului din 1994 [14]. Astfel, era încurajat dialogul intercultural, diversitatea culturală, dreptul la apartenență etnică și culturală personală; tinerii erau ajutați să accedă la studii. În 2008, alegerea unui guvern de dreapta a îngreunat accesul imigranților la aceste servicii și programe. Însă, politicile de imigrare în Italia au fost recent revizuite. În 2009 a fost dezvoltat Pachetul de Asigurări dedicat imigranților, nr.94 [15], care asigură și facilitează accesul imigranților la beneficii și sprijin social în domeniul sănătății, educației etc. La 20 aprilie 2012, Guvernul Italiei a stabilit cifra de 35.000, cota anuală a imigranților cu drept de muncă pe teritoriul țării. Au fost deschise centre interculturale pe întreg teritoriul țării, care promovau multiculturalismul, pluralismul și incluziunea multiethnică, facilitau integrarea imigranților etc. La Roma a fost instituit Consiliul pentru Reprezentarea Cetățenilor Străini, în cadrul căruia 4 consilieri erau aleși de imigranți. Aceste politici au drept scop să elimine practicile discriminatorii și prejudecățile în abordarea imigranților și, în schimb, să promoveze un proces corect, în care să prevaleze trăsăturile reprezentative ale persoanelor, aptitudinile lor lingvistice și abilitățile profesionale. Conform noilor politici, potențialii imigranți din întreaga lume au oportunități legale să concureze în condiții egale pentru intrarea în Italia și apoi să aplice pentru acte și pentru membrii familiei lor. Drept consecință, numărul imigranților din țări care nu fac parte din Uniunea Europeană a început să crească.

În ultima perioadă, potrivit Organizației Internaționale pentru Migrație, ponderea imigranților ce sosesc în Italia din Republica Moldova este în creștere [16]. Acest lucru condiționează și numărul ridicat al cazurilor de discriminare a imigranților înregistrate de organele oficiale locale și naționale italienești. De apreciat este și faptul că ultimele rapoarte ale Oficiului Național pentru eliminarea discriminării rasiale în Italia [17], instituție creată în 2003, prezintă o ușoară reducere a numărului de sesizări, dat fiind că contribuțiile noilor politici pentru imigrare încep să-și lase amprenta asupra atitudinilor societății italiene față de imigranți; totodată, crește numărul imigranților moldoveni înrolați oficial în câmpul muncii și numărul de tineri înregistrați în instituțiile de învățământ din Italia.

Odată cu schimbarea modelelor de imigrare, diversitatea culturală a devenit una dintre invariabilele procesului. În prezent, populația Italiei întrunește peste 20 de etnii. Reprezentanții a 5 dintre aceste etnii au depășit borna de 300.000 de membri [18]. Aproximativ 200.000 aparțin grupului minoritar alcătuit din cetățeni ai Republicii Moldova, grup minoritar considerat vizibil din punctul de vedere al participării reprezentanților acestuia la procesele sociale comune. Italia a adoptat legile cu privire la multiculturalism pentru a încuraja implicarea deplină și participarea egală a acestor grupuri în toate aspectele societății. Multiculturalismul încurajează armonia interrasială, etnică și comuniunea interculturală într-o societate, prin promovarea și inocularea unor principii de valorificare a diversității culturale și nu prin condamnarea acesteia, asigurându-se faptul că toți cetățenii nu sunt forțați să renunțe la identitatea lor, la strămoșii lor și, în schimb, să dețină un sentiment de apartenență de rasă și etnie. Astfel, a fost recunoscută necesitatea de a spori și îmbunătăți participarea reprezentanților minorităților etnice în toate procesele sociale cotidiene din Italia, fiind încurajată o abordare mai largă în activitățile de luare a deciziilor și de alocare a resurselor.

Alte rezultate obținute în urma analizei datelor prezentate de interviuri sugerează faptul că 100% din imigranții intervievați au trăit experiența a cel puțin unei forme de discriminare la etapa când se încadrau în rândul imigranților din primul grup, în comparație cu cele 87% din imigranți care s-au confruntat cu atitudini discriminatorii la etapa când se încadrau în rândul imigranților din al doilea grup. Cu toate că atât în rândul imigranților din primul grup, cât și în rândul imigranților din al doilea grup datele sunt aparent mult asemănătoare la capitolul experienței a cel puțin unei forme de discriminare, cifrele devin semnificativ diferite când punem pe balanță experiența unei persoane care a cunoscut mai multe forme de discriminare. 95% din imigranții din primul grup au trăit experiența confruntării cu mai multe forme de discriminare, pe când, în comparație, mai puțin de 50% din imigranții din al doilea grup s-au confruntat cu aceeași situație. Per total, numărul mediu de incidente discriminatorii care au vizat imigranți moldoveni la etapa când se încadrau în rândul imigranților din primul grup este de 2,6 ori și, respectiv, de 1,6 ori la etapa când se încadrau în rândul imigranților din al doilea grup.

Comportamentul discriminatoriu față de o persoană sau grup de persoane pe bază de apartenență etnică sau culturală a acestora (91%), urmat de statutul social al persoanei sau persoanelor respective (66%), sunt motivele dominante ce justifică atitudinile discriminatorii față de imigranții din primul grup. Printre motivele frunțase la acest capitol se mai numără și limba vorbită (60%) de imigranți. Imigranții din al doilea grup au denunțat factori precum venitul personal și pe gospodărie (35%) și, respectiv, participarea la multiple activități sociale (25%) ca fiind alte motive frecvente în splatele atitudinilor discriminatorii cu care s-au confruntat pe durata șederii lor în Italia.

Aproximativ 60% din imigranții din al doilea grup s-au confruntat cu atitudini discriminatorii ce au atins la proveniența lor etnică și cam în aceeași măsură au atins statutul lor social. Aceste cifre ne prezintă o imagine cât posibil de clară, și anume: că cele mai mari diferențe în trăirea experiențelor discriminatorii între imigranții din primul grup și imigranții din al doilea grup se referă la apartenența lor etnică sau culturală, în proporții mai mici la statutul social al acestora și într-o oarecare măsură vizează limba vorbită de aceștia.

În linii generale, în situațiile când o persoană consideră că se află în pericol imediat, aceasta apelează la autoritățile de drept locale sau naționale. În aceste condiții, orice persoană speră la un tratament egal din partea autorităților (de exemplu, în relația cu organele de poliție, justiție, educație etc.). Imigranții nu sunt o excepție. 40% din imigranții din primul grup susțin că au fost discriminați de o autoritate publică. În aceeași ordine de idei, 27% din imigranții din al doilea grup declară că au suferit același tratament. În situațiile când comportamentul discriminatoriu este încurajat și practicat de persoanele cu funcție de răspundere, oamenii treptat își pierd încrederea în sistem. Prin urmare, ei tot mai mult conștientizează situația precară a lucrurilor; respectiv, crește și riscul apariției unor conflicte cu autoritatea, prin care este condamnat sistemul.

Atunci când o persoană apelează la un serviciu (de exemplu, merge la un magazin sau la un restaurant, fie călătorește cu un taxi), ea achită pentru serviciul respectiv prețul solicitat și în mod normal se așteaptă la un tratament identic din partea furnizorului. O parte importantă a imigranților din primul grup, precum și din al doilea grup susțin că nu au primit în schimb un tratament corect din partea prestatorilor de servicii. 55% din imigranții din primul grup și 30% din imigranții din al doilea grup victime ale tratamentului discriminatoriu au declarat că s-au confruntat cu atitudini discriminatorii din partea prestatorilor de servicii. Cu puțin peste 35% din cei supuși comportamentului discriminatoriu (47% din imigranții din primul grup și 29% din imigranții din al doilea grup) au menționat că au suferit un tratament inadecvat atât din partea autorităților, cât și din partea prestatorilor de servicii.

Ponderea imigranților din primul grup este în mod considerabil mai mare (55%) în raport cu ponderea imigranților din al doilea grup (22%) la capitolul experiențe discriminatorii trăite, altele decât cele survenite în urma relației cu autoritățile sau cu prestatorii de servicii. De asemenea, cu ajutorul interviurilor am reușit să identificăm și să înregistrăm procesele sociale în care imigranții sunt implicați zi de zi și în cadrul cărora s-au confruntat cu atitudini discriminatorii din partea italienilor și chiar a altor grupuri minoritare.

În acest context, am reușit să obținem informații importante referitoare la experiențele discriminatorii trăite de ambele categorii de imigranți identificate în acest articol, raportate proceselor sociale în care sunt implicați imigranții în viața de zi cu zi. Adicional, am dedus că imigranții din ambele grupuri întâmpină reacții discriminatorii la momentul exercitării muncii lor și atunci când aplică pentru un loc de muncă sau încearcă să obțină o promovare. Mai exact, 66% din imigranții din primul grup și 24% din imigranții din al doilea grup au fost victime ale unui tratament inadecvat la locul de muncă.

În același timp, imigranții din al doilea grup s-au confruntat cu atitudini discriminatorii în magazine, bănci, restaurante, în instituțiile de învățământ sau pe durata orelor de curs în proporții mai mari decât imigranții din primul grup. Pe de altă parte, cei din urmă s-au confruntat mai frecvent cu atitudini discriminatorii la etapa trecerii graniței în Italia sau atunci când se deplasează cu mijloacele de transport public. Pe durata altor procese cotidiene, ambele grupuri de imigranți identificate în acest articol s-au ciocnit cu comportamente discriminatorii în proporții relativ egale.

Datele acestui studiu atestă cu claritate că imigranții din primul grup sunt expuși în Italia unui nivel de discriminare mai ridicat decât imigranții din al doilea grup. Mai mult, pe lângă faptul că au suferit în număr mai mare tratamentul injust din partea italienilor și chiar din partea altor grupuri minoritare, majoritatea sunt victime ale multiplelor forme de discriminare trăite de imigranți în cadrul diferitelor procese ale vieții sociale. Pentru a obține o imagine completă a acțiunilor discriminatorii față de imigranți ce au avut loc în Italia, în sensul identificării și denunțării făptuitorilor și victimelor, locului și frecvenței desfășurării acțiunilor discrimi-

natorii, formelor acestora etc., ambele grupuri de imigranți identificate și analizate în studiul de față și care au participat la interviuri au fost selectate pe bază de: sex, vârstă, venit personal și pe gospodărie, statut social, fiind luate în considerare tipul și frecvența activităților sociale în care sunt implicați.

Răspunsurile respondenților sugerează că toate aceste variabile, în cazul imigranților din primul grup, influențează semnificativ asupra experiențelor discriminatorii trăite de aceștia. Imigranții mai tineri (sub 45 de ani) sunt categoria mai expusă atitudinilor discriminatorii decât imigranții mai în vârstă (peste 45 de ani). Imigranții care duc un mod de viață activ și sunt implicați în activități sociale frecvente și multiple riscă să fie supuși comportamentelor discriminatorii mai frecvent decât imigranții cu o implicare mai redusă. Indiferent de sexul, vârsta, venitul personal și pe gospodărie, statutul social, tipul și frecvența activităților sociale în care sunt implicați, la momentul sosirii în Italia toți imigranții din primul grup au șanse egale de a fi supuși atitudinilor discriminatorii; cu toate acestea, vârsta și frecvența activităților sociale ale imigranților sporește pericolul de a fi discriminați.

În ceea ce privește imigranții din al doilea grup, femeile sunt mai expuse tratamentului discriminatoriu decât bărbații, precum sunt și persoanele mai tinere în raport cu persoanele mai în vârstă. Imigranții din al doilea grup care încasează un venit de 300 de euro sau mai puțin riscă mai mult de a fi expuși unui tratament discriminatoriu decât persoanele cu un venit lunar de 1000 de euro sau mai mult. Persoanele care aleg să învețe limba italiană și să o utilizeze pe durata proceselor sociale în care sunt implicate zi de zi au șanse mai bune să evite atitudinile discriminatorii decât acele persoane care în aceste situații utilizează alte limbi decât limba italiană. Ținem să accentuăm că în anul 1990 Guvernul Italiei a stabilit ca obligatorie învățarea limbii italiene de către toți imigranții ajunși în țară. Ca și în cazul imigranților din primul grup, imigranții din al doilea grup cu un mod de viață activ și care sunt implicați în activități sociale frecvente și multiple riscă să fie supuși mai des comportamentelor discriminatorii decât imigranții cu o implicare mai redusă. Tipul și frecvența activităților sociale în care sunt implicați imigranții la fel influențează cantitatea experiențelor discriminatorii trăite de aceștia. În alți termeni, cu cât mai mult o persoană alege să participe în activități sociale multiple și diverse, cu atât mai mult aceasta își sporește riscul de a se confrunta cu atitudini discriminatorii din partea italienilor și chiar din partea altor grupuri minoritare.

Analizele succesive ale informațiilor prezentate de interviuri, de asemenea, ne-a sugerat că în rândul imigranților din al doilea grup persoanele cu un mod de viață activ și care sunt implicate în activități sociale frecvente riscă dublu sau chiar mai mult de a se confrunta cu atitudini discriminatorii, în comparație cu imigranții cu o implicare mai redusă.

Să reflectăm acum puțin asupra istoricului tratării tematicii imigrației de către mijloacele de informare în masă, nu din alt motiv decât să denunțăm practicile mass-media de a conferi o imagine negativă grupurilor minoritare, în special celor care au încercat și încearcă să se facă auziți. Media etichetează și creează stereotipuri despre imigranți, considerându-i nucleul problemelor sociale și economice, care seacă resursele financiare ale țării, prin faptul că atentează la locurile de muncă ale italienilor și solicită beneficii. Beneficiind de ospitalitatea țării gazdă, se presupune că imigranții sunt implicați în activități ilegale, fiind considerați o amenințare la modul de viață italian. Atunci când mijloacele de informare în masă se angajează să creeze o imagine negativă unui anumit grup de oameni, nu poate fi surprinzător faptul ca acești oameni, mai târziu, în cadrul multiplelor procese ale vieții sociale în care sunt implicați, să experimenteze un nivel mai ridicat de discriminare în raport cu alți oameni sau alte grupuri specifice de oameni.

În acest context, alte rezultate reprezentative obținute în urma analizei răspunsurilor respondenților arată că mai mult de jumătate din aceștia, mai exact – 66% din respondenți, experimentează un nivel sporit de discriminare în timpul exercitării muncii lor și atunci când aplică pentru un loc de muncă sau încearcă să obțină o promovare. În Italia, certificatele aprobatorii și experiența profesională obținută peste hotarele țării nu se bucură de o credibilitate conform meritelor stipulate de acestea, ceea ce reprezintă un obstacol important în procesul de angajare a imigranților în câmpul muncii. În plus, atunci când le sunt puse la îndoială calitățile și capacitățile profesionale, imigranții întâmpină greutăți în procesul de recalificare pe teritoriul Italiei. Un alt obstacol denunțat de imigranți atunci când aplică pentru un loc de muncă sau încearcă să obțină o promovare este tratamentul preferențial în favoarea forței de muncă italiene.

24% din imigranții din al doilea grup au răspuns că au fost tratați în mod discriminatoriu la locurile lor de muncă. Precum am menționat mai sus, imigranții activi social sunt cei mai expuși comportamentului discriminatoriu. Alte date conexe sugerează existența unui fenomen invers, și anume: că italienii se simt discriminați din cauza politicilor de egalitate susținute de Guvernul Italiei. Italienii simt că aceste politici îi

defavorizează pe piața forței de muncă. Același Eurobarometru de Opinie Publică 82 [19] a stabilit că 75% din italieni au o opinie negativă despre imigranții sosiți din afara țărilor membre ale Uniunii Europene. Doar 3% din italieni au o poziție foarte pozitivă față de această categorie de imigranți, pe când 33% și-au exprimat poziția foarte negativă față de imigranții sosiți din afara țărilor membre ale Uniunii Europene. Anunțurile de angajare la muncă care susțin accentuat faptul că respectă dreptul fiecărei persoane, dacă corespunde calificărilor solicitate de angajator, să pretindă la un anumit post, indiferent de sexul, vârsta, limba vorbită sau statutul social al acesteia, sunt percepute ca fiind în detrimentul italienilor.

Alte situații denunțate de respondenți cu risc mărit pentru imigranți de a fi expuși unui tratament discriminatoriu sunt atunci când aceștia își fac cumpărăturile la magazine, când doresc să ia niște împrumuturi de la bănci, când doresc să rezerve o masă sau să petreacă timpul la restaurante și atunci când se deplasează pe străzi. Atât imigranții din primul grup, cât și imigranții din al doilea grup s-au confruntat cel puțin o dată cu atitudini discriminatorii în toate situațiile enunțate mai sus. Un număr mult mai mare de imigranți din primul grup (50%) s-au găsit discriminați la momentul traversării repetate a graniței Italiei în comparație cu experiențele mai moderate (15%) ale imigranților din al doilea grup. Atitudinile discriminatorii la acest nivel sunt asociate provenienței lor etnice și limbii vorbite de ei. Aceste stereotipuri au devenit atât de adânc consolidate în societatea și gândirea italiană, încât alți imigranți cu aceleași origini, care continuă să sosească în această țară, sunt întâmpinați cu scepticism și precauție.

În încheiere

Concluziile finale ale analizei răspunsurilor participanților la interviuri denotă că, indiferent de sexul imigranților, venitul personal sau al familiilor acestora, numărul activităților sociale, majoritatea imigranților proaspăt sosiți în Italia pot fi expuși acelorași atitudini discriminatorii din partea italienilor și chiar din partea altor grupuri minoritare. Factori precum vârsta și statutul social al imigranților influențează frecvența atitudinilor discriminatorii cu care se confruntă aceștia. Pe de altă parte, în linii generale, imigranții din al doilea grup sunt mai puțin discriminați decât imigranții din primul grup. Cu toate acestea, în anumite situații, imigranții din al doilea grup se confruntă cu un nivel mai mare de discriminare. Femeile din grupul imigranților din al doilea grup sunt discriminate în mod constant, ceea ce nu e și cazul bărbaților, indiferent de grupul de imigranți identificat în acest articol, din care fac parte. Femeile sunt discriminate în mod continuu în cadrul multiplelor procese sociale în care sunt implicate zilnic.

Totodată, femeile sunt mai prost remunerate decât bărbații pentru aceleași munci, cu toate că au aceleași abilități și dețin aceleași calificări profesionale. Imigranții din al doilea grup, în raport cu cei din primul grup se confruntă cu un nivel mai scăzut de discriminare. În acest sens a influențat perioada de asimilare, în timpul căreia imigranții au avut timp să se adapteze modului de viață italian, să obțină referințe și o oarecare experiență profesională pe teritoriul Italiei, să învețe limba italiană, să cunoască aspecte ale culturii locale și chiar să deprindă un accent specific italian. Cu toate că imigranții din al doilea grup se bucură de aceste scutiri, ei continuă să fie discriminați pe baza apartenenței lor etnice.

Persoanele imigrante tinere sunt mai expuse pericolului de discriminare în comparație cu persoanele în vârstă. Printre altele, această stare de lucruri poate fi condiționată de faptul că tinerii sunt mai activi social decât vârstnicii, fiind implicați zilnic în diverse și multiple evenimente: fie în domeniul educației, în procesul de angajare în câmpul muncii, în activități recreative sportive sau în alte activități sociale comune. Totodată, e de menționat și faptul că tinerii sunt mai ambițioși decât vârstnicii și își reclamă respectarea drepturilor lor într-o manieră mult mai curajoasă. Tinerii au un nivel de toleranță mai scăzut la atacurile împotriva lor, neacceptând să fie discriminați. Astfel, tinerii devin mai vocali, în încercarea de a denunța și critica tratamentul injust aplicat lor, ceea ce vârstnicii o fac cu glas mai slab. La rândul lor, cei din urmă sunt mai toleranți, obediți, nu se implică activ în cele mai importante evenimente sociale ale comunității din care fac parte și ezită să denunțe comportamentul discriminatoriu la care sunt expuși.

Imigranții care încasează un venit mai mic riscă mai mult să fie expuși tratamentului discriminatoriu decât persoanele cu un venit mai mare. Persoanele cu un venit mic și care, condiționat sau necondiționat, aplică pentru diverse forme de asistență socială sunt adesea percepute ca fiind leneșe, lipsite de dorința de a munci și, la general, lipsite de motivație, nu doresc să învețe limba italiană, obișnuiesc să facă abuz de alcool. Lipsa unor trăsături sociale și culturale general acceptate le poziționează pe acestea să se confrunte cu un tratament discriminatoriu la momentul angajării în muncă și, prin urmare, rămân izolate în sărăcie și neputință.

Imigranții din primul grup, precum și imigranții activi social din cadrul ambelor grupuri de imigranți identificate în acest articol nu sunt apreciați în egală măsură în comparație cu imigranții din al doilea grup la capitolul calificării profesionale și educație. Imigranții din al doilea grup care învață limba italiană și o utilizează în cadrul proceselor sociale în care sunt implicați zi de zi au șanse mai bune să evite tratamentul discriminatoriu decât persoanele care utilizează în aceste situații alte limbi decât limba italiană. Pe lângă aceasta, la aplicarea pentru majoritatea muncilor angajatorul solicită cunoștințe bilingve, cunoașterea limbii italiene (cel puțin la nivel de comunicare) fiind obligatorie. În această ordine de idei, anume motivele enunțate mai sus sunt acelea ce deviază din atitudinile discriminatorii în direcția imigranților din primul grup, precum și a imigranților activi social din cadrul ambelor grupuri de imigranți.

Ducerea unui mod de viață activ și implicarea în activități sociale frecvente și multiple produce o expunere mai mare a imigranților la discriminare, aceștia manifestându-și valorile sociale și culturale într-o manieră mult mai deschisă. Probabilitatea de a întâmpina atitudini discriminatorii este proporțională nivelului de expunere socială: cu cât mai mare este expunerea, cu atât mai mare este riscul de a fi discriminat.

Efectele etichetării și stereotipizării pot fi sesizate atunci când etichetele și stereotipurile țin să accentueze (promoveze) calitățile și trăsăturile negative ale unei persoane sau grup de persoane, fapt ce crește încărcătura psihologică a acestora și le reduce capacitatea de efort, afectează negativ prestața lor în cadrul proceselor sociale în care sunt implicate zi de zi.

Obținerea succesului în țara gazdă poziționează imigranții într-o poziție favorabilă să reziste amenințărilor din partea atitudinilor discriminatorii, stereotipurilor și etichetărilor, dat fiind faptul că devin mult mai independenți. Cu toate acestea, atitudinile discriminatorii, stereotipurile și etichetările constant afectează performanțele lor.

Identitatea imigranților este un produs al atitudinilor și percepțiilor membrilor altor grupuri de oameni. Această cercetare, la nivelul grupurilor de imigranți identificate în acest articol, susține faptul că rețelele sociale formate de imigranții din primul grup creează un teren mai favorabil imigranților din al doilea grup, prin încadrarea acestora în piața de muncă locală, prin adaptarea la noul mediu și asimilarea modului de viață italian. Imigranții din primul grup însuflă imigranților din al doilea grup comportamente sociale puternice și un sentiment nou de apartenență culturală, etnică, socială.

Referințe:

1. *Discriminarea și Strategii Antidiscriminatorii*, proiectul *Dezvoltarea programelor de studii universitare și extinderea oportunităților de dezvoltare pentru studenți și piața muncii*. Fondul Social European, Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, 2013.
http://dpus.usv.ro/docs/A6/A6.4_continut_discriminarea_si_strategii_antidiscriminatorii-final.pdf
2. Carta Uniunii Europene privind Drepturile Fundamentale. Art.21 Nediscriminare: „Se interzice discriminarea de orice fel, bazată pe motive precum sexul, rasa, culoarea, originea etnică sau socială, caracteristicile genetice, limba sau ... orientarea sexuală”. Comisia Europeană, Parlamentul European, Consiliul Uniunii Europene, 2000.
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF>
3. Opinia Publică în Uniunea Europeană. Eurobarometrul 82 *Subiecte Prioritare, Migrația*. Direcția Generală Comunicare, Comisia Europeană, 2014. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb82/eb82_first_en.pdf
4. *Tendințele Migraționale și Trăsăturile Imigranților din Nord-Vestul Europei*, proiectul *Strengthening national capacities to deal with international migration: maximizing development benefits and minimizing negative impacts*, Organizația Națiunilor Unite, 2011.
http://www.cepal.org/celade/noticias/documentosdetrabajo/7/44527/DDR_3_DeValk.pdf
5. Ktistakis Y. *Protecting Migrants Under the European Convention on Human Rights and the European Social Charter*. Consiliul Europei, 2013. http://www.coe.int/t/democracy/migration/Source/migration/ProtectingMigrantsECHR_ESCWeb.pdf
6. WANNER, P. *Tendințele migraționale în Europa*, Consiliul Europei, 2002. http://www2.unine.ch/repository/default/content/sites/sfm/files/shared/pub/o/o_09.pdf
7. *Caracteristicile sociodemografice ale populației migrante. Indicatorii de integrare a imigranților*. Uniunea Europeană, 2015.
<http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/8115051ec005.pdf?expires=1477993122&id=id&accname=guest&checksum=4C30BE1F7D206AFC4336F85610366BBC>
8. IRAVANI, M.R. Immigration: Problems and Prospects. În: *Revista Internațională de Business și Științe Sociale*, 2011, vol.2, nr.15. http://ijbssnet.com/journals/Vol_2_No_15_August_2011/34.pdf
9. *Emigranți după țara de destinație, sexe și grupe de vârstă pentru anii 2001-2015*. Biroul Național de Statistică. <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=103&>

10. Legea Italiei nr.943 din 1986 cu privire la Reglementarea plasamentului și tratamentului față de imigranți, a muncitorilor extra-comunitari și a luptei împotriva imigrării ilegale. <http://www.refworld.org/docid/3ae6b4ee20.html>
11. Legea Italiei nr.39 din 1990 cu privire la Reglementarea acordării azilului politic, a intrării și șederii cetățenilor din țări non-membre ale Uniunii Europene și legalizarea cetățenilor din țări non-membre ale Uniunii Europene deja aflați pe teritoriul Italiei.
12. Legea Italiei nr.40 din 1998 cu privire la Stabilirea normelor de reglementare a imigrației și a statutului cetățenilor străini aflați pe teritoriul Italiei. <http://www.refworld.org/docid/3fd9cc5e4.html>
13. Legea Italiei nr.189 din 2002 cu privire la modificarea și completarea Legii Italiei nr.39 din 1990.
14. *Educația interculturală în Italia. Politici și tendințe culturale în Europa*. Consiliul Europei, 2016. <http://www.culturalpolicies.net/web/italy.php?aid=833>
15. *Trecerea în revistă a Legii Italiei nr.94 din 1990* (denumită și Pachetul de Asigurări 94), proiectul *Noile tendințe ale politicilor cu privire la imigrare în Italia: admiterea, incriminarea și noile cerințe de integrare*. Institutul Universitar European, 2010. <http://www.eui.eu/Documents/RSCAS/Research/MWG/201011/10-13-Hermanin.pdf>
16. *Tendințele migraționale ale cetățenilor Republicii Moldova*. World Migration Report, Organizația Internațională pentru Migrație, 2015. http://publications.iom.int/system/files/wmr2015_en.pdf
17. Oficiul Național pentru eliminarea discriminării rasiale în Italia. <http://www.unar.it/unar/portal/?lang=it>
18. *Imigranți pe teritoriul Italiei după țări*. Institutul Național de Statistică în Italia. <http://www.istat.it/en/>
19. *Opinia publică în Uniunea Europeană. Eurobarometrul 82 Italia. Raport pe țară*. Direcția Generală Comunicare, Comisia Europeană, 2014. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb82/eb82_fact_it_en.pdf

Prezentat la 01.09.2016

CZU:347.24:347.451(479.22)

PURCHASE OF IMMOVABLE PROPERTY IN GOOD FAITH FROM UNAUTHORIZED SELLER PER GEORGIAN CASE LAW

Tamar ZARANDIA

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University (Georgia)

The principle of good faith is recognized as a vital component of modern private law. Therefore, Georgian civil law guarantees the principle as universal assessment category. Pursuant to presumption of authenticity of public registry in case of purchase of immovable property in good faith from unauthorized seller the rights of acquire are protected by Georgian Civil Code.

Therefore, two circumstances exclude purchase of ownership title over immovable property in good faith per Georgian legislation: purchaser's knowledge of the fact that the seller was unauthorized to sell the property (185,312) and complaint brought against the record (312). The crucial in the relations between two parties is the subjective attitude to identity of the actual owner-only positive knowledge of inaccuracy of the public registry records results in bad faith, while unawareness will not cause the same consequence even in case of gross negligence.

Keywords: *purchase/acquire, transferring ownership, good faith authenticity of public registry, unauthorized seller, unawareness/awareness of the inaccuracy of the registry records.*

ACHIZIȚIONAREA DE BUNĂ-CREDINȚĂ A BUNURILOR IMOBILIARE DE LA UN VÂNZĂTOR NEAUTORIZAT CONFORM LEGISLAȚIEI CIVILE GEORGIENE

Principiul de bună-credință este recunoscut ca fiind o componentă vitală a dreptului privat contemporan. Prin urmare, legislația civilă georgiană garantează principiul evaluării universale. În conformitate cu prezumția de autenticitate din registrul public, în cazul cumpărării, cu bună-credință, de bunuri imobiliare de la un vânzător neautorizat drepturile de a dobândi sunt protejate de Codul civil georgian.

Prin urmare, două circumstanțe exclud achiziționarea de proprietate imobiliară cu bună-credință în legislația georgiană: cumpărătorul este în cunoștință de faptul că vânzătorul a fost neautorizat să vândă proprietatea (185.312) și plângerea introdusă împotriva (312). Decisivă în relațiile dintre două părți este atitudinea subiectivă a identității reale: doar proprietarul cunoaște despre inexactitatea înregistrărilor, cu rea-credință, a rezultatelor în registrul public, în timp ce necunoașterea nu va cauza aceeași consecință chiar și în caz de neglijență.

Cuvinte-cheie: *cumpărare/dobândire, transferul dreptului de proprietate, vânzător neautorizat, autenticitatea datelor din registrul public, necunoașterea/conștientizarea inexactității înregistrărilor din registru.*

1. General Overview of the Principle of Good Faith

As Ihering noted, life of a human being is not intended for isolated existence. Introduction of the principle of good faith into Georgian law is the result of reception of German private law [1]; however the same principle is well recognized in other legal systems as a vital component of modern private law [2]. Therefore, Georgian civil law guarantees the principle of good faith [3] as universal assessment category of private law [4]. It is general principle, which covers the entire law [5]. It is guaranteed under general clauses of the first book of the Civil Code – "Parties to the legal relationship are obligated to realize their rights and obligations in good faith" (Article 8 III). The fact that the above principle from systemic point of view is guaranteed in general clauses, underlines its universality and application to the entire private law [6]. Observance of the principle of good faith protects the party to the civil relationship from the potential negative effects of this relationship, which in total supports stability of the civil turnover [7]. In addition, parties shall observe to act in good faith [8]. The principle of good faith mostly applies to the law of obligations however it is important for property law as well. In relation to the essence of the principle of good faith an opinion exists that it shall be used in the following manner: principle of good faith from the perspective of *treu und glauben* shall be separated from the principle of good faith from the outlook of *gutter glaube* [9]. Thus, general principle of good faith shall be demarcated from so called subjective understanding of the principle of good faith, which is related to knowledge of certain circumstances by a person, which is reflected in property law in connection to purchase in good faith – when a person is not aware of the fact that it obtains ownership right from an unauthorized person. Presumably, we should discuss the idea that such differentiation has no consequence, since a person's good

faith presumption that he/she obtains ownership title from an authorized person should not be materially differed from general nature of "acting in good faith" [10].

This Article refers to so called "subjective" good faith, the cases where person, who obtained ownership title over immovable property from an unauthorized seller, can acquire ownership title in case he/she is bone fide acquirer. I will try my best to analyse and present the "life" of the norms in connection to "Bone fide acquirer of immovable property" per Georgian case law.

2. General Rule of Transferring Ownership Title Over Immovable Properties

Prior to considering the issue of purchase in good faith, I will briefly elaborate the matters related to obtaining ownership over immovable properties under Georgian law. According to Article 83 of the Civil Code of Georgia, for the purpose of purchase of immovable property, conclusion of written agreement and registration of the ownership title stipulated under the agreement at the public registry are required. Thus, Article 183 guarantees the obligatory precondition for transferring ownership title over the immovable property – registration at the public registry [11]. Furthermore, Article 185 of the Civil Code of Georgia envisages the rule whereby per the interests of the purchaser the seller shall be considered owner, in case it is registered at the Public Registry as the owner unless the purchaser was aware of the fact that the seller was not the owner of the property. Thus, Article 183 sets general rule for acquiring ownership title over the immovable property and Article 185 stipulates exceptions whereunder ownership title over the immovable property is obtained from unauthorized seller through purchase in good faith in which case the first circumstance that protects the bone fide acquirer is public reliance for the public registry data [12].

2.1. Form of an Agreement

Existing regulation regarding obtaining ownership title over immovable properties in the Civil Code of Georgia were formed under the legislative amendments to the Civil Code dated 8 December 2006 [13]. Pursuant to effective version of Article 183, conclusion of an agreement in written form and registration of the ownership title prescribed under this agreement are sufficient for obtaining ownership title over the immovable property. Prior to introduction amendments to the Civil Code in relation to purchasing immovable property, the law required notarial certification of the agreement and registration of the purchaser at the public registry, which regulation reflected German law approach [14]. For the time being, the agreements are concluded under support of registration service, where authorized person identifies the identity of the parties and the parties sign the agreement in the presence of the authorized representative of this service. The function of the representative of the above registration service includes only inspection of the fact whether owner sells the property and certification of the fact of signing the agreement. The parties bear full responsibility for the content and validity of the agreement [15]. It is worth mentioning that recovery of the rule of obligatory notarial certification of the immovable property related agreements into Georgian law is still under consideration, since it is arguable whether the existing regulation secures stability of the civil turnover. Mandatory notarial form at some point secured the civil turnover participants from acceleration, it played warning function and provided the parties to the agreement with legal consultation, which shall be the obligatory component within the society lacking sufficient legal education. Nevertheless, existing regulation ensures publicity of the transfer of ownership title via mandatory registration of the immovable property related agreement at the public registry [16].

2.2. Public Registry

In Georgian law [17], similar to German approach [18], presumption of authenticity works in connection to public registry, i. e. public registry data shall be considered authentic until their inaccuracy is proven (Article 312 I). In Georgia, presumption of authenticity of public registry guarantees the purchaser that in case of inaccuracy of the record when a dispute exists the above records and purchaser's good faith reliance upon the public registry shall prevail [19]. Record of the public registry shall be considered accurate in benefit of a person that obtains any right from a third party on the basis of an agreement, unless complaint is brought against this record or the purchaser was aware of the fact that the record was inaccurate (Article 312 II). Thus, public registry originates public reliance, which means that in case property right was registered in inaccurate manner, such registration shall be considered accurate for the third parties. Therefore, a bone fide person that acquires the right on the basis of the data of public registry is secured by good faith reliance towards the mentioned fact of registration, by the same token incorrectly unregistered property rights are deemed non-existent and accordingly bone fide person is authorized to purchase the property without mistakenly unregistered

or subsequently removed title burden. Therefore, two circumstances **exclude purchase** of ownership title over immovable properties **in good faith** per Georgian law: **purchaser's knowledge of the fact that the seller was not authorized to sell the property** (185; 312 II) and **complaint brought against the record** (312 II).

3. Case Law

3.1. Preconditions for "Purchase in Good Faith"

In connection to one of the cases, the Supreme Court of Georgia specified the mandatory preconditions for recognizing a person as bone fide acquirer. More specifically, combination of subjective and objective criteria is required for considering the person as bone fide acquirer. According to the court's interpretation, objective factors include the accumulation of following circumstances:

1. Seller of the title shall be registered as the owner of the immovable property at the public registry;
2. Complaint shall not be brought against the public registry records.

As for the subjective component, it means purchaser's subjective attitude in relation to identity of the actual owner, therefore by the time of conclusion of the agreement, the purchaser shall be unaware of the inaccuracy of the registry records [20]. The last provision may seem arguable, since purchaser's subjective good faith attitude shall exist not only by the time of concluding the agreement, but as noted in one of the ruling of the Supreme Court of Georgia, until the purchaser's ownership title is registered at the public registry [21] (more specifically please see below regarding "decisive moment of time").

3.2. Next Door Neighbour Case

In one of the cases, the Court of Cassation expressed doubt in relation to a person's good faith action due to the fact that the cassation complainant (flat purchaser) was next door neighbour of the former owner. In this case scenario, the fact that the purchaser was unaware of existence or non-existence of defectiveness of the neighbouring apartment was hardly believable to the court; at least the purchase had to try to figure out all the circumstances from its neighbour in relation to the defects of the property. The Supreme Court of Georgia reversed the above case to the Appellate Court for examination of all the factual circumstances [22].

3.3. Relative Connection and Subjective Good Faith

In different case, the Supreme Court construed that even if the property acquirer is a relative of a seller, this fact fails to unconditionally prove that the purchaser is not bone fide acquirer. In this event, it shall be proven that the purchaser was aware of the identity of actual owner [23]. Actually, according to the Georgian law, only positive knowledge of inaccuracy of the public registry records results in bad faith, while unawareness will not cause the same consequence even in case of gross negligence.

It is worth mentioning that the regulation related to movable properties differs from the above approach. In case of movable property, "purchaser shall not be considered acting in good faith, should he/she was aware of or ought to be aware of the fact that the seller was not the owner". Regulation different from those rules set under Article 187 II in relation to the immovable properties can be explained by the stronger legal position of public registry compared to the fact of possession (in which the principle of publicity is reflected in connection to the movable properties [24]).

3.4. Doubtfulness of Purchasing in Good Faith, When the Purchaser Expresses no Interest in Factual Condition of the Property

According to one case per Georgian case practice, when an apartment was sold in absence of the consent of the owner due to the inaccuracy of public registry record, the Supreme Court of Georgia deemed significant the fact that the owners lived in the disputed apartment since 2004. The Cassation chamber agreed with the Appellate Court in relation to the interpretation that possession of the immovable property causes no presumption of ownership thereof, however it interpreted that for the purposes of determination of good faith action of the purchaser the above fact shall be taken into account since per established rule immovable property purchaser is interested in the legal condition of the property prior to purchase thereof [25].

3.5. Visual Examination as an Action Performed within the Limits of Due Diligence

In different case, the Supreme Court of Georgia rather outlined the frame of purchaser's due diligence and in some events, the court considered such due diligence as the mandatory precondition for recognizing the purchaser as bone fide acquirer [26]. Case facts were as follows: A [27] has constantly lived in disputed apartment since 1981. In 2006, Isani-Samgori District government gratuitously transferred the above apartment to A's

ex daughter in law B on the basis of the privatization agreement, which was declared null and void under the effective judgment of the Administrative Cases Collegium of Tbilisi City Court dated 17 May 2010. Meanwhile, on 28 June 2007 B and C concluded a sale and purchase agreement regarding the disputed apartment. It was important circumstance that the purchaser failed to visually investigate the disputed apartment prior to buying thereof. According to his explanation, he knew that tenants lived in the apartment, so due to interest in low purchase price, he viewed only the yard. Within a week following conclusion of an agreement regarding the apartment, on 5 July 2007 C applied 5th Division of Isani-Samgori District Police regarding eviction of A from the disputed apartment and termination of hindering use of owned property. Firstly, the court found it difficult to build its own position regarding good faith action of the purchaser and at the first stage of the dispute hearing the court considered the purchaser as bone fide acquirer, and the Appellate Court found the purchaser as bad faith acquirer. The Supreme Court upheld the ruling of the Court of Appeal. The conclusion of the court relied upon the following circumstances: first of all, the purchaser could not obtain ownership title on the basis of Article 183 (under general rule), since it was established that the seller was not authorized to sell the property, thus purchase had to be practicable under Article 185 (through acquire in good faith). In addition, the Court noted that Article 185 fails to always protect the purchaser, especially when the purchaser is aware of the defect of the right, even though the seller is registered at the public registry as the owner of the property. Therefore, when the fact of purchase of immovable property is under dispute and actual owner argues regarding bad faith action of the purchaser, then purchaser's subjective attitude in connection to certain facts shall be assessed. Furthermore, the purchaser shall not be demanded to be aware of the facts, which are out of its abilities [28]. In the case at hand, in the process of assessing the good faith action of the purchaser the Cassation court considered the circumstances outlined by the Court of Appeal in relation to the rental agreement. The purchaser failed to visually investigate the disputed property prior to conclusion of the sale and purchase agreement. Purchaser C failed to prove conclusion of the agreement with seller B regarding stay of tenant in the apartment, continuance of the term of rental agreement or eviction of the tenants from the apartment, as well as the agreement concerning rental fee and the rule of payment thereof. In case, purchase of immovable property was a profitable deal for the purchaser, the purpose of which was receipt of additional income and not use of the property, then the purchaser had to be interested in extension of the rental relationship with tenant and gaining additional earnings therefrom or understanding of the circumstance from the seller when the purchaser would be able to use or dispose the property in its sole discretion. Instead of requesting payment of rental fee from A (tenant) to his benefit, within a week following conclusion of the agreement regarding the apartment, on 5 July 2007 the purchaser applied 5th Division of Isani-Samgori District Police regarding eviction of A from the disputed apartment and termination of hindering the use of property. According to the Supreme Court, in the case at hand, purchaser could visually investigate the disputed property under objective and due diligence perspective. In addition, actually the law failed to rest obligation upon property purchaser to perform such an action, but purchaser was to be interested to obtain ownership title over immovable property free of property and title defects, due to which the purchaser ought to expose minimal due diligence in the form of e. g. visual investigation of the property [29]. Therefore, having taken into account the above factual circumstances, cassation court accurately uphold the assessment of the Court of Appeal and agreed with its conclusion regarding bad faith action of the purchaser. Actually, the court applied the universal principle of good faith and at the same time in the process of discussing subjective good faith the court determined certain standard for good faith action of a purchaser, the action that would be performed in good faith by the evaluation of objective observer/unbiased person. Under the given circumstances, the court considered that the purchaser knew that the seller was not owner, despite the fact of existence of registration the action of the seller was not bone fide [30]. In case, a person is aware of the fact that a seller, which transferred ownership title to it, is not entitled to sell the property, then purchaser becomes a party to an "unfair" agreement in relation to the actual owner and infringer of the rights of the actual owner. Therefore, purchaser's action will be regulated under general principle of "good faith" [31]. In the above case, the court established a new rule of conduct [32], which derives no directly from the Civil Code. Someone may conclude that in the above specific case the court revealed bad faith action of the purchaser in virtue of given factual circumstances, however failure to visually investigate the property may fail to become a ground for qualifying the purchaser as bad faith acquirer in different cases. We believe that under this ruling the Supreme Court of Georgia developed doctrine of purchasing immovable property in good faith under application of the principle of good faith.

3.6. Legal Position in Relation to Purchase in Good Faith

In different case, the Supreme Court of Georgia ruled purchase of immovable property in good faith from unauthorized seller and developed the following legal positions. Public registry is a guaranty for observance of the rights of good faith partner. Under this principle, when we discuss the presumption of accuracy and completeness of the registry data within the limits of bone fide acquirer's institute, the term "seller" prescribed under Articles 312.2 and 185 of the Civil Code of Georgia always means a person that is not entitled to sell the title registered on its name at the public registry. Thus, such person is not authorized to enter the agreement. Exactly, in cases where unauthorized person sells an immovable property, which is registered at the public registry as the owner, greater importance is addressed to the right of purchaser secured under Article 185 of the Civil Code of Georgia [33].

In respect of Article 185, the court noted that the intention of the clause is to secure the civil turnover and accordingly to ensure high-level reliance with respect to registration of a title at the public registry [34]. Reliance with regard to the fact registered at the public registry means that the right, which is registered at the public registry truly belongs to a seller i. e. a person that express the will to sell a title registered in its name. Thus, stability of civil turnover means reliance and acting in good faith in respect of the participants of civil turnover that is ensured under presumption of accuracy and completeness of public registry records. Therefore, in virtue of the clause under consideration ownership right of a bone fide acquirer is hatched, not due to the fact that an unauthorized seller obtained ownership on the immovable property registered at the public registry via mere fact of registration, but because of the purpose of securing civil turnover stability the law grants especial significance to the outwardly perceivable facts in connection to which justified reliance exists. In specific case, these facts include registration of a right at the public registry. In the given case, none of the existing evidence, including witness testimonies, confirmed existence of inaccuracy of the disputed record or other defect, thus the court deemed the person as bone fide acquirer [35].

3.7. Sale of disputed property

In respect of one of the cases, the Supreme Court of Georgia considered the presumption of good faith action of a purchaser of disputed properties [36]. Pursuant to the court's position, during litigation proceedings, in case of sale of a property purchaser may have no information regarding the dispute on purchased property. In this event, purchaser is deemed bone fide and its rights are secured under the law (Article 185 and 312 of the Civil Code). Should the purchaser is informed regarding the dispute on the property to be purchased; he/she bears the risk, which may arise under the court judgment in relation to this property. If the claim is satisfied, the purchaser shall be requested to return the property to the claimant recognized as lawful owner. Otherwise, only the reference to the fact that purchaser bought the property in the process of litigation and he was informed regarding this fact, it will be impossible to consider the person as bad faith purchaser and confiscate the property. Thus, under court interpretation, in the process of litigation on property selling, bad faith action occurs when the purchaser is aware of the fact that owner, registered at the public registry, unlawfully obtained ownership title and property is sold for the purposes of avoidance of relevant legal consequences. In case the purchaser relies upon accuracy of the public registry records and he/she is unaware of the fact of improper registration, he/she shall be considered bone fide and the property will not be confiscated.

In each case of property purchase, it will be impossible to check whether dispute is pending in any court in connection to this property. Moreover, such check is not required under the law. Purchaser's due diligence is limited to checking public registry data. In this regard, public registry data are equipped with legal significance. All data regarding property title conditions are reflected at the public registry. In case application of claim injunctive relief, relevant information shall be reflected at the registry regarding even pending litigation proceedings. To conclude, purchaser is bone fide even if it deems the seller as owner of the property he/she purchased and if the latter is registered as the owner at the registry. He has no opposing information even in respect of a complaint submitted in relation to registry record.

Therefore, under the above reasoning the court once more underlined the fact that not even unawareness through gross negligence, but **knowledge of inaccuracy of registry record is mandatory** for recognizing action as bad faith. In addition, with respect to the disputed properties reference to the circumstance that purchaser was aware of the certain facts, wherefrom assumption of inaccuracy of registry data may derive, shall not be sufficient.

3.8. Burden of Proof

In relation to burden of proof, Georgian case law is essentially homogenous. For the sake of visualization, I will draw attention to two judgments. In one of the cases, the Supreme Court of Georgia construed that Articles 185 and 312 of the Civil Code distribute the burden of proof between the parties. Presumption of accuracy and completeness of registry data supports purchaser to prove lawfulness of a title. Disputing party shall prove inaccuracy of registry data and knowledge of this fact by the purchaser. Furthermore, the Supreme Court interpreted that if a party argues whether purchaser is bone fide, the court shall not rely its judgment regarding lawfulness of property purchase only upon public registry record. In this case, the court shall inspect accuracy of the record and explore what the purchaser knew concerning the record defect. In the process of clarification of the latter issue, the court shall take into account purchaser's ability to know about inaccurate record of registry, i.e. it shall be determined whether the purchaser, within the limits of due diligence, was able and ought to know regarding disputed facts. Conclusion regarding validity of purchase and reasonableness of observance thereof shall rely upon exploration of the mentioned circumstances [37].

In different case, court noted that when a person purchases property from a seller registered as owner at the public registry, he/she shall be deemed as bad faith acquirer only if the opposing party proves existence of the circumstances excluding purchaser's good faith. Therefore, opposing party and not purchaser bears the burden of proof of purchaser's bad faith action [38]. Under the mentioned ruling, the Supreme Court of Georgia criticized the Appellate Court, which improperly rested burden of proof upon the purchaser, which shall be rested upon the party that argues the fact of purchaser's good faith [39].

In one of the cases, the Cassation Court of Georgia construed that in connection to purchase of immovable property, good faith causes the result prescribed under Article 185 of the Civil Code only if it observed until the purchaser's ownership title is registered at the public registry (and not until the property is transferred to the purchaser) [40]. This position shall be supported since ownership title over immovable property shall be originated upon registration at the public registry. By virtue of the court's interpretation, it is significant good faith be existing until completion of purchase of a title, so transfer of the property has no effect in this regard (in contrast to movable properties, where ownership title emerges by means of traditio). Under the same argumentation, conclusion of the Supreme Court of Georgia given in different ruling shall not be uphold whereunder "decisive moment of time" is the period of conclusion of the agreement and by the time of conclusion of the agreement purchaser shall be unaware of inaccuracy of public registry data [41].

3.9. "Narrow Down of the Sphere" of Purchase in Good Faith

Ruling, which narrowed down possibility to purchase in good faith in case of sale of property by unauthorized person, included the following factual circumstances. In February 2004, A entered in agreement in the name of owner B, on the basis of which A transferred ownership title over immovable property to a purchaser. Then, it was determined that he was acting based on forged power of attorney. In relation to this case the court construed that purchaser's good faith was of minor importance and it will not be checked, since the agreement is invalid under Article 54 and 61 of the Civil Code. Purchaser's good faith standard envisaged under Articles 183 and 185 of the Civil Code would be important had the owner of the property, registered at the public registry, expressed the will of selling the property. Therefore, under this ruling, the Supreme Court logically narrowed down possibility to purchase in good faith. However, court's reasoning regarding Article 477 that property seller shall be owner [42] for the validity of the sale and purchase agreement can be disputed, but we believe that court's position regarding Article 185 shall be taken into account to uphold. Article 185 of the civil Code applies to the cases where "seller is deemed owner" if "it is registered at the public registry as the owner". In the given case, there was no "seller registered as owner" but forged power of attorney was available in the case, therefore preconditions for application of this article did not exist. Registry record changes only owner's ownership title, but not the transaction. Transaction concluded under forged power of attorney would be void in any case (Article 54). Therefore, Article 185 fails to apply to all cases of selling immovable property by an unauthorized person and even more, it will fail to protect the purchaser if sale took place on the basis of forged power of attorney.

The same approach will apply to the case when transaction is made through use of forged identification card of the dead person and forged notarial act [43], it shall be once more emphasized that public registry record modifies ownership title and not transaction.

3.10. "Purchase in Good Faith" and Co-Ownership of Spouses

On the basis of the rulings of the Supreme Court of Georgia regarding co-ownership of spouses, we may suppose that Georgian law grants title originator function to the public registry, which applies to transfer of the ownership title under the law. Under Article 1158 of the Civil Code of Georgia, property, which is bought by spouses during marriage, represents their co-ownership (common property), unless otherwise prescribed by their marriage agreement [44]. In one of the cases, the Supreme Court of Georgia noted that under the purchaser's interests, co-ownership of the spouses will be originated over their immovable property only following registration of both spouses at the public registry. Otherwise, registry data shall be considered accurate for the third parties [45]. Formulation of the court: "co-ownership emerges", gives us ground to suppose that the court deems indication of relevant record at the registry as integral component for origination of ownership title for the other spouse despite the fact that in the given case ownership fails to emerge on the basis of sale of immovable property [46]. We may also suppose that the above wording was inaccurate and the Supreme Court of Georgia meant only position of bone fide acquirer in benefit of which the above record is deemed accurate. It is matter of theory whether registration of another spouse at the registry constitutes precondition of origination of ownership title, since in this case (when registration of another spouse constitutes precondition of origination of his/her ownership title) purchaser's good faith action will play no any importance and it will be considered that title is obtained from the owner. Consequently, purchaser will be able to become an owner of immovable property even if he is aware of the fact that co-ownership regime applies to the purchased property.

Conclusion

To sum up, the principle of good faith constitutes the universal principle of Georgian private law, which is guaranteed under paragraph 3 of Article 8 of general provisions of the Civil Code. The issue of purchasing immovable property in good faith is the matter of so called subjective good faith, which is connected to knowledge by the purchaser of the factual circumstances that the seller was not the owner of the property despite the fact that he/she was registered as the owner thereof. It is noteworthy that psychological investigation has no success in law and determination of the fact that whether the purchaser was aware of the above circumstances is quite difficult even when the opposing party shall prove both inaccuracy of registry data and knowledge of these facts by the purchaser. By the same time, in one of the cases the Supreme Court of Georgia recognized a person as purchaser in bad faith and actually established the new rule of conduct, which failed to derive directly from the Civil Code (see above). Under the above ruling, the Supreme Court of Georgia developed new doctrine of purchasing immovable property in good faith through application of the principle of good faith according to its own requirements. To conclude, principle of good faith allows the judiciary to discuss regarding certain evaluative categories and develop the law in this direction.

References:

1. In connection to reception of German law in Georgia please see Zoidze, Reception of European Private Law in Georgia, 2005 and Knipper, Methods of Codification in Transitional Economics Societies (taking into account the situation existing in Georgia) /Legal Reform in Georgia, materials of the international conference, 23-25 May 1994, publishers: S. Jorbenadze/R. Knipper/L. Chanturia, Tbilisi, 1994, p.176-191.
2. Compare Zimmermann/Whittaker, Good Faith in European Contract Law, 2000, p.8, etc.
3. In Georgian law, Vashakidze, Good faith per Georgian Civil Code – Abstraction or Applicable Law, "Review of Georgian Law", 10/2007-1, p.14-58.
4. Compare, in Georgian law, Kereselidze, General Systemic Terms of Private Law, Tbilisi, 2009, p.83.
5. Compare, Mariamidze, Law of Obligations (Contract Law), II part, 2013, p.19.
6. Compare, Zoidze, Reception of European Private Law in Georgia, 2005, Kereselidze, General Systemic Terms of Private Law, Tbilisi, 2009, p.92.
7. Supreme Court of Georgia, Nas-567-535-2012, 01.08.2012.
8. Compare, Chanturia, General Part of Civil Law, Tbilisi, 2011, p.86.
9. Compare, Zimmermann/Whittaker, Good Faith in European Contract Law, 2000, p.30-31.
10. Kereselidze, General Systemic Terms of Private Law, Tbilisi, 2009, p.83.
11. Compare, Dzlierishvili, Nature of the Agreements regarding Transfer of the Ownership Title over the Property, 2010, p.22.
12. Compare, Zoidze, Property Law, 2003, p. 363; Kochashvili, Possession and Ownership – Fact and Right in Civil Law, 2013, p.198-203.

13. Law of Georgia dated 8 December 2006 №3879 - GCC I, N48, 22.12.2006, Art.321
14. BGB, § 925 I
15. Critique of the above rule, see Zarandia, The Problem of the Form of an Agreement Under Georgian Law, Journal Education, N1, p.105-114, 2009; also, Zarandia, Das Problem der Vertragsform im georgischen Recht Materialien einer Internationalen Konferenz an der Universiht Bremen vom 10. und 11, 137-147, April 2008; also, Курзинский/Зарандия, Рецепция немецкого вещного права в Грузии, Вестник Гражданского права, N 1/2012, p.253-254.
16. See Курзинский/Зарандия, Рецепция немецкого вещного права в Грузии, Вестник Гражданского права, N1/2012, p.253.
17. Paragraph 1 of Article 312 of the Civil Code of Georgia, also Article 5 of the Law of Georgia on Public Registry dated 19 December 2008.
18. BGB, §891, 892.
19. Supreme Court of Georgia, Nas-203-622-06, 24.01.2006.
20. Supreme Court of Georgia, Nas-543-511-2010, 12.12.2010.
21. Supreme Court of Georgia, Nas-691-1021-07, 12.02. 2008.
22. Supreme Court of Georgia, Nas-1026-1219-08, 3.07.2009.
23. Supreme Court of Georgia, Nas-543-511-2010, 12.12.2010.
24. Compare Kochashvili, Possession and Ownership – Fact and Right in Civil Law, 2013, p.230-231.
25. Supreme Court of Georgia, Nas-524-869-07, 25.12.2007.
26. Supreme Court of Georgia, Nas-567-535-2012, 01.08.2012.
27. For the sake of visualization, case initials changed with conditional "A", "B" and "C" letters.
28. Supreme Court of Georgia, Nas-567-535-2012, 01.08.2012.
29. Supreme Court of Georgia, Nas-567-535-2012, 01.08.2012.
30. Firstly, the purchaser explained that he failed to view the property since under his information tenants lived there, then he made no efforts to figure out the information regarding rental agreement from the seller or the tenants and within a week following conclusion of the sale and purchase agreement he applied the police regarding eviction of the people living in the property.
31. Compare Kereselidze, General Systemic Terms of Private Law, Tbilisi, 2009, p.86.
32. Legislation fails to obligate a purchaser to visually investigate the disputed immovable property.
33. Supreme Court of Georgia, case Nas-1179-1108-2012, 07.03.2013.
34. Supreme Court of Georgia, case Nas-1179-1108-2012, 07.03.2013.
35. Supreme Court of Georgia, case Nas-1179-1108-2012, 07.03.2013.
36. Supreme Court of Georgia, case Nas-888-836-2010, 17.02.2011.
37. Supreme Court of Georgia, Nas-691-1021-07, 12.02.2008.
38. Compare Article 102 I of the Civil Procedure Code of Georgia.
39. Supreme Court of Georgia, Nas-888-836-2010, 17.02.2011.
40. Supreme Court of Georgia, Nas-691-1021-07, 12.02. 2008.
41. Supreme Court of Georgia, Nas-543-511-2010, 12.12.2010.
42. Supreme Court of Georgia, Nas-464-434 -2010, 4.10.2010.
43. Compare different position of the Supreme Court of Georgia, Nas-465-435-2010, 31.01.2011.
44. Article 1172 of the Civil Code of Georgia.
45. See interpretation of the provision, which was reflected in the ruling of the Great Chamber of the Supreme Court of Georgia dated 9 December 2002, Case №33/932-02.
46. In respect of the above issue see also: Zarnadze, Several Peculiarities of Court Proceedings related to Management and Sale of Property Purchased during Cohabitation of Spouses, Journal Georgian Law Review, 10/2007-1, p.120-138.

Prezentat la 05.10.2016

CZU: 34.047:[342.53:342.55](478)

DEFINIȚIA LEGISLATIVĂ A NOȚIUNII „PERSONĂ CU FUNCȚIE DE DEMNITATE PUBLICĂ”: ANALIZA EVOLUȚIEI

Sergiu BRÎNZA

Universitatea de Stat din Moldova

Scopul investigației de față rezidă în analiza evoluției pe care a parcurs-o definiția legislativă a noțiunii „persoană cu funcție de răspundere”. Se relevă că dispoziția de la alin.(3) art.123 CP RM a fost supusă unor amendamente prin Legea nr.318/2013 și prin Legea nr.152/2016. Se stabilește că în rezultatul acestor amendamente: din respectiva dispoziție a fost exclus textul „consilierul local; deputatul în Adunarea Populară a Găgăuziei”; în dispoziția alin.(3) art.123 CP RM, cuvintele „în condițiile legii” au fost substituite cu cuvintele „altă persoană cu funcție de demnitate publică stabilită prin lege”. Se demonstrează că consilierul local și deputatul în Adunarea Populară a Găgăuziei nu sunt persoane cu funcții de demnitate publică nici în sensul Legii nr.199/2010, nici în sensul alin.(3) art.123 CP RM. Se ajunge la concluzia că, în rezultatul adoptării Legii nr.152/2016, definiția noțiunii „persoană cu funcție de demnitate publică” s-a transformat din definiție exhaustivă în definiție exemplificativă. Se argumentează că sintagma „altă persoană cu funcție de demnitate publică stabilită prin lege” din alin.(3) art.123 CP RM arată că această normă constituie o normă divizată de referire. Se explică de ce este falsă impresia că ar exista persoane cu funcție de demnitate publică, care nu sunt specificate în anexa la Legea nr.199/2010 și cărora nu li se aplică prevederile acestei legi. Se conchide că alin.(3) art.123 CP RM, complinit de anexa la Legea nr.199/2010, sunt singurele norme care stabilesc conținutul noțiunii „persoană cu funcție de demnitate publică”. Alte norme pot doar să dezvolte prevederile acestora, fără a le lărgi sfera de incidență. Printre astfel de norme dezvoltătoare se numără: alin.(3) art.17 din Codul electoral; alin.(5¹) art.4² al Legii cu privire la energetică; art.13¹ al Legii privind Comisia Națională a Pieței Financiare; alin.(2¹) art.45 al Legii privind sistemul public de asigurări sociale; alin.(3) art.82, alin.(4) art.83, alin.(1) art.84 și alin.(4) art.93 din Codul cu privire la știință și inovare; alin.(1) art.8 al Legii Serviciului de Stat de Curieri Speciali etc.

Cuvinte-cheie: *persoană cu funcție de demnitate publică, ales local, consilier local, deputat în Adunarea Populară a Găgăuziei, altă persoană cu funcție de demnitate publică stabilită prin lege, normă divizată de referire, normă dezvoltătoare.*

THE LEGISLATIVE DEFINITION OF THE CONCEPT OF “PERSON WITH FUNCTION OF PUBLIC DIGNITY”: THE EVOLUTION OF THE CONCEPT

The purpose of the present investigation is to analyze the evolution of the legislative definition of the concept of “person with responsibility function”. It is revealed that the provision of par.(3) art.123 PC RM was subjected to several amendments produced under Law No.318/2013 and Law No.152/2016. It is established that, these amendments generated some important changes: one of them is that from the provision in question was excluded the part of the text mentioning “the local councilor; the member of the National Assembly of Gagauzia”; another is that in the provision of par.(3) art.123 PC RM, the words “under the law” were replaced with the words “another person with function of public dignity designated by law”. It is argued that, under both Law No.199/2010 and par.(3) art.123 PC RM, the local councilor and the member of the National Assembly of Gagauzia are not persons with functions of public dignity. At this level, it is concluded that, following the adoption of Law No.152/2016, the definition of the concept “person with function of public dignity” from an exhaustive definition has transformed into an illustrative definition. It is pointed out that, the collocation “another person with function of public dignity designated by law”, mentioned in par.(3) art.123 PC RM, is a divided norm, with reference to the concept in question. It is then explained why it is a false impression to assume that there are persons with function of public dignity others than the ones specified in the Annex to the Law No.199/2010, and that additionally they don’t have to comply with the provisions of this law. On this issue, it is concluded that par.(3) art.123 PC RM, complemented by the Annex to the Law No.199/2010, are the only norms that supplies the content of the concept of “person with function of public dignity”. Other norms can only develop the context of these provisions, without widening their scope. Among such contextual norms are: par.(3) art.17 of the Election Code; par.(5¹) art.4² of the Law on Energy; art.13¹ of the Law on National Commission of Financial Market; par.(2¹) art.45 of the Law on public social insurance system; par.(3) art.82, par.(4) art.83, par.(1) art.84 and par.(4) art.93 of the Code of Science and Innovation; par.(1) art.8 of the Law on State Service of Special Courier etc.

Keywords: *person with function of public dignity, local elected, local councilor, member of the Assembly of Gagauzia, another person with function of public dignity designated by law, divided norm, contextual norm.*

Introducere

La 06.05.2011 în Parlamentul Republicii Moldova a fost înregistrat proiectul de Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.1176 [1]. În conformitate cu acest proiect, s-a preconizat ca alin.(2) art.123 CP RM să aibă următorul conținut: „Prin „persoană publică de rang înalt” se înțelege persoana publică al cărei mod de numire sau alegere este reglementat de Constituția Republicii Moldova sau care este numită ori confirmată în funcție prin decret al Președintelui Republicii Moldova, hotărâre a Parlamentului ori a Guvernului și persoanele cărora persoana publică de rang înalt le-a delegat împuternicirile sale, precum și primarii, președinții de raioane, Guvernatorul (Bașkanul) Găgăuziei și deputații Adunării Populare a Găgăuziei”. În Nota informativă la acest proiect se menționează: „Proiectul presupune modificarea și completarea art.123 CP RM, și anume – introducerea noțiunilor „persoană publică” și „persoană publică de rang înalt”, precum și descrierea semnelor definitorii ale acestora. Prin urmare, sfera noțiunii „persoană publică” va fi conformă rigorilor impuse de Convenția ONU împotriva corupției. Individualizarea propriu-zisă a sancțiunilor corespunzătoare infracțiunii comise, în cazul în care subiect va fi persoana publică și persoana publică de rang înalt, se va face reieșind din statutul, drepturile și obligațiile fiecărei persoane publice luate în parte. Noțiunile „persoană publică” și „persoană publică de rang înalt” se propun, de asemenea, reieșind din principiile generale ale dreptului penal. Adică, în calitate de subiect al infracțiunii poate fi doar persoana, nu funcționarul, noțiune care este prevăzută în alte legi organice” [2].

În procesul discuțiilor asupra proiectului sus-menționat s-a renunțat la noțiunea „persoană publică de rang înalt”, optându-se pentru noțiunea „persoană cu funcție de demnitate publică”.

Astfel, la 02.12.2011 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea privind modificarea și completarea unor acte legislative [3]. Printre rezultatele adoptării acestei legi se numără completarea art.123 CP RM cu alineatul (3) având următoarea dispoziție: „Prin „persoană cu funcție de demnitate publică” se înțelege: persoana al cărei mod de numire sau de alegere este reglementat de Constituția Republicii Moldova sau care este investită în funcție, prin numire sau prin alegere, de către Parlament, Președintele Republicii Moldova sau Guvern, în condițiile legii; consilierul local; deputatul în Adunarea Populară a Găgăuziei; persoana careia persoana cu funcție de demnitate publică i-a delegat împuternicirile sale”.

Cu această ocazie, consemnăm că persoana cu funcție de demnitate publică este subiect al infracțiunilor prevăzute la alin.(2) art.140, lit.f) alin.(3) art.158, lit.e) alin.(2) art.165, lit.e) alin.(2) și lit.e) alin.(4) art.166¹, lit.d) alin.(2) art.168, alin.(2) art.180², lit.c) alin.(3) art.205, lit.c) alin.(3) art.206, lit.d) alin.(2) art.220, lit.c) alin.(4) art.240, lit.a) alin.(3) art.324, lit.b) alin.(2) art.327, lit.b) alin.(3) art.328, alin.(2) art.330², lit.b) alin.(2) art.332, lit.c) alin.(2) art.332¹, lit.a) alin.(3) art.332² și lit.d) alin.(2) art.362¹ CP RM. În afară de aceasta, infracțiunile prevăzute la lit.a¹) alin.(3) art.325 și la alin.(1) art.326 CP RM sunt săvârșite în privința unei persoane cu funcție de demnitate publică.

Dispoziția de la alin.(3) art.123 CP RM a fost supusă unor amendamente prin: 1) Legea pentru modificarea articolului 123 din Codul penal al Republicii Moldova, nr.985-XV din 18 aprilie 2002, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 20.12.2013 [4] (în continuare – Legea nr.318/2013); 2) Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 01.07.2016 [5] (în continuare – Legea nr.152/2016).

Astfel, în varianta sa în vigoare, alin.(3) art.123 CP RM are următoarea dispoziție: „Prin „persoană cu funcție de demnitate publică” se înțelege: persoana al cărei mod de numire sau de alegere este reglementat de Constituția Republicii Moldova sau care este investită în funcție, prin numire sau prin alegere, de către Parlament, Președintele Republicii Moldova sau Guvern, altă persoană cu funcție de demnitate publică stabilită prin lege; persoana careia persoana cu funcție de demnitate publică i-a delegat împuternicirile sale”.

În cele ce urmează vom analiza impactul amendamentelor, operate prin Legea nr.318/2013 și prin Legea nr.152/2016, asupra înțelesului noțiunii „persoană cu funcție de demnitate publică”.

Rezultate obținute și discuții

1. Prin Legea nr.318/2013, din alin.(3) art.123 CP RM a fost exclus textul „consilierul local; deputatul în Adunarea Populară a Găgăuziei;”.

În Nota informativă la proiectul care se află la baza acestei legi se menționează: „Introducerea în textul alineatului menționat (se are în vedere alin.(3) art.123 CP RM – *n.a.*) a funcției de consilier local și a celei de deputat în Adunarea Populară a Găgăuziei este una alogică și contrară prevederilor Legii nr.199/2010 (se are în vedere Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 16.07.2010 [6]), în anexa căreia aceste două funcții nu se regăsesc” [7].

Într-adevăr, la momentul elaborării proiectului sus-menționat lista funcțiilor de demnitate publică din anexa la Legea nr.199/2010 avea următorul conținut:

Președinte al Republicii Moldova;

Președinte al Parlamentului;

Prim-ministru;

Vicepreședinte al Parlamentului;

Prim-viceprim-ministru;

Viceprim-ministru;

Președinte al comisiei permanente a Parlamentului;

Vicepreședinte al comisiei permanente a Parlamentului;

Președinte al fracțiunii parlamentare;

Membru al Biroului permanent al Parlamentului;

Secretar al comisiei permanente a Parlamentului;

Deputat în Parlament;

Ministru;

Viceministru;

Secretar general al Guvernului;

Secretar general adjunct al Guvernului;

Gubernurator (Bașcan) al Unității teritoriale autonome Găgăuzia;

Președinte al Adunării Populare a Unității teritoriale autonome Găgăuzia;

Vicepreședinte al Adunării Populare a Unității teritoriale autonome Găgăuzia;

Președinte al comisiei permanente a Adunării Populare a Unității teritoriale autonome Găgăuzia;

Prim-vicepreședinte și vicepreședinte al Comitetului Executiv al Unității teritoriale autonome Găgăuzia;

Primar General al municipiului Chișinău, primar, viceprimar;

Președinte, vicepreședinte al raionului;

Director general (director) al autorității administrative centrale;

Președinte, judecător, judecător asistent al Curții Constituționale;

Președinte, membru al Consiliului Suprem al Magistraturii cu activitatea de bază în Consiliu;

Președinte, vicepreședinte, judecător al Curții Supreme de Justiție;

Președinte, vicepreședinte, judecător al curții de apel;

Președinte, vicepreședinte, judecător al judecătoriei;

Procuror General, prim-adjunct al Procurorului General, adjunct al Procurorului General, procurori de toate nivelurile;

Director al Centrului pentru Drepturile Omului, avocat parlamentar;

Președinte, vicepreședinte, membru al Curții de Conturi;

Director, director adjunct al Serviciului de Informații și Securitate;

Președinte, vicepreședinte, secretar al Comisiei Electorale Centrale;

Președinte, membru al Consiliului Coordonator al Audiovizualului;

Președinte, vicepreședinte, membru al Comisiei Naționale a Pieței Financiare;

Președinte, vicepreședinte, membru al Comisiei Naționale de Integritate;

Președinte al Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității;

Gubernurator, prim-vicegubernurator, vicegubernurator al Băncii Naționale a Moldovei;

Director general, director al Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică;

Director, director adjunct al Agenției Naționale pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației;

Președinte, vicepreședinte, membru al Plenului Consiliului Concurenței;

Șef, șef adjunct al oficiului teritorial al Cancelariei de Stat;

Director, director adjunct al Serviciului de Protecție și Pază de Stat;

Director, director adjunct al Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal;

Șef al Centrului Serviciului Civil;

Președinte, prim-vicepreședinte, vicepreședinte, secretar științific general al Academiei de Științe a Moldovei;

Președinte, vicepreședinte, secretar științific al Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare;

Șef al Serviciului de Stat de Curieri Speciali;

Director general al Companiei Naționale de Asigurări în Medicină;

Președinte al Casei Naționale de Asigurări Sociale;

Director al Serviciului de Stat de Arhivă;

Agent guvernamental – reprezentant al Guvernului Republicii Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Totuși, potrivit alin.(1) art.3 al Legii nr.199/2010, „prevederile prezentei legi se aplică persoanelor cu funcție de demnitate publică specificate în anexa la prezenta lege”. Altfel spus, s-ar părea că există funcții de demnitate publică care nu sunt menționate în anexa la Legea nr.199/2010. În acest context, se impune întrebarea: fac oare parte funcțiile de consilier local și de deputat în Adunarea Populară a Găgăuziei din rândul funcțiilor de demnitate publică care nu sunt consemnate în anexa la Legea nr.199/2010?

Considerăm că răspunsul la această întrebare este negativ. Or, din art.2 al Legii privind statutul alesului local, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 02.02.2000 [8], aflăm că atât consilierul local, cât și deputatul în Adunarea Populară a Găgăuziei, au statutul de ales local: „În sensul prezentei legi, noțiunea de ales local vizează consilierii consiliilor satești (comunale), orașenești (municipale), raionale și ai consiliului municipal Chișinău, deputații în Adunarea Populară a Găgăuziei, primarii și viceprimarii, președinții și vicepreședinții raioanelor” (alin.(1)); „Statutul alesului local se aplică deputatului în Adunarea Populară a Găgăuziei în măsura în care nu contravine statutului deputatului, determinat de către Adunarea Populară în cadrul Legii privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri)” (alin.(2)).

Mai mult, la momentul elaborării proiectului care se află la baza Legii nr.318/2013, la lit.a) alin.(1) art.7 al Legii privind statutul alesului local se stabilea: „Mandatul alesului local este incompatibil cu calitatea de persoană cu funcție de demnitate publică”. Astfel, în acord cu această lege, nici consilierul local, nici deputatul în Adunarea Populară a Găgăuziei nu puteau fi considerați persoane cu funcție de demnitate publică. Ținând cont de prevederea de la lit.a) alin.(1) art.7 al Legii privind statutul alesului local, considerăm oportună eliminarea textului „consilierul local; deputatul în Adunarea Populară a Găgăuziei;” din alin.(3) art.123 CP RM.

Prezintă interes faptul că dispoziția în vigoare de la lit.a) alin.(1) art.7 al Legii privind statutul alesului local are un conținut modificat: „Mandatul alesului local este incompatibil cu exercitarea altei funcții de demnitate publică” (Acest conținut modificat se datorează adoptării de către Parlamentul Republicii Moldova, la 17.06.2016, a Legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative [9] (în continuare – Legea nr.134/2016)). Înseamnă oare aceasta că, în corespundere cu legislația în vigoare, consilierul local și deputatul în Adunarea Populară a Găgăuziei pot fi considerați persoane cu funcție de demnitate publică?

Răspunsul la această întrebare este negativ. El rezultă din Nota informativă la proiectul care se află la baza Legii nr.134/2016: „În conformitate cu prevederile alin.(1) art.7 al Legii nr.768-XVI din 2 februarie 2000 privind statutul alesului local, mandatul alesului local este incompatibil cu: a) calitatea de persoană cu funcție de demnitate publică; ... Anexa la Legea nr.199 din 16 iulie 2010 cu privire la statutul persoanelor cu funcție de demnitate publică stabilește că funcțiile de Primar General al mun. Chișinău, de primar, de viceprimar, de președinte și vicepreședinte de raion sunt considerate funcții de demnitate publică. Astfel, alin.(1) art.7 al Legii privind statutul alesului local oferă posibilitatea interpretării acesteia în sensul că toți primarii, viceprimarii, președinții și vicepreședinții de raioane sunt incompatibili cu funcția deținută... Proiectul de lege vine să clarifice redacția actuală a lit.a) alin.(1) art.7 al Legii privind statutul alesului local, stabilind clar că alesul local va fi în situație de incompatibilitate în cazul în care acesta va deține concomitent o altă funcție de demnitate publică” [10]. Din această Notă informativă deducem că, dintre aleșii locali, doar Primarul General al municipiului Chișinău, primarii, viceprimarii, președintele și vicepreședintele raionului au statutul de persoane cu funcție de demnitate publică. Ceilalți aleși locali (și anume – consilierii consiliilor satești (comunale), orașenești (municipale), raionale și ai consiliului municipal Chișinău; deputații în Adunarea Populară a Găgăuziei) nu au un asemenea statut.

În concluzie, consilierul local și deputatul în Adunarea Populară a Găgăuziei nu sunt persoane cu funcții de demnitate publică nici în sensul Legii nr.199/2010, nici în sensul alin.(3) art.123 CP RM.

2. Prin Legea nr.152/2016, în alin.(3) art.123 CP RM cuvintele „în condițiile legii” au fost substituite cu cuvintele „altă persoană cu funcție de demnitate publică stabilită prin lege”.

În acest mod, definiția noțiunii „persoană cu funcție de demnitate publică” s-a transformat din definiție exhaustivă în definiție exemplificativă. Promovând o asemenea concepție, legiuitorul sugerează că oricare persoană cu funcție de demnitate publică intră sub incidența definiției de la alin.(3) art.123 CP RM. Important este ca statutul unei asemenea persoane să fie confirmat prin lege.

Până la intrarea în vigoare a Legii nr.152/2016, nu oricare persoană cu funcție de demnitate publică intra sub incidența definiției de la alin.(3) art.123 CP RM. Din această perspectivă, R.Popov menționa: „Atenționăm că în anexa la Legea cu privire la funcțiile de demnitate publică sunt menționate persoane cu funcție de demnitate publică care nu sunt consemnate în alin.(3) art.123 CP RM. Considerăm că, în prezența unor astfel de divergențe de ordin legislativ, prioritate are accepțiunea de persoană cu funcție de demnitate publică din alin.(3) art.123 CP RM. Cu alte cuvinte, în contextul legii penale, prin „persoană cu funcție de demnitate publică” trebuie de înțeles numai acea persoană cu funcție de demnitate publică care îndeplinește condițiile stabilite la alin.(3) art.123 CP RM... Este de neînțeles selectivitatea de care a dat dovadă legiuitorul în legătură cu categoriile de persoane cu funcție de demnitate publică care sunt consemnate în alin.(3) art.123 CP RM. Or, persoanele cu funcție de demnitate publică, specificate în anexa la Legea cu privire la funcțiile de demnitate publică, care nu intră sub incidența prevederii de la alin.(3) art.123 CP RM, nu pot avea altă calitate decât cea de persoană publică în sensul prevederii de la alin.(2) art.123 CP RM... Indiferent dacă este sau nu specificată în această anexă, persoana cu funcție de demnitate publică trebuie să îndeplinească condițiile stabilite în art.6 și 7 ale Legii cu privire la funcțiile de demnitate publică” [11, p.194, 195, 197].

Aceste articole ale Legii nr.199/2010 stabilesc: „Ocuparea funcției de demnitate publică are loc prin alegeri sau prin numire, în condițiile legii” (alin.(1) art.6); „În cazul în care ocuparea funcției de demnitate publică are loc prin alegeri, temeiul legal al apariției raportului de exercitare a funcției este validarea mandatului de către autoritatea competentă, dacă legea specială nu prevede altfel” (alin.(2) art.6); „În cazul în care ocuparea funcției de demnitate publică are loc prin numire, temeiul legal al apariției raportului de exercitare a funcției este actul de numire” (alin.(3) art.6); „Pentru ocuparea unor funcții de demnitate publică prin numire se organizează concurs în condițiile legii” (alin.(4) art.6); „Autoritatea competentă să numească în funcție demnitarul respectiv o face din oficiu sau la propunerea autorității/organului abilitat” (alin.(5) art.6); „Demnitarul depune jurământ în cazul în care această obligație este prevăzută de legea specială ce reglementează activitatea acestui demnitar” (alin.(6) art.6); „Mandatul demnitarului este de 4 ani, dacă un alt termen nu este stabilit prin Constituție sau prin legea specială ce reglementează activitatea acestui demnitar” (alin.(1) art.7); „Exercitarea funcției de demnitate publică nu este limitată de un anumit număr de mandate, cu excepția cazurilor când legea specială ce reglementează activitatea demnitarului prevede altfel” (alin.(2) art.7); „În cazul în care termenul regulamentar de exercitare a mandatului expiră sau a expirat, iar succesorul de competență nu intră în exercitarea mandatului, demnitarul continuă să-și exercite mandatul până la ocuparea funcției de către succesorul de competență (alin.(3) art.7).

Supra am afirmat că statutul de persoană cu funcție de demnitate publică trebuie să fie confirmat prin lege. Spunem „prin lege” și avem în vedere, în primul rând, alin.(3) art.123 CP RM. Din această normă reiese că au statutul de persoană cu funcție de demnitate publică: persoana al cărei mod de numire sau de alegere este reglementat de Constituția Republicii Moldova sau care este investită în funcție, prin numire sau prin alegere, de către Parlament, Președintele Republicii Moldova sau Guvern, altă persoană cu funcție de demnitate publică stabilită prin lege; persoana căreia persoana cu funcție de demnitate publică i-a delegat împuternicirile sale.

Sintagma „altă persoană cu funcție de demnitate publică stabilită prin lege” arată că alin.(3) art.123 CP RM constituie o normă divizată de referire. În opinia expusă de A.Boroi, M.Gorunescu și M.Popescu, „normă divizată este norma penală care se completează cu o altă normă, fie din aceeași lege, fie din altă lege (pluri-textual)... Normă divizată de referire este acea normă care se completează, se întregește cu ajutorul altei norme (normă complinitoare). Orice modificare a normei complinitoare va atrage implicit și modificarea normei de referire, deoarece aceasta urmează soarta normei complinitoare” [12, p.289].

Care sunt normele complinitoare pentru alin.(3) art.123 CP RM? În alți termeni, care norme complinitoare cuprind conținutul noțiunii „altă persoană cu funcție de demnitate publică stabilită prin lege”, specificate în alin.(3) art.123 CP RM?

Considerăm că anexa la Legea nr.199/2010 reprezintă o astfel de normă complinitoare. În varianta sa în vigoare, această anexă stabilește că funcții de demnitate publică sunt:

- Președinte al Republicii Moldova;
- Președinte al Parlamentului;
- Prim-ministru;
- Vicepreședinte al Parlamentului;
- Prim-viceprim-ministru;
- Viceprim-ministru;

Președinte al comisiei permanente a Parlamentului;
 Vicepreședinte al comisiei permanente a Parlamentului;
 Președinte al fracțiunii parlamentare;
 Membru al Biroului permanent al Parlamentului;
 Secretar al comisiei permanente a Parlamentului;
 Deputat în Parlament;
 Ministru;
 Viceministru;
 Secretar general al Guvernului;
 Secretar general adjunct al Guvernului;
 Guvernator (Bașcan) al Unității teritoriale autonome Găgăuzia;
 Președinte al Adunării Populare a Unității teritoriale autonome Găgăuzia;
 Vicepreședinte al Adunării Populare a Unității teritoriale autonome Găgăuzia;
 Președinte al comisiei permanente a Adunării Populare a Unității teritoriale autonome Găgăuzia;
 Prim-vicepreședinte și vicepreședinte al Comitetului Executiv al Unității teritoriale autonome Găgăuzia;
 Primar General al municipiului Chișinău, primar, viceprimar;
 Președinte, vicepreședinte al raionului;
 Director general (director) al autorității administrative centrale;
 Președinte, judecător, judecător asistent al Curții Constituționale;
 Președinte, membru al Consiliului Superior al Magistraturii cu activitatea de bază în Consiliu;
 Președinte, vicepreședinte, judecător al Curții Supreme de Justiție;
 Președinte, vicepreședinte, judecător al curții de apel;
 Președinte, vicepreședinte, judecător al judecătoriei;
 Procuror General, prim-adjunct al Procurorului General, adjunct al Procurorului General, procurori de toate nivelurile;
 Avocat al Poporului, Avocat al Poporului pentru drepturile copilului, adjunct al Avocatului Poporului;
 Președinte, vicepreședinte, membru al Curții de Conturi;
 Director, director adjunct al Serviciului de Informații și Securitate;
 Director, director adjunct al Centrului Național Anticorupție;
 Președinte, vicepreședinte, secretar al Comisiei Electorale Centrale;
 Președinte, membru al Consiliului Coordonator al Audiovizualului;
 Președinte, vicepreședinte, membru al Comisiei Naționale a Pieței Financiare;
 Președinte, vicepreședinte al Autorității Naționale de Integritate;
 Președinte al Consiliului pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității;
 Guvernator, prim-viceguvernator, viceguvernator al Băncii Naționale a Moldovei, membru al Consiliului de supraveghere al Băncii Naționale a Moldovei;
 Director general, director al Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică;
 Director, director adjunct al Agenției Naționale pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației;
 Președinte, vicepreședinte, membru al Plenului Consiliului Concurenței;
 Șef, șef adjunct al oficiului teritorial al Cancelariei de Stat;
 Director, director adjunct al Serviciului de Protecție și Pază de Stat;
 Director, director adjunct al Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal;
 Șef al Centrului Serviciului Civil;
 Președinte, prim-vicepreședinte, vicepreședinte, secretar științific general al Academiei de Științe a Moldovei;
 Președinte, vicepreședinte, secretar științific al Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare;
 Șef al Serviciului de Stat de Curieri Speciali;
 Director general, director general adjunct al Agenției Naționale pentru Siguranța Alimentelor;
 Director general al Companiei Naționale de Asigurări în Medicină;
 Președinte al Casei Naționale de Asigurări Sociale;
 Director al Serviciului de Stat de Arhivă;
 Agent guvernamental – reprezentant al Guvernului Republicii Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Există oare alte norme (în afară de anexa nominalizată mai sus) care îndeplinesc rolul de norme complinitoare față de alin.(3) art.123 CP RM? Premisa pentru formularea unei astfel de întrebări o constituie următoarele prevederi ale Legii nr.199/2010: „Demnitarii sunt persoane care exercită funcții de demnitate publică în temeiul Constituției, al prezentei legi și al altor acte legislative (sublinierea ne aparține – *n.a.*)” (alin.(3) art.2); „Prevederile prezentei legi se aplică persoanelor cu funcție de demnitate publică specificate în anexa la prezenta lege” (alin.(1) art.3). Astfel, se creează impresia că ar putea exista persoane cu funcție de demnitate publică care nu sunt specificate în anexa la Legea nr.199/2010 și cărora nu li se aplică prevederile acestei legi.

Considerăm că această impresie este falsă. Alineatul (3) art.123 CP RM, complinit de anexa la Legea nr.199/2010, sunt singurele norme care stabilesc conținutul noțiunii „persoană cu funcție de demnitate publică”. Alte norme pot doar să dezvolte prevederile acestora, fără a le lărgi sfera de incidență. Printre astfel de norme dezvoltătoare consemnăm:

– alin.(3) art.17 din Codul electoral, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 21.11.1997 [13]: „Președintele, vicepreședintele și secretarul Comisiei Electorale Centrale dețin funcții de demnitate publică obținute prin numire și se supun prevederilor legislației cu privire la statutul persoanelor care exercită funcții de demnitate publică”;

– alin.(5¹) art.4² al Legii cu privire la energetică, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 19.02.1998 [14]: „Directorul general și directorul Consiliului de administrație ai Agenției Naționale de Reglementare în Energetică dețin funcții de demnitate publică prin numire și se supun prevederilor legislației cu privire la statutul persoanelor care exercită funcții de demnitate publică”;

– art.13¹ al Legii privind Comisia Națională a Pieței Financiare, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 12.11.1998 [15]: „Președintele, vicepreședintele, membrii Consiliului de administrație al Comisiei Naționale a Pieței Financiare dețin funcții de demnitate publică prin numire”;

– alin.(2¹) art.45 al Legii privind sistemul public de asigurări sociale, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 08.07.1999 [16]: „Președintele Casei Naționale de Asigurări Sociale este persoană cu funcție de demnitate publică”;

– alin.(3) art.82 din Codul cu privire la știință și inovare, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova 15.07.2004 [17]: „Președintele Academiei de Științe a Moldovei este persoană cu funcție de demnitate publică”;

– alin.(4) art.83 din Codul cu privire la știință și inovare: „Prim-vicepreședintele și vicepreședintele Academiei de Științe a Moldovei sunt persoane cu funcție de demnitate publică”;

– alin.(1) art.84 din Codul cu privire la știință și inovare: „Secretarul științific general al Academiei de Științe a Moldovei este persoană cu funcție de demnitate publică”;

– alin.(4) art.93 din Codul cu privire la știință și inovare: „Funcțiile de președinte, vicepreședinte și secretar științific al Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare sunt funcții de demnitate publică”;

– alin.(1) art.8 al Legii Serviciului de Stat de Curieri Speciali, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 02.12.2004 [18]: „Șeful Serviciului de Stat de Curieri Speciali este persoană cu funcție de demnitate publică”.

Există și alte asemenea legi speciale ce reglementează activitatea persoanelor cu funcție de demnitate publică și care dezvoltă prevederile alin.(3) art.123 CP RM și ale anexei la Legea nr.199/2010.

Concluzii

Dispoziția alin.(3) art.123 CP RM a fost supusă unor amendamente prin Legea nr.318/2013 și prin Legea nr.152/2016. În rezultatul acestor amendamente: din respectiva dispoziție a fost exclus textul „consilierul local; deputatul în Adunarea Populară a Găgăuziei”; în dispoziția de la alin.(3) art.123 CP RM, cuvintele „în condițiile legii” au fost substituite cu cuvintele „altă persoană cu funcție de demnitate publică stabilită prin lege”. Consilierul local și deputatul în Adunarea Populară a Găgăuziei nu sunt persoane cu funcții de demnitate publică nici în sensul Legii nr.199/2010, nici în sensul alin.(3) art.123 CP RM. În rezultatul adoptării Legii nr.152/2016, definiția noțiunii „persoană cu funcție de demnitate publică” s-a transformat din definiție exhaustivă în definiție exemplificativă. Promovând o asemenea concepție, legiuitorul sugerează că oricare persoană cu funcție de demnitate publică intră sub incidența definiției de la alin.(3) art.123 CP RM. Important este ca statutul unei asemenea persoane să fie confirmat prin lege. În acest context, prin „lege” se are în vedere, în primul rând, alin.(3) art.123 CP RM. Sintagma „altă persoană cu funcție de demnitate publică stabilită prin lege” din alin.(3) art.123 CP RM arată că această normă constituie o normă divizată de referire. Este falsă impresia că ar exista persoane cu funcție de demnitate publică care nu sunt specificate în anexa la

Legea nr.199/2010 și cărora nu li se aplică prevederile acestei legi. Alineatul (3) art.123 CP RM, complinit de anexa la Legea nr.199/2010, sunt singurele norme care stabilesc conținutul noțiunii „persoană cu funcție de demnitate publică”. Alte norme pot doar să dezvolte prevederile acestora, fără a le lărgi sfera de incidență. Printre astfel de norme dezvoltătoare se numără: alin.(3) art.17 din Codul electoral; alin.(5¹) art.4² al Legii cu privire la energetică; art.13¹ al Legii privind Comisia Națională a Pieței Financiare; alin.(2¹) art.45 al Legii privind sistemul public de asigurări sociale; alin.(3) art.82, alin.(4) art.83, alin.(1) art.84 și alin.(4) art.93 din Codul cu privire la știință și inovare; alin.(1) art.8 al Legii Serviciului de Stat de Curieri Speciali etc.

Referințe:

1. Proiectul de Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Codul penal – art.123, 123¹, 140 ș.a.; Codul de procedură penală – art.202, 203, 205 ș.a.).
<http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/657/language/ro-RO/Default.aspx>
2. Notă informativă la proiectul de Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Codul penal – art.123, 123¹, 140 ș.a.; Codul de procedură penală – art.202, 203, 205 ș.a.).
<http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/657/language/ro-RO/Default.aspx>
3. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.25-28.
4. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr.17-23.
5. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.245-246.
6. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.194-196.
7. Notă informativă la proiectul de Lege pentru modificarea Codului penal al Republicii Moldova. [Accesat: 07.09.2016] Disponibil: <http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/2010/language/ro-RO/Default.aspx>
8. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.34.
9. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.245-246.
10. Notă informativă la proiectul de Lege pentru completarea articolului 7 alineatul (1) litera a) din Legea nr.768- XIV din 2 februarie 2000 privind statutul alesului local. [Accesat: 07.09.2016] Disponibil: http://www.justice.gov.md/public/files/transparența_in_procesul_decizional/coordonare/2015/Not_informativ.pdf
11. POPOV, R. *Subiectul infracțiunilor prevăzute în Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal*. Chișinău: CEP USM, 2012. 315 p. ISBN 978-9975-71-307-8
12. BOROI, A., GORUNESCU, M., POPESCU, M. *Dicționar de drept penal*. București: ALL Beck, 2004. 424 p. ISBN 973-655-435-X
13. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.8.
14. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.50-51.
15. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr.22-23.
16. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr.1-4.
17. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2004, nr.125-129.
18. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2005, nr.1-4.

Prezentat la 13.09.2016

CZU: 343.21:340.134:343.5

IMPLICAȚIILE JURIDICO-PENALE ALE ADOPTĂRII LEGII NR.133/2016 ȘI A LEGII NR.134/2016

Sergiu BRÎNZA, Vitalie STATI

Universitatea de Stat din Moldova

Obiectul investigației de față îl constituie implicațiile juridico-penale ale adoptării Legii nr.133/2016 și a Legii nr.134/2016. Se stabilește că obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.330¹ CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la buna desfășurare a activității de serviciu în sfera publică, care implică inviolabilitatea secretului informațiilor din declarațiile de avere și interese personale. Se arată că obiectul imaterial al infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.330¹ CP RM îl reprezintă informațiile din declarațiile de avere și interese personale, informații devenite cunoscute în procesul îndeplinirii atribuțiilor de serviciu sau al exercitării controlului. Se argumentează că victimă a acestei infracțiuni este persoana care are una dintre următoarele calități speciale: 1) subiect al declarării (inclusiv subiect al declarării, care este ofițer de informații și securitate sau ofițer de investigații din cadrul unei subdiviziuni cu misiuni speciale a Ministerului Afacerilor Interne, a Ministerului Apărării, a Autorității Naționale Anticorupție, a Serviciului de Informații și Securitate, a Serviciului de Protecție și Pază de Stat, a Departamentului instituțiilor penitenciare al Ministerului Justiției ori a Serviciului Vamal); 2) membru al familiei subiectului declarării; 3) concubin/concubină al/a subiectului declarării. Sunt analizate modalitățile normative alternative ale acțiunii prejudiciabile specificate la alin.(3) art.330¹ CP RM: 1) divulgare; 2) publicare. Se arată că subiectul infracțiunii specificate la alin.(3) art.330¹ CP RM trebuie să aibă una dintre următoarele calități speciale: 1) persoană responsabilă de colectarea declarațiilor de avere și interese personale, desemnată de conducătorul uneia dintre organizațiile publice în care activează persoanele care, în conformitate cu Legea nr.133/2016, au obligația de a depune astfel de declarații; 2) președinte, vicepreședinte, inspector de integritate sau membru al personalului Autorității Naționale de Integritate; 3) membru al Consiliului de Integritate. Se demonstrează de ce nu a fost oportună completarea art.352¹ CP RM cu alineatul (2). Se stabilește că, în cazul infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.352¹ CP RM, obiectul juridic special îl formează relațiile sociale cu privire la încrederea publică în declarațiile de avere și interese personale. Se ajunge la concluzia că, în ipoteza includerii intenționate a unor date incomplete sau false în declarația de avere și interese personale, infracțiunea examinată are obiect material: declarația autentică de avere și interese personale. În aceeași ipoteză, produsul infracțiunii specificate la alin.(2) art.352¹ CP RM îl constituie declarația de avere și interese personale conținând date incomplete sau false. Se arată că fapta prejudiciabilă prevăzută la alin.(2) art.352¹ CP RM cunoaște două modalități normative cu caracter alternativ: una dintre aceste modalități corespunde acțiunii, iar a doua corespunde inacțiunii. Se relevă că scopul infracțiunii specificate la alin.(2) art.352¹ CP RM se exprimă în scopul subiectului de a ascunde îmbogățirea sa fără justă cauză. Se argumentează că subiectul infracțiunii examinate are calitatea specială de subiect al declarării în sensul art.3 al Legii nr.133/2016.

Cuvinte-cheie: *declarație de avere și interese personale, informații, date, divulgare, publicare, includere, date incomplete sau false, neincludere, subiect al declarării.*

THE JURIDICAL-PENAL IMPLICATIONS OF THE ADOPTION OF LAW NO.133/2016 AND LAW NO.134/2016

The subject of the present investigation is the juridical-penal implications of the adoption of Law No.133/2016 and Law No.134/2016. As a result, there is established that the special legal object of the offence specified in par.(3) art.330¹ PC RM is represented by the social relations with regard to the proper conduct of work activities in the public sector, which involves, among other thing, assuring the inviolability of secret information made in the declarations of wealth and personal interests. It is pointed out that the immaterial object of the offence under par.(3) art.330¹ PC RM is the information from the declarations of wealth and personal interests, information that has become known in the process of performance of work duties or by exercising control. It is argued that the victim of the offence in question is the person who has any of the following special qualities: 1) the subject of made declaration (including the person working as an information and security officer or as an investigations officer within a special missions subdivision of the Ministry of Internal Affairs, the Ministry of Defense, the National Anticorruption Authority, the Information and Security Service, the State Protection and Guard Service, of the Department of penitentiary institutions of the Ministry of Justice or the Customs Service); 2) a family member of the subject of made declaration; 3) the concubine of the subject of made declaration. There are also analyzed the alternative normative proceedings of the prejudicial act set forth in par.(3) art.330¹ PC RM: 1) the disclosure; 2) the publication. It is shown that the subject of the offence under par.(3) art.330¹ PC RM must have one of the following special qualities: 1) the person in charge of collecting the declarations of wealth and personal interests, designated by the chairman of one of the public institutions where all employees,

according to Law No.133/2016, are required to file such declarations; 2) the President, the Vice President, the integrity inspector or any other member of the staff of the National Integrity Authority; 3) a member of the Integrity Council. It is also emphasized why it was not appropriate to supplement art.352¹ PC RM with paragraph (2). It is then established that, with regard to the offence referred to at par.(2) art.352¹ PC RM, the special legal object is formed by the social relations on the public trust in the declarations of wealth and personal interests. On this issue, it is concluded that, if several incomplete or false information is intentionally included in the declarations of wealth and personal interests, the offence in question has a material object, which is the genuine declaration of wealth and personal interests. In the same line of ideas, the outcome of the offence specified in par.(2) art.352¹ PC RM is the declaration of wealth and personal interests containing incomplete or false information. It is argued that the prejudicial act referred to at par.(2) art.352¹ PC RM has two alternative normative proceedings, of action and of inaction. It is revealed that the purpose of the offence specified in par.(2) art.352¹ PC RM is manifested by the subject's desire to cover his/her unjust enrichment. It is then established that the subject of the offence in question has the special quality of the subject of made declaration, within the meaning of art.3 of Law No.133/2016.

Keywords: *declaration of wealth and personal interests, information, data, disclosure, publication, to present, incomplete or false information, to omit, the subject to made declaration.*

Introducere

La 17.06.2016 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea privind declararea averii și a intereselor personale [1] (în continuare – Legea nr.133/2016). Potrivit alin.(4) art.25 al numitei legi, la data intrării în vigoare a acestei legi¹ se abrogă Legea privind declararea și controlul veniturilor și al proprietății persoanelor cu funcții de demnitate publică, judecătorilor, procurorilor, funcționarilor publici și a unor persoane cu funcție de conducere, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 19.07.2002 [2].

În corespundere cu alin.(1) art.23 al Legii nr.133/2016, încălcarea prevederilor acestei legi atrage răspundere disciplinară, contravențională, civilă sau penală, după caz.

În legătură cu aceasta, menționăm că la 17.06.2016 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat și Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative [3] (în continuare – Legea nr.134/2016). Conform alin.1 art.XVIII al acestei legi, Codul penal a fost modificat după cum urmează: în titlul și în textul articolului 330¹ cuvintele „cu privire la venituri și proprietate” au fost substituite cu cuvintele „de avere și interese personale”.

După această modificare, titlul și textul art.330¹ CP RM au următorul conținut:

„Articolul 330¹. Încălcarea regimului de confidențialitate a informațiilor din declarațiile de avere și interese personale

(3) Divulgarea sau publicarea intenționată a informațiilor din declarațiile de avere și interese personale de către persoanele cărora aceste informații le-au devenit cunoscute în procesul îndeplinirii atribuțiilor de serviciu sau al exercitării controlului

se pedepsește cu amendă în mărime de la 150 la 300 unități convenționale, cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 1 la 5 ani”.

De asemenea, prin Legea nr.134/2016 a fost modificat și completat art.352¹ CP RM. Astfel, în conformitate cu alin.2 art.XVIII al legii în cauză, alineatul unic al art. 352¹ a devenit alineatul (1); articolul 352¹ a fost completat cu alineatul (2) având următorul conținut:

„(2) Includerea intenționată a unor date incomplete sau false, neincluderea intenționată a unor date în declarația de avere și interese personale

se pedepsesc cu amendă în mărime de la 400 la 600 unități convenționale sau cu închisoare de până la 1 an, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani”.

După ce am punctat aceste amendamente, vom stabili implicațiile juridico-penale ale acestora.

Rezultate obținute și discuții

1. Vom începe investigația noastră cu analiza impactului pe care adoptarea Legii nr.133/2016 și a Legii nr.134/2016 îl are asupra interpretării dispoziției art.330¹ CP RM.

¹ În conformitate cu alin.(1) art.24 al Legii nr.133/2016, această lege intră în vigoare la 1 august 2016, cu excepția prevederilor articolului 7, care vor intra în vigoare la 1 ianuarie 2018.

În aparență, adoptarea acestor două acte legislative are ca efect doar modificarea conținutului obiectului imaterial al infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.330¹ CP RM. În realitate, efectul adoptării Legii nr.133/2016 și a Legii nr.134/2016 are un caracter sistemic și își găsește exprimare în privința tuturor elementelor constitutive ale infracțiunii în cauză.

La concret, după intrarea în vigoare a acestor două acte legislative conținutul constitutiv al infracțiunii specificate la alin.(3) art.330¹ CP RM este următorul:

Obiectul juridic special al acestei infracțiuni îl constituie relațiile sociale cu privire la buna desfășurare a activității de serviciu în sfera publică, care implică inviolabilitatea secretului informațiilor din declarațiile de avere și interese personale.

Obiectul imaterial al infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.330¹ CP RM îl reprezintă informațiile din declarațiile de avere și interese personale, informații devenite cunoscute în procesul îndeplinirii atribuțiilor de serviciu sau al exercitării controlului.

Potrivit alin.(1) art.5 al Legii nr.133/2016, „declarația de avere și interese personale reprezintă un act personal și irevocabil al subiectului declarării, depus sub formă de document electronic pe propria răspundere”. Modelul acestei declarații este prezentat în anexa nr.1 la numita lege.

Despre calitatea specială a *victimei* respectivei infracțiuni aflăm din art.9 al Legii nr.133/2016: nu sunt publice și constituie informații cu acces limitat datele conținute în declarațiile de avere și interese personale referitoare la numărul de identificare atribuit subiectului declarării, domiciliul și numărul de telefon al subiectului declarării, numele, prenumele, anii de naștere, adresele și numerele de identificare ale membrilor de familie și ale concubinului/concubinei lui, adresele și numerele cadastrale ale bunurilor imobile, numerele de înmatriculare ale bunurilor mobile, numerarul în monedă națională sau valută străină care nu face obiectul depunerilor financiare, numerele conturilor bancare, bunurile sub formă de metale sau pietre prețioase, obiectele de artă și de cult, obiectele ce fac parte din patrimoniul cultural național sau universal, colecțiile de artă, de numismatică, de filatelie, de arme și semnătura subiectului declarării (alin.(2)); declarațiile ofițerilor de informații și securitate și ale ofițerilor de investigații din cadrul subdiviziunilor cu misiuni speciale ale Ministerului Afacerilor Interne, ale Ministerului Apărării, ale Autorității Naționale Anticorupție, ale Serviciului de Informații și Securitate, ale Serviciului de Protecție și Pază de Stat, ale Departamentului instituțiilor penitenciare al Ministerului Justiției sau ale Serviciului Vamal nu sunt publice, dar se transmit Autorității Naționale de Integritate pentru control (alin.(3)).

Așadar, victimă a infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.330¹ CP RM este persoana care are una dintre următoarele calități speciale: 1) subiect al declarării (inclusiv subiect al declarării, care este ofițer de informații și securitate sau ofițer de investigații din cadrul unei subdiviziuni cu misiuni speciale a Ministerului Afacerilor Interne, a Ministerului Apărării, a Autorității Naționale Anticorupție, a Serviciului de Informații și Securitate, a Serviciului de Protecție și Pază de Stat, a Departamentului instituțiilor penitenciare al Ministerului Justiției ori a Serviciului Vamal); 2) membru al familiei subiectului declarării; 3) concubin/concubină al/a subiectului declarării.

Care este înțelesul noțiunii „subiect al declarării”? Potrivit art.3 al Legii nr.133/2016, subiecții ai declarării averii și a intereselor personale sunt: a) persoanele care dețin funcțiile de demnitate publică prevăzute în anexa la Legea cu privire la statutul persoanelor cu funcții de demnitate publică, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 16.07.2010 [4]; b) membrii Consiliului de observatori al instituției publice naționale a audiovizualului Compania „Teleradio-Moldova”; consilierii consiliilor sătești (comunale), orașenești (municipale), raionale; deputații Adunării Populare a unității teritoriale autonome Găgăuzia; c) membrii Consiliului Superior al Magistraturii și ai Consiliului Superior al Procurorilor din rândul profesorilor; d) membrii nepermanenți ai Comisiei Electorale Centrale; e) conducătorii organizațiilor publice și adjuncții acestora; f) personalul din cabinetele persoanelor cu funcții de demnitate publică; g) funcționarii publici, inclusiv cei cu statut special; h) membrii Consiliului de Integritate; i) membrii colegiilor/comisiilor de admitere în profesie, de evaluare, disciplinare și/sau de etică a profesiilor conexe justiției.

Articolul 2 al aceiași legi stabilește: membru de familie este soțul/soția, copilul minor, inclusiv cel adoptiv sau persoana aflată la întreținerea subiectului declarării; concubin/concubină este partenerul/partenera împreună cu care subiectul declarării a conviețuit și a deținut, a folosit sau a dispus în comun de unul sau mai multe bunuri în anul fiscal precedent, fără încheierea căsătoriei.

Atragem atenția asupra faptului că, în contextul infracțiunii specificate la alin.(3) art.330¹ CP RM, interpretarea noțiunii „membrul familiei subiectului declarării” se face în acord cu definiția reprodusă *supra*, nu în acord cu definiția din art.133¹ CP RM.

Latura obiectivă a infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.330¹ CP RM constă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiune.

Această acțiune este comisă în privința informațiilor din declarațiile de avere și interese personale, informații devenite cunoscute în procesul îndeplinirii atribuțiilor de serviciu sau al exercitării controlului. Modalitățile normative alternative ale acțiunii prejudiciabile specificate la alin.(3) art.330¹ CP RM sunt: 1) divulgare; 2) publicare.

Prin „divulgare” trebuie de înțeles darea în vileag a informațiilor corespunzătoare față de anumite persoane care nu trebuiau să le cunoască. Divulgarea poate fi făcută pe cale verbală sau în scris. La calificare nu are importanță dacă informațiile, care constituie obiectul imaterial al infracțiunii analizate, au fost transmise unei singure persoane, câtorva persoane sau unui cerc larg de persoane. O asemenea împrejurare poate fi luată în considerare la individualizarea pedepsei.

Prin „publicare” trebuie de înțeles editarea sau punerea în circulație a informațiilor corespunzătoare ori deschiderea accesului la aceasta prin sistemele electronice de informare. În cazul publicării, informațiile care reprezintă obiectul imaterial al infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.330¹ CP RM sunt transmise unui cerc larg de persoane. Sub acest aspect, publicarea comportă, de cele mai dese ori, un grad prejudiciabil comparativ mai mare decât cel al divulgării. Mijloacele de săvârșire a infracțiunii în cazul publicării pot fi următoarele: mass-media scrisă sau electronică; foile volante; afișele, inclusiv afișele electronice, etc.

Concretizată în oricare din modalitățile sale normative, acțiunea prejudiciabilă specificată la alin.(3) art.330¹ CP RM constituie o violare a interdicției de nedivulgare și nepublicare a informațiilor din declarațiile de avere și interese personale, informații devenite cunoscute în procesul îndeplinirii atribuțiilor de serviciu sau al exercitării controlului. Această interdicție rezultă din art.8 al Legii nr.133/2016: „Președintele, vicepreședintele, inspectorii de integritate și personalul Autorității Naționale de Integritate, precum și membrii Consiliului de Integritate cărora le-au devenit cunoscute date și informații care nu sunt publice ori care constituie secret de stat, secret bancar, secret comercial sau fiscal sunt obligați să nu divulge aceste informații în timpul exercitării funcțiilor lor, precum și după încetarea acestora”. De asemenea, în corespundere cu alin.(11) art.24 al Legii nr.133/2016, „încălcarea regimului de confidențialitate a informațiilor conținute în declarațiile de avere și interese personale, prevăzute la alin.(2) și (3) art.9, se sancționează conform legii”. Această din urmă normă se referă la persoanele responsabile de colectarea declarațiilor de avere și interese personale, desemnate de conducătorii organizațiilor publice².

Totuși, în alin.(3) art.5 al aceleiași legi se conține o mențiune cu caracter derogatoriu, de care nu ne putem abstrage: „Declarația este un act public, cu excepția informațiilor prevăzute la alin.(2) și (3) art.9, iar informațiile conținute în declarație nu pot fi utilizate în scopuri publicitare”. Așadar, există situații când informațiile cu privire la declararea averii și intereselor personale pot fi comunicate altor persoane, astfel încât să nu fie aplicabil alin.(3) art.330¹ CP RM. În aceste situații, răspunderea penală nu se va aplica, pentru că destinatarii informațiilor specificate au dreptul să o cunoască. Deci, nu vor suferi atingere valoarea socială și relațiile sociale aferente, care reprezintă obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.330¹ CP RM.

În conformitate cu alin.(4) art.24 al Legii nr.133/2016, declarațiile de avere și interese personale depuse în condițiile alin.(3) din acest articol se publică pe pagina web oficială a Autorității Naționale de Integritate în termen de 30 de zile de la depunere, asigurând accesul permanent la acestea, cu excepția datelor prevăzute la alin.(2) și (3) art.9 al Legii nr.133/2016.

Informațiile privind situația averii țin de viața privată. De aceea, aplicarea alin.(3) art.330¹ CP RM nu exclude aplicarea alin.(2) art.177 CP RM, atunci când informațiile din declarația de avere și interese personale privind viața privată a subiectului declarării, a membrului familiei acestuia sau a concubinului/concubinei unui astfel de subiect sunt răspândite fără consimțământul victimei.

² Conform art.2 al Legii nr.133/2016, organizație publică reprezintă: orice autoritate publică (autoritate judecătorească; autoritate de jurisdicție; autoritate a administrației publice centrale sau locale; autoritate administrativă din subordinea acestora; autoritate publică autonomă); instituție publică; organizație de stat; organ de stat; organ colegial cu statut de persoană juridică de drept public; organ de autoadministrare; întreprindere de stat sau municipală; societate comercială sau instituție financiară cu capital majoritar de stat.

În altă privință, remarcăm existența, în raport cu alin.(3) art.330¹ CP RM, a unei norme conexe nepenale. Este vorba despre alin.(10) art.24 al Legii nr.133/2016, care prevede: „Neîndeplinirea de către persoana responsabilă de colectarea declarațiilor a atribuțiilor prevăzute de prezentul articol constituie abatere disciplinară”. Această normă este funcțională în cazul oricărei încălcări a modului de păstrare și utilizare a informațiilor din declarațiile de avere și interese personale, cu excepția divulgării sau publicării unor asemenea declarații. De exemplu, pierderea, distrugerea sau deteriorarea declarațiilor corespunzătoare, ca urmare a încălcării modului de păstrare și utilizare a informațiilor din declarațiile cu privire la venituri și proprietate, atrage răspunderea conform alin.(10) art.24 al Legii nr.133/2016, nu conform alin.(3) art.330¹ CP RM.

Infrațiunea prevăzută la alin.(3) art.330¹ CP RM este o infrațiune formală. Ea se consideră consumată din momentul divulgării sau publicării informațiilor din declarațiile de avere și interese personale, când aceste declarații au devenit cunoscute chiar și unei singure persoane care nu avea dreptul să le afle.

Latura subiectivă a infrațiunii specificate la alin.(3) art.330¹ CP RM se caracterizează prin intenție directă. Motivele acestei infrațiuni pot fi: răzbunare; ură; interesul material etc.

Subiectul infrațiunii prevăzute la alin.(3) art.330¹ CP RM este persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii faptei a atins vârsta de 16 ani. În plus, subiectul infrațiunii analizate se caracterizează printr-o calitate specială. Despre aceasta ne vorbește formularea din alin.(3) art.330¹ CP RM: „de către persoanele cărora aceste informații le-au devenit cunoscute în procesul îndeplinirii atribuțiilor de serviciu sau al exercitării controlului”.

Astfel, subiectul infrațiunii specificate la alin.(3) art.330¹ CP RM trebuie să aibă una dintre următoarele calități speciale: 1) persoană responsabilă de colectarea declarațiilor de avere și interese personale, desemnată de conducătorul uneia dintre organizațiile publice în care activează persoanele care, în conformitate cu Legea nr.133/2016, au obligația de a depune astfel de declarații; 2) președinte, vicepreședinte, inspector de integritate sau membru al personalului Autorității Naționale de Integritate; 3) membru al Consiliului de Integritate.

Se va aplica nu alin.(3) art.330¹ CP RM, dar alin.(2) art.315 CP RM, dacă informațiile din declarațiile de avere și interese personale, în calitate de date ale urmăririi penale, în ambianța urmăririi penale sau în legătură cu aceasta, vor fi divulgate de către persoana care efectuează urmărirea penală sau de către persoana abilitată cu controlul asupra desfășurării urmăririi penale, dacă această acțiune a cauzat daune morale sau materiale martorului, părții vătămate sau reprezentanților acestora ori dacă l-a făcut pe vinovat să se eschiveze de la răspundere.

2. Continuăm cercetarea noastră cu analiza impactului pe care adoptarea Legii nr.133/2016 și a Legii nr.134/2016 îl are asupra interpretării dispoziției de la alin.(2) art.352¹ CP RM.

Înainte de a trece la analiza propriu-zisă, vom menționa că la 19.12.2011 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative [5] (în continuare – Legea nr.181/2011). *Inter alia*, potrivit art.XIII și XV ale acestei legi: din art.330¹ CP RM au fost excluse alineatele (1) și (2)³; titlul acestui articol a devenit „Încălcarea regimului de confidențialitate a informațiilor din declarațiile cu privire la venituri și proprietate”; au fost modificate alin.(2) și (3) art.14 al Legii privind declararea și controlul veniturilor și al proprietății demnitarilor de stat, judecătorilor, procurorilor, funcționarilor publici și a unor persoane cu funcție de conducere, obținând următorul conținut: „(2) Nedepunerea declarației de către subiectul declarării în termenele stabilite la art.8 din prezenta lege constituie contravenție și se sancționează conform art.330² din Codul contravențional. (3) Indicarea intenționată în declarație a datelor inexacte sau incomplete constituie infrațiune și se pedepsește conform art.352¹ din Codul penal”.

De ce a fost necesară completarea, prin Legea nr.134/2016, a art.352¹ CP RM cu alineatul (2)? Din Nota informativă la proiectul care stă la baza adoptării acestei legi aflăm: „Reglementarea defectuoasă a compoziției de infrațiune „falsul în declarații”, prevăzute la art.352¹ CP RM, nu permite aplicarea acestei compoziții în raport cu acțiunile subiecților declarării intereselor personale, veniturilor și proprietăților, ca urmare

³ Aceste două alineate au avut următorul conținut: „Eschivarea de la prezentarea declarației cu privire la venituri și proprietate sau indicarea intenționată în declarație a datelor incorecte, de către persoanele obligate să o prezinte, se pedepsește cu amendă în mărime de la 300 la 500 unități convenționale, cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 1 la 5 ani” (alineatul (1)); „Aceleași acțiuni, săvârșite de o persoană cu înaltă funcție de răspundere, se pedepesc cu amendă în mărime de la 500 la 1000 unități convenționale, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 1 la 5 ani” (alineatul (2)).

a faptului că este necesară survenirea unor consecințe juridice în rezultatul comiterii falsului în declarații. Or, includerea unor date eronate sau insuficiente în declarațiile cu privire la venituri și proprietate, precum și în declarațiile de interese personale nu implică consecințe juridice pentru subiecții declarării. Astfel, se propune completarea acestui articol cu un alineat separat care se va referi la falsul în declarațiile de avere și interese personale" [6].

Într-adevăr, așa cum reiese din art.352¹ CP RM, pentru ca acest articol să fie aplicabil, declarația necorespunzătoare adevărului trebuie să fie făcută pentru producerea unor consecințe juridice. În alți termeni, se cere ca declarația să aibă, potrivit legii sau împrejurărilor, valoare probatorie și eficiență juridică, să fie aptă a servi, prin însuși faptul că a fost făcută, la producerea consecințelor juridice avute în vedere de făptuitor. Dacă declarația necorespunzătoare adevărului nu este făcută pentru producerea unor consecințe juridice, fapta nu poate fi calificată în baza art.352¹ CP RM.

În opinia noastră, autorii proiectului care stă la baza adoptării Legii nr.134/2016 au interpretat greșit sintagma „producerea unor consecințe juridice” din art.352¹ CP RM. Declarația cu privire la venituri și proprietate, necorespunzătoare adevărului (în accepțiunea alin.(1) art.330¹ CP RM, care a fost abrogat), era producătoare de consecințe juridice. În general, sunt producătoare de consecințe juridice acele fapte a căror săvârșire poate da naștere, modifica sau stinge raporturi juridice, pe această cale urmărindu-se, de exemplu, acordarea de drepturi sau eliberarea de obligații. Accentuăm că se are în vedere producerea consecinței juridice avute în vedere de făptuitor. Indicând intenționat date incorecte în declarația cu privire la venituri și proprietate, persoana, care era obligată să o prezinte, urmărea să se elibereze de obligația de a prezenta o asemenea declarație. Cel care comitea o astfel de faptă conta că aceasta nu va fi descoperită și, pe această cale, va fi de natură să genereze consecințe juridice. Tocmai din momentul prezentării declarației cu privire la venituri și proprietate obligația de a o prezenta se considera stinsă. Anume în acest moment se stinge raportul juridic dintre subiectul declarării veniturilor și a proprietății și subiecții responsabili pentru recepționarea declarației cu privire la venituri și proprietate. Implicit, această ipoteză o confirmă prevederea de la alin.(8) art.5 al Legii nr.133/2016: „Depunerea declarației de avere și de interese personale nu scutește persoana de obligația depunerii altor declarații în conformitate cu legislația în vigoare”.

Drept urmare, considerăm inoportună completarea art.352¹ CP RM cu alineatul (2). Totuși, respectând voința legiuitorului, vom analiza impactul pe care adoptarea Legii nr.133/2016 și a Legii nr.134/2016 îl are asupra interpretării dispoziției de la alin.(2) art.352¹ CP RM.

În cazul infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.352¹ CP RM, *obiectul juridic special* îl formează relațiile sociale cu privire la încrederea publică în declarațiile de avere și interese personale.

În ipoteza includerii intenționate a unor date incomplete sau false în declarația de avere și interese personale, infracțiunea examinată are *obiect material*. Acesta îl reprezintă declarația autentică de avere și interese personale. În aceeași ipoteză, *produsul* infracțiunii specificate la alin.(2) art.352¹ CP RM îl constituie declarația de avere și interese personale conținând date incomplete sau false.

Conform anexei nr.1 la Legea nr.133/2016, declarația de avere și interese personale este alcătuită din următoarele compartimente: I. Informații generale despre subiectul declarării: 1) numele, prenumele, patronimicul și numărul de identificare; 2) domiciliul și numărul de telefon; 3) funcția ocupată (organizația publică în care activează, tipul și numărul actului de numire/angajare/eliberare); 4) tipul declarației (anuală; la angajare/numire; la eliberare/încetarea mandatului); 5) numele, prenumele, patronimicul și numărul de identificare ale soțului/soției sau ale concubinului/concubinei; 6) numele, prenumele, patronimicul, anul de naștere și numărul de identificare ale copiilor minori; 7) numele, prenumele, patronimicul, anul de naștere și numărul de identificare ale persoanelor aflate la întreținere; II. Veniturile obținute de subiectul declarării, de membrii familiei lui și de concubinul/concubina lui, atât în țară, cât și în străinătate, pe parcursul anului 20__ : 1) venitul obținut la locul de muncă de bază; 2) venitul obținut din activități didactice, științifice sau de creație; 3) venitul obținut din depuneri la instituțiile financiare; 4) venitul obținut din activitatea de reprezentant al statului în societăți comerciale; 5) venitul obținut din donații și moșteniri; 6) venitul obținut din înstrăinarea și/sau deținerea valorilor mobiliare și/sau a cotelor-părți în capitalul social al societăților comerciale; 7) venitul obținut din înstrăinarea bunurilor mobile sau imobile; 8) venitul obținut din alte surse legale (pensii, burse, indemnizații, premii, drepturi de proprietate intelectuală etc.); III. Bunuri imobile în țară și/sau în străinătate: a) terenuri; b) clădiri și construcții; IV. Bunuri mobile în țară și/sau în străinătate: a) autoturisme, camioane, remorci, vehicule motorizate, mașini agricole, mijloace de transport naval/aerian, alte mijloace de transport

supuse înmatriculării; b) bunuri sub formă de metale și/sau pietre prețioase, obiecte de artă și de cult, obiecte ce fac parte din patrimoniul cultural național sau universal, a căror valoare unitară depășește suma a 15 salarii medii pe economie; c) colecții de artă, de numismatică, de filatelie, de arme sau alte bunuri, a căror valoare depășește suma a 20 de salarii medii pe economie; d) bunuri transmise cu titlu oneros sau gratuit, personal sau de către membrii familiei, concubin/concubină, unor persoane fizice sau juridice în perioada declarării, dacă valoarea fiecărui bun depășește suma a 10 salarii medii pe economie; e) alte bunuri mobile a căror valoare unitară depășește suma a 10 salarii medii pe economie; V. Active financiare în țară și/sau în străinătate: a) conturi bancare, plasamente în fonduri de investiții și/sau în alte forme echivalente de economisire și investire în țară și/sau în străinătate; b) plasamente, obligațiuni, cecuri, cambii, certificate de împrumut, investiții directe în monedă națională sau în valută străină; c) numerar în monedă națională și/sau în valută străină care depășește suma a 15 salarii medii pe economie și care nu face obiectul unor depuneri în instituții financiare și alte documente care încorporează drepturi patrimoniale; VI. Cote-părți/acțiuni în capitalul social al unui agent economic; VII. Datorii (debite (inclusiv taxe) neachitate, ipoteci, garanții emise în beneficiul unor terți, împrumuturi și credite); VIII. Interese personale: a) calitatea de asociat, de acționar sau de membru al unui agent economic, de membru al organelor de conducere, de administrare, de revizie sau de control în cadrul unor organizații necomerciale sau societăți comerciale ori de membru în cadrul unor organizații necomerciale sau internaționale; b) contracte, inclusiv cele de asistență juridică, de consultanță și civile, încheiate sau aflate în derulare, finanțate de la bugetul de stat, din bugetul local și/sau din fonduri externe ori încheiate cu societăți comerciale cu capital de stat; c) calitatea de administrator autorizat și/sau de membru al organelor colegiale din cadrul organizațiilor publice.

În fine, în partea finală a declarației de avere și interese personale, pe lângă mențiunile privind data și semnătura, se conține o prevedere care nu poate fi ignorată în conjunctura studiului de față: „Prezenta declarație este un act public și subiectul declarării răspunde potrivit legii pentru caracterul inexact sau incomplet al datelor prezentate”.

Declarația de avere și interese personale este un document oficial. Aceasta deoarece din art.7 și 24 ale Legii nr.133/2016 reiese că ea se prezintă Autorității Naționale de Integritate sau, respectiv, Consiliului de Integritate. Din aceasta deducem că, în cazul analizat, între art.332 și alin.(2) art.352¹ CP RM există o relație dintre norma generală și norma specială. În acest plan, respectând prevederile art.116 CP RM, în cazul includerii intenționate în declarația de avere și interese personale a unor date false se va aplica alin.(2) art.352¹ CP RM, fără calificarea suplimentară conform art.332 CP RM.

Datorită specificului său, infracțiunea prevăzută la alin.(2) art.352¹ CP RM nu are *victimă*. Statul, prejudiciat în rezultatul comiterii respectivei infracțiuni, nu poate avea această calitate.

Latura obiectivă a infracțiunii specificate la alin.(2) art.352¹ CP RM constă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiune sau în inacțiune. Mai precis, fapta prejudiciabilă cunoaște două modalități normative cu caracter alternativ: una dintre aceste modalități corespunde acțiunii, iar a doua corespunde inacțiunii. Astfel, pe calea inacțiunii este realizată neinclusiunea unor date în declarația de avere și interese personale. Pe calea acțiunii se realizează includerea în această declarație a unor date incomplete sau false.

Cât privește *inacțiunea de neinclusiune a unor date în declarația de avere și interese personale*, se are în vedere sustragerea de la îndeplinirea obligației de a le include.

Care este sediul normativ al obligației de a include datele în declarația de avere și interese personale?

Răspunsul la această întrebare îl găsim în art.5 al Legii nr.133/2016: subiecții declarării sunt obligați, în condițiile acestei legi, să-și declare averea și interesele personale în conformitate cu modelul prevăzut în anexa nr.1 la Legea nr.133/2016 (alin.(2)); responsabilitatea pentru deplinătatea informațiilor o poartă persoana care depune declarația de avere și interese personale (alin.(4)). De asemenea, potrivit alin.(7) art.24 al Legii nr.133/2016, dacă persoana responsabilă de colectarea declarațiilor de avere și interese personale identifică deficiențe în completarea declarației, aceasta recomandă subiectului declarării rectificarea declarației în termen de 10 zile lucrătoare din momentul solicitării rectificării.

Consemnăm că sustragerea de la îndeplinirea unei alte obligații decât cea de a include datele în declarația de avere și interese personale, și anume – a obligației de a prezenta (la timp) această declarație, se atestă în cazul faptelor prevăzute la art.330² din Codul contravențional: depunerea tardivă a declarației de avere și interese personale de către persoana obligată să o depună în condițiile Legii nr.133 din 17 iunie 2016 privind declararea averii și intereselor personale (alin.(1)); nedepunerea declarației de avere și interese personale de

către persoana obligată să o depună (alin.(2)); neprezentarea sau refuzul prezentării informației privind averea și veniturile de către membrii familiei și/sau concubinul/concubina (alin.(3)).

După această precizare, să ne focalizăm atenția asupra celeilalte componente a faptei prejudiciabile prevăzute la alin.(2) art.352¹ CP RM – *acțiunea de includere în declarația de avere și interese personale a unor date incomplete sau false*.

În această privință, suscită interes unele dispoziții ale art.5 al Legii nr.133/2016: responsabilitatea pentru veridicitatea și deplinătatea informațiilor o poartă persoana care depune declarația de avere și interese personale (alin.(4)); în cazul în care subiectul declarării sau autoritatea publică competentă în domeniul controlului averii și intereselor personale a depistat că în declarația de avere și interese personale au fost introduse date incomplete sau eronate, subiectul declarării este obligat să depună declarația rectificată în termen de 30 de zile de la data la care a aflat sau trebuia să afle despre caracterul incomplet sau eronat al acestor date sau de la data la care actul de constatare întocmit în urma controlului averii și al intereselor personale a devenit definitiv (alin.(5)).

Includerea în declarația de avere și interese personale a unor date incomplete trebuie deosebită de neincluderea unor date în această declarație. A nu include deloc unele date în declarația de avere și interese personale nu este una și aceeași cu a le include, deși cu un conținut incomplet. Este adevărat că atât includerea în declarația de avere și interese personale a unor date incomplete, cât și neincluderea unor date în această declarație, intră sub incidența alin.(2) art.352¹ CP RM. De aceea, diferențierea acestor două situații poate fi făcută doar în planul individualizării pedepsei.

În alt context, remarcăm că includerea în declarația de avere și interese personale a unor date false este un caz special de fals intelectual. Prin „fals intelectual” se are în vedere falsificarea unui înscris oficial cu prilejul întocmirii acestuia, de către un funcționar aflat în exercițiul atribuțiilor de serviciu, prin atestarea unor fapte sau împrejurări necorespunzătoare adevărului. Astfel, în cazul includerii în declarația de avere și interese personale a unor date false se atestă falsul intelectual, pentru că făptuitorul falsifică datele pe care le introduce în declarația respectivă. Nu se falsifică însăși declarația de avere și interese personale, ca document oficial. Deci, nu se comite falsul material. Iată de ce, dacă în privința declarației de avere și interese personale se comite doar un fals material, se impune calificarea conform art.332 CP RM. Acest articol stabilește răspunderea, printre altele, pentru falsificarea unor documente oficiale, dacă această acțiune a fost săvârșită din interes material sau din alte interese personale.

Finalizând analiza laturii obiective a infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.352¹ CP RM, menționăm că această infracțiune este una formală. Ea se consideră consumată din momentul fie al includerii în declarația de avere și interese personale a unor date incomplete sau false, fie al neinclunderii unor date în respectiva declarație.

De menționat că – în ipoteza includerii în declarația de avere și interese personale a unor date incomplete sau false – această acțiune poate fi succedată (în cazul în care falsitatea sau caracterul incomplet al datelor din respectiva declarație nu este descoperit imediat) de prezentarea declarației de avere și interese personale către Autoritatea Națională de Integritate sau, respectiv, către Consiliul de Integritate. Convențional, putem desemna acțiunea de prezentare a declarației de avere și interese personale prin sintagma „acțiune-scop”. Totuși, această acțiune depășește cadrul infracțiunii specificate la alin.(2) art.352¹ CP RM. De aceea, comiterea ei marchează momentul de epuizare a respectivei infracțiuni.

Referindu-ne la următorul element constitutiv al infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.352¹ CP RM – *latura subiectivă* – consemnăm că aceasta se caracterizează, înainte de toate, prin intenție directă.

Motivele infracțiunii examinate pot fi diverse. Totuși, cel mai frecvent este interesul material. Scopul infracțiunii, chiar dacă nu este indicat expres în dispoziția alin.(2) art.352¹ CP RM, transpare din materialitatea faptei respective și se exprimă în scopul subiectului de a ascunde îmbogățirea sa fără justă cauză.

Subiectul infracțiunii examinate este persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii faptei a atins vârsta de 16 ani. În plus, subiectul infracțiunii specificate la alin.(2) art.352¹ CP RM are o calitate specială. Aceasta întrucât doar anumitor persoane le revine obligația de a completa declarația de avere și interese personale. Se au în vedere subiecții declarării în sensul art.3 al Legii nr.133/2016. Lista acestora a fost reprodusă anterior, cu ocazia analizei caracteristicilor victimei infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.330¹ CP RM. De aceea, pentru a nu ne repeta, facem trimitere la această listă.

Concluzii

Adoptarea Legii nr.133/2016 și a Legii nr.134/2016 are ca efect nu doar modificarea conținutului obiectului imaterial al infracțiunii specificate la alin.(3) art.330¹ CP RM. Obiectul juridic special al infracțiunii în cauză îl constituie relațiile sociale cu privire la buna desfășurare a activității de serviciu în sfera publică, care implică inviolabilitatea secretului informațiilor din declarațiile de avere și interese personale. Obiectul imaterial al infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.330¹ CP RM îl reprezintă informațiile din declarațiile de avere și interese personale, informații devenite cunoscute în procesul îndeplinirii atribuțiilor de serviciu sau al exercitării controlului. Victimă a acestei infracțiuni este persoana care are una dintre următoarele calități speciale: 1) subiect al declarării (inclusiv subiect al declarării, care este ofițer de informații și securitate sau ofițer de investigații din cadrul unei subdiviziuni cu misiuni speciale a Ministerului Afacerilor Interne, a Ministerului Apărării, a Autorității Naționale Anticorupție, a Serviciului de Informații și Securitate, a Serviciului de Protecție și Pază de Stat, a Departamentului instituțiilor penitenciare al Ministerului Justiției ori a Serviciului Vamal); 2) membru al familiei subiectului declarării; 3) concubin/concubină al/a subiectului declarării. Latura obiectivă a infracțiunii specificate la alin.(3) art.330¹ CP RM constă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiune. Modalitățile normative alternative ale acestei acțiuni sunt: 1) divulgare; 2) publicare. Latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la alin.(3) art.330¹ CP RM se caracterizează prin intenție directă. Motivele infracțiunii în cauză pot fi: răzbunare; ură; interesul material etc. Subiectul infracțiunii specificate la alin.(3) art.330¹ CP RM este persoana fizică responsabilă care la momentul comiterii faptei a atins vârsta de 16 ani. În plus, subiectul acestei infracțiuni trebuie să aibă una dintre următoarele calități speciale: 1) persoană responsabilă de colectarea declarațiilor de avere și interese personale, desemnată de conducătorul uneia dintre organizațiile publice în care activează persoanele care, în conformitate cu Legea nr.133/2016, au obligația de a depune astfel de declarații; 2) președinte, vicepreședinte, inspector de integritate și membru al personalului Autorității Naționale de Integritate; 3) membru al Consiliului de Integritate.

Completarea art.352¹ CP RM cu alineatul (2) nu este una oportună. În cazul infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.352¹ CP RM, obiectul juridic special îl formează relațiile sociale cu privire la încrederea publică în declarațiile de avere și interese personale. În ipoteza includerii intenționate a unor date incomplete sau false în declarația de avere și interese personale, infracțiunea examinată are obiect material. Acesta îl reprezintă declarația autentică de avere și interese personale. În aceeași ipoteză, produsul infracțiunii specificate la alin.(2) art.352¹ CP RM îl constituie declarația de avere și interese personale conținând date incomplete sau false. Datorită specificului său, infracțiunea prevăzută la alin.(2) art.352¹ CP RM nu are victimă. Latura obiectivă a acestei infracțiuni constă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiune sau în inacțiune. Mai precis, fapta prejudiciabilă cunoaște două modalități normative cu caracter alternativ: una dintre aceste modalități corespunde acțiunii, iar alta corespunde inacțiunii. Latura subiectivă a infracțiunii specificate la alin.(2) art.352¹ CP RM se caracterizează prin intenție directă. Motivele infracțiunii examinate pot fi diverse. Totuși, cel mai frecvent este interesul material. Scopul infracțiunii prevăzute la alin.(2) art.352¹ CP RM constă în scopul subiectului de a ascunde îmbogățirea sa fără justă cauză. Subiectul infracțiunii examinate este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani. În plus, subiectul infracțiunii specificate la alin.(2) art.352¹ CP RM are calitatea specială de subiect al declarării în sensul art.3 al Legii nr.133/2016.

Referințe:

1. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.245-246.
2. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.124-125.
3. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.245-246.
4. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.194-196.
5. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr.1-6.
6. Notă informativă la proiectul de Lege pentru modificarea și completarea unor acte legislative. [Accesat: 20.08.2016] Disponibil: <http://parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/3068/language/ro-RO/Default.aspx>

Prezentat la 13.09.2016

CZU: 344.131.7/8

**PĂSTRAREA NEGLIJENTĂ A ARMELOR DE FOC ȘI A MUNIȚIILOR, PRECUM ȘI
TRANSMITEREA ACESTORA ALTOR PERSOANE (ART.291 CP RM):
REPERE JURISPRUDENȚIALE ȘI PROPUNERI DE LEGE FERENDA**

Liubovi BRÎNZA, Gheorghe RENIȚĂ*

Curtea de Apel Chișinău

**Judecătoria Centru, mun. Chișinău*

În articolul de față sunt etalate controversele legate de aplicarea în practică a art.291 CP RM. Fără a intra *ex abrupto* în analiza subiectului, se arată că statisticile scot în lumină faptul că, de cele mai dese ori, comiterea unor infracțiuni sunt aseasonate cu aplicarea sau folosirea armelor de foc și a munițiilor. Se relevă că pornind de la pericolozitatea directă a armelor și a munițiilor, dar și de la pericolozitatea indirectă generată de faptele care pot fi săvârșite prin utilizarea lor, s-a resimțit necesitatea de a fi instituită o reglementare riguroasă și unitară în această materie. Se evidențiază că între noțiunile „armă” și „armă de foc” există o relație de tipul „întreg-parte”. Se subliniază că expunerea la plural a noțiunilor „armă de foc”, „muniție” (respectiv, „armelor de foc”, „munițiilor”) în dispoziția art.291 CP RM este nepotrivită și acestea necesită a fi reformulate la singular. Se arată că în practica judiciară nu există un punct de vedere unitar cu privire la calificarea faptei de păstrare a armelor de foc și a munițiilor. În timp ce unele instanțe au considerat că este aplicabil art.291 CP RM, altele, dimpotrivă, optează pentru operarea răspunderii în baza alin.(1) art.361 din Codul contravențional. Se argumentează că în această ipoteză calificarea corectă este potrivit alin.(1) art.361 din Codul contravențional. Se notează că conceptele „păstrare” și „deținere” în conjunctura art.291 CP RM și alin.(1) art.361 din Codul contravențional sunt echivalente. Poate din acest considerent se atestă că în practica judiciară se oscilează cu terminologia numită. Se accentuează că, *de lege lata*, faptele de păstrare a armelor de foc și a munițiilor, precum și transmiterea acestora cad sub incidența atât a legii penale (art.291 CP RM), cât și a celei contravenționale (alin.(2) art.360 și alin.(1) art.361 din Codul contravențional). Iar în astfel de cazuri, în virtutea principiului *lex posterior derogat priori*, se va aplica legea adoptată ulterior. Adică, prevederile alin.(2) art.360 și ale alin.(1) art.361 din Codul contravențional. Se relevă că practica judiciară neuniformă cu privire la calificarea faptelor de păstrare a armelor de foc și a munițiilor, precum și transmiterea acestora generează o insecuritate juridică. De asemenea, se conchide că armele de foc sau munițiile păstrate în mod necorespunzător pot să ajungă în mâini nepotrivite și pot să producă consecințe devastatoare, cărora le trebuie imprimată valență juridică în legea penală. Nu în ultimul rând, sunt scoase în relief carențele legislative ale art.291 CP RM, fiind înaintate propuneri *de lege ferenda* menite să eficientizeze cadrul legal care incriminează fapta infracțională cercetată.

Cuvinte-cheie: *arme de foc, muniții, practică judiciară, păstrare, transmitere, autorizație corespunzătoare, infracțiune, contravenție, previzibilitatea legii penale, insecuritate juridică.*

NEGLIGENT KEEPING OF THE FIREARMS, AMMUNITIONS AND ITS TRANSFER TO ANOTHER PEOPLE (ART.291 PC RM): JURISPRUDENTIAL REFERENCES AND PROPOSALS DE LEGE FERENDA

In the present article are revealed the controversies that arise when art.291 PC RM is applied in practice. Without entering *ex abrupto* in the analysis of this subject, the statistics show that usually some types of crimes are committed with the help of ammunition. It is revealed that starting with the immediate danger of ammunition and ending with the indirect menace caused by the latter a new necessity to elaborate a framework related to arms was enforced. It is highlighted that there is a „whole-part” type of relation between the notions of „arms” and „firearms”. Among judicial practice there is no single point of view regarding the qualification of the act of keeping of firearms and ammunition. Some courts deemed as pertinent to apply art.291 PC RM, whereas others would consider appropriate to claim liability based on alin.(1) art.361 of Contravențional Code. Arguments favor the hypothesis where the correct qualification of the act would be the one under alin.(1) art.361 of Contravențional Code. It is notes that the concepts of „storage” and „possession” from art.291 PC RM and alin.(1) art.361 Contravențional Code are similar. Maybe this is why, the in the legal practice many could oscillate with this terminology. *De lege lata*, it is emphasized that unlawful keeping of firearms, ammunition as well as its transfer fall under both Criminal (art.291) and Contravențional Law (alin.(2) art.360 and alin.(1) art.361). In cases like these, provided the well-known principle *lex posterior derogat priori* – the law that was adopted more recently will be applied, that’s to say – alin.(2) art.360 and alin.(1) art.361 of Contravențional Code. It is disclosed that inconsistent and uneven qualification of these acts among jurisprudence generates a juridical insecurity. It is also stressed out that improper holding of firearms and ammunitions could result in them getting into wrong hands, which can produce devastating consequences for which strong juridical valence must be engrained in the criminal law. Last but not least, attention is drawn to the existing flaws in art.291 PC RM and *de lege ferenda* proposals were given with the purpose of improvement of legislation that regulates this offense.

Keywords: *firearms, ammunition, jurisprudence, keeping, transfer, proper authorization, offense, contravention, unfavorable extensive interpretation, legal uncertainty.*

Introducere

Armele¹ și munițiile² cu destinație civilă sunt bunuri cu risc sporit de utilizare și au o menire specială. Ele reprezintă elemente necesare societății pentru autoapărare, apărare și paza bunurilor și valorilor, vânătorie, activități sportive etc. În același timp, statisticile scot în lumină faptul că, de cele mai dese ori, comiterea unor infracțiuni sunt aseasonate cu aplicarea sau folosirea armelor de foc și a munițiilor. În particular, în tabloul manifestărilor delincvenționale din Republica Moldova, numărul infracțiunilor înregistrate cu aplicarea sau folosirea armelor în ultimii ani se cifrează la: 74 – în anul 2013; 48 – în anul 2014 (ceea ce constituie o diminuare cu 35,1% față de anul 2013); 69 – în anul 2015 (ceea ce reprezintă o creștere de 43,8% spre deosebire de anul 2014); 42 – în primele 6 luni ale anului 2016 (ceea ce constituie o sporire de 33,3% în comparație cu primele 6 luni ale anului 2015), dintre care cu arme deținute legal – 13, arme deținute ilegal sau pneumatice – 29 [80, 81, 82]. Așadar, se pare că armele și munițiile constituie mijlocul cel mai eficient de punere în executare a rezoluției infracționale³.

Pornind de la pericolozitatea directă a armelor și a munițiilor, dar și de la pericolozitatea indirectă generată de faptele care pot fi săvârșite prin utilizarea lor⁴, s-a resimțit necesitatea de a fi instituită o reglementare riguroasă și unitară în această materie.

Astfel, categoriile de arme și de muniții cu destinație civilă, precum și condițiile în care procurarea, înstrăinarea, deținerea, portul, folosirea și operațiunile care sunt permise pe teritoriul statului nostru sunt stabilite în Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 08 iunie 2012 [76].

Întru asigurarea executării legii nominalizate, Guvernul Republicii Moldova a aprobat, prin Hotărârea nr.293 din 23 aprilie 2014, Regulamentul cu privire la regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă [61].

¹ În concordanță cu art.2 din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, prin „armă” se desemnează obiect sau dispozitiv, conceput sau adaptat, prin care un plumb, un glonț ori un alt proiectil sau o substanță nocivă gazoasă, lichidă ori în altă stare, pot fi descărcate cu ajutorul unei presiuni explozive, gazoase sau atmosferice ori prin intermediul unor alți agenți propulsori, în măsura în care se regăsește în una dintre categoriile prevăzute la anexa nr.1.

Prin „armă de foc”, în contextul aceluiași articol, se înțelege arma portabilă cu țevă care poate arunca, este concepută să arunce sau poate fi transformată să arunce alice, un glonț ori un proiectil prin acțiunea unui combustibil de propulsie. Se consideră că un obiect poate fi transformat pentru a arunca o alice, un glonț sau un proiectil prin acțiunea unui combustibil de propulsie dacă are aspectul unei arme de foc și, ca urmare a construcției sale ori a materialului din care este confecționat, poate fi transformat în acest scop. În sensul acestei legi, în definiția armelor de foc nu sunt incluse armele prevăzute la categoriile C și D din anexa nr.1.

Iar în art.1 din Directiva 2008/51/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 21 mai 2008 de modificare a Directivei 91/477/CEE a Consiliului privind controlul achiziționării și al deținerii de arme [49] se subliniază că „armă de foc” înseamnă orice armă portabilă cu țevă care poate expulza, este concepută să expulzeze sau poate fi transformată să expulzeze o alice, un glonț sau un proiectil prin acțiunea unui combustibil de propulsie, cu excepția cazului în care este exclusă pentru unul dintre motivele enumerate în secțiunea III din anexa I. Se consideră că un obiect poate fi transformat pentru a expulza o alice, un glonț sau un proiectil prin acțiunea unui combustibil de propulsie dacă: 1) are aspectul unei arme de foc și 2) ca urmare a construcției sale sau a materialului din care este confecționată poate fi rapid transformată în acest scop.

O definiție similară este redată și în Regulamentul (UE) nr.258/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 14 martie 2012 privind punerea în aplicare a articolului 10 din Protocolul Organizației Națiunilor Unite împotriva fabricării și traficului ilegale de arme de foc, piese și componente ale acestora, precum și de muniții, adițional la Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate (Protocolul ONU privind armele de foc) și de stabilire a măsurilor privind autorizațiile de export, importul și tranzitul pentru arme de foc, piese și componente ale acestora, precum și muniții [85].

² Potrivit art.2 din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, prin „muniție” se înțelege ansamblu format din tubul cartușului, încărcătura de azvârlire, capsă de aprindere și, după caz, din proiectil.

Conform art.1 din Directiva 2008/51/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 21 mai 2008 de modificare a Directivei 91/477/CEE a Consiliului privind controlul achiziționării și al deținerii de arme, „muniție” înseamnă muniția completă sau componentele acesteia, inclusiv tubul cartușului, capsăle de inițiere, pulberea, gloanțele sau proiectilele, care sunt folosite într-o armă de foc, cu condiția ca aceste componente să facă ele însele obiectul unei autorizații în statul membru respectiv.

În mod asemănător este definită noțiunea „muniție” și în Regulamentul (UE) nr.258/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 14 martie 2012 privind punerea în aplicare a articolului 10 din Protocolul Organizației Națiunilor Unite împotriva fabricării și traficului ilegale de arme de foc, piese și componente ale acestora, precum și de muniții, adițional la Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate (Protocolul ONU privind armele de foc) și de stabilire a măsurilor privind autorizațiile de export, importul și tranzitul pentru arme de foc, piese și componente ale acestora, precum și muniții.

Nu în ultimul rând, S.Brînza și V.Stati au opinat, judicios, că noțiunea de muniție este generică pentru: 1) cartușele pentru armele de foc, pentru armele de autoapărare, pentru armele de aruncare etc.; 2) încărcăturile pentru aruncătoarele de grenade și mortiere; 3) proiectilele de artilerie; 4) bombele de aviație etc. În esență, este vorba despre orice grenadă, bombă sau alt proiectil ce conține un dispozitiv exploziv sau incendiar ori orice substanță sau materie expres destinată a fi descărcată printr-o armă. Nu are importanță dacă munițiile sunt accesorii pentru arme sau sunt aferente unei arme ori au un caracter autonom [7, p.181, 579; 8, p.629].

³ În prima decadă a secolului al XXI-lea, în cele 28 de state membre ale Uniunii Europene au fost înregistrate peste 10.000 de victime ale crimelor și omorurilor fără premeditare, ucise cu arme de foc, și în fiecare an se înregistrează peste 4000 de sinucideri cu arme de foc. În medie, în Uniunea Europeană se înregistrează anual 0,24 omucideri și 0,9 sinucideri cu arme de foc la 100.000 de locuitori [23].

⁴ Amenințarea pe care o constituie folosirea crescândă a armelor de foc în scopuri criminale este subliniată și în Convenția europeană privind controlul achiziționării și deținerii armelor de foc de către particulari din 28 iunie 1978 [73].

În ipoteza sfidării prescripțiilor edictate în actele normative ilustrate, trebuie să survină mijloace represive adecvate, printre care se numără și art.291 din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM) [18]. Articolul în cauză incriminează păstrarea neglijentă a armelor de foc și a munițiilor, precum și transmiterea acestora altor persoane. Totuși, aplicarea în practică a art.291 CP RM suscită controverse, pe care ni le propunem să le decelăm *infra*.

Rezultate și discuții

Ab initio, accentuăm că cei îndrituiți cu aplicarea legii penale (ofițeri de urmărire penală, procurori și judecători) dau aprecieri juridice diferite faptei de păstrare a armelor de foc și a munițiilor.

Așadar, în această situație, într-o primă optică jurisprudențială se pledează pentru aplicarea răspunderii în baza art.291 CP RM. Cu titlu exemplificativ reținem:

- *din anul 2013 și până la 29 aprilie 2015, P.C., deținând arma de foc, și anume: pistolul de model „Baikal-442”, cu lovitură centrală, cu țeava scurtă ghintuită, calibrul 9 mm, „Makarov” (9x18 mm) în baza permisului din 18 iunie 2013, a neglijat obligațiunile corespunzătoare fixate în alin.(1) și (2) art.14 din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, în anexa nr.3 la legea menționată, precum și în pct.42 din Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea Regulamentului cu privire la regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, nr.293 din 23 aprilie 2014. Potrivit acestor prevederi, „titularul dreptului de deținere a armelor letale și neletale supuse autorizării are obligația de a păstra arma înscrisă în permisul de armă în condiții de securitate și de a nu permite accesul la ea al persoanelor neautorizate, iar păstrarea la domiciliul deținătorului a armei se face în locuri special destinate, în seif metalic fixat de podea sau de perete, astfel încât să fie exclus accesul persoanelor neautorizate”. Astfel, fiind obligat să asigure integritatea armei, a păstrat neglijent arma respectivă împreună cu două încărcătoare și 20 (douăzeci) de cartușe – într-o cutie de culoare neagră din masă plastică plasată în sertarul unei noptiere⁵ din dormitorul domiciliului său situat în or. Strășeni, str. Ștefan cel Mare, 4. Arma a fost depistată și ridicată de către angajații Inspectoratului de Poliție Strășeni în cadrul percheziției efectuate la domiciliul lui P.C. la 29 aprilie 2015 [33];*

- *J.G. deținea permis de portarmă pentru pistolul cu glonț de model „CZ-452”, calibrul 22 mm, și permis de armă pentru pistolul cu glonț de model „IJ-75”, calibrul 5,45 mm. Neglijând obligațiile corespunzătoare fixate în art.14 din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, precum și în anexa nr.3 la legea menționată, care prevăd expres condițiile pe care trebuie să le întrunească spațiile de depozitare și păstrare a armelor și a munițiilor, I.C. a păstrat pistolul de model „CZ-452”, în care se aflau 5 cartușe, și pistolul de model „IJ-75”, în care se aflau 7 cartușe, în automobilul personal „Lexus RX 300”, care era parcat în curtea casei de locuit din str. Balcani 0, or. Durlești, mun. Chișinău. În noaptea de la 27 februarie spre 28 februarie 2014 (între ora 20.35 și 07.30) armele și munițiile sus-menționate au fost sustrate împreună cu alte bunuri ce aparțineau lui J.G. și pe care acesta le păstra în acel automobil. Pe faptul dat, la 03 martie 2014 Secția Urmărire Penală a Inspectoratului de Poliție Buiucani, mun. Chișinău, a pornit cauza penală nr.2014030529, conform elementelor componente de infracțiune prevăzute la lit.b), c), d) alin.(2) art.186 CP RM [88];*

- *la 10 martie 2014, aproximativ la ora 17.30, inculpatul F.P., deținând permisul de armă valabil până la 15 martie 2015, contrar prevederilor alin.(1) și (2) art.14 din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, a păstrat pistolul de model „Baikal 442”, calibrul 9 mm, sub salteaua patului din casa de vacanță situată în satul Onițcani, raionul Criuleni. Astfel, având la ea acces alte persoane, arma a fost sustrasă de către persoane neidentificate de către organul de urmărire penală [95];*

- *la 05 iunie 2014, ora 06.35, inculpatul C.V., deținând permisul de armă valabil până la 22 decembrie 2014, contrar prevederilor alin.(1) și (2) art.14 din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, a păstrat pușca de vânătoare cu două țevi de model „TOZ”, calibrul 16 mm, în colțul odăii din casa situată în satul Dubăsarii Vechi, raionul Criuleni, la ea având acces alte persoane [94];*

- *inculpatul B.I. deținea legal, în baza permisului de portarmă valabil pe un termen de 5 ani pistolul de model „Baikal 442”, calibrul 9,18 mm. Acționând din neglijență, la domiciliul său situat pe str. Ion Neculce, 10, mun. Chișinău, acesta a păstrat aproximativ de la sfârșitul anului 2014 și până la 17 aprilie 2015 arma vizată într-un dulap din dormitor, printre haine, prin care fapt a încălcat regulile de păstrare a armelor, stabilite la alin.(2) art.14 din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă [89];*

- *B.M., deținând permis de armă, păstra arma de model „ZK”, calibrul 16 mm. Deplasându-se în una din zilele lunii iunie 2015 în raionul Cimișlia, acționând contrar prevederilor art.5 și 14 din Legea privind*

⁵ *Ad similibis*, s-a considerat că păstrarea armei de foc lângă pat, precum și în sertarul noptierei se circumscrie noiei de incriminare cuprinse la art.291 CP RM [32].

regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, a lăsat la domiciliul lui X din raionul Cimișlia arma de vânătoare cu țeava lisă de model „ZK” confecționată industrial în anul 1957 la uzina „Zlatoustovschiî mașinostroitelinâi zavod” din orașul Zlatoust (Federația Rusă) și 6 cartușe de vânătoare cu calibrul 16 mm confecționate industrial la uzina „Tulischii patronnâi zavod” din orașul Tula (Federația Rusă) în anii 1972, 1975, 1982, 1986. Acolo au fost depistate, la 02 iulie 2015, de către colaboratorii de poliție ai Inspectoratului de Poliție Cimișlia, în cadrul percheziției efectuate la domiciliul lui X [91].

Dimpotrivă, în cea de-a doua orientare jurisprudențială se consideră că fapta de păstrare a armelor de foc și a munițiilor întrunește elementele constitutive ale contravenției prevăzute la alin.(1) art.361 din Codul contravențional al Republicii Moldova [19]. Această normă sancționează încălcarea regulilor de deținere, port și transport al armei individuale și al munițiilor aferente. La concret, în mod ilustrativ, s-a aplicat dispoziția alin.(1) art.361 din Codul contravențional în următoarele cazuri:

- la 24 aprilie 2013, Ș.A., locuitor al satului Leuntea, raionul Căușeni, păstra la el acasă sub niște saci cu grâu arma de model „Simson”, calibrul 12, încălcând astfel regulile de deținere (sublinierea ne aparține – n.a.) a armei de foc [28];

- la 21 noiembrie 2013, ora 22.30, Z.A. a încălcat regulile de deținere, port și transport al armei individuale de model „IJ-18 EM-M”, calibrul 12/76 mm, ce-i aparținea, pe care o purta fără husă cu patru cartușe în ea de calibrul 12, de model „Șarm-Șot” [64];

- la 19 august 2014, ora 08.20, la domiciliul bunicii sale din satul Clircăiești, raionul Căușeni, P.A. a lăsat arma personală în dulap, nefiind pusă în safeu metalic, prin care fapt a încălcat regulile de deținere a armei [65];

- la 24 decembrie 2014, contrar prevederilor Legii privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, I.A. deținea la domiciliul său din satul Hagimus, raionul Căușeni, arma de foc – pistolul „TT”, calibrul 7,62 mm – în mobilier, în afara safeului [67];

- la 02 aprilie 2016, contrar prevederilor alin.(1)-(2), lit.b), c) alin.(3) art.14 al Legii privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, F.V. deținea la domiciliul său din orașul Căușeni, str. Alba Iulia, 40-A, arma de foc – pistolul de model „CZ-75 P-07”, calibrul 9,09 mm – în afara safeului metalic, nefiind introdusă în toc și într-un loc ascuns, adică în condiții de securitate, ceea ce nu ar permite accesul persoanelor neautorizate [68];

- la 16 mai 2016, în jurul orei 10.00, M.V. a încălcat regulile de deținere a armei individuale de model „IJ”, calibrul 16: o păstra (sublinierea ne aparține – n.a.) în afara safeului⁶, în automobil și în stare încărcată [46].

Seamănă izbitor de mult între ele faptele descrise. Totuși, în drept, acestea au fost circumscrise în mod divergent. Emanând din această constatare, se pune întrebarea: care este calificarea corectă în spețele exemplificate?

În efortul de a căuta răspunsul la dilema trasată, preliminar trebuie să elucidăm coraportul dintre art.291 CP RM și alin.(1) art.361 din Codul contravențional. Or, ambele norme protejuesc, *inter alia*, relațiile sociale cu privire la păstrarea (deținerea) în condiții de legalitate a armelor de foc și a munițiilor.

Astfel, în cazul ilicitului penal studiat (art.291 CP RM), în calitate de obiect material se pot înfățișa: 1) armele de foc (inclusiv arma de vânătoare cu țeavă lisă) și 2) munițiile. În opoziție, în ipoteza ilicitului contravențional complinitor (alin.(1) art.361 din Codul contravențional) obiectul material îl reprezintă: 1) armele individuale și 2) munițiile aferente acestora.

Reflectând prin prisma art.2 din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, desprindem că între noțiunile „armă” și „armă de foc” există o relație de tipul „întreg-parte”. Or, în definiția armelor de foc nu sunt incluse armele prevăzute la categoriile C – arme care fac obiectul declarației și D – alte arme nesupuse autorizării din anexa nr.1 la legea nominalizată⁷.

⁶ Pentru o stare de fapt similară, prevederile alin.(1) art.361 din Codul contravențional au fost aplicate și în alte cazuri [66].

⁷ Se are în vedere: armele scurte sau lungi cu propulsie cu aer comprimat care, pentru aruncarea proiectilului, folosesc forța de expansiune a aerului comprimat sau a gazelor sub presiune cu energia la gura țevii mai mare de 7,5 J, poziția tarifară NM RM 9304 00 000; armele scurte (pistol sau revolver) confecționate special pentru a împrăști gaze nocive, iritante sau de neutralizare, precum și muniția aferentă, poziția tarifară NM RM 9304 00 000; armele de asomare, precum și muniția aferentă, poziția tarifară NM RM 9303 90 000; armele cu tranchilizante, precum și muniția aferentă, poziția tarifară NM RM 9303 90 000; dispozitivele destinate pescuitului cu harpon, precum și muniția aferentă, poziția tarifară NM RM 9501; arbațele și arcurile destinate tirului sportiv, precum și săgețile aferente, poziția tarifară NM RM 9502; pistoalele de semnalizare, precum și muniția aferentă, poziția tarifară NM RM 9303 90 000; armele vechi, precum și muniția aferentă, poziția tarifară NM RM 9303 10 000; armele scurte sau lungi cu propulsie cu aer comprimat care, pentru aruncarea proiectilului, folosesc forța de expansiune a aerului comprimat sau a gazelor sub presiune cu energia la gura țevii mai mică de 7,5 J, poziția tarifară NM RM 9304 00 000; armele dezactivate, poziția tarifară NM RM 9304 00 000; pistoalele de start folosite în competițiile sportive, precum și muniția aferentă, poziția tarifară NM RM 9303 90 000; arme cu cartușe de tip Flobert, cu energia la gura țevii mai mică de 7,5 J, poziția tarifară NM RM 9303 90 000; armele de recuzită, precum și muniția aferentă, poziția tarifară NM RM 9303 90 000; armele concepute în scopuri de salvare, cu condiția ca acestea să nu poată fi folosite decât în aceste scopuri, poziția tarifară NM RM 9303 90 000; armele albe, poziția tarifară NM RM 9307 00 000; dispozitivele industriale, precum și muniția aferentă, poziția tarifară NM RM 8205 59 300; dispozitivele electrosoc, poziția tarifară NM RM 9304 00 000; spray-urile cu gaze lacrimogene sau iritante, poziția tarifară NM RM 9304 00 000.

Nerespectarea condițiilor de păstrare a acestor arme (prevăzute la categoriile C – arme care fac obiectul declarării și D – alte arme nesupuse autorizării din anexa nr.1 la Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă) poate să atragă răspunderea în baza alin.(1) art.361 din Codul contravențional [8, p.630]. Însă, nicidecum în temeiul art.291 CP RM⁸. Or, în această dispoziție prohibitivă s-a statuat, fără dubiu, că entitatea materială supusă nemijlocit influențării infracționale este, printre altele, arma de foc. Cel puțin, măcar aici nu există redundanță.

Dincolo de această concretizare, remarcăm că, din motive inexplicabile, în art.291 CP RM autoritatea legislativă a formulat la plural noțiunile „armă de foc”, „muniție”. Așa fiind, se poate oare de susținut că prin astfel de redactare s-a apreciat că făptuitorul tinde spre păstrarea sau transmiterea mai multor arme de foc și muniții, în caz contrar nefiind posibilă angajarea răspunderii? Ar fi străină voinței legiuitorului o asemenea denotație. În context, ne raliem aserțiunii ancorate de V.Stati, în conformitate cu care „analiza sintactică a textului legii are în vedere și regula, conform căreia folosirea unui cuvânt la singular presupune și pluralul acestuia, și invers” [98, p.95]. În acest caz, M.Botnarenco afirmă că se va aplica principiul *a maiori ad minus*, potrivit căruia atunci când legea oprește sau prevede mai mult, implicit oprește și mai puțin [6, p.211]. Urmând aceste raționamente, considerăm că expunerea la plural a noțiunilor „armă de foc”, „muniție” (respectiv, „armelor de foc”, „munițiilor”) în dispoziția art.291 CP RM este nepotrivită și acestea necesită a fi reformulate la singular.

Concomitent, considerăm că adjectivul „individuale” din alin.(1) art.361 din Codul contravențional urmează a fi exclus, pentru că este de prisos și îngustează sfera de aplicare a respectivei norme (propunerea este valabilă pentru întregul text al art.361 din Codul contravențional). De exemplu, din lit.m) alin.(1) art.61 al Legii privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă aflăm că armurierii licențiați să desfășoare operațiuni de producere a armelor și/sau a munițiilor sunt obligați să asigure integritatea și condițiile de securitate deplină a armelor și a munițiilor aflate în gestiune. Iar în cazul nerespectării obligației citate răspunderea nu poate să intervină în temeiul alin.(1) art.361 din Codul contravențional, fiindcă armele nu ar fi „individuale”.

Se pare că lacuna a fost sesizată și de către autorități. Astfel, într-un proiect de lege [84] elaborat de Guvernul Republicii Moldova, printre altele, se preconizează ca în art.361 din Codul contravențional să se conțină locuțiunea „armelor letale⁹ și neletale¹⁰”. Parafrazând enunțurile din Nota informativă care stă la baza acestei inițiative legislative, desprindem că o astfel de schimbare normativă vine să adapteze terminologia din Codul contravențional la cea din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă [83].

Totuși, cu regret, în acest proiect de lege nu se dorește ostracizarea sintagmei „aferele acestora”, care însoțește cuvântul „munițiile” în contextul alin.(1) art.361 din Codul contravențional (remaniera fiind oportună, de altfel, aceasta este valabilă pentru întregul text al art.361 din Codul contravențional). Or, ar fi paradoxal să constatăm că pentru încălcarea regulilor de păstrare a munițiilor neaferele unei arme sau care au caracter

⁸ De pildă, într-un caz din practica judiciară recentă s-a decis că fapta de încălcare a regulilor de deținere și port al armei pneumatice (armă cu aer comprimat sau cu gaze sub presiune – armă care, pentru aruncarea proiectilului, folosește forța de expansiune a aerului comprimat sau a gazelor sub presiune aflate într-o butelie-recipient), se pretează normei contravenționale specificate la alin.(1) art.361 din Codul contravențional [45].

⁹ În acord cu art.2 din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, prin „arme (și muniții) letale”, se înțelege armă și muniții din categoria B lit.a)-l) și n), conform anexei nr.1*, prin a căror utilizare se poate cauza moartea ori rănirea gravă a persoanelor.

* Se are în vedere: arme de foc supuse autorizării: a) armele de foc scurte semiautomate sau cu repetiție, poziția tarifară NM RM 9302 00 000; b) armele de foc scurte cu o singură lovitură, cu percuție centrală, poziția tarifară NM RM 9302 00 000; c) armele de foc scurte cu o singură lovitură, cu percuție anulară, cu o lungime totală mai mică de 28 de centimetri, poziția tarifară NM RM 9302 00 000; d) armele de foc lungi semiautomate al căror încărcător sau cameră conține mai mult de trei cartușe, poziția tarifară NM RM 9303 30 000; e) armele de foc lungi semiautomate al căror încărcător sau cameră conține mai mult de trei cartușe, al căror încărcător este inamovibil sau armele pentru care nu este garantată transformarea, printr-un utilaj curent, în arme al căror încărcător sau cameră poate să conțină mai mult de trei cartușe, poziția tarifară NM RM 9303 30 000; f) armele de foc lungi cu repetiție și semiautomate cu țeavă lisă, a căror țeavă nu depășește 60 de centimetri, poziția tarifară NM RM 9303 20 100; g) armele de foc civile semiautomate care au aparența unei arme de foc automate, pozițiile tarifare NM RM 9303 20 100, 9303 30 000, 9303 90 000; h) armele de foc lungi cu repetiție, altele decât cele menționate la lit.f), poziția tarifară NM RM 9303 20 950; i) armele de foc lungi cu o singură lovitură prin țeavă ghintuită, poziția tarifară NM RM 9303 90 000; j) armele de foc lungi semiautomate, altele decât cele cuprinse la lit.d)-g), poziția tarifară NM RM 9303 90 000; k) armele de foc scurte cu o singură lovitură, cu percuție anulară, de o lungime totală mai mare sau egală cu 28 de centimetri, poziția tarifară NM RM 9303 30 000; l) armele de foc lungi cu o singură lovitură prin țeavă lisă, precum și muniția corespunzătoare, pozițiile tarifare NM RM 9303 20 100, 9303 20 950; n) părțile esențiale ale armelor de foc prevăzute la lit.a)-m), mecanismele de închidere, camera și țeava armelor de foc, în calitate de obiecte separate, pozițiile tarifare NM RM 9305 10 000, 9305 21 000, 9305 29 000.

¹⁰ În corespundere cu art.2 din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, prin „arme (și muniții) neletale” se desemnează armă și muniții din categoria B lit.m) (arme de foc supuse autorizării: armele scurte (pistol sau revolver) cu proiectile din cauciuc, precum și muniția aferentă, poziția tarifară NM RM 9304 00000) și din categoria C, conform anexei nr.1, care au scop utilitar sau care sunt destinate pentru agrement ori autoapărare, confecționate astfel încât, utilizate fiind, să nu se cauzeze moartea persoanelor.

autonom să survină doar răspunderea penală conform art.291 CP RM, iar pentru sfidarea regulilor de păstrare a unei arme de foc să fie susceptibilă operarea atât a răspunderii penale, cât și a celei contravenționale. O astfel de tratare diferențiată nu se justifică.

După această digresiune, în continuare observăm că în art.291 CP RM, pentru a descrie conținutul constitutiv, legiuitorul utilizează, *inter alia*, termenul „păstrare”, pe când în alin.(1) art.361 din Codul contravențional se găsește cuvântul „deținere”. Există oare vreo diferență între aceste concepte? Oare această discrepanță de expunere ne permite să vorbim despre sfere diferite de aplicare a acestor norme?

În acest scop, *ad literam*, „păstrare” presupune a ține la loc sigur, păzind cu grijă, a pune bine; a ține în bună stare, a avea grijă de...; a ține în posesia sa [48, p.791]; iar „deținere” înseamnă a avea în stăpânire sau în păstrare (sublinierea ne aparține – *n.a.*) un bun material [48, p.304]. Astfel, rezultă că noțiunile confruntate au aceeași semnificație lexicologică.

Cel mai probabil, aceeași metodă de tălmăcire a legii penale a fost valorificată și de către Plenul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova în Hotărârea „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale despre purtarea (portul), păstrarea (deținerea), transportarea, fabricarea, comercializarea ilegală, sustragerea armelor de foc, a munițiilor sau a substanțelor explozive, păstrarea neglijentă a armelor de foc și a munițiilor”, nr.31 din 09 noiembrie 1998 [69]. În particular, din hotărârea nominalizată reiese că se pune semnul egalității între noțiunile „păstrare” și „deținere” în conjunctura art.227 și 272² CP RM în redacția din 1961 [20] (norme analogice cu art.290 și 291 din actuala lege penală).

În afară de aceasta, pertinente sunt și alegațiile oamenilor de știință consacrați. Astfel, S.Brînza și V.Stati au subliniat, cu drept cuvânt, că „păstrarea presupune deținerea armei de foc... sau a munițiilor – în mod ascuns sau deschis – în sfera de stăpânire a făptuitorului (asupra sa, în locuință sau în altă încăpere aparținând acestuia, la locul de muncă, pe terenul din preajma casei acestuia, în ascunzătoare etc.), indiferent dacă posedarea se face pentru sine sau pentru o altă persoană, precum și indiferent dacă făptuitorul este posesor primar... ori a procurat de la altcineva respectivele entități” [7, p.581; 8, p.632].

De asemenea, în concepția lui A.Boroî, „deținerea armelor și munițiilor echivalează cu primirea și păstrarea acestora, indiferent de mijlocul prin care le-a dobândit¹¹ (sau de perioada de timp în care le are în conservare)” [4, p.600].

Nu în ultimul rând, I.A. Barbu și G.Gheorghe postulează: „Deținerea armelor și munițiilor înseamnă, în sensul avut în vedere de legiuitor, primirea și păstrarea acestora, indiferent dacă deținătorul a dobândit armele și munițiile și le deține pentru el sau i-au fost încredințate spre păstrare pentru altul... Nu e vorba de un drept de dispoziție cu semnificație juridică, ca atribut al dreptului de proprietate, ci de posibilitatea de a dispune, în fapt, de arma respectivă. Deținerea armei reprezintă o poziție a armei în puterea de dispoziție faptică a persoanei care o deține, în sensul de a o avea la îndemână și de a putea să o folosească” [3].

Din acest minim exercițiu de lectură se deduce că conceptele „păstrare” și „deținere” în contextul art.291 CP RM și alin.(1) art.361 din Codul contravențional sunt echipolente. Poate din acest considerent în spețele prezentate se atestă că se oscilează cu terminologia numită. Sinonimia în legislație, în general, și în legea penală, în special, este patogenă și este de natură să genereze confuzii. O asemenea manieră legislativă vine în contradicție cu regula statuată la lit.e) art.19 al Legii privind actele legislative, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 27 decembrie 2001 [72], în acord cu care „terminologia utilizată în actul elaborat este constantă și uniformă ca și în celelalte acte legislative...”. Iată de ce, milităm pentru utilizarea unui singur termen, și anume: „păstrare” în loc de dihotomia „păstrare” – „deținere”. De menționat că în legislația penală din toate celelalte 14 state ex-sovietice se preferă folosirea cuvântului „păstrare” («хранение») în contextul normelor analogice cu art.291 CP RM [104, 105, 107].

Pe cale de consecință, *de lege lata* faptele ilustrate în spețele de mai sus cad sub incidența a doua acte legislative cu aceeași forță juridică (legi organice). De aici apare ca firească întrebarea: în care parte ar trebui să încline balanța? O asemenea dilemă urmează a fi tranșată în temeiul adagiului latin *lex posterior derogat priori* consfințit la alin.(7) art.6 din Legea privind actele legislative, care ordonă că în cazul în care între două acte legislative cu aceeași forță juridică apare un conflict de norme ce promovează soluții diferite asupra aceluiași obiect al reglementării, se aplică prevederile actului posterior.

După cum se poate lesne observa, legea penală a fost adoptată la 18 aprilie 2002, a intrat în vigoare la 13 septembrie 2002 și a fost republicată la 14 aprilie 2009, iar legea contravențională a fost adoptată la

¹¹ În mod similar, se expun și alți autori [25; 79, p.84].

24 octombrie 2008 și a intrat în forță la 31 mai 2009. Deci, se constată că Codul contravențional este un act legislativ ulterior Codului penal și, în virtutea regulii reliefate, urmează a fi aplicate stipulațiunile contravenționale; or, aceste acte legislative promovează soluții diferite – pentru fapta de păstrare a armelor de foc și a munițiilor persoana poate fi trasă atât la răspundere penală, cât și la răspundere contravențională¹².

Subsidiar, pentru consolidarea opiniei promovate vom face apel și la principiul de drept *in dubio mitius* [143, 145] (cunoscut și sub denumirea „*semper in dubiis benigniora praeferenda sunt*” și ancorat în dreptul roman de jurisconsultul Gaius), a cărui esență constă în aceea că în cazul existenței dubiilor asupra soluției care urmează a fi dată va prevala soluția cea mai favorabilă. În alți termeni, o normă cu un conținut îndoielnic va fi totdeauna deslușită în folosul făptuitorului. În plan normativ, acest raționament își găsește oglindire în alin.(2) art.3 CP RM, conform căruia interpretarea extensivă defavorabilă și aplicarea prin analogie a legii penale sunt interzise. Pe această linie de gândire, deducem că tragerea la răspundere contravențională a făptuitorului pentru păstrarea neglijentă a armelor de foc și a munițiilor este soluția cea mai prielnică lui.

În concluzie, în toate spețele exemplificate mai sus calificarea corectă este cea efectuată în temeiul alin.(1) art.361 din Codul contravențional.

Apropo, aceste argumente au fost puse la baza sentinței de încetare a procesului penal privind învinuirea lui G.I. în săvârșirea infracțiunii prevăzute la art.291 CP RM, din motiv că fapta acestuia constituie contravenție (alin.(1) art.361 din Codul contravențional): *în fapt, potrivit rechizitoriului, inculpatul G.I. a fost învinuit pentru faptul că în perioada anului 2011, deținând, în baza permisului de portarmă, arma de foc cu țeavă lisă de model „IJ-18”, calibrul 12, a încălcat regulile de păstrare a armei de foc. Acesta a transportat arma respectivă contrar prevederilor regulilor de port și păstrare a armei prevăzute de Legea cu privire la arme, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 18 mai 1994 [71] (abrogată la 26 octombrie 2013, fiind însă în vigoare la data comiterii faptei) și de Regulile cu privire la comercializarea, achiziționarea, păstrarea, portul, aplicarea, transportarea armelor individuale, aprobate prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.44 din 18 ianuarie 1995 (abrogată), în vigoare în anul 2011 [60]. G.I. a plasat ilegal arma în automobilul său de model „Opel Astra” cu care s-a deplasat la Piața Centrală din mun. Chișinău, unde pe strada Tighina, în timpul în care a lăsat fără supraveghere și descuiat automobilul său, arma de foc cu țeavă lisă de model „IJ-18”, calibrul 12, i-a fost sustrasă în condiții necunoscute lui, fapt despre care a declarat în anul 2015 [90].*

Totuși, acest mod de abordare a lucrurilor nu a fost împărtășit de către toți participanții la proces. Astfel, prin cererea de apel declarată, procurorul a solicitat casarea sentinței și pronunțarea unei noi hotărâri, prin care G.I. să fie recunoscut vinovat în comiterea infracțiunii statuate la art.291 CP RM.

La rândul său, instanța de apel a opinat că *este de acord cu argumentul apelantului precum că instanța de fond în mod incorect a încadrat acțiunile inculpatului în baza art.361 din Codul contravențional, deoarece fapta lui G.I. a prejudiciat relațiile sociale cu privire la păstrarea în condiții de legalitate a armelor de foc, a neglijat posibilitatea de provocare a unor urmări grave, astfel încât acțiunile sale cad sub incidența legii penale. Astfel, Colegiul penal conchide că este improprie soluția primei instanțe de încetare a procesului penal de învinuire a lui G.I. în săvârșirea infracțiunii prevăzute la art.291 CP RM, deoarece fapta acestuia nu constituie contravenție și îl recunoaște vinovat pe G.I. în comiterea infracțiunii prevăzute la art.291 CP RM [30].*

În viziunea noastră, soluția instanței de apel este lamentabilă, iar discursul argumentativ în susținerea acesteia nu este consolidat de suport normativ și nu rezistă niciunei critici. Aceasta întrucât nu s-a ținut cont că alin.(1) art.361 din Codul contravențional apără, concomitent, și relațiile sociale cu privire la păstrarea în condiții de legalitate a armelor de foc și a munițiilor. În așa fel, s-a nesocotit cu desăvârșire stipulațiunile alin.(7) art.6 din Legea privind actele legislative, precum și cele consemnate la art.3 CP RM. Paralel, nu este clar: de ce s-a considerat că inculpatul a neglijat posibilitatea de provocare a unor urmări grave? Nedumerirea noastră rezidă în aceea că în dispoziția art.291 CP RM nu este prefigurată producerea unor urmări prejudiciabile. Însă, la acest aspect vom reveni mai jos cu detalii. Deocamdată, se cuvine, cu titlu primordial, să amintim că prin *ope legis* instanța judecătorească nu este organ de urmărire penală, nu se manifestă în favoarea acuzării sau a apărării și nu exprimă alte interese decât interesele legii (alin.(2) art.24 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova [21] (în continuare – CPP RM)).

În pofida regulii enunțate, instanța de apel a aderat la părerea acuzatorului de stat fără a se expune asupra coraportului dintre art.291 CP RM și alin.(1) art.361 din Codul contravențional și fără a combate plauzibil

¹² Asupra cauzelor acestei situații vom reveni *infra*.

poziția primei instanțe¹³. Or, în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului¹⁴ (în continuare – CtEDO) s-a statuat că „omisiunea instanțelor de judecată de a prezenta suficiente motive în admiterea sau respingerea unor argumente conduce la violarea art.6 din Convenția europeană pentru protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale” (în continuare – CEDO) [14, 15, 16]. *A fortiori*, rolul fundamental al unei instanțe ierarhic superioare se rezumă întâi de toate la verificarea legalității hotărârilor emise de instanțele ierarhic inferioare. Din păcate, respectiva sarcină poate fi compromisă din mai multe considerente.

În acest fâgaș, M.Dunea a etalat: „Arbitrariul care ar putea cuprinde sistemul înfăptuirii („justiției”), ori nedreptățile la care ar putea conduce lipsa temeinică de pregătire a unor persoane ajunse să exercite oficiul magistraturii (situații care, fără a ne apărea prea des întâlnite, nu au totuși, din nefericire, niciun caracter pe atât de excepțional pe cât ar fi de dorit), transformă actul interpretării și aplicării legii... într-un instrument periculos pentru siguranța drepturilor garantate ale destinatarilor legii” [50, p.106].

Referindu-se la o ipoteză similară, atunci când, în realitate, fapta constituie o contravenție, însă instanțele de judecată admit contrariul, în sensul că ar exista o infracțiune, S.Brînza, pe bună dreptate, consemnează: „Cramponați mentalitar de justiția opresivă, acești factori de decizie urmăresc aplicarea unei răspunderi cât mai severe pe calea interpretării extensive defavorabile a legii penale. Reprezentând o reminiscență a sistemului autoritar de altădată, justiția opresivă de astăzi este alimentată din fondurile europene. Acest paradox nu mai consternează pe nimeni. Pe fundalul declarațiilor „de serviciu” cu privire la reformarea justiției și edificarea statului de drept, promotorii de astăzi ai justiției opresive s-au adaptat perfect la realitățile sociale moderne. „Justiție opresivă pe bani europeni” constituie paradigma existențială pentru respectivii factori de decizie” [9].

Sintetizând cele conturate *supra*, punctăm că judecătorul nu este înzestrat cu atributul de legiferare. Dezvoltând teza, s-ar putea spune: bună sau rea, legea trebuie respectată și aplicată ca atare, existând mecanisme legale care permit inițiative de modificare a acesteia, dar nu și autoritatea puterii judecătorești de a schimba voința exprimată a legiuitorului, prin procedeul interpretării extensive și denaturate a normelor¹⁵.

În altă privință, se pune problema dacă pentru păstrarea armelor de foc și a munițiilor este susceptibilă operarea concomitentă a art.291 CP RM și a alin.(1) art.361 din Codul contravențional. Reformulând: este oare posibilă aplicarea răspunderii simultane atât penale (art.291 CP RM), cât și contravenționale (alin.(1) art.361 din Codul contravențional) pentru păstrarea neglijentă a armelor de foc și a munițiilor?

Răspunzând la această întrebare, notăm: prin sentința Judecătoriei Centru, mun. Chișinău, din 21 decembrie 2015 a fost încetat procesul penal în cauza privind învinuirea lui C.I. în săvârșirea infracțiunii prevăzute la art.291 CP RM, în legătură cu faptul că există o hotărâre judecătorească definitivă asupra aceleiași persoane pentru aceeași faptă.

Pentru a se hotărî astfel, instanța de fond a constatat că: *de către organul de urmărire penală C.I. este învinuit pentru faptul că, la 12 noiembrie 2014, în jurul orelor 11.00-16.30, manifestând o atitudine neglijentă față de păstrarea armelor de foc și a munițiilor, a lăsat fără supraveghere arma de foc de model „CZ-110” cu 7 cartușe, deținute în mod legal, în automobilul personal de model „Rover 45”. În rezultatul pătrunderii ilegale a persoanelor necunoscute în automobilul vizat, arma de foc și cartușele indicate au fost sustrate, iar până la moment nu a fost stabilit locul aflării lor, prin care fapt C.I. a încălcat regulile de păstrare a armelor de foc prevăzute de art.14 al Legii privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă. Respectiv, arma urma a fi purtată numai de titularul permisului corespunzător, cu aflarea în permanență numai asupra sa, fapt ignorat de către acesta, care a lăsat fără supraveghere arma de foc și cartușele vizate supra, părăsind automobilul, iar ca urmare a atitudinii sale neglijate a condiționat sustragerea acestora* [43].

De data aceasta, soluția în cauză a fost însușită și de către instanțele ierarhic superioare. Astfel, Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție a relevat că „instanțele judecătorești inferioare corect au stabilit și au motivat că în cazul când există o hotărâre definitivă asupra aceleiași persoane pentru aceeași faptă se adoptă o sentință de încetare a procesului penal în conformitate cu prevederile pct.4) alin.(1) art.391 CPP RM. Din materialele cauzei rezultă că, conform procesului-verbal cu privire la contravenție din 27 noiembrie 2014, C.I. a fost sancționat în baza alin.(1) art.361 din Codul contravențional, cu amendă în mărime de 10 unități convenționale, în sarcina acestuia fiind reținută fapta: la 11 noiembrie 2014, ora 16.30, fiind posesor al unui pistol de model

¹³ Spre regret, nu a fost sesizată instanța de recurs (prin depunerea unei cereri de recurs împotriva deciziei instanței de apel) pentru a se expune în privința acestui caz. Fără a ne hazarda asupra eventualei soluții ce putea fi dată de instanța de recurs, precizăm că, *de lege lata*, dacă faptei săvârșite i s-a dat o calificare greșită, constituie un temei independent pentru a casa hotărârea instanței inferioare (pct.12 alin.(1) art.427 CPP RM și pct.12 alin.(1) art.444 CPP RM).

¹⁴ Curtea Europeană a Drepturilor Omului este numită sugestiv „Curtea de la Strasburg”.

¹⁵ În același sens, s-a alegeat și în știința dreptului penal [50, p.104-105; 99].

„CZ-110”, calibrul 9x19 mm, nr.0000, cu 7 cartușe, deținut în baza permisului de armă, a admis sustragerea armei... Colegiul penal consideră corectă concluzia instanței de apel, care, efectuând o analiză comparativă a conținutului faptei reținute prin procesul-verbal cu privire la contravenție din 27 noiembrie 2014 și a conținutului faptei reținute prin rechizitoriu, constată că în ambele acte procesuale se cuprinde una și aceeași faptă în privința aceleiași persoane. În această ordine de idei, prin prisma jurisprudenței europene (presupunem că s-a avut în vedere jurisprudența CtEDO sau a Curții Uniunii Europene de Justiție¹⁶ – *n.a.*), procesul-verbal cu privire la contravenție din 27 noiembrie 2014 întocmit în privința lui C.I. echivalează cu o hotărâre definitivă cu privire la aceeași învinuire ca și în rechizitoriul cauzei penale supuse judecării” [43].

Din speță, în general, reiese că aceeași persoană nu poate fi sancționată mai mult decât o dată pentru un mod unic de comportament ilegal conceput pentru a leza aceleași valori sociale și relații sociale aferente. Altminteri, s-ar sfida principiul neadmiterii tragerii la răspundere penală¹⁷ de două ori pentru una și aceeași faptă cuprins în art.7 CEDO, precum și în alin.(2) art.7 CP RM, ceea ce este dezaprobat cu vehemență de către CtEDO [133, 134].

În special, focalizându-ne atenția pe art.291 CP RM și alin.(1) art.361 din Codul contravențional, deducem că este necesar de ales numai o singură normă, chiar dacă acestea aparțin unor ramuri diferite ale dreptului. Evidențiind maniera în care viciile de redactare ale unui text legal afectează garanțiile privind dreptul la un proces echitabil, s-a arătat că acest drept nu poate fi realizat atunci când „judecătorul însuși se află în dificultate, fiind pus în situația de a opta între mai multe variante posibile, în lipsa unei reprezentări clare a regimului sancționator aplicabil” [26]. În context, reiterăm că îndepărtarea îndoielilor¹⁸ privitor la aplicarea ilicitului penal (art.291 CP RM) sau a celui contravențional (alin.(1) art.361 din Codul contravențional) urmează a fi realizată conform regulilor (de talmăcire) *in dubio mitius*, precum și *lex posterior derogat priori*.

Spre deosebire de o mare parte din cei abilitați cu aplicarea legii penale din țara noastră, această nuanțare a fost înțeleasă corespunzător în pct.8 din Hotărârea Plenului Judecătoriei Supreme a Federației Ruse „Cu privire la practica judiciară în cauzele referitoare la sustragerea, șantajul și traficul ilicit de arme, muniții, explozive și dispozitive explozive”, nr.5 din 12 martie 2002 (cu modificările și completările ulterioare), specificându-se, *inter alia*, că „în situația în care fapta persoanei (cum ar fi încălcarea normelor de păstrare sau port al armelor și al munițiilor...), întrunește atât elementele constitutive ale unei contravenții, cât și cele ale unei infracțiuni, aceasta urmează a fi trasă doar la răspundere contravențională” [116, p.11].

Într-o strictă succesiune logică, se impune următoarea concluzie: în cazul încălcării regulilor de păstrare a armelor și munițiilor, persoanei urmează a-i fi incumbată răspunderea doar în temeiul alin.(1) art.361 din Codul contravențional. A raționa *per a contrario*, potrivit reglementărilor în vigoare, ar însemna alunecarea în arbitrarie.

În alt context, pe lângă păstrarea neglijentă a armelor de foc și a munițiilor, la art.291 CP RM este incriminată și transmiterea acestora altor persoane.

Prin „transmiterea armelor de foc și a munițiilor” se desemnează [7, p.587; 8, p.635] trecerea în stăpânirea altei persoane a numitelor entități, prin vânzare, schimb, donare, dare cu împrumut, dare în contul unei datorii etc.

Sub acest aspect, făptuitorul sfidează dispozițiile alin.(4) art.5 denumit „Interdicții și restricții în regimul armelor și al munițiilor” din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, în concordanță cu care se interzice înstrăinarea sau transmiterea armei și a munițiilor supuse autorizării către o persoană care nu este autorizată în modul stabilit, cu excepția cazurilor de depunere la un armurier sau la poliție a unei donații¹⁹ sau a unui comodat, precum și altor cazuri prevăzute de lege.

¹⁶ Curtea Uniunii Europene de Justiție este numită sugestiv „Curtea de la Luxemburg”.

¹⁷ În accepțiunea jurisprudenței CtEDO, contravențiile au un „caracter penal” [12; 137]. Natura juridică a contravențiilor a fost elucidată și de către Curtea Constituțională a Republicii Moldova [54], deslușind, printre altele, că „caracterul general al legii contravenționale și scopul pedepsei, care este atât de a pedepsi, cât și de a preveni, sunt suficiente pentru a arăta că sunt aplicabile principiile similare celor două legi: contravențională și penală” [58].

¹⁸ În cauza *Del Río Prada versus Spania*, Marea Cameră a CtEDO a statuat la pct.93 că „rolul decizional conferit instanțelor urmărește tocmai dispărarea dubiilor ce persistă cu ocazia interpretării normelor” [136].

¹⁹ Este de notat că la pct.38-41 din Hotărârea Guvernului R.Moldova pentru aprobarea Regulamentului cu privire la regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, nr.293 din 23 aprilie 2014, se stabilește că în vederea înstrăinării armei prin donație, donatorul depune contractul de donație în 3 exemplare, arma respectivă, precum și permisul de armă la un armurier licențiat în domeniul comercializării armelor din această categorie sau, după caz, la serviciul abilitat al Inspectoratului General al Poliției* ori la organul de poliție în raza căruia domiciliază donatarul. Autoritatea dată autentifică contractele de donație și transmite un exemplar donatorului, iar al doilea exemplar, împreună cu cotorul chitanței de recepționare a armei – donatarului. La fel, pentru obținerea permisului de armă pentru arma donată donatarul trebuie să urmeze procedura de autorizare fixată la pct.7-18 și 35-37 din același act normativ. În sfârșit, în cazul în care donatarul nu a prezentat permisul de armă timp de 6 luni în vederea ridicării acesteia, serviciul abilitat al Inspectoratului General al Poliției ori organul de poliție în raza căruia domiciliază donatarul transmite arma la organul teritorial de poliție.

* Este vorba despre Secția supravegherea circulației armament a Direcției generale securitate publică din cadrul Inspectoratului General al Poliției al Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova.

Totodată, din interpretarea sistemică a alin.(1) și (9) art.6 din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă desprindem că procurarea sau dobândirea armelor letale și neletale supuse autorizării se poate realiza prin cumpărare, donație, moștenire, decorare, închiriere (*alias* locațiune) sau prin comodat.

După această succintă incursiune normativă, constatăm că, deși modalitățile normative ale acțiunii prejudiciabile incriminate la art.291 CP RM (păstrarea armelor de foc și a munițiilor, precum și transmiterea acestora) au un caracter alternativ²⁰, unii practicieni ai dreptului nu țin cont ori nu sesizează acest amănunt negolit de noimă. Iată și un caz din peisajul jurisprudenței care surprinde ilustrativ alegația lansată: *D.V., având în posesiune legală, în baza permisului de armă nr.000 eliberat la 22 mai 2010, pistolul cu glonț de model „Baikal-4427”, în perioada lunii august 2011 a transmis respectivul pistol lui P.A., care l-a avut asupra sa până la 10 septembrie 2011. Ca urmare a circumstanțelor ce fac obiectul cercetării judecătorești în cadrul unei alte cauze penale, la 10 septembrie 2011, în locuința din mun. Chișinău, str. Ginta Latină, 5, ap.0, a survenit decesul lui P.A., prin împușcare în regiunea capului cu arma de model „Baikal-4427”... Corespunzător, acțiunile lui D.V. se încadrează în prevederile art.291 CP RM, după semnele calificative: păstrarea neglijentă a armei de foc, precum și transmiterea acesteia altei persoane (sublinierea ne aparține – n.a.) [92].*

Nu putem agreea o atare abordare. Or, în fapt, s-a reținut că D.V. doar a transmis pistolul cu glonț de model „Baikal-4427” lui P.A. Pe când, în drept, această conduită ilicită a fost circumscrisă ca păstrare neglijentă a armei de foc, precum și ca transmitere a acesteia altei persoane. Este senin că, în speță, nu se pomenește nimic despre păstrarea armei de foc și prin ce acțiuni s-a manifestat. Așa fiind, de ce făptuitorului (D.V.) i s-a imputat și această modalitate normativă? Poate pentru că în art.291 CP RM lipsește conjuncția „sau” („fie”, „ori”), care ar îndeplini funcția disjunctivă? Intuim că în această speță s-a preluat „orbește” textul incriminator specificat la art.291 CP RM, fără a fi adaptat la circumstanțele concrete ale cazului deferit judecării.

Trecând peste asemenea erori judiciare strecurate în practică (care trezesc reticență), trebuie să tangențiem că la alin.(2) art.360 din Codul contravențional²¹ se stabilește răspunderea pentru transmiterea sau altă înstrăinare a armei individuale și a munițiilor aferente către o persoană care nu are permis de procurare a armelor și a munițiilor aferente²². Cu toate că la art.291 CP RM nu se specifică expres că transmiterea armei de foc și a munițiilor se îndeplinește, inclusiv, și în raport cu o persoană care nu are permis de procurare a armelor și a munițiilor, această cerință este dedusă din obligația făptuitorului de a nu transmite entitățile numite în condiții de ilegalitate altor persoane. Așadar, se pare că și la acest compartiment există un paralelism de reglementare, care are consecințe dăunătoare.

In concreto, s-a considerat operabil art.291 CP RM în următoarea speță: *inculpatul N.D. a păstrat neglijent, fără safeu, la domiciliul prietenului său I.A. din mun. Chișinău, un pistol de model „X”, calibrul 6,35 mm, pentru care a fost eliberat permis de portarmă nr.000 pe numele lui N.D., și 59 de cartușe, calibrul 6,35 mm. Mai apoi, până a pleca peste hotare, N.D. le-a transmis spre păstrare lui I.M. Pistolul și cartușele au fost depistate și ridicate în cadrul percheziției efectuate pe adresa mun. Chișinău, bd.X, ap.0, în cadrul urmăririi penale pe cauza penală nr.0000* [86]. În comparație cu cazul precedent analizat, în speța de față s-a reținut atât păstrarea armei de foc și a munițiilor, cât și transmiterea acestora altei persoane. Însă, în acest segment de cercetare ne interesează cea de-a doua modalitate normativă cuprinsă la art.291 CP RM (transmiterea armelor de foc și a munițiilor altor persoane).

De cealaltă parte, într-un alt caz s-a constatat că: *la 31 octombrie 2013, în jurul orei 09.40, G.I. a transmis pentru transportare feciorului său G.I., care nu are permis de portarmă, arma de foc de model „TOZ” nr.000, prin care acțiune a comis, în consecință, fapta cu semnele prevăzute la alin.(1) art.361 din Codul contravențional – încălcarea regulilor de deținere și transport al armei individuale* [63].

Se deosebesc oare substanțial faptele descrise? Bineînțeles că nu. Atunci, iarăși ne întrebăm: de ce li s-a dat calificări diferite?

În prima speță, considerăm că nu s-a ținut cont că și fapta de transmitere a armei și a munițiilor este susceptibilă să cadă sub incidența a două acte legislative cu aceeași forță juridică (art.291 CP RM și alin.(2) art.360 din

²⁰ Totuși, nu este exclus ca modalitățile normative ale acțiunii prejudiciabile incriminate la art.291 CP RM să persiste în același caz (să coabiteze). Mai precis, să fie săvârșite de același făptuitor și să fie reținute în sarcina ultimului. *Infra* vom face referire la o astfel de speță.

²¹ Într-un proiect de lege, elaborat de executiv, se intenționează ca alin.(2) art.360 din Codul contravențional să fie expus în următoarea redacție: „Încălcarea modului de înstrăinare a armelor letale sau neletale supuse autorizării și/sau munițiilor aferente sau transmiterea acestora unei persoane neautorizate în modul stabilit de legislația în vigoare” [84].

²² Pentru motivele deja arătate și pentru a asigura acuratețea, ar fi oportun de a exclude și din alin.(2) art.360 din Codul contravențional cuvintele „individuale” și „aferente”, precum și de a reformula la singular noțiunile „armelor” și „munițiilor”. De altfel, recomandarea este valabilă pentru întreaga dispoziție a art.360 din Codul contravențional.

Codul contravențional). Conflictul dat (de legi) urma a fi rezolvat în favoarea legii mai noi. Mai exact, potrivit alin.(2) art.360 din Codul contravențional²³. Chiar dacă acest aspect nu a fost sesizat de către partea acuzării (în special, de către procuror), nu există nicio scuză de a promova aceeași „gafă” și de către instanța de judecată. Or, după cum s-a afirmat axiomatic: „Judecătorul nu este călăul nemilos care decide soarta omului, ci membrul corpului înțelepților, care veghează pentru neadmiterea abuzurilor și fărădelegilor” [78, p.15]. În consecință, din nou constatăm că s-a ignorat (recte: violat) alin.(7) art.6 din Legea privind actele legislative, precum și art.3 CP RM.

În cel de-al doilea caz, se atestă că arma a fost transmisă unei persoane care nu are permis de portarmă. De aceea, într-un prim reflex fapta urma a fi calificată în baza alin.(2) art.360 din Codul contravențional. Totuși, presupunem că nu s-a putut face abstracție de faptul că transmiterea s-a realizat doar pentru transportarea armei. În ședința de judecată, contravenientul a explicat că arma de foc de model „TOZ” nr.000 se afla pe bancheta din spate a automobilului personal, fără toc, și a fost transmisă feciorului său împreună cu automobilul în care se afla arma anume pentru a o duce acasă și a o plasa în safeu [63]. În aceste împrejurări, se deduce că încredințarea armei spre transportarea acesteia nu echivalează cu o renunțare la posesiunea ei. Mai mult decât atât, chiar din declarațiile făptuitorului reiese că acesta a încălcat regulile de păstrare a armei de foc statuate la art.14 din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă. Posibil, din aceste rațiuni, răspunderea s-a aplicat în baza alin.(1) art.361 din Codul contravențional.

Tot aici este util să modelăm o situație care, de altfel, nu este în afara realităților concrete: X, fiind în prezența unor persoane, a scos din toc pistolul personal (cu piedică de siguranță pusă și neîncărcat), pe care îl deținea legal și l-a dat pentru vizualizare lui Y, după ce X a pus acest pistol înapoi în toc. Oare în acest caz a avut loc o transmitere a armei de foc în conjunctura art.291 CP RM și a alin.(2) art.360 din Codul contravențional? Profilăm un răspuns negativ. Întru fundamentarea acestui punct de vedere, notăm că predarea armei pentru a fi vizualizată (examinată), în prezența persoanei care a prezentat acea armă, nu poate fi percepută și ca transmitere a dreptului de proprietate, deoarece persoana nu intenționează să piardă contactul cu arma, ci, dimpotrivă, încearcă să mențină controlul asupra acesteia. Transmiterea armei este temporară și doar pentru a fi examinată (vizualizată). Adică, nu în stăpânire definitivă. Posesorul (proprietarul) are convingerea că arma îi va fi retrocedată în scurt timp. În așa mod, Y nu a avut posibilitate nici să se folosească, nici să dispună de respectiva armă, din motiv că aceasta nu a ieșit fizic și vizual de sub inspecția lui X. Suplimentar, se poate desprinde cu pregnanță că X nu intenționa să renunțe asupra atributelor de posesiune, folosință și dispoziție asupra armei sale în beneficiul lui Y. Totuși, în acest caz, X a „încălcat” stipulațiunile lit.b) alin.(3) art.14 din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, care dispun că arma poate fi purtată numai de titularul permisului corespunzător, cu condiția ca aceasta să stea în permanență introdusă în toc, în loc ascuns vederii, cu excepția situațiilor în care persoana este autorizată, potrivit legii, să o aplice. De aceea, răspunderea poate fi aplicată în baza alin.(1) art.361 din Codul contravențional, ceea ce nu exclude operarea art.28 din Codul contravențional, care prevede că în cazul contravenției neînsemnate organul (persoana cu funcție de răspundere) împuternicit să rezolve cazul poate înlătura răspunderea contravențională limitându-se la adresarea unei observații verbale făptuitorului.

În același registru, prezintă relevanță și o altă ipoteză ruptă din viața cotidiană: la o competiție de tir²⁴, cineva din participanți transmite (temporar) arma sa unui jurnalist, firește la o solicitare a ultimului, pentru a realiza un reportaj despre acest concurs. *Mutatis mutandis*, este limpede că nici în acest caz nu are loc o transmitere a armei de foc în sensul art.291 CP RM și alin.(2) art.360 din Codul contravențional.

Din aceste exemple se deduce că termenul „transmitere” din art.291 CP RM, precum și din alin.(2) art.360 din Codul contravențional este uneori interpretabil. Mai mult, în alin.(2) art.360 din Codul contravențional este utilizată și noțiunea „înstrăinare” (care la fel presupune trecerea în stăpânirea altei persoane a armelor și munițiilor prin vânzare, schimb, donare, dare cu împrumut, dare în contul unei datorii etc.). Extrapolând opinia lui I.Hadîrca [52, p.199] avansată în contextul art.217³ CP RM, se poate de susținut că devine limpede că noțiunea „transmitere” este lipsită de sferă de acțiune în sensul alin.(2) art.360 din Codul contravențional și, deoarece este lipsită de funcționalitate, reprezentând un element de decor, aceasta urmează a fi eliminată din numita normă. Paralel, din aceleași motive, considerăm preferabil ca termenul „transmitere” din art.291 CP RM

²³ În Republica Moldova, numărul de procese-verbale cu privire la contravenție întocmite în baza art.360 din Codul contravențional în ultimii ani se cifrează la: 25 – în anul 2014; 27 – în anul 2015; 10 – în primele 6 luni ale anului 2016 [80, 81, 82].

²⁴ Apropos, în anul 2011, în Republica Moldova au fost organizate 19 competiții de tir practic cu pistol, carabină și arme cu țevă lisă, inclusiv „Campionatul Moldovei 2011, ediția a cincea” (probă pistol), „Primul campionat al Moldovei la arme cu țevă lisă”, „Cupa forțelor speciale 2011” și alte competiții [70].

să fie substituit cu cel de „înstrăinare”. În continuare, pentru a nu genera confuzii, vom utiliza terminologia *de lege lata* de la art.291 CP RM și de la alin.(2) art.360 din Codul contravențional. Însă, aceasta nu are să însemne că ne dezicem de recomandarea formulată.

În cele din urmă, achiesăm opinia conturată de S.Brînza și V.Stati: „În ipoteza de transmitere a armelor de foc sau a munițiilor altor persoane, art.291 CP RM este aplicabil numai atunci când nu se atestă incidența prevederii de la alin.(2) art.360 din Codul contravențional” [7, p.588; 8, p.637].

Totodată, luând în calcul identitatea materiei reglementate de legea penală și de cea contravențională în domeniul ocrotirii relațiilor sociale cu privire la transmiterea în condiții de legalitate a armelor de foc și a munițiilor, art.291 CP RM s-ar transforma într-o „normă moartă” în cazul transmiterii armelor de foc sau a munițiilor altor persoane (de altfel, concluzia fiind valabilă și în ipoteza păstrării armelor de foc sau/și a munițiilor cu ajustările de rigoare).

Până a înainta propuneri într-o eclipsare a acestei inadvertențe, vom sonda modelele legislative ale altor state referitoare la răspunderea penală pentru transmiterea armelor de foc sau a munițiilor. Astfel, observăm că, similar legii penale autohtone, în art.239 din Codul penal al Republicii Armenia [118] (corespondent cu art.291 CP RM), alături de păstrarea armelor de foc și a munițiilor este incriminată și transmiterea acestora. Asemănările însă aici se opresc.

Cât privește deosebirile, în Codul penal al Ungariei [140], într-un cadru mai larg, la lit.e) alin.(1) secțiunea 325 „Infrațiuni cu arme și muniții” (corespondent cu art.291 CP RM), se prevede răspunderea pentru transmiterea armei de foc licențiate către o persoană care nu are licență.

În mod surprinzător, Codul penal al Finlandei [139] la alin.(1) secțiunea 1 din Capitolul 41 „Infrațiuni cu arme” (corespondent cu art.290 CP RM) stabilește răspunderea, printre altele, și pentru transmiterea armei, a unei părți din armă, cartușe sau muniții.

Comportă elocvență și faptul că în Codul penal al Federației Ruse [124] răspunderea pentru transmiterea ilegală a armei de foc sau a munițiilor este prevăzută la art.222 (corespondent cu art.290 și 292 CP RM), în timp ce răspunderea pentru păstrarea neglijentă a armei de foc este stabilită în art.224 (corespondent cu art.291 CP RM)²⁵. Aceeași paradigmă este îmbrățișată și de către majoritatea legislațiilor penale ale țărilor ce alcătuiesc Comunitatea Statelor Independente.

În percepția noastră, această ultimă abordare diferențiată pare a fi mai reușită decât cea care transpare din dispoziția art.291 CP RM. Iată de ce, luând în calcul amendamentul promovat *supra* (ca termenul „transmitere” din art.291 CP RM să fie substituit cu cel de „înstrăinare”), ar fi oportun ca „înstrăinarea armelor de foc și a munițiilor” să fie exclusă din art.291 CP RM și să suplinească alin.(1) art.290 CP RM.

Precizăm că, actualmente, la alin.(1) art.290 CP RM este instituită răspunderea pentru purtarea, păstrarea, procurarea, fabricarea, repararea sau comercializarea armelor de foc, precum și pentru sustragerea lor, cu excepția armei de vânătoare cu țeavă lisă²⁶, sau a munițiilor fără autorizația corespunzătoare. În viitor, într-un proiect de lege elaborat de executiv se preconizează ca la alin.(1) art.290 CP RM după cuvântul „repararea” să urmeze textul „(modificarea construcției)”, iar textul „armelor de foc, cu excepția armei de vânătoare cu țeava lisă” să fie substituit cu textul „armelor de foc letale și neletale supuse autorizării” [84]. Întru susținerea acestor remanieri, în Nota informativă atașată respectivei inițiative legislative, între altele, se diseminează că: „(potrivit reglementărilor în vigoare – *n.a.*) nu este prevăzută răspunderea penală pentru modificarea ilicită a construcției armelor în scopuri criminale... Cu armele de vânătoare cu țeava lisă se comit cele mai multe infrațiuni și incidente. Armele de vânătoare cu țeava lisă constituie arme de foc, care fiind aplicate la distanțe mici devin cele mai periculoase prin faptul că alicele trase nu lasă victimei nicio șansă de supraviețuire sau aceasta este minimă” [83]. În ce ne privește, notăm că asocierea sintagmei „armelor de foc” cu cea de „letale și neletale” este parțial improprie. Or, în definiția armelor de foc nu sunt incluse armele prevăzute la categoriile C – arme care fac obiectul declarării din anexa nr.1 la Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, însă care fac parte din arme neletale. La fel, nu găsim justificări de ce legiuitorul a exceptat în sensul art.290 CP RM armele de vânătoare cu țeava lisă.

²⁵ De notat că în doctrina juridică există voci care au sugerat *de lege ferenda* ca transmiterea armelor sau a munițiilor să fie incriminată alături de păstrarea acestor entități [113, p.17]. Propunerea a fost avansată încă în contextul art.219 din Codul penal al RSFSR în redacția din 1960 [125] (corespondent cu art.224 din Codul penal al Federației Ruse și cu art.291 CP RM), dar așa și nu a fost recepționată de către legiuitorul rus.

²⁶ Potrivit art.2 din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, prin „armă cu țeava lisă” se desemnează arma a cărei țeavă este netedă pe cel puțin două treimi din toată lungimea interioară a canalului, începând de la camera cartușului.

Totodată, din motivele deja arătate, ar fi binevenit ca noțiunile „armelor de foc”, „munițiilor” din dispoziția alin.(1) art.290 CP RM să fie reformulate la singular.

Întru considerarea celor creionate, *de lege ferenda*, alin.(1) art.290 CP RM ar trebui să aibă următorul conținut: purtarea, păstrarea, procurarea, fabricarea, repararea, modificarea construcției, înstrăinarea, comercializarea²⁷ armei de foc, precum și sustragerea acesteia sau a muniției fără autorizație corespunzătoare.

Această rocadă legislativă ar fi în stare să aducă o disociere clară între alin.(1) art.290 CP RM (în varianta proiectată) și alin.(2) art.360 din Codul contravențional în materia investigată. Și anume: alin.(1) art.290 CP RM ar deveni aplicabil în cazurile în care posesorul (proprietarul) armei înstrăinează arma de foc sau muniția fără a deține actul administrativ cu caracter permisiv necesar (permis de înstrăinare) către un terț, indiferent dacă ultimul are sau nu permis de procurare a armei sau a muniției. Elementul esențial în ipoteza avansată constă în aceea că persoana care transmite respectivele entități nu este înzestrată cu acest drept prin autorizație corespunzătoare. La polul opus, sfera de incidență a alin.(2) art.360 din Codul contravențional trebuie pretată la faptele de înstrăinare de către posesorul (proprietarul) armei sau muniției având permis de înstrăinare pentru aceasta, însă către o persoană care nu are permis de procurare a armei și a muniției. Faptul că posesorul (proprietarul) armei sau muniției este titularul unui permis de înstrăinare în conjunctura alin.(2) art.360 din Codul contravențional transpare din obiectul juridic special protejat de această dispoziție – relațiile sociale cu privire la înstrăinarea în condiții de legalitate a armelor de foc și a munițiilor. De aceea, nu credem că se impune mențiunea *expressis verbis* la alin.(2) art.360 din Codul contravențional că cel care înstrăinează arme sau muniții (făptuitorul) să dețină autorizație pentru aceste operațiuni (similar prevederii de la lit.e) alin.(1) secțiunea 325 din Codul penal al Ungariei).

În cele ce succed, relevăm că transgresarea regulilor de port sau transportare nu poate să cantoneze răspunderea conform art.291 CP RM, ci, eventual, în prezența unor condiții suficiente, potrivit alin.(1), (5) și (6) art.361 din Codul contravențional. Întrucât conținutul dispoziției alin.(1) art.361 din Codul contravențional ne este cunoscut, vom preciza că alin.(5) și (6) art.361 din Codul contravențional sancționează portul armei individuale în stare de ebrietate produsă de alcool sau de alte substanțe, și, corespunzător, portul armei individuale la întruniri.

Cu titlu de drept comparat, remarcăm că la art.236 din Codul penal al Letoniei [141] (corespondent cu art.291 CP RM) se prevede răspunderea pentru păstrarea, portul, transportul și expedierea neglijentă a armelor și a munițiilor.

Într-o altă consecutivitate de idei, reținem că infracțiunea specificată la art.291 CP RM este o infracțiune formală. Ea se consideră consumată din momentul păstrării armelor de foc sau a munițiilor ori al transmiterii acestora altor persoane. Producerea unor urmări prejudiciabile este în afara infracțiunii prevăzute la art.291 CP RM [8, p.637]. Dar, este oare îndreptățită o astfel de concepție?

La acest capitol, sesizăm că nu există unanimitate de păreri în știința dreptului penal. Astfel, în opinia lui G.S. Meleşko, „legiuitorul a procedat incorect incluzând în art.224 din Codul penal al Federației Ruse (corespondent cu art.291 CP RM – *n.a.*) condiția obligatorie – „producerea urmărilor grave”. Actuala dispoziție a art.224 din Codul penal al Federației Ruse nu dă în vileag pericolul social al acestei infracțiuni, pentru că, de cele mai multe ori, păstrarea neglijentă a armei este cauza primară a sustragerii acesteia, iar, prin urmare, conduce și la utilizarea ulterioară în scopuri infracționale” [115, p.8-9]. Tocmai de aceea se pledează pentru excluderea sintagmei „producerea urmărilor grave” din art.224 din Codul penal al Federației Ruse. Subsecvent, G.S. Meleşko propune ca producerea unor urmări grave să constituie o variantă agravantă a infracțiunii date [115, p.9].

Pe aceeași undă se situează I.I. Bikeev, care se pronunță în favoarea angajării răspunderii penale pentru păstrarea neglijentă a armelor de foc, fără a se mai cere survenirea unor urmări prejudiciabile [101, p.84].

În contrast, A.A. Zadoyan [109], tăgăduind optica conform căreia infracțiunea investigată ar trebui să fie una formală, difuzează că „în cazul lipsei urmărilor prejudiciabile stabilite la art.224 din Codul penal al Federației Ruse, răspunderea se va aplica în baza art.20.8 din Codul contravențiilor administrative al Federației Ruse [111] (corespondent cu art.361 din Codul contravențional)”. De aici, autorul citat sugerează ideea că prin eliminarea urmărilor prejudiciabile din art.224 din Codul penal al Federației Ruse s-ar forma o dublare a acestei norme cu art.20.8 din Codul contravențiilor administrative al Federației Ruse.

În același spirit, după S.Borovinskiy, „criminalizarea păstrării neglijente a armelor de foc și a munițiilor fără producerea unor urmări prejudiciabile contravine criteriului de incriminare – existenței gradului suficient de pericol social al acțiunii” [107]. În legătură cu aceasta, singraful consideră că este nevoie ca infracțiunea analizată să fie una materială [107].

²⁷ Din analiza coroborată a prevederilor alin.(4) art.5 și alin.(9) art.18 din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă deducem că „comercializarea” este o formă de „înstrăinare”.

La rândul nostru, alegem să ne solidarizăm cu cei doi din urmă autori. Or, armele de foc sau munițiile păstrate în mod necorespunzător pot să ajungă în mâini nepotrivite și pot să genereze rezultate devastatoare, cărora le trebuie imprimată valență juridică în legea penală.

Conștientizând această realitate, în perimetrul dreptului comparat, pentru desemnarea consecințelor prejudiciabile în normele analogice cu art.291 CP RM se vehiculează cu următoarele noțiuni: urmări grave (art.239 din Codul penal al Republicii Armenia, art.230 din Codul penal al Republicii Azerbaidjan [119], art.243 din Codul penal al Republicii Kârgâzstan [120], art.253 din Codul penal al Republicii Kazahstan [110], alin.(2) art.236 din Codul penal al Letoniei, art.197 din Codul penal al Republicii Tadjikistan [123], art.289 din Codul penal al Turkmenistanului [126]); decesul persoanelor (persoanei) sau alte urmări grave (alin.(1) art.224 din Codul penal al Federației Ruse, art.238 din Codul penal al Georgiei [122], art.264 din Codul penal al Ucrainei [112], art.249 din Codul penal al Republicii Uzbekistan [127]); decesul a două sau mai multe persoane (alin.(2) art.224 din Codul penal al Federației Ruse); decesul persoanei sau vătămarea gravă a integrității corporale (art.300 din Codul penal al Republicii Belarus [121]); vătămare a integrității corporale sau săvârșirea unor infracțiuni (art.419 din Codul penal al Estoniei [138]); etc.

Pe această filieră, făcând un excurs istoric [106] indispensabil, amintim că în redacția sa inițială infracțiunea statuată la art.291 CP RM devenea întregită atunci când păstrarea armelor de foc sau a munițiilor ori transmiterea acestora a cauzat urmări grave.

În doctrina juridică a timpului, la „urmări grave”, în sensul art.291 CP RM, se atribuia: „cauzarea morții, vătămarea gravă ori medie a integrității corporale sau a sănătății oamenilor, izbucnirea incendiului ce a cauzat jertfe umane sau un prejudiciu material în proporții mari, săvârșirea cu ajutorul acestor arme sau muniții a infracțiunilor periculoase etc.” [77, p.334]; „cauzarea vătămărilor corporale medii la două sau mai multe persoane, vătămări corporale grave uneia sau mai multor persoane, survenirea decesului unei sau mai multor persoane, nimicirea sau deteriorarea unor bunuri în proporții deosebit de mari, întreruperea de lungă durată a circulației transportului, a funcționării comunicațiilor etc.” [5, p.430]; „vătămările medii, grave ale integrității corporale sau sănătății ori moartea, cauzarea de daune materiale în proporții mari sau deosebit de mari, precum și săvârșirea, folosind aceste arme sau muniții, de către alte persoane a unor infracțiuni etc.” [10, p.567]; „consecințele fizice (vătămări corporale medii, grave sau moartea), consecințele patrimoniale (cauzarea de daune materiale în proporții mari sau deosebit de mari), precum și săvârșirea cu aceste arme sau muniții de către alte persoane a unor infracțiuni etc.” [2, p.648].

Însă, cu prilejul ajustării prevederilor legii penale la recomandările experților Consiliului Europei [24, 47], umanizării politicii punitive a statului, modernizării și racordării sancțiunilor penale la standardele medii europene, prin Legea pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 18 decembrie 2008 [75] (în continuare – Legea nr.277/2008), din dispoziția art.291 CP RM au fost excluse cuvintele „dacă aceasta a avut urmări²⁸ grave”²⁹.

În planul avantajelor, consemnăm că acest amendament a adus previzibilitate și claritate art.291 CP RM, exigențe înaintate de jurisprudența CtEDO [11, 13] și a Curții Constituționale a Republicii Moldova [53] în privința legalității la nivel de incriminare. Într-adevăr, sintagma „urmări grave” este ambiguă³⁰ și antamează problema calității legii. Faptul că în literatura de specialitate autohtonă lista urmărilor prejudiciabile ce se raportau locuțiunii „urmări grave” în sensul art.291 CP RM se finaliza cu etcetera demonstrează dificultatea

²⁸ Cu toate acestea, în practica judiciară se întâlnesc și cazuri recente când apărătorii în cerea de apel, precum și în cererea de recurs au alegat că „în acțiunile inculpatului lipsește latura obiectivă ce se caracterizează prin încălcarea cerințelor privind păstrarea sau transmiterea armelor de foc și a munițiilor, care au drept urmare survenirea unor urmări grave (sublinierea ne aparține – n.a.)” [44]. Se pare că acești ardeți apărători fac abstracție de amendamentul operat în art.291 CP RM prin Legea nr.277/2008 sau nu cunosc despre remaniera legislativă nominalizată.

²⁹ Este de remarcat că formula „urmări grave” se mai conține în Codul penal într-un număr impunător de texte: lit.e) alin.(3) art.137³; lit.f) alin.(3) art.171; lit.e) alin.(3) art.172; lit.e) art.181; alin.(1) art.183; lit.d) alin.(2) art.184; lit.f) alin.(3) art.189; alin.(5) art.218; lit.d) art.233; lit.d) alin.(1) art.225; lit.d) alin.(1) art.226; lit.d) art.228; art.261; lit.b) alin.(2) art.263; lit.c) art.270; lit.b) art.271; lit.d) alin.(2) art.275; alin.(1) și alin.(5) art.278; lit.d) alin.(2) art.280; art.281, lit.e) alin.(2) art.289; lit.c) alin.(2) art.289¹; lit.c) alin.(2) art.289²; lit.c) alin.(2) art.289³; lit.b) alin.(2) art.292; lit.b) alin.(3) art.295²; art.296, lit.b) art.297; lit.b) art.298; lit.b) art.300; lit.b) art.301; lit.c) alin.(2) art.306; lit.c) alin.(2) art.307; alin.(4) art.308; lit.b) alin.(2) art.316; lit.c) alin.(2) art.327; lit.d) alin.(3) art.328; lit.b) alin.(2) art.329; alin.(1¹) art.335; lit.b) alin.(2) art.339; alin.(2) art.334; art.345, lit.d) alin.(2) art.349; lit.e) alin.(3) art.352; art.363; lit.b) alin.(2) și lit.a) alin.(4) art.364; lit.c) alin.(2) art.365; lit.b) alin.(2) art.368; lit.c) alin.(2) art.369; alin.(2) art.370; lit.c) alin.(2) art.373; alin.(2) art.374; alin.(2) art.375; alin.(2) art.377; alin.(2) art.378; alin.(2) art.379; art.38; și lit.c) art.384.

³⁰ În acest context, A.Eșanu a arătat, just, că norma de incriminare trebuie să fie accesibilă, previzibilă și clară [51].

reprezentării exhaustive a tuturor consecințelor care prezintă pericol social și ar merita atenția legii penale. Iar pentru ca destinatarul și beneficiarul legii penale să cunoască care este preceptul incriminării, legiuitorul este obligat să adopte texte precise, lipsite de echivoc.

Și în doctrina străină au fost ridicate obiecții întemeiate *vis-à-vis* de sintagma „urmări grave” în contextul normelor analogice cu art.291 CP RM, fiind recomandată concretizarea acestei noțiuni [102, p.88-95; 103, p.13; 107, p.22-26; 113, p.17; 130, p.18-21] (vătămarea medie sau gravă a integrității corporale, decesul persoanei etc.), iar unii autori, în definitivă, pledează pentru adăugarea mențiunii „sau alte urmări grave” [109, p.179-192; 129, p.17]. Această din urmă optică pare discutabilă, din motivul că iarăși va lăsa să persiste o doză proeminentă de subiectivism al celor împuterniciți cu aplicarea legii penale. Este adevărat că consacrarăa semnelor estimative în descrierea elementelor constitutive obiective permite o adaptare la schimbările de situație. Însă, legea penală trebuie să fie prin excelență o *lex certa*. Din aceste considerente, nu propunem reanimarea conceptului de „urmări grave” în conjunctura art.291 CP RM.

Cât privește dezavantajele, printr-un efect de oglindă, discernem că prin excluderea urmărilor prejudiciabile din art.291 CP RM s-a dat frâu liber practicienilor de a aplica dispoziția prenotată în cazuri chiar banale. Faptul că organelor îndrituite cu aplicarea legii penale li s-a acordat o marjă largă de discreție³¹ a generat existența hotărârilor judecătorești cu interpretări diametral opuse. În această împrejurare își are originea incertitudinea situației juridice a persoanelor care – din varii motive – încalcă regulile de păstrare și de transmitere a armelor de foc și a munițiilor. Adicional, odată cu intrarea în vigoare a Codului contravențional (la 31 mai 2009), s-a format o suprapunere de reglementare în materia cercetată. În așa mod, sfera de incidență, pe de o parte, a art.291 CP RM și, pe de altă parte, a alin.(2) art.360 și alin.(1) art.361 din Codul contravențional se intersectează. Mai precis, s-a șters diferența dintre normele confruntate (în materia analizată), iar, în consecință, *de lege lata* art.291 CP RM a devenit „încătușat”.

În opinia noastră, această stare de lucruri este condiționată de sfidarea reglementărilor de tehnică legislativă³². La concret, nu s-a luat în vizor faptul că în procesul de legiferare este interzisă instituirea aceluiași reglementări în două sau mai multe acte normative, fiindcă altminteri se anihilează coerența, consecvența și echilibrul dintre reglementările concurente. Așadar, nu s-a asigurat o sincronizare între adoptarea Legii nr.277/2008 și a Codului contravențional.

După S.Copețchi și I.Hadîrca, „negativ este și rezultatul calificării atunci când cele comise constituie faptă contravențională în noua legislație” [22, p.56]. Din această perspectivă, se pare că s-a ajuns, din stupiditatea legiuitorului, la un rezultat negativ al calificării faptelor de păstrare a armelor sau a munițiilor, precum și de transmitere a acestora, deși art.291 CP RM nu a fost abrogat și nici nu se dorea acest lucru. Or, dacă se intenționa ca faptele de păstrare a armelor sau a munițiilor, precum și de transmitere a acestora să fi fost trecute doar pe terenul legii contravenționale, art.291 CP RM ar fi fost exclus, și nu „cârpit” prin Legea nr.277/2008.

Pentru a depăși această incongruență, considerăm că este ineluctabilă regândirea concepției referitoare la momentul de consumare a infracțiunii prevăzute la art.291 CP RM. În acest sens, ar fi oportună conturarea la art.291 CP RM a survenirii anumitor urmări prejudiciabile. Astfel s-ar stopa controversile legate de aplicarea în practică a art.291 CP RM și s-ar forma o diferență clară între ilicitul penal și cel contravențional examinat. Or, după cum s-a acceptat în pct.21 din Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate a sesizării nr.31g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 249 din Codul penal (criteriile de calificare a faptelor penale și contravenționale), nr.21 din 29 aprilie 2016 [27]: „obiectul juridic specific (a se citi – special – *n.a.*) poate fi protejat atât prin legea penală, cât și prin legea contravențională, legiuitorul având sarcina de a face doar deosebirea cantitativă la calificarea faptelor, care redă gradul prejudiciabil³³ al faptei săvârșite”.

³¹ În acest sens, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a statuat că „o putere discreționară care nu este delimitată, chiar dacă face obiectul controlului judiciar din punct de vedere formal, nu trece de testul previzibilității... Aceeași concluzie este valabilă și pentru puterea discreționară nelimitată a instanțelor judecătorești” [57].

³² În una dintre hotărârile sale, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a tălmăcit că „prin reglementările de tehnică legislativă legiuitorul a impus o serie de criterii obligatorii pentru adoptarea oricărui act normativ, a căror respectare este necesară pentru a asigura sistematizarea, unificarea și coordonarea legislației, precum și conținutul și forma juridică adecvată ale fiecărui act normativ. Astfel, respectarea acestor norme concurează la asigurarea unei legislații care respectă principiul securității raporturilor juridice, având claritatea și previzibilitatea necesară” [55].

³³ În concepția art.15 CP RM, gradul prejudiciabil al infracțiunii se determină conform semnelor ce caracterizează elementele infracțiunii: obiectul, latura obiectivă, subiectul și latura subiectivă.

Analizând practica judiciară în materie, constatăm că săvârșirea infracțiunii prevăzute la art.291 CP RM implică în cele mai multe cazuri producerea următoarelor consecințe: sustragerea armei [43, 93], vătămarea medie sau gravă a integrității corporale sau a sănătății [87], decesul persoanei [29] etc.

Cu referire la mecanismul de cauzare a acestor daune, observăm că subiectul infracțiunii prevăzute la art.291 CP RM nesocotește anumite reguli legate de păstrarea [108, p.116] sau de transmiterea armei sau a muniției în condiții de legalitate. Ulterior, se implică o altă persoană, grație comportamentului căreia se produc urmările nominalizate. Corespunzător, această altă persoană poate fi trasă la răspundere penală pentru acțiunile sale (în baza altei norme decât art.291 CP RM).

Cu această ocazie, subscriem opiniei reflectate de I.Ciobanu și N.Nedelcu, potrivit căreia „la survenirea anumitor consecințe figurant activ este nu doar subiectul componentei de infracțiune prevăzute la art.291 CP RM, dar și o altă persoană. În așa fel, construcția teoretică a legăturii cauzale (păstrarea neglijentă – legătura cauzală – consecința) este completată esențial prin apariția unei alte persoane, care și provoacă consecința. Cu alte cuvinte, construcția teoretică a legăturii cauzale indică asupra unui subiect, iar mecanismul cauzării empirice „este generat” de către o altă persoană” [17].

Pentru o mai bună pătrundere în esența acestui mecanism, invocăm și un caz practic: *în luna ianuarie 2012, V.N., manifestând neglijență criminală, a lăsat în magazinul „X” din or. Cahul, al cărui proprietar era, arma de vânătoare de model „IJ-27M”, calibrul 12, cu două țevi verticale, încărcată cu un cartuș, pe care o posedă în baza permisului de portarmă. La 22 aprilie 2012, aproximativ la ora 17.30, soția acestuia, V.L., aflându-se în magazinul menționat, a luat arma respectivă și a efectuat o împușcătură în direcția lui Ș.S. în regiunea abdomenului, cauzându-i leziuni corporale grave, periculoase pentru viață, care au provocat decesul victimei* [29].

În speță, fapta ilicită a lui V.N. s-a rezumat la aceea că a păstrat arma sa pe care o deținea legal în afara locurilor special amenajate (safeului), încălcând art.14 din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă. La arma cu pricina având accesul alte persoane, care au și aplicat-o. Evident că V.L. urmează să răspundă penal aparte pentru cauzarea leziunilor corporale grave, periculoase pentru viață, care au provocat decesul lui Ș.S. (alin.(4) art.151 CP RM, deși calificarea pare discutabilă, luându-se în calcul mijlocul utilizat și locul țintirii).

După această divagație absolut necesară, sugerăm ca art.291 CP RM să fie completat după cum urmează: „...care a cauzat vătămarea medie sau gravă a integrității corporale ori a sănătății, decesul persoanei, daune materiale în proporții mari sau deosebit de mari ori sustragerea acestora³⁴”. Anume în astfel de condiții ar fi justificată intervenția mijloacelor de drept penal ca o ultimă măsură. În dependență de urmările prejudiciabile produse va fi posibilă și o individualizare mai echilibrată a pedepsei.

Distinct de cele etalate mai sus, *vis-à-vis* de aspectul interior (lăuntric) al infracțiunii analizate, semnalăm că într-un caz din practica judiciară s-a ales că: *latura subiectivă a infracțiunii* (se are în vedere a infracțiunii specificate la art.291 CP RM – *n.a.*) *se caracterizează prin intenție directă* (sublinierea ne aparține – *n.a.*). *Astfel, inculpatul C.P., din anul 2013 și până la 29 aprilie 2015, era deținător legal, în baza permisului nr.000, al armei, având în acest sens și dreptul de portarmă. Cunoscând despre prescripțiile legii privind restricțiile de păstrare, deținere și port al armei, și-a păstrat necorespunzător arma de foc, și anume: pistolul de model „Baikal-442”, cu lovitură centrală, cu țeavă scurtă ghintuită, calibrul 9 mm „Makarov” (9x18 mm). La 29 aprilie 2015 a uitat-o în veceul localului „Cafeneaua Veche” din mun. Chișinău, str. Teodorovici, 12, iar când s-a întors nu a mai găsit-o* [31].

În această situație, reiese că s-a considerat că făptuitorul a fost ghidat de intenție directă, deoarece dânsul a cunoscut despre reglementările legii privind restricțiile de păstrare, deținere și port al armei. Interesantă denotație, nu-i așa? În speță se atestă că făptuitorul posedă arma legal în baza permisului corespunzător. Din art.7 al Legii privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă aflăm că printre condițiile de acordare a permisului de procurare a armei letale și neletale supuse autorizării și, după caz, a permisului de armă, se numără și: absolvirea unui curs de instruire teoretică și practică de mânăuire a armei de foc, organizat de o persoană juridică acreditată în domeniu, în condițiile legii, cu excepția personalului atestat din cadrul autorităților administrației publice care au competențe în domeniul apărării naționale, securității statului și al ordinii publice. În asemenea coordonate, rezultă că dacă persoana care deține arma legal și încalcă prevederile referitoare la păstrarea acesteia, acționează neapărat cu intenție directă. Însă, o atare deslușire nu poate fi recunoscută ca fiind temeinică în redacția actuală a art.291 CP RM.

³⁴ Și în contextul art.224 din Codul penal al Federației Ruse s-a propus ca printre urmările prejudiciabile să se numere și sustragerea armei [102].

În ce ne privește, discernem că problema trebuie departajată în funcție de modalitățile normative cuprinse în art.291 CP RM. Astfel, locuțiunea „păstrare neglijentă” din art.291 CP RM denotă că în ipoteza de păstrare a armelor de foc sau a munițiilor latura subiectivă a infracțiunii se caracterizează doar prin imprudență sub forma neglijenței³⁵. Corelativ, făptuitorul acționează cu intenție directă în prezența modalității de transmitere a armelor de foc sau a munițiilor. Datorită specificului său, este inadmisibil a raționa că în cazul transmiterii armelor de foc sau a munițiilor făptuitorul nu are voința fermă de a săvârși acțiunea și nu dorește realizarea ei materială. Prin urmare, vinovăția sub forma intenției directe³⁶ manifestată de făptuitor la săvârșirea transmiterii armelor de foc sau a munițiilor rezultă *ex re*.

Fără a întrerupe firul logic, notăm că în doctrina juridică s-a postulat că prezența sintagmei „păstrare neglijentă” în textul incriminator al faptei infracționale cercetate este nereușită, fiindcă îngustează aria de incidență a infracțiunii date doar la ipoteza în care s-a acționat cu neglijență [100, p.21; 102, p.88-95; 109, p.179-192; 117, p.43-44; 131, p.17-18]. În vederea remedierii acestei carențe, s-a recomandat ca formula „păstrare neglijentă” să fie substituită cu „păstrare imprudentă” [131, p.18] sau „păstrare necorespunzătoare” [100, p.21; 117, p.43-44] ori „încălcarea regulilor de păstrare” [102, p.88-95; 109, p.179-192].

Cel mai degrabă, această din urmă concepție are ca model de elevație juridică art.255 din Codul penal al Lituaniei [142], al cărui *nomen juris* este „Încălcarea regulilor de păstrare a armelor, munițiilor, a explozivelor și a dispozitivelor explozive”.

Sub acest unghi, împărtășim opinia că sintagma „păstrare neglijentă” utilizată în art.291 CP RM nu este cea mai potrivită. Din contra, aceasta nutrește (la *prima facie*) falsa impresie că în cazul nerespectării regulilor de păstrare a armelor sau a munițiilor se aplică art.291 CP RM, atunci când în plan subiectiv făptuitorul a manifestat imprudență sub forma neglijenței, iar în celelalte ipoteze ar deveni operabil alin.(1) art.361 din Codul contravențional (care, după cum s-a putut vedea, conține sintagma „încălcarea regulilor”, fără a se specifica forma vinovăției). Or, legiuitorul trebuie să asigure o legătură logico-juridică și o coerență între dispozițiile destinate să apere valorile și relațiile sociale aferente. De aceea, pentru desemnarea *verbum regens* în art.291 CP RM, milităm pentru folosirea expresiei „încălcarea regulilor de păstrare”. Tot în așa mod, se cere a fi reformulat titlul art.291 CP RM. În varianta proiectată, misiunea de a determina forma vinovăției în sensul art.291 CP RM va cădea pe umerii doctrinei și ai practicii judiciare.

Schimbând vectorul investigației, punctăm că subiect al infracțiunii stipulate la art.291 CP RM este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii a atins vârsta de 16 ani.

Concomitent, subiectul infracțiunii examinate este persoana care deține autorizația de păstrare a armelor de foc sau a munițiilor. În caz contrar, nu i-ar reveni obligația să le păstreze în siguranță și să nu le transmită în condiții de ilegalitate altor persoane [8, p.637]. Altfel spus, cerința precum că posesorul unei arme de foc sau muniții în sensul art.291 CP RM are un document permisiv corespunzător reiese implicit din relațiile sociale ocrotite de articolul dat. Totuși, în legislația penală a unor state condiția numită este *expressis modis* prevăzută în textul incriminator din normele analogice cu art.291 CP RM (de exemplu, art.300 din Codul penal al Republicii Belarus, art.255 din Codul penal al Lituaniei etc.).

Această calitate a subiectului infracțiunii prevăzute la art.291 CP RM îl deosebește de subiectul infracțiunii specificate la art.290 CP RM [8, p.637]. *Ad similes*, și în conjunctura alin.(2) art.360 și alin.(1) art.361 din Codul contravențional subiectul contravenției deține legal arma individuală sau munițiile aferente. Din păcate, sunt și cazuri când această condiție nu este înțeleasă judicios. *Exempli gratia*, într-o speță s-a reținut că: *la 27 septembrie 2013, în jurul orei 06.10, D.I. păstra la domiciliu, neavând permis de portarmă* (sublinierea ne aparține – n.a.), *arma de foc de model „IJ” nr.000, prin ce a comis, în consecință, fapta cu semnele prevăzute la alin.(1) art.361 din Codul contravențional: încălcarea regulilor de deținere și port al armei individuale* [62]. În acest caz, dacă arma de foc cu pricina nu se raportează la categoria de arme de vânătoare cu țeavă lisă,

³⁵ Cineva ar putea să ne reproșeze că poziția noastră este bazată pe o interpretare literară a legii. Însă, în replică, vom preciza că „această orientare formalistă implică și garanții juridice superioare, deoarece interpretarea normei în „litera” sa este previzibilă, iar aplicarea corespunzătoare a dreptului devine predictibilă pentru destinatarii obișnuiți... Interpretarea „în litera legii” are o aptitudine mai sporită de a proteja destinatarul reglementării împotriva abuzurilor! Aceasta mai ales atunci când o asemenea interpretare vine să lărgască (iar nu să limiteze) sfera, întinderea, efectul sau beneficiul unor drepturi” [50, p.104-105]. În plus, este îndeobște cunoscut faptul că, „spre deosebire de alte legi, legea penală trebuie interpretată prin aplicarea coroborată a interpretării gramaticale cu cea teleologică, care își propune lămurirea înțelesului normei juridice pornind de la finalitatea acesteia” [56]. Interpretarea strictă a legii penale este un corolar direct al principiului legalității penale, a cărui valoare juridică este recunoscută atât în legislația națională, cât și în cea europeană [59].

³⁶ În literatura de specialitate există și opinia precum că în cazul modalității de transmitere a armelor de foc sau a munițiilor (consemnată la art.291 CP RM) făptuitorul poate acționa în plan subiectiv atât cu intenție directă, cât și indirectă [1].

acțiunile lui D.I. se circumscriu alin.(1) art.290 CP RM, însă nicidecum potrivit alin.(1) art.361 din Codul contravențional.

Din Nota informativă a Inspectoratului General al Poliției al Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova privind activitatea de supraveghere a circulației armamentului în perioada a 6 luni ale anului 2016 aflăm că la evidența organelor de poliție se află: 1) 56191 persoane fizice, care dețin în posesiune 69573 arme, dintre care: a) cu țeava ghintuită – 20901; b) cu țeava lisă – 42172; c) cu bile de cauciuc – 2659; d) neletale – 3841; 2) 295 de obiective ale sistemului autorizări care dețin și folosesc 4111 arme de foc [82].

În acest context se profilează dilema: care trebuie să fie calificarea juridică a faptei dacă posesorul unei arme de foc (sau muniție) nu are permis de păstrare a acesteia și încalcă regulile de păstrare fixate în Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă sau în alte acte normative?

Într-o accepțiune [5, p.430; 77, p.335], în situația de față ar exista un concurs de infracțiuni între art.290 și art.291 CP RM³⁷. Într-o altă opinie [2, p.647; 10, p.566], se diseminează că în cazul în care arma de foc, cu excepția armei de vânatoare cu țeavă lisă, sau munițiile se află ilegal la făptuitor, acțiunile făptuitorului vor fi calificate conform art.290 CP RM, fără a fi necesară calificarea suplimentară conform prevederilor art.291 CP RM³⁸.

Sprrijinim cea de-a doua părere. Aceasta întrucât accentul trebuie deplasat pe faptul că persoana nu deține autorizație corespunzătoare pentru a păstra respectivele obiecte. În plus, recurgând la procedeul comparării sancțiunilor, se desprinde că infracțiunea prevăzută la alin.(2) art.290 CP RM absoarbe infracțiunea specificată la art.291 CP RM. Or, legiuitorul, estimând *in abstracto* pericolul social al infracțiunii statuate la alin.(2) art.290 CP RM, a instituit un tratament sancționator mai aspru decât pentru infracțiunea fixată la art.291 CP RM.

In globo, și în practica judiciară se atestă că în ipotezele în care persoana nu are autorizația corespunzătoare pentru arma de foc (cu excepția armei de vânatoare cu țeavă lisă) sau muniții, însă le păstrează cu sfidarea prescripțiilor edictate de legiuitor (în afara safeului, în garaj [37, 40], în automobil [36, 39], în sertarul mesei de lucru (de birou) [34], în dulap [38], în geantă [42], în dormitor [41], în noptieră [35] etc.), răspunderea se aplică doar în baza art.290 CP RM. Însă, nu putem să excludem *de plano* că nu sunt și cazuri când s-a procedat altfel.

În contextul celor elucidate, relevăm că în practica judiciară se întrezăresc, pe alocuri, și spețe în care făptuitorul are în posesiune arma de foc în virtutea executării unui contract de muncă. De pildă, G.M. a fost condamnat în baza art.291 CP RM. Pentru a pronunța sentința, *in fapt*, s-a stabilit că: *la 24 februarie 2016, aproximativ la ora 10.30, G.M. se afla la serviciu în calitate de gardian-șofer, fiind totodată membru al grupei mobile ÎS „Servicii Pază”, filiala Orhei. Acesta era dotat, în condițiile alin.(4) art.23 al Legii privind activitatea particulară de detectiv și de pază, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 04 iulie 2003 [74], cu mijloace de intervenție și de apărare individuală – pistol de model „RG-88 0782228”. În timp ce se afla pe teritoriul stației de alimentare cu petrol SA „Tirex Petrom”, situate în or. Orhei, str. Drumul Taberei, s-a deplasat la blocul sanitar al stației „Peco”, amplasat în afara stației. Pentru a-și satisface necesitățile fiziologice, G.M. a scos din toc arma (pistolul de model „RG-88 0782228”) și a pus-o într-o cutie metalică aflată în blocul sanitar, iar când a ieșit din el nu și-a luat arma din acea cutie. A depistat lipsa armei abia la ora 13.00, în aceeași zi, și a sesizat Poliția [96]. Prin aceasta G.M. a manifestat iresponsabilitate în raport cu respectarea prevederilor alin.(3) art.14 al Legii privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, care îl obligă să poarte arma în permanență introdusă în toc și aceasta să se afle în permanență numai asupra sa.*

Șirul unor astfel de exemple poate continua [97]. Însă, cert este faptul că împrejurarea precum că făptuitorul a obținut arma și munițiile pentru exercitarea atribuțiilor legate de prestarea unei munci nu poate influența la calificare. Totuși, această circumstanță poate fi valorificată la individualizarea pedepsei, ceea ce, cu regret, în spețele selectate se omite.

Concretizăm că dacă subiectul este militarul care încalcă regulile de mânăuire a armei, de manipulare a munițiilor, a substanțelor explozive, radioactive și a altor substanțe și obiecte ce prezintă un pericol sporit pentru cei din jur, dacă aceasta a cauzat vătămarea ușoară sau medie a integrității corporale sau a sănătății, decesul persoanei ori alte urmări grave, răspunderea se va aplica în baza art.373 CP RM.

La fel, în situația în care militarul pierde sau deteriorează armele sau munițiile încredințate spre a fi folosite în timpul serviciului, în urma încălcării regulilor de păstrare a acestora, devine operabil alin.(3) art.381 CP RM.

³⁷ Opinii similare au fost expuse și în contextul legii penale ruse, precum că în situația analizată ar exista un concurs de infracțiuni între art.222 și art.224 din Codul penal al Federației Ruse [114, p.25; 128, p.545].

³⁸ Părerii asemănătoare au fost avansate și în doctrina străină în contextul Codului penal al Federației Ruse [109] și în contextul Codului penal al Republicii Kazahstan [110].

În același timp, din coroborarea alin.(4) art.21 și art.291 CP RM se deduce că persoana juridică nu poate fi subiect al infracțiunii examinate. Însă, potrivit alin.(8) art.4 din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, armele deținute de persoanele fizice și juridice (sublinierea ne aparține – *n.a.*) în condițiile acestei legi trebuie păstrate la domiciliul ori la sediul acestora³⁹.

În consonanță cu alin.(3) art.31 din legea prenotată, persoanele juridice de drept privat care nu sunt în subordinea autorităților publice sau în a căror privință aceste autorități nu exercită funcția de fondator pot fi autorizate, în condițiile acestei legi și în funcție de obiectul lor de activitate, să procure, să dețină și să folosească arme letale și arme neletale, precum și muniții aferente, pentru: a) înarmarea personalului abilitat să desfășoare activități de pază, dacă aceasta se justifică pentru asigurarea pazei sediilor, imobilelor sau a obiectivelor care le aparțin sau pe care le păzesc, precum și a pazei persoanelor, bunurilor, valorilor sau a transportului ori a depozitării de valori importante, în cazul societăților al căror obiect de activitate îl constituie prestarea de servicii în domeniul pazei ori în cazul celor care își pot asigura pază proprie, în condițiile legii; b) desfășurarea activităților de executare a tragerilor cu arme în tiruri de trageri special amenajate, pentru antrenament sau divertisment, precum și pentru organizarea și desfășurarea cursurilor de instruire teoretică și practică de mânăuire a armei de foc; c) desfășurarea activităților artistice în centrele de producție cinematografică și televiziune, precum și în cadrul spectacolelor de circ și teatru.

Între altele, la pct.120 din Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Regulamentului cu privire la regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, nr.293 din 23 aprilie 2014, se statorește că, în vederea autorizării corespunzătoare, persoana juridică interesată trebuie să depună o cerere la organul de poliție competent, împreună cu un set de documente, în original și în copie, printre care și dovada deținerii legale a spațiului de depozitare a armelor și a munițiilor pentru care se solicită autorizarea, dotat cu sisteme de asigurare a securității acestora, la sediu sau, după caz, la punctele de lucru declarate conform legii.

Din analiza acestor texte normative se degajă ideea că și persoanelor juridice li se incumbă obligația pozitivă de a asigura păstrarea armelor și munițiilor în condiții de legalitate.

În Republica Moldova, în ultimii ani, au fost efectuate verificări la persoane juridice privind respectarea condițiilor de deținere a armelor, după cum urmează: 1452 – în anul 2014; 923 – în anul 2015; 322 – în primele 6 luni ale anului 2016 [80, 81, 82]. În rezultat la ce au fost înaintate sesizări în vederea înlăturării deficiențelor constatate: 106 – în anul 2014; 82 – în anul 2015; 23 – în primele 6 luni ale anului 2016.

Astfel, în cazul în care persoana juridică sfidează prescripțiile Legii privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă și ale Hotărârii Guvernului pentru aprobarea Regulamentului cu privire la regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, nr.293 din 23 aprilie 2014, etc., referitoare la păstrarea armelor și a munițiilor, nu poate să survină răspunderea penală.

O altă atitudine are legiuitorul lituanian. Și anume: subiect al infracțiunii prevăzute la art.255 din Codul penal al Lituaniei (infracțiune analogică cu art.291 CP RM) poate fi și persoana juridică (alin.(3) art.255 din Codul penal al Lituaniei).

Față de cele ce preced, apreciem că este oportun de a modifica sancțiunea art.291 CP RM, astfel încât și persoana juridică (firește, cu excepția autorităților publice) să devină subiect al ilicitelor nominalizate.

Concluzii și recomandări

Lăsând la o parte această efigie de perspectivă, evidențiem că datorită caracterului „viu”⁴⁰ al jurisprudenței, se face dificilă precizarea soluțiilor ce țin de aplicarea în practică a art.291 CP RM și epuizarea controverselor pe care le reclamă faptele de păstrare a armelor de foc și a munițiilor, precum și de transmitere a acestora. Totuși, în urma studiului întreprins, efectuând o radiografiere, putem formula următoarele **concluzii**:

1) statisticile scot în lumină faptul că, de cele mai dese ori, comiterea unor infracțiuni sunt aseasonate cu aplicarea sau folosirea armelor de foc și a munițiilor. Așadar, se pare că armele și munițiile constituie mijlocul cel mai eficient de punere în executare a rezoluției infracționale;

³⁹ Aceasta nu are să însemne însă că titularul dreptului de posesiune (proprietate) a unei arme nu ar putea să schimbe locul de păstrare a acesteia (altul decât domiciliul ori sediul), firește în anumite condiții. Suportul normativ al acestei concluzii derivă din alin.(10) art.4 din Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, care dispune că armele deținute la domiciliul persoanei fizice sau la sediul persoanei juridice în baza documentelor prevăzute de lege pot fi transferate de proprietarul lor în alt spațiu decât în cel menționat în documente numai cu acordul în scris al poliției.

⁴⁰ Doctrina „instrumentului viu” este țărnută de către CtEDO în mai multe cauze deduse examinării [132, 135], precum și de către doctrina juridică [144].

2) între noțiunile „armă” și „armă de foc” redate în Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă există o relație de tipul „întreg-parte”;

3) conceptele „păstrare” și „deținere” în conjunctura art.291 CP RM și a alin.(1) art.361 din Codul contravențional sunt echipolente;

4) în practica judiciară nu există un punct de vedere unitar cu privire la calificarea faptei de păstrare a armei de foc și a muniției. În timp ce unele instanțe au considerat că este aplicabil art.291 CP RM, altele, dimpotrivă, optează pentru operarea răspunderii în baza alin.(1) art.361 din Codul contravențional;

5) practica judiciară eterogenă cu privire la calificarea faptelor de păstrare a armelor de foc și a munițiilor (precum și de transmitere a acestora) generează o insecuritate juridică;

6) deși modalitățile normative ale acțiunii prejudiciabile incriminate la art.291 CP RM (păstrarea armelor de foc și a munițiilor, precum și transmiterea acestora) au un caracter alternativ, unii practicieni ai dreptului nu țin cont ori nu sesizează acest amănunt nelipsit de relevanță și preiau „automat” textul incriminator specificat la art.291 CP RM, fără a-l adapta la circumstanțele concrete ale cazului dedus judecării;

7) *de lege lata*, faptele de păstrare a armelor de foc și a munițiilor, precum și de transmitere a acestora cad sub incidența atât a legii penale (art.291 CP RM), cât și a celei contravenționale (alin.(2) art.360 și alin.(1) art.361 din Codul contravențional). Iar în astfel de cazuri, în virtutea regulii *lex posterior derogat priori* consacrate la alin.(7) art.6 din Legea privind actele legislative, urmează a fi aplicate prevederile actului posterior. Adică, prevederile alin.(2) art.360 și ale alin.(1) art.361 din Codul contravențional;

8) suprapunerea sferei de reglementare, pe de o parte, a art.291 CP RM și, pe de altă parte, a alin.(2) art.360 și a alin.(1) art.361 din Codul contravențional este condiționată de excluderea urmărilor prejudiciabile din art.291 CP RM prin Legea nr.277/2008 (astfel creându-se posibilitatea de a aplica dispoziția prenotată în mod abuziv), precum și de intrarea în vigoare a Codului contravențional (la 31 mai 2009). În așa fel, nu s-a asigurat o sincronizare a actelor normative precizate;

9) la adoptarea alin.(2) art.360 și a alin.(1) art.361 din Codul contravențional legiuitorul nu a ținut cont de regula de tehnică legislativă, potrivit căreia în procesul de legiferare este interzisă instituirea aceluiași reglementări în două sau mai multe acte normative;

10) noțiunea „transmitere” este lipsită de arie de acțiune în contextul alin.(2) art.360 din Codul contravențional și, deoarece este lipsită de funcționalitate, reprezintă un element de decor;

11) în cazul încălcării regulilor de păstrare a armelor de foc și a munițiilor, persoana urmează a fi trasă la răspundere doar în temeiul alin.(1) art.361 din Codul contravențional, iar în cazul sfidării prescripțiilor de transmitere a armelor de foc și a munițiilor devine aplicabil alin.(2) art.360 din Codul contravențional. A raționa *per a contrario*, potrivit reglementărilor în vigoare, ar însemna alunecare în arbitrarium;

12) nerespectarea regulilor de port sau transport al armei sau muniției nu poate să cantoneze răspunderea conform art.291 CP RM, ci, în prezența unor condiții suficiente, conform alin.(1), (5) și (6) art.361 din Codul contravențional;

13) armele de foc sau munițiile păstrate în mod necorespunzător pot să ajungă în mâini nepotrivite și astfel pot genera rezultate devastatoare, cărora le trebuie imprimată valență juridică în legea penală;

14) latura subiectivă a infracțiunii prevăzute la art.291 CP RM se caracterizează prin imprudență exprimată în neglijență (în ipoteza de păstrare a armelor de foc sau a munițiilor) sau prin intenție directă (în prezența modalității de transmitere a armelor de foc sau a munițiilor);

15) sintagma „păstrare neglijentă” utilizată în art.291 CP RM este nepotrivită. Aceasta creează falsa impresie că în cazul încălcării regulilor de păstrare a armelor sau a munițiilor se aplică doar art.291 CP RM, atunci când în plan subiectiv făptuitorul a manifestat imprudență sub forma neglijenței, iar în celelalte ipoteze ar deveni operabil alin.(1) art.361 din Codul contravențional (care conține locuțiunea „încălcarea regulilor”, fără a se specifica forma vinovăției);

16) subiectul infracțiunii statuate la art.291 CP RM este persoana care deține autorizația de păstrare a armelor de foc sau a munițiilor. În caz contrar, nu i-ar reveni obligația să le păstreze în siguranță și să nu le transmită în condiții de ilegalitate altor persoane;

17) dacă posesorul unei arme de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țevă lisă) sau muniții nu are autorizație corespunzătoare și nesocotește regulile de păstrare fixate în Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă și în Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Regulamentului cu privire la regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, nr.293 din 23 aprilie 2014, acțiunile acestuia necesită a fi calificate doar în temeiul art.290 CP RM;

18) împrejurarea precum că făptuitorul a obținut arma și munițiile pentru exercitarea atribuțiilor legate de prestarea unei munci nu poate influența la calificare. Totuși, această circumstanță poate fi valorificată la individualizarea pedepsei, ceea ce unele instanțe de judecată omit să o facă;

19) și persoanelor juridice li se incumbă obligația pozitivă de a asigura păstrarea armelor și munițiilor în condiții de legalitate. Cu toate acestea, persoana juridică nu poate fi subiect al infracțiunii prevăzute la art.291 CP RM.

În temeiul concluziilor și generalizărilor teoretice prezentate, sugerăm următoarele **recomandări**:

1) reformularea la singular a noțiunilor „armelor”, „munițiilor” cuprinse în art.290 și 291 CP RM, precum și în art.360 și 361 din Codul contravențional;

2) excluderea din alin.(1) art.290 CP RM a formulei „cu excepția armei de vânătoare cu țevă lisă”;

3) excluderea cuvintelor „individuale” și „aferele acestora” din art.360 și 361 din Codul contravențional;

4) eliminarea din alin.(2) art.360 din Codul contravențional a cuvântului „transmiterea”;

5) substituirea termenului „deținere” din alin.(1) art.361 din Codul contravențional cu cel de „păstrare”;

6) înlocuirea termenului „transmitere” cu termenul „înstrăinare” în contextul art.291 CP RM și, în același timp, permutarea modalității normative (nou-formate) „înstrăinarea armelor de foc și a munițiilor” din art.291 CP RM în alin.(1) art.290 CP RM;

7) în vederea desemnării *verbum regens* în art.291 CP RM, propunem utilizarea expresiei „încălcarea regulilor de păstrare”. Tot în așa fel urmează a fi reformulat titlul art.291 CP RM;

8) suplینirea dispoziției art.291 CP RM cu următoarele consecințe prejudiciabile: „...care a cauzat vătămarea medie sau gravă a integrității corporale ori a sănătății, decesul persoanei, daune materiale în proporții mari sau deosebit de mari ori sustragerea acestora”;

9) modificarea sancțiunii art.291 CP RM, astfel încât și persoana juridică (cu excepția autorităților publice) să devină subiect al ilicitelor nominalizate.

Toate aceste remanieri ar contribui, ne place să credem, la creionarea unui cadru legislativ nu doar coerent, dar și echilibrat al infracțiunii statuate la art.291 CP RM. De asemenea, vor scuti practica judiciară de multe controverse inutile, de numeroase soluții neunitare, contraproductive și de o doză sporită de frustrare determinată, în rândul destinatarilor legii, față de sistemul de justiție, ca urmare a inechității pronunțării unor soluții diferite, plecându-se însă de la situații juridice similare.

În final, luând în considerare ansamblul propunerilor *de lege ferenda* înaintate, recomandăm următorul model incriminator al art.291 CP RM:

Articolul 291. Încălcarea regulilor de păstrare a armei de foc sau a muniției

Încălcarea regulilor de păstrare a armei de foc sau a muniției, care a cauzat vătămarea medie sau gravă a integrității corporale ori a sănătății, decesul persoanei, daune materiale în proporții mari sau deosebit de mari ori sustragerea acestora, se pedepsește cu amendă în mărime de până la 500 unități convenționale sau cu închisoare de până la 3 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 1000 la 3000 unități convenționale cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 1 la 3 ani.

Referințe:

1. AIRAPETEAN, A., IONIȚĂ, D., PRODAN, S. et al. *Drept penal. Partea Specială*: Note de curs. (Ciclul I). Chișinău, 2013. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.usem.md/uploads/files/Note_de_curs_drept_ciclul_1/041_-_054_-_Drept_penal_Partea_speciala_I_II.pdf
2. BARBĂNEAGRĂ, A., ALECU, Gh., BERLIBA, V. et al. *Codul penal al Republicii Moldova: Comentariu. (Adnotat cu jurisprudența CtEDO și a instanțelor naționale)*. Chișinău: Sarmis, 2009. 860 p. ISBN: 978-9975-105-20-0
3. BARBU, I.A., GHEORGHE, G. Analiza infracțiunilor la regimul armelor și munițiilor prevăzute în Codul penal. În: *Pro Patria Lex*, 2011, vol.IX, nr.1, p.81-93. ISSN: 1584-3556
4. BOROI, A. *Drept penal. Partea Specială: Conform noului Cod penal*. Ediția a II-a revăzută. București: C.H. Beck, 2014. 880 p. ISBN: 978-606-18-0372-9
5. BORODAC, A. *Manual de Drept Penal. Partea Specială*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. 622 p. ISBN: 9975-9788-7-8
6. BOTNARENCO, M. *Răspunderea penală pentru hărțuirea sexuală*: Monografie. Chișinău: Tipografia Centrală, 2016. 284 p. ISBN 978-9975-53-654-7
7. BRÎNZA, S., STATI, V. *Drept penal. Partea Specială. Vol.II*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011. 1324 p. ISBN 978-9975-53-028-6
8. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.II*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1300 p. ISBN 978-9975-53-470-3

9. BRÎNZA, S. Din nou despre interpretarea noțiunii de prostituție în practica judiciară a Republicii Moldova. În: *Revista Națională de Drept*, 2016, nr.6, p.2-9. ISSN 1811-0770
10. BRÎNZA S., ULIANOVSCI X., STATI V. et al. *Drept penal. Partea Specială. Vol.II*. Chișinău: Cartier juridic, 2005. 804 p. ISBN 9975-79-325-8
11. Cauza *Rotaru versus România*. Hotărârea din 29 martie 2000. În: *Monitorul Oficial al României*, 2001, nr.19/11.
12. Cauza *Ziliberberg versus Republica Moldova*. Hotărârea din 01 februarie 2005. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ZILIBERBERG%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/ZILIBERBERG%20(ro).pdf)
13. Cauza *Dragotoniș și Militaru-Pidhorni versus România*. Hotărârea din 24 mai 2007. În: *Monitorul Oficial al României*, 2010, nr.420.
14. Cauza *Grădinar versus Republica Moldova*. Hotărârea din 08 aprilie 2008. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/GRADINAR%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/GRADINAR%20(ro).pdf)
15. Cauza *Vetrenko versus Republica Moldova*. Hotărârea din 18 mai 2010. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/VETRENKO%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/VETRENKO%20(ro).pdf)
16. Cauza *Fomin versus Republica Moldova*. Hotărârea din 11 ianuarie 2012. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: <http://agent.gov.md/wp-content/uploads/2015/04/FOMIN-RO.pdf>
17. CIOBANU, I., NEDELICU, N. Noțiunea cauzalității, a legăturii cauzale, a cauzei și efectului. În: *Revista științifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae”*. Seria „Științe sociale”, 2015, nr.3, p.96-104. ISSN 1814-3199
18. Codul penal al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 18 aprilie 2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.128-129, republicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.72-74.
19. Codul contravențional al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 24 octombrie 2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.3-6.
20. Codul penal al RSS Moldovenești, adoptat la 24 martie 1961. În: *Veștile Sovietului Suprem al RSS Moldovenești*, 1961, nr.10, abrogat prin Legea nr.1160 din 21 iunie 2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.128.
21. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 14 martie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.104-110, republicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.248-251.
22. COPEȚCHI, S., HADÎRCA, I. *Calificarea infracțiunilor*: Note de curs. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 352 p. ISBN 978-9975-53-547-2
23. Comunicare a Comisiei către Consiliu și Parlamentul European: *Armele de foc și securitatea internă a UE: protejarea cetățenilor și combaterea traficului ilegal*. Bruxelles, 21 octombrie 2013. COM(2013) 716 final. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2013/RO/1-2013-716-RO-F1-1.Pdf>
24. COUSSIRAT-COUSTERE, V. *Expertiza Codului penal al Republicii Moldova*. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: <http://cj.md/uploads/Expertiza-Codului-Penal-al-Republicii-Moldova-Franta.pdf>
25. DAN, E.I., ȘULEA, C., CERNEA, V. et al. Infracțiunea de nerespectare a regimului armelor și munițiilor. În: *Academica Science Journal*, Studia Series, 2012, nr.1, p.90-96. ISSN: 2285-9314
26. Decizia Curții Constituționale a României nr.573 din 03 mai 2011 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.741 din Codul penal. În: *Monitorul Oficial al României*, 2011, nr.363; sau în: SAFTA, M., COSTINESCU, S.M., KÁROLY, B. et al. *Decizii relevante ale Curții Constituționale: 2011-2013. Curtea Constituțională a României*. București: Universul Juridic, 2014, p.304-310. ISBN 978-606-673-412-7
27. Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova de inadmisibilitate a sesizării nr.31g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 249 din Codul penal (criteriile de calificare a faptelor penale și contravenționale), nr.21 din 29 aprilie 2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.134-139.
28. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Bender din 17 octombrie 2013. Dosarul nr.04-4r-794-11092013. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/cabe/cabe.php
29. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Cahul din 27 martie 2013. Dosarul nr.05-1r-10-11012013. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://cach.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/cach/get_decision_doc.php?decision_key=B02F50EA-E89A-E211-BAEA-00215AE0D4E7&case_title=Dosar-05-1r-10-11012013-5107
30. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 14 ianuarie 2016. Dosarul nr.1a-1931/15. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://cac.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/cac/get_decision_doc.php?decision_key=8F793D4C-56D1-E511-A1AB-005056A5D154&case_title=Dosar-02-1a-23598-17122015-14365
31. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 19 aprilie 2016. Dosarul nr.1a-388/16. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://cac.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/cac/get_decision_doc.php?decision_key=B0E0928D-B820-E611-9A6D-005056A5D154&case_title=Dosar-02-1a-4545-01032016-5674
32. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 11 mai 2016. Dosarul nr.1a-343/2016. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://cac.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/cac/get_decision_doc.php?decision_key=DA9B8B2B-FA2E-E611-9A6D-005056A5D154&case_title=Dosar-02-1a-3248-15022016-4170
33. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 19 aprilie 2016. Dosarul nr.1a-388/16. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://cac.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/cac/get_decision_doc.php?decision_key=B0E0928D-B820-E611-9A6D-005056A5D154&case_title=Dosar-02-1a-4545-01032016-5674

34. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 28 mai 2014. Dosarul nr.1ra-775/2014. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=2323
35. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 18 iunie 2014. Dosarul nr.1ra-1066/2014. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=2514
36. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 22 iulie 2014. Dosarul nr.1ra-817/14. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=2733
37. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 04 decembrie 2014. Dosarul nr.1ra-841/2014. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=2608
38. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 01 aprilie 2015. Dosarul nr.1ra-442/2015. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=2323
39. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 11 noiembrie 2015. Dosarul nr.1ra-1053/2015. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=5195
40. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 08 decembrie 2015. Dosarul nr.1ra-1223/15. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=5431
41. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 30 martie 2016. Dosarul nr.1ra-330/2016. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=4082
42. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 15 iunie 2016. Dosarul nr.1ra-1095/2016. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=6759
43. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 08 iunie 2016. Dosarul nr.1ra-1050/2016. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=6498
44. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 14 septembrie 2016. Dosarul nr.1ra-1174/2016. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=7132
45. Decizia Judecătoriei raionului Căușeni din 21 iunie 2016. Dosarul nr.4-205/2016. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.jcs.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jb/get_decision_doc.php?decision_key=481FBF0E-7038-E611-9A6D-005056A5D154&case_title=Dosar-18-4-966-10052016-335
46. Decizia Judecătoriei raionului Căușeni din 21 iulie 2016. Dosarul nr.4-256/2016. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.jcs.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jb/get_decision_doc.php?decision_key=AA8514EE-1750-E611-9A6D-005056A5D154&case_title=Dosar-18-4-1246-15062016-217
47. DEL TUFO, M. *Expertiza Codului penal al Republicii Moldova*. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: <http://cj.md/uploads/Expertiza-Codului-penal-al-Republicii-Moldova-Italia.pdf>
48. *Dicționarul explicativ al limbii române / Conducătorii lucrării*: COTEANU I., SECHE L., SECHE M. Ediția a II-a, revăzută. București: Univers Enciclopedic Gold, 2012. 1248 p. ISBN 978-606-8358-20-8
49. Directiva 2008/51/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 21 mai 2008 de modificare a Directivei 91/477/CEE a Consiliului privind controlul achiziționării și al deținerii de arme. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, 2008, nr.L 179/7.
50. DUNEA, M. Despre cum o interpretare corectă a legii poate fi absurdă: medierea privind latura penală – cauză *sui generis* de înlăturare a răspunderii penale (sau: interpretarea în litera legii vs. interpretarea în spiritul legii). În: *Analele științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza”*, Tomul LXI, Științe Juridice, 2015, nr.I, p.77-108. ISSN 1221-8464
51. EȘANU, A. Impactul ambiguității norme de incriminare asupra limitelor interzisului în legea penală a Republicii Moldova. În: *Revista Națională de Drept*, 2006, nr.5, p.56-59. ISSN 1811-0770
52. HADÎRCA, I. *Răspunderea penală pentru infracțiunile săvârșite în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora*: Monografie. Chișinău: CEP USM, 2008. 281 p. ISBN: 978-9975-70-718-3
53. Hotărârea Curții Constituționale privind controlul constituționalității unor prevederi din Codul penal și Codul de procedură penală (confiscarea extinsă și îmbogățirea ilicită) (Sesizarea nr.60a/2014), nr.6 din 16 aprilie 2015. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2015, nr.115-123.
54. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind excepția de neconstituționalitate a articolului 473 alin.(1) pct.2) din Codul contravențional (examinarea recursului în procedura contravențională) (Sesizarea nr.6g/2015), nr.10 din 12 mai 2015. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2015, nr.241-246.
55. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova pentru controlul constituționalității Legii nr.261 din 1 noiembrie 2013 cu privire la Colegiul Medicilor din Republica Moldova (Sesizarea nr.16a/2014), nr.13 din 15 mai 2015. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2015, nr.241-246.
56. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind controlul constituționalității unor prevederi ale Hotărârii Guvernului nr.79 din 23 ianuarie 2006 privind aprobarea Listei substanțelor narcotice, psihotrope și a plantelor care conțin astfel de substanțe depistate în trafic ilicit, precum și cantitățile acestora, nr.25 din 13 octombrie 2015. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.13-19.
57. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova pentru controlul constituționalității unor prevederi ale articolului 1 din Legea nr.54 din 21 februarie 2003 privind contracararea activității extremiste (utilizarea simbolurilor naziste) (Sesizarea nr.29a/2015), nr.28 din 23 noiembrie 2015. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.79-89.

58. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale articolului 345 alin.(2) din Codul contravențional (individualizarea sancțiunii) (Sesizările nr.26g/2016 și nr.34g/2016), nr.10 din 10 mai 2016. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.204-205.
59. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.21 din 22 iulie 2016 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 125 lit.b) din Codul penal, a articolelor 7 alin.(7), 39 pct.5), 313 alin.(6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi din articolele 2 lit.d) și 16 lit.c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție (faptele care constituie practicarea ilegală a activității de întreprinzător) (sesizarea nr. 37g/2016). [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: <http://www.constcourt.md/download.php?file=CHVibGljL2NjZG9jL2hvdGFyaXJpL3JvLWgyMTIy MDey MDE2cm9iNzZjMi5wZGY%3D>
60. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la măsurile de realizare a Legii Republicii Moldova nr.110-XIII din 18 mai 1994, nr.44 din 18 ianuarie 1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr.14.
61. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind aprobarea Regulamentului cu privire la regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, nr.293 din 23 aprilie 2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr.104-109.
62. Hotărârea Judecătoriai raionului Căușeni din 12 decembrie 2013. Dosarul nr.4-598/13. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.jcs.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jb/get_decision_doc.php?decision_key=27A8D8FE-9E68-E311-9DF1-005056A5D154&case_title=Dosar-18-4-1946-27092013-3917
63. Hotărârea Judecătoriai raionului Căușeni din 12 decembrie 2013. Dosarul nr.4-679/13. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.jcs.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jb/get_decision_doc.php?decision_key=FE2D4653-B064-E311-9DF1-005056A5D154&case_title=Dosar-18-4-2218-05112013-3927
64. Hotărârea Judecătoriai raionului Drochia din 16 decembrie 2013. Dosarul nr.26-4-1959-27112013. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.jdr.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jdr/get_decision_doc.php?decision_key=4084E768-4E67-E311-966A-005056A5FB1A&case_title=Dosar-26-4-1959-27112013-4914
65. Hotărârea Judecătoriai raionului Căușeni din 22 septembrie 2014. Dosarul nr.4-406/14. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.jcs.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jb/get_decision_doc.php?decision_key=E401CF24-AE47-E411-8E3E-005056A5D154&case_title=Dosar-18-4-1755-19082014-3325
66. Hotărârea Judecătoriai raionului Căușeni din 15 martie 2015. Dosarul nr.4-45/2016. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.jcs.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jb/get_decision_doc.php?decision_key=94E5F659-07EC-E511-A1AB-005056A5D154&case_title=Dosar-18-4-180-01022016-930
67. Hotărârea Judecătoriai raionului Căușeni din 17 februarie 2015. Dosarul nr.4-6/2015. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.jcs.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jb/get_decision_doc.php?decision_key=92EA502B-8BB6-E411-8112-005056A5D154&case_title=Dosar-18-4-2907-29122014-2903
68. Hotărârea Judecătoriai raionului Căușeni din 26 mai 2016. Dosarul nr.4-152/2016. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.jcs.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jb/get_decision_doc.php?decision_key=0DA006AB-0324-E611-9A6D-005056A5D154&case_title=Dosar-18-4-799-14042016-506
69. Hotărârea Plenumului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale despre purtarea (portul), păstrarea (deținerea), transportarea, fabricarea, comercializarea ilegală, sustragerea armelor de foc, a munițiilor sau a substanțelor explozive, păstrarea neglijentă a armelor de foc și a munițiilor”, nr.31 din 09 noiembrie 1998. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=39
70. La Chișinău s-a desfășurat competiția la tir practic cu trei tipuri de arme. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: <http://www.timpul.md/articol/la-chisinau-s-a-desfasurat-competitia-la-tir-practic-cu-trei-tipuri-de-arme---29850.html>
71. Legea cu privire la arme, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 18 mai 1994 (abrogată). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.4.
72. Legea privind actele legislative, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 27 decembrie 2001. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.36-38.
73. Legea pentru ratificarea Convenției europene cu privire la controlul achiziționării și deținerii armelor de foc de către particulari, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 20 decembrie 2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.190.
74. Legea privind activitatea particulară de detectiv și de pază, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 04 iulie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.200-203.
75. Legea pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 18 decembrie 2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.41-44.
76. Legea privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 08 iunie 2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.222-227.
77. MACARI, I. *Dreptul penal al Republicii Moldova. Partea Specială*. Chișinău: CE USM, 2003. 506 p. ISBN: 9975-70-247-3
78. *Manualul judecătorului pentru cauze penale* / Coordonatori: POALELUNGI M., DOLEA I., SÎRCU D. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 1192 p. ISBN 978-9975-53-231-0
79. NEAȚĂ, E., PETRESCU, Ș.B. *Infracțiuni la regimul armelor, munițiilor, materialelor nucleare și al materiilor explozive*: Monografie. București: Hamangiu, 2014. 368 p. ISBN: 978-606-27-0157-4

80. Notă informativă privind activitatea de supraveghere a circulației armamentului în anul 2014. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.igp.gov.md/sites/default/files/document/attachments/nota_informativa_privind_activitatea_de_supraveghere_a_circulatiei_armamentului_pentru_anul_2014.pdf
81. Notă informativă privind activitatea de supraveghere a circulației armamentului în anul 2015. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.igp.gov.md/sites/default/files/nota_inf_sscca_12_luni_2015_pentru.pdf
82. Notă informativă privind activitatea de supraveghere a circulației armamentului în perioada a 6 luni ale anului 2016. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.igp.gov.md/sites/default/files/nota_informativa_privind_activitatea_de_supraveghere_a_circulatiei_armamentului_in_perioada_6_luni_2016.pdf
83. Nota informativă la Proiectul legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Legea nr.451 din 30 iulie 2001 privind reglementarea prin licențiere a activității de întreprinzător, Codul penal al Republicii Moldova nr.985 din 18 aprilie 2002, Codul contravențional al Republicii Moldova nr.218-XVI din 24 octombrie 2008, Codul de executare al Republicii Moldova nr.443 din 24 decembrie 2004, anexa la Legea nr.160 din 22 iulie 2011 privind reglementarea prin autorizare a activității de întreprinzător, Legea nr.130 din 8 iunie 2012 privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă). [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://particip.gov.md/public/documente/119/anexe/ro_2631_NOTA-INFORMATIVA.docx
84. Proiectul legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative (Legea nr.451 din 30 iulie 2001 privind reglementarea prin licențiere a activității de întreprinzător, Codul penal al Republicii Moldova nr.985 din 18 aprilie 2002, Codul contravențional al Republicii Moldova nr.218 din 24 octombrie 2008, Codul de executare al Republicii Moldova nr.443 din 24 decembrie 2004, anexa la Legea nr.160 din 22 iulie 2011 privind reglementarea prin autorizare a activității de întreprinzător, Legea nr.130 din 8 iunie 2012 privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă). [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://particip.gov.md/public/documente/119/ro_2631_12-Proiect-modific-legisl-arme-2015.ro-cu-aviz-inter-repetat.doc
85. Regulamentul (UE) nr.258/2012 al Parlamentului European și al Consiliului din 14 martie 2012 privind punerea în aplicare a articolului 10 din Protocolul Organizației Națiunilor Unite împotriva fabricării și traficului ilegale de arme de foc, piese și componente ale acestora, precum și de muniții, adițional la Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate (Protocolul ONU privind armele de foc) și de stabilire a măsurilor privind autorizațiile de export, importul și tranzitul pentru arme de foc, piese și componente ale acestora, precum și muniții. În: *Jurnalul Oficial al Uniunii Europene*, 2012, nr.L 94/1.
86. Sentința Judecătorei sectorului Botanica, mun. Chișinău, din 05 decembrie 2012. Dosarul nr.1-555/14. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.jbt.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jb/get_decision_doc.php?decision_key=45768DC6-907C-E411-8112-005056A5D154&case_title=Dosar-12-1-9349-12092014-9650
87. Sentința Judecătorei sectorului Botanica, mun. Chișinău, din 21 martie 2014. Dosarul nr.1-460/13. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.jbt.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jb/get_decision_doc.php?decision_key=41DD43F1-12BF-E311-9DF1-005056A5D154&case_title=Dosar-12-1-6914-14082013-13856
88. Sentința Judecătorei sectorului Buiucani, mun. Chișinău, din 03 iunie 2014. Dosarul nr.1-785/2014. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.jbu.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jbu/get_decision_doc.php?decision_key=410781E7-FEEA-E311-8E3E-005056A5D154&case_title=Dosar-14-1-3004-25032014-12155
89. Sentința Judecătorei sectorului Buiucani, mun. Chișinău, din 11 septembrie 2015. Dosarul nr.1-1192/2015. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.jbu.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jbu/get_decision_doc.php?decision_key=9907D97A-4D58-E511-B888-005056A5D154&case_title=Dosar-14-1-6056-04062015-7246
90. Sentința Judecătorei sectorului Centru, mun. Chișinău, din 03 decembrie 2015. Dosarul nr.1-374/15. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.jcn.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jcc/get_decision_doc.php?decision_key=3E6D24B1-B899-E511-86A1-005056A5FB1A&case_title=Dosar-20-1-12099-04062015-6471
91. Sentința Judecătorei raionului Cimișlia din 24 decembrie 2015. Dosarul nr.1-198/15. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.jcm.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jcm/get_decision_doc.php?decision_key=0FA23E65-29AA-E511-A1AB-005056A5D154&case_title=Dosar-21-1-1970-30102015-928
92. Sentința Judecătorei sectorului Ciocana, mun. Chișinău, din 15 martie 2013. Dosarul nr.1-18/2013. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.jci.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jci/get_decision_doc.php?decision_key=B764F2FE-678D-E211-A7A2-00215AE0035D&case_title=Dosar-22-1-4-02012012-11575
93. Sentința Judecătorei sectorului Ciocana, mun. Chișinău, din 09 decembrie 2015. Dosarul nr.1-412/2015. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.jci.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jci/get_decision_doc.php?decision_key=C8788816-829E-E511-86A1-005056A5FB1A&case_title=Dosar-22-1-5106-28102015-2893
94. Sentința Judecătorei raionului Criuleni din 12 septembrie 2014. Dosarul nr.1-259/14. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.jcr.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jcr/get_decision_doc.php?decision_key=D0D98F9C-463A-E411-8956-005056A5FB1A&case_title=Dosar-24-1-1559-12082014-3476
95. Sentința Judecătorei raionului Criuleni din 22 iunie 2015. Dosarul nr.1-183/15. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.jcr.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jcr/get_decision_doc.php?decision_key=2873F339-E218-E511-A983-005056A5FB1A&case_title=Dosar-24-1-823-23042015-2089

96. Sentința Judecătorei raionului Orhei din 25 aprilie 2016. Dosarul nr.1-113/2016. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.jor.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jor/get_decision_doc.php?decision_key=25F9F23B-B30A-E611-86A1-005056A5FB1A&case_title=Dosar-38-1-1455-11042016-1116
97. Sentința Judecătorei raionului Taraclia din 4 noiembrie 2015. Dosarul nr.1-98/2015. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.jtrc.instante.justice.md/apps/hotariri_judecata/inst/jt/get_decision_doc.php?decision_key=A6D65196-F082-E511-86A1-005056A5FB1A&case_title=Dosar-49-1-752-07092015-694
98. STATI, V. *Răspunderea penală pentru infracțiunile legate de insolvabilitate*: Monografie. Chișinău: CE USM, 2003. 164 p. ISBN: 9975-70-240-6
99. STATI, V. Observații critice referitoare la modificările și completările operate la 22.12.2014 în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr.23 din 28.06.2004. În: *Revista Națională de Drept*, 2015, nr.2, p.2-18. ISSN 1811-0770
100. БАРАНОВ, А.Д. *Уголовная ответственность за неосторожные преступления в сфере оборота огнестрельного оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ростов-на-Дону, 2004. 27 с.
101. БИКЕЕВ, И.И. *Ответственность за незаконный оборот огнестрельного оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств*: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Йошкар-Ола, 2000. 217 с.
102. БОЛОТОВА, Е.О. Небрежное хранение огнестрельного оружия (статья 224 УК РФ). В: *Современное право*, 2011, № 2, с.88-95. ISSN: 1991-6027
103. БОЛОТОВА, Е.О. *Прикосновенность к преступлению: понятие, виды, ответственность*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2011. 28 с.
104. БОРОВИНСЬКИЙ, С.Б. Кримінальна відповідальність за недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів за законодавством деяких зарубіжних Країн. В: *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 2012, № 3, с.485-491. ISSN 2078-3566
105. БОРОВИНСЬКИЙ, С.Б. Недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів як ознака об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст.264 КК України. В: *Право і Суспільство*, 2012, № 6, с.188-191. ISSN 2078-3736
106. БОРОВИНСКИЙ, С.Б. Уголовная ответственность за небрежное хранение огнестрельного оружия или боевых припасов в законодательстве России и Украины: история и современность. В: *Молодой ученый*, 2013, № 1, с.261-264. ISSN: 2072-0297
107. БОРОВИНСЬКИЙ, С.Б. Уголовная ответственность за небрежное хранение огнестрельного оружия или боевых припасов в законодательстве постсоветских стран. В: *Legea și Viața*, 2013, nr.12, p.22-26. ISSN 1810-309X
108. ЕЖОВ, А.А. *Уголовная ответственность за нарушение правил хранения оружия*: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2007. 170 с.
109. ЗАДОЯН, А.А. Уголовная ответственность за небрежное хранение огнестрельного оружия. В: *Актуальные проблемы Российского Права*, 2011, № 3, с.179-192. ISSN 1994-1471
110. ИМАНБАЕВ, С.М. Особенности объективных признаков состава преступления, предусматривающего ответственность за небрежное хранение огнестрельного оружия. В: *Международный научный журнал «Гылым»*, 2010, № 3, с.24-27. ISSN 2306-451X
111. Кодекс Российской Федерации об административных правонарушениях. В: *Собрание законодательства Российской Федерации*, 2002, № 1.
112. Кримінальний кодекс України. В: *Відомості Верховної Ради України*, 2001, № 25-26.
113. ЛЕБЕДЕВ, А.Н. *Ответственность за хищение, незаконное обладание и небрежное хранение огнестрельного оружия, боевых припасов и взрывчатых веществ по советскому уголовному праву*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 1977. 17 с.
114. МАТЫШЕВСКИЙ, П.С. *Ответственность за преступления против общественной безопасности, общественного порядка и здоровья населения*. Москва: Юридическая литература, 1964. 158 с.
115. МЕЛЕШКО, Г.С. *Уголовно-правовые и криминологические проблемы противодействия незаконному обороту оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств (по материалам Ставропольского края)*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Саратов, 2004. 22 с.
116. РОГАТЫХ, Л.Ф. *Комментарий к постановлению Пленума Верховного Суда Российской Федерации «О судебной практике по делам о хищении, вымогательстве и незаконном обороте оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств» от 12 марта 2002 года № 5 с изменениями, внесенными Постановлением Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 6 февраля 2007 года № 7*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт (филиал) Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации, 2011. 28 с.
117. ТРОФИМОВ, С. Составы неосторожных преступлений в УК сформулированы небрежно. В: *Российская юстиция*, 2000, № 10, с.43-44. ISSN 0131-6761

118. Уголовный кодекс Республики Армения. [Accesat: 05 octombrie 2016] Disponibil: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus>
119. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики. [Accesat: 05 octombrie 2016] Disponibil: https://www.unodc.org/tldb/pdf/Azerbaijan_Criminal_Code_in_Russian_Full_text.pdf
120. Уголовный Кодекс Кыргызской Республики. [Accesat: 05 octombrie 2016] Disponibil: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/568>
121. Уголовный кодекс Республики Беларусь. В: *Ведамасці Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь*, 1999, № 24.
122. Уголовный кодекс Республики Грузия. [Accesat: 05 octombrie 2016] Disponibil: <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/16426/143/ru/pdf>
123. Уголовный кодекс Республики Таджикистан. [Accesat: 05 octombrie 2016] Disponibil: <https://www.unodc.org/tldb/pdf/TAJ-CriminalCode.pdf>
124. Уголовный кодекс Российской Федерации: Закон Российской Федерации №63-ФЗ от 13 июня 1996 г., принят Государственной Думой 24 мая 1996 г., одобрен Советом Федерации 5 июня 1996 г., введен в силу с 1 января 1997. В: *Собрание Законодательства Российской Федерации*, 1996, № 25.
125. Уголовный кодекс РСФСР от 27 октября 1960 г. В: *Ведомости Верховного Совета РСФСР*, 1960, №40.
126. Уголовный кодекс Туркменистана. [Accesat: 05 octombrie 2016] Disponibil: https://www.unodc.org/tldb/pdf/TurkmenistanCriminalCode_Russian.pdf
127. Уголовный кодекс Республики Узбекистан. В: *Ведомости Верховного Совета Республики Узбекистан*, 1995, № 1.
128. *Уголовное право. Особенная часть* / Отв. ред. Козаченко И.Я., Новоселов Г.П. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2008. 1006 с. ISBN 978-5-468-00175-2
129. СИВЦОВА, Л.И. *Небрежное хранение огнестрельного оружия: Уголовно-правовые и криминологические аспекты*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2002. 22 с.
130. СИВЦОВА, Л.К. Ответственность за небрежное хранение огнестрельного оружия: анализ действующего законодательства. В: *Российский следователь*, 2003, № 9, с.18-21. ISSN 1812-3783
131. ШИРКИН, А.И. *Уголовно-правовые и криминологические аспекты противодействия незаконному обороту оружия в Российской Федерации*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Казань, 2008. 23 с.
132. Case of *Tyrer versus The United Kingdom*. Judgment of 25 April 1978. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57587>
133. Case of *Sergey Zolotukhin versus Russia*. Judgment of 10 February 2009. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91222>
134. Case of *Ruotsalainen versus Finland*. Judgment of 16 June 2009. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92961>
135. Case of *Bayatyan versus Armenia*. Judgment of 07 July 2011. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105611>
136. Case of *Del Rio Prada versus Spain*. Judgement of 21 October 2013. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127697>
137. Case of *Igor Pascari versus The Republic of Moldova*. Judgment of 30 August 2016. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-165952>
138. Criminal Code of Estonia. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: https://www.unodc.org/res/cld/document/estonia-criminal-code-as-amended-2013_html/Estonia_Criminal_Code_as_amended_2013.pdf
139. Criminal Code of Hungary. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/5619/file/Hungary_Criminal_Code_of_2012_en.pdf
140. Criminal Code of Finland. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4723/file/Finland_CC_1889am2012_en.pdf
141. Criminal Code of Lithuania. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: https://www.unodc.org/res/cld/document/ltu/criminal_code_of_lithuania_html/Lithuania_Criminal_Code_2000_as_amd_2010.pdf
142. Criminal Code of Latvia. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/untc/unpan018405.pdf>
143. LAROUER, Ch.J. *In the Name of Sovereignty? The Battle over In Dubio Mitius Inside and Outside the Courts*. Cornell Law School Inter-University Graduate Student Conference Papers. 2009, Paper 22. [Accesat: 10 octombrie 2016] Disponibil: http://scholarship.law.cornell.edu/lps_clacp/22
144. LETSAS, G. The ECHR as a Living Instrument: Its Meaning and Legitimacy. In: FØLLESDAL A., PETERS B., ULFSTEIN G. (eds.). *Constituting Europe: The European Court of Human Rights in a National, European and Global Context*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, p.106-141. ISBN 978-1-107-02444-1
145. MARSCHALL, K., VLCEK, A. „In dubio mitius” als Auslegungsgrundsatz im neuen Strafrecht. In: *Österreichische Juristen-Zeitung*, 1974, nr.29, p.389-396. ISSN: 0029-9251

CZU: 343.21:334.722(478)

PRACTICAREA ILEGALĂ A ACTIVITĂȚII DE ÎNTREPRINZĂTOR: MODALITATEA NORMATIVĂ PREVĂZUTĂ LA LIT.A) ART.125 DIN CODUL PENAL

*Denis BĂBĂLĂU**Universitatea de Stat din Moldova*

Scopul acestei investigații constă în relevarea caracteristicilor de formă și de conținut ale desfășurării activității de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate, modalitate normativă a infracțiunilor prevăzute la art.241 CP RM, consemnată la lit.a) art.125 CP RM. În acest scop, se arată că, sub aspectul formei faptei prejudiciabile, modalitatea normativă în cauză presupune săvârșirea unei inacțiuni, succedată de comiterea unei acțiuni. Săvârșind inacțiunea de neînregistrare (nereînregistrare) a activității de întreprinzător la organele autorizate, făptuitorul se abține să comită acțiunea de înregistrare (reînregistrare) a activității de întreprinzător la organele autorizate, deși poate și trebuie s-o comită. Se demonstrează că infracțiunile specificate la art.241 CP RM (privite prin prisma lit.a), c) sau d) art.125 CP RM) nu pot forma un concurs ideal cu infracțiunea prevăzută la art.242 CP RM. Se stabilește că, în prezența modalităților normative consemnate la lit.a), c) sau d) art.125 CP RM, nu este posibilă concurența dintre art.241 și art.242 CP RM. Se demonstrează că desfășurarea activității de întreprinzător în lipsa patentei de întreprinzător atrage răspunderea în baza alin.(4) art.263 din Codul contravențional, nu conform alin.(1) art.263 din Codul contravențional. Se argumentează de ce este oportună excluderea, din partea finală a dispoziției de la alin.(1) art.263 din Codul contravențional, a cuvintelor „ori cu act de înregistrare declarat nevalabil”.

Cuvinte-cheie: *latură obiectivă, acțiune, inacțiune, activitate de întreprinzător, practicare ilegală, înregistrare, reînregistrare.*

THE ILLEGAL PRACTICE OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY: THE NORMATIVE PROCEEDING REFERRED TO AT LETT.A) ART.125 OF THE PENAL CODE

The purpose of this investigation is to reveal the characteristics of form and content of the act of conducting entrepreneurial activity without the proper registration (re-registration) to licensing authorities, which is a normative proceeding of the offences referred to at art.241 PC RM, provided by lett.a) art.125 PC RM. To this end, it is shown that, with regard to the form of the prejudicial act of the offence in question, the normative proceeding consists in the commission of an inaction, followed by the commission of an action. By committing the inaction of conducting unregistered (unre-registered) entrepreneurial activity to proper licensing authorities, the offender refrain from committing the action of conducting entrepreneurial activity without the proper registration (re-registration) to licensing authorities, although it can and should be done. It is argued that the offences set forth in art.241 PC RM (under the meaning of lett.a), c) or d) art.125 PC RM) cannot be in ideal competition with the offence referred to at art.242 PC RM. As a result, it is established that, in the presence of the normative proceedings provided by lett.a), c) or d) art.125 PC RM, the competition between art.241 and art.242 PC RM is not possible. It is shown that conducting entrepreneurial activity without the entrepreneurial patent involves the contravention liability under par.(4) art.263 of the Contravention Code, and not under par.(1) art.263 of the Contravention Code. It is also argued that it is appropriate to exclude from the final part of the provision of par.(1) art.263 of the Contravention Code, of the words „or with a registration certificate declared invalid”.

Keywords: *the objective side, action, inaction, entrepreneurial activity, illegal practice, registration, re-registration.*

Introducere

Din analiza dispoziției art.241 CP RM rezultă că latură obiectivă a infracțiunilor prevăzute în acest articol are următoarea structură:

- 1) fapta prejudiciabilă de practicare ilegală a activității de întreprinzător;
- 2) urmările prejudiciabile, și anume – obținerea unui profit în proporții mari (în cazul infracțiunii specificate la alin.(1) art.241 CP RM) sau a unui profit în proporții deosebit de mari (în ipoteza infracțiunii prevăzute la lit.f) alin.(2) art.241 CP RM);
- 3) legătura causală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile.

Respectând această ordine, vom începe examinarea semnelor laturii obiective a infracțiunilor specificate la art.241 CP RM cu analiza faptei prejudiciabile.

Din alin.(1) art.14 CP RM reiese că fapta prejudiciabilă poate îmbrăca două forme: a) acțiunea prejudiciabilă; b) inacțiunea prejudiciabilă. Care din aceste două forme este caracteristică pentru fapta prejudiciabilă prevăzută la art.241 CP RM?

În literatura de specialitate sunt exprimate păreri dintre cele mai diferite cu privire la acest aspect. Astfel, de exemplu, referindu-se la o situație similară cu cea consemnată în art.241 CP RM, E.L. Strelțov consideră că neexecutarea obligației de înregistrare de stat a activității de întreprinzător denotă că infracțiunea este săvârșită pe calea inacțiunii [1, p.401, 402]. La rândul său, A.Makarenko menționează că aplicarea răspunderii pentru infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală de activitate de întreprinzător își are temeiul în practicarea ilegală de către făptuitor a activității de întreprinzător; o asemenea activitate se poate exprima doar în acțiune [2]. După L.S. Aistova, în cazul infracțiunilor analizate, fapta prejudiciabilă se poate concretiza atât sub formă de inacțiune (deoarece făptuitorul nu-și execută obligația de a se înregistra în calitate de întreprinzător), cât și sub formă de acțiune (întrucât făptuitorul desfășoară ilegal activitatea de întreprinzător fără înregistrare) [3, p.9, 16]. În opinia lui S.L. Șabunevici, infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală de activitate de întreprinzător sunt comise pe calea acțiunii; cu toate acestea, lipsa înregistrării de stat este cea care asigură obținerea profitului de către făptuitor [4, p.490]. Nu în ultimul rând, V.Spaltu afirmă că fapta prejudiciabilă a infracțiunilor examinate îmbracă atât forma acțiunii, cât și forma inacțiunii [5, p.67].

În ce ne privește, considerăm că răspunsul la întrebarea pe care am formulat-o mai sus trebuie prezentat diferențiat cu referire la fiecare dintre cele patru modalități normative specificate în art.125 CP RM:

- a) desfășurarea activității de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate;
- b) desfășurarea unor genuri de activitate interzise de legislație;
- c) desfășurarea activității de întreprinzător prin intermediul filialelor, reprezentanțelor, sucursalelor, secțiilor, magazinelor, depozitelor, unităților comerciale sau altor unități neînregistrate în modul stabilit de legislație;
- d) desfășurarea activității de întreprinzător fără utilizarea mărcilor comerciale și de fabrică și fără indicarea în documente a codurilor fiscale, în cazul când folosirea sau indicarea lor este prevăzută de legislație, ori desfășurarea acestei activități cu utilizarea unor coduri fiscale străine sau plastografiate.

În legătură cu prima din aceste modalități, V.Stati susține: „Acțiunea de desfășurare a activității de întreprinzător este însoțită de inacțiunea de neînregistrare (nereînregistrare) la organele autorizate” [6, p.444]. Într-adevăr, sintagma „fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate” nu poate să desemneze decât inacțiunea de neînregistrare (nereînregistrare) la organele autorizate. În ipoteza examinată, inacțiunea în cauză este la fel de importantă ca și acțiunea de desfășurare a activității de întreprinzător. De una singură, această acțiune nu ar putea reda ilicitatea faptei prejudiciabile.

Mai este de menționat că, la prima etapă, făptuitorul comite inacțiunea de neînregistrare (nereînregistrare) la organele autorizate; la cea de-a doua etapă, este săvârșită acțiunea de desfășurare a activității de întreprinzător. Luând în considerare această succesiune, urmările prejudiciabile (și anume – obținerea unui profit în proporții mari sau a unui profit în proporții deosebit de mari) se vor afla în legătură causală nemijlocită cu acțiunea de desfășurare a activității de întreprinzător.

Rezultate obținute și discuții

După ce ne-am referit la forma faptei prejudiciabile prevăzute la art.241 CP RM, este necesar să analizăm conținutul acesteia. În cadrul prezentului articol vom examina modalitatea normativă specificată la lit.a) art.125 CP RM – desfășurarea activității de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate.

În această ordine de idei, este util să reproducem punctul de vedere al lui M.Mutu: „Dacă întreprinderea există *de facto*, nu *de jure*, atunci componenta infracțiunii de la art.242 CP RM lipsește, în acest caz putând fi vorba de practicarea ilegală a activității de întreprinzător. În cazul acesteia din urmă întreprinderea nu este înregistrată în general” [7]. În opinia lui N.Sîrbu, „rațiunea răspunderii penale pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător (art.241 CP RM) constă în abaterea de la regulile prestabilite de lege privind desfășurarea în condiții de legalitate a activității de întreprinzător, abatere orientată spre realizarea de profit. În contrast, în ipoteza pseudoactivității de întreprinzător, făptuitorul respectă întocmai condițiile prevăzute de lege privind obținerea dreptului de a desfășura activitate de întreprinzător, adică înființează o întreprindere legală, dar conținutul activității sale deviază de la scopul prevăzut în actele de constituire” [8, p.88]. După V.N. Lubeșko, „în ipoteza pseudoactivității de întreprinzător, făptuitorul înregistrează activitatea de întreprinzător în ordinea stabilită de lege. În contrast, desfășurarea activității de întreprinzător fără înregistrare presupune că făptuitorii nici măcar nu camuflează ilegalitatea acestei activități” [9]. L.A. Prohorov și M.L. Prohorova menționează: „În cazul practicării ilegale a activității de întreprinzător, făptuitorul desfășoară efectiv acea activitate, deși o face fără respectarea ordinii stabilite de lege. Săvârșind pseudoactivitatea de întreprinzător, făptuitorul nu are intenția de a desfășura activitatea de întreprinzător pe care a declarat-o la înregistrare” [10, p.229].

Din cele menționate mai sus ar reieși că infracțiunile prevăzute la art.241 CP RM (privite prin prisma lit.a) art.125 CP RM) nu sunt compatibile cu infracțiunea prevăzută la art.242 CP RM. În aceste condiții, este oare posibilă concurența de norme dintre art.241 și art.242 CP RM? Sau pot oare respectivele infracțiuni să formeze un concurs ideal?

L.S. Aistova afirmă: „Nu este posibil concursul ideal dintre infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător și infracțiunea de pseudoactivitate de întreprinzător. Aceasta se datorează diferențelor de esență ce caracterizează latura obiectivă a infracțiunilor comparate. Astfel, în cazul pseudoactivității de întreprinzător, făptuitorul legalizează activitatea de întreprinzător prin înregistrarea acesteia. Totuși, acest caracter legal al activității de întreprinzător este doar de aparență. În ce privește infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător, în cazul acestora se desfășoară o activitate de întreprinzător *de facto* utilă societății, deși fără respectarea procedurilor legale. În ipoteza acestor infracțiuni, activitatea de întreprinzător este chiar desfășurată. În opoziție, în cazul pseudoactivității de întreprinzător, întreprinderea creată de făptuitor fie nu desfășoară în genere niciun fel de activitate, fie este folosită ca paravan pentru desfășurarea unor activități ilegale” [11, p.75].

Considerăm că o astfel de opinie nu ține seama de nuanțele de natură juridică care diferențiază modalitățile normative specificate la lit.a)-d) art.125 CP RM. Drept urmare, infracțiunile prevăzute la art.241 CP RM (privite prin prisma lit.a) art.125 CP RM (și prin prisma lit.c) și d) art.125 CP RM)) nu pot forma un concurs ideal cu infracțiunea specificată la art.242 CP RM. Or, în contextul acestei din urmă infracțiuni, făptuitorul practică activitatea de întreprinzător. Nu este posibil să n-o practice. În caz contrar, nu s-ar produce urmările prejudiciabile descrise în art.242 CP RM. Însă, pseudoîntreprinzătorul practică nu activitatea de întreprinzător în sensul lit.a), c) și d) art.125 CP RM, când ilegală este doar forma, nu și conținutul. Pseudoîntreprinzătorul practică genurile activității de întreprinzător ilicite. Acestea sunt ilegale după conținut, deși, după formă (fiind acoperite de întreprinderea având rolul de paravan), acestea sunt legale. O asemenea incompatibilitate de esență face imposibilă și concurența dintre art.241 și art.242 CP RM.

Infra va fi analizată situația când art.241 CP RM (coroborat cu lit.b) art.125 CP RM) se află într-o relație de concurență dintre parte și întreg cu art.242 CP RM. Doar în această situație este posibilă concurența dintre art.241 și art.242 CP RM.

După această digresiune nelipsită de importanță, să trecem la analiza propriu-zisă a modalității normative prevăzute la lit.a) art.125 CP RM.

Vom supune analizei inacțiunea de neînregistrare (nereînregistrare) a activității de întreprinzător la organele autorizate.

Săvârșind această inacțiune, făptuitorul se abține să comită acțiunea de înregistrare (reînregistrare) a activității de întreprinzător la organele autorizate, deși poate și trebuie s-o comită. Care sunt normele care-l obligă pe făptuitor să iasă din pasivitate și să înregistreze (reînregistreze) activitatea de întreprinzător la organele autorizate?

În primul rând, potrivit alin.(1) art.27 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, „întreprinzătorul este obligat să înregistreze întreprinderea înființată de el pe teritoriul Republicii Moldova, până la începerea activității ei economice”. În această normă își găsește exprimarea ideea enunțată de O.N. Strokina: „Este interzisă practicarea activității de întreprinzător în lipsa unui control din partea statului, adică în lipsa înregistrării în calitate de întreprinzător individual sau de persoană juridică. Ca atare, activitatea de întreprinzător poate fi desfășurată de aproape oricine. Însă, pentru a precede la desfășurarea ei, este necesară respectarea unui șir de condiții și exigențe. Tocmai nesocotirea acestui precept servește ca temei pentru aplicarea răspunderii pentru infracțiunile reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător” [12].

Confirmând justetea unei asemenea idei, Codul civil prevede: persoana fizică are dreptul să practice activitate de întreprinzător, fără a constitui o persoană juridică, din momentul înregistrării de stat în calitate de întreprinzător individual sau în alt mod prevăzut de lege (alin.(1) art.26); capacitatea de folosință a persoanei juridice se dobândește la data înregistrării de stat (alin.(1) art.60); persoana juridică se consideră constituită în momentul înregistrării ei de stat (alin.(1) art.63); persoana juridică este pasibilă de înregistrare de stat în modul prevăzut de lege (alin.(3) art.63); societatea comercială trebuie înregistrată, în modul și termenul stabilit de lege, la organul înregistrării de stat în a cărui rază teritorială se află sediul său (alin.(1) art.109); înregistrarea de stat a cooperativelor se efectuează în modul stabilit pentru societățile comerciale (art.173).

Prevederi similare se conțin, de exemplu, în Legea României privind registrul comerțului, nr.26 din 05.11.1990 [13]: comercianții, înainte de începerea comerțului, precum și alte persoane fizice sau juridice,

prevăzute în mod expres de lege, înainte de începerea activității acestora, au obligația să ceară înmatricularea în registrul comerțului, iar în cursul exercitării și la încetarea comerțului sau, după caz, a activității respective, să ceară înscrierea în același registru a mențiunilor privind actele și faptele a căror înregistrare este prevăzută de lege (alin.(1) art.1); potrivit numitei legi, prin înregistrare se înțelege atât înmatricularea comerciantului și înscrierea de mențiuni, precum și alte operațiuni care, potrivit legii, se menționează în registrul comerțului (alin.(2¹) art.1); dacă nu respectă dispozițiile legii și termenii prevăzute, comercianții care trebuie să ceară înmatricularea sau înscrierea unei mențiuni sau să depună specimene de semnătură ori anumite acte vor fi obligați, prin încheiere pronunțată de judecătorul delegat, la plata unei amenzi judiciare de la 500.000 de lei la 5.000.000 de lei, dacă fapta nu constituie infracțiune (alin.(1) art.44); în cazul în care înmatricularea, mențiunea, depunerea specimenului de semnătură sau a actului sunt în sarcina unei persoane juridice, amenda judiciară este de la 5.000.000 de lei la 20.000.000 de lei, dacă fapta nu constituie infracțiune (alin.(2) art.44).

Conform art.2 al Legii privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 19.10.2007 [14], prin „înregistrare de stat” se înțelege acțiunea organului înregistrării de stat ce constă în certificarea faptului constituirii, reorganizării, lichidării, suspendării sau reluării activității persoanelor juridice, filialelor și reprezentanțelor acestora, precum și a faptului modificării actelor de constituire ale persoanelor juridice, înscrierii datelor în Registrul de stat al persoanelor juridice sau în Registrul de stat al întreprinzătorilor individuali, care are ca efect dobândirea și încetarea capacității juridice a persoanelor juridice, obținerea și încetarea de către persoanele fizice a calității de întreprinzător individual.

În ce constă esența juridică a procedurii de înregistrare de stat, la care se face referire în dispoziția de la lit.a) art.125 CP RM?

După V.V. Laptev, prin „libertatea activității de întreprinzător” se înțelege dreptul unei persoane fizice sau al unei persoane juridice de a desfășura activitatea de întreprinzător în oricare domeniu al economiei [15, p.18]. În general, acceptăm o asemenea viziune. Totuși, libertatea activității de întreprinzător nu este una absolută. Statul o reglementează, stabilind drepturi și obligații pentru subiectele activității de întreprinzător.

Din această perspectivă, M.N. Urda susține: „Sistemul controlului de stat asupra activității de întreprinzător (al cărui mijloc de asigurare îl constituie înregistrarea de stat) este privit ca o garanție a realizării intereselor economice pozitive ale societății. Eschivarea de la acest control pune în pericol realizarea respectivelor interese” [16]. În opinia lui A.M. Garmaș, „sensul înregistrării de stat a activității de întreprinzător constă în aceea că statul își asumă protecția juridică a acestei activități. O astfel de protecție există doar pentru întreprinzătorul înregistrat în conformitate cu legea” [17]. Din punctul de vedere exprimat de E.I. Moskvitina, I.G. Hodjaeva și T.V. Filatova, „înregistrarea de stat își propune următoarele scopuri de bază: controlul de stat asupra desfășurării activității de întreprinzător (în special, în vederea prevenirii și combaterii practicilor ilegale de desfășurare a acestei activități); obținerea datelor de evidență statistică pentru exercitarea măsurilor de reglementare economică etc.” [18]. Dezvoltând ideea, E.V. Trofimova menționează: „Scopurile principale ale înregistrării de stat se exprimă în a crea capacitatea de folosință a întreprinzătorilor individuali și a persoanelor juridice, precum și în a legaliza activitatea acestora. Înregistrarea de stat a subiectelor activității de întreprinzător permite realizarea unui șir de sarcini, astfel asigurându-se satisfacerea intereselor de ordin public și a celor de ordin privat. Reducerea acestor sarcini la câteva grupuri omogene face posibilă stabilirea funcțiilor de bază ale instituției înregistrării de stat: funcția de legalizare; funcția de supraveghere-evidență; funcția informativă; funcția de protejare” [19, p.19]. La alte aspecte se referă C.Gandrabur: „Numai după înregistrarea de stat persoana juridică poate să-și deschidă un cont de decontări într-o bancă comercială, poate să depună actele pentru a i se elibera licența, poate să desfășoare activități nelicențiate, dobândește dreptul exclusiv asupra propriei denumiri și embleme, poate solicita înregistrarea drepturilor dobândite în procesul de constituire, precum și să săvârșească alte acte juridice pentru atingerea scopurilor statutare propuse. Dobândirea personalității juridice impune și unele obligații stabilite de lege care sunt specifice numai unui subiect de drept. Ca exemplu poate servi obligația de înregistrare în calitate de contribuabil la inspectoratul fiscal teritorial, de efectuare a plăților numai prin operațiuni bancare, de a ține evidența contabilă, de a desfășura activitatea în limitele concurenței loiale etc.” [20].

După ce am aflat esența juridică a procedurii de înregistrare de stat a activității de întreprinzător, vom menționa că la alin.(3) art.3 al Legii cu privire la patenta de întreprinzător, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 15.07.1998 [21], se prevede: desfășurarea activității de întreprinzător în baza patentei nu impune înregistrarea de stat.

În legătură cu exceptarea titularilor de patentă de întreprinzător de la înregistrarea de stat, nu pot fi trecute cu vederea unele aspecte cu certe conotații practice. În acest plan, provoacă rezerve următoarele exemple din practica judiciară, în care a fost aplicat alin.(1) art.263 din Codul contravențional (care stabilește răspunderea pentru desfășurarea activității de întreprinzător fără înregistrare la Camera Înregistrării de Stat sau la o altă autoritate publică competentă conform legii ori cu act de înregistrare declarat nevalabil): *la 06.08.2014, aflându-se pe bd. Moscovei 18, mun. Chișinău, R.P. a comercializat în stradă legume și fructe, fără a avea înregistrarea care i-ar permite să desfășoare o asemenea activitate [22]; la 06.08.2014, aflându-se pe bd. Moscovei 18, mun. Chișinău, M.E. a comercializat în stradă legume și fructe, fără a avea înregistrarea care i-ar permite să desfășoare o asemenea activitate [23]; la 03.06.2015, aflându-se în sediul Inspectoratului Fiscal de Stat pe raionul Criuleni, M.V. a vândut 74 de unități de produse cosmetice, fără a avea înregistrarea care i-ar permite să desfășoare o asemenea activitate [24].*

Legea cu privire la patenta de întreprinzător stabilește, printre altele: „Se permite desfășurarea activității de întreprinzător în baza patentei de întreprinzător cu condiția ca veniturile din vânzări ale titularului de patentă să nu depășească 300.000 de lei într-o perioadă de 12 luni consecutive” (alin.(3)); „Mărfurile pasibile de comercializare în baza patentei de întreprinzător sunt următoarele: 1) mărfuri industriale:... j) articole de parfumerie și cosmetică neaccizate;... 2) produse alimentare fabricate și ambalate de producător:... i) fructe și legume în stare proaspătă (neambalate), cu excepția citricelor și altor fructe exotice; j) fructe și legume prelucrate în mod industrial;...” (alin.(4)). În plus, în pct.1.1-1.3 din anexa „Cuantumul taxei lunare pentru patenta de întreprinzător” la această lege se menționează despre: comerțul cu amănuntul la tarabe, teighele, tonete, în chioșcuri (gherete), pavilioane și din autovehicule în piețe și/sau în locuri stabilite în regulamentul de desfășurare a activităților de comerț în localitatea respectivă, aprobat de consiliul local; comerțul cu produse alimentare și mărfuri ușor alterabile autohtone, cu condiția respectării cerințelor sanitar-epidemiologice privind depozitarea, păstrarea și comercializarea lor; comerțul cu amănuntul în chioșcuri și în alte încăperi ce ocupă terenuri separate, a căror suprafață nu depășește 7 m², cu excepția comerțului cu aparate electronice și electrocasnice cu termenul de garanție stabilit, conform legislației în vigoare.

Din exemplele din practica judiciară prezentate mai sus nu este clar dacă activitatea de întreprinzător este pasibilă de obținerea patentei de întreprinzător sau de înregistrarea de stat. Aceste detalii nici măcar nu au fost examinate. Totuși, dacă activitatea de întreprinzător este pasibilă de obținerea patentei de întreprinzător, aplicarea alin.(1) art.263 din Codul contravențional se prezintă ca neîntemeiată. Or, conform alin.(1) art.1 al Legii cu privire la patenta de întreprinzător, „patenta de întreprinzător este un certificat de stat nominativ (sublinierea ne aparține – *n.a.*) ce atestă dreptul de a desfășura genul de activitate de întreprinzător indicat în ea în decursul unei anumite perioade de timp”. În consecință, desfășurarea activității de întreprinzător în lipsa patentei de întreprinzător atrage răspunderea în baza alin.(4) art.263 din Codul contravențional: „Desfășurarea unei activități de întreprinzător fără autorizație, licență sau certificat (sublinierea ne aparține – *n.a.*), eliberate de autoritatea competentă în temeiul legii...”.

Spre deosebire de titularii patentei de întreprinzător, alte persoane inițiază activitatea de întreprinzător pe calea creării unei întreprinderi. În acest caz, înregistrarea de stat este obligatorie. Aceasta se face în acord fie cu Legea privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali, fie cu Hotărârea Guvernului Republicii Moldova privind înregistrarea gospodăriilor țărănești (de fermier), nr.977 din 14.09.2001 [25]. Din analiza acestor acte normative rezultă că procedura înregistrării de stat începe din momentul depunerii documentelor pentru înregistrarea de stat și se încheie în momentul adoptării deciziei de înregistrare de stat sau, respectiv, al consemnării respective în Registrul gospodăriilor țărănești. Odată cu atingerea acestui din urmă moment, întreprinderea se consideră înregistrată.

În afară de înregistrarea de stat, reînregistrarea de stat este specificată în dispoziția de la lit.a) art.125 CP RM. Astfel, de exemplu, conform alin.(5) art.63 din Codul civil, „persoana juridică este supusă reînregistrării de stat doar în cazurile prevăzute de lege”. Interpretând această prevedere, V.Spaltu afirmă: „Reînregistrarea persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali este necesară în cazul reorganizării sau al operării modificărilor în documentele de constituire a acestora” [26, p.69]. Referindu-se la transformare, ca formă a reorganizării, N.Roșca și S.Baieș susțin: „Nu are loc o trecere a drepturilor și obligațiilor de la o persoană la altă, fiindcă persoana juridică nu dispăre, ci își continuă existența într-o altă formă sau într-o altă „haină” juridică. Chiar dacă în Registrul de stat se fac înscrieri de radiere și de înregistrare, este vorba de o reînregistrare legală și nu de o dizolvare a unei persoane juridice și de înființare a alteia, noi” [27, p.343].

Menționăm că pentru calificarea faptei în baza art.241 CP RM nu comportă nicio relevanță dacă se omite efectuarea înregistrării de stat a activității de întreprinzător sau a reînregistrării de stat a acesteia.

Continuând analiza noastră, vom menționa că, de exemplu, art.207 din Codul penal al Republicii Letonia [28] prevede răspunderea nu doar pentru desfășurarea activității de întreprinzător fără înregistrare, ci și pentru continuarea respectivei activități după suspendarea activității de întreprinzător. Potrivit alin.8 art.30 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, „desfășurarea activității de întreprinzător în perioada de suspendare a activității întreprinderii, fără înregistrarea reluării acestei activități, atrage, potrivit legislației în vigoare, răspunderea pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător”. Reiese că art.241 CP RM se aplică în ipoteza descrisă la alin.8 art.30 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, chiar dacă această ipoteză nu este reliefată expres la lit.a) art.125 CP RM, așa cum se face în art.207 din Codul penal al Republicii Letonia? V.Berliba oferă un răspuns afirmativ la această întrebare: „Desfășurarea activității de întreprinzător în perioada de suspendare a activității întreprinderii, fără înregistrarea reluării acestei activități, atrage, potrivit legislației în vigoare, răspunderea pentru practicarea ilegală a activității de întreprinzător” [29, p.506].

Considerăm întemeiată această poziție. Or, în perioada de suspendare a activității întreprinderii înregistrarea de stat nu-și produce efectul. În acest sens, alin.7 art.30 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi stabilește: „Pe perioada suspendării activității întreprinderii este interzisă desfășurarea oricăror activități de întreprinzător”.

Considerăm că lista de modalități faptice ale modalității normative prevăzute la alit.a) art.125 CP RM este mai largă.

În acord cu punctul de vedere exprimat de S.L. Șabunevici, desfășurarea activității de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate presupune desfășurarea acestei activități, după caz: 1) fără depunerea documentelor pentru înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate; 2) după depunerea documentelor pentru înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate, însă până la încheierea respectivei proceduri [30, p.490]. Considerăm restrictivă această interpretare. Înregistrarea (reînregistrarea) de stat nu-și produce efectul și în alte cazuri.

Privitor la astfel de cazuri, I.A. Efimenko afirmă: „Atestăm desfășurarea activității de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate în următoarele situații: 1) făptuitorul se eschivează să urmeze procedura de înregistrare (reînregistrare) la organele autorizate; 2) făptuitorul începe să desfășoare activitatea de întreprinzător înainte de încheierea procedurii de înregistrare (reînregistrare) la organele autorizate; 3) făptuitorul continuă să desfășoare activitatea de întreprinzător după anularea înregistrării (reînregistrării); 4) făptuitorul continuă să desfășoare activitatea de întreprinzător după încetarea sau suspendarea acestei activități” [31, p.15]. L.I. Arkușa adaugă la această listă ipoteza desfășurării activității de întreprinzător după refuzul – legal sau ilegal – de înregistrare (reînregistrare) la organele autorizate [32].

Toate aceste ipoteze relevă modalitățile faptice sub care se poate înfățișa modalitatea normativă prevăzută la lit.a) art.125 CP RM. Pe cale de consecință, recomandăm legiuitorului să elimine, din partea finală a dispoziției de la alin.(1) art.263 din Codul contravențional, cuvintele „ori cu act de înregistrare declarat nevalabil”. Aceste cuvinte sunt pur și simplu de prisos, de vreme ce dispoziția în cauză conține formularea „fără înregistrare la Camera Înregistrării de Stat sau la o altă autoritate publică competentă conform legii”. Formulare ce se află într-un raport de tipul „întreg-parte” față de cuvintele „ori cu act de înregistrare declarat nevalabil”.

Accentuăm că la lit.a) art.241 CP RM se prevede răspunderea pentru desfășurarea activității de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate. Dacă activitatea de întreprinzător este desfășurată cu înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate, deși cu încălcarea altor dispoziții legale (cu excepția dispozițiilor de la lit.b)-d) art.125 CP RM), lipsește temeiul aplicării art.241 CP RM. În acest sens, suntem de acord cu soluția procurorului în următoarea speță din practica judiciară: *în temeiul lit.b) alin.(2) art.241 CP RM, la 08.07.2010, a fost pornită urmărirea penală pe faptul practicării ilegale a activității de întreprinzător de către întreprinderea „E.” S.R.L. Drept temei pentru începerea urmăririi penale au servit materialele acumulate de către Direcția Generală Servicii Operative a MAI. Potrivit acestora, în perioada 2006-2010, factorii de decizie ai întreprinderii „E.” S.R.L. au organizat ilegal activitatea unei piețe din aproximativ 350 de locuri comerciale. Acestea erau destinate pentru comercializarea telefoanelor mobile și a accesoriilor la ele. Majoritatea celor care făceau comerț în această piață erau persoane fizice care nu dispuneau de acte ce le-ar fi permis să-și desfășoare activitatea. Lunar, persoanele fizice și persoanele juridice care arendau gheretele din piață achitau factorilor de decizie ai întreprinderii „E.” S.R.L. câte 1000-1500 de lei, fără a li se elibera*

bonul de casă. Ca dovadă de achitare a mijloacelor bănești pentru arenda spațiului comercial li se elibera un tichet de carton. Astfel, în fiecare lună factorii de decizie ai întreprinderii „E.” S.R.L. încasau ilegal bani în sumă totală de aproximativ 350.000 de lei, obținând astfel un profit în proporții deosebit de mari. La 05.11.2010, procurorul R.E. din cadrul Procuraturii Generale a emis o ordonanță, prin care a dispus încetarea urmăririi penale. Drept motiv a servit faptul că acțiunile directorului întreprinderii „E.” S.R.L., V.T., nu întrunesc elementele constitutive ale infracțiunii prevăzute la art.241 CP RM [33].

Într-adevăr, odată ce întreprinderea „E.” S.R.L. își desfășura activitatea de întreprinzător în perioada în care înregistrarea de stat își producea efectul, nu a existat niciun temei de a invoca aplicabilitatea art.241 CP RM (coroborat cu lit.a) art.125 CP RM).

Concluzii

Sub aspectul formei faptei prejudiciabile, modalitatea normativă prevăzută la lit.a) art.125 CP RM presupune săvârșirea unei inacțiuni, succedată de comiterea unei acțiuni. Infracțiunile specificate la art.241 CP RM (privite prin prisma lit.a), c) sau d) art.125 CP RM) nu pot forma un concurs ideal cu infracțiunea prevăzută la art.242 CP RM. În prezența modalităților normative consemnate la lit.a), c) sau d) art.125 CP RM nu este posibilă concurența dintre art.241 și art.242 CP RM. Desfășurarea activității de întreprinzător în lipsa patentei de întreprinzător atrage răspunderea în baza alin.(4) art.263 din Codul contravențional, nu conform alin.(1) art.263 din Codul contravențional. Este oportună excluderea, din partea finală a dispoziției de la alin.(1) art.263 din Codul contravențional, a cuvintelor „ori cu act de înregistrare declarat nevalabil”.

Referințe:

1. Уголовный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под ред. Е.Л. Стрельцова. Харьков: Одиссей, 2005. 864 с. ISBN 966-633-441-0
2. МАКАРЕНКО, А. Незаконная предпринимательская деятельность: проблемные вопросы определения формы преступного поведения. В: *Тенденции развития юридической науки в Беларуси (к 80-летию Белорусского государственного экономического университета и 15-летию факультета права БГЭУ)*: Минск: БГЭУ, 2013, с.190-191.
3. АЙСТОВА, Л.С. *Теоретические и практические проблемы квалификации незаконного предпринимательства – ст.171 УК Российской Федерации*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Санкт-Петербург, 2001. 23 р.
4. *Научно-практический комментарий к Уголовному кодексу Республики Беларусь* / Под общ. ред. А.В. Баркова, В.М. Хомича. Минск: ГИУСТ БГУ, 2007. 1007 с. ISBN 978-985-6739-60-9
5. SPALATU, V. *Analiza juridico-penală și criminologică a infracțiunii de practicare ilegală a activității de întreprinzător*: Teză de doctor în drept. Chișinău, 2011. 194 p.
6. BRÎNZA, S., ULIANOVSKI, X., STATI, V. et al. *Drept penal. Partea Specială*. Chișinău: Cartier, 2005. 804 p. ISBN 9975-79-324-X
7. MUTU, M. Pseudoactivitatea de întreprinzător în legislația penală a Republicii Moldova. În: *Analele Științifice ale USM*. Seria „Științe Socioumanistice”. Vol. I. Chișinău: CEP USM, 2004, p.291-295.
8. SÎRBU, N. *Răspunderea penală pentru pseudoactivitatea de întreprinzător*: Teză de doctor în drept. Chișinău, 2012. 172 p.
9. ЛУБЕШКО, В.Н. Квалифицирующие признаки незаконного предпринимательства и вопросы отграничения его от составов других преступлений в правоприменительной практике. В: *Научный журнал КубГАУ*, 2003, № 2, с.212-242.
10. ПРОХОРОВ, Л.А., ПРОХОРОВА М.Л. *Уголовное право*. Москва: Юристъ, 1999. 480 с. ISBN 5-7975-0203-8
11. АЙСТОВА, Л.С. *Незаконное предпринимательство и смежные составы*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры РФ, 2005. 124 с.
12. СТРОКИНА, О.Н. Уголовная ответственность за незаконную предпринимательскую деятельность. В: *Труды Международного симпозиума «Надежность и качество»*, 2005, том 1, с.459-462.
13. Monitorul Oficial al României, 1990, nr.12.
14. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.184-187.
15. *Предпринимательское (хозяйственное) право* / Под ред. В.В. Лаптева, С.С. Занковского. Москва: Волтерс Клувер, 2006. 560 с. ISBN 5-466-00200-3
16. УРДА, М.Н. Незаконное предпринимательство как уголовно-правовое средство обеспечения экономической безопасности: исторический аспект. В: *Уголовное право в эволюционирующем обществе: проблемы и перспективы: Сборник научных статей*. Курск: ЮЗГУ, 2012, с.163-165.
17. ГАРМАШ, А.М. Реформирование 22 главы Уголовного кодекса РФ как один из путей предупреждения преступности в предпринимательской деятельности. В: *Общество и право*, 2012, № 3, с.134-137; ГАРМАШ, А.М.

- О некоторых недостатках действующего российского уголовного законодательства в сфере охраны предпринимательской деятельности. В: *Пробелы в российском законодательстве*, 2012, № 2, с.305-309.
18. МОСКВИТИНА, Е.И., ХОДЖАЕВА, И.Г., ФИЛАТОВА, Т.В. Государственная регистрация как заключительный этап создания современных коммерческих организаций. В: *Инновационные процессы современности: сборник статей Международной научно-практической конференции* (18 сентября 2014 г., г. Уфа). Уфа: РИО МЦИИ ОМЕГА САЙНС, 2014, с.80-82.
 19. ТРОФИМОВА, Е.В. *Правовые механизмы легитимации субъектов предпринимательства*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2013. 30 с.
 20. *Codul civil al Republicii Moldova. Comentariu*. [Accesat: 28.07.2016] Disponibil: <http://gandrabur.net/wp-content/uploads/2016/04/Comentariu-CC.pdf>
 21. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.72-73.
 22. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 02.02.2016. Dosarul nr.4r-201/16. [Accesat: 28.07.2016] Disponibil: <http://ca.justice.md>
 23. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 03.08.2015. Dosarul nr.4r-2458/15. [Accesat: 28.07.2016] Disponibil: <http://ca.justice.md>
 24. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 16.03.2016. Dosarul nr.4r-487/16. [Accesat: 28.07.2016] Disponibil: <http://ca.justice.md>
 25. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.116-118.
 26. SPALATU, V. *Analiza juridico-penală și criminologică a infracțiunii de practicare ilegală a activității de întreprinzător*: Teză de doctor în drept. Chișinău, 2011. 194 p.
 27. ROȘCA, N., BAIEȘ, S. *Dreptul afacerilor. Vol.I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. 456 p. ISBN 9975-78-355-4
 28. Krimināllikums. In: *Latvijas Vēstnesis*, 1998, no.199/200.
 29. BARBĂNEAGRĂ, A., ALECU, GH., BERLIBA, V. et al. *Codul penal al Republicii Moldova: Comentariu (Legea nr.985-XV din 18 aprilie 2002. Cu toate modificările operate până la republicare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-74/195 din 14.04.2009. Annotat cu jurisprudența CEDO și a instanțelor naționale)*. Chișinău: Sarmis, 2009. 860 p. ISBN 978-9975-105-20-0
 30. *Научно-практический комментарий к Уголовному кодексу Республики Беларусь* / Под общ. ред. А.В. Баркова, В.М. Хомича. Минск: ГИУСТ БГУ, 2007. 1007 с. ISBN 978-985-6739-60-9
 31. ЕФИМЕНКО, И.А. *Незаконное предпринимательство: уголовно-правовая и криминологическая характеристика*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Челябинск, 2006. 24 с.
 32. АРКУША, Л.И. *Характеристика преступлений, связанных с незаконным занятием предпринимательской деятельностью*. [Accesat: 29.07.2016] Disponibil: <http://inter.criminology.onua.edu.ua/?p=1501>
 33. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 23.10.2012. Dosarul nr.1re-423/ 2012. [Accesat: 29.07.2016] Disponibil: www.csj.md

Prezentat la 13.09.2016

CZU: 340.115:343.231

CARACTERUL CONSOLIDAT AL NOȚIUNII DE LEGĂTURĂ CAUZALĂ ÎN DREPTUL PENAL

Igor CIOBANU, Narciza NEDELUCU

Universitatea de Stat din Moldova

În prezentul articol ne-am propus scopul de a soluționa întrebarea dacă noțiunea de legătură cauzală în dreptul penal are un caracter asociat sau consolidat (de altfel, o întrebare actuală în diverse izvoare de specialitate), în încercarea de a stabili importanța și sensurile noțiunilor de bază ale determinismului cauzal. În această privință, nu putem afirma că noțiunea de legătură cauzală în dreptul penal este una asociată: legătura cauzală s-a consolidat și s-a impus foarte serios în dreptul penal, a obținut trăsături proprii de drept penal în ce privește sensul și nicidecum, în literatura de specialitate, nu a fost examinată fără a fi luată în considerare importanța termenilor și noțiunilor specifice dreptului penal. Construcția teoretică a legăturii cauzale este formulată anume în normele de drept penal cu referire la diferite componente de infracțiune. În așa fel, ar fi corect să menționăm că ideea general filosofică și general rațională a cauzalității este inclusă în ciclul juridic nu în mod mecanic, ci cu luarea în considerare a anumitor noțiuni specifice dreptului penal; legătura cauzală în dreptul penal a obținut un conținut juridic propriu, fiind expusă într-un limbaj științific specific dreptului penal, nu însă într-un limbaj filosofic general. Respectiv, noțiunea de legătură cauzală în dreptul penal are un caracter consolidat. În continuare, a fost combătută argumentativ ideea că știința dreptului penal trebuie să aplice noțiunea filosofică a legăturii cauzale și au fost înaintate argumente în favoarea atribuirii acestei noțiuni a unui caracter voluntar, care o va face să corespundă cerințelor speciale ale dreptului penal. Cu toate acestea, semnele și particularitățile legăturii cauzale stabilite în filosofie au fost dintotdeauna transferate și asupra realităților specifice dreptului penal.

Cuvinte-cheie: legătură cauzală, determinism cauzal, caracter asociat, caracter consolidat, construcție teoretică, componență de infracțiune, elementele infracțiunii.

THE CONSOLIDATED CHARACTER OF THE CONCEPT OF CAUSAL LINK IN THE PENAL LAW

This article aims at eliminating the existing uncertainties as to whether the concept of causal link in the Penal law has an associated or a consolidated character, as in fact, this is a topical question within various relevant specialized sources, in trying to determine the importance and meaning of the basic notions correlated to the causal determinism. In this regard, we cannot say that the concept of causal link in the Penal law is an associated one: the causal link strengthened and imposed itself in the Penal law considerably and it obtained distinctive conceptual characteristics and it never, within specialized literature, has been examined without being referred to through the terms and concepts specific to the Penal law. We find the theoretical construction of the causal link within the provisions of the Penal law on the various components of the offence. So, it would be fair to note that the general philosophical and general rational ideas of causality are included in the cycle of law not mechanically, but with taking into account the certain terms and concepts specific to the Penal law; the causal link in the Penal law acquired its own legal content, displayed in a scientific language specific to the Penal law and not throughout a general philosophical language. Accordingly, the concept of causal link in the Penal law has a consolidated character. Furthermore, was countered through arguments the idea noticing that the science of Penal law must apply the philosophical conceptualization of the causal link and was pleaded instead in favor of conferring the concept a more voluntary character, which will make it correspond to the specific requirements of Penal law. However, the signs and peculiarities of the causal link established in the field of philosophy have been always transferred also to the specific realities of the Penal law.

Keywords: causal link, causal determinism, associated character, consolidated character, theoretical construction, composition of the offence, elements of the offence.

Introducere

După ce au fost expuse, în diverse izvoare de specialitate, importanța și sensurile noțiunilor de bază ale determinismului cauzal, care sunt utilizate în sfera „câmpului” obiectului dreptului penal și după ce aceste noțiuni „au fost traduse în limba dreptului penal”, a devenit posibilă soluționarea întrebării referitoare la faptul dacă noțiunea de legătură cauzală în dreptul penal are un caracter asociat sau consolidat.

Nu putem afirma că noțiunea de legătură cauzală în dreptul penal rămâne a fi una asociată: ea s-a consolidat și s-a impus foarte serios în dreptul penal, a obținut trăsături proprii de drept penal în ce privește sensul și nicidecum, în literatura de specialitate, ea nu a fost examinată fără a fi luată în considerare importanța ter-

menilor și noțiunilor specifice dreptului penal. Cauzalitatea constituie o categorie metodologică generală; mecanismul cauzării empirice ține de obiectul de studiu al diverselor științe naturale; construcția teoretică a legăturii cauzale este formulată anume în normele de drept penal cu referire la diferite componente de infracțiune. Astfel, ar fi corect să menționăm că ideea general filosofică și general rațională a cauzalității este inclusă în ciclul juridic nu în mod mecanic, ci cu luarea în considerare a anumitor noțiuni specifice dreptului penal; legătura cauzală în dreptul penal a obținut un conținut juridic propriu, fiind expusă într-un limbaj științific specific dreptului penal, nu însă într-un limbaj filosofic general. Respectiv, noțiunea de legătură cauzală în dreptul penal are un caracter consolidat [1].

Divizarea legăturii cauzale în dependență de obiectul de studiu al diferitelor discipline, precum și recunoașterea caracterului consolidat al noțiunii de legătură cauzală în dreptul penal ne permite să soluționăm întrebarea formulată în modul următor: „Trebuie oare ca știința dreptului penal să aplice noțiunea filosofică a legăturii cauzale sau poate atribui acestei noțiuni un caracter voluntar, samavolnic, care o va face să corespundă cerințelor speciale ale dreptului penal?” [2].

Răspunzând la această întrebare, vom menționa, în primul rând, că o definiție filosofică unică a noțiunii de *legătură cauzală* nu există. Invocând în calitate de temelie, premisă „noțiunea de legătură cauzală fixată în filosofie”, cercetătorul, dacă nu face trimitere la careva doctrine filosofice concrete, atribuie el singur, în mod involuntar, acestei noțiuni un anumit conținut și o anumită esență. Mai mult ca atât, după cum menționează (în viziunea noastră, corect) М.Бунге, „nicio școală filosofică, nicio dată nu a prezentat, măcar pentru o perioadă scurtă de timp, o soluționare reușită a problemei determinismului... Pe de altă parte, în lucrările reprezentanților diferitelor curente contemporane ale științei filosofice și ai ontologiei pot fi depistate, într-o formă incompletă, izolată, elementele necesare pentru aprecierea științifică contemporană a determinismului și a determinării” [3]. Т.В. Церетели menționează că majoritatea savanților criminaliști (în special, din statele occidentale) recunosc definiția filosofică a cauzei, formulată de pozitivistul englez D.Mille, ca fiind unica corectă: „... Din punct de vedere filosofic, cauza este totalitatea condițiilor pozitive și negative ale faptei, evenimentului, fenomenului, luate împreună, întregul cumul al întâmplărilor de gen diferit (contingencies), a căror prezență are ca rezultat generarea efectului” [4]. Această formulare, de fapt ca și definițiile succinte similare ei, nu poate fi recunoscută în calitate de concept filosofic asupra cauzalității: fiind obiect de studiu, determinismul în cadrul conceptelor filosofice se transformă inevitabil într-un sistem extrem de desfășurat. Așa concepte și doctrine sistematice cu referire la legătura cauzală în cadrul filosofiei există o multitudine, uneori situându-se pe poziții antagoniste una față de alta și excluzându-se reciproc.

În pofida acestui fapt, tentative de clasificare a teoriilor penale referitoare la legătura cauzală în baza înrădăcinării lor în filosofie sau în dreptul penal au fost întreprinse. O atare clasificare a fost propusă, de exemplu, de către В.Б. Малинин [5]. Dânsul susține că o foarte mare parte a savanților recunoaște categoria examinată ca având caracter filosofic general. Dacă e să facem referire nemijlocită la autor, acesta consideră că „legea cauzalității în forma sa natural-firească constituie legea generală a naturii și a societății”.

În același timp, semnele și particularitățile legăturii cauzale stabilite în filosofie au fost transferate asupra realităților specifice dreptului penal. Așa au procedat А.Хорн, Р.Хорн, С.В. Познышев, Н.Ф. Кузнецова, С.П. Мокринский, М.С. Гринберг, А.Н. Трайнин elaborând teoriile privind deosebirea cauzelor și condițiilor sau inegalitatea valorică a teoriilor probabilității cauzei și a teoriilor obiective ale legăturii cauzale. În acest sens, incontestabilă este următoarea idee: „Nu există și nici nu pot exista concepte și doctrine speciale despre legătura cauzală în discipline științifice separate. De aceea, și în știința dreptului penal nu poate exista o doctrină specifică, separată. Avem o noțiune unică a legăturii cauzale și numai ea poate fi plasată la temelia construcției legăturii cauzale în cadrul disciplinelor speciale, inclusiv în domeniul dreptului penal. De aici devine absolut clar și evident faptul că și în planul dreptului penal, și în calitatea de cauzalitate în sens filosofic general, aspectul cauzalității constituie o categorie obiectivă” [6].

O altă poziție cu referire la clasificarea făcută de В.Б. Малинин este expusă în lucrările savanților М.И. Ковалев, Н.Д. Сергеевский, А.А. Тер-Акопов ș.a. Așa, de exemplu, în lucrarea lui М.И. Ковалев și Р.Т. Васьков, intitulată *Legătura cauzală în dreptul penal sovietic*, esența legăturii cauzale este examinată și tratată din punctul de vedere al materialismului dialectic: „Chestiunea referitoare la legătura cauzală în dreptul penal urmează a fi soluționată în totalitate și pe deplin în baza conceptului despre cauzalitate”; și în continuare: „Conceptul despre legătura cauzală... este unic pentru toate disciplinele și științele, inclusiv pentru dreptul penal” [7].

Totuși, ca finalitate, conform conceptului general expus în cercetările savanților nominalizați mai sus, „în dreptul penal urmează a fi aplicată nu definiția filosofică generală, firească a cauzalității, ci cea specială, juridică” [8]. La acest din urmă grup de savanți se asociază Tregher și Riumelin (conform viziunii lui T.B. Церетели) [9].

În situația creată, adepții primei concepții susțin că la așa-numita definiție filosofico-generală a legăturii cauzale trebuie adaptate categoriile de drept penal, iar adepții celei de-a doua concepții, de asemenea recunoscând prezența în cadrul legăturii cauzale a unor semne generale, evidențiază drept temelie pentru fundamentarea concepțiilor sale anume categoriile de drept penal. Mai mult ca atât, „elaborând o definiție specifică juridică a cauzei... juriștii fac trimitere la faptul că legea are dreptul de a atribui noțiunilor pe care le utilizează un sens juridic deosebit, neluând în considerare faptul dacă aceste noțiuni sunt utilizate sau nu în același sens în filosofie și în alte științe” [10].

În orice caz, clasificarea teoriilor legăturii cauzale în dreptul penal în baza criteriului nominalizat întâmpină un grad avansat de complexitate: însesi teoriile de drept penal privind legătura cauzală se deosebesc prin multitudinea tezelor, pozițiilor, de fapt ca și teoriile filosofice; mai mult, uneori savanții apelează și la tezele teoriei care neagă existența legăturii cauzale.

Problema privind temeiurile conceptului de legătură cauzală în dreptul penal poate fi relativ ușor soluționabilă cu ajutorul metodologiei expuse.

Legătura cauzală constituie obiectul de studiu al mai multor discipline, însă pentru știința dreptului penal această noțiune are un caracter consolidat. Aceasta ar însemna că semnele inițiale, calitățile legăturii cauzale, cauzele, efectele, metodele de probare a legăturii cauzale – toate acestea constituie temelia determinării cauzale, avându-și rădăcinile implementate adânc în filosofie. În continuare, dreptul penal, utilizând noțiunile specifice determinării cauzale, atribuie acestora anumite sensuri specifice și caracteristice doar dreptului penal. Noțiunea legăturii cauzale, privită ca una consolidată, „apărând și existând în domeniul său, după conținut s-a adaptat la caracteristicile științei juridice, îndeosebi ale practicii juridice, a obținut, spre deosebire de prototipul său, un alt volum, s-a inclus în sistemul noțiunilor juridice, adică a contribuit la formarea obiectului de studiu al disciplinei” [11]. Ar fi incorect să presupunem că dreptul penal de sine stătător a construit categoria *cauzalității*: dreptul penal a împrumutat această categorie din metodologie, care este privită ca un compartiment aparte al filosofiei cu privire la mijloacele și metodele de obținere a cunoștințelor științifice.

Crearea construcției teoretice a legăturii cauzale ca element al laturii obiective în totalitate se include în obiectul dreptului penal, însă construcția teoretică în constituirea sa depinde de faptul în ce mod este reprezentată în cadrul metodologiei categoria cauzalității. Mecanismul cauzării empirice de asemenea nu se include în obiectul dreptului penal, deoarece în cazul soluționării întrebării cu privire la existența legăturii cauzale între anumite fapte, evenimente și fenomene concrete sunt utilizate datele obținute din domeniul științelor naturale, incluse în sfera unui proces penal în baza concluziilor și rapoartelor de expertiză judiciară. Și, în sfârșit, construcția teoretică a legăturii cauzale într-un mod predeterminat corelează cu mecanismul cauzării empirice, adică permite a stabili în cadrul procesului de aplicare a dreptului dacă este necesară incriminarea, adică imputarea în vinovăția persoanei a existenței legăturii cauzale, sau, altfel spus, dacă subiectul este supus răspunderii din punctul de vedere al legii penale.

Mai mult ca atât, deosebirea consecutivă a categoriei cauzalității, a construcției teoretice a legăturii cauzale și a mecanismului cauzării empirice permite a cerceta rezultativ propunerea de a se dezice de construcția generală a legăturii cauzale pentru toate componentele de infracțiune și „a examina legătura cauzală ca fiind element al unei componente concrete, care se deosebește de celelalte legături cauzale din cadrul altor componente”. Această propunere a savanților criminaliști occidentali, printre care E.Beling și K.Enghiș, este susținută și de savantul М.Д. Шаргородский [12]. În general, examinând istoricul chestiunii cu privire la legătura cauzală în dreptul penal, М.Д. Шаргородский menționează că „inițial, întrebarea cu privire la legătura cauzală era prevăzută în legislație, fiind legată de anumite componente de infracțiune, și era prevăzută în Partea Specială a legii penale doar în cazul infracțiunilor de omor” (ca, de exemplu, Codul penal al Bavariei din 1813, art.144; Regulamentul militar al lui Petru I, art.154). În continuare, această chestiune „a fost examinată de către teoria dreptului penal în calitate de entitate a Părții Generale a dreptului penal, majoritatea autorilor considerând că, deși s-ar părea că este imposibil a constitui o doctrină despre legătura cauzală în dreptul penal în baza conceptului general filosofic despre cauzalitate, totuși dreptul penal își poate cristaliza o construcție a sa a legăturii cauzale, comună și aplicabilă tuturor componentelor de infracțiune” [13].

Astfel, avem diferite modalități și posibilități de a determina construcția teoretică a legăturii cauzale în dreptul penal. În particular, М.Д. Шаргородский atenționează asupra a două modalități:

1) crearea, în măsură suficientă și necesară, a unei construcții speciale de drept penal a legăturii cauzale în cadrul Părții Generale a dreptului penal și, în special, în teoria și doctrina dreptului penal;

2) includerea mențiunilor cu privire la legătura cauzală în cadrul articolelor din Partea Specială a legii penale.

În dreptul penal contemporan al Republicii Moldova a fost aleasă prima variantă, adică în cazul examinării întrebărilor generale ce țin de dreptul penal, în particular privind latura obiectivă a componenței de infracțiune, este examinată și chestiunea cu referire la legătura cauzală. În ce privește a doua modalitate, fixarea în cadrul dispozițiilor articolelor din Partea Specială a legii penale a regulilor cauzalității cu referire la anumite componențe concrete se prezintă a fi o cale nici pe departe corectă de soluționare a problemei: fixarea normativă a chestiunilor și problemelor cauzalității este, în mod evident, practic imposibilă.

În același timp, există încă o modalitate de a soluționa problemele privind legătura cauzală în dreptul penal, destul de aplicabilă și rezultativă: s-a dovedit a fi destul de posibilă elaborarea unei definiții consolidate a legăturii cauzale în dreptul penal fundamentată pe calitățile și particularitățile categoriei cauzalității și a noțiunilor specifice dreptului penal. Totodată, este rațional ca investigarea legăturii cauzale în dreptul penal să nu se limiteze la aceasta, ci să fie examinate anumite chestiuni ale construcției teoretice a legăturii cauzale cu referire la componențele de infracțiune concrete.

Calitățile și trăsăturile generale ale categoriei cauzalității rămân neschimbătoare și în cazul permutării acestora pe tărâmul dreptului penal, în situația în care acestea sunt atribuite componențelor de infracțiune concrete și chiar faptelor infracționale reale. Mecanismul cauzării empirice constituie domeniul de cercetare și al altor științe, de obicei ale naturii, și nu urmează a fi examinat în teoria dreptului penal ca fiind o chestiune proprie doar acestui domeniu. În ceea ce privește construcția teoretică a legăturii cauzale, ar fi cu totul incorect dacă am menționa că această construcție nu dispune de un spectru de particularități în normele legii penale formulate într-un mod diferit. Așa, de exemplu, deosebiri esențiale atestăm între procesele de cauzare a consecințelor prevăzute de diferite articole ale Părții Speciale a legii penale, în primul rând din punctul de vedere al mecanismului cauzării empirice, ceea ce determină deosebirea și în cadrul construcțiilor teoretice ale legăturii cauzale specifice acestor articole. Astfel, în scopul aplicării cât mai rezultative a Codului penal al Republicii Moldova, pentru interpretarea cât mai adecvată a legii penale și perfecționarea acesteia, se recomandă cercetarea minuțioasă a problemei privind particularitățile construcțiilor teoretice ale legăturii cauzale cu referire la diferite componențe de infracțiune, exact în felul în care, studiind în cadrul Părții Generale a dreptului penal teoria referitoare la noțiunea de faptă ca element al laturii obiective, s-a purces la investigarea particularităților faptei în cadrul unei componențe de infracțiune concrete.

Referințe:

1. NEDELICU, N. Unele particularități ale legăturii cauzale în dreptul penal. În: *Legea și Viața*, 2013, nr.1, p.48.
2. ФЕЙЕРАБЕНД, П. *Избранные труды по методологии науки* / Перевод с английского и немецкого А.Л. Никифорова. Общ. ред. И.С. Нарский. Москва: Прогресс, 1986, с.75.
3. БОРОДИН, С.В. Преступления против жизни и здоровья. В: *Курс российского уголовного права. Особенная часть* / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В. Наумова. Москва: Спарк, 2002, с.9.
4. ФЕЙЕРАБЕНД, П. *Op. cit.*, p.75.
5. ЛЯПУНОВ, Ю.И. *Общественная опасность деяния как универсальная категория уголовного права*. Москва: Юридическая Литература, 1990. с.126-131.
6. ТИМЕЙКО, Г.В. *Общее учение об объективной стороне состава преступления*. Ростов-на-Дону, 1977, с.101.
7. КОВАЛЕВ, М.И. Объективная сторона преступления. В: *Уголовное право. Общая часть: Учебник для вузов* / Отв. ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамова. Москва: НОРМА, 2000, с.8, 36.
8. ЛЯПУНОВ, Ю.И. *Op. cit.*, p.126.
9. ФЕЙЕРАБЕНД, П. *Op. cit.*, p.46-77.
10. *Ibidem*, p.77.
11. ТАГАНЦЕВ, Н.С. *Русское уголовное право. Часть Общая: Лекции*. Москва, 1994, с.165.
12. ФИЛИМОНОВ, В.Д. *Норма уголовного права*. СПб.: Юридический Центр Пресс, 2004, с.82.
13. *Ibidem*.

Prezentat la 12.05.2016

CZU: 343.213:343.231

DELIMITAREA INFRAȚIUNII UNICE PRELUNGITE DE CONCURSUL DE INFRAȚIUNI, PRECUM ȘI DE UNELE FORME ALE UNITĂȚII INFRAȚIONALE

Stanislav COPEȚCHI

Universitatea de Stat din Moldova

În cadrul studiului efectuat se încearcă efectuarea delimitării dintre infracțiunea unică prelungită de alte forme ale infracțiunii unice. La fel, sunt stabilite liniile de demarcație între infracțiunea unică prelungită și concursul real între infracțiuni identice. S-a argumentat că în ipoteza unor acțiuni/inacțiuni infracționale identice, în prezența unei intenții unice față de respectivele acțiuni/inacțiuni, indiferent de numărul acestora, cele comise trebuie calificate potrivit regulilor infracțiunii unice prelungite, în timp ce în prezența concursului de intenții față de acestea cele comise trebuie calificate potrivit regulilor concursului de infracțiuni. S-a arătat că, comparativ cu infracțiunea unică cu acțiuni/inacțiuni alternative, infracțiunea unică prelungită se caracterizează prin prezența mai multor acțiuni/inacțiuni, dar identice, pe când în cazul infracțiunilor cu acțiuni/inacțiuni alternative, acțiunile/inacțiunile, pe de o parte, nu sunt identice, iar, pe de altă parte, sunt prevăzute expres în calitate de acțiuni/inacțiuni alternative.

Cuvinte-cheie: *infracțiune unică, infracțiune prelungită, concurs de infracțiuni, infracțiuni identice, infracțiune cu acțiuni alternative, intenție unică, scop unic.*

PROLONGED CRIME DISTINCTION BY CUMULATION OF CRIMES AS WELL AS BY SOME FORMS OF CRIMINAL UNIT

In the carried out study is try making delimitation between prolonged crimes to other forms of unique crime. Also, are set single lines between prolonged crime and real competition with identical crimes. In the case of identical criminal actions/inactions it was argued that in the presence of an unique intention from those actions/inactions, regardless of their number, the offense committed must be qualified under the rules of the prolonged crime, while in the presence of cumulation intentions to these, those committed must qualify under the rules of the cumulation of crimes. Compared with unique offense with alternative actions/inactions it showed that prolonged crime is characterized by the presence of several actions/inactions, but identical, while the crimes with alternative actions/inactions, on the one hand, they are not identical, and, on the other hand, are expressly provided as alternative actions/inactions.

Keywords: *unique crime, prolonged crime, cumulation of crimes, identical crimes, crime with alternative actions, single intent, single purpose.*

Introducere

Doctrinarii, dar mai ales persoanele abilitate cu aplicarea legii penale, în dese cazuri întâmpină dificultăți la delimitarea infracțiunii unice prelungite de alte forme ale unității infracționale. Iar acest lucru este dictat de similitudinea acesteia cu alte forme ale infracțiunii unice. Mai mult, infracțiunea unică prelungită prezintă asemănări și cu concursul real dintre infracțiuni identice. Efectuarea unei delimitări clare se impune din mai multe rațiuni, inclusiv în vederea realizării unei calificări exacte a celor comise. De calificarea corectă a celor comise depinde tipul sancțiunii aplicate, precum și limitele acesteia.

Rezultate și discuții

1. Considerații generale privind infracțiunea unică prelungită

Consemnăm că în ordinea juridică națională regăsim definiția legală a infracțiunii unice prelungite. Așadar, în conformitate cu alin.(1) art.30 CP RM, se consideră infracțiune prelungită fapta săvârșită cu intenție unică, caracterizată prin două sau mai multe acțiuni infracționale identice, comise cu un singur scop, alcătuind în ansamblu o infracțiune.

Din norma precitată desprindem următoarele condiții pentru existența infracțiunii unice prelungite, trăsături care fac posibilă delimitarea acesteia atât de alte forme ale unității legale sau naturale de infracțiune, cât și de concursul real dintre infracțiuni identice, ceea ce, în cele din urmă, permite calificarea celor comise fie potrivit unei singure norme, fie potrivit mai multor norme de incriminare:

- 1) prezența a cel puțin două acțiuni infracționale;
- 2) acțiunile infracționale trebuie să fie identice;

- 3) acțiunile infracționale comise în ansamblu alcătuiesc o infracțiune;
- 4) unitatea intenției;
- 5) scopul unic;
- 6) acțiunile infracționale să fie comise de aceeași persoană.

Comparativ cu legiuitorul moldav, cel român operează cu conceptul „infracțiune continuată” desemnând același tip al unității infracționale. În corespundere cu alin.(1) art.34 din Codul penal al României în redacția anului 2009 [1], infracțiunea este continuată când o persoană săvârșește la diferite intervale de timp, dar în realizarea aceleiași rezoluții și împotriva aceluiași subiect pasiv, acțiuni sau inacțiuni care prezintă, fiecare în parte, conținutul aceleiași infracțiuni.

Din definiția legală a infracțiunii continuate înscrise în legislația penală a României, comparativ cu cea regăsită în Codul penal al Republicii Moldova, reținem că sunt pasibile de prelungire atât acțiunile, cât și inacțiunile prejudiciabile. Într-adevăr, nu este greu de imaginat o activitate infracțională omisivă formată din mai multe episoade identice având la bază o singură intenție și un scop unic. Din păcate, legiuitorul moldav restricționează activitatea infracțională prelungită la manifestarea unui comportament comisiv, nu și a unui omisiv. *De lege ferenda*, recomandăm legiuitorului autohton să specifice în textul art.30 CP RM forma omisivă a comportamentului infracțional susceptibilă să formeze o infracțiune unică prelungită, așa cum o face legiuitorul român.

De asemenea, în textul alin.(1) art.34 din Codul penal al României este prevăzut faptul săvârșirii acțiunilor/inacțiunilor infracționale identice la diferite intervale de timp. Nu același lucru este stipulat în conținutul art.30 CP RM. Totuși, acest fapt rezultă implicit din natura juridică a unei atare forme a unității infracționale.

Deci, infracțiunea prelungită (continuată) ca formă a unității legale de infracțiune este expresia legală a unei realități obiective ce constă dintr-o singură activitate infracțională desfășurată în timp, formată din două sau mai multe acțiuni-inacțiuni identice, săvârșite în baza unei singure rezoluții infracționale (intenții unice) [2, p.18].

Drept exemplu de infracțiune unică prelungită poate servi cazul sustragerii pe ascuns a bunurilor unei persoane, atunci când făptuitorul recurge la sustragerea pe părți (prin mai multe episoade) a bunurilor victimei ori cazul punerii în circulație, pe părți, a semnelor bănești false (în fiecare zi câte o parte din suma dorită), sau cazul coruperii active, atunci când făptuitorul transmite pe părți (în rate) suma de bani necesară pentru a fi îndeplinită sau nu ori pentru a întârzia sau a grăbi îndeplinirea unei acțiuni în exercitarea funcției sale sau contrar acesteia de către persoana publică sau persoana publică străină.

2. Delimitarea infracțiunii unice prelungite de concursul real dintre infracțiuni identice, precum și de infracțiunea unică cu acțiuni repetate

Pentru a fi în prezența infracțiunii prelungite, este necesar ca toate condițiile indicate *supra* să fie întrunite. În caz contrar, cele comise nu vor cădea sub incidența conceptului de infracțiune prelungită. Bunăoară, în cazul lipsei unității intenției infracționale față de acțiunile/inacțiunile infracționale identice, cele comise sunt pasibile de calificare potrivit regulilor concursului real de infracțiuni. În context, autorii V.Berliba și R.Cojocaru semnalează că prin repetarea acțiunilor-inacțiunilor infracțiunea prelungită se aseamănă cu concursul de infracțiuni, deosebirea fiind sub aspectul laturii subiective, la infracțiunile prelungite existând o intenție unică (un singur scop), iar la concursul de infracțiuni – atâtea intenții câte infracțiuni se află în concurs [3, p.13-15]. Tot așa și autorul A.Boroi arată: „Unitatea de rezoluție infracțională care stă la baza infracțiunii continuate reprezintă factorul care unește pluralitatea de acte componente ale acestei infracțiuni și, totodată, principalul criteriu de delimitare a infracțiunii continuate de concursul de infracțiuni” [4, p.157]. După cum remarcă autorul C.Bulai [5, p.490], concursul real de infracțiuni identice nu trebuie să fie confundat cu infracțiunea continuată, cu care se aseamănă, dar de care se deosebește prin pluralitatea de rezoluții infracționale, corespunzătoare pluralității faptelor săvârșite. Unitatea de intenție sau de rezoluție caracteristică infracțiunii continuate poate fi reținută numai atunci când prezumția de pluralitate de intenții, care derivă din pluralitatea de acțiuni sau inacțiuni, poate fi infirmată în condițiile unei certitudini depline a împrejurărilor și condițiilor în care au fost realizate acțiunile-inacțiunile constitutive [2, p.22].

În contextul delimitării concursului de infracțiuni de infracțiunea unică prelungită, în doctrină se opinează, pe bună dreptate, că în cazul unității infracționale nu trebuie aplicate regulile de calificare referitoare la pluralitatea de infracțiuni, prin divizarea activității infracționale în episoade și acordarea fiecăruia din acestea a unei aprecieri juridice distincte [6, p.146]. Nu formează concurs de infracțiuni elementele unei infracțiuni unice prelungite. Episoadele ce formează infracțiunea prelungită, separat, nu au importanță la calificare, deoarece acestea constituie doar etape în realizarea intenției unice infracționale a făptuitorului [7, p.136]. Pentru infrac-

țiunea prelungită este caracteristică prezența la făptuitor a unei intenții unice în raport cu toate episoadele infracționale. Din contra, în cazul concursului de infracțiuni lipsește unitatea intenției infracționale care ar cuprinde toate acțiunile infracționale [7, p.147].

Cu referire la infracțiunea prevăzută la art.326 CP RM, C.Timofei menționează că, în cazul traficului de influență, în vederea diferențierii infracțiunii unice prelungite de concursul de infracțiuni, contează dacă – în raport cu conduita manifestată față de fiecare dintre cumpărătorii de influență sau/și factorii de decizie susceptibili de influențare – a existat sau nu o intenție infracțională unică [8, p.221]. În continuare, același autor subliniază că dacă circumstanțele celor săvârșite demonstrează lipsa intenției unice, atestăm concursul de infracțiuni [8, p.221].

Conchidem că în prezența unei intenții unice față de acțiunile/inacțiunile infracționale săvârșite, indiferent de numărul acestora, cele comise trebuie calificate potrivit regulilor infracțiunii unice prelungite, în timp ce în prezența concursului de intenții față de respectivele acțiuni/inacțiuni infracționale cele comise trebuie calificate potrivit regulilor concursului de infracțiuni.

Corect au fost calificate potrivit regulilor infracțiunii unice prelungite acțiunile infracționale din următoarea speță din practica judiciară: *B.V., prin înțelegere prealabilă cu o persoană, la moment nestabilită de organul de urmărire penală și în privința căreia cauza penală este disjunctă, dându-și seama de caracterul prejudiciabil al acțiunilor sale, susținând că are influență asupra organului de urmărire penală, în ziua de 17 august 2012 s-a adresat lui U.D., spunându-i că dacă acesta dorește să fie încetată cauza penală nr.2012320419, pornită în privința lui în baza art.164 alin.(2) lit.e) și art.287 alin.(2) lit.b) CP RM, trebuie să transmită suma de 600 euro unor persoane ce fac parte din organul de urmărire penală. La 17 august 2012, în jurul orelor 21.00-22.00, B.V. și U.D. au mers pe str. D.Cantemir din or. Soroca și s-au oprit lângă magazinul „Prima”, unde, la indicația lui B.V., U.D. i-a transmis unei persoane care se afla în alt automobil 500 de euro. Bani menționați au fost transmiși în scopul încetării urmăririi penale în privința lui U.D. A doua zi, la 18 august 2012, în jurul orelor 13.00-14.00, la prima intersecție de la intrarea în satul Racovăț, r-nul Soroca, U.D. i-a transmis lui B.V. suma de 100 de euro, a doua tranșă (sublinierea ne aparține – n.a.), în scopul încetării urmăririi penale în privința sa [9].*

În același timp, considerăm că în următoarea speță din practica judiciară calificarea acțiunilor infracționale urma să aibă loc în conformitate cu regulile concursului de infracțiuni, nu însă cu ale infracțiunii unice prelungite: *prin sentința Judecătorei Bălți din 23 decembrie 2013, S.M. a fost condamnată în baza art.190 alin.(5) CP RM. În fapt, în perioada 27 iunie-26 noiembrie 2007 S.M. comercializa marfă la piața centrală din or. Râșcani. Cu scopul dobândirii ilicite a bunurilor altei persoane prin înșelăciune și abuz de încredere, sub pretextul că o va angaja pe M.A. la lucru în Italia, că îi va perfecta actele necesare pentru plecare și încheierea contractului de muncă, S.M. a dobândit în mai multe rânduri de la aceasta bani și bunuri materiale în sumă totală de 8037,20 lei, astfel cauzând părții vătămate o daună materială considerabilă.*

Aceeași S.M., la începutul lunii septembrie 2008, aflându-se la domiciliul lui B.I., situat în s. Nihoreni, r-nul Râșcani, str. Timireazev 17 A, cu scopul dobândirii ilicite a bunurilor altei persoane prin înșelăciune și abuz de încredere, știind că soții B. și-au înmormântat fiul, B.O., decedat la 10.08.2008, sub pretextul că îi va ajuta, prin intermediul unei rude ce deține o funcție înaltă în organele de drept, în urgentarea cercetării cazului privind decesul fiului, a dobândit de la B.I. bani în sumă de 2100 euro (echivalent a 29.862 lei), astfel cauzând soților B.I. și B.A. o daună materială considerabilă.

Tot ea, într-o zi de la începutul lunii februarie 2009 și într-o zi de la începutul lunii martie 2009, aflându-se la domiciliul cet. Z.G., situat în s. Gălășeni, r-nul Râșcani, cu scopul dobândirii ilicite a bunurilor altei persoane prin înșelăciune și abuz de încredere, sub pretextul că îi va angaja pe soții S. la lucru în Germania și le va perfecta actele necesare pentru plecare și încheierea contractelor de muncă, a dobândit în două rate de la ei bani în sumă de 650 euro (echivalent a 8767,4 lei) și 20.000 lei, cauzându-le o daună materială considerabilă în sumă totală de 28.767,40 lei.

Tot ea, cu scopul de a obține profit prin înșelăciune și abuz de încredere, sub pretextul că poate depozita bani în bancă la un procent înalt, și anume – 17% anual, în perioada lunilor decembrie 2011 - aprilie 2012 a dobândit ilegal, în trei rate, de la A.A. bani în sumă de 21.400 euro (echivalent a 339.404 lei) și 7500 lei, suma totală constituind 343.904 lei, astfel cauzând părții vătămate un prejudiciu material în proporții deosebit de mari.

Tot ea, sub pretextul că are nevoie de bani pentru înmormântarea socrilor finului S.V., la sfârșitul lunii ianuarie 2012 a dobândit de la Ș.E., prin înșelăciune și abuz de încredere, bani în sumă de 33.000 lei, astfel cauzând părții vătămate o daună materială considerabilă [10].

Din speță rezultă că, de fapt, inculpata S.M. a manifestat intenții diferite față de acțiunile sale infracționale. În contextul speței reliefate mai sus sunt utile observațiile efectuate de V.Stati: „...în practica judiciară nu întotdeauna este conștientizată importanța respectării regulilor de calificare enunțate *supra* (regulile de calificare a concursului dintre infracțiunile identice săvârșite prin sustragere și regulile de calificare a infracțiunilor unice prelungite săvârșite prin sustragere – *n.a.*). Nu sunt rare cazurile când nu se depune niciun efort pentru a se analiza dacă intenția infracțională este caracterizată prin unicitate sau prin pluralitate. Totul se reduce la sumarea aritmetică a daunelor produse, ignorându-se cu desăvârșire atitudinea psihică a făptuitorului față de cele săvârșite” [11, p.14].

În alte cazuri, în ipoteza în care lipsește unitatea intenției infracționale față de acțiunile/inacțiunile infracționale identice cele comise pot constitui o infracțiune unică cu acțiuni repetate (este cazul articolelor din Codul penal care prevăd în calitate de semn circumstanțial agravant săvârșirea repetată a infracțiunii). În acest caz, calificarea se va efectua în conformitate cu semnul calificativ ce incriminează forma reiterată a infracțiunii.

În context consemnăm că deși, prin abrogarea art.31 CP RM, legiuitorul a renunțat la instituția repetării infracțiunii, totuși unele reminiscențe ale acesteia se regăsesc în legea penală. În unele articole concrete din Partea Specială a Codului penal legiuitorul a păstrat într-o manieră neclară forma reiterată (repetată) a infracțiunii. Este cazul unor infracțiuni unde legiuitorul, în calitate de variantă agravată, indică asupra faptei comise în mod repetat, adică aceeași infracțiune comisă de o persoană atunci când anterior a mai comis o infracțiune prevăzută la alin.(1) – sub forma variantei-tip sau prevăzută la alin.(2) – sub forma variantei agravate. Un exemplu elocvent este lit.o) alin.(2) art.145 CP RM – omorul intenționat săvârșit de către o persoană care anterior a săvârșit un omor intenționat prevăzut la alin.(1). În acest sens, omorul intenționat neagravată succedat de un alt omor intenționat neagravată (evident, în baza unei intenții distincte), nu va forma concurs de infracțiuni, ci o infracțiune unică, care urmează a fi încadrată potrivit unui singur articol [12, p.25].

Așadar, infracțiunea unică prelungită trebuie delimitată de infracțiunea unică cu acțiuni repetate; or, legiuitorul a păstrat în conținutul unor norme de incriminare forma reiterată a infracțiunii drept formă a unității infracționale. Delimitarea se impune atunci când făptuitorul săvârșește acțiuni/inacțiuni infracționale identice, nu și în ipoteza în care forma reiterată a infracțiunii este prezentă în rezultatul comiterii unor infracțiuni omogene, inserate în cadrul aceluiași articol.

Preliminar consemnăm că infracțiunea unică cu acțiuni repetate poate fi definită ca fiind acea categorie a infracțiunii unice care presupune săvârșirea a două sau mai multor infracțiuni identice sau omogene (care intră sub incidența aceluiași articol), față de care făptuitorul manifestă intenție diferită, cu condiția că persoana nu a fost condamnată pentru vreuna dintre ele și nu a expirat termenul de prescripție de tragere la răspundere penală, infracțiuni care, în virtutea voinței legiuitorului, în cazurile expres prevăzute de lege, pot fi calificate doar potrivit unei singure norme.

Deci, nu în toate cazurile săvârșirii unor infracțiuni identice sau omogene vom fi în prezența infracțiunii unice cu acțiuni repetate, ci doar în cazurile în care norma incriminătoare prevede în calitate de semn circumstanțial agravant săvârșirea infracțiunii de către o persoană care anterior a mai săvârșit o astfel de infracțiune (repetarea infracțiunii ca circumstanță agravată). Conchidem că, în acord cu legislația Republicii Moldova, este incidentă infracțiunea unică cu acțiuni repetate atunci când în Partea Specială a Codului penal sunt prevăzute norme care cuprind două sau mai multe fapte prejudiciabile, săvârșite până la condamnarea făptuitorului pentru vreuna din ele și fără ca în privința acestora termenul de prescripție de tragere la răspundere penală să fi expirat.

În următoarea speță din practica judiciară a fost reținută la calificare prezența infracțiunii unice cu acțiuni repetate: *prin sentința Judecătoriei Râșcani din 15 martie 2012, B.M. a fost recunoscut vinovat și condamnat în baza art.287 alin.(2) lit.a) CP RM (huliganism săvârșit de o persoană care anterior a săvârșit un act de huliganism – n.a.).*

În fapt, la 14 februarie 2010, aproximativ la ora 00.30, inculpatul B.M., aflându-se pe teritoriul garajelor amplasate pe str. Studenților, 16/3, mun. Chișinău, din intenții huliganice, s-a apropiat de cet. P.V. care stătea lângă garajul nr.157 și, cerându-i o țigară, a inițiat o ceartă, deoarece i s-a refuzat. Reacționând neadecvat la refuz, urmărind scopul de a înjosi onoarea și demnitatea persoanei, B.M. l-a apucat de gât pe P.V. și i-a aplicat lovituri cu pumnul în regiunea feței; ca urmare, ambii au căzut la pământ. În acel moment de ei s-au apropiat cunoscuții lui P.V. și cunoscuții lui B.M.

Tot el, la 17.07.2010, în jurul orei 16.00, aflându-se în incinta magazinului alimentar amplasat pe str. Ștefan cel Mare, 25, com. Grătiești, mun. Chișinău, reacționând neadecvat la refuzul vânzătoarei G.A. de a i se elibera carne de pasăre fără achitarea costului acesteia, exprimând o vădită lipsă de respect față de societate și acționând cu o obrăznicie deosebită, a intrat în conflict cu vânzătoarea, săvârșind față de ea acțiuni violente, manifestate prin faptul că a amenințat-o cu o sticlă. Amenințarea fiind percepută de către G.A. ca prezentând un pericol real și vădit pentru sănătatea sa.

După ce a ieșit din acel magazin, continuându-și acțiunile manifestate printr-o obrăznicie deosebită, B.M. a început să lovească cu pumnul în mesele ce se aflau la terasa magazinului, deteriorând două din ele, astfel cauzându-i SRL „G.P.” o daună materială în sumă de 1540 lei [13].

Prin urmare, corect constată A.Iu Stoian că săvârșirea reiterativă a unei infracțiuni identice intră în sfera de aplicare a infracțiunii unice, dacă infracțiunea este descrisă printr-un semn calificativ, prin care este dozată răspunderea penală pentru săvârșirea reiterativă a aceleiași fapte infracționale (de exemplu, violul neagravată urmat de un alt viol neagravată, prevăzut de art.171 alin.(2) lit.a) CP RM) [14, p.56].

Existența unei atare forme a infracțiunii unice rezultă cu claritate din norma de la alin.(1) art.33 CP RM, în acord cu care se consideră concurs de infracțiuni săvârșirea de către o persoană a două sau a mai multor infracțiuni dacă persoana nu a fost condamnată definitiv pentru vreuna din ele și dacă nu a expirat termenul de prescripție de tragere la răspundere penală, cu excepția cazurilor când săvârșirea a două sau a mai multor infracțiuni este prevăzută în articolele Părții Speciale a Codului penal în calitate de circumstanță care agravează pedeapsa (sublinierea ne aparține – n.a.).

Potrivit legislației penale a Republicii Moldova, deosebim următoarele două categorii de infracțiuni unice cu acțiuni repetate:

1) infracțiuni unice cu acțiuni repetate între infracțiuni identice, adică între infracțiunile prevăzute de același alineat al aceluiași articol (în cazul articolelor formate din alineate) sau de aceeași literă a aceluiași alineat (în cazul articolelor formate din alineate și litere). De exemplu, în ipoteza unui omor intenționat neagravată succedat de un alt omor intenționat neagravată, la calificare se va reține doar norma de la lit.o) alin.(2) art.145 CP RM (omorul intenționat săvârșit de către o persoană care anterior a săvârșit un omor intenționat prevăzut la alin.(1));

2) infracțiuni unice cu acțiuni repetate între infracțiuni omogene, adică între infracțiunile prevăzute la alineate diferite ale aceluiași articol. De exemplu, în ipoteza traficului de copii în formă neagravată (alin.(1) art.206 CP RM) succedat de traficul de copii însoțit de aplicarea armei de foc (lit.a) alin.(2) art.206 CP RM), la calificare se va reține doar norma de la lit.a) alin.(3) art.206 CP RM (traficul de copii săvârșit de o persoană care anterior a săvârșit aceleiași acțiuni).

Reiterăm că infracțiunea unică prelungită necesită a fi delimitată de infracțiunea unică cu acțiuni repetate doar atunci când repetarea are loc între infracțiuni identice. Acest lucru este necesar avându-se în vedere că ambele tipuri ale infracțiunii unice legale, sub aspect obiectiv, presupun prezența unei repetări a acțiunilor/inacțiunilor infracționale identice.

Precizăm că și de această dată criteriul de delimitare a acestora este atitudinea psihică diferită a făptuitorului față de acțiunile/inacțiunile infracționale comise. În acest sens, în doctrină se relevă că la comiterea infracțiunii prelungite persoana săvârșește la diferite intervale de timp, dar în realizarea aceleiași rezoluții criminale (sublinierea ne aparține – n.a.), acțiuni sau inacțiuni care formează fiecare în parte componenta aceleiași infracțiuni [15, p.311]. Făptuitorul din start intenționează să comită infracțiunea prin mai multe acțiuni/inacțiuni infracționale (episoade). Însă, pentru infracțiunea unică cu acțiuni repetate, ca și în cazul concursului real dintre infracțiuni identice, este caracteristic că făptuitorului îi lipsește intenția unică în raport cu toate acțiunile/inacțiunile infracționale comise. Lipsește unitatea rezoluției infracționale. După săvârșirea uneia dintre acțiunile/inacțiunile infracționale făptuitorului îi apare o nouă intenție, care se materializează prin săvârșirea noii acțiuni/inacțiuni. Cu alte cuvinte, în ipoteza infracțiunii prelungite este prezentă o singură intenție, în timp ce în cazul infracțiunii unice cu acțiuni repetate sunt prezente tot atâtea intenții câte acțiuni/inacțiuni infracționale au fost comise. În cele din urmă, ne raliem poziției exprimate în literatura de specialitate, potrivit căreia, atunci când făptuitorul realizează două sau mai multe acțiuni/inacțiuni identice sub dominația unei singure intenții criminale, va exista infracțiune prelungită, și invers: atunci când intențiile sunt diferite, va exista infracțiune repetată [14, p.58]. La fel, A.Iu. Stoian arată, cu drept cuvânt, că, din punct de vedere obiectiv, în cazul infracțiunii repetate pluralitatea acțiunilor de același fel este o împrejurare calificativă de agravare a răspunderii penale (sublinierea ne aparține – n.a.) pentru perseverența autorului de a comite infracțiuni de același fel, pe când în cazul infracțiunii

continuate pluralitatea acțiunilor/inacțiunilor este o modalitate de săvârșire cu caracter accidental, infracțiunea-tip respectivă constituindu-se prin comiterea unei singure acțiuni sau inacțiuni [14, p.58].

De asemenea, în cazul infracțiunii unice cu acțiuni repetate, comiterea reiterată a acțiunii/inacțiunii infracționale, deși se califică potrivit unei singure norme, totuși are drept efect agravarea răspunderii penale. În același timp, în cazul infracțiunii unice prelungite, săvârșirea repetată a acțiunii/inacțiunii infracționale nu are un asemenea efect. De exemplu, în ipoteza omorului neagravată succedat de un alt omor neagravată, la calificare se va reține norma de la lit.o) alin.(2) art.145 CP RM, în timp ce, în ipoteza unui furt neagravată succedat de un alt furt neagravată, la calificare se va reține tot norma de la alin.(1) art.186 CP RM – normă care incriminează fapta de furt neagravată. În cele din urmă, constatăm că delimitarea clară a celor două forme ale unității infracționale legale are importanță cardinală la calificarea celor comise și, implicit, la aplicarea justă a pedepsei penale.

Rezumând asupra punctelor de delimitare a infracțiunii unice prelungite de infracțiunea unică cu acțiuni repetate, precum și de concursul real dintre infracțiuni identice, reținem următoarele: atunci când făptuitorul manifestă intenție unică și scop unic față de fiecare din acțiunile/inacțiunile infracționale identice, cele comise vor constitui o infracțiune unică prelungită; dacă față de acțiunile/inacțiunile infracționale făptuitorul manifestă intenții diferite și scop diferit, cele comise trebuie calificate potrivit: a) semnului calificativ care incriminează fapta săvârșită de către o persoană care anterior a mai săvârșit o infracțiune – în cazul articolelor din Partea Specială a Codului penal care conțin asemenea indici calificativi (de exemplu, lit.o) alin.(2) art.145, lit.a) alin.(2) art.171 CP RM etc.) sau b) regulilor concursului real de infracțiuni – în cazul infracțiunilor prevăzute în cadrul articolelor din Partea Specială a Codului penal care nu conțin un semn calificativ similar celui sus indicat [16, p.42-43].

În contextul infracțiunii prelungite discutabil apare aspectul legat de durata intervalului de timp între acțiunile/inacțiunile infracționale săvârșite. Regula de bază e că acțiunile/inacțiunile infracționale trebuie săvârșite la intervale diferite de timp. Dar care trebuie să fie durata acestora? Considerăm că pentru a aprecia o faptă infracțională drept infracțiune prelungită nu putem face abstracție de durata intervalului de timp dintre acțiunile/inacțiunile infracționale săvârșite. Or, au dreptate autorii care opinează că intervalele prea mari de timp sunt de natură să ducă la concluzia inexistenței infracțiunii continuate (prelungite) și la adoptarea soluției concursului de infracțiuni (sublinierea ne aparține – *n.a*), deoarece asemenea distanțe între acțiunile identice săvârșite nu susțin rezoluția infracțională unică [2, p.20]. C.Butiuc subliniază: „...existența unor intervale prea mari de timp între acțiunile identice repetate poate duce și la concluzia că există mai multe rezoluții infracționale. Sub acest aspect este evident că nu se mai poate vorbi de unitate legală, deoarece rezoluțiile distincte generează o pluralitate de infracțiuni sub forma unui concurs real omogen” [17, p.16]. Teoretic, este posibil ca durata intervalului de timp să fie chiar și de un an, însă, din perspectivă practică, o atare situație va fi tratată, cel mai probabil, ca și concurs de intenții infracționale.

3. Delimitarea infracțiunii unice prelungite de infracțiunea unică cu acțiuni/inacțiuni alternative

În alt registru, pentru a fi în prezența infracțiunii prelungite, este ineluctabil ca toate acțiunile/inacțiunile prejudiciabile comise, ce alcătuiesc în ansamblu o singură infracțiune, să fie pasibile de a fi încadrate potrivit aceleiași norme juridico-penale, adică să formeze conținutul aceleiași componente de infracțiune. În consecință, pentru aprecierea celor comise drept infracțiune prelungită, acțiunile/inacțiunile ce formează episoadele infracționale trebuie să lezeze același obiect al protecției penale. În context, infracțiunea unică prelungită necesită a fi delimitată de infracțiunea unică cu acțiuni alternative. Aceasta deoarece în ipoteza ambelor forme ale unității infracționale acțiunile/inacțiunile prejudiciabile cad sub incidența aceleiași norme de incriminare. Plus la aceasta, ambele forme ale infracțiunii unice sunt atribuite la categoria unității infracționale legale, ca fiind acea formă a unității infracționale ce reprezintă o activitate infracțională formată din două sau mai multe acțiuni sau inacțiuni, care, luate separat, ar putea constitui infracțiuni distincte, însă care prin voința legiuitorului sunt reunite într-o singură componentă de infracțiune (conținut de infracțiune), putând fi încadrate în baza unei singure norme de incriminare [18, p.92].

În încercarea de a face delimitarea acestor două forme ale infracțiunii unice, subliniem că infracțiunea unică prelungită se caracterizează prin prezența mai multor acțiuni/inacțiuni, dar identice, pe când în cazul infracțiunilor cu acțiuni alternative, acțiunile/inacțiunile, pe de o parte, nu sunt identice, iar, pe de altă parte, sunt prevăzute expres în calitate de acțiuni alternative. Nu întotdeauna același criteriu de delimitare este sesizat de persoanele abilitate cu aplicarea legii penale. De exemplu, într-o speță din practica judiciară instanța a reținut incorect prezența infracțiunii unice prelungite, în detrimentul infracțiunii unice cu acțiuni alternative. *In concreto*,

la examinarea conflictului negativ de competență instanța ierarhic superioară a constatat următoarele: *Colegiul penal, ținând cont de prevederile art.30 CP RM, precum și de faptul că activitatea infracțională incriminată inculpatului F.A. este formată din două acțiuni infracționale – promisiunea și darea bunurilor, comise cu intenție unică și cu un singur scop, de a corupe persoana publică, care fiecare în mod separat se califică conform normei prevăzute la art.325 CP RM, însă în ansamblu reprezintă o infracțiune, constată că este incriminată o infracțiune prelungită prevăzută de art.325 CP RM, iar ultima acțiune infracțională incriminată este comisă în raza de activitate a Judecătoriei Buiucani, mun. Chișinău* [19].

Făcând abstracție de aspectul privind identificarea instanței competente să soluționeze cauza penală sus-indicată, surprindem faptul că instanța de judecată eronat a apreciat prezența în acțiunile inculpatului F.A. a unei infracțiuni unice prelungite. De fapt, în speța reliefată sunt prezente semnele unei infracțiuni unice cu acțiuni alternative, și nicidecum a unei infracțiuni unice prelungite. Aceasta deoarece infracțiunea unică prelungită este formată din mai multe acțiuni/inacțiuni infracționale identice, fapt rezultat din textul art.30 CP RM, unde legiuitorul a prevăzut „negru pe alb” acest lucru. În acest sens apare ca firească întrebarea: sunt oare identice acțiunile exprimate sub forma promisiunii și dării bunurilor? Fără tăgadă, răspunsul este unul negativ. În conjunctura coruperii active (art.325 CP RM), promisiunea și darea bunurilor au conținut juridico-penal diferit, fapt demonstrat cu prisosință în literatura de specialitate [20, 21], și nu doar, ci și în interpretările cazuale oferite de însuși Plenul Curții Supreme de Justiție în legătură cu cauzele penale referitoare la răspunderea penală pentru infracțiunile de corupție [22]. Cum de a conchis instanța de judecată că promisiunea și darea bunurilor sunt acțiuni identice? Fiind acțiuni diferite, dar cu caracter alternativ, acestea formează un tip diferit al infracțiunii unice legale, și anume: infracțiunea unică cu acțiuni alternative. Tocmai acestui tip al infracțiunii unice îi este caracteristic faptul reunirii mai multor acțiuni/inacțiuni în cadrul unei singure norme de incriminare. Toate acestea au un caracter alternativ, pentru aprecierea faptei drept consumate fiind suficient săvârșirea uneia din ele. Având un caracter alternativ, acestea sunt distincte între ele. Deci, în speță, promisiunea și darea bunurilor formează o infracțiune unică cu acțiuni alternative, nu însă o infracțiune unică prelungită, chiar dacă făptuitorul a urmărit realizarea ambelor acțiuni alternative. Cea din urmă formă putea fi reținută, de exemplu, în situația dării bunurilor în rate (fiecărui episod infracțional să-i corespundă o rată), evident – în baza unei intenții unice.

Săvârșirea cel puțin a uneia din acțiunile/inacțiunile alternative prevăzute de dispoziția normei incriminatoare este suficient pentru aprecierea faptei drept consumate. În același timp, săvârșirea mai multor acțiuni/inacțiuni nu modifică încadrarea juridică. Cele comise formează doar o singură componentă de infracțiune, nefiind prezent concursul de infracțiuni. În cazul infracțiunilor unice cu acțiuni/inacțiuni alternative infracțiunea se consideră consumată din momentul săvârșirii primei acțiuni/inacțiuni prejudiciabile, neavând relevanță la calificare dacă făptuitorul a comis mai multe acțiuni/inacțiuni infracționale. Acest fapt poate conta doar în planul individualizării pedepsei penale. Infracțiunea unică prelungită se consumă, însă, din momentul săvârșirii ultimei acțiuni sau inacțiuni infracționale.

La fel, vom fi în prezența unei infracțiuni cu acțiuni/inacțiuni alternative consumate și atunci când făptuitorul, având intenția de a comite mai multe acțiuni/inacțiuni alternative din cele prevăzute în dispoziția normei, reușește să săvârșească doar una sau unele din ele. Aceasta deoarece, după cum am indicat *supra*, infracțiunea cu acțiuni/inacțiuni alternative se consideră consumată din momentul săvârșirii cel puțin a unei acțiuni/inacțiuni prejudiciabile.

4. Delimitarea infracțiunii unice prelungite de infracțiunea unică continuă cu acțiuni succesive

Infracțiunea unică prelungită necesită a fi delimitată și de infracțiunea unică continuă cu acțiuni succesive, lucru dictat de repetabilitatea acțiunilor infracționale comise. În ambele cazuri activitatea infracțională este formată din mai multe acțiuni/inacțiuni infracționale. Totuși, caracteristic infracțiunii continue cu acțiuni succesive, de altfel ca și în cazul infracțiunii continue permanente, este faptul că aceasta, în mod normal, nu poate fi comisă altfel decât continuu, ceea ce nu este specific și pentru infracțiunea prelungită. Dezvoltând această idee, A.Iu. Stoian precizează: „În cazul infracțiunilor continue succesive, prelungirea este naturală și de esență infracțiunii, pe când în infracțiunile continuate (prelungite) prelungirea este accidentală, căci o infracțiune care îmbracă forma continuată poate fi comisă și instantaneu. Într-adevăr, prelungirea activității infracționale la infracțiunile continue decurge din natura faptei, acest tip de unitate fiind atribuit unității naturale de infracțiune. Alta este situația infracțiunii continuate care, pe de o parte, aparține unității legale de

infracțiune, iar, pe de altă parte, prelungirea elementului material se datorează modului de săvârșire a faptei pe rate sau în tranșe" [23, p.48].

Asupra unui alt criteriu de delimitare punctează C.Sima: „În cazul infracțiunilor continuate, rezoluția infracțională unică este, de regulă, reconfirmată de fiecare dată printr-un act de conduită exterioară, care de cele mai multe ori reprezintă repetarea elementului material al infracțiunii, pe când în cazul infracțiunilor continue succesive acest act de conduită exterioară lipsește" [24, p.180].

5. Delimitarea infracțiunii unice prelungite de infracțiunea de obicei (de îndeletnicire)

În fine, vom scoate în evidență liniile de demarcație între infracțiunea unică prelungită și infracțiunea de obicei (de îndeletnicire).

Codul penal în vigoare nu definește infracțiunea de obicei, însă existența unei atare forme a unității legale de infracțiune rezultă implicit din dispoziția unor norme din Partea Specială a Codului penal.

În teoria dreptului penal infracțiunea de obicei este definită ca fiind acea formă a infracțiunii unice, creată de legiuitor dintr-o pluralitate de fapte de același fel, ce corespund prin trăsăturile lor faptei incriminate, dar care nu pot constitui infracțiune decât dacă se săvârșesc într-o succesiune de acte repetate de așa natură, încât să denote obișnuința făptuitorului [25, p.262].

Infracțiunea de obicei trebuie delimitată de infracțiunea prelungită, datorită faptului că ambele categorii de infracțiuni sunt formate din mai multe acțiuni prejudiciabile identice. Acțiunile infracționale ce formează infracțiunea prelungită, luate izolat, pot fi calificate de sine stătător, în timp ce acțiunile ce formează infracțiunea de obicei, luate izolat, nu au relevanță la calificare. Astfel, pe de o parte, actele componente ale infracțiunii de obișnuință au un caracter identic, profilându-se pe conținutul uneia și aceleiași infracțiuni, iar, pe de altă parte, aspectul lor infracțional se dobândește numai în condițiile unei repetări semnificative [25, p.262]. De aici deducem că actele ce formează infracțiunea de obicei, în mod individual, nu au relevanță la calificare. Acestea obțin importanță calificativă doar atunci când sunt cumulate. Prin urmare, săvârșirea unei singure acțiuni nu poate fi catalogată drept infracțiune și, în consecință, nu poate fi calificată potrivit normei de incriminare; or, pentru infracțiunea de obicei este ineluctabilă prezența mai multor acțiuni de același gen din care să rezulte obișnuința, îndeletnicirea. Iar dintr-o singură acțiune nu poate fi desprinsă o astfel de obișnuință. În contrast, în cazul infracțiunii unice prelungite, orice episod infracțional poate constitui în sine o infracțiune.

Astfel, dacă în situația infracțiunii prelungite fiecare acțiune sau inacțiune, luată în parte, realizează conținutul aceleiași infracțiuni, la infracțiunea de obicei acestea nu au semnificație juridico-penală, decât atunci când sunt însumate și când pun în evidență obișnuința sau îndeletnicirea [17, p.14-15].

La fel, pentru infracțiunea prelungită este caracteristică prezența unității intenției infracționale față de acțiunile comise. În cazul infracțiunii de obicei, însă, acest lucru nu este obligatoriu.

În rezultatul studiului efectuat formulăm următoarele **concluzii generale**:

1. În ipoteza unor acțiuni/inacțiuni infracționale identice, în prezența unei intenții unice față de respectivele acțiuni/inacțiuni, indiferent de numărul acestora, cele comise trebuie calificate potrivit regulilor infracțiunii unice prelungite, în timp ce în prezența concursului de intenții față de acestea, cele comise trebuie calificate potrivit regulilor concursului de infracțiuni.

2. Nu în toate cazurile săvârșirii unor infracțiuni identice sau omogene vom fi în prezența infracțiunii unice cu acțiuni repetate, ci doar în cazurile în care norma incriminatorie prevede în calitate de semn circumstanțial agravant săvârșirea infracțiunii de către o persoană care anterior a mai săvârșit o astfel de infracțiune (repetarea infracțiunii ca circumstanță agravantă).

3. Pentru infracțiunea unică cu acțiuni repetate, ca și în cazul concursului real dintre infracțiuni identice, este caracteristică că făptuitorului îi lipsește intenția unică în raport cu toate acțiunile/inacțiunile infracționale comise. Lipsește unitatea rezoluției infracționale. După săvârșirea uneia dintre acțiunile/inacțiunile infracționale, făptuitorului îi apare o nouă intenție, care se materializează prin săvârșirea noii acțiuni/inacțiuni.

4. În cazul infracțiunii unice cu acțiuni repetate, comiterea reiterată a acțiunii/inacțiunii infracționale, deși se califică potrivit unei singure norme, totuși are drept efect agravarea răspunderii penale. În același timp, în cazul infracțiunii unice prelungite, săvârșirea repetată a acțiunii/inacțiunii infracționale nu are un asemenea efect.

5. Infracțiunea unică prelungită se caracterizează prin prezența mai multor acțiuni/inacțiuni, dar identice, pe când în cazul infracțiunilor cu acțiuni alternative, acțiunile/inacțiunile, pe de o parte, nu sunt identice, iar, pe de altă parte, sunt prevăzute expres în calitate de acțiuni alternative.

6. În cazul infracțiunilor unice cu acțiuni/inacțiuni alternative, infracțiunea se consideră consumată din momentul săvârșirii primei acțiuni/inacțiuni prejudiciabile, neavând relevanță la calificare dacă făptuitorul a comis mai multe acțiuni/inacțiuni infracționale. Acest fapt poate conta doar în planul individualizării pedepsei penale. Însă, infracțiunea unică prelungită se consumă din momentul săvârșirii ultimei acțiuni sau inacțiuni infracționale.

7. Caracteristic infracțiunii continue cu acțiuni succesive, de altfel ca și în cazul infracțiunii continue permanente, este faptul că aceasta, în mod normal, nu poate fi comisă altfel decât continuu, ceea ce nu este specific și pentru infracțiunea prelungită.

8. Acțiunile infracționale ce formează infracțiunea prelungită, luate izolat, pot fi calificate de sine stătător, în timp ce acțiunile ce formează infracțiunea de obicei, luate izolat, nu au relevanță la calificare.

Referințe:

1. Codul penal al României în redacția din 2009. În: *Monitorul Oficial al României*, 2009, nr.510.
2. STOIAN, A.IU. *Infracțiunea continuată (prelungită) ca formă a unității legale de infracțiune*: Autoreferatul tezei de doctor în drept. Chișinău, 2012.
3. BERLIBA, V., COJOCARU, R. Controverse referitoare la interpretarea și incriminarea infracțiunii unice prelungite. În: *Avocatul poporului*, 2004, nr.12.
4. BOROI, A. *Drept penal. Partea Generală*. Ed. a III-a. București: ALL Beck, 2001.
5. BULAI, C. *Manual de drept penal. Partea Generală*. București: ALL, 1997.
6. ЧЕРНЕНКО, Т.Г. Квалификация реальной совокупности преступлений. В: *Вестник Томского государственного университета*, с.146. <http://journals.tsu.ru/uploads/import/870/files/357-143.pdf> (Accesat: 10.11.2014)
7. КОРНЕЕВА, А.В. *Теоретические основы квалификации преступлений*: Учебное пособие. Москва: Проспект, 2008.
8. TIMOFEI, C. *Răspunderea penală pentru traficul de influență*. Chișinău: CEP USM, 2012.
9. Decizia Curții Supreme de Justiție din 21 ianuarie 2015. Dosarul nr.1ra-53/2015 <http://www.csj.md> (Accesat: 13.10.2016)
10. Decizia Curții Supreme de Justiție din 18 martie 2015. Dosarul nr.1ra-332/2015 <http://www.csj.md> (Accesat: 13.10.2016)
11. STATI, V. Observații critice referitoare la modificările și completările operate la 22.12.2004 în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”, nr.23 din 28.06.2004. În: *Revista Națională de Drept*, 2015, nr.2.
12. MARTIN, D., COPEȚCHI, S. Calificarea concursului de infracțiuni. Partea I. În: *Revista Națională de Drept*, 2015, nr.1.
13. Decizia Curții Supreme de Justiție din 22 aprilie 2015. Dosarul nr.1ra-489/2015 <http://www.csj.md> (Accesat: 13.10.2016)
14. STOIAN, A.IU. Infracțiunea continuată (prelungită) și infracțiunea repetată în legislația penală a Republicii Moldova. În: *Legea și Viața*, 2012, nr.10.
15. GRAMA, M., BOTNARU, S., ȘAVGA, A. și al. *Drept penal. Partea Generală*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012.
16. MARTIN, D., COPEȚCHI, S. Calificarea concursului de infracțiuni. Partea II. În: *Revista Națională de Drept*, 2015, nr.2.
17. BUTIUC, C. *Infracțiunea complexă*. București: ALL Beck, 1999.
18. STOIAN, A.IU. *Reflections on the legal concept of criminal unit. Special focus on the types of criminal legal unit*, p.92. <http://www.upm.ro/gidni/GIDNI-01/Law/Law%2001%2012.pdf> (Accesat: 13.10.2016)
19. Încheierea Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 29 ianuarie 2015. Dosarul nr.1cc-2/2015 <http://csj.md> (Accesat: 13.10.2016)
20. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015.
21. BRÎNZA, S., STATI, V. *Drept penal. Partea Specială. Vol.II*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011.
22. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea legislației referitoare la răspunderea penală pentru infracțiunile de corupție”, nr.11 din 22.12.2014 http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=195 (Accesat: 13.10.2016)
23. STOIAN, A.IU. Infracțiunea continuată (prelungită) și infracțiunea continuă succesivă în dreptul penal. În: *Legea și Viața*, 2012, nr.10.
24. SIMA, C. Distincția dintre infracțiunea continuă succesivă și infracțiunea continuată. În: *Dreptul*, 2011, nr.9.
25. GIURGIU, N. *Legea penală și infracțiunea (doctrină, legislație, practică judiciară)*. Iași: Gama, 1996.

Prezentat la 27.10.2016

CZU: 351.72:343.37

ILLEGAL TAX PLANNING THROUGH ACTIONS WHICH ARE DEFINED CRIMINAL ACCORDING TO THE TAX LAWS

*Lilia GÎRLA, Udi RAHMANI**

State University of Moldova

**Owner of the Rental Property Companies, Israel*

The article discusses actions that defined as criminal according to tax authorities and the relation between them and illegitimate tax planning, including details of the legitimate activities permitted by law and that are not deemed as illegal. An emphasis was given to the rate of tax evasions in compared to other states around the world and the way the states of Israel and Moldova treats the phenomenon of non-legitimized tax planning, in contrast to actions taken by states around the world to eradicate this phenomenon.

The findings of this article prove initially that this phenomenon is worldwide, and that any state has really found a magic solution for this issue. However, there are number of measures that can significantly reduce the phenomenon, and this is by prohibiting the execution of transactions in large amounts of cash.

Keywords: *legitimate tax planning, tax fraud, breaches in law, tax evasion, tax policy, tax obligations.*

PLANIFICAREA FISCALĂ ILEGALĂ PRIN ACȚIUNI CARE SUNT RECUNOSCUTE CRIMINALE ÎN CONFORMITATE CU LEGISLAȚIA FISCALĂ

Sunt puse în discuție acțiuni care pot fi abordate de către autoritățile fiscale ca infracțiuni sub aspectul planificării fiscale ilegale, în timp ce detalizarea acestor acțiuni permite efectuarea lor în conformitate cu legea și neconsiderarea acestora ca fiind ilegale. Un accent este pus pe problema privind evaziunea fiscală în aspect comparat cu alte state și pe modul în care în Israel și în Moldova este tratat fenomenul planificării fiscale ilegale. Sunt specificate acțiunile întreprinse de către statele lumii pentru eradicarea acestui fenomen. Constatările autorilor demonstrează că acest fenomen are loc la nivel mondial și că niciun stat nu a găsit soluție magică pentru această problemă. Cu toate acestea, mai multe măsuri de reducere semnificativă a fenomenului au fost elucidate, printre care inițierea raportărilor denotă o reducere semnificativă a opțiunii de a efectua plăți cu sume mari de bani în numerar.

Cuvinte-cheie: *planificare legitimă fiscală, fraudă fiscală, încălcări ale legislației, evaziune fiscală, politică fiscală, obligații fiscale.*

Introduction

Illegal tax planning is considered to be intention to use legal instruments, that the State gives to taxpayers, in order to allow them to save tax payment, and how they choose to use these tools in order to avoid tax.

Tax collection rates are decreasing in direct ratio to the growth of tax evasions in the state and around the world, ways of dealing by the Authorities with the phenomenon are very few and very weak, The tax payer has learned to use a representative of tax consultant that is well familiar with laws and legislations in order to reduce the tax burden, often also by illegal means.

In Israel, the tax Authority has opened procedure for tax payers called "volunteer disclosure" according to which, to every tax payer is given the opportunity to resolve his debt and/or to reveal the true taxable amounts and this with no fear of any criminal sanction. These efforts combined with helping and aiding with information courtesy of tax payers from other countries, improved the collection rates and refrain from decline of the situation. However, the tax Authorities in Israel and in the world still have much work as moves and attempts to find breaches never cease.

In Moldova in 2015 with the support of the Ministry of Finance, a trend started to strengthening authorities, which are imposed on tax enforcement.

To these authorities were given extensive power to carry out in order to fight the phenomenon. However, the tax authorities in practice are unable to prosecute tax fraud due to the absence of a clear and effective legislation. The police in Moldova have different tools to carry out arrests of tax evaders, but in the absence of a solid law, it creates disorder and incompatible definitions of what is defined as an offense and how much it is severe.

The possibility of making tax planning, led among others, to multiple use in sophisticated and creative ways for tax evasion. The tax authorities in different countries have declared a bitter war against aggressive tax planning, and a confidence that directed by the tax authorities has been severely damaged.

The tax authorities have not only begun to questioner all those reports, chose to impose the use of this option in a way that, by law, not criminal sanctions in prison alongside. Although it is possible that these sanctions will halt the phenomenon, but it is important to remember to examine the penetration of criminal justice and the economic realm's borders criminal responsibility.

Discussion and obtained results

The phenomenon of tax evasion, is gaining momentum at all countries around the world, and appears in all shapes and volumes. Despite many and varied efforts of most countries to eradicate the phenomenon, it seems that tax evaders often manage to evade the restrictions and create sophisticated and creative methods of tax evasion on very large scale. By its nature, the underground economy is difficult to study empirically. Nevertheless, there has been a good deal of progress on ascertaining data and developing techniques for quantifying its size and importance. Whilst different approaches yield different estimates, the general conclusion is that the extent of informal economic activity is substantial. For example, over the period 1988-2000, the average size of the shadow economy as a proportion of GDP ranged between 14-16 percent in OECD countries; the equivalent numbers for developing countries were much higher at 35-44 percent, and in some cases reached the staggering figure of 70 percent or more [1, p.243-250].

Most of the taxes evasions are revolve around one kind of tax the income tax [2, p.93-129]. Between all the taxes that a state imposes on its residents, an income tax on resident considered to be the largest and most significant tax. In all the states around the world this tax constitutes most of the income of a state. As a result, this tax is the highest tax for a tax payer and most of the tax offenses are related to this tax [3, p.53-55].

A sophisticated way for tax evasion, is carried out under the heading of tax planning, the legal process by which the state allows tax payers to plan their pockets in such a way that reduces the tax fee as long as taxpayers would qualify and comply with the law criterion. But actually since the line boundary that passes between tax avoidance to tax evasion is very thin, we are exposed to more and more cases of tax planning that all their purpose leads to tax evasion, which is illegal and is in the area of criminal law. This is, compared to tax evasion which is early planning of tax payments by law and legitimately, through actions that lead ultimately to tax reduction that paid according to predefined rules.

State tax authorities that are functioning as the governing body that collects the taxes are responsible for the full collection of taxes from the total amount of taxpayers. Any concession or process of reduction to the taxpayer, eventually undercut the other public of taxpayers. Therefore, such power vested in those bodies, to examine the possibilities and to act in accordance with the law and in equal manner.

That's the reason that in front of the taxpayer's right stands the public interest for existence of a just and egalitarian society, It is because, according to conventional theory, the significance of tax planning is that reducing one taxpayer the total tax liability that imposed on him, other taxpayers will have to pay more, for example, by raising tax rates, eliminating exemptions and reliefs eliminating and reducing pensions [4, p.79-83]. For the state budget remains more or less constant.

So the tax authorities charge a fixed amount of taxes to finance their budget needs and therefore when one taxpayer pays less, others are forced to pay more. In addition to a generally accepted assumption that because tax planning is complex and requires a taxpayer to use qualified professionals, so wealthy people enjoy tax reductions as a result of tax planning and the one without means have to pay more tax in the absence of sufficient resources to carry out tax planning [5].

If so, it seems that the main question about tax planning is not if allowed to perform tax planning, but whether the examinee is legitimate enough that the taxpayer's right to do and to enjoy the tax reduction it entails, takes precedence over the public interest. As mentioned above, in order to determine the eligibility of a particular taxpayer a tax reduction benefit as a result of tax planning that he committed, need to examine the legitimacy inherent in his actions employed by him, against the public interest in a just and equitable tax.

The legitimacy of the planning activities, offering Prof. Glicksburg test model according to which there are three types of tax planning:

- *Positive tax planning;*
- *Neutral tax planning;*
- *Negative tax planning.*

Positive tax planning is planning that encourage by the legislature expressly by law, for example, planning that utilizes the tax benefits granted under the laws of encouragement.

Neutral tax planning is planning that takes advantage of the fact of the existence of several possible paths tax, and design the transaction to fit the most payable tax path, when the legislator has no interest in one of the paths and the different tax liabilities due to other factors related tax provisions.

Negative tax planning, is tax planning that exploiting loopholes in the tax laws, which the legislature did not intend to allow and could not predict their exercise, so that planning creates a tax liability relief in a way that prevents the intention of the legislature.

The fundamental principle underlying the thesis holds that positive tax planning will be recognized, as a rule, as legitimate tax planning and will be recognized as non-legitimate negative tax planning and neutral tax planning will be considered legitimate as long as choosing the path of this tax over the other, the taxpayer did not breach the purpose of this legislation.

Although the method to define clearly what is considers and what is not considered as tax evasion also helps to reduce cases that needs to be defined, yet, our opinion is that the main problem remains the same, because the main problem in the issue, that it is revolves around the gray area and the ability of creditors to disguise tax evasion as planning activities are performed in accordance to the law, and for those cases it is precisely right to give the proper attention and solutions, the distribution system to three does not provide an answer in this area [6, p.128-129].

Reference of the criminal justice in Moldova State for the phenomenon of aggressive tax planning. Moldova, one of the former Soviet countries, the phenomenon of tax evasion, is ranked very high in comparison to other countries in the region. The Moldova's law, which should handle the issue of tax evasion, and deter potential perpetrators of the offenses which cause tax, has only one section, which does not specify the existing prohibitions in the country and by that opens many possibilities for crimes due to lack of clarity.

While in other countries tax avoidance exists in large proportions, the Moldovan government is not mindful enough to carry out the eradication of the phenomenon.

In accordance with the article 244 Criminal code of the Republic of Moldova (Tax Evasion by Enterprises, Institutions, and Organizations) [7]:

(1) Tax evasion by enterprises, institutions, and organizations by including into accounting, fiscal, or financial documents obviously distorted data on revenues or expenses or by concealing other taxable objects provided that the value of the tax payable exceeds 2500 conventional units shall be punished by a fine in the amount of 1000 to 2000 conventional units or by imprisonment for up to 2 years, whereas a legal entity shall be punished by a fine in the amount of 1000 to 3000 conventional units with the deprivation of the right to practice certain activities.

(2) The same action:

[Letter a) excluded by Law No. 277-XVI dated 18.12.2008, in force as of 24.05.2009]

b) that leads to the nonpayment of tax on an especially large scale shall be punished by a fine in the amount of 2000 to 3000 conventional units or by imprisonment for up to 3 years, in both cases with the deprivation of the right to hold certain positions or to practice certain activities for up to 3 years, whereas a legal entity shall be punished by a fine in the amount of 3000 to 6000 conventional units with the deprivation of the right to practice certain activities or by the liquidation of the legal entity.

The lack of definitions and rules in the Moldavian law, and the difficulty in distinguishing between tax evasion and tax avoidance, is actually increasing the phenomenon of tax evasion and its methods and therefore it's becoming more and more sophisticated, such as: forming fictitious companies, tax havens, hiding revenues, faking licenses, increasing expenses, etc. Since the tax authorities choose not to emphasis the problem, while believing that fighting the phenomena is hopeless, it continues to extend its scope.

Tax authorities in Moldova, must take an example from other countries that have chosen to fight this phenomenon, and to implement the ways to resolve it. Most of these countries were able to reduce the phenomenon significantly, mainly through the renewal of legislation and by creating a significant deterrence in order to make the public double thinking before they commit an offense.

We can find another reference of tax evasion in Romania and Moldova in a brochure of Transylvania University in a bulletin of the Transylvania University of Brașov. This brochure defines the amount of tax revenue compared to the average European and the connection to the phenomenon of tax evasion:

"The amount stolen through tax evasion is difficult both in Romania and in Moldova. However, in order to create an image on the extent of tax evasion phenomenon and its trends, we believe that the analysis of shadow economy share, which includes tax evasion in GDP (Gross Domestic Product), in conjunction with

share of budget revenues, GDP provides information relevant for this issue. Thus, we find that in Romania, in the period 2003-2010 the share of shadow economy in GDP has been growing, what gives as indication of the proliferation of tax evasion phenomenon in the national economy. At the same time, analysis of the share of budget revenues (tax and nontax) in GDP note that Romania has the lowest percentage of revenues in the GDP of EU Member States, respectively by 11.6 percentage points in 2009 lower than the European average, and also the tax revenues (taxes and tax contributions) to GDP was in 2009 by 12 percentage points lower than the average of other European countries. The figures show us a low level of tax collection of obligations tax, inefficient administration of public finances, but also a relatively low tax base, with many exceptions and deductions regulated by law, which ultimately translate into higher tax evasion. In comparison, note that the share of shadow economy in GDP is below 15% in the countries of northwestern Europe (Austria, Germany, Ireland, Great Britain, Luxembourg and the Netherlands), and those values are significant and point to the existence of underground economy, and implicit tax evasion. One thing is certain: the underground economy exists in all countries, with different proportions relative to GDP, according to administrative and legal measures taken by authorities. However, not infrequently, some governors have admitted the existence of tax evasion for rapid accumulation of domestic capital and so to encourage consumption and boost their own output, even if that accumulation was made by reducing supply of public finances. Comparatively, in Moldova in 1999- 2006iv, the economy registered a 45.8% share of GDP for the first nine months of 2010 to reach a contribution of 23%, while the overall level of taxation is 34% of the GDP" [8, p.127-132].

The Criminal Code of Moldova [7], has been updated regarding the scope of tax evasion, and gives specific reference to the punishments of tax evaders, and applicant's statements and false data. The law defines the seriousness of the offense according to the amount of money that was supposed to be paid, and in fact was not reported or less reported. Another reference in the updated law is regarding the aging period of such offenses, this is of course in order to expand the capabilities of the government to seize evaders, in cases that require long investigation and evidence that an offense was committed.

Like other countries also in Moldova, many oppose to the power that has been given to the tax authorities under the criminal law. Many fear from abuse of these powers against taxpayers and indicate on the violation of freedom of property and freedom of liberty (imprisonment sanctions).

Israeli law to the phenomenon of aggressive tax planning. Israeli courts, as well as state tax authorities, accepted the fact that taxpayers try to reduce their tax liability consistently. The Stubborn struggle of the authorities in the attempt of the taxpayers to make the reduction in ways that are not valid, and the great difficulty is to find the same people who are doing everything in order to conceal their illegal activities under those sections that allow performing reduction by law.

As mentioned above, these taxes planning have criminal aspects. And often required the courts to answer the question when and where to draw the line between tax law and penal law, a distinction that is mostly non-trivial and sometimes we find higher legal courts, that change the decisions of which are subject to them.

A good example for the issue, can be when Mr. Horowitz was convicted in the District Court in Jerusalem for having omitted the income tax as a result of faulty planning, the court ruled that these actions, count as criminal offense. While the appeal was filed to the Supreme Court, Horowitz won in all charges against him [9].

Specific definition in the law to the process, begun in 2005, Amendment No.147 of the Income Tax Ordinance, to the Ordinance added a Second Section 145 a(2), that gives the assessment clerk tools to deal with aggressive tax planning, by imposing an obligation to report on the steps defined as aggressive tax planning. The Explanatory Notes make clear the need for the amendment:

"Unlike tax planning in the past, tax planning today are global, are characterized by great sophistication, using legal means and financial services, including in "tax haven", taking advantage of tax treaties. In some of the designs have a misuse of tax treaties or based on an interpretation of the provisions of the law that has a distortion of the intent of the legislature. In addition, in some tax planning the taxpayer assume that the probability of tax planning aimed at tax avoidance or Improper reduction of tax will be detected in a Tax assessment audit is low, and the assessment of the taxpayer shall be barred, and the maximum is required the taxpayer to pay the tax that he should be paid in the first place".

Another reference in the law can be found in the tax code section 220 that defines: "A person who willfully, deliberately evade tax, or help another person to evade tax, has been one of the offenses listed below". His Justices, seven years imprisonment or a fine of NIS 67,500 (150,000 up to date) and twice the amount of revenue leaves, intended to conceal or helped to conceal or both penalties, and these are: (1) Omitted from a report

conducted according to command any income that needed to be included in the report; (2) Use any cheating, pile or a trick or allowed to use them. The offense is a criminal offense with all that entails. And a further distinction in the legislation that constitutes the border line between tax planning and criminal responsibility is artificial and fictitious transaction found in section 86 of the Income Tax Ordinance.

Fictitious transaction is insubstantial. It is according to appearance, and the parties do not want to keep it according to the external reflection. Whereas in the artificial transaction the parties interested to maintain the transaction, but the design patterns perverse from economic life in order to reduce the tax burden. Use of this stratagem, is what section 220 (5) talking, The characteristic of tax evasion compared to performing artificial transaction referred to in Section 86 of the Ordinance, which are the characters of tax avoidance.

The search attempts after breaches in the law, are not ceasing, and eventually bring a significant broadening in the tax evasion phenomenon. This phenomenon affect the functioning of the state that as is written above is based on money that arrives from this tax. In addition, the phenomenon brings along with it feelings of injustice in the public in all matters related to equal and just collection from all citizens, this feeling creates unrest and eventually brings about an enhancement of the phenomenon.

In current reality, when the availability of information on various fields including laws and legislations in the field of taxes, is extensively large, it is possible that we will see more and more tax payers, address to exanimate their possibilities to plan their taxes in such a way that will eventually reduce their tax payment to Authorities. In addition to the availability of information, each year the population of professionals in the field of accounting and tax management is increased, which enables the tax payer to perform such actions [11, p.305].

The Income Tax Ordinance defines the felonies for which sanctions are criminal, and the penalty accompanying them is a fine or incarceration. Income tax offences are divided into two: technical offences and substantial offences, technical tax offences can be carried out by any person due to misunderstanding or unfamiliarity with tax Authority legislations. For example: failure to submit reports in due time. Oppositely, substantial offences concern by filing out false reports, tax evasions and income exclusion. Examples of technical and substantial offenses [12, p.250-253]:

- *Failure to comply with requirements of Law and Income Tax Ordinances.*
- *False reports.*
- *Not reporting a change in status of business transaction.* As long as a tax payer and a professional that advises him employ legal tools for tax planning there isn't any problem. The main problem starts at the moment one of them or both execute all the actions for tax planning including actions that are illegal and are not defined as legitimate according to law. The law defined those criminal actions that constitute a violation, amongst which: are deliberately under-reporting or excluding income. This is self-explanatory: concealing income is fraudulent. Examples include a business owner's failure to report a portion of the day's receipts or a landlord failing to report about rent payments.
- *Keeping two sets of books and making false entries in books and records.* Engaging in accounting irregularities, such as a business's failure to keep adequate records, or a discrepancy between amounts reported on a corporation's return and amounts reported on its financial statements, generally demonstrates fraudulent intent.
- *Claiming false or overstated deductions on a return.* This can include claiming a large charitable deduction without substantiation or making a substantial overstatement of travel expenses. It can also include paying your children or spouse for work that they did not perform.
- *Claiming personal expenses as business expenses.* This is an easy trap for a sole practitioner to fall into because often assets, such as a car or a computer, can have both business and personal use. Proper record-keeping will go a long way in preventing a finding of tax fraud.
- *Hiding or transferring assets or income.* This type of fraud can be found in a variety of forms, from simple concealment of funds in a bank account to improper allocations amongst taxpayers. For example, improperly allocating income to a related taxpayer who is in a lower tax bracket, such as a corporation makes distributions to the controlling shareholder's children, is likely to be considered as tax fraud. Related of taxpayer's faces a closer scrutiny.
- *Engaging in a "sham transaction".* You can't reduce or avoid income tax liability simply by labeling a transaction as something it is not. For example, if payments by a corporation to its stockholders are in fact dividends, by calling them "*interest*" or otherwise by attempting to disguise the payments as interest will not entitle the corporation to an interest deduction. It is the substance, and not the form, of the transaction that determines its taxability [13]. The income tax looks to the substance, not to the form.

Tax avoidance lowers your tax liability by structuring your transactions so that you will receive the largest tax benefits. Tax evasion is an attempt to reduce your tax liability by deceit, subterfuge, or concealment. Tax evasion is a crime while tax liability is not. The question is when tax avoidance goes too far and cross the line to become illegal tax evasion. Often the difference between tax avoidance and tax evasion is whether the actions were taken with fraudulent intent. While tax evasion can be as simple as failing to report the income you earn from a second job, tax avoidance requires advance planning. By this we are not saying that tax evasion may not need to include careful planning.

Israel Tax Authority suspected that Israel had turned into a tax haven over the past decade as a result of pro-immigration laws. The laws exempt immigrants from paying local taxes on their assets and enable them not to report assets for their first 10 years in the country.

Israeli Tax haven began in 2003, but was expended dramatically in 2008. Then Israel legislated the 168 amendment to the Income Tax Ordinance, which discusses tax obligation of new immigrants and returning residents. The amendment determined that returning residents or new immigrants will be tax exempt on their properties abroad for ten years (the exempt in only for properties abroad, for properties in the state they have to pay a regular tax). In this, new immigrants and returning residents received priority over the rest of Israeli citizens – every Israeli citizen has, from 2003, to pay tax in Israel, on his income from all over the world (Personal taxing system).

Several anti-money laundering avoidance techniques have been suggested to deter tax evasion. These techniques are restricting the rate of cash transactions, hiring new inspectors, stepping up reporting requirements by money changers and defining violations of Israel's Money Laundering Law as serious crimes.

Israeli Tax Authority Investigators and the police's anti-corruption and economic crimes unit entered to luxury homes that owned by French Jews that suspected in tax evasion. The raids were in response to a request by French police, sent through Interpol, based on suspicions that some French Jews had committed tax fraud and evasion in France involving massive sums. They are suspected of laundering the cash by buying luxury homes in Israel. The suspected money laundering of foreign Jews has led to an increase in the prices of homes in Israel. French police officers traveled to Israel to monitor wealthy immigrants from France. The police officers recorded conversations at cafes and restaurants in central Israel, bugged to phone calls, and ultimately raided the luxury homes.

In Criminal Appeal (Tel-Aviv) no.70036/00 Adirim Security Company LTD versus Israel Police (Honorable judge Berliner given on 03.10.2000) the defendants were convicted with the purchase of 62 false invoices in a total sum of about NIS 4.4 million and were convicted both with income tax offences and in Value Added Tax, with intent to avoid tax payment. The court authorized punishment of two years in prison and a fine set in appeal on total of NIS 250,000 for each of the people appealing. The Court took under consideration the long time that passed since the offences were perpetrated, about eight years since they ended, and also the personal circumstances of the people appealing.

A common scheme used by tax evaders is to cash checks written to the business or themselves at the payer's bank. A well-known anesthesiologist told his patients that were uninsured to write a check to him personally for his services. He went to their bank to cash their checks thinking there would not be any record since the money was not recorded on the books of his business or deposited into his business account. He did not include the first receipts in his income tax return. He was later sentenced to 13 months in prison, given three years of supervised release for tax evasion, and ordered to pay back taxes and restitution [14].

The subject of issuing false invoices was discussed in Israel in the Verdict of Adirim Security Company LTD versus the State of Israel in which a broad emphasis was given to the damage to state treasury.

Due to the wide prevalence of this phenomenon of trade and use of fictional invoices, which causes huge damage to the state treasury – it is our consideration that punishment should be enhanced and even to raise the bar of current punishment [15, p.323].

There are multiple examples of sole proprietors that willfully attempt to evade payment of federal income taxes by skimming gross receipts of their business or paying personal expenses from business accounts and later claiming them as business expenses. In the United States, thieves are required to report their stolen goods as income when they file their taxes. However, no one claims that the income is of their illegal acts. To file the income would be a confession of theft.

A good example of a country that decided to take over the treatment of tax avoidance is the United States: The USA began to covert surveillance of potential tax evaders which led to bank accounts outside the country

mainly in Switzerland. In those accounts discovered enormous amounts of money, that unable to provide explanations of creditors. The cooperation between the two countries, the USA and Switzerland, led to the exposure of the accounts at 106 banks in Switzerland. As a result of these findings, the two countries agreed that the cooperation whereby banks will be exposed the ways, which were tax evaders avoid from reporting, as well as give out the names of the tax evaders, so that they will be criminally prosecuted as a result legislation added on this subject, since 2013 a new US law was passed and known as the "FATCA" (the Foreign Accounts Tax Compliance Act).

This law regulates the transfer of information through financial institutions around the world and the reporting of the accounts of American citizens and residents in, the US tax authorities. All this, within the framework of an international convention of the American tax authority to locate American citizens who fulfilled their duty as required by law for filing reports and reducing tax avoidance and money laundering. American residents and citizens are obliged to sign the form, whose meaning is giving permission to the bank to report client information. The purpose of the report is to help American tax authority supervisory measures and prevention laundering money. Another means to combat the issue is: a new voluntary disclosure program in the US-IRS new streamlined procedure. This is the process whereby the US tax authorities allow their citizens to pay their unpaid tax without fines and without penalties, in case they did not submit reports in the past.

American Tax Authority assumes that, the country's citizens living outside the United States, there is low level of awareness on taxation. Therefore, allows those taxpayers comply with the law without penalties.

The field of tax planning aggressive, special focus since the volume of tax avoidance measures have become very wide, after the courts found it difficult to convict tax evaders on tax planning that is unlawful, massive Legislative began on the subject and given emphasis to the distinction between tax planning that is legal, and tax planning that considered as tax evasion and the penalty for which is a criminal.

Operations carried out in different countries around the world to eradicate the phenomenon. Canadian tax rates are relatively high, and even though most countries where tax rates are high, the phenomenon of tax evasion is widespread, Canada manages to keep small dimensions of the phenomenon. Some attribute that the reason is the many and extended power delegated to the authorities, which give them carrying out search and seizure without any right of civilians defense, widespread powers of detention and arrest, far beyond the norm in Western countries as well as local media advertising of those executing the tax evasion as a crime in the local media as humiliating deterrent effect. Some believe that the massive advertising of civil rights in the field of taxation, while examining legal options available to him for the payment of tax law, as well as the possibility to correct or disclose information that was transferred to the tax authorities without being convicted them, leads to substantial reduction of the phenomenon. Our own view is a combination of two things, plus strengthening and updating legislation, either through the enactment of laws and regulations that allow heavy penalties of imprisonment and a fine of a large side if adding and upgrading each legislative system, led to change and to good results in the field. The phenomenon results in reducing is proven without a doubt, however by considering the method we should be remembered the Significant harm in civil rights, including property rights, freedom and others.

US existing method likewise we do not see in other countries, the degree of taxpayer compliance with laws and order in the area of taxation is measured by a random sample of the population, as well as making extensive audits and reviews. The authorities are examining in depth the relevant exam data such as age, marital status, occupation, income, living area, and forming an action strategy. Trust seems excessively long have converted to taxpayers with regard to reporting on revenue, on the other hand taxpayer that perceived on false report, will be punished severely in all opinions, from the punishments for similar offenses in other countries.

Other activities carried out by the United States in the field is cooperation between different banks around the world, as it was mentioned before, as well as actions against those accountants and bookkeepers that helped to report illegally.

Conclusions and findings

Tax evasion is an attempt to reduce the tax liability by false premise. The question is, when does tax avoidance go too far and cross the line to become illegal tax evasion? Often the difference between tax avoidance and tax evasion is whether the actions were taken with fraudulent intent. With tax evasion and tax avoidance, generally there is a paper trail. However, with the latter of the two, fraudulent activity can be avoided with simple disclosure and honest intentions. Attempting to minimize the taxes one pays is not illegal, but one must be careful and seek legal counsel if there are any doubts or concerns.

Although there is little difference between tax avoidance, and tax evasion, regarding performs actions registration and reporting, yet there is a clear line that must not cross. Some of those taxpayers who choose to evade tax, using the various sections of the law in order to deceive the tax authorities, and to reduce the tax payment, in a manner that is illegal.

The attempts to carry out a reduction in the tax payment legally often leads to disappointing results in the eyes of the tax payer, which finds that the use of illegal ways, bringing a much more significant effect.

One way to reduce this trend is by creating significant deterrent that leads to fear in potential tax evaders to perform tax evasion. Also making public surveillance after tax consultants, which often advises clients to pay tax savings in illegal ways. If a potential tax increase, in order to understand that making a tax offense entails higher fines and criminal sanctions, and if tax consultants understand that their license to practice is in danger, we may find that the phenomenon of tax evasion gradually will be decrease.

Governments are responsible for legislation in the countries, cannot declare war on tax avoidance on the one hand and on the other hand rely on the response of taxpayers to comply with the law as it is. Even though there is obedient people who pay the taxes they owe, and although, there are people who carry out state declarations.

Yet, there are so many that do not comply with the instructions. Therefore, governments must perform significant legislation, by providing legal responsibility on citizens, with penalties for non-compliance. Tax evasion is extremely common, like always has been, and probably always will be, that's why always needs to be new thinking of enforcement and deterrent actions that need to be perform.

Suggestions for improvement:

- Updating taxation law under ordinance and adjusting it to eradicate the phenomenon of tax evasion like those developed in the past several years. Signing international treaties examples Convention between Israel and the US, in the field of tax evasion, These Conventions are helping many countries for cross-referencing of information about potential tax evaders: Paragraph (1) of Article 29 (Exchange of Information) of the Convention shall be deleted and replaced by the following: *“(1) The competent authorities of the Contracting States shall exchange such information as is pertinent to carrying out the provisions of this Convention or preventing fraud or fiscal evasion in relation to the taxes which are the subject of this Convention. Any information so exchanged shall be treated as secret and shall not be disclosed to any persons or authorities other than those concerned with the assessment (including judicial determination), collection, or administration of the taxes which are the subject of the Convention.”*

- Reducing the use of cash: minister's committee for legislation matters approved the recommendation of the Locker committee – the committee consolidated policy layout to reduce and limit the use of cash as method of payment in the market a year ago when the main goal was fighting black capital and money laundering. At the same time, the war against black capital will bring about an increase in the state income, due to a study of World Bank that was published in the past and estimated that the extent of loss of income from taxes the black market in Israel brings about is 40-50 billion NIS. The main recommendation of the committee is regarding three fields: limiting the use of cash; limiting the use of checks, and promoting the use of electronic means. A limit of cash transactions was imposed with an amount of 10,000 NIS (New Israeli Shekel), when the goal is that in the future this amount will decrease to 5,000 NIS. Tourist visiting Israel will be able to make unlimited acquisitions in cash, while in acquisitions above 25,000 NIS the Israeli salesman will be obliged to report to the tax Authority.

- Enhancing reinforcement and severe the penalties: as part of the tendency of enhancing the described reinforcement and penalty, courts have the tendency in last few years to be more severe in extending punishments towards substantial tax offences and impose long term jail penalties and heavy fines in those cases. Examples of substantial tax offences are the following: excluding income; managing false account books; filing of false reports; issuing fictitious invoices.

I. Moldova's acts to eradicate tax evasion:

The dealing with state tax avoidance is reflected in several ways:

1. The state began drafting and amendment of legislation, in opinion that it will lead to a number of changes:
 - A) The possibility of obtaining personal data for analysis taxable income.
 - B) Formulation and laws that is clear and simple.
2. Rethinking about the high tax burden as known contributes directly to tax avoidance.
3. Public information campaign regarding tax collection and payment of tax with the intention to change the common perception that it's okay to eliminate state taxes.

4. Examination of the relationship between the amount of credit granted by banks and efforts to make tax evasion [16, p.153-174].

5. The sanction of course in combination with the criminal law in such offences.

II. Israeli acts to eradicate tax evasion:

In Israel the tax evasion phenomena is expanding, but relatively expanding slowly compared to other countries in the world. The use of tax planning option certainly added a high percentage phenomenon, as stated quite a few tax evaders used as a cover for the operation of legal tax reduction. According to the tax authorities, a considerable number of tax planning are illegitimate, and this option is selected by the taxpayers is made from one goal to perform tax evasion. Although the authorities have given their consent to carry out tax planning, it is not certain they have not took under consideration in the decision the possibilities opened to the taxpayers to use this authority to perform acts of tax evasion under the guise of illegal tax planning, Today it is difficult if not impossible to think of eliminating this possibility.

As part of the struggle of the tax authorities in the phenomenon, introduced the obligation to report 15 types of tax planning, according to the Authority's opinion, the effectiveness of the reporting requirement is not measured by the number of reports filed with, but in the Number of tax planning, pre avoided thanks to the deterrent effect of the existence of the report.

In addition, and against the execution of tax evasion, not by the way of tax planning, were established numerous commissions to study the phenomenon, when last one, concluded among other things, to make it easier for taxpayers by reducing the appropriate expenses deductible, eliminating abnormal discharge, prevention of tax havens, expanding the tax base while spacing tax brackets and lowering tax rates.

References:

1. BLACKBUM, K., BOSE, N. *Tax evasion the underground economy and financial development* journal of economic behavior and organization. Volume 83, July 2012, p.243-250 <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S016726811200128X>
2. BROOKS, N. The responsibility of judges in interpreting tax legislation. Published by IBFD publication in cooperation with Australian tax research foundation. In: Graeme S.Cooper, ed.*Tax Avoidance and The Rule of Law*. Amsterdam: IBFD, 1997, p.93-129. ISBN 90-70125-98-6
3. BROOKS, M., HEAD, J. Tax avoidance. In: *Economic Law and Public Choice*, 1997, p.53-55. ISBN 90-70125-98-6
4. MORRIS, D. *Tax cheating illegal but is it immoral?* Published by State University of New-York press, June 2012, Excelsior Edition, p.79-83. ISBN 978-1-4384-4270-9
5. The Income Tax Ordinance (New version), 1961, Section 215-219. In: *Laws of the State of Israel* (New Version), no.6, dated 25/04/1961, p.120.
6. RAEME, S.Cooper. *Conflicts, Challenges and Choices the rule of law and anti-avoidance rule*. Published by IBFD publication BY in cooperation with the Australian tax research foundation. ISBN 6-98-70125-90
7. Codul Penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.128-129.
8. MANEA, A.C. Means and methods of preventing and combating tax evasion adopted by Romania and Moldova. In: *Bulletin of the Transilvania University of Braşov Series VII: Social Sciences, Law*, 2011, vol.4(53), no.2, p.127-132. http://webbut.unitbv.ro/bu2011/Series%20VII/BULETIN%20VII/05_3%20Manea.pdf
9. Verdict Promedico, 2362/11.
10. Convention between the Government of the United States of America and the Government of the State of Israel with respect to taxes on income (January 1, 1995). <https://www.irs.gov/pub/irs-trty/israel.pdf> (Accesat: 29.10.2016).
11. CORDES, J.J., GALPER, H. Tax Shelter Activity: Lessons from Twenty Years of Evidence. In: *National Tax Journal*, 1985, Vol.38, No3, p.305.
12. BLACKBUM, K., Bose, N. Tax evasion, the underground economy and financial development. In: *Journal of Economy and Financial Development*, Vol. 83, Issue 2, July 2012, p.250-253.
13. www.taxes.gov.il
14. Department of Justice U.S. Attorney Office Northern District of Texas, 2014, January 9.
15. BAGARIC, M., ALEXANDER, T. A Rational Approach to Sentencing White-collar Offenders in Australia. In: *Adelaide Law Review*, 2013, Volume 34, Issue 2, (p.318-349), p.323, ISSN 0065-1915 <https://www.adelaide.edu.au/press/journals/law-review/issues/alr-vol-34-2/alr-34-2.pdf> (Accesat: 29.10.2016).
16. DABLA-NORRIS E., FELTENSTEIN, A. The underground Economy and its Macroeconomic Consequences. In: *Journal of Policy Reform*, 2005, vol.8, p.153-174. http://www.hkimr.org/uploads/seminars/378/sem_paper_0_63_feltenstein040302.pdf (Accesat: 29.10.2016).

CZU: 343. 231(478:569.4)

CORRELATION BETWEEN RISK-TAKING AND RISK-AVERTING BEHAVIOR DURING THE WHITE-COLLAR CRIME PERPETRATING: EMPIRICAL FINDINGS FOR MOLDOVA AND ISRAEL

*Lilia GÎRLA, Jacob RUB**

State University of Moldova

**Lay Judge at Haifa Labour Court (Israel)*

This article constitutes an independent scientific research in Criminology. Especially, authors have done their best to explain and to prove the correlation between risk-taking and risk averting behavior during the white-collar perpetrating. Authors have demonstrated that risk is not only a probability of losses but also forms a threat of unpredictable development of events. As a consequence, when a person avoids risking it is also a risk because there appears a great likelihood of undesirable expansion of events outside the risk. New theoretical concepts are formulated on the base of empirical findings obtained from the correlation of the personality traits (Extroversion, Agreeableness, Neuroticism, Openness and Conscientiousness) in male and female white-collar offenders predisposed to risky decisions in business administration because such decisions are based on intuition and there is detected a deficiency of reasonability.

By means of empirical research based on psychological experiment and sociological interview of the white-collar offenders and the control groups there have been proved that inclination to risk being a quality of a person (a personality trait which is expressed in a permanent tendency to use new possibilities) in some cases can indicate to a propensity of a person to commit white-collar crimes.

Keywords: *risk, likelihood of fraud, white-collar crime, detected risk, potential risk, inclination to risk, Classical Decision Theory, Conventional Decision Theory, risk preference, risk taking, risk averting, intuitive solution in white-collar crime perpetrating.*

CORELAȚIA DINTRE COMPORTAMENTUL CENTRAT PE RISC ȘI CEL BAZAT PE EVITAREA RISCULUI ÎN PROCESUL COMITERII INFRAȚIUNII „GULERELOR ALBE”: DATE EMPIRICE PENTRU MOLDOVA ȘI ISRAEL

Acest articol constituie un studiu științific independent în materia de criminologie. În special, autorii au încercat să explice și să demonstreze corelația dintre comportamentul centrat pe risc și cel bazat pe evitarea riscului în procesul comiterii infracțiunii gulerelor albe. Autorii au demonstrat că riscul reprezintă nu doar o probabilitate de pierderi, dar și constituie o amenințare prin evoluția imprevizibilă a evenimentelor nepreconizate. Ca rezultat, persoana care evită riscul la fel riscă, deoarece apare o probabilitate majoră a expansiei evenimentelor în afara riscului. Conceptele teoretice noi au fost formulate în urma rezultatelor empirice obținute din corelația trăsăturilor personalității (Extroversiune, Agreabilitate, Emotivitate, Sinceritate și Conștiință) la bărbați și femei condamnați pentru săvârșirea crimelor gulerelor albe, care au fost predispuși spre luarea deciziilor riscante în business și administrație, deoarece astfel de decizii sunt bazate pe intuiție și se atestă rezonabilitate scăzută.

Prin intermediul procedeele empirice bazate pe experimentul psihologic și interviul sociologic al criminalilor „gulerelor albe” și al grupurilor de control a fost demonstrat că înclinarea spre risc este calitatea persoanei (trăsătura personalității exprimată în tendința permanentă de a utiliza posibilități noi) și în unele cazuri poate indica la predispunerea acesteia la săvârșirea crimelor gulerelor albe.

Cuvinte-cheie: *risc, probabilitate de risc, crima gulerelor albe, risc detectat, risc potențial, înclinare spre risc, teoria deciziei clasice, teoria deciziei convenționale, preferință de risc, asumarea riscului, evitarea riscului, soluție intuitivă în comiterea crimelor gulerelor albe.*

Introduction

Risk is a concept linked to human expectations. It indicates a potential negative effect on an asset that may derive from given processes in progress or given future events. In the common language, risk is often used as a synonym of probability of a loss or of a danger.

Both from a scientific and a business perspective, “*risk*” implies some level of knowledge that allows more precise measurement and assessment of the vulnerability of organizations to white-collar crime. In criminology there is suggested that risk to economic security is one of the basic risks which directly put into the danger state security. There is considered that the basic economic risk to the financial structure of a country is provoked by organized crime and its structures [1, p.27-30]. Indeed, we can recognize the assumption that

white-collar criminality is a form of organized criminality. Risks can be divided into two groups: *detected* and *potential*. A detected risk is considered to be a consumed act or a recognized risk which means the violation of the legislation is already done and authorities possess such information. At the same time, a potential risk constitutes a risk which is not exposed but there are premises favorable for its appearance [2].

Any risk includes two components: *a potential risk* (comprehension of a likelihood of some danger) and *an actual risk*, which means a risky action which can be regarded as a particular incident of a social action if it is committed in the realm of existing social norms and social order. The situation is considered to be risky if the knowledge about its potential dangerousness or threat is fixed already in the past social experience of the person [3, p.159].

In our society there is a phenomenon when a modern person *can be taught to risk*, especially that, personal risk is generated and stimulated by external factors, consequently there is formed a certain norm of risky behavior and this is already an element of personality socialization. Preference to risk can be learned very easy, it becomes a way of life [3, p.159-160].

Inclination to risk is considered to be a quality of a person; it is a personality trait which is expressed in a permanent tendency to use new possibilities. At the same time, managers must avoid risky decisions, but it depends on the specific of corporation, for example, inclination to risk is constitutes a very good factor for a successful work inside a broker firm, while in a company which is occupied with audit and financial inspection of other corporations.

Discussion and obtained results

Risk for fraud is a combination of opportunity and possibility, incentives and pressures, and rationalization and justification.

In **Classical Decision Theory**, risk is most commonly conceived as reflecting variation in the distribution of possible outcomes, their likelihoods, and their subjective values. Risk is measured either by nonlinearities in the revealed utility for money or by the variance of the probability distribution of possible gains and losses associated with a particular alternative [4, p.1404]. Risk has become increasingly a term referring not to the unpredictability of outcomes but to their costs, particularly their costs in terms of mortality and morbidity. Risk becomes hazard (in sense of vulnerability), the expected value of an outcome rather than its variability; and the central insight of theories of decision-making under risk, the importance of considering the whole distribution of possible outcomes-tends to become obscured in considerations of risk. The idea of risk is surrounded by the larger idea of choice as affected by the expected return of an alternative [4, p.1404].

In **Conventional Decision Theory** formulations, choice involves a trade-off between risk and expected return. A risky choice is one with a wide range of possible outcomes. From the latter perspective, a risky choice is one that contains a threat of a very poor outcome.

Practically all theories of choice assume that *decision-makers prefer larger expected returns to smaller ones, provided all other factors (e.g., risk) are constant*. In general, they also assume that decision-makers prefer smaller risks to larger ones, provided other factors (e.g., expected value) are constant. Thus, expected value is assumed to be positively associated, and risk is assumed to be negatively associated, with the attractiveness of an alternative [4, p.1406].

Risk-option decision-making refers to individuals who foresee negative financial outcomes for their business and thus have a tendency to take more advanced risks. They can either be inspired by a role model or by stress leading to desperate actions. The empirical support for this is rather well established in terms of low-frequency offenders who take advantage of a situation only when they perceive a crisis. To manage risk correctly, we must acknowledge its positive and negative effects. Risk management has to look at both the downside of risk and the potential upside. In other words, risk management is not just about minimizing exposure to the wrong risks. It also is about increasing exposure to good risks [5, p.9].

Risk management is a systematic activity of elaboration and implementation of the preventing measures, the process of risk reducing, evaluation of the proficiency of such measures as well as analysis and modification of the information used by the control authorities [2].

Risk-taking is valued and treated as essential to innovation and success. In contrast, the term **risk aversion** has the benefit of long use in the corporate finance community, with consensus on the concept, its measurement, and its implications for behavior. Therefore, *risk-averse* decision-makers prefer relatively low risks and are willing to sacrifice some expected return in order to reduce the variation in possible outcomes. *Risk-taking and risk-averting in business decision-making possess some peculiarities*. Taking risks and dealing with

uncertainty are essential parts of doing business. Effective oversight of risk-taking is a key responsibility of the board. Directors must protect profitable activities ("*the golden goose*") in the face of routine risks and improbable disasters ("*the black swans*").

The enterprise is characterized by *uncertainty in conducting its operations: uncertainty is an inherent element of enterprise risk*. There is no enterprise without risk. Rewards earned by an enterprise compensate for such risk-taking [2]. The premise of capitalism as practiced is that those who willingly risk money on a business venture have the opportunity to either gain or lose, but the choice is theirs. *Taking away the possibility of losing also means taking away the possibility of succeeding* [6, p.26].

Good risk taking requires good risk-taking personnel, but what are the characteristics of a good risk-taker? Research in the last few decades suggests that good risk takers have the following characteristics: 1) they are realists who still manage to be upbeat; 2) they allow for the possibility of losses but are not overwhelmed or scared by the potential for losses; 3) they keep their perspective and see the big picture, even in the midst of a crisis; 4) they make decisions with limited and often incomplete information [5, p.45].

Managers, in their personal capacity, should be subjected to liability (*personal liability*) in order to better deter excessive corporate risk-taking. They take risks and exhibit risk preferences. A manager who fails to take risks should not be in the business of managing. Higher level managers feel there is a definite need to educate new managers into the importance of risk-taking. Managers associate risk-taking more with the expectations of their jobs than with a personal predilection. *They believe that risk-taking is an essential component of the managerial role*.

At the same time, March J.G. and Shapira Z. have demonstrated business managers avoid risk, rather than accept it. They avoid risk by using short-run reaction to short-run feedback rather than anticipation of future events [4, p.1409]. They avoid the risk of an uncertain environment by negotiating uncertainty-absorbing contracts. They care about their reputations for risk-taking and are eager to expound on their sentiments about the deficiencies of others and on the inadequacy of organizational encouragements for making risky decisions intelligently.

Indeed, managers see themselves as taking risks, but only after modifying and working on the dangers so that they can be confident of success. Prior to a decision, they look for risk controlling strategies. Most managers believe that they can do better than is expected, even after the estimates have been revised [4, p.1411].

Managers are inclined to show greater tendency toward risk-taking when questions are framed as *business decisions* than when they are framed as *personal decisions* [4, p.1409]. *Excessive risk-taking is widely regarded to have been a principal cause of the financial crisis* [7, p.534]. Excessive corporate risk-taking is not criminal *per se*, or even criminally fraudulent. Although most of the actions leading to the financial crisis represented excessive corporate risk-taking, that risk-taking largely resulted from poor decisions, bad judgment, and greed, and not criminal intent [7, p.538].

In the traditional corporate governance context, *managerial decisions including risk-taking decisions are protected to some extent by the Business Judgment Rule*, which presumes that managers should not be personally liable for harm caused by negligent decisions made in good faith and without conflicts of interest, and in some articulations of the business judgment rule, also without gross negligence. On its face, at least, the *Business Judgment Rule* should apply to managers trying to predict consequences of corporate risk-taking to the public.

An individual's risk preferences can have an impact on their decisions with respect to crime. The following assumptions are made: crime results in higher earnings than legitimate activities; decisions are made by individuals who care only about maximizing expected income; there are only monetary punishments available as a remedy for white-collar crime in the form of fines; individuals are risk neutral; and the only three factors individuals consider when contemplating crime are: a) the gains from crime; b) the probability of being caught and c) the severity of punishment [8, p.15].

It is possible that *risk preference is partly a stable feature of individual personality*, but a number of variable factors such as mood, feelings, and the way in which problems are framed also appear to affect perception of and attitudes toward risk. In particular, *when dealing with a risky alternative whose possible outcomes are generally good (e.g., positive monetary out-comes), human subjects appear to be risk-averse; but if they are dealing with a risky-alternative whose possible outcomes are generally poor, human subjects tend to be risk-seeking* [4, p.1406].

Women are different from men in their choices and preferences. Especially, women generally have a higher degree of *risk-aversion* than men. There is an assumption that the extent of rationalization and justification is less prominent among women [9, p.263-268]. It is the female fear of being caught, where women perceive a greater subjective risk than men, and where the consequences of imprisonment are perceived worse by women than men, mainly because of social collapse that follows after time in prison [10, p.195.]. Women have a lower level of acceptable fear than men. It means that women generally experience more fear than men when they are exposed to the same objective risk [11, p.33-34]. Female directors are more benevolent and universally concerned, but less power-oriented than male directors. However, in contrast to findings for the population, they are less tradition and security oriented than their male counterparts. They are also more risk-loving than male directors. Thus, having a woman on the board needs not lead to more risk-averse decision-making [12, p.28]. The level of acceptable fear, combined with perceived risk – *which is subjective* – has an impact on actions, where women with more fear at higher risk will avoid criminal activities [12, p.28].

We believe that the characteristics of white-collar criminality are compatible to a model of *Rational decision-making* to a very limited degree and it would be correct to study an *Intuitive decision-making model* that is also based on rationality however very limited one.

An intuition is a recognition or judgment that is: arrived at rapidly, without deliberative rational thought; difficult to articulate verbally; based on a broad constellation of prior learning and past experiences; accompanied by a feeling of confidence or certitude; affectively-charged [13, p.181]. According to the golden rule – “*The intuitive decisions are opposite to the critical thinking*”.

An intuitive solution includes: decision based on experience; decision based on sensations and emotions; decision based on knowledge and education; decision based on an unconscious mental process; decision based on personal values and ethics [14].

Can we really assume that all criminals make rational decisions to commit a crime? Individual preferences, psychic factors, and other motivations for crime may play an equally large role in explaining crime. We presume that *there isn't any pure rational decision model and that the study of decision and human judgment is characterized in the tension between the rational model that is in the basis of economy and management theory and between psychological considerations that occasionally are not compatible with the principles of rational decision.*

Bringing to our minds *the intuitive processes in risk perception* we have to remember that particularly under conditions of everyday life, our thoughts and actions are often guided by processes, other than elaborate cognitive reflections. One such development is the ‘*risk as feelings*’ model. People explicitly assess severity and likelihood of possible outcomes and integrate this information to arrive at a decision. Instead, it is proposed that people react to the prospect of risk at two levels: they evaluate risk cognitively, but simultaneously they also react to it emotionally, with minimal cognitive processing. These emotional or intuitive reactions depend on contextual factors like: immediacy of risk; the vividness with which consequences can be imagined; previous experiences with consequences; visceral states (e.g., hunger, sexual arousal); background mood.

To summarize, *the role of affect and intuition* has gained momentum in theoretical accounts of risk research over the past few years. We consider that not all crimes can be categorized as a manifestation of rational behavior. Consequently, economists have begun to question whether the standard assumption of rational behavior holds when considering why individuals engage in criminal activity [15, p.271].

Compatible with our point of view *consistency is only one aspect of the lay notion of rational behavior.* The common conception of rationality also requires that *preferences or utilities for particular outcomes should be predictive of the experiences of satisfaction or displeasure associated with their occurrence.* Thus, a man could be judged irrational either because his preferences are contradictory or because his desires and aversions do not reflect his pleasures and pains [16, p.26].

As a result, in light of the stated in professional literature so far, *our assumption is that the characteristics of white-collar criminality are compatible to a model of Rational decision-making to a very limited degree and it would be correct to study an Intuitive Decision-making model that is also based on rationality nevertheless very limited one.*

In the realm of this scientific research we decided to verify the viability and reliability of the Big Five Test of personality traits in order to demonstrate the reasonability of behavioral criminology findings in the process of reduction of white-collar crimes. Our empirical survey was performed with participants from both of countries (Israel and Moldova). The basic purpose has been consisted from the *demonstration of the*

significant influence of personality traits upon the phenomenon of workplace behavior expressed in the perpetrating of white-collar crime.

We decided to achieve the best scientific results for our research by means of executing of several statistical surveys both in Moldova and Israel. Our starting point is that the characteristics of white-collar criminality are compatible to a model of rational decision-making to a very limited degree and it would be correct to study an intuitive decision making model that is also based on rationality however very limited one. It seems that this theory can undermine the economic model that deal in crime.

Our model elaborated for and directed to reduction (decrease) of white-collar criminality is based on several hypotheses. According the improper behavior missing part on studies – the current study have integrated the personality traits of the examined subjects, with the Intuitive Model of D.Kahneman and A.Tverski.

The whole population who took part in the empirical examination is presented below: 1) the total number of offenders finally convicted for white-collar crimes in Moldova and Israel – *119 of persons*; 2) the total number of non-offenders (the control group) in Moldova and Israel – *158 of persons*; 3) the number of the persons convicted for theft from Moldova (the control group) – *41 of persons*; 4) the total number of persons who have taken part in the examination – *318 of persons*.

Our examination has been originated from the gender characteristics and the social status of the participants:

- *Gender characteristics* – 63% are men; 68% are women;
- *Age characteristics* – 83% are above 31 years old;
- *Education* – 90% of the respondents have graduated universities (high school).

In order to obtain valid results, there have been formulated several suppositions for the categories of populations who have take part in the questionnaire:

Hypothesis No.1 – There is a correlation between the criminal reason (motive) of the crime, from one side, and deterrence to perpetration of an offence, from another side; as well as between the level of rationality of the perpetrating of an offence and the capital accumulated as a consequence of the criminal thinking.

There are performed two types of correlation: 1) correlation performed on the base of the persons from Moldova who are convicted for white-collar crime *versus* persons from Moldova who are convicted for theft; 2) correlation performed on the base of the persons from Moldova who are convicted for white-collar crime *versus* persons from Israel who are convicted for thee same categories of crime.

In the limits of this examination the element “*r*” is defined like in statistics, the “*person-product-moment*” correlation coefficient, or simply correlation coefficient; “-” the minus means a negative correlation; and “*P values*” is calculated probability, or, in other words, is the probability of finding the observed, or more extreme results when the null hypothesis (H_0) of a study question is true – the definition of ‘*extreme*’ depends on how the hypothesis has been tested.

The findings are supposed to confirm the hypothesis that ***personality traits as independent variables are supposed to be different between different sectored population according to the studied dimensions of personality***. If fact, it was found that there is a significant difference between men and women who are not white-collar criminals in the two dimensions of most significant personality traits: *Conscientiousness* ($P_v=0.0015$) and *Agreeableness* ($P_v=0.0412$).

In such a manner, we intended to perform an analysis of correlations existed between personality traits of two sectors of population (offenders and non offenders (male and female)) regarded as dependent variables. Therefore, *in the first stage*, the examination has been conducted through a one-way variance test, which has demonstrated that there has been detected a significant correlation between the two sectors and each one of the traits of personality (Big-Five) characteristics. *In the second stage*, a Bonferroni test has been performed for each dependent variable of the personality traits. This study intends to bring to the whole research findings which will be able to demonstrate the difference between different categories of populations concerning every personality trait which was selected for the analysis.

In the first stage, the examination has been conducted through *a descriptive statistic method* about risk and 5 variable cross-sections, which has examined where is a difference between the five sectored population based on Big-Five correlation formula.

The purpose of Tukey’s test is to determine which groups in the sample are different. The result will found if the means are with the same letter are not significant difference.

We have presented our results in several tables, where are written the meaning, the number of participants and the group which has taken part in the questionnaire. Therefore, we created four tables, as the following:

– Dependent Variable – *Agreeability*:

Table 1

Tukey's Test Grouping	Mean	Number	Group
A	3.9954	98	Israel A control group non offenders
A	3.9105	70	Israel White-collar offenders
B	3.4736	60	Moldova A control group non offenders
B	3.4321	41	Moldova theft offenders control group
B	3.2948	47	Moldova White-collar offenders

– Dependent Variable – *Conscientiousness*:

Table 2

Tukey's Test Grouping	Mean	Number	Group
A	4.25445	70	Israel White-collar offenders
A	4.12188	98	Israel A control group non offenders
B	3.50172	60	Moldova A control group non offenders
B	3.40650	41	Moldova theft offenders control group
B	3.33658	47	Moldova White-collar offenders

– Dependent Variable – *Neuroticism*:

Table 3

Tukey's Test Grouping	Mean	Number	Group
A	3.5000	41	Moldova theft offenders control group
A	3.4000	47	Moldova White-collar offenders
B	2.7617	60	Moldova A control group non offenders
C	2.3990	98	Israel A control group non offenders
C	2.3719	70	Israel White-collar offenders

– Level of Risk Results on the sample of Moldova and Israeli Populations:

Table 4

Group	Number of participants	Meaning
Israeli White-collar offenders	68	3.529412
Moldova A control group non offenders	60	3.766667
Moldova White-collar offenders	47	3.617021
Moldova theft offenders control group	41	3.048780
Israeli A control group non offenders	87	4.057471

The prominent fact in the distribution of findings on the subject of deterrence is – that we observe a great difference between the groups from Israel and the groups of Moldova as follow:

– About 72%-74% of groups from Israel and only between 0%-6% groups of Moldova - consider that a white-collar criminal does not think about anything except for the perpetration of an offence as "*it would not happen to me, I would be apprehended*";

– By the contrast, 12%-19% of Israeli groups and 30%-49% groups of Moldova, consider that fear of being apprehended constitutes an element of deterrence;

– At the same time, the subject of severity of punishment does not constitute a deterrent factor for groups from Israel (2%-3%) in the same manner as for groups from Moldova (37%-48%).

After it, the populations submitted to our testing questionnaires have been asked whether a manager who would think about perpetrating an offence of fraud or deceit at his workplace, would make a rational decision for perpetration of an offence and consider all the implications and outcomes of the act. It was demonstrated a significant difference between Israeli control group of non-offenders and Israeli group of white-collar offenders, who according to our results are more likely to be predisposed to commit crimes only by the impulse, when the person is realizing the fact that has the opportunity to perpetrate the crime and gain money.

We observe a difference between testing groups from Israel and Moldova in the following matters:

– 26%-30% of population groups from Israel and 49%-56% population control groups of Moldova are more likely to accept the idea that the manager, who would think about perpetrating an offence of fraud or deceit at his workplace, would make a *rational decision* for perpetration of an offence and consider all the implications and outcomes of the act.

– Only about 30% of Israeli WCC offenders and only about 43% of Moldova white-collar offenders are thinking that white-collar crime is committed as a result of a rational decision of the offender.

All at once, we have demonstrated that both Israeli selected populations for questionnaires, as well as Moldavian groups are characterized by the same level of thoughts and personal attitude concerning the decision-making process to commit white-collar crimes.

Especially, the majority of them believe, that the basic criterion which determines the perpetration of white-collar crime is the level of *financial welfare of the potential criminal* (the amount of assets and financial resources) *antefactum* that is preceding in time the decision of white-collar crime perpetrating:

– Israeli control group of non-offenders accept such idea in the score 75%, oppositely Israeli group of white-collar criminals think the same only in 48% of the cases;

– Moldavian control group of non-offenders believe in such postulation in the score of 78%, oppositely Moldavian control group of the criminals convicted for theft in the score of 54% and Moldavian group of White-collar criminals only in 49%.

According to our point of view, the difference between the offender and non-offender groups in both of the countries is determined by the way of rationalization which the offender accepts for himself.

Finally, we have observed *the direct causal relationship between the level of financial welfare and the willingness to perpetrate a white-collar crime*. What does it mean? From our standpoint, the answer can be found in the level of internal moral satisfaction and subjective sensation of wellbeing of every perpetrator. So, if subjectively a person is satisfied in his material assets and financial welfare, he will think twice before the perpetrating of a white-collar crime, or will refuse to commit it. So, such a result permits us to assume, that the impulsive and irrational decision of white-collar crime perpetrating is characterized to the person who feels a stringent need for enrichment. At the same time, the richer is the person, the higher is the level of his material requirements and financial expectations.

As a result, we have found that there are no significant differences between the populations in the personality trait of *Agreeableness*, in such a manner the test reveals to the research that two groups are created: on one hand, a group "A" of women (non-criminals) and woman (convicted criminals) and, on another hand, group "B" of men (non-criminals) and men (convicted criminals). More than it, on the base of the obtained results we have proved that there is no significant difference between criminals divided in the function of their gender characteristics. At the same time, our findings indicate the significant difference between men and women only based on this variable.

Hypothesis No.2 – There is a correlation between Big-Five Personality Traits (Extroversion, Conscientiousness, Agreeableness, Openness and Neuroticism) and decision-making process in white-collar crime.

There are performed several types of correlation: 1) correlation performed on the base of the persons from Moldova who are convicted for white-collar crime *versus* persons from Israel who are convicted for the same categories of crime; 2) correlation performed on the base of the persons from Moldova who are convicted for white-collar crime *versus* persons from Moldova who are convicted for theft; 3) correlation performed on the base of the non-offenders from Moldova and Israel (control groups); 4) correlation performed on the base of the persons from Israel who are convicted for white-collar crime *versus* non-offenders from Israel; 5) correlation performed on the base of the persons from Moldova who are convicted for white-collar crime *versus* non-offenders from Moldova.

We decided to substantiate the premise *that personality traits as independent variables are invented to be different between different categories of populations according to the studied originated on the psychological dimensions of personality*. Actually, it was found that there is a significant difference between men and women who are not white-collar criminals in the two dimensions of most significant personality traits: *Conscientiousness* ($P_v = 0.0015$) and *Agreeableness* ($P_v = 0.0412$). It is relevant to define "*P Values*" – *it is a calculated probability, or, in other words, the probability of finding the observed, or more extreme, results when the null hypothesis (H_0) of a study question is true – the definition of "extreme" depends on how the hypothesis is being tested.*

Concerning the risk, we have found using the Wilcoxon Scores and, Kruskal-Wallis Tests ($P_v = 0.4517$), that there is no significant difference detected between women and men who are not white-collar offenders in the realm of risk-taking concept.

We have obtained the conclusion that offenders are inclined and disposed more to take risks over them than men and women from the control group (non-criminals). This fact helps us to demonstrate the difference in the way of thinking and, as a consequence, a method of taking risks by different categories of population as we have planned before: based on gender characteristic and based on previous conviction for white-collar crime.

Hypothesis No.3 – There is demonstrated the high level of risk-taking in case of the persons who are willing to take upon themselves risks for crime perpetration.

There are performed several types of correlation: 1) correlation performed on the base of the persons from Moldova who are convicted for white-collar crime *versus* persons from Israel who are convicted for the same categories of crime; 2) correlation performed on the base of the non-offenders from Moldova and Israel (control groups); 3) correlation performed on the base of the persons from Israel who are convicted for white-collar crime *versus* non-offenders from Israel; 4) correlation performed on the base of the non-offenders from Moldova and Israel (control groups); 5) correlation performed on the base of the persons from Moldova who are convicted for white-collar crime *versus* persons from Moldova who are convicted for theft.

In the realm of this Hypothesis we have performed a comparison between the risk variable groups by using *Kruskal-Wallis test*. In order to be clear, we have to mention that *Kruskal-Wallis test* is an extension of the *Wilcoxon test* when it comes to more than 2 groups. Therefore, we have created several tables as well as for the precedent Hypothesis. As a result, four tables have been built:

- Analysis of Variance for Variable risk Classified by Variable group:

Table 5

Group	Number	Meaning
Israeli white-collar offenders	68	3.529412
Moldova control group non- offenders	60	3.766667
Moldova white-collar offenders	47	3.617021
Moldova theft offenders control	41	3.048780
Israeli control group of non-offenders	87	4.057471

- Analysis of Variance for Variable risk Classified by Variable group taking into account expected and standard deviation:

Table 6

Group	Number	Sum of scores	Expected under H_0	Standard deviation Under H_0	Meaning Score
Israeli white-collar offenders	68	9886.00	10336.0	611.917402	145.382353
Moldova control group non-offenders	60	9325.00	9120.0	584.498201	155.416667
Moldova white-collar offenders	47	6870.50	7144.0	530.974089	146.180851
Moldova theft offenders control	41	4385.50	6232.0	501.703338	106.963415
Israeli control group of non-offenders	87	15589.00	13224.0	663.576380	179.183908

– Risk variable cross-section:

Table 7

Group	Number	Meaning	Standard
Israeli control group of non-offenders	87	4.06	1.35
Moldova control group non-offenders	60	3.77	1.24
Moldova theft offenders control group	41	3.05	0.97
Israeli white-collar offenders	68	3.53	1.40
Moldova white-collar offenders	47	3.62	0.8

– Risk variable cross-section in correlation with Tukey test:

Table 8

Group	Number	Meaning	Tukey Grouping
Israeli control group of non-offenders	87	4.0575	A
Moldavian control group of non-offenders	60	3.7667	A
Moldova white-collar offenders	47	3.6170	B A
Israeli white-collar offenders	68	3.5294	B A
Moldavian theft offenders control group	41	3.0488	B

As a result, significant difference was found between the groups in the variable RISK – By Kruskal-Wallis Test while $Pr > \text{Chi-Square } 0.0003$.

Israel non-offenders control group received relatively higher values in comparison with other groups. There have been proved that this category of tested population has the most decreased risk of likelihood to commit a white-collar crime. Also, Moldova control group of theft offenders received the most decreased value. Meaning: This population was found with tend to take the highest taking risk to perpetrate of non White Collar Crime offenders.

But these answers are not sufficient for us. We will do our best to know exactly specific between which groups is the significance differences. Therefore, we have constructed the following table:

In the realm of the following supposition we have found that *there is no correlation between personality traits and risk-taking in the realm of the group of non-criminal men and women*. Values of P_v are from 0.1282 and higher and that is not within the limit of less than 5% (significance). By contrast, a correlation was found in the group of white-collar offenders (men and women) between the personality trait of *Extroversion*, from one side, and *inclination to risk-taking*, form another side. It was found that the higher is *the level of risk-aversion* in white-collar crime ($P_v = 0.56847$), but the personality trait of *Extroversion* will be decreased ($P_v = 0.0008$), and vice versa. A correlation in similar direction has been found, even if it was weaker, as well in the general population.

In the base of several tests performed, we have obtained the following results: white-collar offenders from Moldova and Israel are not significantly different in their risk-perception when they are ready to commit an offence. We can assume that there is no an essential divergence between those two groups of populations and, consequently Israeli white-collar offenders are ready to take more risk than Moldavian white-collar criminals.

Moldavian theft offenders tend to take higher risks than Moldavian white-collar offenders, but lesser than Israeli white-collar offenders. Moldavian control group of non-offenders is declined to take higher risks than the Israeli control group of non-offenders.

The basic conclusion which we have obtained is the following: the control groups of non-offenders from both of the countries are predisposed lesser to the risk likelihood for white-collar crime perpetrating, in comparison with the selected groups of criminal offenders. Therefore, it can be said that offenders are more risk-taking than groups of non-offenders.

Hypothesis No.4 – There is demonstrated a significant correlation between the Big-Five personality traits, from one side, and the high level of risk-taking which leads to the perpetration of the white-collar crime, from another side.

There are performed several types of correlation: 1) correlation performed on the base of the persons from Moldova who are convicted for white-collar crime *versus* persons from Israel who are convicted for the same

categories of crime; 2) correlation performed on the base of the persons from Moldova who are convicted for white-collar crime *versus* persons from Moldova who are convicted for theft.

At least, we can derive the following standpoints: positive correlations which have been found between the personality traits of Big-Five on the level of the populations submitted to the testing are considered to be weak.

A positive correlation has been obtained between the following personality traits:

a) *Conscientiousness and Agreeableness* $r = 0.29434$; $P_v = 0.0006$;

b) *Openness and Conscientiousness* $r = 0.21038$; $P_v = 0.0155$;

c) *Extroversion and Openness* $r = 0.17656$; $P_v = 0.0429$.

At the same time, **a negative correlation** has been obtained between the following personality traits:

a) *Agreeableness and Extroversion* $r = -0.17137$; $P_v = 0.0494$;

b) *Agreeableness and Neuroticism* $r = -0.20223$; $P_v = 0.0201$;

c) *Openness and Neuroticism* $r = -0.23959$; $P_v = 0.0057$.

The examination has been conducted through a descriptive statistics (averages and standard deviations) concerning the phenomenon of Risk-taking and Risk-aversion in the process of decision-making of the white-collar criminals, based on the differences between personality traits of different categories of population. Categories of populations are five-sectored as explained above.

Differences have been found between the five-sectored populations in the variable of personality trait of *Extroversion*. In such a manner the following results have been found:

Correlation performed on the base of the persons from Moldova who are convicted for white-collar crime versus persons from Israel who are convicted for the same categories of crime: We have demonstrated that Israeli white-collar criminals are considered to possess higher level in personality traits such as *Extroversion*, *Agreeableness*, *Conscientiousness* and *Openness* in comparison with Moldavian convicted for the same categories of offences. Trait of *Neuroticism* has been found more decreased in Israeli white-collar offenders and higher in Moldavian white-collar criminals;

Correlation performed on the base of the non-offenders from Moldova and Israel (control groups), from one side, and white-collar criminals from both of countries.

In general, there have been found that levels of such personality traits as *Agreeableness* and *Openness* in white-collar criminals are lower in correlation with the same control groups of both of the countries.

Moreover, we have obtained the following results in function of the personality trait, which have been submitted to our empirical research. Those results are exposed below:

– **Level of Extroversion** in Moldavian representatives from the control group is lower than the level of the same trait in Israeli representatives of non-offenders (control group). At the same time, surprisingly, level of *Extroversion* in Israeli white-collar offenders is significantly higher than level of the same trait in Israeli non-offenders (control group).

– **Level of Conscientiousness** – in Moldavian white-collar offenders the level of *Conscientiousness* is lower in comparison to Moldavian non-offenders from the control group. By the contrast, the level of *Conscientiousness* in Israeli white-collar offenders is essentially higher than the level of the same trait in Israeli non-offenders from control group.

– **Level of Neuroticism** – in Moldavian white-collar offenders the level of *Neuroticism* is extremely high in comparison to Moldavian non-offenders from the control group. By the contrast, the level of *Neuroticism* in Israeli white-collar offenders is a little bit lower (relatively insignificant) than the level of the same trait in Israeli non-offenders from control group.

Conclusions and empirical findings

Our empirical survey has contributed to formulation of the conclusion that decision-making process in white-collar crime perpetration is actually an intuitive one, which is expressed in a tremendous influence of personality traits of the perpetrator upon the final result. We believe that decision-making process in case of perpetrating of a white-collar crime, in essence, is considered to be an outcome of excessive risk-taking management due to specific personality traits in inappropriate situations.

According to our opinion, the person who commits a white-collar crime manifests a great portion of self-confidence towards himself, being absolutely convinced that he will be never caught, and, as a consequence, he is thinking intuitively, in other words, not rationally. Such self-confidence is a result of narcissist traits and a dangerous combination of personality traits with clear and evident displacement of his traits to risk-taking tendencies. We can detect an enormous predisposition of the criminal to over-appreciate his own

intellectual powers and to sub-estimate abilities of other people, including legal authorities to detect and to apprehend him. Therefore, we have demonstrated that a white-collar criminal is acting under impulsivity and realizing the opportunity to risk.

In general, we have demonstrated that levels of personality traits such as *Extroversion*, *Agreeableness*, *Neuroticism* and *Consciousness* are significantly higher in the control group of non-offenders from Moldova in comparison to Moldavian white-collar offenders who have taken part in the questionnaire. More than it, we have found that there is a high level of such personality traits of *Extroversion*, *Openness* and *Neuroticism* in the control group of non-offenders from Moldova in comparison to the same control group of respondents from Israel.

Finally, during the correlation performed on the base of the persons from Moldova who are convicted for white-collar crime *versus* persons from Moldova who are convicted for theft (taken like a control group), we have observed that those persons who are convicted for theft, display the highest level of personality traits (*Extroversion*, *Agreeableness*, *Neuroticism*, *Consciousness*) in comparison with Moldavian white-collar offenders.

In conclusion, our preliminary findings have successfully demonstrated that there are significant differences in personality traits among populations selected for research from both of the countries (Moldova and Israel). According to our opinion, the exclusive explanations of this situation are the major social and cultural differences which have been detected among the population of both of the countries.

Furthermore, no significant difference was found between women and men and white-collar offenders in terms of the way of taking risk. It can be said that incidentally and to the point, *offenders tend more to take risk than men and women*. We have demonstrated that the higher is the level a white-collar crime perpetration risk-aversion; the lower would be the score of personality trait of Extroversion in his behavior, and vice versa. Autonomously, it was found that women are similar to men (both from control groups – non-offenders) in the trait of *Neuroticism*, and women are similar to men in level of risk they are willing to take upon themselves.

The less society is developed, the more paternalistic it is, and as a consequence, a woman will not be admitted to white-collar jobs. But from the moment, she will succeed; her chances to commit a white-collar crime are potentially equal. We have found that non-criminal women are similar to white-collar criminals in two significant psychological traits of *Extroversion* and *Conscientiousness*. More than it, we have demonstrated that women who have committed white-collar crime differ significantly in comparison with women who have committed ordinary crimes, especially, it is established that they possess high level of *Agreeableness*, *Consciousness* and *Extroversion* – the indispensable characteristic features without which it is impossible to succeed in white-collar crime perpetration. Additionally, according to our findings, it can be explained by the fact that such women possess high social status, academic education, financial stability and vast social experience and, in such a manner, they profit great social respect and veneration.

We consider that in white-collar crimes perpetration female offenders possess practically the same potentiality to commit a crime as well as male white-collar offenders. We believe that such fact can be explained by a single cause: *white-collar crimes do not need a special physical training and force, which are imposed to be inseparable in the cases of blue-collar crimes where male offenders prevail. The essence of white-collar crimes is expressed in fraudulent behavior (deception, guile and abuse of trust) and absolutely there is no need to resort to force* – the key postulation of any white-collar crime.

We are examining *risk-taking* and *risk-aversion* as two basic components of *intuitive decision* which are admitted in the realm of white-collar crime perpetrating. We have demonstrated that *white-collar male and female offenders are more risk-taking than non-criminal men and women*. Especially, Israeli and Moldavian groups of white-collar offenders who took part in the questionnaire possess higher level of risk-taking for perpetration of white-collar crime than the populations from control groups.

Israeli white-collar offenders tend to take higher risks in comparison with Moldavian white-collar offenders. Moldavian theft offenders, as a control group, are more risky in their decisions than Moldavian white-collar offenders. At the same time, Moldavian non-offenders control group express higher risk-taking in decision-making process than Israeli non-offenders group. Additionally, it was found that there is a significant correlation in white-collar criminals between the personality trait of *Extroversion* and between tendencies for risk-taking. Our finding is supported and is confirmed by a scientific postulation that *Impulsiveness* and *Sociability* characteristics to the extrovert, are almost intuitively related to offences of fraud and deceit.

According to our findings we have demonstrated that there is a correlation between the personality trait of *Extroversion* and between the components of risk-taking in white-collar criminals. As a result, if the score of *Extroversion* will be lower, consequently, the score of risk-taking in white-collar crime perpetrating will be

also lower (decrease) and vice versa. *Impulsiveness* does not refer to spontaneity, instead it refers to the inability to control cravings or urges. Therefore, a person who scores high in *Neuroticism* would be more likely to engage in addictive behaviors. If risk-taking is defined by risky health behaviors, then high *Neuroticism* should predict risk-taking. *Agreeableness* is predicted to be inversely associated with risk-taking [17, p.6]. Low *Conscientiousness* will be associated with risk-taking.

Domain-specific risk behavior means that *risk-taking* may be influenced by situational factors (e.g. perceived risk, framing) rather than personality. For example, people may be more inclined to take risks in the work domain than in the health domain. However if risk-taking in general is associated with a particular personality profile, then people with this personality type will be consistent in their risk-taking across all domains. High scores on *Extraversion* and *Openness* predicted risk-taking in the work domain. *Conscientiousness* predicted risk-aversion. Taken as a whole, *Extraversion* and *Openness* predicted risk-taking while *Conscientiousness* predicted risk-aversion. These findings of risk-taking and risk-aversion consistency support the idea of an association between personality and risk-taking.

There have been proposed four options of reasonability of the perpetration of potential crime such as the following:

- 1) Apprehension (deterrence). In the realm of this survey we have found that before the perpetrating of white-collar crime, women think much more than men;
- 2) Disgrace after the fact of crime perpetrating;
- 3) Severity of punishment;
- 4) Negligent thinking such as "*it will not happen to me*".

We have found that 56% of white-collar criminals do not think about some consequences except for the perpetration of an offence as "*I will not be caught; it would not happen to me*". At the same time, 17% of the white-collar criminals think that fear of being in custody constitutes an element of deterrence. More than it, the subject of severity of punishment does not constitute a deter factor as well as the "disgrace" reason. The top fact is that the severity of punishment is not perceived as deterring the perpetration of a crime when just about 5% of all the populations indicate that it constitutes a factor prior to perpetration of a crime.

About 64% of the sexed populations consider that the offender does not think that he would be apprehended, meaning, that there is no deterrence and the impulse to perpetrate an offence with an addition of a component of seizing of opportunities constitute a catalyst for perpetration of an offence. In criminals, the variance in this consideration has been by 20% lower as compared to men and women. It should be noticed that about 50% of the population have addressed this fact, and it stems from the fact that each respondent could have marked more than one answer.

Taking into consideration all-above mentioned *risk can be defined not only like a probability of losses but also as a threat of unpredictable development of events. Being linked to human expectations and being often used as a synonym of probability of a loss or of a danger, risk indicates a potential negative effect on an advantage that may derive from given processes in progress or given future events.*

From a criminological perspective, concerning to white-collar crimes *risk* implies some level of knowledge that allows more precise measurement and assessment of the vulnerability of organizations to white-collar crime.

If the critical thinking is the key standpoint of the *Rational Choice Theory*, than intuition is considered to be the core of irrational decisions and, consequently, of *Irrational Theory* which explain the decision-making process in white-collar crimes perpetrating. Therefore, we presume that there isn't any pure rational decision model and that the study of decision and human judgment is characterized in the tension between the rational model that is in the basis of economy and management theory and between psychological considerations that occasionally are not compatible with the principles of rational decision. As a result, we consider that not all crimes can be categorized as a manifestation of rational behavior.

From distribution of answers to the question of which option a white-collar offender thinks of prior to the perpetration of an offence, it appears that on the subject of rational decision-making or an impulse to perpetrate a white-collar crime:

a) It was found on a level of 75% that the persons who took part in the survey are unanimous concerning the idea that a manager who thinks of perpetration of a white-collar crime at his workplace, would do so as a result of his impulse to use the opportunity and to make money by perpetrating the offence.

b) Only 25% of respondents maintain that a manager would perpetrate an offence at his workplace, after he has analyzed rationally the meaning of perpetration of the offence and considered all the implications and outcomes;

c) The absolute majority the respondents are considering that during the perpetrating an offence the manager is appreciating his criminal activity in function of the amount of assets illegally gained on his workplace. In such a manner, a manager who has accumulated assets during his life is considering that a white-collar crime wasn't perpetrated if the total amount of the illegal gain does not exceed the level of 20%. This fact was found in the highest rate amongst women (82%) and amongst men and criminals by 71% and 67% correspondingly. It was found that for a third of the offenders, the amount of accumulated assets is irrelevant (amongst men – 29%, women – only 18%);

d) 30-40% of respondents consider that the reason for perpetration of a white-collar offence stems from the satisfaction a criminal would have from the financial gain as a result of the perpetration of the offence and the "appetite would continue to grow".

e) The respondents both from Israel and Moldova control groups of non-offenders believe that the decision to perpetrate a white-collar crime is an irrational one, which means that it is based on intuition rather than on rational choice. In this case, intuition is based on the social experience accumulated during the life of a concrete person.

f) The amount of assets that white-collar offenders have accumulated during their life was found as the crucial criterion for decision-making in the case of a white-collar crime perpetrating.

g) We assume that the differences in the research results between Moldavian and Israeli populations have two explanations: difference in culture and economical situation and differences in personality traits. Especially, the score of risk-averting in Moldavian control group of non-offenders corresponds directly depends on the higher level of *Consciousness* and score of *Openness*.

h) There have been solved a scientific problem, through the creation of new ways and methods for creation of new results by identifying and demonstrating the connection between intuitive decision determined by the personal traits of the offender, from one side, and perpetrating of the white-collar crime, from another side.

References:

1. TUCMURUZ, I. *Crima organizată transfrontalieră: factor de insecuritate pentru națiuni*. București: Editura Universitară, 2011, p.127-130. (ISBN 978-606-591-173-4)
2. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova, nr.1144 din 03.11.2005, cu privire la aprobarea Concepției sistemului de administrare a riscurilor în Serviciul Vamal. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2005, nr.151-153.
3. ШАМИОНОВ, Р.М. *Психология социального поведения личности: Учебное пособие*. Саратов: Наука, 2009, с.157. (ISBN 978-5-91879-012-2)
4. MARCH, J.G., SHAPIRA, Z. Managerial Perspectives on Risk and Risk Taking Source. In: *Management Science*, 1987, No.11, vol.33, p.1404-1418. Printed in U.S.A. Published by: INFORMS Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2631920> (Accesat: 02.08.2016).
5. *Risk-taking: A Corporate Governance Perspective*. – International Finance Corporation, World Bank Group, 2012, p.9. <http://www.gcgf.org/wps/wcm/connect/9ff11a804c40464698dddaf12db12449/RiskGovJuly2012.pdf?MOD=AJPERES> (Accesat: 03.08.2016)
6. FERGUSON, J.E. *White-collar crime*. United States of America. New York: Chelsea House, Copyright © 2010 by InfoBase Publishing, p.26. (ISBN 978-1-60413-504-6) <https://journalsrigunting.files.wordpress.com/2012/12/white-collar-crime.pdf> (Accesat: 02.08.2016)
7. SCHWARCZ, S.L. Excessive Corporate Risk-Taking and The Decline of Personal Blame. In: *Emory Law Journal*, 2015, vol.65, p.538. Copyright © 2015 by Steven L. Schwarcz.
8. BARTELS, T.L. *An Overview and Examination of the Prevention and Punishment of White-collar Crimes: A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the Honors in the Major Program in Economics in the College of Business Administration and in The Burnett Honors College at the University of Central Florida Orlando, Florida*, 2014, p.15. http://etd.fcla.edu/CF/CFH0004590/Bartels_Tyler_L_201404_BS.pdf (Accesat: 02.08.2016).
9. ЕЛФИМОВА, Е.И. Типология женщин, совершивших преступление, как разновидность криминалистической классификации. В: *Вестник Волгоградского государственного университета*. Серия 5, Юриспруденция, 2012, № 2(17), с.263-268. (ISSN 2078-8495) http://www.volsu.ru/struct/generalservices/publish/vestniki/lastmagazine/ser-5-law-2-17-2012/6_%20Елфимова.pdf (Accesat: 11.06.2016).
10. ПИВОВАРОВА, Н.Н. Криминологическая характеристика лиц, совершивших криминальные банкротства. В: *Научно-практический журнал «Общество и право»*, 2009, № 4(26), с.195.
11. СКАЛОН, А.Д. Личностные особенности и криминальное мышление у осужденных женщин. В: *Сборник материалов Всероссийской юбилейной научно-практической конференции «Теоретические и прикладные проблемы медицинской (клинической) психологии (к 85-летию Ю.Ф. Полякова)»*, состоявшейся 14-15 февраля 2013 г. в

- ГОУ ВПО «Московский городской психолого-педагогический университет» и ФГБУ «НЦПЗ» РАМН / Под общей ред. Н.В.Зверевой, И.Ф.Рошиной. Москва, 2013, с.33-34. (ISBN978-5-94051-124-4)
<http://www.psychiatry.ru/siteconst/userfiles/file/PDF/85polya.pdf> (Accesat: 11.06.2016)
12. GOTTSCHALK, P. Women's Justification of White-Collar Crime. In: *International Journal of Contemporary Business Studies*, 2013, vol.4, no.1, p.28. Copyright: BI Norwegian Business School. (ISSN 2156-7506). Available online at <http://www.akpinsight.webs.com>.
13. RUB J. Decision Theory – Renewing the Empirical study of Economic Behavior. In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria „Științe sociale”)*, 2014, nr.8(78), p.181. (ISSN 1814-3199)
14. KOVAČIĆ, V., BULC, V., BATTELINO, U. *Intuitive Decision-Making – Changing Habits through New Business Approaches, Models and Solutions*. <http://www.fakulteta.doba.si/assets/Raziskovanje/Intuitive-decision-making-Changing-habits-through-new-business-approaches-models-and-solutions.pdf> (Accesat: 13.10.2015)
15. JACOB, A. Economic Theories of Crime and Delinquency. In: *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 2011, vol.21, p.271.
16. RUB, J., GÎRLA, L. Psychological portrait of the white-collar offender: decision-making and rational choice. În: *Revista Națională de Drept*, 2015, nr.9(179), p.26. (ISSN 1811-0770)
17. ANIC, G. *The Association between Personality and Risk Taking: A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Science in Public Health Department of Epidemiology and Biostatistics. – United State of America: College of Public Health University of South Florida, 2007, p.6.*
<http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1604&context=etd> (Accesat: 07.08.2016)

Prezentat la 23.10.2016

CZU: 343.42:343.972

INFRAȚIUNI CE IMPLICĂ SEMNE DE EXTREMISM RELIGIOS: ASPECTE DE DREPT PENAL

Alexe JEFLEA, Victor MORARU

Universitatea de Stat din Moldova

În articol sunt abordate unele probleme ce țin de clarificarea conceptului de extremism religios în legea penală astăzi în vigoare a Republicii Moldova. Cercetarea legii penale în materia identificării și interpretării extremismului religios începe cu definirea acestui fenomen. S-a precizat că la baza extremismului religios se poziționează stărnirea discordiei religioase. Autorii au demonstrat că sintagma „extremism religios”, fiind o noțiune criminologică și politică, nu se regăsește în nicio normă a Codului penal din Republica Moldova. S-a constatat că mai multe componente de infracțiuni implică, într-un fel sau altul, religia. Nu toate aceste fapte sunt de conotație extremistă, însă toate au la bază ura sau intoleranța religioasă ca motiv special al săvârșirii mai multor fapte penale ce implică semne de extremism religios. Totodată, s-a arătat că legea penală a Republicii Moldova nu acoperă toate formele de extremism, lista acestora fiind de fapt mai largă. Prin urmare, autorii au demonstrat necesitatea introducerii unor prevederi noi care ar incrimina și alte fapte cu caracter extremist.

Cuvinte-cheie: *extremism religios, activitate extremistă, discordie religioasă, infracțiune cu caracter religios, infracțiune religioasă, infracțiune ce implică semne de extremism religios, infracțiune săvârșită din motive religioase.*

CRIMINAL OFFENCES WHICH INVOLVE SIGNS OF RELIGIOUS EXTREMISM: ASPECTS OF CRIMINAL LAW

This scientific research is dedicated to some questions which are linked to the clarification of the concept of religious extremism in the light of criminal legislation of the Republic of Moldova. Exploration of the criminal legislation in the matter of identification and interpretation of the religious extremism begins from the definition of this phenomenon. There have been summarized that namely the provocation of religious disagreement constitutes the basis on the religious extremism. The authors have demonstrated that the expression “religious extremism” being a criminological and political concept, is absent in the modern criminal legislation of the Republic of Moldova. There have been observed that a lot of criminal offences involve religion, but not all the misdeeds possess the extremist character. At the same time all of them are based on hatred and religious intolerance as a special criminal reason for commission of the majority of the criminal offences which involve signs of religious extremism. At the same time, there have been demonstrated that the modern criminal law of the Republic of Moldova doesn't cover all of the forms of extremism, and its list is larger in fact. As a result, the authors have proved the necessity to update the legislation by means of introducing of several new provisions which will incriminate other misdeeds of extremist character.

Keywords: *religious extremism, extremist activity, provocation of the religious disagreement, criminal offence of religious character, religious criminal offence, criminal offence which involve signs of religious extremism, criminal offence committed due to religious reasons.*

Introducere

Actualitatea temei abordate derivă din faptul că, în conformitate cu Legea Republicii Moldova *privind contracararea activității extremiste*, nr.54 din 21.02.2003 [1], *activitatea extremistă* cuprinde mai multe forme de manifestare, însă eficacitatea activităților îndreptate spre identificarea elementelor de extremism în materialele depistate deseori depinde de capacitatea expertului de a stabili la timp și clar semnele extremismului în realitatea obiectivă. Trebuie să constatăm că sarcina este complicată și prin faptul că definiția legală a extremismului e departe de semnificația lui științifică și politică, fiind prezentată doar ca o simplă listare, având un caracter descriptiv și mozaic fragmentat. Faptele care sunt determinate ca având un caracter extremist sunt extrem de diferite și uneori chiar parțial se absorbă reciproc.

O formă clasică a extremismului întâlnim în *schimbarea prin violență a orânduirii constituționale și atentarea la integritatea Statului*. Acest semn se întruchipează în fapta infracțională incriminată la art.341 CP RM (Chemările la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova). În cazul dat trebuie să atragem atenția nu asupra scopurilor, ci asupra metodelor prin intermediul cărora se propune operarea acestor schimbări. Schimbarea orânduirii constituționale, precum și a integrității Statului, poate avea loc doar prin mijloace legale, adică prin intermediul alegerilor sau al referendumului.

Prin urmare, chemările sunt considerate extremiste dacă ele se exteriorizează în formă de declarații, apeluri la revoluție, rebeliune, nesupunere la cerințele legitime ale autorităților Statului, cu alte cuvinte – orice activitate care este definită de legea penală ca rebeliune armată (art.340 CP RM). Scopul principal al revoluției este acapararea și însușirea puterii de stat. Schimbarea prin violență a orânduirii constituționale poate fi legată de atentarea la securitatea Statului, unde securitatea externă desemnează – *contracurarea șpionajului*, iar securitatea internă – *contracurarea diversiuilor*, manifestate prin săvârșirea, în scopul slăbirii bazei economice și a capacității de apărare a țării, a unor explozii, incendieri sau a altor acțiuni îndreptate spre exterminarea în masă a oamenilor, spre vătămarea integrității corporale sau a sănătății mai multor persoane, spre distrugerea sau deteriorarea întreprinderilor, clădirilor, căilor și mijloacelor de comunicație, a mijloacelor de telecomunicații ori a altor bunuri de stat sau obștești, precum și provocarea, în aceleași scopuri, a unor otrăviri sau răspândirea unor epidemii sau epizootii.

Deseori, acapararea puterii de stat și schimbarea orânduirii presupune crearea formațiunilor armate paramilitare. Se are în vedere organizarea grupei care posedă o ierarhie internă strictă și are în calitate de scop săvârșirea acțiunilor violente cu aplicarea armei. Reieșind din principiul integrității teritoriale, un atentat serios asupra securității Statului îl constituie separatismul, ceea ce înseamnă atentate (inclusiv chemări) la separarea ilegală, săvârșită inclusiv pe cale violentă, a unor regiuni de la Republica Moldova.

Totodată, reieșind din analiza unor surse științifice de reputație majoră [2, p.7-8], putem conchide că astfel de fapte sunt unite prin următoarea definiție generalizată: ***chemări și acțiuni intenționate spre violență; stârnirea de ură, dușmănie sau umilirea demnității în legătură cu apartenența persoanei unui grup (național, religios, social)***. În cazul respectiv, fapta este considerată ca o prezentare verbală intenționată a gândurilor prin mijloc de limbaj, precum și prin alte forme de transmitere a informației (mijloace lingvistice sau grafice).

Discuții și rezultate obținute

Cercetarea propriu-zisă a legii penale în materia identificării și interpretării extremismului religios o vom începe cu definirea acestui fenomen. În opinia noastră, ***extremismul religios constituie atitudinea sau doctrina unor curente religioase ori pseudoreligioase, care, pe bază de teorii, idei sau opinii extreme, caută, prin măsuri violente sau radicale, să impună programul lor cu scop de schimbare, prin violență, a bazelor regimului constituțional și violarea integrității statului; subminarea securității statului; uzurparea puterii de stat sau a calităților oficiale; crearea de formațiuni armate ilegale; desfășurarea activității teroriste; provocarea urii religioase; umilirea demnității personale; provocarea dezordinilor în masă; comiterea faptelor de huli-ganism sau actelor de vandalism pe motive de ură sau dușmănie religioasă; precum și propagarea exclusivismului, superiorității sau a inferiorității cetățenilor după criteriul atitudinii lor față de religie sau apartenenței la un anumit grup religios***.

Extremismul va avea loc atunci când va avea loc crearea sau difuzarea materialelor de tipar, audio, audio-vizuale sau alte materiale care sunt destinate pentru utilizarea lor publică și care conțin măcar unul dintre semnele enumerate. Pe cale de consecință, în activitatea cu privire la prevenirea extremismului religios organele de drept deseori se confruntă cu anumite materiale audio-, video- sau tipărite care cel mai probabil conțin semne de extremism. În acest caz, respectivele materiale ar trebui să fie supuse unei examinări atente cu scopul de a determina semnele extremismului religios în aceste obiecte materiale prin abordarea lor psiholingvistică și culturologică.

În contextul analizei extremismului religios la general este vorba despre *stârnirea discordiei religioase*. Pentru a identifica prezența semnului indicat trebuie de stabilit caracterul violent al acestor fapte sau al chemărilor la săvârșirea unor astfel de fapte. În calitate de exemplu pot servi: chemări pentru săvârșirea unui omor; aplicarea loviturilor sau deportarea persoanelor ce aparțin unui grup religios; organizarea, săvârșirea sau instigarea la săvârșirea unor astfel de fapte.

Mecanismul de stârnire a discordiei religioase constă în umilirea demnității religioase a victimei. În acest sens, stârnirea discordiei religioase presupune o condamnare verbală negativă sau o acțiune îndreptată împotriva persoanei în legătură cu apartenența ei religioasă, sau orice exprimare negativă cu referire la un grup religios. Acțiunile în cauză trebuie să poarte un caracter public și să fie îndreptate împotriva grupului religios; prin urmare, acest semn este considerat a fi irelevant în cazul conflictelor interpersonale, când părțile acestui conflict, pentru a se ofensa și a se insulta reciproc, recurg la folosirea caracteristicilor personale ce țin de viața lor privată, în special avându-se în vedere atitudinea față de o religie sau alta.

De precizat că demnitatea religioasă este o categorie de conștiință personală sau de grup. Prin urmare, în calitate de temei suficient pentru aplicarea acestui semn calificativ este plângerea persoanei sau a unui grup de persoane care a/au suferit în urma acestui atac criminal. În situații litigioase și neclare se recomandă efectuarea unei expertize istorico-culturologice care permite să determinăm dacă într-adevăr s-a adus atingere sentimentelor religioase sau nu. Suplimentar, un indice indubitabil al umilirii demnității religioase a persoanei servește utilizarea lexicului nenormativ; folosirea unor denumiri ofensive aplicate acestui grup religios; compararea adeptilor unor grupuri religioase cu anumite obiecte materiale sau animale; ridicularizarea sfinților sau a unor evenimente religioase ce reprezintă semnificație pentru adepții unei religii. În orice caz, principalul criteriu de umilire se stabilește la discreția reprezentanților grupului religios care a avut de suferit.

În cazul dat o problemă de importanță majoră va constitui identificarea motivelor unor astfel de infracțiuni. Motivele infracțiunii pot fi deduse reieșind din conținutul lozincilor (fie verbale, fie în forma scrisă) declarate în momentul săvârșirii faptei incriminate. Astfel de lozinci trebuie să conțină semne de ură religioasă și de umilire a demnității personale.

Într-un alt context, am identificat că sintagma „*extremism religios*”, fiind o noțiune criminologică și politică, nu se regăsește în nicio normă a Codului penal din Republica Moldova. Însă, analizând cu precauție normele Părții Speciale a Codului penal, am reușit să selectăm mai multe componente de infracțiuni care implică, într-un fel sau altul, religia. Nu toate aceste fapte sunt de conotație extremistă, însă toate au la bază ura sau intoleranța religioasă ca motiv special al săvârșirii mai multor fapte penale.

Pentru a determina cu certitudine lista faptelor infracționale ce implică extremismul religios, întâi de toate trebuie să listăm toate faptele infracționale care implică, într-un fel sau altul, religia. Am identificat că, de fapt, toate aceste fapte infracționale fac parte dintr-un sistem larg de *infracțiuni cu caracter religios* (n.a. – denumirea ne aparține) care sunt plasate în Codul penal al Republicii Moldova în diferite capitole ale Părții Speciale. Selectându-le, le-am repartizat în următoarele categorii:

- I. Infracțiuni religioase;
- II. Infracțiuni săvârșite din motive religioase;
- III. Infracțiuni ce implică semne de extremism religios:
 - i) *Infracțiuni de extremism religios contra drepturilor constituționale ale persoanei;*
 - ii) *Infracțiuni de extremism religios cu caracter terorist;*
 - iii) *Infracțiuni de extremism religios contra securității de stat;*
 - iv) *Infracțiuni săvârșite împotriva unui grup religios sau unei persoane care aparține acestui grup.*

I. Infracțiunile religioase sunt considerate a fi cele mai vechi. Conceptul de infracțiuni religioase este înrădăcinat profund în istorie și cuprinde infracțiuni contra credinței și legilor care o ocroteau. Lista infracțiunilor religioase cuprinde: blasfemie și condamnarea de credință; erezie și schismă; manifestarea minunilor false; vrăjitorie și folosirea cărților negre; încălcarea de protopopiat în lăcașuri sfinte; sacrilegiu; profanarea de morminte; jefuirea cadavrelor în cimitire; depunerea jurământului fals în fața Bisericii; crearea obstacolelor în exercitarea obligațiilor religioase; apostazie; eschivarea de la exercitarea poruncilor bisericești [3, p.569].

Însă, pe parcursul istoriei majoritatea acestor fapte au fost dezincriminate, iar legiuitorul s-a îndepărtat de canoanele bisericești – *legislația a devenit una laică*. Acest fenomen este explicat prin faptul că libertatea conștiinței este garantată în conformitate cu alin.(1) art.31 din Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994 [4] și trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și de respect reciproc. Mai mult, atitudinea persoanei față de religie, inclusiv dreptul de a avea (sau de a nu avea) convingeri religioase, dreptul de a alege confesiunea religioasă constituie partea integrantă a vieții private a individului, unde implicarea Statului sub orice formă este interzisă.

Actualmente, fapta infracțională incriminată la art.222 CP RM (Profanarea mormintelor și a monumentelor) – *Profanarea prin orice mijloace a unui mormânt, a unui monument funerar sau de for public, a unei urne funerare sau a unui cadavru, precum și însușirea obiectelor ce se află în mormânt sau pe el* – este unica faptă care conține rudimentele canoanelor religioase destinate protecției sentimentelor sacre ale oamenilor. Această faptă aduce atingere nu doar memoriei despre cei răposați, dar și sentimentelor sacre ale celor care au rămas în viață (rudele apropiate ale celui decedat, prietenii etc.). Istoriceste, această faptă și-a păstrat pericolul social sporit anume din motivul de sacralitate sporită pe care o implică.

II. Infracțiunile săvârșite din motive religioase vor cuprinde ura, dușmănia și intoleranța religioasă. Motive religioase sunt prevăzute atât în Partea Generală a Codului penal (lit.d) alin.(1) art.77), cât și în Partea Specială a acestui Cod, unde sunt inserate prevederi speciale ale urii sau dușmăniei religioase, spre exemplu: *din motive de ură religioasă* (lit.l) alin.(2) art.145 CP RM; lit.i) alin.(2) art.151 CP RM; lit.j) alin.(2) art.152 CP RM; lit.b) alin.(2) art.222 CP RM).

III. Infracțiunile ce implică semne de extremism religios, în opinia noastră, vor include:

i) Infracțiuni de extremism religios contra drepturilor constituționale ale persoanei

Această categorie de infracțiuni va cuprinde două fapte infracționale incriminate la alin.(1) art.176 și la art.185 CP RM. Astfel, extremismul religios se manifestă în *încălcarea egalității în drepturi a cetățenilor* (alin.(1) art.176 CP RM), adică orice deosebire, excludere, restricție sau preferință în drepturi și în libertăți a persoanei sau a unui grup de persoane, orice susținere a comportamentului discriminatoriu în sfera politică, economică, socială, culturală și în alte sfere ale vieții, bazată pe criteriu de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vârstă, dizabilitate, opinie, apartenență politică sau pe orice alt criteriu: a) săvârșită de o persoană cu funcție de răspundere; b) care a cauzat daune în proporții mari; c) săvârșită prin amplasarea de mesaje și simboluri discriminatorii în locurile publice; d) săvârșită în baza a două sau mai multe criterii; e) săvârșită de două sau de mai multe persoane. Totodată, la alin.(2) art.176 CP RM este incriminată promovarea ori susținerea acțiunilor specificate la alin.(1) art.176 CP RM, săvârșită prin intermediul mijloacelor de informare în masă, iar acțiunile specificate la alin.(1) și (2) art.176 CP RM care au provocat din imprudență decesul persoanei ori sinuciderea acesteia se vor încadra în prevederile alin.(3) art.176 CP RM.

O astfel de încălcare este refuzul în angajarea în câmpul muncii sau în acordarea unui serviciu dacă acest refuz este motivat de ura legată de convingerile religioase ale persoanei, de apartenența ei la un grup religios anumit. Spre exemplu, o declarație publică rostită de vânzătorul unui magazin care refuză să comercializeze marfa sau produsele alimentare unei persoane care aparține unui grup religios sau este adeptul unei religii. Acest semn va fi prezent și în cazul în care prejudiciul care se cauzează persoanei este însoțit de declarații corespunzătoare, spre exemplu: aplicarea de lovituri, însoțite de insulte și ofense de conotație religioasă sau de blamarea victimei. Observăm că această normă va acoperi și împiedicarea exercitării de către cetățean a drepturilor lui electorale și a dreptului de a participa la referendum sau încălcarea secretului de votare însoțite de violență sau de amenințarea cu o astfel de violență.

În opinia noastră, fapta prevăzută la alin.(1) art.176 CP RM include și cazurile de *împiedicare a exercitării activității legale a organizațiilor religioase însoțite de violență sau de amenințarea cu o astfel de violență*, în special: pătrunderea ilegală în încăperea organizației religioase; sustragerea documentelor; deteriorarea intenționată a bunurilor, inclusiv a obiectelor de cult care aparțin organizației religioase; violența fizică și psihică la care este supus personalul organizației religioase. Toate aceste fapte sunt săvârșite în scopul sistării executării obligațiilor de serviciu de către membrii organizației religioase.

O altă formă de manifestare a extremismului religios este *atentarea la persoană și la drepturile cetățenilor sub formă de propovăduire a credințelor religioase și de îndeplinire a riturilor religioase* (art.185 CP RM), adică organizarea, conducerea sau participarea activă la un grup a cărui activitate, desfășurată sub formă de propovăduire a credințelor religioase și de îndeplinire a riturilor religioase, este însoțită fie de cauzarea de daune sănătății cetățenilor, fie de alte atentate la persoană sau la drepturile acesteia, fie de instigarea cetățenilor la refuzul de a îndeplini obligațiile cetățenești.

ii) Infracțiuni de extremism religios cu caracter terorist

În această categorie se vor include:

- *Actul terorist* (alin.(1) art.278 CP RM), adică provocarea unei explozii, a unui incendiu sau săvârșirea altei fapte care creează pericolul de a cauza moartea ori vătămarea integrității corporale sau a sănătății, daune esențiale proprietății sau mediului ori alte urmări grave, dacă această faptă este săvârșită în scopul de a intimida populația unui stat ori o parte din ea, de a atrage atenția societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului sau de a sili un stat, o organizație internațională, o persoană juridică sau fizică să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea vreunei acțiuni, precum și amenințarea de a săvârși astfel de fapte în aceleași scopuri;
- *Finanțarea terorismului* (art.279 CP RM);

- *Recrutarea, instruirea sau acordarea altui suport în scop terorist* (art.279¹ CP RM);
- *Instigarea în scop terorist sau justificarea publică a terorismului* (art.279² CP RM). În conformitate cu alin.(1) art.279² CP RM, *instigarea în scop terorist* constituie distribuirea sau punerea în alt mod la dispoziția publicului a unui mesaj cu intenția de a instiga sau cunoscând că un astfel de mesaj poate instiga la comiterea unei infracțiuni cu caracter terorist. Potrivit alin.(2) art.279² CP RM, *justificarea publică a terorismului* constituie distribuirea sau punerea în alt mod la dispoziția publicului a unui mesaj despre recunoașterea unei ideologii sau practici de comitere a infracțiunilor cu caracter terorist ca fiind justă, care necesită a fi susținută sau este demnă de urmat.

Ultimele trei puncte acoperă aspectul organizatoric al Legii Republicii Moldova *privind contracararea activității extremiste*, nr.54 din 21.02.2003. Totodată, în conformitate cu Legea Republicii Moldova *cu privire la combaterea terorismului*, nr.539 din 12.10.2001 [5], în redacția Legii Parlamentului nr.136-XVI din 19.06.2008 [6], *terorism* constituie ideologia violenței și practica de a influența prin violență luarea unor decizii de către autoritățile publice sau organizațiile internaționale, însoțite de intimidarea populației și/sau de alte acțiuni violente ilegale. Prin urmare, în calitate de chemări la o activitate teroristă putem recunoaște chemările la acțiuni violente în scop de a exercita presiune asupra autorităților de stat și asupra opiniei publice pentru a obține decizii în propriul folos.

În sensul acestei legi, *activitatea teroristă* cuprinde acțiuni care includ: planificarea, pregătirea, tentativa de a săvârși și săvârșirea unui act terorist; instigarea la un act terorist, la violență împotriva unor persoane fizice și juridice, la distrugerea obiectelor materiale în scopuri teroriste, precum și justificarea publică a terorismului; constituirea unei formațiuni armate ilegale, a unei comunități (organizații) criminale, a unei grupări organizate în scopul săvârșirii unui act terorist, precum și participarea la un astfel de act; înrolarea, înarmarea, instruirea și folosirea teroriștilor; finanțarea pregătirii sau comiterii unui act terorist ori a unei alte infracțiuni cu caracter terorist, finanțarea unei organizații teroriste, a unei grupări teroriste sau a unui terorist, precum și acordarea de sprijin acestora pe alte căi.

Activitatea teroristă internațională presupune acțiuni teroriste îndeplinite: de un terorist, de o grupare teroristă sau de o organizație teroristă pe teritoriul a două sau mai multor state, aducând prejudicii intereselor acestor state; de cetățenii unui stat împotriva cetățenilor altui stat sau pe teritoriul altui stat; în cazul în care atât teroristul, cât și victima terorismului sunt cetățeni ai aceluiași stat sau ai unor state diferite, dar infracțiunea a fost săvârșită în afara teritoriilor acestor state. În calitate de *terorist* se recunoaște persoana implicată într-o activitate teroristă sub orice formă; *grup terorist* presupune două sau mai multe persoane care s-au asociat cu scopul de a desfășura activitate teroristă, iar *organizație teroristă* – organizație creată în scopul desfășurării activității teroriste sau organizație care admite recurgerea la terorism în activitatea sa. Organizația se consideră teroristă dacă măcar una dintre subdiviziunile sale structurale desfășoară activitate teroristă.

Nu poate fi considerată extremism formularea aprecierii pozitive față de teroriștii sau grupările teroriste care își desfășoară activitatea peste hotare, dacă acestea nu sunt recunoscute de către instanțele judecătorești din Republica Moldova. În special, în conformitate cu alin.(2) art.24 din Legea Republicii Moldova *cu privire la combaterea terorismului*, nr.539 din 12.10.2001, persoana juridică este considerată a fi teroristă și este supusă lichidării, iar activitatea ei este interzisă, în temeiul *hotărârii irevocabile a instanței de judecată, la cererea Procurorului General sau a procurorilor subordonați acestuia* (n.a. – cursivul ne aparține), în cazul în care, în numele sau în interesul persoanei juridice, se efectuează organizarea, pregătirea, finanțarea sau comiterea unei infracțiuni cu caracter terorist, precum și în cazul în care aceste acțiuni au fost admise, sancționate, aprobate sau utilizate de organul sau persoana abilitată cu funcții de conducere a persoanei juridice. Hotărârea instanței de judecată privind lichidarea persoanei juridice (interzicerea activității) se extinde și asupra filialelor și reprezentanțelor acesteia. În cazul recunoașterii persoanei juridice drept teroristă, bunurile acesteia sunt supuse confiscării speciale, conform Codului penal al Republicii Moldova. Mai mult, nu se consideră justificare a terorismului atitudinea pozitivă exprimată față de organizații și personalități din epocile apuse.

iii) Infracțiuni de extremism religios contra securității de stat

În această categorie se includ *acțiunile intenționate îndreptate spre atățarea vrajbei, diferențierii sau dezbinării naționale, etnice, rasiale sau religioase* (art.346 CP RM), adică acțiunile intenționate, îndemnurile publice, inclusiv prin intermediul mass-mediei, scrise și electronice, îndreptate spre atățarea vrajbei, diferențierii sau dezbinării naționale, etnice, rasiale sau religioase, spre înjosirea onoarei și demnității naționale, precum

și limitarea, directă sau indirectă, a drepturilor ori stabilirea de avantaje, directe sau indirecte, cetățenilor în funcție de apartenența lor națională, etnică, rasială sau religioasă.

Această faptă va include, spre exemplu, *propagarea exclusivității, superiorității sau inferiorității persoanei în funcție de apartenența ei religioasă sau atitudinea ei exprimată față de religie*. Conceptul de propagandă presupune acțiuni sistematice îndreptate spre inserarea în conștiința publică a anumitor idei sau formarea unor setări și convingeri.

Pe cale de consecință, acest concept nu va acoperi exprimări sau raționamente expuse o singură dată sau formularea unor teze în cadrul dezbaterilor ideologice sau politice, spre exemplu: declarațiile participanților unor emisiuni TV în cadrul unor talk-show-uri sau pe forumuri on-line. Nu vor constitui propagandă careva exprimări formulate de către persoane cu nivelul cultural și educațional redus care nu le-ar permite să argumenteze într-un mod adecvat propria opinie, să participe într-o dezbateră și să conștientizeze gradul de răspundere socială pentru cuvintele rostite.

Nu se va considera propagandă difuzarea unor opinii privind calitatea de aleși a adepților unor religii anumite. Astfel de opinii și convingeri au loc aproape în toate religiile, însă propagarea lor va constitui extremism doar în cazul în care această declarație implică cerința de a modifica volumul drepturilor și obligațiilor civile ale persoanei sau aduce atingeri demnității personale ori a unui grup religios sau etnic-religios. Spre exemplu, declarația privind faptul că doar adepții unei anumite religii cunosc Adevărul nu se consideră a fi una extremistă. Totodată, declarația ponegitoare despre adepții unei alte religii sau că puterea Statului trebuie să aparțină în exclusivitate adepților unei religii anumite trebuie să fie recunoscută drept extremistă.

iv) Infracțiuni săvârșite împotriva unui grup religios sau a unei persoane care aparține acestui grup

Aici se vor include faptele de genocid și infracțiunile împotriva umanității. *Genocidul* (art.135 CP RM) reprezintă săvârșirea, cu intenția de a distruge, în întregime sau în parte, un grup religios, a uneia din următoarele fapte: a) omorul membrilor grupului; b) vătămarea integrității corporale sau a sănătății membrilor grupului; c) supunerea grupului la condiții de existență de natură să ducă la distrugerea fizică, totală sau parțială, a acestuia; d) impunerea de măsuri vizând împiedicarea nașterilor în cadrul grupului; e) transferul forțat de copii aparținând unui grup în alt grup. *Infracțiuni împotriva umanității* (lit.f) alin.(1) art.135¹ CP RM), în sensul legii penale, constituie săvârșirea, în cadrul unui atac generalizat sau sistematic lansat împotriva unei populații civile și în cunoștință de acest atac, a uneia dintre următoarele fapte: persecutarea unui grup sau a unei colectivități determinate, prin privarea de drepturile fundamentale ale omului sau prin restrângerea exercitării acestor drepturi, pe motive de ordin religios.

v) Infracțiuni săvârșite împotriva bunurilor de cult religios vor cuprinde:

- *Utilizarea de metode interzise de purtare a războiului* (lit.b) alin.(3) art.137³ CP RM), și anume: declanșarea, în cadrul unui conflict armat cu sau fără caracter internațional, a unui atac împotriva bunurilor cu caracter civil protejate de dreptul internațional umanitar, în special clădiri consacrate cultului religios;
- *Distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor săvârșită din motive de ură socială, națională, rasială sau religioasă* (lit.b) alin.(2) art.197 CP RM);
- *Vandalismul* (lit.c) alin.(2) art.288 CP RM), adică pângărirea edificiilor sau a altor încăperi, precum și nimicirea bunurilor în transportul public sau în alte locuri publice asupra bunurilor care au valoare religioasă.

Concluzii

Din sistematizarea infracțiunilor cu caracter religios propusă de noi am identificat că *infracțiunile ce implică semne de extremism religios* constituie o parte impunătoare din acestea. Totodată, am observat că legea penală a Republicii Moldova nu acoperă toate formele de extremism, lista acestora fiind de fapt mai largă.

Suplimentar, generalizând Partea Specială a Codului penal ajungem la concluzia că avem nevoie și de câteva prevederi noi care ar incrimina și alte fapte cu caracter extremist, reflectate în Legea Republicii Moldova *privind contracararea activității extremiste*, nr.54 din 21.02.2003, dar care, din careva considerente rămase neclare pentru autorii acestui articol științific, nu au fost prevăzute de legea penală. O atare situație este inadmisibilă și poate fi înlăturată doar prin operarea cât mai urgentă a acestor modificări. Prin urmare, legea penală urmează a fi revizuită în așa fel, încât să fie introduse și alte norme care ar incrimina manifestarea extremismului, inclusiv a celui religios.

Pentru a compensa această lacună, considerăm că în Codul penal necesită a fi operate modificări de rigoare, fiind introduse și alte forme de extremism (care cuprinde și cel religios), după cum urmează:

1) *Etalarea, confecționarea, răspândirea, precum și deținerea în vederea difuzării publice a atributelor ori simbolurilor fasciste, național-socialiste (naziste) sau ale unei organizații extremiste, de asemenea a atributelor ori simbolurilor create prin stilizarea atributelor ori simbolurilor fasciste, național-socialiste (naziste) sau ale unei organizații extremiste ce pot fi confundate cu acestea.*

În conformitate cu Legea Republicii Moldova privind contracararea activității extremiste, nr.54 din 21.02.2003, nu se consideră etalare, confecționare, răspândire sau deținere în vederea difuzării publice a atributelor ori simbolurilor fasciste, național-socialiste (naziste) sau ale unei organizații extremiste reprezentarea acestora în manuale/cărți ori pe un alt suport având caracter științific/educațional, nici expunerea acestora în cadrul unor expoziții cu caracter științific/educațional, nici confecționarea, deținerea sau utilizarea acestora în cadrul reprezentațiilor de teatru/film ori în cadrul activităților de reconstituire istorică în care participanții desfășoară un program după un plan prestabilit pentru a recrea diverse aspecte ale unui eveniment sau ale unei perioade istorice.

Prin *atribute și simboluri fasciste* se înțelege drapelele, emblemele (elementele grafice), insignele, uniforme, sloganurile, formulele de salut, precum și orice alte asemenea însemne ale Partidului Național Fascist (Partito Nazionale Fascista – PNF, 1921–1943) și ale Partidului Republican Fascist (Partito Fascista Repubblicano – PFR, 1943–1945) din Italia.

Prin *atribute și simboluri național-socialiste (naziste)* se înțelege drapelele, emblemele (elementele grafice), insignele, uniforme, sloganurile, formulele de salut, precum și orice alte asemenea însemne ale entităților existente în Germania nazistă în perioada 1933–1945 și ale structurilor subordonate acestora: Partidul Național Socialist Muncitoresc German (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei – NSDAP, 1919–1945), Eșalonul de protecție (Schutzstaffel – SS), Serviciul de securitate al Reichsführerului SS (Sicherheitsdienst des Reichsführers SS – SD), Poliția Secretă de Stat (Geheime Staatspolizei – Gestapo), Batalioanele de asalt (Sturmabteilung – SA) și Forțele Armate (Wehrmacht).

Prin *atribute și simboluri ale organizației extremiste* se înțelege drapelele, emblemele (elementele grafice), insignele, uniforme, sloganurile, formulele de salut, precum și orice alte asemenea însemne ale organizației extremiste.

2) *Difuzarea în masă a materialelor cu bună știință extremiste, precum și confecționarea sau păstrarea lor în scop de difuzare în masă.*

În sensul Legii Republicii Moldova privind contracararea activității extremiste, nr.54 din 21.02.2003, *materiale cu caracter extremist* sunt documente ori informații pe suport de hârtie sau pe un alt suport, inclusiv anonime, atribute ori simboluri fasciste, național-socialiste (naziste) sau ale unor organizații extremiste, atribute ori simboluri create prin stilizarea atributelor ori simbolurilor fasciste, național-socialiste (naziste) sau ale unei organizații extremiste, destinate difuzării publice, având drept scop îndemnarea la activități extremiste, argumentarea sau justificarea necesității unor astfel de activități ori justificarea practicii de comitere a unor crime de război sau a unor alte crime în vederea nimicirii totale sau parțiale a vreunui grup etnic, social, rasial, național sau religios.

3) *Calomnierea (acuzarea publică cu bună știință minciunoasă) unei persoane cu funcție de răspundere, a unei persoane publice sau a unei persoane cu funcție de demnitate publică în săvârșirea de către ea a unei fapte penale cu caracter extremist analizate supra în perioada exercitării atribuțiilor sale de serviciu.*

În acest caz trebuie de ținut cont de prevederile art.123 CP RM (Persoana cu funcție de răspundere, persoana publică și persoana cu funcție de demnitate publică). Astfel, potrivit alin.(1) art.123 CP RM, prin persoană cu funcție de răspundere se înțelege persoana căreia, într-o întreprindere, instituție, organizație de stat sau a administrației publice locale ori într-o subdiviziune a lor, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin stipularea legii, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor autorității publice sau a acțiunilor administrative de dispoziție ori organizatorico-economice.

Totodată, conform prevederilor alin.(2) art.123 CP RM, prin persoană publică se înțelege: funcționarul public, inclusiv funcționarul public cu statut special (colaboratorul serviciului diplomatic, al serviciului vamal, al organelor apărării, securității naționale și ordinii publice, altă persoană care deține grade speciale sau militare); angajatul autorităților publice autonome sau de reglementare, al întreprinderilor de stat sau municipale,

al altor persoane juridice de drept public; angajatul din cabinetul persoanelor cu funcții de demnitate publică; persoana autorizată sau investită de stat să presteze în numele acestuia servicii publice sau să îndeplinească activități de interes public. În fine, prin persoană cu funcție de demnitate publică se înțelege (alin.(3) art.123 CP RM): persoana al cărei mod de numire sau de alegere este reglementat de Constituția Republicii Moldova sau care este investită în funcție, prin numire sau prin alegere, de către Parlament, Președintele Republicii Moldova sau Guvern, altă persoană cu funcție de demnitate publică stabilită prin lege; persoana căreia persoana cu funcție de demnitate publică i-a delegat împuternicirile sale.

Calomnierea persoanei presupune difuzarea datelor despre persoană care nu corespund realității și care îi lezează onoarea și demnitatea. Prin urmare, trebuie să distingem, pe de o parte, polemica politică care uneori admite raționamente și declarații dure și, pe de altă parte, calomnierea publică, fapt ce urmează a fi confirmat pe cale judiciară.

Referințe:

1. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.56-58.
2. ЗЕЛЕНИНА, О.В., СУСЛОНОВ, П.Е. *Методика выявления признаков экстремизма. Процессуальные исследования (экспертизы) аудио-, видео- и печатных материалов (Научно-практическое пособие)*. Екатеринбург: Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Уральский юридический институт Министерства внутренних дел Российской Федерации», 2009. 90 с.
3. БЕЛОВИНСКИЙ, Л.В. *Иллюстрированный энциклопедический историко-бытовой словарь русского народа. XVIII – начало XX вв.* Москва, 2007, с.569. <http://ponjatija.ru/node/4928> (Accesat: 28.10.2016)
4. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1.
5. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.147-149.
6. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2008, nr.145-151.

Prezentat la 01.11.2016

CZU: 343.342:343.972(478)

CONSTATĂRI DE LEGE LATA PRIVIND PROZELITISMUL ABUZIV ȘI EXTREMISMUL RELIGIOS ÎN LEGISLAȚIA EXTRAPENALĂ A REPUBLICII MOLDOVA

*Alexe JEFLEA**Universitatea de Stat din Moldova*

Analiza problemei conturate în acest articol include: clarificarea noțiunii de religie; recunoașterea postulatului științific conform căruia religia constituie pretextul și nu cauza războaielor; analiza detaliată a legislației extrapenale ce reglementează rapoarte în domeniul religiei. Autorul propune în uz științific (atât în sfera ilicitului penal, cât și pentru știința criminologică) două definiții proprii: a prozelitismului abuziv și a extremismului religios.

Cuvinte-cheie: religie, prozelitism abuziv, extremism religios, ideologie extremistă, conflict religios, convingeri religioase.

FINDINGS DE LEGE LATA CONCERNING THE ABUSIVE PROSELYTISM AND RELIGIOUS EXTREMISM IN THE EXTRA-PENAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

This article is dedicated to several findings *de lege lata* concerning the abusive proselytism and religious extremism in the extra-penal legislation of the Republic of Moldova. Namely the analysis of the defined problem has been originated from the clarification of the notion of religion; recognition of the scientific postulation that religion constitutes a pretext and not the cause of the war conflicts; the detailed analysis of the extra-penal legislation which regulates the relationships in the domain of religion. The author has proposed for a scientific use for the penal sphere as well as for criminological science two original definitions of the abusive proselytism and religious extremism.

Keywords: religion, abusive proselytism, religious extremism, extremist ideology, a religious conflict, religious convictions.

Introducere

La momentul actual putem identifica o lacună în domeniul științei penale și al celei criminologice în ceea ce ține de răspunderea penală, prevenirea, precum și combaterea faptelor infracționale în formă de prozelitism abuziv și extremism religios. În opinia noastră, obținerea unor rezultate semnificative pentru știința dreptului penal și cea criminologică nu poate fi realizată fără adresarea la legislația extrapenală a statului. În cadrul acestui articol ne-am propus să supunem unei analize detaliate legislația extrapenală consacrată domeniului religios în scopul identificării și analizei critice a categoriilor juridice de *prozelitism abuziv* și *extremism religios*.

De la bun început vom menționa că *morală* este considerată o stavilă puternică împotriva criminalității, iar religia, prin normele ei civilizatoare, face o educație morală în rândurile unei părți importante a populației și contribuie la eliminarea unor predispoziții spre fapte infracționale [1, p.52].

Regulile religioase, analogic normelor de drept, poartă un caracter obiectiv. Aceste reguli acționează la fel ca și legile naturii. Se cunoaște că omul posedă libertatea de voință și astfel poate încălca dreptul natural. Juriștii numesc această abatere *încălcare*, pe când în religie ea este numită *păcat*. Dumnezeu determină ceea ce se consideră a fi adevăr și echitate, indică drumul cel drept, fiind un orientir veridic. Anume din aceste considerente El este numit Mântuitorul.

Spre regret, oamenii pot adopta norme juridice în baza propriei voințe, norme ce vin în dezacord cu poruncile Dumnezeiești și cu dreptul natural. Legiuitorii, din cauza aroganței lor exagerate, se poziționează drept având putere Dumnezeiască, fără a conștientiza că greșesc. Pentru orice stat e catastrofal să fie încălcate cerințele dreptului obiectiv. Încă Cicero atenționa în lecturile sale că pe popoarele și guvernatorii care acționează împotriva dreptului natural îi așteaptă o răsplată strașnică (*Citat după:* [2, p.64-66]).

În literatura de specialitate se arată că *religia* este cea mai conservatoare formă a conștiinței sociale, o formă specifică de înstrăinare a esenței umane, fiind totodată o expresie teoretică și psihologică a intereselor claselor dominante, asupritoare. Potrivit unei definiții ce nu poate fi contestată, *religia* este un ansamblu de idei, sentimente și acțiuni împărtășite de un grup și care oferă membrilor săi un obiect de venerare, un cod de comportament, un cadru de referință pentru a intra în relație cu grupul sau universul. Trebuie să luăm în considerare

că, etimologic, cuvântul *religie* provine din „*religare*” și are sens de „*a lega*”, „*a fixa*”, lucru ușor de observat în multe regiuni ale lumii: religia unește, construiește și fundamentează coeziunea socială, coeziune socială care, pe lângă componenta religioasă, dispune și de aportul limbii, al tradiției istorice și detașamentul de un anumit teritoriu. Religia poate însemna principii morale, rituri, dar și moduri de a gândi, de a se raporta și/sau de a trăi sacral în cadrul unui grup specific, deci înseamnă un anumit sistem de viață pentru grupul respectiv [3].

Religia poate fi un factor de *stabilitate* sau de *instabilitate* într-o zonă, regiune sau chiar la nivel planetar. Instabilitatea la care dorim să ne referim are în vedere, din punct de vedere evolutiv, amenințarea, riscurile, conflictul, războiul. Pentru foarte mulți oameni religia este un mod de definire a personalității lor, dar și a apartenenței lor la o anumită comunitate, indiferent unde aceasta este localizată [3].

Acum ne vom îndrepta atenția către sensul răspunderii juridice. Dacă dreptul este subiectiv și apare în urma executării voinței celor puternici, bogați și faimoși, atunci pedeapsa pentru încălcare, de fapt, este pedeapsa pentru drepturile încălcate ale celui bogat, puternic și faimos. În astfel de cazuri, cel sărac își percepe pedeapsa aplicată ca răzbunare din partea celui bogat. Și în această pedeapsă nu e nicio doză de echitate, ea rămâne doar tendința celui bogat de a-l pedepsi și de a-l umili pe cel sărac și simultan de a-și asigura pe viitor existența sa fericită [2, p.64-66].

Criminologul german H.Goppinger aprecia infracțiunea ca obiect al științei criminologiei atât ca fenomen juridic, cât și în strânsă legătură cu morala, religia și cultura [4, p.5]. În condițiile în care infracțiunea este un eveniment, criminalitatea constituie un fenomen social, care manifestă o anumită tendință, crescătoare sau descrescătoare, determinată de regularitatea sau stabilitatea frecvențelor în comiterea infracțiunilor. Criminalitatea, fiind astfel legată de societate, a existat și va exista întotdeauna, motiv pentru care, în opinia specialiștilor, „*este o utopie a ne gândi la stărpirea absolută a criminalității; tot ceea ce putem face este ca s-o reducem și s-o îmblânzim*” (Citat după: [5]). De asemenea, potrivit lui E.Durkheim, unul dintre cei mai mari sociologi ai timpului, „*crima și criminalitatea fac parte din societate, la fel de normal ca nașterea și decesul, iar o societate fără crimă ar fi patologic supra-controlată*”, astfel că, „*teoretic, crima ar putea să dispară cu desăvârșire numai dacă toți membrii societății ar avea aceleași valori, dar o asemenea standardizare nu este nici posibilă și nici de dorit*” [6, p.14-16].

În scopul valorizării superioare a sentimentului religios, crima a fost considerată fie ca o manifestare diabolică, fie ca o expresie a păcatului; din aceste considerente, actul de justiție este privit ca un dar divin. Conferind esență divină activității legislative, regele transmitea normele juridice oamenilor, care trebuiau să le respecte întocmai, sub imperiul unor sancțiuni extrem de severe. Pedepsele erau apreciate ca fiind o retribuție pentru răul făcut ori ca o ispășire a păcatului săvârșit. Popoarele din antichitate, bazându-se pe normele de conviețuire pe care le-au îmbinat cu elemente ale evoluției istorice și, cu preponderență, ale învățăturilor religioase, și-au elaborat norme legislative și instituții ale căror sarcini rezolvau problemele pentru care au fost create.

Discuții și rezultate obținute

Nu vom greși dacă vom sublinia că criminalitatea extremiștilor religioși, sau criminalitatea „*profesioniștilor*” în materie, constituie criminalitatea organizată care își are originile în diferite asocieri cu caracter infracțional, în exploatarea slăbiciunilor omenești pentru obținerea de câștiguri și profituri uriașe, de mare influență și putere, prin orice mijloace legale și ilegale.

În contextul relevant, la adresa statului de drept, precum și a ordinii și siguranței publice, se identifică o creștere a agresivității organizațiilor anarhiste, a grupărilor antiglobalizare sau a sectelor pseudoreligioase, atragerea unui număr tot mai mare de adepți, precum și creșterea frecvenței acțiunilor acestor organizații [5].

Interpretarea incorectă a ideilor religioase a devenit o amenințare gravă pentru securitatea publică atât la nivel național, cât și la nivel internațional. În ceea ce privește România și Republica Moldova, trebuie să reținem că în ultima perioadă de timp grupările infracționale devin tot mai periculoase datorită faptului că:

- 1) ocupă o importantă poziție geostrategică;
- 2) au acces nelimitat la tehnologii informaționale și pot angaja experți în diferite domenii, inclusiv în ce privește manipularea în masă prin intermediul religiei;
- 3) acestea evoluează tot mai puternic, din punct de vedere financiar și informațional religios, prin racordarea lor la rețelele internaționale de crimă organizată.

De foarte multe ori se afirmă că un conflict este religios fără a se face vreo analiză științifică riguroasă care să evalueze conflictul ca fiind major religios și că, prin urmare, factorul religios este definitoriu pentru natura respectivului conflict. De cele mai multe ori *religia este pretextul și nu cauza războaielor, înțelegându-se*

prin aceasta că religia nu face conflicte, ci doar le maschează și le „cosmetizează”, pentru a nu se deosebi, prea mult, de cele tradiționale. Majoritatea conflictelor religioase se manifestă ca afirmări ale identității culturale în care religia este la fel de importantă ca și limba, alături de alte credințe, alături de atașamentul la un teritoriu, de dorința de autonomie și de alte chestii care dau specificitate personalității unei comunități [3].

Problema depistării semnelor extremismului depășește cadrul unei teorii politico-juridice făcând parte din viața societății de toate zilele. Manifestarea extremismului a devenit un eveniment de rutină în lumea modernă. Realitatea socială a condiționat actualitatea și necesitatea unei conceptualizări teoretice, precum și soluționarea practică a extremismului în dreptul penal și în criminologie [7, p.2].

Legislația contemporană extrapenală a Republicii Moldova în domeniul religiei cuprinde următoarele acte legislative:

- Legea privind drepturile copilului, nr.338 din 15.12.1994 [8];
- Legea securității statului, nr.618 din 31.10.1995 [9];
- Legea culturii, nr.413 din 27.05.1999 [10];
- Legea privind contracararea activității extremiste, nr.54 din 21.02.2003 [11];
- Legea privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie, nr.125 din 11.06.2007 [12];
- Legea privind protecția datelor cu caracter personal, nr.133 din 08.07.2011 [13];
- Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Statutului Federației Comunităților Evreiești (religioase) din Republica Moldova, nr.406 din 09.06.1994 [14];
- Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Statutului de organizare și funcționare a Bisericii Adventiștilor de Ziua a Șaptea „Mișcarea de Reformațiune din Republica Moldova”, nr.524 din 19.07.1994 [15];
- Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la aprobarea Statutului Administraturii Apostolice a Bisericii Romano-Catolice din Republica Moldova, nr.523 din 19.07.1994 [16];
- Hotărârea Guvernului Republicii Moldova despre aprobarea Regulamentului cu privire la cimitire, nr.1072 din 22.10.1998 [17];
- Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la edificiile și locașurile de cult, nr.740 din 11.06.2002 [18];
- Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la Registrul de stat al organizațiilor necomerciale, nr.345 din 30.04.2009 [19];
- Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la predarea religiei în instituțiile de învățământ, nr.596 din 02.07.2010 [20] etc.

Activitate religioasă, în sensul Legii Republicii Moldova privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie, constituie o activitate orientată spre satisfacerea necesităților spirituale ale credincioșilor (răspândirea învățaturii de credință, educația religioasă, oficierea serviciilor religioase, desfășurarea acțiunilor de binecuvântare și propovăduire, instruirea și perfecționarea deservenților cultelor religioase), precum și altă activitate orientată spre asigurarea organizatorică și materială a practicilor de cult (editarea, desfacerea și răspândirea literaturii cu conținut religios, producerea, desfacerea și răspândirea obiectelor de cult, confecționarea veșmintelor de cult etc.).

Convingeri religioase reprezintă un complex de idei, principii și învățături de credință sau dogme cu caracter religios în care o persoană crede, pe care le acceptă benevol, le mărturisește și după care se conduce în viață (art.3 din Legea privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie). În același timp, în calitate de *credincios* legea respectivă recunoaște persoana care crede în anumite adevăruri religioase și care face parte benevol dintr-o comunitate religioasă cu ai cărei membri împărtășește aceleași convingeri, aceeași credință, participă la săvârșirea aceluiași activități și practici religioase, fiind supusă unei autorități religioase liber alese.

În conformitate cu prevederile art.3 din aceeași lege *cultul religios* reprezintă o structură religioasă, cu statut de persoană juridică, care își desfășoară activitatea pe teritoriul Republicii Moldova conform normelor doctrinare, canonice, morale, disciplinare și tradițiilor istorice și de cult proprii, care nu contravin legislației în vigoare, fiind constituită de către persoane supuse jurisdicției Republicii Moldova, care își manifestă în comun convingerile religioase, respectând tradițiile, riturile și ceremonialul stabilit.

În calitate de *obiecte de cult* sunt recunoscute obiectele folosite în cadrul serviciilor religioase, cum ar fi vasele liturgice, icoanele metalice și cele litografice, crucile, crucifixe, mobilierul bisericesc, cruciulițele și medalioanele cu imagini religioase specifice cultului religios respectiv, obiectele de colportaj religios și altele asemenea.

Obiectelor de cult li se asimilează și calendarele religioase, ilustratele, pliantele, albumele de artă bisericească, filmele, etichetele cu imaginea lăcașurilor de cult sau a obiectelor de artă bisericească, cu excepția celor care fac parte din patrimoniul cultural național, produsele necesare activității de cult, cum ar fi tămâia și lumânările, inclusiv cele decorative pentru nunți și botezuri; stofele și broderiile specifice folosite la confecționarea veșmintelor de cult și altor obiecte necesare practicării cultului respectiv.

Servicii religioase reprezintă totalitatea acțiunilor religioase ce rezultă din învățăturile de credință ale cultului religios respectiv.

În conformitate cu prevederile alin.(1) art.4 din *Legea privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie*, orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie. Este de precizat că în baza alin.(3) art.4 din același act normativ Statul exclude orice apreciere din partea sa a legitimității credințelor religioase.

Actul normativ în cauză stabilește că fiecare persoană și comunitate religioasă poate adera liber la orice cult religios, precizând că acest drept trebuie exercitat în spirit de toleranță și de respect reciproc și cuprinde:

- libertatea de a aparține sau nu unei anumite religii;
- libertatea de a avea sau nu anumite convingeri;
- libertatea de a-și schimba religia sau convingerile;
- libertatea de a profesa religia sau convingerile în mod individual sau în comun, în public sau în particular, prin învățătură, practici religioase, cult și îndeplinirea riturilor.

Totodată, la alin(2) art.4 din acest act normativ se stabilește că exercitarea dreptului la libertatea de manifestare a convingerilor sau a credinței religioase poate fi restrânsă, în condițiile legii, numai în cazul în care această restrângere urmărește un scop legitim și reprezintă, într-o societate democratică, măsuri necesare pentru siguranța publică, menținerea ordinii publice, ocrotirea sănătății și a moralei publice ori pentru protejarea drepturilor și libertăților persoanei.

În această ordine de idei trebuie să menționăm că *protecția vieții private* a credincioșilor se asigură prin următoarele acte normative:

– *Legea privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie* – orice cerință de indicare în actele oficiale a apartenenței la un cult religios este nelegitimă (alin.(8) art.15);

– *Legea privind protecția datelor cu caracter personal* – datele care dezvăluie convingerile religioase sau filosofice ale persoanei constituie *categoria specială de date cu caracter personal* (art.3).

Legea privind drepturile copilului declară, în art.8, dreptul la libertatea gândirii și conștiinței. Astfel, în conformitate cu alin.(1) art.8, drepturile copilului la libertatea gândirii, la opinie, precum și la confesiune nu pot fi încălcate sub nicio formă. Potrivit prevederilor de la alin.(2) art.8 din acest act normativ, Statul garantează copilului, capabil să-și formuleze opiniile, dreptul de a-și exprima liber aceste opinii asupra oricărei probleme care îl privește. De opinia copilului care a atins vârsta de 10 ani se va ține cont, în mod obligatoriu, dacă aceasta nu contravine intereselor lui. În conformitate cu alin.(5) al aceluiași articol, părinții sau persoanele subrogatorii legale au dreptul să educe copilul conform propriilor convingeri.

În conformitate cu alin.(5) art.15 din *Legea privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie*, Statul recunoaște importanța deosebită și rolul primordial al religiei creștin-ortodoxe și, respectiv, al Bisericii Ortodoxe din Moldova în viața, istoria și cultura poporului Republicii Moldova, iar în baza alin.(6) art.15 Statul încurajează și sprijină activitatea socială, morală, culturală și de caritate a cultelor religioase și a părților lor componente.

Prozelitismul abuziv este interzis (alin.(4) art.4 din *Legea privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie*). Această lege introduce pentru prima dată noțiunea de *prozelitism abuziv*, fenomenul fiind definit în felul următor: acțiune de schimbare a convingerilor religioase ale unei persoane sau ale unui grup de persoane prin constrângere. Acesta cuprinde metodele agresive de persuasiune sau promiterea și oferirea de bani în scopul atragerii de adepți, inclusiv agresarea religioasă a persoanelor aflate în condiții de subordonare. Orice urmărire a cetățenilor pe la porțile, ușile caselor, la serviciu, prin telefon, cu scopul de a schimba credința cetățeanului va fi calificată drept prozelitism abuziv religios.

Astfel, politica antiprozelitistă a Statului moldovenesc este reflectată și în alin.(1) art.6 din această lege, unde este consfințită libertatea de asociere religioasă, conform căreia nimeni nu poate fi constrâns să practice sau nu exercițiul religios al vreunui cult, să se asocieze sau nu la vreun cult, să contribuie sau nu la cheltuielile vreunui cult religios. Legiuitorul a introdus și o normă extrapenală specială care asigură libertatea copilului de a nu fi constrâns să împărtășească o religie sau alta. Astfel, în conformitate cu alin.(4) art.8 din *Legea*

privind drepturile copilului, niciun copil nu poate fi constrâns să împărtășească o opinie sau alta, să adere la o religie sau alta contrar convingerilor sale. Libertatea conștiinței copilului este garantată de către stat, ea trebuie să se manifeste în spiritul toleranței religioase și respectului reciproc.

Pe de altă parte, libertatea de asociere religioasă se asigură și prin norma inserată în alin.(5) art.7 din Legea *privind libertatea de conștiință, de gândire și de religie*, în baza căreia amestecul neîntemeiat al organelor și organizațiilor de stat, al persoanelor cu funcție de răspundere în activitatea comunităților religioase, precum și al comunităților religioase în activitatea organelor și organizațiilor de stat, a persoanelor cu funcție de răspundere, nu se admite.

O interconexiune dintre legislația extrapenală și cea penală în materia religiei o găsim în art.8 al legii numite *supra*, care stabilește că intoleranța confesională, manifestată prin acte care stânjesc liberul exercițiu al unui cult religios, propagarea urii religioase constituie infracțiuni și se pedepsesc conform legislației în vigoare.

În conformitate cu Legea *privind contracararea activității extremiste*, *extremismul* constituie atitudinea, doctrina unor curente politice, care, pe bază de teorii, idei sau opinii extreme, caută să impună, prin măsuri violente sau radicale, programul lor.

În sensul Legii *privind contracararea activității extremiste*, noțiunea *activitate extremistă* cuprinde următoarele forme de manifestare:

a) *activitatea asociației obștești sau religioase, a mijlocului de informare în masă sau a unei alte organizații ori a persoanei fizice în vederea planificării, organizării, pregătirii sau desfășurării unor acțiuni orientate spre*: schimbarea, prin violență, a bazelor regimului constituțional și violarea integrității Republicii Moldova; subminarea securității Republicii Moldova; uzurparea puterii de stat sau a calităților oficiale; crearea de formațiuni armate ilegale; desfășurarea activității teroriste; provocarea urii rasiale, naționale sau religioase, precum și a urii sociale, legate de violență sau de chemări la violență; umilirea demnității naționale; provocarea dezordinilor în masă, comiterea faptelor de huliganism sau actelor de vandalism pe motive de ură sau vrajbă ideologică, politică, rasială, națională sau religioasă, precum și pe motive de ură sau vrajbă față de vreun grup social; propagarea exclusivismului, superiorității sau a inferiorității cetățenilor după criteriul atitudinii lor față de religie sau după criteriul rasei, naționalității, originii etnice, limbii, religiei, sexului, opiniei, apartenenței politice, averii sau originii sociale;

b) *etalarea, confecționarea, răspândirea, precum și deținerea în vederea difuzării publice a atributelor ori simbolurilor fasciste, național-socialiste (naziste) sau ale unei organizații extremiste, de asemenea a atributelor ori simbolurilor create prin stilizarea atributelor ori simbolurilor fasciste, național-socialiste (naziste) sau ale unei organizații extremiste ce pot fi confundate cu acestea.*

Totodată, Legea *privind contracararea activității extremiste* definește noțiunea de *organizație extremistă* ca fiind o asociație obștească sau religioasă, mijloc de informare în masă ori o altă organizație referitor la care, în temeiurile prevăzute de această lege, instanța de judecată a pronunțat o hotărâre definitivă privind încetarea sau suspendarea activității în legătură cu desfășurarea activității extremiste.

Materiale cu caracter extremist constituie documente ori informații pe suport de hârtie sau pe un alt suport, inclusiv anonime, atribute ori simboluri fasciste, național-socialiste (naziste) sau ale unor organizații extremiste, atribute ori simboluri create prin stilizarea atributelor ori simbolurilor fasciste, național-socialiste (naziste) sau ale unei organizații extremiste, destinate difuzării publice, având drept scop îndemnarea la activități extremiste, argumentarea sau justificarea necesității unor astfel de activități ori justificarea practicii de comitere a unor crime de război sau a unor alte crime în vederea nimicirii totale sau parțiale a vreunui grup etnic, social, rasial, național sau religios.

În conformitate cu alin.(1) art.6 din Legea *privind contracararea activității extremiste*, în Republica Moldova sunt interzise înființarea și activitatea asociațiilor obștești și religioase, precum și a altor organizații, ale căror scopuri sau acțiuni au ca orientare desfășurarea activității extremiste. Potrivit prevederilor alin.(1) art.7 din același act normativ, în Republica Moldova este interzisă difuzarea prin mijloace de informare în masă a materialelor cu caracter extremist și desfășurarea de către acestea a activității extremiste. Mai mult, în sensul acestei legi (alin.(1) art.8), utilizarea rețelelor de telecomunicații de utilitate publică pentru desfășurarea activității extremiste se interzice.

În afară de aceste prevederi, Legea *privind contracararea activității extremiste* cuprinde un șir de prescripții îndreptate spre contracararea difuzării materialelor cu caracter extremist. În special, în conformitate cu alin.(1) art.9, pe teritoriul Republicii Moldova se interzice editarea sau difuzarea materialelor tipărite, audiovizuale și a altor materiale cu caracter extremist, iar constatarea caracterului extremist al materialului informațional se

face de către instanța de judecată, în temeiul sesizării procurorului (alin.(2) art.9). Mai mult, Ministerul Justiției ține Registrul organizațiilor extremiste și al materialelor cu caracter extremist (alin.(1) art.10), iar Ordinul privind includerea organizației sau a materialului în Registrul organizațiilor extremiste și al materialelor cu caracter extremist se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova și în mijloacele de informare în masă republicane (alin.(3) art.10).

Prin urmare, în baza alin.(5) art.10 din aceeași lege, se instituie o prohibițiune generală, în conformitate cu care activitatea organizațiilor incluse în Registrul organizațiilor extremiste și al materialelor cu caracter extremist și difuzarea pe teritoriul Republicii Moldova a materialelor incluse în registrul menționat sunt interzise.

O normă extrapenală în sfera combaterii extremismului pe teritoriul Republicii Moldova, care face referință la legea penală, o găsim în alin.(6) art.10 din Legea *privind contracararea activității extremiste*. Astfel, persoanele vinovate de crearea, conducerea sau organizarea activității unei organizații extremiste, de aderarea și participarea în calitate de membru într-o organizație extremistă, de pregătirea, difuzarea sau păstrarea ilegală, în scopul difuzării ulterioare, a materialelor cu caracter extremist sunt trase la răspundere penală.

În plus, o normă generală privind răspunderea juridică a persoanelor o găsim în alin.(1) art.12 din această lege. Astfel, pentru desfășurarea activității extremiste, cetățenii Republicii Moldova, cetățenii străini și apatrizii poartă răspundere penală, administrativă ori civilă, în modul stabilit de legislație.

Mai mult, potrivit alin.(2) art.12 din legea numită *supra*, în scopul asigurării securității statului și securității publice, în temeiurile și în modul prevăzute de legislație, prin hotărârea instanței de judecată, persoanei care a participat la desfășurarea activității extremiste îi poate fi limitat, pe un termen de până la 5 ani, accesul la serviciul public, la serviciul militar prin contract și la serviciul în organele de drept, precum și la activitate în instituții de învățământ și la practicarea activității nestatute de depistare-protecție.

O normă extrapenală de contracarare a extremismului o găsim și în alin.(3) art.12 din aceeași lege. Astfel, în cazul în care conducătorul sau un membru al organului de conducere al asociației obștești sau religioase ori al unei alte organizații face în public o declarație în care cheamă la desfășurarea activității extremiste, fără a menționa că aceasta este opinia sa personală, precum și în cazul rămânerii definitive a sentinței instanței de judecată în privința acestei persoane pentru o infracțiune cu caracter extremist, respectiva asociație obștească sau religioasă ori o altă organizație este obligată să-și exprime în public, în termene cât mai restrânse, dezacordul său în legătură cu afirmațiile sau cu acțiunile acestei persoane. Dacă respectiva asociație obștească sau religioasă ori o altă organizație nu va face o asemenea declarație, acest fapt poate fi interpretat ca unul ce denotă existența în activitatea acesteia a indiciilor de extremism.

Așadar, după cum se observă din textul legii, abordarea, din punct de vedere teoretic, a conceptelor de extremism și de activitate extremistă permite interpretarea lor extensivă, ceea ce contravine prevederilor cuprinse în alin.(2) art.3 din Codul penal al Republicii Moldova, potrivit cărora interpretarea extensivă defavorabilă este interzisă.

Concluzii

Sușinem că abordarea neclară a extremismului și a prozelitismului abuziv poate fi explicată prin lipsa de atenție științifică, consemnată în special din partea juriștilor, în doctrina penală și în cea criminologică. Observăm inexistența unor criterii clare și exhaustive în determinarea criteriilor de identificare a extremismului.

Prin urmare, se impune ca o necesitate obiectivă acoperirea acestei lacune și elaborarea unor instrumente clare, necesare și suficiente în materia calificării, revenirii și combaterii faptelor de extremism religios și prozelitism abuziv.

Pentru a contribui la îmbunătățirea cadrului științific juridico-penal și criminologic în domeniul conturat, propunem următoarele definiții ale prozelitismului abuziv și extremismului religios:

1. Prozelitism abuziv: *orice acțiune de schimbare a convingerilor religioase ale unei persoane sau ale unui grup de persoane prin constrângere fizică sau psihică, prin metode agresive de persuasiune, prin promiterea și oferirea de bani în scopul atragerii de adepți, inclusiv prin agresarea religioasă a persoanelor aflate în condiții de subordonare; orice urmărire a persoanelor în locuri publice (în stradă, pe la porțile, pe la ușile caselor lor, la serviciu, prin telefon etc.).*

2. Extremism religios: *atitudinea sau doctrina unor curente religioase ori pseudoreligioase, care, pe bază de teorii, idei sau opinii extreme, caută să impună, prin măsuri violente sau radicale, programul lor cu scop de schimbare, prin violență, a bazelor regimului constituțional și violarea integrității statului, subminarea securității statului, uzurparea puterii de stat sau a calităților oficiale, crearea de formațiuni armate ilegale,*

desfășurarea activității teroriste, provocarea urii religioase, umilirea demnității personale, provocarea dezordinilor în masă, comiterea faptelor de huliganism sau actelor de vandalism pe motive de ură sau dușmănie religioasă, precum și propagarea exclusivismului, superiorității sau a inferiorității cetățenilor după criteriul atitudinii lor față de religie (ateic sau credincios) sau după confesiunea religioasă.

Referințe:

1. DOBRILĂ, M.-C. Analiza criminologică a infracțiunii de înșelăciune. În: *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ion Cuza”*, Tomul LVII, *Științe Juridice*, 2011, nr.1, (p.47-62), p.52.
2. *Citat după:* БЕРНАЦКИЙ, Г.Г. Право или религия: конфронтация или союз. В: *Ученые записки юридического факультета (Санкт-Петербургский экономический университет)*, 2014, вып. 32 (42). с.64-66.
3. BURAHNA, C. *Rolul religiei – conflicte religioase*. <https://ru.scribd.com/doc/102923981/ROLUL-RELIGIEI-Conflicte-Religioase> (Accesat: 01.11.2016)
4. GÖPPINGER, H., BOCK, M., KRÖBER, H.-L., BRETTEL, H., MASCHKE, W., SCHNEIDER, H., MÜNSTER, P., WENDT, Fr. *Thematische Gliederung: Kriminologie. Rechtsmedizin (Große Lehrbücher)*. München: Verlag C.H. Beck, 2008, p.5. ISBN 978-3-406-55509-1
5. NIȚĂ, N. *Crima și criminalitatea – amenințare gravă a dezvoltării armonioase și echilibrate a statului român*. http://www.ugb.ro/Juridica/Issue1RO/1_Crima_si_criminalitateaNitaRO.pdf (Accesat: 29.10.2016)
6. STARK, R., BAINBRIDGE, W.S.. *Religion, Deviance, and Social Control*. New-York: First Published in 1996 by Routledge, p.14-16. ISBN 0-415-91528-7
7. ЗЕЛЕНИНА, О.В., СУСЛОНОВ, П.Е. *Методика выявления признаков экстремизма. Процессуальные исследования (экспертизы) аудио-, видео- и печатных материалов (Научно-практическое пособие)*. Екатеринбург: Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Уральский юридический институт Министерства внутренних дел Российской Федерации», 2009, с.2.
8. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.13.
9. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.10-11.
10. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr.83-86.
11. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.56-58.
12. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.127-130.
13. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2011, nr.170-175.
14. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.006.
15. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.007.
16. Ibidem.
17. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.100-102.
18. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.79-81.
19. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.86-88.
20. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.114-116.

Prezentat la 01.11.2016

CZU: 349.23:349.243

REFLECȚII PRIVIND ROLUL FORMĂRII PROFESIONALE A FACTORILOR RESPONSABILI DE SECURITATEA ȘI SĂNĂTATEA ÎN MUNCĂ

Ioan POPESCU

Universitatea de Stat din Moldova

În articol este cercetată formarea profesională a persoanelor responsabile de securitatea și sănătatea în muncă în România. În acest context s-a făcut referire la legislația națională, la legislația europeană ce tratează această temă. De asemenea, au fost analizate metodele și procedeele moderne ce țin de educarea și formarea profesională care, ca urmare, trebuie să asigure însușirea unor cunoștințe avansate, necesare pentru îndeplinirea sarcinilor de serviciu în siguranță. S-a făcut referire la consecințele accidentelor de muncă, care pot invoca vătămări violente ale organismului lucrătorilor, afectări ale stării de sănătate, afectări ale mediului înconjurător, producerea unor pagube materiale, pierderi de imagine pentru firme etc.

Cuvinte-cheie: *accidente de muncă, boală profesională, securitate și sănătate în muncă, formare profesională, evaluarea riscurilor, măsuri de protecție.*

REFLECTIONS ON PROFESSIONAL FORMATION ROLE OF RESPONSIBLE FACTORS FOR SAFETY AND HEALTH AT WORK

This article investigates the professional formation of persons responsible for safety and health at work in Romania. In this context there was made reference to national and European legislation that treats this subject. Also were analyzed modern methods and techniques related to education and training, that should ensure as a result acquiring advanced knowledge required for fulfilling their duties safely. Here was also mentioned the consequences of accidents at work that can invoke violent injuries of the employees' body, impairment of health, impairment of the environment, property damage, loss of image for companies, etc.

Keywords: *accidents, occupational disease, health and safety at work, training, risk assessment, protection measures.*

Managementul securității și sănătății în muncă, respectiv, prevenirea accidentelor și a îmbolnăvirilor profesionale, constituie o continuă provocare, mai ales pentru întreprinderile mici și mijlocii, care au tendința de a respecta într-o mai mică măsură cerințele legale, normele naționale, dar și legislația comunitară, și de a raporta mai puține măsuri de prevenire realizate. Cauzele acestui fenomen sunt multiple și variază de la dificultăți inerente în respectarea dispozițiilor legislative și administrative, dar și din cauza lipsei de cunoștințe de specialitate direct disponibile, din necunoașterea obligațiilor, absența instrucțiunilor sau punerea în aplicare deficitară [1]. Prin urmare, lipsa de cunoștințe se poate remedia prin cunoaștere, respectiv, prin formarea profesională. Aceasta este una dintre căile de urmat pentru realizarea prevenirii accidentelor și îmbolnăvirilor profesionale.

Prevenirea riscurilor profesionale rezultă din deciziile și acțiunile întreprinse de tot personalul unei întreprinderi, indiferent de poziția ocupată în structura ierarhică a acesteia. Pentru a putea realiza prevenirea, fiecare dintre persoanele responsabile trebuie să urmeze cursuri de instruire în domeniul dat. Despre aceasta trebuie să fie informați conducătorii întreprinderii, șefii locurilor de muncă, specialiștii în securitatea muncii (membri ai serviciilor de prevenire și protecție, lucrători desemnați) sau membrii comitetelor de securitate și sănătate în muncă.

În cazul adulților, formarea trebuie să fie accesibilă tuturor fără niciun fel de discriminare pe criterii de vârstă, sex, rasă, origine etnică, apartenență politică sau religioasă.

În cazul formării de prevenție a persoanelor adulte pot fi întâmpinate o serie de obstacole care țin de anumite atitudini și comportamente față de riscurile profesionale dobândite în timpul vieții. Una dintre soluțiile înlăturării acestor obstacole este ca formarea asupra prevenirii să înceapă încă din școală și să fie continuată de-a lungul întregii vieți, fiind adaptată vârstei, riscurilor întâlnite și responsabilităților exercitate de fiecare.

Pentru a asigura un nivel de protecție a securității și sănătății în muncă, conform prevederilor legale, este necesar ca tot personalul să beneficieze de o educare generală în domeniul prevenirii, asigurată încă din școală, care să vizeze principalele riscuri ce pot fi întâlnite în activitățile curente, umane, dar și de o formare asupra riscurilor profesionale specifice activității lor profesionale, adică pregătirea adulților.

Educarea și formarea în prevenire au drept scop să-i facă pe salariați conștienți de riscurile pe care le întâlnesc, să-i facă capabili să se implice în prevenirea acelor riscuri. Pe de o parte, salariatul este expus riscurilor de

accidente sau deteriorării sănătății în cursul activității în care se implică; pe de altă parte, el poate crea sau contribui la crearea unor astfel de riscuri pentru ceilalți salariați, în mod direct – prin activitatea lui, sau indirect – drept consecință a deciziilor luate în decursul activității sale.

Având în vedere că riscurile pot fi profesionale sau casnice, formarea, în general, trebuie să dezvolte capacitățile oamenilor de a: identifica și evalua riscurile; reduce sau elimina riscurile; păstra sub control riscurile reziduale; reduce gravitatea consecințelor unui accident ce nu a putut fi evitat; interveni în cazul producerii unui accident pentru acordarea primului ajutor.

Capacitățile de acțiune se dobândesc prin: asimilarea unor cunoștințe privind riscurile întâlnite sau create prin activitățile desfășurate; identificarea pericolelor care determină riscurile; asimilarea măsurilor de prevenire posibile; abilitatea de a analiza riscurile, de a pune în practică măsurile de prevenire adecvate și de a adopta cele mai bune atitudini față de risc.

Educarea și formarea profesională trebuie să pună în practică activități pedagogice interactive și participative, cu referiri la experiența persoanelor instruite și având cele mai noi informații din diferitele discipline implicate și de la locurile de muncă ale celor formați.

Educarea și formarea trebuie să asigure însușirea unor cunoștințe avansate, metode și procedee moderne necesare pentru îndeplinirea sarcinilor de serviciu în siguranță.

În cadrul întreprinderilor, acțiunile de prevenire vizează spațiile de lucru, echipamentele de muncă, organizarea muncii, gestiunea personalului, informarea și instruirea salariaților, utilizarea dispozitivelor de securitate, punerea în practică a procedurilor și a instrucțiunilor de lucru. Formarea trebuie să se refere, de asemenea, și la modul de tratare a noilor riscuri emergente, generate de noile tehnologii aplicate.

Educarea în domeniul dat începe în școală, continuă cu formarea inițială, la debutul activității profesionale, se repetă și se completează pe parcurs. Așadar, formarea inițială este cea care completează educația primită în școală și trebuie să înceapă cât mai curând posibil în cursul deprinderii viitoarei meserii. Formarea continuă trebuie să se desfășoare pe întreaga durată a activității profesionale, bazându-se pe cunoștințele acumulate anterior, în școală și în cadrul formării inițiale.

Obiectivele și conținutul formării de prevenire, pentru o categorie de personal dată, trebuie să fie definite plecând de la analiza sarcinilor de îndeplinit, în funcție de gradul de autonomie și nivelul de responsabilitate, precum și de riscurile profesionale specifice sectorului de activitate în care persoana formată își desfășoară activitatea.

La formarea personalului în domeniul securității și sănătății în muncă vor fi folosite mijloace, metode și tehnici, cum ar fi: expunerea, demonstrația, studiul de caz, vizionări de filme, diapozitive, proiecții, instruire asistată de calculator.

Pentru formarea și educarea în domeniul securității și sănătății în muncă se folosesc, pe lângă suporturi de curs, și documentații cu caracter tehnic de informare și instruire avizate de comisii anume desemnate.

Aceste documentații pot fi: filme sau imagini, pe peliculă sau suport magnetic; afișe, pliante; diapozitive, diafilme și altele asemenea.

Cerințele care stau la baza realizării acestora sunt generale și specifice. Cerințele generale sunt: conținutul să fie în concordanță cu legislația în domeniul securității și sănătății în muncă în vigoare; să prezinte informația într-o formă accesibilă, completă și ușor de asimilat; conținutul și realizarea să fie în concordanță cu nivelul de pregătire al subiecților cărora li se adresează.

În acest context vom evidenția cerințele specifice:

– pentru filme sau imagini, pe peliculă sau suport magnetic: scenariul și regia să asigure perceperea corectă și clară a mesajului; imagine clară și sugestivă; sonor clar și sugestiv; forme de prezentare: filmare reală sau animație; durata proiecției: 10-20 de minute;

– pentru realizarea afișelor și pliantelor: grafică simplă, fără greșeli tehnice, subliniindu-se elementele principale ale temei și eliminându-se detaliile nesemnificative; utilizarea unor culori vii, contrastante, în concordanță cu subiectul, respectiv culori deschise pentru situații pozitive și culori închise pentru situații negative; să nu aibă text sau textul să fie scurt, concis și vizibil, cu dimensiunea literelor aleasă astfel încât să permită citirea textului de la o distanță de 4-5 m; subiectul să ocupe circa 60% din suprafața afișului, iar marginile să fie suficient de mari pentru a-l izola de fondul pe care este aplicat; mărimea afișului va fi aleasă în funcție de scopul urmărit și locul în care va fi expus; materialele din care sunt realizate să fie adecvate mediilor în care vor fi utilizate, respectiv să fie rezistente la acțiunea factorilor din mediul în care sunt amplasate și/sau utilizate (umiditate, agenți chimici etc.);

- pentru realizarea broșurilor: să prezinte informațiile clar și concis; să se axeze pe o temă concretă; să prezinte un interes practic cât mai larg;
- pentru elaborarea suportului de curs: să fie elaborat în baza unei documentări bibliografice la zi; să utilizeze terminologia specifică securității și sănătății în muncă; să fie elaborat pe o tematică orientată spre grupuri-țintă; să fie redactat clar, concis, adaptat nivelului de pregătire al grupului-țintă căruia îi este destinat; informațiile să fie sistematizate într-o organizare logică a conținutului, orientate spre situații concrete de muncă; să evidențieze consecințele neaplicării și/sau nerespectării legislației din domeniul securității și sănătății în muncă;
- pentru realizarea diapozitivelor și diafilmelor: pe cât posibil să fie realizate color și să fie clare; să fie însoțite de scheme explicative; să fie însoțite de texte redactate clar și concis, fără a da naștere la interpretări; să fie realizate într-o succesiune logică.

Prevederi legislative. La nivel comunitar, documentul legislativ de bază care conține prevederi referitoare la informarea și formarea salariaților în domeniul securității și sănătății în muncă este Directiva 89/391/CEE cu privire la punerea în aplicare a măsurilor care vizează promovarea ameliorării securității și sănătății lucrătorilor la locul de muncă [2].

Potrivit acesteia, patronul ia măsuri adecvate pentru ca lucrătorii și/sau reprezentanții lor în întreprindere și/sau instituție să primească, conform legislațiilor și/sau practicilor naționale care pot ține cont în special de mărimea întreprinderii și/sau instituției, toate informațiile necesare cu privire la: riscurile pentru securitate și sănătate, măsurile și activitățile de protecție și de prevenire legate atât de întreprindere în general, cât și de fiecare tip de post de lucru și/sau de activitate; persoanele desemnate pentru acordarea primului ajutor, pentru lupta împotriva incendiilor și pentru evacuarea salariaților. Patronul ia măsuri adecvate pentru ca lucrătorii care au atribuții în materie de protecția securității și a sănătății lucrătorilor sau reprezentanții acestora să aibă acces pentru îndeplinirea funcției lor și conform legislațiilor și/sau practicilor naționale: la evaluarea riscurilor și măsurilor de protecție, stabilite; la lista accidentelor de muncă și la rapoartele cu privire la acestea; la informarea provenită atât din activitățile de protecție și prevenire, cât și din serviciile de inspecție și ale organismelor competente pentru securitate și sănătate.

Patronul trebuie să se asigure că fiecare lucrător primește o formare suficientă, în același timp adecvată securității și sănătății, în special sub formă de informații și instrucțiuni, cu ocazia: angajării sale; unei mutări sau schimbări de funcție; introducerii sau schimbării unui echipament de lucru; introducerii unei noi tehnologii și, mai ales, axată pe postul său de lucru sau pe funcția sa. Această formare trebuie să fie adaptată evoluției riscurilor și apariției de noi riscuri și să fie repetată periodic, dacă este necesar.

Patronul trebuie să se asigure că salariații întreprinderilor sau instituțiilor exterioare care intervin în întreprinderea/instituția sa cunosc instrucțiunile adecvate în ceea ce privește riscurile pentru securitate și sănătate în timpul activității lor în întreprinderea/instituția sa.

Reprezentanții lucrătorilor care au atribuții în domeniul protecției securității și sănătății lucrătorilor au dreptul la o formare adecvată.

Formarea nu poate fi sarcina lucrătorilor sau a reprezentanților acestora. Formarea prevăzută trebuie să se pună în practică în timpul de lucru, conform practicilor naționale, fie în interiorul, fie în exteriorul întreprinderii și/sau instituției.

În România, legislația de bază care reglementează informarea și formarea în domeniul securității și sănătății în muncă este reglementată în principal de: Codul Muncii al României, Legea României nr.319/2006 privind securitatea și sănătatea în munca, Normele metodologice de aplicare a Legii, aprobate prin Hotărârea Guvernului României nr.1425/2006 cu modificările și completările ulterioare, la care se adaugă Ordonanța Guvernului nr.129/2000 privind formarea profesională a adulților [3].

În acest context, Codul Muncii al României prevede dreptul salariaților să beneficieze, la cerere, de concedii pentru formare profesională, cu sau fără plată. Concediile fără plată pentru formare profesională se acordă la solicitarea salariatului, pe perioada formării profesionale pe care salariatul o urmează din inițiativa sa, iar angajatorul poate respinge solicitarea salariatului numai dacă absența salariatului ar prejudicia grav desfășurarea activității. În cazul în care angajatorul nu și-a respectat obligația de a asigura participarea salariatului la formare profesională în condițiile prevăzute de lege, salariatul are dreptul la un concediu pentru formare profesională, plătit de angajator, de până la 10 zile lucrătoare sau de până la 80 de ore.

Formarea profesională a salariaților are următoarele obiective principale: adaptarea salariatului la cerințele postului sau ale locului de muncă; obținerea unei calificări profesionale; actualizarea cunoștințelor și deprinderilor specifice postului și locului de muncă și perfecționarea pregătirii profesionale pentru ocupația de bază;

reconversia profesională determinată de restructurări socioeconomice; dobândirea unor cunoștințe avansate, însușirea unor metode și procedee moderne necesare pentru realizarea activităților profesionale; prevenirea riscului șomajului; promovarea în muncă și dezvoltarea carierei profesionale.

Formarea profesională a salariaților se poate realiza prin următoarele forme: participarea la cursuri organizate de către angajator sau de către furnizorii de servicii de formare profesională din țară ori din străinătate; stagiile de adaptare profesională la cerințele postului și ale locului de muncă; stagiile de practică și specializare în țară și în străinătate; ucenicie organizată la locul de muncă; formare individualizată; alte forme de pregătire convenite între angajator și salariat. Cheltuielile cu participarea la aceste programe de formare profesională sunt suportate de către angajatori.

Angajatorul care are mai mult de 20 de salariați elaborează anual și aplică planuri de formare profesională, cu consultarea sindicatului sau, după caz, a reprezentanților salariaților. Planul de formare profesională devine anexă la contractul colectiv de muncă încheiat la nivel de unitate. Salariații sunt informați despre conținutul planului de formare profesională.

Participarea la formarea profesională poate avea loc la inițiativa angajatorului sau la inițiativa salariatului. Modalitatea concretă de formare profesională, drepturile și obligațiile părților, durata formării profesionale, precum și orice alte aspecte legate de formarea profesională, inclusiv obligațiile contractuale ale salariatului în raport cu angajatorul care a suportat cheltuielile ocazionate de formare profesională, se stabilesc prin acordul părților și fac obiectul unor acte adiționale la contractele individuale de muncă.

Pe perioada participării la cursurile sau stagiile de formare profesională salariatul va beneficia, pe toată durata formării profesionale, de toate drepturile salariale deținute, de vechime la acel loc de muncă, această perioadă fiind considerată stagiu de cotizare în sistemul asigurărilor sociale de stat. Salariații care au beneficiat de un curs sau un stagiu de formare profesională nu pot avea inițiativa încetării contractului individual de muncă pentru o perioadă stabilită prin act adițional. Durata obligației salariatului de a presta muncă în favoarea angajatorului care a suportat cheltuielile ocazionate de formarea profesională, precum și orice alte aspecte în legătură cu obligațiile salariatului, ulterioare formării profesionale, se stabilesc prin act adițional la contractul individual de muncă. Nerespectarea de către salariat a dispoziției prevăzute mai sus determină obligarea acestuia la suportarea tuturor cheltuielilor ocazionate de pregătirea sa profesională, proporțional cu perioada nelucrată din perioada stabilită conform actului adițional la contractul individual de muncă.

În cazul în care salariatul este cel care are inițiativa participării la o formă de pregătire profesională cu scoatere din activitate, angajatorul va analiza solicitarea salariatului împreună cu sindicatul sau, după caz, cu reprezentanții salariaților. Angajatorul va decide cu privire la cererea formulată de salariat, în termen de 15 zile de la primirea solicitării. Totodată, angajatorul va decide cu privire la condițiile în care va permite salariatului participarea la forma de pregătire profesională, inclusiv dacă va suporta în totalitate sau în parte costul ocazionat de aceasta. Salariații care au încheiat un act adițional la contractul individual de muncă cu privire la formarea profesională pot primi în afara salariului corespunzător locului de muncă și alte avantaje în natură pentru formarea profesională.

Formarea profesională la nivelul angajatorului prin intermediul contractelor speciale se face de către un formator. Formatorul este numit de angajator dintre salariații calificați, cu o experiență profesională de cel puțin doi ani în domeniul în care urmează să se realizeze formarea profesională. Un formator poate asigura formarea, în același timp, pentru cel mult trei salariați. Exercițierea activității de formare profesională se include în programul normal de lucru al formatorului. Formatorul are obligația de a primi, de a ajuta, de a informa și de a îndruma salariatul pe durata contractului special de formare profesională și de a supraveghea îndeplinirea atribuțiilor de serviciu corespunzătoare postului ocupat de salariatul în formare. Formatorul asigură cooperarea cu alte organisme de formare și participă la evaluarea salariatului care a beneficiat de formare profesională.

Legea României privind securitatea și sănătatea în muncă, nr.319 din 14 iulie 2006, stabilește o serie de reglementări specifice formării de specialitate în domeniul securității și sănătății în muncă. Potrivit acesteia, ținând seama de mărimea întreprinderii și/sau a unității, angajatorul trebuie să ia măsuri corespunzătoare, astfel încât lucrătorii și/sau reprezentanții acestora să primească, în conformitate cu prevederile legale, toate informațiile necesare privind: riscurile pentru securitate și sănătate în muncă, precum și măsurile și activitățile de prevenire și protecție atât la nivelul întreprinderii și/sau unității, în general, cât și la nivelul fiecărui post de lucru și/sau fiecărei funcții; măsurile luate privind primul ajutor, stingerea incendiilor și evacuarea în caz de pericol. Angajatorul trebuie să ia măsuri corespunzătoare pentru ca lucrătorii desemnați sau reprezentanții lucrătorilor, cu răspunderi specifice în domeniul securității și sănătății lucrătorilor, în vederea îndeplinirii

atribuțiilor lor, trebuie să aibă acces la: evaluarea riscurilor și măsurile de protecție; evidențele și rapoartele din domeniu; informațiile privind măsurile din domeniul securității și sănătății în muncă, precum și la informații provenind de la instituțiile și autoritățile de control competente.

Nivelurile de pregătire în domeniul securității și sănătății în muncă, necesare pentru dobândirea capacităților și aptitudinilor corespunzătoare efectuării activităților de prevenire și protecție, sunt de nivel *mediu* și de nivel *superior*.

Cerințele minime de pregătire în domeniul securității și sănătății în muncă corespunzătoare nivelului mediu sunt: studii în învățământul liceal, filiera teoretică în profil real sau filiera tehnologică în profil tehnic; curs în domeniul securității și sănătății în muncă, cu o durată de cel puțin 80 de ore. Acest nivel de pregătire se atestă prin diploma de studii și certificatul de absolvire a cursului.

Cerințele minime de pregătire în domeniul securității și sănătății în muncă corespunzătoare nivelului superior, care trebuie îndeplinite în mod cumulativ, sunt următoarele: absolvirea, în domeniile fundamentale: științe inginerești, științe agricole și silvice, cu diplomă de licență sau echivalentă, a Ciclului I de studii universitare, studii universitare de licență, ori a studiilor universitare de lungă durată sau absolvirea cu diplomă de absolvire a studiilor universitare de scurtă durată; curs în domeniul securității și sănătății în muncă cu o durată de cel puțin 80 de ore; absolvirea cu diplomă sau certificat de absolvire, după caz, a unui program de învățământ postuniversitar în domeniul securității și sănătății în muncă, cu o durată de cel puțin 180 de ore. Acest nivel de pregătire se atestă prin diplomă de studii și certificate de absolvire a cursurilor menționate.

Reprezentanții salariaților, răspunșabili de domeniul securității și sănătății, și angajatorul, care și-a asumat atribuții în acest domeniu, trebuie să urmeze un program de pregătire în domeniul securității și sănătății în muncă, cu o durată de cel puțin 40 de ore.

Cursurile și programele de formare în domeniul securității și sănătății în muncă se efectuează de către furnizori de formare profesională autorizați, potrivit prevederilor Ordonanței Guvernului nr.129/2000 privind formarea profesională a adulților [4]. Pregătirea se mai poate realiza și în cadrul unor programe sau proiecte derulate de către Ministerul Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice prin structurile subordonate, alte instituții din domeniu sau de către întreprinderea unde lucrătorii își desfășoară activitatea.

Obiectivul formării este acela de a permite fiecărei categorii de personal să-și realizeze misiunea și obligațiile specifice în cadrul întreprinderii în condiții de siguranță. Fiecare categorie de personal din unitate trebuie să primească o formare inițială și o formare continuă.

Formarea inițială asigură pregătirea necesară pentru dobândirea competențelor minime necesare pentru desfășurarea lucrului fără producerea unor accidente la locul de muncă.

Formarea continuă este ulterioară formării inițiale și asigură fie dezvoltarea competențelor profesionale deja dobândite, fie dobândirea unor noi competențe, subordonate aceluiași obiectiv.

Formarea inițială se adresează mai ales tinerilor, noilor angajați, care învață o meserie și care trebuie să fie pregătiți să anticipeze, evalueze și controleze riscurile profesionale la care sunt expuși. Ei trebuie să fie pregătiți să participe la identificarea, evaluarea și controlul riscurilor.

Noii angajați trebuie să dobândească cunoștințe despre riscuri și prevenirea acestora. Educația și formarea de bază vor trebui completate și adaptate mediului profesional, specific locului de muncă. Aceștia trebuie să cunoască metodele de lucru, caracteristicile mașinilor cu care lucrează și riscurile determinate de acestea, specificațiile materialelor și substanțelor, precum și modurile de intervenție și evacuare în caz de pericol.

Tinerii care nu au împlinit vârsta de 18 ani și sunt angajați în muncă trebuie să conștientizeze faptul că organismul lor nu este complet dezvoltat, motiv pentru care sunt necesare precauții în desfășurarea proceselor de muncă.

Un alt aspect specific formării inițiale a tinerilor este că aceștia pot dobândi competențe profesionale și pe alte căi decât cele formale, adică prin practicarea unor activități specifice direct la locul de muncă, prin auto-instruire, contact nesistematic cu diferite surse ale câmpului socioeducațional, familie, societate sau mediu profesional.

Formarea continuă completează și actualizează cunoștințele dobândite în timpul formării inițiale, salariații trebuie să fie pregătiți să anticipeze, să evalueze și să stăpânească riscurile specifice cu care se confruntă la locul de muncă și în cadrul mai larg al întreprinderii care i-a angajat. Ei trebuie să fie capabili să intervină în caz de pericol iminent sau accident.

Anumite activități prezintă riscuri importante și necesită o formare specifică în domeniul prevenirii, cum ar fi: lucrul în spații închise, intervenții asupra unor instalații energetice complexe, lucrul în condiții de izolare,

mașini de ridicat și de manipulare a sarcinilor, munca deosebită cu expunere la zgomot, substanțe periculoase, manipulări de obiecte grele sau frecvente.

O categorie aparte a celor formați în domeniul securității și sănătății în muncă este cea a persoanelor de decizie în domeniul prevenirii. Conducătorii de întreprinderi și șefii locurilor de muncă iau decizii care țin de concepere și de organizare, care au consecințe asupra nivelului de securitate a condițiilor lor de lucru, dar mai ales ale celor subordonați; de aici și nivelul de responsabilitate.

În timpul formării lor inițiale acești viitori conducători trebuie să fie pregătiți să ia decizii care să integreze obiective de securitate și de sănătate în muncă. Ei trebuie deci să fie capabili să anticipeze riscurile pe care deciziile lor le pot crea, să definească și să pună în practică strategii și măsuri de prevenire pentru a elimina aceste riscuri, a le reduce și a le gestiona adecvat.

În toate cursurile de formare profesională, viitorii conducători trebuie să fie determinați să rezolve probleme legate de securitate și sănătate, de ergonomie, de igienă industrială, de condițiile de lucru, probleme cu care se vor confrunta prin prisma viitoarei lor profesii.

Viitorii conducători trebuie să fie pregătiți să lucreze cu specialiști în domeniul prevenirii și cu reprezentanți ai personalului, să trateze probleme din domeniul prevenirii în cadrul unei abordări globale și sistemice, sprijinindu-se pe cunoștințele și experiența lor în ceea ce privește munca în întreprindere și experiența dobândită în timpul stagiilor de pregătire. Aceștia trebuie să cunoască toate instituțiile care pot desfășura activități în interiorul întreprinderii, rolul și scopul acestora.

De-a lungul carierei profesionale ei urmeză formarea continuă pentru a ține cont de: evoluțiile tehnologiei și noile riscuri pe care aceasta le generează; progresele înregistrate în materie de prevenire; schimbările legislative; schimbările intervenite în responsabilitățile exercitate.

Specialiștii în prevenirea riscurilor profesionale sunt persoane care sprijină conducerea întreprinderii și șefii locurilor de muncă în implementarea programelor corespunzătoare de prevenire.

Atribuțiile specialiștilor în prevenire sunt stabilite de către conducerile întreprinderilor. Pentru a putea fi realizate în condiții optime, aceștia trebuie să primească o formare adaptată sarcinilor pe care le au efectiv de îndeplinit, în funcție de nivelul lor de responsabilitate, de mărimea întreprinderii, de natura și importanța riscurilor. Această formare este asigurată atât în cadrul formării inițiale, cât și în cadrul formării continue.

Specialiștii în prevenire trebuie să fie pregătiți să-și asume funcția de animare, inclusiv prin exemplul personal, de comunicare, de formare pe care o au față de ceilalți lucrători. Specialiștii trebuie ca, în decursul carierei lor profesionale, să urmeze o formare continuă pentru a ține cont de evoluțiile tehnologice, de reglementările legale și de progresele în materie de prevenire.

Altă categorie de personal care necesită formare în domeniu este cea a reprezentanților salariaților în prevenirea riscurilor profesionale. Și în cazul acestora formarea lor constituie un atu important al eficienței muncii lor, pentru capacitatea lor de a analiza riscurile prezente în situațiile de muncă, de a participa la stabilirea soluțiilor de prevenire, de a negocia cu angajatorul programe de prevenire și a ajuta la implementarea acestora în beneficiul tuturor lucrătorilor. Obiectivele, conținutul și durata formării acestora trebuie să garanteze o bună asimilare a rolului și a misiunilor lor.

Organizațiile sindicale care reprezintă salariații trebuie să fie implicate în definirea obiectivelor și a conținutului formării reprezentanților personalului, în alegerea organismelor de formare și a formatorilor care se ocupă de aceasta, în conceperea suporturilor de curs utilizate.

Pentru a avea succes în domeniul formării, este necesară implicarea cu responsabilitate a angajatorilor, angajaților, dar și a formatorilor (instituții autorizate și lectori).

Angajatorii trebuie să se asigure că: toți salariații au primit o formare adecvată în prevenire; toți cei ce dețin funcții de conducere, toți consilierii externi la care au apelat și ale căror decizii pot antrena riscuri pentru salariați sau parteneri au primit o formare adecvată în prevenire; toți specialiștii în prevenire, interni sau din afara firmei, au primit o formare adecvată în prevenire; toate persoanele din exterior care lucrează în cadrul firmei au primit o formare adecvată în prevenire; să elaboreze planuri de formare în prevenire pentru salariații din propria firmă cu avizul reprezentanților salariaților.

Lucrătorii trebuie să urmeze activ cursurile sau stagiile de formare în prevenire care le vor fi propuse în formarea inițială și în formarea continuă, să dea teste, lucrări, să obțină rezultate bune; să pună în aplicare cunoștințele și practicile însușite, în așa fel încât să contribuie la prevenirea riscurilor profesionale; să informeze asupra nevoilor de formare în prevenire, plecând de la problemele întâlnite în activitatea lor.

Instituțiile de formare profesională trebuie să garanteze că programele lor de formare și de formare includ obiectivele formării în prevenire și să colaboreze cu specialiștii în prevenire în construirea acestor programe;

să verifice dacă proiectarea, aplicarea și evaluarea acțiunilor lor de formare satisfac exigențele definite mai jos; să prevadă, la sfârșitul formării, o evaluare a cunoștințelor însușite în prevenire și să ia în considerare rezultatele acesteia pentru oferirea de diplome, certificate și atestate de formare; să facă în așa fel încât condițiile de securitate din atelierul școală, săli de lucru - practică ale centrelor de formare să fie similare celor din firme; să se asigure că dispune, în fiecare centru de învățământ, de colaborarea unei persoane competente, însărcinate cu prevenirea și să se asigure de participarea formatorilor și a persoanelor care sunt formate în cadrul acțiunilor de prevenire.

Instituțiile de formare și lectorii care desfășoară cursurile de formare trebuie să țină cont de: riscurile care pot să apară în activitatea celor formați; de nivelul de responsabilitate în structura unității; să stabilească obiectivele fiecărui stagi de formare în securitatea a muncii; să stabilească modul de evaluare a cunoștințelor și obiectivelor; regulile pedagogice și tehnicile de predare pentru formarea adulților; lectorii trebuie să cunoască foarte bine întreprinderile, locurile de muncă și activitățile în care vor lucra cei formați.

Instituțiile de formare vor avea în vedere că programele de pregătire în domeniul securității și sănătății în muncă cu durata de 80 de ore trebuie să cuprindă: cadrul legislativ general referitor la securitatea și sănătatea în muncă; criteriile generale pentru evaluarea riscurilor; organizarea activităților de prevenire și protecție; acțiuni în caz de urgență: planuri de urgență și de evacuare, prim ajutor; elaborarea documentațiilor necesare desfășurării activității de prevenire și protecție; evidențe și raportări în domeniul securității și sănătății în muncă.

Instituțiile de formare vor avea în vedere că programele de pregătire în domeniul securității și sănătății în muncă cu durata de 40 de ore trebuie să cuprindă: cadrul legislativ general referitor la securitatea și sănătatea în muncă; concepte de bază referitoare la securitatea și sănătatea în muncă; noțiuni despre riscuri generale și prevenirea lor; noțiuni despre riscuri specifice și prevenirea lor în sectorul corespunzător activității întreprinderii și/sau unității.

Instituțiile abilitate vor asigura sistemele de asigurare a calității de formare profesionale. Acestea trebuie să includă: obiective și standarde clare și măsurabile; orientări pentru punerea în aplicare, inclusiv privind implicarea părților interesate; resurse adecvate; metode coerente de evaluare, asociind autoevaluarea cu revizuirea externă; mecanisme de raportare și proceduri de îmbunătățire; rezultate ale evaluării accesibile pe scară largă.

Consecințele (urmările) accidentelor de muncă. Procesele de muncă presupun, pe lângă aspectele benefice, și existența anumitor componente nedorite, cum ar fi prezența riscurilor profesionale care, manifestându-se, produc consecințe.

Consecințele pot fi vătămări violente ale organismului lucrătorilor, afectări ale stării de sănătate, afectări ale mediului înconjurător, producerea unor pagube materiale, pierderi de imagine pentru firme etc.

Dacă ne referim doar la accidentele de muncă și la bolile profesionale, ele întrerup sau îngreunează desfășurarea procesului de muncă și afectează din punct de vedere psihologic, social și economic cel puțin una dintre componentele sistemului de muncă: executantul, sarcina de muncă, mijloacele de producție și mediul de muncă.

Din cele prezentate rezultă că pot exista mai multe criterii de clasificare a consecințelor producerii accidentelor de muncă și a bolilor profesionale.

Primul criteriu este cel al consecințelor asupra elementelor sistemului de muncă. Din acest punct de vedere distingem:

Consecințe asupra executantului. În contextul procesului de muncă, omul poate fi considerat în două ipostaze: de ființă umană și de executant al sarcinii de muncă. Fiecăreia îi sunt asociate o serie de valori și caracteristici specifice, cum ar fi: viața, sănătatea, integritatea anatomo-funcțională, capacitatea creativă și afectivă, respectiv capacitatea de muncă, aptitudinile și cunoștințele etc. [5].

Accidentele de muncă și bolile profesionale au repercusiuni asupra ambelor categorii de valori, consecințele manifestându-se în multiple planuri: psihofiziologic (durere, stres, incapacitate de muncă, invaliditate), economic (diminuarea productivității muncii individuale), financiar (diminuarea veniturilor, cheltuielile pentru asistența medicală) etc.

Consecințe asupra sarcinii de muncă. Consecința directă o constituie neîndeplinirea sarcinii de muncă, neîndeplinirea ei la timp sau îndeplinirea necorespunzătoare (la reluarea lucrului de către victima unui accident/boli sau înlocuirea ei cu o persoană cu experiență profesională mai redusă).

Consecințe asupra mijloacelor de muncă. În timpul accidentelor de muncă se pot produce deteriorări sau distrugerii ale clădirilor, ale echipamentelor de muncă (mașini, instalații, utilaje), precum și ale materiilor prime necesare îndeplinirii sarcinii de muncă. Distrugerea sau deteriorarea echipamentelor de muncă au un impact negativ asupra eficienței utilizării capitalului fix al întreprinderii și înzestrării tehnice a acesteia.

Consecințe asupra mediului de muncă. Accidentele de muncă și bolile profesionale au repercusiuni asupra ambelor componente ale mediului de muncă: fizic și social. Mediul de muncă fizic este afectat de producerea accidentelor sub forma deteriorării echipamentelor de muncă (recipienți, celule), a materialelor și materiilor prime, dacă prin aceasta se eliberează în atmosferă substanțe nocive sau periculoase sau dacă se pierde controlul asupra microclimatului (temperatura, viteza și umiditatea aerului) [6].

Consecințele asupra mediului social se concretizează mai ales sub forma stresului suportat de cei aflați la locul de muncă al victimei sau în locuri apropiate. Acesta se poate manifesta sub forma neîncrederii în politica de securitate a muncii la întreprindere, sub formă de teamă etc.

Al doilea criteriu este nivelul la care consecințele accidentelor de muncă și ale îmbolnăvirilor profesionale sunt evaluate. Din acest punct de vedere distingem consecințe asupra: individului, întreprinderii (microeconomic) și societății (macroeconomic).

Al treilea criteriu este după principalele planuri de manifestare a vieții umane, respectiv: fizic, psihic, spiritual, economic, financiar, demografic, politic.

Analizând după toate cele trei criterii, se obține o imagine de ansamblu a consecințelor posibile ale unui accident de muncă sau ale unei boli profesionale. O concluzie absolută a consecințelor este greu de formulat, deoarece în realitate fenomenele sunt complexe, cu conexiuni și efecte multiple.

Din această clasificare rezultă că accidentele de muncă și bolile profesionale produc și pierderi cuantificabile, de natură economică și financiară.

Efectele economice ale accidentelor și ale bolilor profesionale. În condițiile economiei moderne, caracterizate prin relații de piață și concurență, capacitatea de îmbunătățire a performanțelor economice ale unei firme este un element vital pentru dimensiunea profitului sau chiar existența acesteia. Dacă în ce privește componenta tehnică, eforturile de îmbunătățire sunt limitate de posibilitățile financiare ale unității, în domeniul organizării producției și al muncii se pot opera modificări cu eforturi mult mai reduse și efecte pozitive considerabile asupra eficienței activității. Printre aceste măsuri se înscriu și cele care vizează securitatea și sănătatea în muncă. Prin urmare, stabilirea mărimii și a sensului (pozitiv sau negativ) efectelor economice ale accidentului de muncă sau ale bolii profesionale oferă o soluție pentru identificarea unor noi resurse de mărire a performanței economice a întreprinderii.

Pentru a putea aborda problema eficienței economice a securității muncii este necesar să se stabilească un cost, care să fie comparat cu cheltuielile efectuate pentru prevenire.

Costul securității/nonsecurității reprezintă de fapt costul accidentelor și bolilor profesionale eliminate/produse, respectiv suma valorică a tuturor pierderilor generate de accident/boală. Practic, securitatea înseamnă absența acestor evenimente, iar beneficiul este echivalentul costurilor care ar fi fost generate de accidentele și îmbolnăvirile profesionale care au fost eliminate, diminuat cu costul măsurilor preventive.

Costul accidentelor și al bolilor profesionale poate fi utilizat și pentru alte aplicații, nu doar pentru eficientizarea activității de securitate și sănătate în muncă la nivel de întreprindere. Un exemplu în acest sens ar fi că pe baza lui se poate stabili o valoare mai corectă a primei de asigurare pentru riscul de accidentare și de îmbolnăvire profesională sau se pot fundamenta politicile de prevenire la nivel național.

Ca și **concluzie**, se poate afirma că identificarea consecințelor, cuantificarea lor, determinarea costului accidentelor și al bolilor profesionale și reducerea pierderilor poate constitui o modalitate de îmbunătățire a calității vieții întregii populații, deoarece banii astfel economisiți pot fi redistribuiți pentru acoperirea altor nevoi ale societății.

Referințe:

1. Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor referitoare la un cadru strategic al UE privind sănătatea și siguranța la locul de muncă (2014-2020), Comisia Europeană, Bruxelles, 6.6.2014 COM(2014) 332 final, p.5, http://www.inspectmun.ro/site/1_RO_ACT_part1_v2.pdf
2. Directiva 89/391/CEE. În: *Jurnalul Oficial al Comunităților Europene* (JOCE), 1989, nr.183.
3. Legea României nr.319/2006 privind securitatea și sănătatea în muncă. În: *Monitorul Oficial*, 2014, nr.110.
4. Hotărârea Guvernului României nr.1425/2006 cu modificările și completările ulterioare privind Normele metodologice de aplicare a Legii privind securitatea și sănătatea în muncă. În: *Monitorul Oficial*, 2014, nr.110.
5. Ordonanța Guvernului nr.129/2000 privind formarea profesională a adulților. În: *Monitorul Oficial*, 2014, nr.110.
6. Convenția O.I.M. nr.155 din 1981 privind securitatea și sănătatea lucrătorilor și mediul de muncă.

Prezentat la 08.09.2016

CZU: 343. 231(478:569.4)

**WHITE-COLLAR CRIME'S FORECASTING AND REDUCTION BY MEANS OF
PRE-EMPLOYMENT TESTING IN THE PENAL POLITICS OF THE STATE:
EMPIRICAL FINDINGS FOR MOLDOVA AND ISRAEL**

Jacob RUB

Lay Judge at Haifa Labour Court (Israel)

The purpose of the present article is to elaborate a valid method of forecasting of the potential offender during the hiring process by means of pre-employment tests as an integral part of the process of prevention and counteracting of the phenomenon of white-collar criminality in the realm of Penal Politics of the Republic of Moldova and the State of Israel. Namely, the „personality coefficient” of the potential offender, which, in the author’s opinion, will define better the likelihood of success in perpetrating a white-collar crime. As a result, a new methodology and tactics for the earlier reducing of white-collar criminality at workplace a new and original scale of pre-employment test valid for hiring process which will be justifiable not only from economical and sociological standpoint, but also from criminological point of view in the process of white-collar criminality reducing.

Keywords: *white-collar crime, white-collar offender, penal policy, prevention of workplace crime, pre-employment test, potential offender, personnel selection, low self-control.*

**PROGNOZAREA ȘI REDUCEREA CRIMINALITĂȚII GULERELOR ALBE PRIN METODA
TESTĂRIILOR PRE-ANGAJATOARE ÎN POLITICA PENALĂ A STATULUI:
REZULTATELE EMPIRICE PENTRU MOLDOVA ȘI ISRAEL**

Scopul propus în acest articol constă în elaborarea unei metode valide pentru identificarea criminalilor potențiali în procesul de angajare prin teste de pre-selecție privite ca parte integrantă a procesului de prevenire și combatere a fenomenului criminalității gulerelor albe în cadrul politicii penale a Republicii Moldova și a Statului Israel. În special, este propus spre utilizare „coeficientul personalității” potențialului infractor care, în opinia autorului, va defini mai precis probabilitatea săvârșirii crimei gulerelor albe. Prin urmare, este propusă și argumentată o nouă metodologie și tactică de reducere a criminalității gulerelor albe la locul de muncă, precum și un model original de testare pre-angajare oportun din perspectivă economică, sociologică și criminologică.

Cuvinte-cheie: *crima gulerelor albe, criminalul gulerelor albe, politică penală, prevenirea criminalității la locul de muncă, test de pre-angajare, selectarea personalului, autocontrol redus.*

Introduction

We have to remember, that *the primary function of any organization is goal attainment*. In a business organization one of the more important goals is *profitability*. Crimes committed against the company by its staff and employees negatively affect the attainment of this goal. In order to protect its interests, companies devote considerable resources to combat employee theft and other potential sources of financial loss [1]. Indeed, most corporations have loss prevention departments dedicated to focusing on crime prevention strategies.

Prevention of criminality constitutes an integral part of the *penal politics* of the state [2, p.264]. *Preventing workplace crime* requires a multistage prevention and detection strategy that includes keeping potential thieves out of the company, increasing awareness of crime-related problems, preventing and detecting the crime of both employees and customers, and finally handling offenders when apprehended. Preventing workplace crime is an integral part of mechanism of white-collar crimes prevention, especially of corruption, can be divided into two groups: mechanisms of corruption prevention in the public sector which are characteristic to all the institutions and state authorities, and mechanisms of corruption prevention applied by institutions and special authorities which are designed for prevention and struggle with corruption [3, p.3-4].

Any strategy of preventing and struggle with fraudulent activity inside the organizations must be based on the assumption that there exists a real probability for the future fraudulent activities and, as a result, series of anti-fraud measures must be applied.

The most efficient way of avoiding white-collar crimes in a company is to not have any white-collar offenders in the organization. In such a manner, criminology comes to help us in the sphere of reduction of

white-collar criminality. Advanced analytics proposed by criminology may help companies be more predictive in identifying trends and patterns indicative of white-collar crime risk that are not otherwise easily discernible. Especially, personality tests could flag certain characteristics and alert hiring personnel as to areas to monitor with increased supervision. The propensity to commit white-collar can be added to the testing criteria. As a result, *hiring the right people* becomes a key in a strong reduction of white-collar criminality.

Pre-employment tests are designed to pre-screen candidates for hire for things such as personality and deviant behavior. Being absolutely able to predict and to reduce white-collar perpetrating, they are used to limit risk of potential fraudulent behavior of the future employees. One of the basic purposes of such test consists in detection of the potential dangerous personality of the potential employee, who, at first sight, can be comprehended as a successful future leader.

A great attention must be paid to *the pre-employment process for hiring public officers on positions of trust in the realm of state authorities (institutions and organizations) and state corporations*. Indeed, such persons must be characterized by a high level of social morality and high score of trusty behavior. The hiring process must be performed in function of professional merits and moral integrity of the candidate [4, p.172]. Finally, as the result of a competition, a person who possesses the highest level of professional skills and moral integrity will be recognized able for the public service.

Discussion and obtained results

Taking into consideration the difficulties to demonstrate the fraudulent behavior and to repair the harm inflicted to the person's reputation, there will be much better to elaborate some instruments to prevent such criminal misbehavior than to struggle with its outcome after the fraud has been committed. Often, preventive techniques which are intended to reduce the opportunity to commit a fraud, including a white-collar crime, cover a solid system of an internal control, combined with a proactive evaluation, and directed again the risk of fraud, as well as introducing of the ethic culture in order to combat any potential rationalization of the fraudulent behavior [5].

White-collar crimes are complicated events requiring not only detailed knowledge but also calculated risk taking on the part of offenders. White-collar offenders are considered to be more *hedonistic*, to have a greater narcissistic tendency, to have less self-control, and higher levels of Conscientiousness. Unfortunately, but *it is easy to mistake psychopathic traits for specific leadership traits*.

In the realm of this context J.Braithwaite has written: "*White-collar crime is more under-deterred than other forms of crime, and reasons persist for thinking deterrence can be more effective with it. Equally, white-collar crime suffers more under-investment in prevention and preventive policing than other forms of crime, and reasons also persist for believing that this policy can be more effective than with common crime*" [6, p.621-622].

Results of control performed in the Republic of Moldova during the years 2000-2008 concerning the using of public financial resources confirm that central and local public authorities, as well as budget institutions neglect the mode of utilizing of public finances, do not respect limits of expenses designed for maintenance and financing of state programs, there are admitted cases when the public finances are used inefficiently and against their destination or there are committee other actions which violate the legislation in force. It becomes clear that the majority of violations are base on the actions of corruptions in the realm of public acquisitions which primary scope is to obtain public money [7, p.23-27].

Nowadays, most companies use a combination of four general prevention methods in order to limit sources of financial loss including: pre-employment screening measures; employee awareness programs; employee or asset control policies; and loss prevention and asset protection systems. In essence, such programs are based on deterrence principles which assert criminal behavior is the result of *Rational decision-making* and *Opportunity*. By limiting the opportunity to commit crime and/or increasing the certainty of apprehension, offenders will be less likely to commit a crime [8, p.220].

As a result, *the situational crime prevention measures* can make a company less vulnerable to victimization since these countermeasures can: 1) increase the perceived effort of criminal behavior; 2) increase the perceived risks associated with crime; 3) reduce the anticipated rewards of crime, and 4) increase the shame or stigma related to criminal behavior. Consequently, these situational measures create physical and/or psychological deterrence barriers that make offending more difficult.

In the realm of our research it is necessary to point out that one of the basic principles of personnel administration is considered to be *the well-organized politics of hiring process*. Namely, the hiring process

is the basis of a successful future of a corporation or a state authority (institution or organization). In order to succeed in hiring process, organizations ought to have, first of all, a great number of candidates who intend to be employed, and to select really competent persons [9, p.78].

For this purpose, first of all, organizations must apply different methods of recruitment for a necessary number of candidates, and, secondly, the employer must elaborate special methods of detecting competent persons and criteria of their pre-employment testing. Such pre-employment testing includes two parts:

(1) verifying *professional competences* for which the person is employed with the exposing of comprehensible criteria and certainly determined requirements for successful employment;

(2) verifying *the score moral integrity* (when the selected job demands a certain level of trust, honesty and mental sanity).

Professional skills (competences) include the high level of intellectual capacity to work, a large vision and profound knowledge in the certain professional sphere, spirit of success, rationality, self-ordering, energy, physical endurance, leadership, communication skills, ability to make an impression upon others and other individual skills of the person which have a great influence upon the professional activity and success of its fulfillment. The basic component of any professional skill is considered to be individual personality traits of the person and his/her relationships with others [10, p.48].

Therefore, the professional qualities of any employee include individual and personality traits of the person which are necessary and sufficient for the fulfillment of a definite job activity [10, p.49].

As correctly has been mentioned in the Research prepared by the National Anticorruption Center in 2016, especially for the Republic of Moldova there is detected a very dangerous phenomenon *when a candidate is employed for the public service*. Particularly, a major risk of perpetration of a white-collar crime perpetrating exists when the decision for hiring is based exclusively on the professional experience of a potential candidate. Thus, this person can be already prepared for criminal misbehavior having his own methods of corruption or abuse of power and having his own corruption experience [3].

Likelihood of fraud perpetrating cannot be ignored or submitted. As a consequence, such likelihood must be recognized as a set of risks which must be managed in a special way simultaneously with other commercial risks and potentially negative events [5, p.6]. Thus, evaluation of risks can be realized by applying instruments and principles of management of already existed risks. Rigorous systems of control which are put for implementing are capable to reduce not only the risk of white-collar crime perpetrating but also the risk of its non-detecting, at the same time such systems of control cannot eliminate likelihood of fraud appearance.

The most important condition for discouraging the fraudulent activity is the regular and systemic analysis of the fraud risks. This analysis includes three necessary key-pillows: *internal controls; sanctions transparency; personnel selection*.

Undeniably, the most significant deterrent measure in fraud prevention is imposed to be an appropriate internal control which must be projected and exploited as a proportional reaction to the detected risks during the process of risk evaluation. At the same time, an organization would react in a prompt manner by means of creation of a new structure and as a result a new culture in order to discourage a potential fraudulent behavior [5, p.12]. We believe, that an appropriate internal control is the best and the relevant way of protection against potential fraudulent behavior. Especially, we consider that namely the regular controlling activity will induce to the effective attenuation of the identified risks. Likelihood of successful fraud preventing will have place when the internal control will be a detailed one and very meticulous [5, 16].

According to the Association of Certified Fraud Examiners (ACFE) [11], companies who have fraud-educated employees lose less than companies who rely solely on accountants and auditors to detect fraud. External audits only account for 3,3% of fraud detections, anonymous tips account for 43,3%, and reviews of management 14,6%. Therefore, all internal employees should be trained in fraud detection.

In accordance with paragraph (h) article 72 (General principles of management and control systems) of Regulation (EU) of the European Parliament and of the Council, No 1303/2013 [12], management and control systems shall, in accordance with Article 4(8), provide for: *the prevention, detection and correction of irregularities, including fraud, and the recovery of amounts unduly paid, together with any interest on late payments*. At the same time, according to paragraph 4(c) article 125 as regards the management of the operational programme, ***the managing authority shall: put in place effective and proportionate anti-fraud measures taking into account the risks identified.***

There are established three selected key-processes which are considered to be the most expose to the risks of fraud (white-collar crime) perpetrating:

- Pre-selection of candidates for positions of trust in the realm of pre-employment tests;
- Implementing, executing and supervision of the financial operations;
- Certificates and payment bills.

The final result of risk evaluation concerning the fraud is imposed to be the identification of specific risks, which are described inside the report of the internal evaluation where a conclusion is formulated in accordance to which the sufficient measures for reduction (decreasing) of potential white-collar crimes are not taken or the likelihood of fraudulent activity is under the accepted level.

One of the most effective forms of internal control of potential fraud is considered to be the pre-employment testing during the hiring process.

Pre-employment tests are designed to pre-screen candidates for hire for things such as personality and deviant behavior. Pre-employment tests are used to limit risk of potential fraudulent behavior of the future employees. The hiring process should look at how people react when exposed to change and instability, in addition to considering background and technical skills. According to our point of view, organizations must put the accent on the basic personal characteristics of the candidate and his level of social adaptation which ought to be the principal criteria instead of verification of elementary technical skills which can be studied effortlessly.

Indeed, as it is mentioned in special economic literature, we must look for a person with a suitable character and who can be easily instructed and trained, who is open for new experience [9, p.78]. Therefore, the employer must verify social surroundings, temper and character, rather than quality of his professional abilities [13, p.102]. At least, such attentive attitude towards the candidate including multi-level interviews and elongated control will contribute for development of the sense of loyalty of the potential employee towards the organization when he or she will realize that he or she became selected (elite) persons to who the organization can trust. Finally, it will induce to a high level of motivation to work in new conditions [9, p.79].

Honesty and personal integrity of the staff constitute the most important factor for reduction of risks of fraud. The processes of recruitment and pre-employment testing are deemed to facilitate a consequent evaluation of the candidate's integrity, besides their necessary and appropriate technical abilities and personal traits. As we have found, establishment of **a high score of the candidate's moral integrity** constitutes the basic principle which is applied during the hiring process in the countries with the lowest level of corruption. At the same time, there are widely applied supplementary verifications on the polygraph (lie detector), way of life analyzing, verification on the candidate's estate and profits.

This public instrument of crime prevention which is promoted by the international bodies is the recompensing and penalization which basic purpose is motivating and empowering of personal integrity of the public officer. This instrument is based on the assumption that the public officer has an appropriate salary which is able to cover at least the family expenses, when this person is not imposed to look for new (alternative) sources of profit which are often arisen from the acts of corruption or another illegal activity linked to his workplace and occupational role. As a consequence, there is a stringent purpose of the state to ensure a minimum level of salary. More than it, salaries must evaluation proportionally to the professional results of the public servant [3, p.4-6].

Staff of the organization must respect the principles as integrity, transparency, responsibility and honesty. Risk of fraud and corruption must be managed in an appropriate manner. Marks of fraud are considered to be special **"red flags"** which demonstrate the presence of fraudulent activity, and as a result, symbolize that an immediate reaction must have place. Management authorities possess the responsibility to demonstrate that attempts of fraud (including white-collar crimes) perpetrating are considered to be inadmissible and cannot be tolerated [14, p.70-72]. Therefore, scientific and empirical treatment of fraud offences, as well as its causes and consequences, constitute a significant provocation for whichever type of management because any fraud in itself is conceived for avoiding any form of detection [5, p.12].

Professional psychological selection constitutes a totality of measures directed towards selection of the persons who possess a definite level of necessary professional skills and psychological traits [15, p.69; 16, p.38-40]. Therefore, *the pre-employment test* is absolutely able to predict and to reduce white-collar perpetrating, and therefore, must play a crucial role in the process of hiring of potential employees for positions of trust inside organizations of public and private sector.

One of the basic purposes of pre-employment test consists in detection of the potential dangerous personality of the potential employee, who, at first sight, can be comprehended as a successful future leader. Regrettably, but *it is easy to mistake psychopathic traits for specific leadership traits*. Once decision-makers believe that an individual has "*future leader*" potential, even bad performance reviews or evaluations from subordinates and examines do not seem to be able to shake their belief. For example, charm and grandiosity can be mistaken for self-confidence or a charismatic leadership style; likewise, good presentation, communications, and impression management skills reinforce the same picture.

The psychopath's ability to manipulate can look like good influence and persuasion skills, the mark of an effective leader [17, p.478-479]. Lack of realistic life goals, while a clearly negative trait which often leads the psychopath toward a downward spiraling personal life, when couched in the appropriate business language, can be misinterpreted as strategic thinking or "visioning", a rare and highly valued executive talent. Even those traits that reflect a severe lack of human feelings or emotional poverty (lack of remorse, guilt, empathy) can be put into service by corporate psychopaths, where being "*tough*" or "*strong*" (making hard, unpopular decisions) or "*cool under fire*" (not displaying emotions in the face of unpleasant circumstances) can work in their favor [18, p.29-30]. In sum, the very skills that make the psychopath so unpleasant (and sometimes abusive) in society can facilitate a career in business even in the face of negative performance ratings.

But we have to remember, that not all deviant behaviors can be predicted utilizing pre-employment tests. Perhaps the single most important factor influencing employees' decisions to steal involves *whether they believe that they will get caught or not*. This is known in criminology as the question of *deterrence*. Assuming that an employee wants to steal and has the prerequisite opportunity, he or she will be affected by the two primary dimensions of deterrence:

- *the first* dimension of deterrence is the offender's perceived certainty of detection;
- *the second* dimension of deterrence is known as the perceived severity of punishment.

Moreover, even if detected, many employees correctly assume that they will not be punished very severely. In fact, the more times that they successfully steal without detection increases their assessment that they are invincible to the efforts of loss prevention. This is especially true for young males. In fact, many long-time thieves actually believe that they will never get caught and are quite surprised when they eventually do [8, p.219].

Given the virtually impossible task of detecting employee theft, the unspoken truth remains – *most dishonest workers will never be caught*. And, even if they are detected, they know that realistically the worst consequence which can happen to them is that they will be fired. Most employees who are actively engaged in theft believe that they will not be criminally prosecuted. Unless the offense is particularly costly or notable, these offenders are, more often than not, correct.

Failure to prevent or detect issues is often not because the programs or controls themselves are lacking. More often, it's a failure of culture and a lack of effective and unacceptable behaviors or failing to apply consistent sanctions to indiscretions by employees. Or staff training and awareness efforts may be lacking.

The infrastructure to prevent white-collar crime may be sound, but its effectiveness still depends on execution, on individuals doing the right thing at the right time – culture is what enables and drives those appropriate behaviors change management.

It is very difficult to determine which employees will commit white-collar crimes. However, personality tests could flag certain characteristics and alert hiring personnel as to areas to monitor with increased supervision. As the hiring process gets more automated and employers begin incorporating more data into hiring, the tests are used more often and earlier in the process to winnow applicants for specific jobs.

With more research, ***the propensity to commit white-collar crime can be added to the testing criteria.*** This will be a very difficult task because, as previously mentioned in this paper, many of the characteristics respective of a successful corporate leader are similar to those of a white-collar criminal.

Once an employee is hired and part of the organization, it is important to limit the opportunities to commit white-collar crime. After all, intermittent white-collar offenders are biding their time, waiting for the correct moment. Organizations would be better served preventing white-collar crimes rather than reacting to it. There are certain parts of a business that an organization can control that will limit the opportunity or motive to commit white-collar crime. In most cases, an employee will have a supervisor that he/she must report to.

We also believe that there is a causal relationship between the self-control, level of anger and negative reciprocity of the employee, on one hand, and his level of potential workplace deviance, on another hand.

For this purpose we decided to accept and to apply the complex evaluation of personality during the hiring process. All the arguments which plead for utility of such tests have been exposed already above.

Evaluation of personality is complex, and a precise assessment is required because of its multifaceted and multidimensional nature. Now we will do our best to clarify the nature of Personality Evaluation as the basic instrument in White-collar crime's prediction, and therefore, reduction. More than it, we will prove our postulations by means of our original empirical survey which is deemed to confirm our suppositions.

Psychological factors may be precipitants to behavior rather than factors that lead to a specific diagnosis of mental defect or disorder: *The Big Five Inventory (BFI)* measured extraversion, agreeableness, conscientiousness, neuroticism, and openness; *The Short Dark Triad (SD3)* measured psychopathy, narcissism, and Machiavellianism; *The Marlow-Crowne Social Desirability Scale (MC-SDS)* measured social desirability; *The Multidimensional Type A Behaviour Scale (MTABS)* measured Type A personality (personality trait characterized by a pattern of behavior associated with a tendency to maximize achievement in pursuit of intellectual and physical gain, with a willingness to take personal risks to achieve personal gain), hostility, impatience-irritability, achievement striving, anger, and competitiveness.

The *Big Five Model* of personality, or, in other words Five Factor Model (FFM), represents a tool to assess personality, has gained popularity in the past half century. Nowadays, it is the most established, recognized all over the world and well-validated model of personality and it corresponds with the various conceptualizations of personality. The five factors are generally found across cultures, have been shown to have strong predictive validity, agreement, and heritability, and children as early as in middle childhood can be characterized by them [19, p.152]. The probability to improper behaviors which are related to the Big Five personality traits, mainly towards an organization or towards other members in an organization, should be examined individually regarding each candidate to a position of trust in an organization. For this purpose, our empirical survey has been performed.

This model demonstrates the variance in personality dimensions which, when evaluated, provides a valid predictor of counterproductive behavior. It encompasses five major dimensions of personality like: *Neuroticism*, a measure of (low) emotional stability, stress and nervousness. A person who is calm, secure, and not nervous; *Conscientiousness*, a measure of hard-working, dedication and being orderly. A person who is responsible, dependable, able to plan, organized, persistent, and achievement oriented; *Agreeableness*, a measure of kindness and considerate. A person who is good-natured, cooperative, and trusting; *Openness to experience*, measure of intellect/imagination, and creativity. A person who is imaginative, artistically sensitive, and intellectual; *Extraversion*, a measure of enthusiasm, energy and sociability. A person is sociable, talkative, assertive, ambitious, and active [20, p.381].

These five personality dimensions consistently provide a meaningful taxonomy for studying individual differences in personality.

So, the psychological trait of **Extraversion** deals with the positive emotions and how *positive emotionality is likely generalized*. Individuals who achieve low levels in Extraversion can be described as quiet, reserved, shy, silent, and withdrawn. Extroverts tend to be more active, more impulsive, less introspective, more self-preoccupied, and more likely to take on leadership roles than introverts. Evidence also indicates that individuals who achieve high levels in extraversion have more friends and spend more time in social situations than do introverts.

According to our original findings of scores of personality traits that has been used, a score of 48% for example means "*neither extroverted nor introverted*" and consequently it cannot be used as a proper sample for our examination, thus it has been determined that a score above 55% is considered as a beginning of high *Extroversion* and below that it is a low *Extroversion*, which means the trait of *Introversion*. In our survey the candidate would be disqualified only if another personality trait is on a level of failure, but this trait will be used like a variable which depends on combinations of other four traits. Individuals who gain *great levels than 30 in Extraversion* are considered outgoing and active. Consequently, lower scorers, measured at less than 24, are considered introverted and reserved.

Neuroticism is referred to the trait of *Emotional Stability*. **Emotional stability** represents *differences in an individual's experience with distress and the cognitive and behavioral styles that follow from the distress* [21, p.14].

A high score in Emotional Stability indicates individuals who may experience chronic negative effects and development of a variety of psychiatric disorders such as recurrent nervous tension, depression, frustration, guilt, self-consciousness, irrational thinking, low self-esteem, or poor control of impulses as a result of distress. Because of their essentially negative nature, high scoring Emotional Stability individuals tend to experience more negative life events than other individuals, in part because they select themselves into situations that foster negative affect.

Neuroticism is the facet of *Impulsiveness* [22, p.60]. The Barratt Impulsiveness Scale (BIS-11) is a valid and reliable instrument, and one of the most often used tools to assess *Impulsivity*. *Impulsivity* is a comprehensive and complex phenotype that encompasses several types of cognitive and behavioral expressions. A broad definition of impulsive behavior includes swift action without planning, acts without previous judgment and forethought, and risk-taking. Of note, impulsivity is not necessarily pathological and may have an adaptive role in several conditions [23, p.83]. There is also *functional impulsivity*, which refers to the tendency to act with relatively little forethought when the subject needs to make fast decisions [24, p.245].

Impulsivity is considered part of *Neuroticism*, an interpretation that is not shared by other conceptions of *Neuroticism*, whereas sensation seeking is assigned to *Extraversion* [21, p.14]. This leads to similar problems with *Extraversion* [22, p.60].

Individuals who score low in Emotional Stability are not necessarily in a state of positive mental health; however, they may be defined as calm, relaxed, and even tempered. Individuals who score greater than 23 in Emotional Stability are considered sensitive and irrational. High scorers have been found to be less able to control impulses and cope with stress. Lower scorers, with indicators totaling less than 16, are secure and emotionally more stable, and are able to face stressful situations.

Agreeableness estimates the individual character dimensions. Some have argued that Agreeableness should be referred to as *likability* or *friendliness*, whereas others have suggested *happiness*. Agreeableness can be measured as a reflection of an individual's willingness to fight for her own interests and eagerness to help others. By the contrast, *disagreeableness* is characterized by uncooperative and unlikeable behavior. The disagreeable business person is said to lack social competency, be suspicious, envious, bitter, hold contempt toward others that may turn aggressive or quarrelsome, be stubborn, inflexible, cunning, and act with deliberation, deceit, and dishonesty when the opportunity presents itself. The disagreeable business professional, was identifying as having a greater tendency to be a white-collar offender than the agreeable business professional. The premise proposed that the agreeable business professional is more law-abiding than the disagreeable professional.

Those individuals who score greater than 33 in Agreeableness are found to be more flexible, trusting, good-natured, cooperative, forgiving, and tolerant and are described as compassionate and sympathetic. Lower scorers, with results totaling less than 27, are considered antagonistic, competitive, and proud. Low Agreeableness has been associated with narcissism, antisocial and paranoid personality disorders.

Conscientiousness is often referred to as "good" versus "evil", "strong-willed" versus "weak-willed", even "non-conformity" versus "dependability". It captures an individuals' desire or will. High scores in Conscientiousness reflect an individuals' dependability. *Conscientiousness* refers to the tendency to be dutiful, persistent, responsible, careful, prepared, organized, and detail-oriented. It also reflects an individual's tendency to be hard working, achievement-oriented and persevering. Individuals need conscientiousness to hold impulsive behavior in check. In addition, they need the will to achieve in order to direct and organize behavior. Conscientiousness and the development of it create the ability to resist temptations, manage desires, control impulses, and organize and carry out tasks. This has been considered a sign of high Emotional Stability.

There have been found that "*social conscientiousness*" proved to be the significant distinguishing quality that differentiated convicted white-collar crime offenders from corporate officials. "*Social conscientiousness*" included personal values, sense of duty and responsibility, behavioral control, and risk-taking behavior. Low scores on social conscientious are indicative of risk-taking, lack of conscientiousness, disregard of rules, and undependability.

Individuals who score high in Conscientiousness, greater than 35, are considered reliable and well-organized. Lower scorers, less than 29, are considered disorganized and easy-going. Low levels of Conscientiousness have also been linked to low levels of integrity and unethical behavior. Studies have shown the most significant personality trait in predicting work performance to be Conscientiousness. An employee ranked low on the factor of Conscientiousness, would more exhibit an improper behavior in his workplace, which would be leveled mainly at the organization itself.

Openness to Experience – items such as intelligence, imagination, and perception often define this dimension. Openness to Experience is often related to scientific and artistic creativity, divergent thinking, political liberalism and cultured behavior. Also, it includes openness to emotions and sensitivity of feelings or empathy. Individuals who scored high in openness were considered cultured, broad-minded, imaginative, intelligent, and curious. Individuals who scored low in openness were described by these behaviors: "*judges*

in conventional terms", "favors conservative values" and "represses anxiety". Individuals who score greater than 30 in Openness to Experience are considered unconventional. Those with score less than 24 are down-to-earth and traditional. People with high moral development would be less willing to behave in immoral ways and participate in unethical behaviors. Therefore, an employee ranked low on the scale of Openness, would exhibit more improper organizational behavior, both towards an organization and his work colleagues.

A rather general observation is that white-collar criminals tend to have lower levels of *Conscientiousness*, *Agreeableness*, and self-restraint compared to white-collar professionals in general. White-collar inmates were often negatively associated with the dimensions of *Socialization* and *Responsibility*. This is characterized by the tendency to be undependable, self-centered, manipulative, opportunistic, and risk takers; seeking higher amounts of pleasure, exhibiting lower degrees of self-control, and having greater difficulty in resisting temptation. These same traits have been associated with the high *Emotional Stability* and low *Agreeableness*.

A *typology of personalities* has been applied to white-collar offenders when assessing how they act in the corporate setting. The criminological science has discussed the competitive personality of white-collar offenders, and these offenders can have three different personality typologies, which include: *the positive extrovert*; *the disagreeable businessman*; *neurotic corporate officials*. When concerning lower levels of self-control, the positive extroverts are both highly extroverted and have low levels of self-control prompting aggressive behavior that makes them more likely to commit white-collar acts than those extroverts with self-control. Those with positive extrovert personalities and neurotic tendencies are more susceptible to engaging in white-collar offending.

Psychologists seek to describe human behaviour with stable underlying dispositions. For example, when people are caught lying or cheating they are considered dishonest; when they perform poorly they are said to lack ability or motivation; and when they help a person in need they are called altruistic or compassionate. Such personality factors are generally believed to exert influences on behaviour that are relatively consistent over time [25, p.11]. As compared to other white-collar individuals, we have to conclude that there are two main characteristics of white-collar criminals are *irresponsibility* and *antisocial behavior*. White-collar offenders are considered to be more *hedonistic*, to have a greater narcissistic tendency, to have less self-control, and higher levels of *Conscientiousness*.

There is suggested a positive link between white-collar offending and Extroversion, identifying those specifically classified as positive extroverts, a subset of extroverts, to be more likely to engage in white-collar offending but not all extroverts. Individuals with a *neurotic personality* had a higher tendency to reoffend than other groups, which may be attributed to the tendency of individuals with a neurotic personality to set high, even unattainable goals for themselves. People who tend to get irritated easily and respond emotionally (neurotics), tend more towards aggression and violence at work in comparison to others [26, p.1066]. Neurotics tend to have difficulty controlling their emotions, so when they fail to meet their goals they turn to other behavior such as making excuses, abusing drugs or alcohol, or turning to alternative, even criminal activity to help them obtain their goals. A positive correlation should be expected between Neuroticism and improper behavior towards the organization.

Individual differences in personality traits can be used to help limit at risk hires during the pre-employment phase, thereby reducing the risk of deviant behaviors. Therefore, the following behavioral relationships are proposed: 1) convicted white-collar criminals demonstrate high levels of Emotional Stability/Neuroticism; 2) convicted white-collar criminals demonstrate low levels of Agreeableness; 3) convicted white-collar criminals demonstrate low levels of Conscientiousness; 4) convicted white-collar criminals demonstrate low levels of Integrity; 5) overt-integrity tests present a stronger indication for the propensity of deviant behaviors than personality-based tests; 6) convicted white-collar criminals will demonstrate higher levels of Narcissism.

We decided to take some real steps for reduction of white-collar crimes by means of their prognosis. We decided that our goal can be obtained only by elaboration of a new form of a pre-employment test.

At this stage of statistical analysis, we have elaborated a *Scale of Personality Traits of the person who applies for positions of trust*. The purpose has been to implement the application of the model that would allow performing of a psychological examination prior to the hiring of senior position in organization for positions of trust, so called pre-employment testing. In our opinion, the pre-employment is the best method to reduce the phenomenon of white-collar crime. In such a manner, the best way to prevent white-collar crime inside the workplace is to prevent infiltrating of the potential white-collar criminals inside the organization.

A design-scale has been performed in accordance with the statistical data obtained from the questionnaires prepared by us. For the purpose to clarify our empirical research we decided to explain some theoretical aspects of this test and its algorithm. Our research is based on Cronbach's Reliability Coefficient (Alpha) of

the populations and Questionnaire of Big-Five Personality traits. Original findings from Moldova and Israel based on reliability test originated from Big-Five Test in a cross section of two categories of population based on characteristic of gender and previous conviction. Before using it we will explain its origin in order to insure the best understanding of it in statistics. In such a manner, *validity* and *reliability* are two fundamental elements in the evaluation of *a measurement instrument*. Instruments can be conventional knowledge, skill or attitude tests, clinical simulations or survey questionnaires. Instruments can measure concepts, psychomotor skills or affective values. Validity is concerned with the extent to which an instrument measures what it is intended to measure. Reliability is concerned with the ability of an instrument to measure consistently [27, p.69-72].

It should be noted that *the reliability of an instrument* is closely associated with its *validity*. An instrument cannot be valid unless it is reliable. However, the reliability of an instrument does not depend on its validity. It is possible to objectively measure the reliability of an instrument. Cronbach's alpha is considered to be the most widely used objective measure of reliability [28, p.53].

Calculating alpha has become common practice in education research when multiple-item measures of a concept or construct are employed. *Alpha* was developed by Lee Cronbach to provide a measure of the internal consistency of a test or scale; it is expressed as a number between 0 and 1. *Internal consistency* describes the extent to which all the items in a test measure the same concept or construct and therefore it is connected to the inter-relatedness of the items within the test. If the items in a test are correlated to each other, the value of alpha is increased. Improper use of alpha can lead to situations in which either a test or scale is wrongly discarded or the test is criticized for not generating trustworthy results. To avoid this situation an understanding of the associated concepts of internal consistency, homogeneity or unidimensionality can help to improve the use of alpha [29, p.3]. Alpha is an important concept in the evaluation of assessments and questionnaires. It is mandatory that assessors and researchers should estimate this quantity to add validity and accuracy to the interpretation of their data.

Reliability is the proportion of observed-score variance due to variance among persons' true scores and is defined as *the square of the correlation, in the population, between observed and true scores* [29, p.3]. In the current study are applied the minimum values of 0.35 Alpha Test of Reliability for each of variables.

The offender employee is in doubt between 2 options: there is a 10% chance that the perpetration of an offence at the workplace would be successful and I shall earn 500,000\$; I shall have a cost of 50,000\$ as a result of exposure of the crime by the organization.

As a result, we have demonstrated that *a white-collar offender preferred the lottery effect than expectancy of the value of exposure of the offence he has perpetrated*.

Participants subsequently received a questionnaire, completed the questionnaire, and returned it. There was no direct contact with the participants or supervision provided by the researcher. For this purpose, separately a pilot has been performed in 10 companies from Israel and with the received research questionnaires with success of 90%. In the study below we will present the matrix of our Scale which is suitable for the further using during the hiring process of the potential employees. The basic purpose of this matrix is to predict the possible workplace deviant behavior where is detected a great likelihood of white-collar crime perpetrating.

Concerning the trait of *Neuroticism* we have found that 24% of the women (non-offenders) have passed the test, and after them the offenders (20%) and men (non-offenders) – 15%. In general, only 18% of those two sectorized populations (offenders and non-offenders) have passed the test while their score was less than 40%. Their level of *Neuroticism* is relatively low. The level of *Extroversion* is about 75% have met the minimal score of 60. The trait of *Openness* in all sectors is about 67%, the majority have passed the test with a minimal score of 70. Only 54% of women have passed the test in comparison with the score of 70% in men and offenders. The trait of *Conscientiousness*: in all the sectors 100% respondents have passed the test with a minimal score of 60 points. Concerning the trait of *Agreeableness* about 87% of the populations have passed the test with a minimal score of 60 points.

To such an extent, we have concluded that in the process of model-designing there shall be given a great significance to the traits of *Conscientiousness* and *Neuroticism*. Subsequent to a detailed analysis performed in the field of the selected populations in function of gender characteristics and previous convictions, it has been demonstrated the following standpoints:

In addition to his age and gender, an employee who applies for a position of trust will accomplish the "Big Five" questionnaire, based on the famous psychological test of Big-Five recognized and successfully applied all over the world. The test scores will be established according to the sample basis proposed earlier "Means and Standard Deviations for Big Five Inventory by Age".

This theory is viable and can be implemented only in the case if the following formula is respected:

$$P(t) = 0.25Co + 0.20Ex + 0.25Ne + 0.20Ag + 0.10Op.$$

This formula must be interpreted taking into account the following standpoints: 1) P(t) is the probability to commit a white-collar offence corroborated to the values detected in the personality traits evaluated by the Big-Five Personality Traits Test; 2) Big-Five elements are the following: a) Co – Conscientiousness; b) Ex – Extraversion; c) Ne – Neuroticism; d) Ag – Agreeableness; e) Op – Openness; 3) A relative weight of each personality trait (a conditional value in author's concept), will include: for Conscientiousness – 25%; for Extroversion – 20%; for Neuroticism – 25%; for Agreeableness – 20% and for Openness – 10%.

It has been decided that in designing the model a superior significance shall be given to the traits of *Conscientiousness* and *Neuroticism* which are considered to be the most important traits according studies in the area and the opinion of the author. Below we will present the relative weight of each personality trait upon the final result of the formula:

Table 1

	Personality trait	Conditional symbol	Weight
1.	Conscientiousness	0.25 Co	25%
2.	Extroversion	0.20 Ex	20%
3.	Neuroticism	0.25 Ne	25%
4.	Agreeableness	0.20 Ag	20%
5.	Openness	0.10 Op	10%
	Total score	1	100%

This evaluation is performed by adjusting calculation of the scores. According to the questionnaire, each score of the personality trait in certainty is multiplied by the relative weight it has received. This action would be performed on all 5 traits. For example: in the personality trait of *Conscientiousness* the actual score (66%) would be multiplied by the weight of the trait of the total of evaluation (25%) and the result of 16.5 point/percent shall be received and so forth regarding each personality trait and finally a total summation shall be performed.

As a result, there will be used a matrix in order to elaborate the Scale proposed by the author. In such a manner, concerning the psychological trait of Extraversion we can emphasize the first step in our study. As a consequence, we have formulated two basic findings:

– A score pointed from 60% and upper (higher) means the failure to pass the examination. It means that personality traits of the candidate will be classified as *risk-averting*. Thus, there have been demonstrated that 4 answers from 6 placed in the questionnaire will be concerned to risk-aversion property of the personality;

– A score pointed 40% and lesser (lower) means also the failure to pass the examination. It means that there is a great likelihood that the person would display improper deviant behavior and, as a result, it will be classified conditionally as a *risk-averting* personality (in case of equity of answers or the proportion of 4 instead of 6, which point out the state of risk-averting).

Going ahead in our explanations we will evaluate the personality traits of risk-taking and risk-averting on the base of our questionnaire where half of the standpoints are formulated to be risk-taking and half of them risk-averting. The survey proposed for implementation is found on the personality trait of Extraversion (the score will exceed the standpoint of 55% in case of risk taking, and the score will be under the level of 55% in the case of risk-averting). Concerning the psychological trait of *Neuroticism* there is applied an opposite rule: *the lower is the level of Neuroticism, the higher is the score.*

Separately, concerning to personality traits we have obtained the following results:

✓ *Neuroticism* – it was found that 24% of the women have passed the test, the offenders (20%) and men (15%). In general – only 18% of respondents have passed the test while their score was less than 40%. Their level of Neuroticism is relatively low;

✓ *Extroversion* – about 75% of respondents have met the minimal score of 60;

✓ *Openness* – about 67% of respondents have passed the test with a minimal score of 70. Only 54% of the women have passed the test as opposed to about 70% in men and offenders;

✓ *Conscientiousness* – almost 100% of respondents have passed the test with a minimal score of 60;

✓ *Agreeableness* – about 87% of respondents have passed the test with a minimal score of 60.

The value of other personality traits which take part from Big-Five will be calculated as lesser than 55% too. Therefore, in the realm of the personality traits such as *Consciousness* and *Neuroticism* the risk-averting element will be established lesser than 55% (the obtained results will be placed under this percentage).

The total score of the psychological evaluation scale will be no lesser than 60% (minimum score) in case if the person who has applied to a position of trust has passed all those criteria. As a result, there can be formulated two conclusions:

1) When the result obtained by means of this formula (the total score) exceeds the parameter of $Pt > 0.6$ – there is strongly recommended to hire a certain person as a potential employee for the organization;

2) When the result obtained by means of this formula (the total score) is under (is lesser) the parameter $Pt < 0.6$ – there is strongly recommended not to hire a certain person as a potential employee for the organization.

In the samples written in the Appendix we can see clearly that there is no suitability and we can detect a lack of job trust for a candidate who tends to occupy a workplace of high responsibility. That's why, when in three personality traits there is no suitability, there is no need to examine the score of the general evaluation scale for qualification.

Conclusions and obtained results

Taking into account all above-mentioned we have concluded that likelihood of fraud perpetrating cannot be ignored or submitted. As a consequence, such likelihood must be recognized as a set of risks which must be managed in a special way simultaneously with other commercial risks and potentially negative events.

With regards to that white-collar crimes are complicated events requiring not only detailed knowledge but also calculated risk taking on the part of offenders, *preventing white-collar crime in the realm of workplace* requires a multistage prevention and detection strategy that includes keeping potential thieves out of the company, increasing awareness of crime-related problems, preventing and detecting the crime of both employees and customers, and finally handling offenders when apprehended.

"*Social conscientiousness*" proved to be the significant distinguishing quality that differentiated convicted white-collar crime offenders from corporate officials. It includes personal values, sense of duty and responsibility, behavioral control, and risk-taking behavior. Low scores on social conscientious are indicative of risk-taking, lack of conscientiousness, disregard of rules, and undependability. Organizations must put the accent on the basic personal characteristics of the candidate and his level of social adaptation which ought to be the principal criteria instead of verification of elementary technical skills which can be studied effortlessly.

In the realm of this portion of research we have demonstrated empirically the following standpoints:

– Convicted white-collar criminals showed a greater tendency for irresponsibility, a disregard for rules, high risk-taking, and unreliability than non-convicted individuals.

– Those with positive extrovert personalities and neurotic tendencies are more susceptible to engaging in white-collar offending. Individuals with high levels of *Neuroticism* had a greater tendency to commit white-collar offenses than those with low levels of *Neuroticism*.

– White-collar criminals are highly persistent and goal-oriented, thus, the *High Conscientiousness* scores of the white-collar criminals actually fits in well with the picture of a rationally calculating business person pursuing both private interests and the interests of the corporation, therefore, white-collar criminals need above average conscientiousness to enter executive positions.

– It was found that the higher is the level a white-collar crime risk-averting the lower would be the *Extroversion* in his behavior, and vice versa. White-collar offenders were found to be more outgoing, calculating, and controlling in social interactions. They tend to be low in *Agreeableness* and high in *Narcissism*. Individuals with hedonism, narcissism, or self-control have a greater tendency to be white-collar offenders; they were unable to establish a combination of personality traits that would predict and identify individuals likely to commit a white-collar crime with the variables selected

– The opportunity to offend, coupled with low self-control (also labeled as the propensity to commit a crime) is the root cause of all criminal offending. No significant difference was found between women and men and white-collar offenders in terms of the way of taking risk. It can be said that incidentally and to the point, offenders tend more to take risk than men and women.

SAMPLES OF PSYCHOLOGICAL EXAMINATIONS OF CANDIDATES WHO APPLY FOR A QUALIFIED JOB/ POSITION OF TRUST

Table 2

Sample 1 of a psychological examination of a person who applies for a qualified job /position of trust – Recommended

Personality trait	Weight of trait	Actual score (%)	Minimal score/required range	Result
Conscientiousness (Co)	0.25	66	55	PASS
Extroversion (Ex)	0.20	38	variable dependent upon criteria	
Neuroticism (Ne)	0.25	38	55	PASS
Agreeableness (Ag)	0.20	61	50	PASS
Openness (Op)	0.10	72	55	PASS

Total score of the evaluation scale – 63, therefore recommended for job.

Our explanation: according to this example, the candidate passes the test in each of the personality traits except for the trait of Extroversion and it is possible that one personality trait would be exceptional. This postulation is not referred to the trait of *Neuroticism* and *Conscientiousness*. As a result, an overall final evaluation is required.

At the same time, each score of the personality trait in actuality according to the questionnaire is multiplied by the relative weight it has received. This action would be performed on all 5 traits. For example: in the personality trait of *Conscientiousness* the actual score (66) would be multiplied by the weight of the trait of the total of evaluation (25%) and the result of 16.5 point/percent shall be received and so forth regarding each personality trait and finally a total summation shall be performed.

Table 3

Sample 2 of a psychological examination of a person who applies for a qualified job /position of trust – Not recommended

Personality trait	Weight of trait	Actual score (%)	Minimal score/required range	Result
Conscientiousness (Co)	0.25	66	55	PASS
Extroversion (Ex)	0.20	38	variable dependent upon criteria	
Neuroticism (Ne)	0.25	38	55	PASS
Agreeableness (Ag)	0.20	61	50	FAIL
Openness (Op)	0.10	72	55	FAIL

Table 4

Sample 3 of a psychological examination of a person who applies for a qualified job /position of trust – Not recommended

Personality trait	Weight of trait	Actual score (%)	Minimal score/required range	Result
Conscientiousness (Co)	0.25	94	55	PASS
Extroversion (Ex)	0.20	59	variable dependent upon criteria	
Neuroticism (Ne)	0.25	95	55	PASS
Agreeableness (Ag)	0.20	38	50	FAIL
Openness (Op)	0.10	53	55	FAIL

References:

1. ДЖУМАГЕЛЬДИНОВ, А.Н., ТУЛЕУБАЕВА, К.Х. *Важность психологического профилирования в изучении личности преступника, совершающего кражи*. <http://www.enu.kz/repository/repository2014/vazhnost-psihologicheskogo-profilirovania.pdf> (Accesat: 09.06.2016).
2. КЛЕЙМЕНОВ, И.М. *Сравнительная криминология: криминализация, преступность, уголовная политика в условиях глобализации*: Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Специальность: 12.00.08 – Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. Омск: Омская юридическая академия, 2015, с.264.
3. *Studiu privind consolidarea autorităților de prevenire și combatere a infracțiunilor economice în Republica Moldova*. Chișinău: Centrul Național Anticorupție, 2016. 13 p. http://www.cna.md/sites/default/files/studiu_crime_economice.pdf (Accesat: 12.08.2016).
4. КРОЗ, М.В. Психологическое изучение личности прокурора. В: *Сборник материалов I Всероссийской научной конференции специалистов ведомственных психологических служб «Психологическое обеспечение деятельности силовых структур в современной России»* / Под ред. А.Н. Мячина, 23-24 ноября 2012 года. Санкт-Петербург, 2012, Том 1, с.172-179.
5. *Evaluarea riscului de fraudă și măsuri antifraudă eficiente și proporționale*: Orientări pentru statele membre și autoritățile programului. – Comisia Europeană Direcția generală, Fondurile structurale și de investiții europene, Iunie 2014. (EGESIF_14-0021-00 16/06/2014), 29p., p.12. https://ec.europa.eu/sfc/sites/sfc2014/files/sfc-files/guidance_fraud_risk_assessment_ro.pdf (Accesat: 11.08.2016).
6. BRAITHWAITE, J. Diagnostics of white-collar crime prevention. In: *Criminology & Public Policy*, 2010, Volume 9, Issue 3, p.621-626. Mortgage Origination Fraud. © American Society of Criminology, 2010. https://www.anu.edu.au/fellows/jbraithwaite/_documents/Articles/diagnostics_white_collarcime.pdf (Accesat: 18.06.2016).
7. GHERMAN, M., GROSU, V. Aspecte conceptuale privind finanțele publice, rolul și însemnătatea controlului financiar în activitatea gestionară de analiză și evaluare economică financiară a întreprinderilor. În: *Materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Probleme de prevenire și combatere a criminalității de către organele afacerilor interne în perioada recesiunii economice”*, 15 octombrie 2009. Chișinău: Ministerul Afacerilor Interne, Academia „Ștefan cel Mare”, 2010, p.23-37.
8. HOLLINGER, R.C., DAVIS, J.L. Employee Theft and Staff Dishonesty. In: *The Handbook of Security*. Chapter 9, p.220. https://he.palgrave.com/resources/Product-Page-Downloads/G/Gill-Handbook-of-Security-2e/0230006809_10_ch09.pdf (Accesat: 12.06.2016).
9. BÎRCĂ, A. Impactul managementului resurselor umane asupra performanței economice a organizației. În: *Analele Academiei de Studii Economice din Moldova*. Ediția a 9-a/ Col.red. Grigore Belostecinic (Președinte). Chișinău: ASEM, 2011, p.78. (ISBN 978-9975-75-567-2)
10. АЛИФАНОВА, Л.Г., КОЛОСНИЦЫНА, М.Ю., ЛАБУТИНА, В.Е. Опросник «Комплексная оценка деловых качеств сотрудников». Форма 2. В: *Сборник материалов I Всероссийской научной конференции специалистов ведомственных психологических служб «Психологическое обеспечение деятельности силовых структур в современной России»* / Под ред. А.Н. Мячина, 23-24 ноября 2012 года. Санкт-Петербург, 2012, Том 1, с.48-49.
11. Association of Certified Fraud Examiners. <http://www.acfe.com/cfe-membership.aspx> (Accesat: 05.08.2016).
12. Regulation (EU) of the European Parliament and of the Council, No 1303/2013, of 17 December 2013, *laying down common provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund, the European Agricultural Fund for Rural Development and the European Maritime and Fisheries Fund and laying down general provisions on the European Regional Development Fund, the European Social Fund, the Cohesion Fund and the European Maritime and Fisheries Fund and repealing Council Regulation (EC) No 1083/2006*. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013R1303> (Accesat: 11.08.2016).
13. ДУШКИН, А.С. Особенности профессионального психологического отбора в полицейских структурах зарубежных стран. В: *Сборник материалов I Всероссийской научной конференции специалистов ведомственных психологических служб «Психологическое обеспечение деятельности силовых структур в современной России»*. Под ред. А.Н. Мячина, 23-24 ноября 2012 года. Санкт-Петербург, 2012, Том 1, с.102.
14. ПИСАРЕНКО, А.П. Правовой нигилизм – препятствие в борьбе с коррупцией в системе государственной службы. В: *Вестник Таганрогского института управления и экономики*, 2015, № 2, с.70-72. http://www.tmei.ru/images/sampledata/наука/V_TIUE_222.pdf (Accesat: 09.06.2016).
15. АРБУЗ, Е.Н., ЛЕОНТЬЕВА, Ю.А. Использование тестовых методик в структуре современного профессионального отбора. В: *Сборник материалов I Всероссийской научной конференции специалистов ведомственных психологических служб «Психологическое обеспечение деятельности силовых структур в современной России»* / Под ред. А.Н. Мячина, 23-24 ноября 2012 года. Санкт-Петербург, 2012, Том 1, с.69.
16. БАЛЫКОВ, П.Н., БОГДАНОВА, Е.Л., ДОРОШКОВА, О.А., ПЕТЕРИКОВА, Ю.Е., ФЕДОТОВА, М.В. *Организация психологической работы антикоррупционной направленности в таможенных органах Российской Федерации*:

- Методические рекомендации. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет информационных технологий, механики и оптики, 2010, с.38-40.
17. КОРКИНА, М.В., ЛАКОСИНА, Н.Д., ЛИЧКО, А.Е., СЕРГЕЕВ, Е.Е. *Психиатрия: Учебник для студентов медицинских вузов*. Москва: МЕДпресс-информ, 2006, с.478-492.
 18. RUB, J., GÎRLA, L. Psychological portrait of the white-collar offender: decision-making and rational choice. În: *Revista Națională de Drept*, 2015 nr.9(179), p.29-30. (ISSN 1811-0770)
 19. DENISSEN, J.J. A., GEENEN, R., van AKEN, M.A.G., GOSLING, S.D., POTTER, J. Development and Validation of a Dutch Translation of the Big Five Inventory (BFI). In: *Journal of Personality Assessment*, 2008, vol.90, Issue 2, p.152. https://www.psychologie.hu-berlin.de/de/prof/perdev/pdf/2008/BFI-NL_Denissen_et_al_2008.pdf (Accesat: 18.06.2016).
 20. MAGAN, D., МЕНТА, М., SARVOTTAM, K., YADAV, R.K., PANDEY, R.M. Age and gender might influence big five factors of personality: a preliminary report in Indian population. In: *Indian Journal of Psychology and Pharmacology*, 2014, vol.58, Issue 4, p.381. http://www.ijpp.com/IJPP%20archives/2014_58_4/381-388.pdf (Accesat: 18.06.2016).
 21. ЕМЕЛИН, А.Н. Психологические характеристики личности с различными монетарными установками: постановка проблемы. В: *Психология и Экономика*, 2012, Том 5, № 1, с.14.
 22. MILLON, T., LERNER, M.J. *Handbook of Psychology. Volume 5: Personality and Social Psychology*, p.60. / Irving B. Weiner Editor-in-Chief. – United States of Canada: Copyright © 2003 by John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, Inc., 263p. (ISBN 0-471-38404-6) https://is.muni.cz/el/1441/podzim2012/SZk1028a/um/ Handbook_Of_Psychology_-_Personality_And_Social_Psychology_Malestrom_-_Personality.pdf (Accesat: 07.08.2016).
 23. ЯШИХИНА, А.А., РОМАНОВ, Д.В. Характеристика эмоциональной и мотивационной сферы у больных с расстройством личности. В: *Тезисы Научно-практической конференции с международным участием: «Наука и практика российской психотерапии и психиатрии: достижения и перспективы развития»*. Четвертый съезд Российской психотерапевтической ассоциации, 5-6 февраля 2016 года. Санкт-Петербург, Издательский отдел ООО «Альта Астра», 2016 / Под общей редакцией Н.Г. Незнанова, с.83.
 24. MALLOY-DINIZ, L.F., De PAULA, J.J., VASCONCELOS, A.G. et al. Normative data of the Barratt Impulsiveness Scale 11 (BIS-11) for Brazilian adults. In: *Revista Brasileira de Psiquiatria*. 2015, vol.37, p.245. (doi:10.1590/1516-4446-2014-1599). <http://www.scielo.br/pdf/rbp/v37n3/1516-4446-rbp-37-03-00245.pdf> (Accesat: 07.08.2016).
 25. SÖDERBERG, M. *The role of personality traits on price cartel characteristics*. Konkurrensverket uppdragsforskningsrapport 2014:6, p.11. (ISSN 1652-8069) Konkurrensverket, 2014. En rapport skriven av Magnus Söderberg på uppdrag av Konkurrensverket. <http://www.konkurrensverket.se/globalassets/aktuellt/nyheter/las-rapporten-the-role-of-personality-traits-on-price-cartel-characteristics-12mb.pdf> (Accesat: 12.06.2016).
 26. DUFFY, M.K., SHAW, I.D., SCOTT, K.L., TEPPER, B.J. The Moderating Roles of Self-Esteem and Neuroticism in the Relationship Between Group and Individual Undermining Behavior. In: *Journal of Applied Psychology*, 2006, vol. 91, no.5, p.1066. © Copyright 2006 by the American Psychological Association. <http://www.polyu.edu.hk/mm/jason/doc/Duffy-Shaw-Scott-Tepper%202006%20JAP.pdf> (Accesat: 11.08.2015).
 27. ТУЛЕГЕНОВ, В.В. Надежность как признак криминального профессионализма. В: *Вестник Волгоградской Академии МВД России*, 2015, № 3(34), с.69-72.
 28. TAVAKOL, M., DENNICK, R. Making sense of Cronbach's alpha. In: *International Journal of Medical Education*, 2011, vol.2, p.53. (ISSN: 2042-6372) © 2011 Mohsen Tavakol et al. <https://www.ijme.net/archive/2/cronbachs-alpha.pdf> (Accesat: 06.08.2016).
 29. WEBB, N.M., SHAVELSON, R.J., HAERTEL, E.H. *Handbook of Statistics: Reliability Coefficients and Generalizability Theory*, 2006, vol.26, p.3. All rights reserved © 2006 Elsevier B.V. (ISSN: 0169-7161) http://web.stanford.edu/dept/SUSE/SEAL/Reports_Papers/ReliabCoefsGTheoryHdbk.pdf (Accesat: 06.08.2016).

Prezentat la 23.10.2016

CZU: 343.344 : 344.131.7/8

OBIECTUL JURIDIC AL INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART.290 ȘI 291 CP RM

Angela SERBINOV

Universitatea de Stat din Moldova

În prezentul demers științific se pune în discuție obiectul juridic al infracțiunilor prevăzute la art.290 și 291 CP RM. Astfel, este identificat obiectul juridic general, obiectul juridic generic și obiectul juridic special al acestor infracțiuni. Analizei este supus conținutul noțiunii „securitate publică” în calitate de valoare socială fundamentală lezată prin comiterea infracțiunilor prevăzute la art.290 și 291 CP RM, aflându-se în derivație organică cu obiectul juridic special al respectivelor infracțiuni. S-a arătat că securitatea publică este o stare de fapt inerentă unei colectivități umane prin care se asigură liniștea în sânul societății. S-a demonstrat că prin comiterea infracțiunilor analizate se atentează asupra drepturilor și intereselor unui grup de persoane, dar nu asupra drepturilor și intereselor unei singure persoane.

Cuvinte-cheie: securitate, securitate publică, ordine publică, operațiuni ilegale, armă de foc, muniții, păstrare neglijentă, trafic ilicit de arme.

LEGAL OBJECT OF OFFENCES PROVIDED BY ARTICLES 290 AND 291 PC RM

In the carried out study is put in question legal object of offences provided by articles 290 and 291 PC RM. Thus, general legal object, generic legal object and specific legal object is identified. An important aspect analyzed is formed determination of “public security” as the fundamental social value injured by the offences provided to in articles 290 and 291 PC RM, being in the organic branch with special legal object of these crimes. It has been demonstrated that public security is a fact inherent in a human collectivity that ensures peace in the bosom of society. It has been demonstrated that the analyzed crimes encroaching on the rights and interests of a group of people, but not on one person.

Keywords: security, public security, public order, illegal operations, firearm, ammunitions, careless storage, illicit trafficking with weapons.

Introducere

În doctrină se arată că obiectul infracțiunii îl formează valorile sociale și relațiile sociale care necesită apărare penală, în a căror consolidare și dezvoltare este interesată societatea și cărora, prin comportamentul antisocial al unor persoane aparte sau al unor grupuri de persoane, li se poate aduce atingere esențială [1, p.35].

Datorită structurii Părții Speciale a Codului penal, distingem mai multe categorii ale obiectului juridic, și anume: obiectul general, obiectul generic și obiectul special. Gradul de generalizare a obiectului protecției penale este determinant în evidențierea acestor categorii ale obiectului juridic. În cele ce urmează, analiza obiectului juridic al infracțiunilor prevăzute la art.290 și 291 CP RM o vom face în corespundere cu categoriile nominalizate ale obiectului juridic.

1. Obiectul juridic general și obiectul juridic generic

În ceea ce privește *obiectul juridic general*, identificarea lui nu suscită careva probleme, deoarece acesta rezultă implicit din conținutul alin.(1) art.2 CP RM. În teoria dreptului penal se menționează că obiectul juridic general (comun) este format din totalitatea valorilor sociale (relațiilor sociale) ocrotite de legea penală [2, p.144; 3, p.146; 1, p.116]. Obiectul juridic general poate fi suprapus cu obiectul infracțiunii. Deși toate infracțiunile din Codul penal au același obiect juridic general, identificarea acestuia are importanță mai cu seamă la identificarea ilicitului penal, precum și la delimitarea de alte forme ale ilicitului, printre care cel contravențional.

Comparativ cu obiectul juridic general, *obiectul juridic generic* este format din fasciculul, grupul, mănunchiul de valori sociale de aceeași natură ocrotite prin normele penale [2, p.113]. Privitor la obiectul juridic generic al infracțiunilor investigate, surprindem prezența unei unanimități, cu mici excepții, în ceea ce privește opiniile oamenilor de știință față de conținutul acestuia. Acest lucru este cumva explicabil, avându-se în vedere faptul identificării obiectului juridic generic din titulatura capitolului Părții Speciale a Codului penal în care au fost amplasate infracțiunile prevăzute la art.290 și 291 CP RM. În doctrină se arată pe bună dreptate: „În legislația penală a Republicii Moldova, obiectul juridic generic este desprins din titulatura capitolelor din Partea Specială a Codului penal. De fapt, în baza obiectului juridic generic are loc gruparea infracțiunilor în capitole” [4, p.113].

Astfel, locul infracțiunilor prevăzute la art.290 și 291 CP RM în sistemul infracțiunilor din Partea Specială a Codului penal determină obiectul juridic generic al acestora. Din denumirea Capitolului XIII al Părții Speciale a Codului penal – Infracțiuni contra securității publice și a ordinii publice – desprindem că *obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute la art.290 și 291 CP RM, ca, de altfel, al tuturor infracțiunilor amplasate în acest capitol, îl formează securitatea publică și ordinea publică drept valori sociale fundamentale, precum și relațiile sociale aferente acestora*. Toate infracțiunile amplasate în cadrul acestui capitol, inclusiv cele specificate la art.290 și 291 CP RM, au același obiect juridic generic, deși în doctrină [5, p.6] există și părerea potrivit căreia nu toate infracțiunile din acest capitol posedă același obiect juridic generic. Din perspectiva aspectului istoric al reglementărilor penale subliniem că în Codul penal în redacția anului 1961 [6] faptele infracționale corespondente celor de la art.290 și 291 CP RM erau amplasate în cadrul Capitolului XI „Infracțiuni contra securității publice, ordinii publice și sănătății populației”.

În ceea ce privește conceptele „securitate publică” și „ordine publică”, părerile oamenilor de știință variază. Avându-se în vedere specificul infracțiunilor analizate, interes prezintă, în special, aflarea conținutului noțiunii „securitate publică”. Or, după cum se va vedea *infra*, conținutul obiectului juridic special al infracțiunilor investigate derivă din securitatea publică, drept valoare socială fundamentală.

Pentru început consemnăm că legislația națională nu oferă o definiție securității publice. Etimologic, cuvântul „securitate” provine din latinescul *securitas*, ceea ce înseamnă „fără grijă, serenitate, liniște sufletească”. Potrivit Dicționarului Explicativ al Limbii Române [7, p.969], prin securitate trebuie de înțeles faptul de a fi la adăpost de orice pericol; sentiment de încredere și de liniște pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol. În același timp, termenul „public” implică o colectivitate mare de oameni; mulțime, lume [7, p.868]. În doctrină, securitatea este definită ca fiind starea de protecție de amenințări cu caracter intern și extern a intereselor vitale importante ale persoanei, societății și statului [8, p.14]. A.V. Șesler și I.O. Smirnov evidențiază că securitatea reprezintă starea de ocrotire a celor mai importante valori sociale ce constituie elemente ale protecției juridico-penale [9, p.64]. Așadar, tradițional, securitatea presupune o stare de liniște, de protecție. Securitatea poate viza orice sferă a vieții sociale. Se poate referi la o singură persoană (securitate personală) sau la un grup de persoane (securitate publică). În ceea ce privește infracțiunile amplasate în cadrul Capitolului XIII din Partea Specială a Codului penal, inclusiv cele consemnate la art.290 și 291 CP RM, securitatea vizează un grup de persoane sau chiar o întreagă colectivitate. Iar acest lucru rezultă din titulatura capitolului Părții Speciale a Codului penal în care au fost amplasate infracțiunile supuse analizei. Deci, comparativ cu securitatea personală, securitatea publică vizează un cerc nedeterminat de persoane (amenințarea poartă un caracter în masă) [10, p.22]. În acest sens, Iu.I. Skoropupov punctează că securitatea publică constituie o stare de protecție a societății de infracțiuni, ce amenință, în primul rând, drepturile și interesele unui cerc nedeterminat de persoane [11, p.13]. În același fâgaș, S.Brînza și V.Stati enunță: „Securitatea publică privește colectivitatea în ansamblul ei (*ut universi*), spre deosebire de securitatea personală, care vizează indivizii luați în parte (*ut singuli*). Când legea penală incriminează anumite fapte care aduc atingere securității publice, prin aceasta se reacționează contra unui pericol de natură să producă efecte colective, adică să atingă interesele unui număr indeterminat, mai mult sau mai puțin important, de indivizi” [12, p.517]. În continuarea aceleiași idei, V.Manea afirmă: „De aici rezultă că normele, care incriminează fapte contra securității publice, apără interesele nu ale unei persoane aparte expuse pericolului. Ele apără interesele unui număr neconcretizat de persoane. Nu este neapărat ca numărul acestor persoane să fie foarte mare. Important este ca acestea să fie privite sub un unghi depersonalizat, doar ca parte a colectivității, a mulțimii, a publicului” [13, p.80]. Corect specifică E.A. Drojina că pentru amplasarea unei infracțiuni în cadrul capitolului dedicat protecției securității publice este necesar a determina dacă o atare faptă infracțională comportă pericol general [10, p.22].

După elucidarea acestui aspect, în cele ce urmează ne vom concentra asupra deslușirii conceptului „securitate publică”. Unii autori formulează definiții restrictive, în timp ce alții, din contra, încearcă să dea definiții mult mai largi securității publice. Preliminar menționăm că E.A. Drojina afirmă, corect, că securitatea publică reprezintă cea mai abstractă noțiune din totalitatea celor utilizate de legiuitor la exprimarea obiectului infracțiunii, motiv pentru care până la ziua de astăzi în știința dreptului penal rămâne nesoluționată pe deplin problema privind conținutul securității publice ca obiect al infracțiunii [10, p.4]. Tot așa și I.Iu. Suhacev menționează că sarcinile înscrise în lege de protecție a securității și a ordinii publice nu posedă „granițe” clare de soluționare a acestora, deoarece nu există un concept bine definit al unor astfel de categorii juridice [14, p.9].

În teoria dreptului penal se relevă că securitatea publică își găsește reflectare în psihologia socială, în conștiința publică fiind asociată cu un nivel anumit de încredere a cetățeanului în starea de protecție a societății în întregime de comiterea unor infracțiuni [15, p.3]. În viziunea lui A.Borodac, securitatea publică reprezintă un sistem de reguli ce asigură ocrotirea celor mai importante valori ale persoanei, valorile materiale și spirituale ale societății, autoritatea puterii oficiale, precum și suveranitatea și inviolabilitatea teritorială a țării [16, p.399]. X.Ulianovschi definește securitatea publică ca fiind un element al ordinii obștești reprezentând un sistem de relații sociale, care asigură securitatea vieții și sănătății cetățenilor, precum și nepermiterea cauzării pagubelor materiale sau a altor consecințe grave în procesul utilizării surselor cu un pericol social sporit [17, p.644]. Alți autori sunt de părere că securitatea publică reprezintă starea prin care se asigură condițiile propriu-zise de viață a întregii societăți, ordinea publică, precum și interesele societății și ale statului în procesul executării unor lucrări speciale și al manipulării cu dispozitive, obiecte și substanțe general-periculoase [18, p.503]. I.Iu. Suhacev definește securitatea publică ca fiind starea unei societăți de protecție a vieții și sănătății persoanelor de atentatele ilegale [14, p.11]. În viziunea lui O.Iu. Toropâghin, securitatea publică presupune totalitatea relațiilor sociale ce asigură inviolabilitatea vieții și sănătății persoanei, integritatea tuturor formelor de proprietate, protejate de legislația penală de acțiuni ilegale exprimate în fabricarea, procurarea, comercializarea și purtarea armei cu gaze, armei albe, inclusiv a armei de aruncare [19, p.14]. Prin securitate publică I.I. Bikeev înțelege starea societății atunci când nu se cauzează daune intereselor ei vitale prin comiterea infracțiunilor și altor fapte ilegale [20, p.12]. Privitor la cea din urmă accepție, precizăm că securitatea publică poate fi lezată atât prin intermediul faptelor penale, cât și al celor contravenționale. În acest sens, capitolul din Codul contravențional al Republicii Moldova menit să incrimineze faptele exprimate în manipulări ilegale cu arme și muniții este intitulat „Contravenții ce atentează la ordinea publică și securitatea publică”.

În aceeași ordine de idei, potrivit opiniei lui V.S. Komisarov, securitatea publică presupune totalitatea relațiilor sociale ce asigură starea de siguranță a vieții și sănătății cetățenilor, interesele patrimoniale ale persoanei fizice și juridice, liniștea socială și activitatea normală a instituțiilor de stat și obștești, precum și menținerea unui asemenea nivel de siguranță, care este suficient pentru funcționarea normală a societății [21, p.15]. Respectiva abordare este susținută de Ș.M. Ijaeva și R.V. Saveliev [22, p.12]. Deși este o definiție complexă, care scoate în evidență trăsăturile definitorii ale securității publice, nu susținem punctul de vedere exprimat de V.S. Komisarov în ceea ce privește conceperea sănătății publice în calitate de totalitate a relațiilor sociale. Pe aceeași undă se află și alți autori, care definesc securitatea publică ca „totalitate a relațiilor sociale prin care sunt stabilite condiții de securitate a vieții în societate [23, p.27]”. În accepțiunea autorului T.D. Ustinova, securitatea publică presupune totalitatea relațiilor sociale ce stabilesc existența în siguranță a persoanei în cadrul sistemului social [24, p.20]. Replicând autorilor citați, menționăm că securitatea publică nu poate fi definită ca un ansamblu de relații sociale; securitatea publică reprezintă valoare socială. Relațiile sociale apar în legătură cu o valoare socială. Sunt aferente valorii sociale, dar nu se suprapun cu aceasta.

Considerăm că securitatea publică reprezintă una dintre valorile sociale fundamentale ce constă într-o stare de fapt. De aceea, agreăm punctele de vedere doctrinare care subliniază acest lucru. Susținem accepțiunea autorilor S.Brînză și V.Stati care remarcă că securitatea publică este o stare de fapt (sublinierea ne aparține – n.a.) creată de normele de drept, destinată să asigure colectivității cele mai prielnice condiții de conviețuire, astfel încât interesele membrilor colectivității să fie puse la adăpost de orice pericol [12, p.517]. Așa și A.I. Kravțov înțelege prin securitate publică starea unei societăți de a fi protejată de amenințările (preponderent, cu caracter intern) cu dezorganizarea, distrugerea mecanismului existent al relațiilor sociale [25, p.12].

Potrivit altor autori, securitatea publică reprezintă în sine relațiile sociale îndreptate spre asigurarea securității publice, prin care se înțelege o formă a securității, evidențiată în baza criteriului obiectului protecției penale – societatea [10, p.9]. În opinia noastră, o atare definiție este una tautologică, fapt rezultat din expresia „securitatea publică reprezintă în sine relațiile sociale îndreptate spre asigurarea securității publice”.

În alt context, V.D. Malkov consideră că în conceptul „securitatea publică” trebuie inclusă particularitatea lipsei pericolului pentru societate [26, p.6]. Agreăm acest punct de vedere și menționăm că securitatea publică este o stare de fapt inerentă unei colectivități umane prin care se asigură liniștea în sânul societății.

În altă privință, în opinia lui Iu.I. Skoropupov, securitatea publică poate fi abordată în sens larg și în sens restrâns. Potrivit acestui autor, securitatea publică reprezintă *lato sensu* obiectul general al tuturor infracțiunilor înscrise în Partea Specială a Codului penal [11, p.13]. Pe o poziție similară se situează V.V. Bașilov, care identifică securitatea publică în sens restrâns în calitate de obiect juridic generic al infracțiunilor cercetate [27, p.11].

Nu putem agreea asemenea viziuni. Considerăm că acești doi autori suprapun nejustificat securitatea publică cu întreaga ordine de drept. Securitatea publică, ca, de altfel, și ordinea publică, constituie părți componente ale ordinii de drept. Or, ordinea de drept formează obiectul juridic general al infracțiunilor analizate, în timp ce securitatea și ordinea publică – obiectul juridic generic. De aici reiese că securitatea publică constituie specia, iar ordinea de drept – genul. Specia și genul nu se suprapun, ci se intersectează. În cele din urmă, nu putem susține părerea lui I.I. Bikeev care, criticând poziția legiuitorului de a fi constituit un capitol special dedicat protecției securității publice, menționează că toate infracțiunile atentează asupra securității publice [20, p.13].

Tot în contextul obiectului juridic generic urmează să polemizăm cu privire la coraportul dintre securitatea publică și ordinea publică, fapt dictat de tehnica legiuitorului de reunire a celor două valori sociale în cadrul aceluiași capitol din Partea Specială a Codului penal. Întâi de toate subliniem că ambele valori sociale au un conținut diferit. Sunt, deci, valori sociale distincte. Totodată, acestea corelează. În primul rând, ambele vizează un grup neconcretizat de persoane. În al doilea rând, ambele valori sociale sunt inerente societății, dar nu persoanei sau statului. Cu privire la conceptul „ordine publică”, accentuăm cele enunțate de I.Iu. Suhacev: „Trebuie de evidențiat ordinea publică ca o categorie juridică (ordinea publică în sens îngust) și ordinea publică ca o categorie socială (ordinea publică în sens larg)” [14, p.11]. Într-adevăr, ordinea publică constituie o valoare socială aptă să fie protejată nu doar de normele de drept, ci și de normele morale, sociale etc. Astfel, atunci când vorbim despre ordinea publică în calitate de valoare socială protejată de legea penală avem în vedere ordinea publică *stricto sensu*. În sensul legii penale, ordinea publică presupune nu altceva decât un ansamblu de reguli de comportament al oamenilor în societate, a căror respectare se asigură prin aplicarea forțată a Codului penal. Autorul A.Borodac enunță că ordinea publică presupune un sistem de reguli de conviețuire socială ce asigură liniștea socială, funcționarea normală a organelor de stat sau obștești, precum și relațiile sociale dintre cetățeni în toate domeniile activității sociale, acceptate de societate [16, p.399].

După identificarea conținutului noțiunii „securitate publică” urmează să decidem dacă infracțiunile prevăzute la art.290 și 291 CP RM corect au fost amplasate în cadrul capitolului Părții Speciale a Codului penal dedicat protecției securității publice și ordinii publice. Cu alte cuvinte, se impune să răspundem la întrebarea dacă prin incriminarea faptelor infracționale analizate legiuitorul protejează securitatea publică în calitate de valoare socială *sui generis*. Pentru a clarifica acest lucru, este necesar să stabilim dacă prin comiterea infracțiunilor prevăzute la art.290 și 291 CP RM este lezată securitatea unei întregi colectivități umane. În opinia noastră, manipulările ilegale cu arme și muniții constituie una dintre cele mai periculoase forme de exprimare a ilicitului penal în stare să lezeze securitatea unei societăți. Este cert că prin procurarea, păstrarea, purtarea, comercializarea, fabricarea, repararea ilegală a armei de foc sau a munițiilor, prin păstrarea neglijentă a armei de foc și a munițiilor, precum și prin transmiterea acestor obiecte altor persoane se atentează asupra drepturilor și intereselor unui grup de persoane, dar nu asupra unei singure persoane. Armele de foc și munițiile constituie dispozitive socialmente periculoase. Folosirea unor astfel de obiecte deținute ilegal pune în pericol membrii unei întregi colectivități. Or, acestea pot fi utilizate în privința unui număr nedeterminat de persoane. La fel, armele de foc sunt pasibile de folosire repetată. Unele muniții (gen grenadă) au efect distrugător în masă. Plus la aceasta, faptele prejudiciabile analizate, desemnând fenomenul traficului ilicit de arme, așa cum se arată în teoria dreptului penal, reprezintă deplasarea armelor în cadrul societății: de la producător la consumator, de la un consumator la altul [28, p.39]. Circulația unor astfel de obiecte nu are cum să nu pericliteze securitatea indivizilor din cadrul societății în care acestea sunt deplasate. La nivel statal, controlul circulației armelor de foc și al munițiilor este efectuat de Direcția generală securitate publică din cadrul Inspectoratului General de Poliție.

Reieșind din cele expuse *supra*, susținem poziția legiuitorului moldav de a amplasa infracțiunile prevăzute la art.290 și 291 CP RM în capitolul dedicat protecției securității publice și ordinii publice.

2. Obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.290 CP RM

După identificarea obiectului juridic generic al infracțiunilor prevăzute la art.290 și 291 CP RM în cele ce urmează ne vom orienta atenția spre determinarea *obiectului juridic special* al numitelor infracțiuni. Pentru început subliniem următorul lucru: deși ambele infracțiuni presupun influențări criminale asupra armelor de foc și asupra munițiilor, având deci, practic, același obiect material, totuși un prim criteriu de delimitare a acestora îl reprezintă obiectul juridic special distinct. Or, nu există două infracțiuni cu obiect juridic special identic. Totodată, obiectul juridic special al infracțiunilor investigate se află în derivație cu obiectul juridic generic. În acest plan, doctrina relevă că obiectul juridic generic al infracțiunii este constituit din valoarea socială fundamentală în a cărei componentă este inclusă, într-o formă specifică, valoarea socială individuală care

constituie obiectul juridic special (specific) al infracțiunii [1, p.121]. Obiectul juridic special al infracțiunilor investigate îl reprezintă o parte a obiectului juridic generic, motiv din care primul reprezintă o anumită parte din totalitatea relațiilor sociale cu privire la securitatea publică și ordinea publică.

În ceea ce privește infracțiunea prevăzută la art.290 CP RM, în doctrină se menționează că obiectul juridic special al acestei fapte îl reprezintă relațiile sociale protejate de legea penală legate de manipularea în condiții de siguranță cu armele de foc și cu munițiile [29, p.14]. În opinia lui S.U. Dikaev, acesta îl formează totalitatea relațiilor sociale ce asigură securitatea publică de posibila atentare prin intermediul manipulărilor ilegale cu armele [30, p.10]. După P.S. Matășevschi, obiectul juridic special îl reprezintă securitatea generală, a cărei încălcare se exprimă în săvârșirea acțiunilor interzise în privința armei de foc [31, p.19]. E.S. Krâlova susține că obiectul juridic special îl constituie securitatea publică în sfera traficului de arme și muniții [32, p.32]. În concepția autorilor L.Gîrla și Iu.Tabarcea, obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.290 CP RM îl constituie relațiile sociale ce asigură securitatea publică în sfera traficului de arme de foc, de elemente componente, precum și de muniții pentru acestea [33, p.183]. Alți autori indică în calitate de obiect juridic special relațiile sociale a căror ocrotire este asigurată prin apărarea unui complex de valori, precum: menținerea ordinii publice, apărarea vieții, integrității și sănătății oamenilor, a proprietății, care nu ar fi posibile fără o reglementare strictă a modului în care pot fi deținute și folosite armele [34, p.92]. După A.N. Karahanov, obiectul juridic special îl constituie relațiile sociale din sfera ordinii stabilite de procurare, comercializare, păstrare și purtare a armelor și munițiilor [35, p.11]. Similară este opinia lui E.A. Kaț, care afirmă că obiectul juridic special al infracțiunii analizate îl reprezintă relațiile sociale din sfera procurării, transmiterii, comercializării, păstrării, transportării și purtării în condiții de siguranță a armelor [36, p.15]. Însă, din motive neclare, acest din urmă autor restrânge cercul relațiilor sociale lezate la cele rezultate din manipularea ilegală cu arme, nu și cu muniții. Alți autori opinează că obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.290 CP RM îl formează securitatea publică apărută împotriva aplicării, folosirii și manipulării ilegale cu armele și munițiile [37, p.16; 11, p.14]. De aceeași părere este D.M. Kokin, care indică în calitate de obiect al protecției penale securitatea publică împotriva aplicării și folosirii armei și munițiilor [38, p.19]. În calitate de argument *forte* care să susțină poziția sa, D.M. Kokin indică faptul că atunci când la săvârșirea unei infracțiuni se folosește o armă, de regulă, aceasta se află în trafic ilicit [38, p.19]. Față de această optică avem unele rezerve. *Primo* – nu întotdeauna arma folosită la săvârșirea infracțiunii este păstrată și purtată în condiții ilegale. Nu este exclus ca o armă deținută în condiții legale să fi fost folosită la săvârșirea infracțiunii. Dacă am susține o atare poziție, am fi nevoiți să afirmăm că și în cazul păstrării legale a unei arme se lezează valoarea socială sus-indicată, în situația în care respectiva armă este folosită la săvârșirea unei infracțiuni. De fapt, într-o astfel de ipoteză, persoana nu va răspunde în baza art.290 CP RM (deținând arma în condiții legale), ci doar în baza normei ce incriminează fapta infracțională comisă cu ajutorul armei de foc. *Secundo* – chiar și atunci când arma este deținută contrar prevederilor legale, nu de fiecare dată aceasta este folosită la săvârșirea infracțiunii. Mai mult, nu în puține cazuri, făptuitorul păstrează, poartă arma de foc contrar reglementărilor legale, însă, în vederea atingerii unei finalități aflate în limitele legii (spre exemplu, pentru autoapărare, în scop de colecționare). Și dacă arma de foc sau munițiile sunt păstrate ilegal, dar în scop de colecționare, se atentează oare asupra securității publice împotriva aplicării și folosirii armei sau munițiilor, avându-se în vedere că în această ipoteză arma de foc nu este nici aplicată, nici folosită? Aceasta pur și simplu este păstrată. Este păstrată contrar ordinii legale.

În literatura de specialitate română se arată că obiectul juridic special al infracțiunii corespondente celei de la art.290 CP RM are un conținut vast, fiind format din totalitatea relațiilor sociale a căror ocrotire este asigurată prin apărarea unui complex de valori sociale: ordinea publică, securitatea socială, viața și integritatea corporală a persoanei, avutul obștesc și cel personal ori particular, apărare care este realizată prin reglementarea activităților referitoare la arme și muniții [39, p.291].

Susținem opinia autorului rus L.F. Rogatâh, potrivit căreia obiectul juridic special îl reprezintă relațiile sociale referitoare la circulația armelor bazată pe totalitatea regulilor ce determină ordinea de fabricare, procurare, folosire, păstrare, comercializare și transmitere a armelor [40, p.14]. O asemenea abordare vine să scoată în evidență faptul lezării relațiilor sociale ce derivă din securitatea publică prin încălcarea regulilor de manipulare cu arme și muniții. Or, păstrarea, purtarea, procurarea, comercializarea, fabricarea și repararea armei de foc și a munițiilor în condiții legale nu antrenează răspunderea penală în baza art.290 CP RM. Considerăm imperioasă punctarea pe faptul manipulării cu arme de foc și cu muniții prin încălcarea ordinii legale. De aceea, pare a fi incompletă părerea doctrinară, potrivit căreia obiectul infracțiunii prevăzute la

art.290 CP RM îl formează securitatea publică în cazul punerii în circulație a armelor și a munițiilor [41, p.332]. Din accepțiunea sus-indicată s-ar desprinde că securitatea publică este lezată și în ipoteza circulației legale a armelor și a munițiilor, ceea ce ar constitui o absurditate. Legalitatea circulației armelor de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țeavă lisă) și a munițiilor este subliniată de S.Brînza și V.Stati, care indică în calitate de obiect juridic special al infracțiunii prevăzute la art.290 CP RM relațiile sociale cu privire la circulația legală a munițiilor sau armelor de foc (cu excepția armei de foc cu țeavă lisă (*a se citi* – armă de vânătoare cu țeavă lisă – *n.a.*) [12, p.628; 42, p.578]). Același lucru îl remarcă V.Păvăleanu, O.Loghin și T.Toader, în opinia cărora obiectul juridic este reprezentat de relațiile sociale care implică respectarea regimului legal (sublinierea ne aparține – *n.a.*) al armelor și al munițiilor [43, p.476; 44, p.495].

Rezumând asupra accepțiunilor doctrinare expuse *supra*, conchidem că *obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.290 CP RM îl formează relațiile sociale referitoare la securitatea publică în sfera realizării în strictă conformitate cu prevederile legislației în vigoare a operațiunilor, înscrise în dispoziția incriminătoare, în privința munițiilor și a armei de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țeavă lisă)*. O asemenea abordare pune accentul pe patru aspecte importante ale obiectului atentatului infracțional prevăzut la art.290 CP RM: *primo* – stabilește interdependența dintre conduita infracțională consemnată în tiparul normei incriminătoare și obiectul protecției penale; *secundo* – evidențiază faptul lezării relațiilor sociale prin realizarea unor operațiuni contrar ordinii legal stabilite; *tertio* – este în unison cu cadrul normativ extrapenal în care în privința armelor și munițiilor este folosită noțiunea „operațiune”; *quarto* – evidențiază interconexiunea dintre obiectul juridic generic și cel special.

În altă ordine de idei, în doctrină se menționează că infracțiunea analizată posedă un obiect juridic special secundar, fiind format din viața și sănătatea persoanei [11, p.14]. Pe o poziție similară se află și alți autori. Bunăoară, în literatura de specialitate ucraineană se susține că obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.263 CP Uc (normă analogică cu cea de la art.290 CP RM) îl formează, *inter alia*, viața și sănătatea persoanelor [45, p.510]. Nu putem susține o asemenea abordare. Prin comiterea infracțiunii prevăzute la art.290 CP RM se atentează asupra relațiilor sociale ce derivă din securitatea publică, drept valoare socială *sui generis*. Viața și sănătatea persoanelor nu se află în derivație organică cu securitatea publică. Acestea sunt valori sociale distincte, fapt statuat și de legiuitor la structurarea Părții Speciale a Codului penal. Plus la aceasta, așa cum relevă E.V. Zaițeva, manipulările ilegale cu arme nu creează un pericol direct pentru viața și sănătatea persoanei [46, p.76]. Viața și sănătatea persoanei sunt amenințate/lezate doar în ipoteza în care arma și/sau muniția deținută ilegal este folosită la săvârșirea unei infracțiuni contra persoanei. Toate acestea demonstrează că prin purtarea, păstrarea, procurarea, fabricarea, repararea sau comercializarea ilegală a munițiilor sau a armei de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țeavă lisă) se atentează asupra unui singur obiect al protecției penale.

Dar care este obiectul protecției penale în ipoteza sustragerii armei de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țeavă lisă) și a munițiilor? Doctrina relevă că în această situație infracțiunea este pluriobiectuală [47, p.106; 8, p.17; 20, p.13]. În ce ne privește, considerăm că sustragerea unor astfel de obiecte este o faptă biobiectuală. În atare ipoteză distingem un obiect juridic special principal și unul secundar, infracțiunea având un obiect juridic multiplu. Pentru început vom încerca să identificăm obiectul juridic principal. În context, se impune ca firească întrebarea: obiectul juridic principal al sustragerii armei de foc sau a munițiilor este sau nu identic cu obiectul juridic special al purtării, păstrării, procurării, fabricării, reparării sau comercializării ilegale a munițiilor sau a armei de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țeavă lisă)? La prima vedere, s-ar părea că întrebarea este retorică. În realitate însă, reieșind din esența juridică a sustragerii armei de foc sau a munițiilor, deducem că obiectul juridic special principal al infracțiunii prevăzute la art.290 CP RM în modalitatea de sustragere a armei de foc sau a munițiilor nu coincide cu obiectul juridic special al purtării, păstrării, procurării, fabricării, reparării sau comercializării ilegale a munițiilor sau a armei de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țeavă lisă). Prin sustragerea munițiilor sau a armei de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țeavă lisă) nu se atentează asupra relațiilor sociale referitoare la operațiunile legale realizate în privința entităților numite. Prin sustragerea unor astfel de obiecte sunt lezate relațiile sociale referitoare la securitatea publică în sfera circulației armelor de foc și a munițiilor. De fapt, sustragerea în condiții legale este imposibilă, comparativ cu celelalte acțiuni înscrise în dispoziția art.290 CP RM, a căror realizare poate avea loc în condiții de legalitate. Sustragerea, prin esență, este o acțiune ilegală. Sustragerea nu poate fi legală și ilegală. În contrast, purtarea, păstrarea, procurarea, fabricarea, repararea sau comercializarea poate avea loc atât în strictă conformitate cu

reglementările legale, cât și contrar ordinii legale. Acest lucru rezultă, inclusiv, din tehnica legislativă. Termenul „ilegal” din titlatura art.290 CP RM vizează doar purtarea, păstrarea, procurarea, fabricarea, repararea și comercializarea, nu și sustragerea munițiilor sau a armei de foc. Mai mult, în categoria „operațiunilor cu arme și muniții” înscrise în textul Legii privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, nr.130 din 08.06.2012 [48], nu a fost inclusă și sustragerea unor astfel de obiecte. În acest sens, se conturează logica întrebare: există vreo rațiune în ceea ce privește amplasarea unor fapte distincte ca esență juridică în cadrul aceleiași norme de incriminare? Având obiecte juridice speciale distincte, s-ar părea că sustragerea, alături de celelalte acțiuni prejudiciabile, constituie infracțiuni distincte în cadrul aceleiași norme. Însă, o asemenea tehnică legislativă este defectuoasă. Aceasta nu permite aplicarea corectă a pedepsei penale. Or, sancțiunea normei este una și aceeași, în timp ce faptele stipulate în dispoziția normei comportă grad prejudiciabil diferit. În opinia noastră, sustragerea nu trebuie să se regăsească alături de purtarea, păstrarea, procurarea, fabricarea, repararea și comercializarea ilegală a armei de foc sau a munițiilor, chiar dacă sunt fapte prejudiciabile îndreptate spre aceleși obiecte ale lumii materiale. Când spunem alături, avem în vedere în cadrul aceleiași norme. Întru susținerea poziției noastre invocăm următoarele argumente suplimentare la cele relevate mai sus: *primo* – Codul penal al Republicii Moldova în redacția anului 1961 incrimina separat la art.227¹ sustragerea armei de foc și a munițiilor; *secundo* – în actualul Cod penal există cazuri similare când sustragerea unor entități materiale este amplasată în cadrul unor norme separate (este cazul art.217⁴ CP RM care stabilește răspunderea penală pentru sustragerea sau extorcarea drogurilor sau etnobotanicelor); *tertio* – în planul dreptului penal comparat, legislațiile penale ale mai multor state recurg la tehnica incriminării separate a faptei de sustragere a armei de foc și a munițiilor (de exemplu, legislația penală a Federației Ruse, a României etc.); *quarto* – sustragerea este mai periculoasă ca purtarea, păstrarea etc. ilegală a armei de foc și a munițiilor. Fapt rezultat, pe de o parte, din natura juridică a unei astfel de fapte care, prin esență, comportă doar caracter ilegal, comparativ cu celelalte operațiuni ilegale înscrise în dispoziția normei de la art.290 CP RM care în viața zilnică pot avea caracter legal, iar, pe de altă parte, din posedarea unui obiect juridic special multiplu. Pe bună dreptate O.L. Bagrova susține că sustragerea sau extorcarea armelor și munițiilor este o infracțiune mai periculoasă ca purtarea, păstrarea etc. ilegală a armelor și munițiilor, fapt ce constituie unul dintre criteriile fundamentale de constituire a unei componente de infracțiune distincte și de stabilire a unei pedepse mai severe [49, p.13].

Ca urmare a celor enunțate, avansăm propunerea *de lege ferenda* de reamplasare în cadrul unei norme separate a faptei prejudiciabile exprimate în sustragerea munițiilor sau a armei de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țeavă lisă), și anume: prin instituirea unui nou articol (art.290¹ CP RM).

După această digresiune, urmează să identificăm obiectul juridic special secundar al sustragerii munițiilor și a armei de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țeavă lisă). Dacă obiectul juridic principal al infracțiunii este situat în planul obiectului juridic generic al infracțiunii, atunci obiectul juridic secundar al infracțiunii se situează, de regulă, în planul altor obiecte juridice generice ale infracțiunii [1, p.131]. Același lucru este valabil pentru infracțiunea prevăzută la art.290 CP RM în modalitatea de sustragere a munițiilor și a armei de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țeavă lisă). *In concreto*, acesta se situează în planul infracțiunilor contra patrimoniului comise prin sustragere. Or, reprezentând un caz special al sustragerii, în plan secundar, sustragerea munițiilor și a armei de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țeavă lisă) lezează aceleși relații sociale. Prin urmare, obiectul juridic secundar al sustragerii armei de foc și a munițiilor îl formează relațiile sociale cu privire la posesia asupra acestor entități.

În context, în doctrină se arată că prin sustragerea armelor se atentează la două obiecte ale protecției juridico-penale: relațiile sociale ce asigură ordinea stabilită de manipulare cu armele (obiectul juridic special principal) și relațiile sociale ce asigură inviolabilitatea dreptului de proprietate asupra armelor (obiectul juridic special secundar) [50, p.169]. V.N. Kudașov opinează că sustragerea armelor de foc și a munițiilor posedă un obiect juridic special principal constând în securitatea publică și unul suplimentar (*a se citi*, secundar – *n.a.*) – relațiile sociale cu privire la proprietate [51, p.384]. Prin sustragerea armelor și a munițiilor, menționează V.V. Bașilov, în mod subsidiar se aduce atingere relațiilor sociale cu privire la proprietate [27, p.11]. Nu putem fi de acord cu V.N. Kudașov și cu V.V. Bașilov care indică asupra relațiilor sociale cu privire la proprietate în calitate de obiect juridic secundar al sustragerii armei de foc și a munițiilor. După cum am afirmat mai sus, sustragerea munițiilor și a armei de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țeavă lisă) constituie o formă specială a sustragerii. În același timp, sustragerile propriu-zise sunt amplasate în capitolul Părții Speciale destinat protecției patrimoniului, dar nu proprietății. Deși proprietatea reprezintă segmentul de bază al patrimoniului,

totuși, acestea nu se confundă. În context, S.Brînza consemnează că „titulatura „Infrapecțiuni contra patrimoniului” este, în raport cu apărarea oferită de legea penală, mai adecvată decât titulatura „Infrapecțiuni contra proprietății”, de vreme ce legea penală exercită această apărare sub aspectul menținerii poziției faptice a bunurilor, poziție care poate să derive din alte drepturi reale decât din dreptul de proprietate” [1, p.201]. Dezvoltând ideea conturată, același autor punctează că noțiunea de patrimoniu, privită ca universalitate de drept, este mai cuprinzătoare decât cea de proprietate, incluzând, în afara expresiei sale juridice – dreptul de proprietate, toate celelalte drepturi reale și de creanță, alături de obligațiile patrimoniale, precum și orice situație care prezintă chiar numai o aparență de drept [52, p.102-109]. În conjunctura infracpecunilor reunite sub denumirea marginală de escrocherie, Ig.Botezatu relevă că relațiile sociale cu privire la patrimoniu, nu relațiile sociale cu privire la proprietate, formează obiectul juridic generic al infracpecunii [53, p.111]. Opinii similare au și alți autori [54, p.60].

În cele din urmă, conchidem că nu relațiile sociale cu privire la proprietate, ci cele cu privire la posesia asupra munițiilor și asupra armei de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țeavă lisă) reprezintă obiectul juridic secundar al sustragerii numitelor entități materiale. Or, tocmai aceste relații sociale se află în derivație organică cu relațiile sociale cu privire la patrimoniu.

De ce legiuitorul a amplasat sustragerea munițiilor și a armei de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țeavă lisă) în capitolul Părții Speciale a Codului penal dedicat protecției securității publice și ordinii publice? Care a fost rațiunea inserării în textul legii penale a unei incriminări speciale? Răspunzând la aceste întrebări, considerăm util să reproducem punctul de vedere ce-i aparține lui S.Brînza: „Într-o serie de cazuri, atunci când legea penală ia sub ocrotire anumite valori și relații sociale împotriva infracpecunilor corespunzătoare, ea vizează nu atât entitățile patrimoniale ce formează obiectul material al acestor infracpecuni, cât, mai ales, destinația acelor entități” [1, p.362]. Așa și în cazul sustragerii munițiilor și a armei de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țeavă lisă) legiuitorul acordă atenție prioritară destinației acestora și mai puțin aspectului patrimonial. Din aceste motive, relațiile sociale cu privire la posesia asupra munițiilor și a armei de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țeavă lisă) apar în postura de obiect juridic special secundar. Atenția este orientată spre protejarea relațiilor sociale desprinse din securitatea publică. În toate aceste cazuri, punctează S.Brînza, legiuitorul pune în prim-plan nu valoarea, exprimată în bani, a bunului respectiv, ci alte calități, ajungând la concluzia că aceste fapte necesită a fi defalcate în calitate de infracpecuni de sine stătătoare [1, p.362].

3. Obiectul juridic special al infracpecunii prevăzute la art.291 CP RM

În alt registru, urmează să identificăm *obiectul juridic special al păstrării neglijente a armelor de foc și a munițiilor*. După L.Sivțova, obiectul juridic special îl formează securitatea publică [55, p.2]. Pe aceeași poziție se află și alți autori [56, p.572; 45, p.513; 31, p.24]. Considerăm o atare accepție mult prea largă, suprapunându-se cu conceptul obiectului juridic generic al infracpecunii analizate și nu doar, ci și al tuturor infracpecunilor amplasate în cadrul aceluiași capitol. Alți autori indică în calitate de obiect juridic special al infracpecunii investigate securitatea publică în sfera circulației armei de foc [57, p.594]. De aceeași părere este A.A. Zadoian [57, p.180]. Și această viziune pare a fi extensivă. Ea nu permite diferențierea obiectului atentatului infracpecional al infracpecunii prevăzute la art.291 CP RM de cel al infracpecunii specificate la art.290 CP RM. Or, ambele fapte infracpecionale lezează securitatea publică în sfera circulației armei de foc.

Într-o altă opinie, obiectul juridic special al infracpecunii examinate îl reprezintă securitatea publică în sfera manipulării cu armele [58, p. 539; 59, p.558]. Respectiva accepție deja pare a fi prea restrictivă, limitându-se la ordinea de manipulare cu armele, nu și cu munițiile. Precizăm însă, că abordarea doctrinară enunțată este în unison cu cadrul normativ al Federației Ruse, a cărei legislație penală incriminează doar păstrarea neglijentă a armelor de foc, nu și a munițiilor. În raport cu același model reglementar se află teza doctrinară, potrivit căreia obiectul juridic special al infracpecunii în cauză îl constituie securitatea publică în sfera păstrării armei de foc [60, p.418].

În vederea elucidării obiectului juridic special al infracpecunii prevăzute la art.291 CP RM trebuie luată în calcul situația premisă la săvârșirea infracpecunii – deținerea armei de foc și a munițiilor în condiții de legalitate. Făptuitorul încalcă anumite reguli de manipulare cu armele de foc și munițiile deținute legal. În acest fâgaș, potrivit autorului X.Ulianovschi, obiectul juridic special al infracpecunii examinate îl constituie securitatea publică în sfera de comportare (sublinierea ne aparține – *n.a.*) cu armele de foc și cu munițiile [17, p.647]. Același aspect este accentuat de S.Brînza și V.Stati, care indică în calitate de obiect juridic special al infrac-

țiunii analizate relațiile sociale cu privire la păstrarea și transmiterea în condiții de legalitate a armelor de foc și a munițiilor [12, p.635; 42, p.587].

Prin păstrarea neglijentă a armelor de foc și a munițiilor făptuitorul ignoră ordinea de deținere și transmitere a acestora, ordine stabilită de reglementările în vigoare. De aceea, just se consemnează în literatura de specialitate că obiectul atentării în cazul infracțiunii respective îl formează relațiile sociale referitoare la securitatea publică, al cărei element îl constituie ordinea de păstrare a armei de foc stabilite de actele normative [61, p.383].

Sintetizând viziunile doctrinare expuse *supra*, conchidem că *obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.291 CP RM îl formează relațiile sociale referitoare la securitatea publică în sfera respectării ordinii legal stabilite de păstrare și transmitere a armelor de foc și a munițiilor.*

În aceeași ordine de idei, în viziunea lui I.Macari, obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.291 CP RM îl formează, pe lângă securitatea publică, viața și sănătatea persoanelor [41, p.334]. Aici venim cu următoarea precizare: afirmația enunțată mai sus este în unison cu modelul incriminator existent până la 24 februarie 2009, atunci când a fost publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova Legea pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, nr.277 din 18.12.2008 [62], din dispoziția normei incriminatorie fiind exclusă expresia „dacă aceasta a avut urmări grave”. În conformitate cu acel model de reglementare, obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.291 CP RM fiind unul complex, în plan secundar era format, inclusiv, din viața și sănătatea persoanei. Potrivit noului model incriminator, componența de infracțiune de la art.291 CP RM este una formală. În structura laturii obiective a infracțiunii legiuitorul nu a inclus, ca altădată, urmarea prejudiciabilă. În lipsa urmării, infracțiunea are un singur obiect de atentare – cel ce derivă organic din obiectul juridic generic al infracțiunii examinate. Prin urmare, obiectul juridic special al păstrării neglijente a armelor de foc și a munițiilor este unul *simplu*. Nu de aceeași părere a fost instanța de judecată într-o cauză penală intentată în baza art.291 CP RM, reținând faptul prezenței unui obiect juridic special suplimentar – viața și sănătatea persoanei – prin comiterea acțiunilor imputate inculpatului [63].

În urma studiului efectuat formulăm următoarele **concluzii**:

1) Din denumirea Capitolului XIII al Părții Speciale a Codului penal – Infracțiuni contra securității publice și a ordinii publice – rezultă că obiectul juridic generic al infracțiunilor prevăzute la art.290 și 291 CP RM, ca, de altfel, al tuturor infracțiunilor amplasate în acest capitol, îl formează securitatea publică și ordinea publică drept valori sociale fundamentale, precum și relațiile sociale aferente acestora.

2) Conținutul obiectului juridic special al infracțiunilor prevăzute la art.290 și 291 CP RM se află în derivație organică cu securitatea publică, drept valoare socială fundamentală.

3) Securitatea publică este o stare de fapt inerentă unei colectivități umane prin care se asigură liniștea în sânul societății.

4) Prin procurarea, păstrarea, purtarea, comercializarea, fabricarea, repararea ilegală a armei de foc sau a munițiilor, prin păstrarea neglijentă a armei de foc și a munițiilor, precum și prin transmiterea acestor obiecte altor persoane se atentează asupra drepturilor și intereselor unui grup de persoane, dar nu asupra unei singure persoane.

5) Obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.290 CP RM îl formează relațiile sociale referitoare la securitatea publică în sfera realizării în strictă conformitate cu prevederile legislației în vigoare a operațiunilor, înscrise în dispoziția incriminatorie, în privința munițiilor și a armei de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țevă lisă).

6) Infracțiunea prevăzută la art.290 CP RM, atunci când apare în modalitatea de sustragere a munițiilor și a armei de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țevă lisă), posedă un obiect juridic special multiplu.

7) Prin sustragerea munițiilor sau a armei de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țevă lisă) în plan principal nu se atentează asupra relațiilor sociale referitoare la operațiunile legale realizate în privința entităților numite.

8) Obiectul juridic special secundar al sustragerii munițiilor sau a armei de foc (cu excepția armei de vânătoare cu țevă lisă) îl formează relațiile sociale cu privire la posesia obiectelor materiale nominalizate.

9) Obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.291 CP RM îl formează relațiile sociale referitoare la securitatea publică în sfera respectării ordinii legal stabilite de păstrare și transmitere a armelor de foc și a munițiilor.

Referințe:

1. BRÎNZA, S. *Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005. 675 p.
2. MITRACHE, C., MITRACHE, C. *Drept penal român. Partea Generală*. București: Universul juridic, 2014.
3. BASARAB, M. *Drept penal. Partea Generală. Vol.I*. București: Lumina LEX, 1997. 480 p.
4. СОРЕТЧИ, СТ., НАДÎРКА, І. *Calificarea infracțiunilor*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 352 p.
5. ТИХИИ, В.П. *Ответственность за преступления против общественной безопасности*: Учебное пособие. Харьков: Юридический институт, 1984. 68 с.
6. Codul penal al Republicii Moldova din 24.03.1961. În: *Veștile Советулуй Сунрем ал РСС Молдовенешть*, 1961, nr.10.
7. *Dicționar Explicativ al Limbii Române* / Sub redacția I.Coteanu, L.Seche, M.Seche. București: Univers enciclopedic, 1998. 1194 p.
8. КРАВЦОВ, А.И. *Незаконные действия с оружием: теоретические аспекты и проблемы законодательного описания их составов: на материалах практики судов Саратовской области*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Краснодар, 2007. 24 с.
9. ШЕСЛЕР, А.В., СМИРНОВ, И.О. Характеристика объекта как элемента состава преступления, предусмотренного статьей 208 Уголовного кодекса Российской Федерации. В: *Юридическая наука и правоохранительная практика*, 2013, №3(25), с.61-67.
10. ДРОЖЖИНА, Е.А. *Общественная безопасность как объект преступления*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2015. 27 с.
11. СКОРОПУПОВ, Ю.И. *Уголовно-правовые и криминологические вопросы борьбы с незаконными приобретением, передачей, сбытом, хранением, перевозкой или ношением оружия, его основных частей, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Рязань, 2003. 24 с.
12. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.II*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1300 p.
13. MANEA, V. *Răspunderea penală pentru acțiunile care dezorganizează activitatea penitenciarelor*. Chișinău: CEP USM, 2010. 292 p.
14. СУХАЧЕВ, И.Ю. О соотношении понятий „общественный порядок” и „общественная безопасность”. В: *Вестник Восточно-Сибирского института МВД России*, 2009, №4 (51), с.8-12.
15. ЧУЧАЕВ, А.И., ГРАЧЕВА, Ю.В., ЗАДОЯН, А.А. *Преступления против общественной безопасности*: Учебно-практическое пособие. Москва: Проспект, 2010.
16. BORODAC, A. *Manual de drept penal. Partea Specială*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. 622 p.
17. BARBĂNEAGRĂ, A., ALECU, G., BERLIBA, V. et al. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu. (Adnotat cu jurisprudența CEDO și a instanțelor naționale)*. Chișinău: Sarmis, 2009. 860 p.
18. *Курс российского уголовного права. Особенная часть* / Под ред. В.Н. КУДРЯВЦЕВ, А.В. НАУМОВА. Москва: Спарк, 2002. 1040 с.
19. ТОРОПЫГИН, О.Ю. *Уголовная ответственность за незаконное изготовление, приобретение, сбыт или ношение газового холодного оружия*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва. 2003. 22 с.
20. БИКЕЕВ, И.И. *Ответственность за преступления против общественной безопасности, связанные с незаконным обращением с материальными объектами повышенной опасности*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва. 2009. 34 с.
21. КОМИССАРОВ, В.С. *Терроризм, бандитизм, захват заложника и другие тяжкие преступления против общественной безопасности по новому УК РФ*. Москва: Кросна-Лекс, 1997. 159 с.
22. ИЖАЕВА, Ш.М., САВЕЛЬЕВ, Р.В. *Бандитизм в системе преступлений против общественной безопасности и общественного порядка*. Пятигорск: Рекламно-информационное агентство, 2009. 58 с.
23. КОМИССАРОВ, В.С. *Преступления, нарушающие общие правила безопасности (понятие, система, общая характеристика)*: Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук. Москва, 1997. 364 с.
24. УСТИНОВА, Т.Д. *Уголовная ответственность за бандитизм*. Москва: Интел-Синтез, 1997. 181 с.
25. СОКОЛОВ, А.Ф. *Преступления в сфере оборота оружия, ст. 222, 223 УК РФ: проблемы юридической техники и дифференциации ответственности*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ижевск, 2002. 12 с.
26. МАЛКОВ, В.Д. *Хищение огнестрельного оружия, боевых припасов и взрывчатых веществ*. Москва, 1971. 238 с.
27. БАШИЛОВ, В.В. *Борьба с организованными формами преступного оборота огнестрельного оружия, его основных частей, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств: Уголовно-правовой и криминологический аспекты*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2000. 22 с.
28. ЗАГАЙНОВА, Ю.В. К вопросу о понятии незаконного оборота оружия. В: *Вестник Восточно-Сибирского института МВД России*, 2012, №3 (62), с.36-41.

29. ГРИГОРЯН, Т.Л. *Противодействие незаконному обороту оружия: уголовно-правовой и криминологический аспекты*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Санкт-Петербург, 2005. 22 с.
30. ДИКАЕВ, С.У. *Незаконные приобретение, передача, сбыт, хранение, перевозка или ношение оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств*: Учебное пособие. Уфа, 1998. 421 с.
31. МАТЫШЕВСКИЙ, П.С. *Ответственность за преступления против общественной безопасности, общественного порядка и здоровья населения*. Москва: Юридическая литература, 1964. 159 с.
32. КРЫЛОВА, Е.С. Дифференциация уголовной ответственности за незаконные приобретение, передачу, сбыт, хранение, перевозку или ношение оружия, его основных частей, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств с учетом предмета преступления. В: *Вестник Казанского юридического института МВД России*, 2012, №2(8), с.32.
33. ГЫРЛЯ, Л.Г., ТАБАРЧА, Ю.М. *Уголовное право Республики Молдова. Часть Особенная. Том II*. Кишинэу: Cartdidact, 2010. 592 с.
34. DAN, E.I., ȘULEA, C., CERNEA, V. et. al. Infrațiunea de nerespectare a regimului armelor și al munițiilor. În: *Academica Science Journal*, 2012, nr.1(1), p.90-96.
35. КАРАХАНОВ, А.Н. *Уголовная ответственность за незаконные действия с оружием, предусмотренные статьей 222 УК РФ*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2002. 24 с.
36. КАЦ, Е.А. *Уголовная ответственность за незаконные приобретение, передачу, сбыт, хранение, перевозку или ношение оружия, его основных частей, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Красноярск, 2005. 25 с.
37. ШИРКИН, А.И. *Уголовно-правовые и криминологические аспекты противодействия незаконному обороту оружия в Российской Федерации*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Казань, 2008. 24 с.
38. КОКИН, Д.М. *Некорыстный оборот оружия: уголовно-правовая и криминологическая характеристика*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Санкт-Петербург, 2015. 24 с.
39. DONGOROZ, V., IOSIF, F., KAHANE, S. et. al. *Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea Specială. Vol.IV*. București: ALL Beck, 2003. p.291. 936 p.
40. РОГАТЫХ, Л.Ф. *Незаконный оборот оружия*. Санкт-Петербург. 1998. 40 с.
41. MACARI, I. *Dreptul penal al Republicii Moldova. Partea Specială*. Chișinău: CE USM, 2003. 509 p.
42. BRÎNZA, S., STATI, V. *Drept penal. Partea Specială. Vol.I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011. 1062 p.
43. PĂVĂLEANU, V. *Drept penal special. Curs universitar (conform noului Cod penal)*. București: Universul Juridic, 2014.
44. LOGHIN, O., TOADER, T. *Drept penal român. Partea specială. Ediția a IV-a*. București: Șansa, 2001.
45. *Уголовный кодекс Украины: Научно-практический комментарий* / Под ред. Е.Л. СТРЕЛЬЦОВА. Харьков: Одиссей, 2008. 872 с.
46. ЗАЙЦЕВА, Е.В. *Уголовно-правовые средства противодействия незаконному обороту оружия и его применению при совершении преступлений*: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Омск, 2014. 214 с.
47. ДЕРБОК, З.Г. *Специальные виды хищения и вымогательства: проблемы криминализации и перспективы оптимизации их законодательного описания*: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Краснодар, 2014. 236 с.
48. Legea cu privire la regimul armelor, nr.130, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 08.06.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.222-227.
49. БАГРОВА, О.Л. *Уголовная ответственность за хищение либо вымогательство оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2004. 28 с.
50. ТОРОЗОВА, Е.А. Уголовная ответственность за незаконный оборот оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств: проблемы систематизации правового регулирования. В: *Общество и право*, №3 (40), 2012, с.168-171.
51. КУДАШОВ, В.Н. Системный подход к совершенствованию уголовно-правовых норм об ответственности за незаконный оборот оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств. В: *Проблемы в российском законодательстве. Юридический журнал*, №1, 2014, с.383-384.
52. BRÎNZA, S. Raportul dintre noțiunile „patrimoniu” și „proprietate” în contextul apărării penale. În: *Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice” Vol.I*. Chișinău: CEP USM, 2003, p.102-109.
53. BOTEZATU, IG. *Răspunderea penală pentru escrocherie*: Material didactico-științific. Chișinău: CEP USM, 2010. 302 p.

54. SELEVESTRU, I. *Răspunderea penală pentru delapidarea averii străine*. Chișinău: CEP USM, 2015. 311 p.
55. СИВЦОВА, Л. *Ответственность за небрежное хранение огнестрельного оружия: анализ действующего законодательства* <http://guns.allzip.org/topic/6/197480.html> (Accesat: 20.10.2016)
56. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под ред. В.В. МОЗЯКОВА. Москва: Экзамен, 2004. 912 с.
57. ЗАДОЯН, А.А. Уголовная ответственность за небрежное хранение огнестрельного оружия. В: *Актуальные проблемы российского права*, 2011, №3, с.179-192.
58. *Уголовное право. Особенная часть* / Под ред. И.Я. КОЗАЧЕНКО, З.А. НЕЗНАМОВА, Г.П. НОВОСЕЛОВА. Москва: НОРМА-ИНФРА, 2001. 960 с.
59. *Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации* / Под ред. В.М. ЛЕБЕДЕВА, А.Н. ИГНАТОВА, Ю.А. КРАСИКОВА. Москва: Норма, 2005. 896 с.
60. НАУМОВ, А.В. *Российское уголовное право: Курс лекций*. В двух томах. Т. 2. *Особенная часть*. Москва: Юридическая литература. 2004. 832 с.
61. *Уголовное право. Особенная часть* / Под ред. Л.Д. ГАУХМАНА, С.В. МАКСИМОВА. Москва: ЭКСМО, 2005. 704 с.
62. Legea pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, nr.277 din 18.12.2008. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.41-44.
63. Sentința Judecătorei sectorului Ciocana, mun. Chișinău, din 15 martie 2013. Dosarul nr.1-18/2013 <http://www.jci.instante.justice.md> (Accesat: 22.10.2016)

Prezentat la 27.10.2016

CZU: 343.37(478)

**OBȚINEREA FRAUDULOASĂ A MIJLOACELOR DIN FONDURILE EXTERNE,
PRECUM ȘI DELAPIDAREA ACESTOR MIJLOACE ÎN ATENȚIA
LEGII PENALE A REPUBLICII MOLDOVA**

*Vitalie STATI, Ruslan POPOV**

Universitatea de Stat din Moldova

**Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Procuratura sectorului Ciocana, mun. Chișinău*

Obiectul investigației de față îl constituie elementele constitutive și circumstanțele agravante ale infracțiunilor specificate la art.332¹ și 332² CP RM. În rezultatul analizei efectuate se ajunge la concluzia că obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art.332¹ CP RM are un caracter complex. Se arată că mijloacele din fondurile externe, obținute fraudulos, nu au calitatea de obiect material, ci calitatea de bunuri dobândite prin săvârșirea infracțiunilor specificate la art.332¹ CP RM. Se stabilește structura și conținutul laturii obiective a infracțiunilor prevăzute la art.332¹ CP RM. Se relevă că scopul acestor infracțiuni cunoaște următoarele forme alternative: 1) scopul primirii aprobărilor sau garanțiilor necesare acordării finanțărilor obținute sau garantate din fonduri externe (în prezența modalității normative de folosire ori prezentare de documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete); 2) scopul obținerii de mijloace din fondurile externe (în prezența modalității normative de omisiune de a furniza datele cerute potrivit legii). Se argumentează că subiectul infracțiunilor specificate la art.332¹ CP RM trebuie să aibă calitatea specială de beneficiar final (secundar) al mijloacelor din fondurile externe. De asemenea, se ajunge la concluzia că obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art.332² CP RM are un caracter multiplu. Sunt analizate condițiile pe care trebuie să le îndeplinească obiectul material al infracțiunilor specificate la art.332² CP RM. Sunt stabilite structura și conținutul laturii obiective a infracțiunilor prevăzute la art.332² CP RM. Se demonstrează că scopul acestor infracțiuni este scopul de însușire (sustragere). Nu în ultimul rând, se argumentează că subiectul infracțiunilor specificate la art.332² CP RM trebuie să aibă calitatea specială de administrator al mijloacelor din fondurile externe.

Cuvinte-cheie: mijloace din fonduri externe, folosire, prezentare, omisiune, obținere, delapidare, beneficiar primar, beneficiar final (secundar).

**OBTAINING FUNDS FROM EXTERNAL LOANS THROUGH FRAUDULENT MEANS AND THE
SCRUTINY OF THE ACT OF EMBEZZLEMENT OF THE FUNDS IN QUESTION BY THE PENAL
LAW OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

The subject of the present investigation is the constituent elements and the aggravating circumstances of the offences specified in art.332¹ and art.332² PC RM. As a result of the performed analysis, we have concluded that the special legal object of the offences referred to at art.332¹ PC RM is of complex character. It is established that it's not the quality of material object, but it's actually the quality of goods acquired through actions set forth in art.332¹ PC RM the one that have obtained the funds from external loans through fraudulent means. It is then underlined the structure and content of the objective side of the offences referred to at art.332¹ PC RM. It is also revealed that the purpose of these offences possesses the following alternative forms: 1) the purpose of receiving the approvals or the necessary guarantees for the funding, funds obtained or guaranteed from external loans (in the presence of the normative proceeding with regard to the use or the issuance of false, inaccurate or incomplete documents, certified copies or any relevant data); 2) the purpose to obtain funds from external loans (in the presence of the normative proceeding with regard to the failure to provide the necessary data required by law). At this point, it is argued that the subject of the offences under art.332¹ PC RM must have the special quality of final (secondary) beneficiary of the funds obtained from external loans. It is also concluded that the special legal object of the offences specified in art.332² PC RM is of multiple character. At this level, there are analyzed the conditions that must be met by the material object of the offences set forth in art.332² PC RM. It is then established the structure and content of the objective side of the offences referred to at art.332² PC RM. It is emphasized that the purpose of these offences is the purpose of misappropriation (theft). Finally, but not least important, it is argued that the subject of the offences under art.332² PC RM must have the special quality of manager of the funds obtained from external loans.

Keywords: funds obtained from external loans, to use, to issue, to omit, to obtain, embezzlement, primary beneficiary, final (secondary) beneficiary.

Introducere

La 26.05.2016, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea privind modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova nr.985-XV din 18 aprilie 2002 [1]. Printre altele, prin această lege Codul penal a fost completat cu articolele 332¹ și 332².

Din Nota informativă la proiectul de lege care stă la baza completării Codului penal cu articolele 332¹ și 332² aflăm care sunt raționamentele ce au condiționat operarea acestor amendamente: „Anual din fondurile externe se finanțează numeroase programe/proiecte care îmbunătățesc viața cetățenilor Republicii Moldova. Însă, utilizarea necorespunzătoare a fondurilor acordate îi afectează în mod direct pe cetățeni și prejudiciază întregul proiect european. La etapa actuală, Republica Moldova este beneficiară a peste 2,48 mld euro sub formă de granturi și credite preferențiale care sunt implementați în cadrul a peste 718 proiecte la nivel național... În vederea gestionării corecte și conform destinației a fondurilor externe, sunt necesare măsuri legislative adecvate în scopul prevenirii și combaterii fraudei și a oricăror altor activități ilegale care aduc atingere intereselor financiare ale instituțiilor europene... Prin aprobarea și implementarea proiectului de lege se vor proteja interesele instituțiilor europene, se va asigura buna gestionare a mijloacelor financiare, se vor preveni și combate fraudele financiare și, nu în ultimul rând, se vor consolida politicile europene și cadrul legislativ național privind protecția intereselor financiare ale instituțiilor date” [2].

În aceeași ordine de idei, în Anexa XXXV la Acordul de Asociere dintre Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele sale membre, pe de o parte, și Republica Moldova, pe de altă parte, se menționează că Republica Moldova se angajează să efectueze, în termenele prevăzute, apropierea treptată a legislației sale de Convenția din 26.07.1995 elaborată în temeiul articolului K.3 din Tratatul privind Uniunea Europeană, privind protejarea intereselor financiare ale Comunităților Europene [3]. Se aplică următoarele dispoziții din Convenția menționată: articolul 1 – „Dispoziții generale, definiții”; alineatul (1) articolul 2 – Republica Moldova adoptă măsurile necesare pentru a se asigura că comportamentul menționat la articolul 1, precum și participarea, instigarea sau tentativa de a avea comportamentul menționat la articolul 1 se pedepsesc cu sancțiuni penale efective, proporționate și disuasive; articolul 3 – „Răspunderea penală a șefilor de întreprinderi” [4].

Conform lit.a) alin.(1) art.1 al Convenției din 26.07.1995, elaborate în temeiul articolului K.3 din Tratatul privind Uniunea Europeană, privind protejarea intereselor financiare ale Comunităților Europene, constituie fraudă care aduce atingere intereselor financiare ale Comunităților Europene, în materie de cheltuieli¹, orice acțiune sau omisiune intenționată cu privire la: folosirea sau prezentarea unor declarații sau documente false, inexacte sau incomplete care au ca efect perceperea sau reținerea pe nedrept a unor fonduri ce provin din bugetul general al Comunităților Europene sau din bugetele gestionate de Comunitățile Europene sau în numele acestora; necomunicarea unei informații prin încălcarea unei obligații specifice, având același efect; deturnarea acestor fonduri în alte scopuri decât cele pentru care au fost acordate inițial, având același efect. Potrivit alin.(2) din același articol, fiecare stat membru al Uniunii Europene ia măsurile necesare și adecvate pentru a transpune în dreptul penal intern dispozițiile alineatului (1), astfel încât comportamentele menționate să fie sancționate ca fapte penale.

Din analiza art.332¹ CP RM rezultă că, în acest articol, sub denumirea marginală de obținere frauduloasă a mijloacelor din fondurile externe sunt reunite trei variante-tip de infracțiuni² și o variantă agravată de infracțiune.

¹ În corespundere cu litera b) din același alineat, constituie fraudă care aduce atingere intereselor financiare ale Comunităților Europene, în materie de venituri, orice acțiune sau omisiune intenționată cu privire la: folosirea sau prezentarea unor declarații sau documente false, inexacte sau incomplete, care au ca efect diminuarea ilegală a resurselor bugetului general al Comunităților Europene sau ale bugetelor gestionate de Comunitățile Europene sau în numele acestora; necomunicarea unei informații prin încălcarea unei obligații specifice, având același efect; deturnarea unui avantaj obținut în mod legal, având același efect.

O astfel de fraudă nu poate fi incriminată de legea penală autohtonă. Or, Republica Moldova nu virează resurse către bugetul general al Comunităților Europene sau ale bugetelor gestionate de Comunitățile Europene sau în numele acestora. Republica Moldova poate doar să obțină astfel de resurse.

² Accentuăm că la lit.b) alin.(2) și la alin.(3) art.332¹ CP RM sunt consemnate nu circumstanțe agravante ale infracțiunii specificate la alin.(1) art.332¹ CP RM. De fapt, la alin.(1), lit.b) alin.(2) și la alin.(3) art.332¹ CP RM sunt prevăzute infracțiuni de sine stătătoare. Aceste infracțiuni se pot afla între ele în concurs.

Explicația faptului că la alin.(1), lit.b) alin.(2) și la alin.(3) art.332¹ CP RM se stabilește răspunderea pentru trei infracțiuni de sine stătătoare constă în următoarele: nu există o componentă „de bază” de obținere frauduloasă a mijloacelor din fondurile externe, componentă care: 1) nu ar presupune producerea unor daune de o anumită mărime și 2) pe care s-ar greșa în calitate de circumstanțe agravante proporțiile mari sau deosebit de mari ale acestor daune.

Iată de ce proporțiile mari sau deosebit de mari ale daunelor produse nu pot fi privite ca circumstanțe agravante pentru infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.332¹ CP RM, infracțiune care presupune și ea producerea unor daune de o anumită mărime, care însă nu atinge proporțiile mari. Or, proporțiile mari sau deosebit de mari ale daunelor produse nu pot fi privite ca apendice, ca adaos, ca supliment, ca anexă la componența de infracțiune specificată la alin.(1) 332¹ CP RM, care deja presupune producerea unor daune de o anumită mărime.

În acest fel, prima variantă-tip de infracțiune, specificată la alin.(1) art.332¹ CP RM, constă în folosirea ori prezentarea de documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete pentru primirea aprobărilor sau garanțiilor necesare acordării finanțărilor obținute sau garantate din fonduri externe, precum și omisiunea de a furniza datele cerute potrivit legii pentru obținerea de mijloace din fondurile externe, dacă fapta are ca rezultat obținerea frauduloasă a acestor mijloace financiare.

Cea de-a doua variantă-tip de infracțiune, prevăzută la lit.b) alin.(2) art.332¹ CP RM, se exprimă în folosirea ori prezentarea de documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete pentru primirea aprobărilor sau garanțiilor necesare acordării finanțărilor obținute sau garantate din fonduri externe, precum și omisiunea de a furniza datele cerute potrivit legii pentru obținerea de mijloace din fondurile externe, dacă fapta are ca rezultat obținerea frauduloasă a acestor mijloace financiare, astfel cauzându-se daune în proporții mari.

Varianta agravată de infracțiune, consemnată la lit.a) și c) alin.(2) art. 332¹ CP RM, presupune că infracțiunea specificată la alineatul (1) este săvârșită:

- de două sau mai multe persoane (lit.a));
- cu folosirea situației de serviciu (lit.c)).

În sfârșit, cea de-a treia variantă-tip de infracțiune, specificată la alin.(3) art.332¹ CP RM, constă în folosirea ori prezentarea de documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete pentru primirea aprobărilor sau garanțiilor necesare acordării finanțărilor obținute sau garantate din fonduri externe, precum și omisiunea de a furniza datele cerute potrivit legii pentru obținerea de mijloace din fondurile externe, dacă fapta are ca rezultat obținerea frauduloasă a acestor mijloace financiare, astfel cauzându-se daune în proporții deosebit de mari.

În altă ordine de idei, din analiza art.332² CP RM deducem că, în acest articol, sub denumirea marginală de delapidare a mijloacelor din fondurile externe sunt reunite trei variante-tip de infracțiuni³ și două variante agravate de infracțiuni.

La concret, prima variantă-tip de infracțiune, specificată la alin.(1) art.332² CP RM, se exprimă în delapidarea mijloacelor din fondurile externe.

Prima varianta agravată de infracțiune, consemnată la lit.a) și c) alin.(2) art.332² CP RM, presupune că infracțiunea prevăzută la alineatul (1) este săvârșită:

- de două sau mai multe persoane (lit.a));
- de o persoană publică, de o persoană cu funcție de răspundere, de o persoană publică străină sau de un funcționar internațional (lit.c)).

Cea de-a doua variantă-tip de infracțiune, specificată la lit.b) alin.(2) art.332² CP RM, constă în delapidarea mijloacelor din fondurile externe, săvârșită în proporții mari.

Cea de-a doua variantă agravată de infracțiune, consemnată la lit.a) și c) alin.(3) art.332² CP RM, presupune că infracțiunile prevăzute la alineatul (1) sau (2) sunt săvârșite:

- de o persoană cu funcție de demnitate publică (lit.a));
- în interesul unui grup criminal organizat sau al unei organizații criminale (lit.c)).

În fine, cea de-a treia variantă-tip de infracțiune, specificată la lit.b) alin.(3) art.332² CP RM, se exprimă în delapidarea mijloacelor din fondurile externe, săvârșită în proporții deosebit de mari.

După această notă introductivă, vom efectua analiza de drept penal a infracțiunilor prevăzute la art.332¹ și 332² CP RM.

Rezultate și discuții

1. Vom începe investigația noastră cu analiza de drept penal a infracțiunilor prevăzute la art.332¹ CP RM.

Cel mai probabil, ca model pentru acest articol a servit art.18¹ al Legii României pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție, nr.78 din 08.05.2000 [5]: „(1) Folosirea sau prezentarea cu rea-credință de documente ori declarații false, inexacte sau incomplete, dacă fapta are ca rezultat obținerea pe nedrept de fonduri din bugetul general al Uniunii Europene sau din bugetele administrate de aceasta ori în numele ei, se pedepsește cu închisoare de la 2 la 7 ani și interzicerea unor drepturi. (2) Cu pedeapsa prevăzută

³ Accentuăm că la lit.b) alin.(2) și la lit.b) alin.(3) art.332² CP RM sunt consemnate nu circumstanțe agravante ale infracțiunii specificate la alin.(1) art.332² CP RM. De fapt, la alin.(1), lit.b) alin.(2) și la lit.b) alin.(3) art.332² CP RM sunt prevăzute infracțiuni de sine stătătoare. Aceste infracțiuni se pot afla între ele în concurs.

Argumentele în favoarea unei asemenea abordări nu diferă principial de cele pe care le-am prezentat mai sus, cu prilejul examinării aspectelor tehnico-legislative ale infracțiunilor specificate la art.332¹ CP RM.

la alin.(1) se sancționează omisiunea de a furniza, cu știință, datele cerute potrivit legii pentru obținerea de fonduri din bugetul general al Uniunii Europene sau din bugetele administrate de aceasta ori în numele ei, dacă fapta are ca rezultat obținerea pe nedrept a acestor fonduri. (3) Dacă faptele prevăzute la alin.(1) și (2) au produs consecințe deosebit de grave, limitele speciale ale pedepsei se majorează cu jumătate”.

Obiectul juridic special al infracțiunilor specificate la art.332¹ CP RM are un caracter complex. Astfel, obiectul juridic principal îl constituie relațiile sociale cu privire la obținerea legală a mijloacelor din fondurile externe a căror mărime: nu atinge proporțiile mari (în cazul infracțiunii prevăzute la alineatul (1)); se exprimă în proporții mari (în ipoteza infracțiunii specificate la litera b) alineatul (2)); se exprimă în proporții deosebit de mari (în situația infracțiunii prevăzute la alineatul (3)). La rândul său, obiectul juridic secundar îl formează relațiile sociale cu privire la posesia asupra mijloacelor din fondurile externe a căror mărime: nu atinge proporțiile mari (în cazul infracțiunii specificate la alineatul (1)); se exprimă în proporții mari (în ipoteza infracțiunii prevăzute la litera b) alineatul (2)); se exprimă în proporții deosebit de mari (în situația infracțiunii specificate la alineatul (3)).

În cazul infracțiunilor prevăzute la art.332¹ CP RM, nu se poate vorbi despre existența unui obiect material sau a unui produs al infracțiunii. Nu calitatea de obiect material, ci calitatea de *bunuri dobândite prin săvârșirea infracțiunilor*, specificate la art.332¹ CP RM, au mijloacele din fondurile externe, obținute fraudulos.

În conformitate cu art.126¹ CP RM, prin „mijloace din fonduri externe” se înțelege resursele financiare sau materiale alocate în calitate de granturi, subvenții, credite, donații, împrumuturi, ajutor umanitar de către alte state, Comunitatea Europeană ori instituții, organizații sau asociații internaționale, persoane fizice ori juridice străine, garantate sau contractate de către stat, precum și cele nerambursabile.

Din această definiție desprindem următoarele patru caracteristici ale mijloacelor din fondurile externe:

- 1) constituie resurse financiare sau materiale;
- 2) sunt alocate în calitate de granturi, subvenții, credite, donații, împrumuturi sau ajutor umanitar;
- 2) sunt alocate de către alte state, Comunitatea Europeană sau instituții, organizații ori asociații internaționale, persoane fizice sau juridice străine;
- 3) sunt fie garantate sau contractate de către stat, fie nerambursabile.

Absența oricăreia dintre aceste patru caracteristici atestă lipsa calității de mijloace din fondurile externe și, implicit, lipsa temeiului de aplicare a alin.(1) art.240 CP RM.

Consemnăm că informațiile privind mijloacele din fondurile externe, alocate beneficiarilor din Republica Moldova, pot fi găsite pe Platforma de Gestionare a Asistenței Externe: <http://amp.gov.md/portal/activities>

Datorită specificului lor, infracțiunile prevăzute la art.332¹ CP RM nu au victimă. Or, mijloacele din fondurile externe, care constituie bunurile dobândite prin săvârșirea acestor infracțiuni, sunt fie garantate sau contractate de către stat, fie nerambursabile. Statul, prejudiciat în rezultatul comiterii infracțiunilor în cauză, nu poate avea calitatea de victimă.

Latura obiectivă a infracțiunilor specificate la art.332¹ CP RM are următoarea structură:

- 1) fapta prejudiciabilă, exprimată fie în acțiunea de folosire ori prezentare de documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete, fie în inacțiunea de omisiune de a furniza datele cerute potrivit legii;
- 2) urmările prejudiciabile, constând în obținerea frauduloasă a mijloacelor din fondurile externe, astfel cauzându-se daune: a căror mărime nu atinge proporțiile mari (în cazul infracțiunii prevăzute la alineatul (1)); în proporții mari (în ipoteza infracțiunii specificate la litera b) alineatul (2)); în proporții deosebit de mari (în situația infracțiunii prevăzute la alineatul (3));
- 3) legătura causală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile;
- 4) mijlocul de săvârșire a infracțiunii, și anume: documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete (doar în prezența modalității normative de folosire ori prezentare de documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete).

Fapta prejudiciabilă descrisă în art.332¹ CP RM cunoaște două modalități normative cu caracter alternativ:

- 1) acțiunea de folosire ori prezentare de documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete;
- 2) inacțiunea de omisiune de a furniza datele cerute potrivit legii.

Vom analiza pe rând aceste două modalități.

Prima dintre ele presupune manifestarea înșelăciunii active. Aceasta implică dezinformarea conștientă a funcționarului care reprezintă beneficiarul primar (adică, a autorității publice care intermediază relația dintre beneficiarul final (secundar) și entitatea care alocă mijloacele din fondurile externe), dezinformare ce constă în prezentarea vădit falsă a realității.

Prin ce se deosebește a) folosirea de documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete de b) prezentarea unor asemenea mijloace? În ipoteza folosirii, documentele, înscrisurile sau datele vădit false, inexacte ori incomplete sunt depuse de către făptuitor, ceea ce presupune trecerea documentelor, înscrisurilor sau datelor vădit false, inexacte ori incomplete în posesia autorității publice care intermediază relația dintre beneficiarul final (secundar) și entitatea care alocă mijloacele din fondurile externe. În contrast, în ipoteza prezentării, documentele, înscrisurile sau datele vădit false, inexacte ori incomplete sunt înfățișate de către făptuitor, ceea ce nu presupune trecerea documentelor, înscrisurilor sau datelor vădit false, inexacte ori incomplete în posesia autorității publice care intermediază relația dintre beneficiarul final (secundar) și entitatea care alocă mijloacele din fondurile externe.

Așa cum am afirmat anterior, în prezența modalității normative de folosire ori prezentare de documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete, astfel de documente, înscrisuri sau date reprezintă mijlocul de săvârșire a infracțiunilor prevăzute la art.332¹ CP RM. Un asemenea mijloc îl poate reprezenta, de exemplu, propunerea de proiect în accepțiunea pct.5 din Regulamentul cu privire la cadrul instituțional și mecanismul de coordonare a asistenței externe acordate Republicii Moldova de organizațiile internaționale și țările donatoare (anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la reglementarea cadrului instituțional și mecanismului de coordonare a asistenței externe acordate Republicii Moldova de organizațiile internaționale și țările donatoare, nr.561 din 19.08.2015 [6]). Potrivit acestei norme, prin „propunere de proiect” se înțelege solicitarea de asistență externă formulată de aplicant în conformitate cu documentația standard elaborată de Guvern, care specifică principalele caracteristici ale solicitării, precum beneficiarul, activitățile ce urmează a fi efectuate în cadrul proiectului, perioada de implementare, rezultatele ce urmează a fi atinse ca urmare a acestor activități, precum și mijloacele necesare pentru implementarea lor.

Conform anexei nr.1 la regulamentul sus-menționat, documentul-tip pentru formularea propunerii de proiect conține următoarele compartimente: aria de cooperare (sectorul); titlul proiectului; instituția beneficiară primară; perioada de implementare, introducere și justificare (descrierea situației în sector, alte programe relevante ale donatorilor în sector (finalizate sau în derulare)); obiectivul general; scopul proiectului; rezultatele scontate; activități specifice; componente; corespunderea proiectului cu prioritățile naționale stabilite în documentele de politici; bugetul (asistența tehnică, lucrările/echipamentele necesare); aplicantul (instituția/persoana de contact (e-mail, adresa, telefon, fax) etc.).

În principiu, fiecare entitate care alocă mijloace din fondurile externe este liberă să stabilească componența setului de documente, înscrisuri sau date, în funcție de specificul beneficiarului final (secundar), mărimea mijloacelor solicitate, termenul de rambursare, scopul pentru care au fost solicitate mijloacele din fondurile externe etc.

Săvârșind acțiunea de folosire ori prezentare de documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete, făptuitorul urmărește ca asemenea documente, înscrisuri sau date să fie perfectate în modul cerut de lege, să conțină toate indicațiile necesare și semnăturile decidenților corespunzători. Totodată, pentru calificarea celor săvârșite în baza art.332¹ CP RM nu contează procedul de folosire ori prezentare de documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete. Nu contează nici dacă astfel de documente, înscrisuri sau date: sunt falsificate integral sau parțial; conțin inexactități care vizează integral sau parțial documentele, înscrisurile sau datele respective; nu sunt complete într-o proporție mai mare sau mai mică. Important este ca documentele, înscrisurile sau datele vădit false, inexacte ori incomplete să aibă o semnificație decisivă în vederea primirii aprobărilor sau garanțiilor necesare acordării finanțărilor obținute sau garantate din fonduri externe.

Este posibil ca documentele, folosite ori prezentate pentru primirea aprobărilor sau garanțiilor necesare acordării finanțărilor obținute sau garantate din fonduri externe, să aibă un caracter oficial⁴. În această situație, apare concurența dintre art.332¹ CP RM (privit ca normă specială) și art.361 CP RM (privit ca normă generală). Folosirea ori prezentarea de documente oficiale vădit false, pentru primirea aprobărilor sau garanțiilor necesare acordării finanțărilor obținute sau garantate din fonduri externe, constituie nu altceva decât un caz specific al folosirii documentelor oficiale false, care acordă drepturi sau eliberează de obligații. În aceste condiții, art.361 CP RM, ca normă generală, nu poate fi aplicat.

⁴ Pentru a avea un caracter oficial, acestea trebuie să fie elaborate, selectate, prelucrate, sistematizate și/sau adoptate de organe ori persoane oficiale, care reprezintă autoritățile publice.

Dacă făptuitorul confecționează și/sau deține documente oficiale false – în scopul folosirii ori prezentării lor, pentru a primi aprobările sau garanțiile necesare acordării finanțărilor obținute sau garantate din fonduri externe – vom fi în prezența pregătirii de una dintre infracțiunile prevăzute la art.332¹ CP RM. În astfel de cazuri art.361 CP RM este inaplicabil.

Dacă făptuitorul confecționează și/sau deține documente oficiale false, după care le folosește ori le prezintă – pentru a primi aprobările sau garanțiile necesare acordării finanțărilor obținute sau garantate din fonduri externe – vom fi în prezența uneia dintre infracțiunile consumate prevăzute la art.332¹ CP RM. Și în astfel de cazuri art.361 CP RM este inaplicabil.

Dacă persoana numai confecționează și/sau deține documente oficiale false, după care le transmite unei alte persoane, pentru ca aceasta să folosească ori să prezinte respectivele falsuri – în scopul primirii aprobărilor sau garanțiilor necesare acordării finanțărilor obținute sau garantate din fonduri externe – prima dintre aceste persoane va fi considerată complice la una dintre infracțiunile prevăzute la art.332¹ CP RM. Nici în astfel de cazuri art.361 CP RM nu va putea fi reținut la calificare.

În alt context, ne vom referi la cea de-a doua modalitate normativă a faptei prejudiciabile prevăzute la art.332¹ CP RM: inacțiunea de omisiune de a furniza datele cerute potrivit legii.

Această modalitate presupune manifestarea înșelăciunii pasive. Aceasta întrucât făptuitorul trece sub tăcere realitatea, ascunzând fapte și circumstanțe care trebuie comunicate în cazul executării cu bună-credință și în conformitate cu legea a obligațiilor asumate.

Referindu-se la o ipoteză din legislația penală română, similară cu cea atesată la art.332¹ CP RM, C.Duvac menționează: „Omisiunea de a furniza, cu știință, datele cerute potrivit legii, pentru obținerea de fonduri din bugetul general al Comunităților Europene și din bugetele administrate de Comunități, sau în numele lor, presupune inițial existența unei obligații legale de informare, obligație care este încălcată prin inacțiunea făptuitorului, care nu furnizează datele cerute” [7]. Adaptând acest punct de vedere particularităților legii penale autohtone, consemnăm: omisiunea de a furniza datele cerute potrivit legii, pentru obținerea de mijloace din fonduri externe, presupune inițial existența unei obligații legale de informare, obligație ce este încălcată prin inacțiunea făptuitorului care nu furnizează datele cerute.

Care este sediul normativ al unei astfel de obligații? Răspunsul la această întrebare îl găsim, de exemplu, în Regulamentul cu privire la cadrul instituțional și mecanismul de coordonare a asistenței externe acordate Republicii Moldova de organizațiile internaționale și țările donatoare (anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova cu privire la reglementarea cadrului instituțional și mecanismului de coordonare a asistenței externe acordate Republicii Moldova de organizațiile internaționale și țările donatoare, nr.561 din 19.08.2015): implementarea proiectelor și programelor de asistență externă sunt monitorizate și evaluate prin intermediul: a) rapoartelor de evaluare a proiectului/programului în scopul evaluării relevanței, eficienței, eficacității, impactului și durabilității acestora, în conformitate cu documentația standard prezentată în anexa nr.2 la Regulamentul în cauză; b) interviuarea instituțiilor beneficiare secundare și contractorului (după caz) (pct.50); rapoartele de evaluare a proiectului/programului diferă în funcție de fazele proiectului: a) raportul de evaluare intermediară este elaborat pe parcursul primelor două luni ale anului calendaristic. Raportul reflectă starea actuală de implementare a proiectului/programului și stabilește conformitatea implementării proiectului cu planul de lucru, întârzierile și conformitatea rezultatelor obținute cu cele scontate etc.; b) raportul final de evaluare este elaborat pe parcursul primelor două luni de la finalizarea proiectului sau din momentul stabilit în alte clauze ale acordului. Raportul trebuie să conțină un sumar al activităților efectuate, evaluarea rezultatelor și obiectivelor atinse, stabilirea impactului și durabilității care sunt esențiale pentru asigurarea continuității proiectului (pct.51); rapoartele de evaluare sunt elaborate de instituția beneficiară primară cu participarea instituțiilor beneficiare secundare, care ulterior sunt discutate și aprobate în cadrul consiliului sectorial (pct.52).

După examinarea celor două modalități normative ale faptei prejudiciabile prevăzute la art.332¹ CP RM, este util să-l cităm pe C.Dumitrescu: „Activitatea infracțională descrisă la alin.1 art.18¹ din Legea nr.78/2000 poate apărea o dată în faza precontractuală, cât și în timpul executării contractului când beneficiarul, pentru a primi în mod concret tranșa intermediară sau cea finală, utilizează documente financiar-contabile sau bancare false, inexacte sau incomplete, prin care încearcă să ateste utilizarea corectă a fondurilor care în realitate fuseseră deturnate de la scopurile avute în vedere la momentul încheierii contractului de finanțare nerambursabilă” [8]. În mod similar, infracțiunile specificate la art.332¹ CP RM pot fi comise fie la etapa precontractuală, fie la etapa executării contractului a cărui parte este subiectul infracțiunilor în cauză.

Înceind analiza laturii obiective, menționăm că infracțiunile prevăzute la art.332¹ CP RM sunt infracțiuni materiale. Ele se consideră consumate din momentul obținerii frauduloase a mijloacelor din fondurile externe, astfel cauzându-se daune: a căror mărime nu atinge proporțiile mari (în cazul infracțiunii specificate la alineatul (1)); în proporții mari (în ipoteza infracțiunii prevăzute la litera b) alineatul (2)); în proporții deosebit de mari (în situația infracțiunii specificate la alineatul (3)).

Nu poate fi aplicat art.332¹ CP RM în cazul în care obținerea frauduloasă a mijloacelor din fondurile externe are ca premisă nu acțiunea de folosire ori prezentare de documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete, nu inacțiunea de omisiune de a furniza datele cerute potrivit legii, dar alte acțiuni sau inacțiuni. De exemplu, dacă mijloacele din fondurile externe sunt obținute pe calea remunerării necuvenite a funcționarului care reprezintă beneficiarul primar, atunci beneficiarul final (secundar) urmează a fi tras la răspundere în baza art.334 CP RM.

Latura subiectivă a infracțiunilor prevăzute la art.332¹ CP RM se caracterizează prin intenție directă. Aceasta deoarece intenția este calificată de un scop special. Scopul în cauză cunoaște următoarele forme alternative: 1) scopul primirii aprobărilor sau garanțiilor necesare acordării finanțărilor obținute sau garantate din fonduri externe (în prezența modalității normative de folosire ori prezentare de documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete); 2) scopul obținerii de mijloace din fondurile externe (în prezența modalității normative de omisiune de a furniza datele cerute potrivit legii).

De menționat că, înainte de producerea urmărilor prejudiciabile prevăzute la art.332¹ CP RM – presupunând obținerea frauduloasă a mijloacelor din fondurile externe – scopul infracțiunilor examinate, concretizat în una dintre cele două forme ale sale, trebuie să-și găsească realizarea. După survenirea acestor urmări prejudiciabile nu mai este posibil ca făptuitorul să urmărească acest scop.

În dispoziția de la art.240 CP RM legiuitorul recurge la sintagma „dacă fapta nu constituie o însușire”. Prin aceasta se sugerează că scopul infracțiunii corespunzătoare este unul special, și anume: scopul folosinței temporare. Acesta este antagonic față de scopul însușirii (sustragerii). Iată de ce, sintagma „dacă fapta nu constituie o însușire”, utilizată în art.240 CP RM, trebuie interpretată în felul următor: făptuitorul urmărește să-și treacă mijloacele din împrumuturile interne sau din fondurile externe în posesie pentru o perioadă nesemnificativă de timp sau pentru un timp strict determinat, nu să-și treacă aceste mijloace în stăpânire definitivă, nu să exercite în privința lor toate prerogativele pe care le poate avea un proprietar (mai cu seamă, prerogativa de dispunere).

Din cele evocate mai sus rezultă că alte norme decât art.240 CP RM se vor aplica în cazul în care făptuitorul urmărește scopul de însușire (sustragere). Printre astfel de norme se numără art.332¹ CP RM.

În concluzie: în ipoteza în care făptuitorul urmărește scopul folosinței temporare, atunci folosirea ori prezentarea de documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete pentru primirea aprobărilor sau garanțiilor necesare acordării finanțărilor obținute sau garantate din fondurile externe, ori omisiunea de a furniza datele cerute potrivit legii pentru obținerea de mijloace din fonduri externe, dacă fapta are ca rezultat obținerea frauduloasă a acestor mijloace financiare, se va califica în baza art.240 CP RM; în situația în care făptuitorul urmărește scopul însușirii (sustragerii), atunci folosirea ori prezentarea de documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete pentru primirea aprobărilor sau garanțiilor necesare acordării finanțărilor obținute sau garantate din fondurile externe, ori omisiunea de a furniza datele cerute potrivit legii pentru obținerea de mijloace din fonduri externe, dacă fapta are ca rezultat obținerea frauduloasă a acestor mijloace financiare, se va califica în baza art.332¹ CP RM.

Din aceasta deducem că între art.190 și art.332¹ CP RM există o relație dintre norma generală și norma specială. În acest plan, respectând prevederile art.116 CP RM, se va aplica art.332¹ CP RM, fără calificarea suplimentară conform art.190 CP RM.

În altă ordine de idei, remarcăm că prima modalitate normativă a faptei prejudiciabile prevăzute la art.332¹ CP RM se exprimă în folosirea ori prezentarea de documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete. Cu alte cuvinte, este necesar ca, la momentul comiterii infracțiunii, făptuitorul să nu aibă îndoială că documentele, înscrisurile sau datele – pe care le folosește sau le prezintă – sunt false, inexacte ori incomplete. În cazul în care făptuitorul doar presupune că acestea sunt false, inexacte ori incomplete, respectiva condiție lipsește. Deci, lipsește temeiul aplicării art.332¹ CP RM. În astfel de cazuri, poate fi aplicată norma generală, și anume – art.190 CP RM.

Cât privește motivul infracțiunilor specificate la art.332¹ CP RM, acesta se exprimă de cele mai dese ori în interesul material. Însă, nu sunt excluse și alte motive.

Subiectul infracțiunilor prevăzute la art.332¹ CP RM este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii faptei a atins vârsta de 16 ani. De asemenea, subiect al infracțiunilor examinate poate fi persoana juridică (cu excepția autorității publice).

Este necesar ca subiectul infracțiunilor specificate la art.332¹ CP RM să aibă o calitate specială. Se are în vedere calitatea de beneficiar final (secundar) al mijloacelor din fondurile externe. Cu alte cuvinte, se are în vedere persoana – fizică sau juridică – care are dreptul de a posedea și a folosi respectivele mijloace. Nu se are în vedere beneficiarul primar, adică autoritatea publică care intermediază relația dintre beneficiarul final (secundar) și entitatea care alocă mijloacele din fondurile externe.

Referindu-se la o ipoteză similară prevăzută de legislația penală română, C.Dumitrescu susține: „Solicitanții unor fonduri externe sunt bine stabiliți prin memorandumurile de finanțare încheiate de către Guvernul României cu Comisia Comunității Europene” [8]. Această aserțiune are conotații similare pentru realitatea socială din Republica Moldova. De exemplu, în Ordinul Ministerului Transporturilor și Infrastructurii Drumurilor al Republicii Moldova cu privire la aprobarea Normativului de cheltuieli pentru întreținerea Î.S. „Administrația de Stat a Drumurilor”, beneficiar la obiectele finanțate din contul surselor financiare ale instituțiilor internaționale (credite, granturi), nr.41 din 23.02.2016 [9], se stabilește, *inter alia*: „Întreprinderea de Stat „Administrația de Stat a Drumurilor”, beneficiar (se are în vedere beneficiar final (secundar)) la obiectele finanțate din contul surselor financiare ale instituțiilor internaționale, va gestiona Programul în sectorul drumurilor al Guvernului... Întreprinderea de Stat „Administrația de Stat a Drumurilor” îndeplinește funcțiile Unității de implementare a Proiectului de susținere a Programului în sectorul drumurilor din Moldova. Programul este realizat din contul surselor financiare ale instituțiilor internaționale: Banca Mondială, Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare, Banca Europeană de Investiții, Comisia Europeană etc.”

Cel care nu are calitatea specială de beneficiar final (secundar) al mijloacelor din fondurile externe nu poate fi considerat autor al infracțiunilor prevăzute la art.332¹ CP RM. În cazul în care o asemenea persoană cooperează cu beneficiarul final (secundar) al mijloacelor din fondurile externe, în baza intenției infracționale care-i unește pe toți participanții la infracțiune, „autorul fictiv” va răspunde în baza alin.(3), (4) sau (5) art.42 și art.332¹ CP RM.

În continuare, va fi examinată *circumstanța agravantă consemnată la lit.a) alin.(2) art.332¹ CP RM*. Aceasta presupune comiterea infracțiunii specificate la alin.(1) art.332¹ CP RM de două sau mai multe persoane.

Precizăm că infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.332¹ CP RM este o infracțiune cu componentă specială. Din aceste considerente, circumstanța agravantă consemnată la lit.a) alin.(2) art.332¹ CP RM nu este aplicabilă în următoarele două ipoteze: 1) infracțiunea este săvârșită de o persoană având semnele subiectului infracțiunii, împreună cu o persoană care nu are astfel de semne; 2) infracțiunea este săvârșită de o persoană având semnele subiectului infracțiunii, prin intermediul unei persoane care nu are astfel de semne. Circumstanța agravantă în cauză este aplicabilă numai în ipoteza în care persoanele, care săvârșesc infracțiunea specificată la alin.(1) art.332¹ CP RM, au calitatea specială de beneficiari finali (secundari) ai mijloacelor din fondurile externe.

Răspunderea poate fi aplicată beneficiarilor finali (secundari) ai mijloacelor din fondurile externe potrivit lit.a) alin.(2) art.332¹ CP RM, cu condiția că toți aceștia fie folosesc ori prezintă documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete pentru primirea aprobărilor sau garanțiilor necesare acordării finanțărilor obținute sau garantate din fonduri externe, fie omit să furnizeze datele cerute potrivit legii pentru obținerea de mijloace din fonduri externe. Or, toți coautorii trebuie să participe la executarea laturii obiective a infracțiunii specificate la lit.a) alin.(2) art.332¹ CP RM.

În altă privință, vom examina *circumstanța agravantă consemnată la lit.c) alin.(2) art.332¹ CP RM*. Conform acestei norme, răspunderea se agravează dacă infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.332¹ CP RM este săvârșită de o persoană publică, de o persoană cu funcție de răspundere, de o persoană cu funcție de demnitate publică, de o persoană publică străină sau de un funcționar internațional.

Noțiunile care desemnează toate aceste calități speciale ale subiectului infracțiunii sunt definite în art.123 și 123¹ CP RM:

1) persoană publică – funcționarul public, inclusiv funcționarul public cu statut special (colaboratorul serviciului diplomatic, al serviciului vamal, al organelor apărării, securității naționale și ordinii publice, altă persoană care deține grade speciale sau militare); angajatul autorităților publice autonome sau de reglementare, al întreprinderilor de stat sau municipale, al altor persoane juridice de drept public; angajatul din cabinetul persoanelor cu funcții de demnitate publică; persoana autorizată sau investită de stat să presteze în numele acestuia servicii publice sau să îndeplinească activități de interes public;

2) persoană cu funcție de răspundere – persoana căreia, într-o întreprindere, instituție, organizație de stat sau a administrației publice locale ori într-o subdiviziune a lor, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin stipularea legii, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor autorității publice sau a acțiunilor administrative de dispoziție ori organizatorico-economice;

3) persoană cu funcție de demnitate publică – persoana al cărei mod de numire sau de alegere este reglementat de Constituția Republicii Moldova sau care este investită în funcție, prin numire sau prin alegere, de către Parlament, Președintele Republicii Moldova sau Guvern; altă persoană cu funcție de demnitate publică stabilită prin lege; persoana căreia persoana cu funcție de demnitate publică i-a delegat împuternicirile sale;

4) persoană publică străină – orice persoană, numită sau aleasă, care deține un mandat legislativ, executiv, administrativ sau judiciar al unui stat străin; persoana care exercită o funcție publică pentru un stat străin, inclusiv pentru un organ public sau o întreprindere publică străină; persoana care exercită funcția de jurat în cadrul sistemului judiciar al unui stat străin;

5) funcționar internațional – funcționarul unei organizații publice internaționale ori supranaționale sau orice persoană autorizată de o astfel de organizație să acționeze în numele ei; membrul unei adunări parlamentare a unei organizații internaționale ori supranaționale; orice persoană care exercită funcții judiciare în cadrul unei curți internaționale, inclusiv persoana cu atribuții de grefă.

Considerăm nereușită menționarea laolaltă a celor cinci categorii de subiecți speciali în dispoziția de la lit.c) alin.(2) art.332¹ CP RM.

Astfel, în primul rând, noțiunea „persoană publică” include noțiunile subsidiare „persoană cu funcție de răspundere” și „persoană cu funcție de demnitate publică”. În al doilea rând, gradul de pericol social al infracțiunilor săvârșite de subiecții speciali, care reprezintă cele cinci categorii sus-menționate, nu poate fi același. Nu este întâmplător că în art.324, 325, 327, 328, 332² și în altele din Codul penal răspunderea pentru fapta săvârșită de persoana publică (sau în privința persoanei publice) și fapta comisă de persoana cu funcție de demnitate publică (sau în privința persoanei cu funcție de demnitate publică) se stabilește la alineate diferite. De asemenea, în art.324 și 325 CP RM răspunderea pentru fapta săvârșită de persoana publică străină (sau în privința persoanei publice străine) și fapta comisă de funcționarul internațional (sau în privința funcționarului internațional) se stabilește la alineate diferite.

Drept urmare, propunem legiuitorului diferențierea adecvată a răspunderii penale în art.332¹ CP RM. Această diferențiere poate avea ca model prevederile relevante din art.324, 325, 327, 328 și altele din Codul penal.

2. Continuăm cercetarea noastră cu analiza de drept penal a infracțiunilor prevăzute la art.332² CP RM.

Obiectul juridic special al infracțiunilor specificate la art.332² CP RM are un caracter multiplu. Astfel, obiectul juridic principal îl formează relațiile sociale cu privire la posesia asupra mijloacelor din fondurile externe a căror mărime: nu atinge proporțiile mari (în cazul infracțiunii prevăzute la alineatul (1)); se exprimă în proporții mari (în ipoteza infracțiunii specificate la litera b) alineatul (2)); se exprimă în proporții deosebit de mari (în situația infracțiunii prevăzute la litera b) alineatul (3)). La rândul său, obiectul juridic secundar îl constituie relațiile sociale cu privire la executarea corectă a atribuțiilor de administrare în privința mijloacelor din fondurile externe încredințate a căror mărime: nu atinge proporțiile mari (în cazul infracțiunii specificate la alineatul (1)); se exprimă în proporții mari (în ipoteza infracțiunii prevăzute la litera b) alineatul (2)); se exprimă în proporții deosebit de mari (în situația infracțiunii specificate la litera b) alineatul (3)).

Obiectul material al infracțiunilor prevăzute la art.332² CP RM îl reprezintă bunurile care îndeplinesc cumulativ următoarele condiții: 1) constituie mijloace din fondurile externe; 2) sunt încredințate de către o altă persoană în administrarea făptuitorului.

La conținutul noțiunii „mijloace din fondurile externe” ne-am referit *supra*, cu ocazia examinării bunurilor dobândite prin săvârșirea infracțiunilor specificate la art.332¹ CP RM. De aceea, pentru a evita repetițiile, facem trimitere la explicațiile corespunzătoare.

Referitor la cea de-a doua condiție, este util să enumerăm caracteristicile care, în opinia lui I.Selevestru, rezultă din sintagma „încredințate în administrarea făptuitorului” utilizată în art.191 CP RM: a) încredințarea bunurilor în administrarea făptuitorului presupune că, înainte de comiterea infracțiunii, victima i le transmite benevol; b) indiferent de formele în care se concretizează temeierile încredințării bunurilor în administrarea făptuitorului, aceste temeieri trebuie să fie conforme cu legea; c) în rezultatul încredințării bunurilor în administrarea făptuitorului, acesta obține anumite prerogative sau împuterniciri asupra respectivelor bunuri; d) după încredințarea bunurilor în administrarea făptuitorului, acestuia îi revine obligația să asigure interesul celui care-i transmite bunurile; e) după încredințarea bunurilor în administrarea făptuitorului, victima își păstrează dreptul de proprietate asupra acestora [10, p.181-182].

Articolul 191 CP RM este o normă generală în raport cu art.332² CP RM. Din aceste considerente, cele cinci caracteristici punctate mai sus se referă la obiectul material al infracțiunilor prevăzute la art.332² CP RM.

Mijloacele din fondurile externe pot fi încredințate în virtutea funcției de răspundere a făptuitorului, a raporturilor contractuale sau a însărcinării speciale din partea persoanei care le încredințează. Încredințarea mijloacelor din fondurile externe în virtutea raporturilor contractuale poate fi făcută de oricare subiecte ale dreptului civil, fie ele persoane fizice sau persoane juridice. Încredințarea acestor mijloace în celelalte cazuri se face, în principiu, în privința mijloacelor din fondurile externe a căror beneficiar final (secundar) este o persoană juridică, în cadrul raporturilor de muncă. Aceste cazuri sunt legate, de regulă, de folosirea de către făptuitor a situației sale de serviciu. De aceea, dacă făptuitorul are calitatea de persoană publică, de persoană cu funcție de răspundere, de persoană publică străină sau de funcționar internațional, răspunderea i se va aplica în baza lit.c) alin.(2) art.332² CP RM.

Datorită specificului său, infracțiunile prevăzute la art.332² CP RM nu au *victimă*. Or, mijloacele din fondurile externe, care constituie obiectul material al acestor infracțiuni, sunt fie garantate sau contractate de către stat, fie nerambursabile. Statul, prejudiciat în rezultatul comiterii infracțiunilor în cauză, nu poate avea calitatea de victimă.

Latura obiectivă a infracțiunilor specificate la art.332² CP RM are următoarea structură:

- 1) fapta prejudiciabilă care constă în acțiunea de delapidare a mijloacelor din fondurile externe;
- 2) urmările prejudiciabile sub forma prejudiciului patrimonial efectiv al cărui mărime: nu atinge proporțiile mari (în cazul infracțiunii prevăzute la alineatul (1)); se exprimă în proporții mari (în ipoteza infracțiunii prevăzute la litera b) alineatul (2)); se exprimă în proporții deosebit de mari (în situația infracțiunii specificate la litera b) alineatul (3));
- 3) legătura de cauzalitate dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile.

Este adevărat că, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.332² CP RM, făptuitorul este persoana căreia mijloacele din fondurile externe i-au fost încredințate în temeiul legii. Însă, ele i-au fost încredințate pentru executarea unor atribuții strict determinate, nu pentru a fi delapidate. Delapidând astfel de mijloace, făptuitorul se transformă din detentor legitim în pretins proprietar, având intenția de a le poseda pentru sine, nu pentru posesorul mijlocit care i-a încredințat bunurile.

I.Selevestru afirmă că documentele – oficiale sau neoficiale – false nu pot fi folosite în contextul infracțiunilor specificate la art.191 CP RM [10, p.184]. Această teză este valabilă și în cazul infracțiunilor prevăzute la art.332² CP RM. Sub aspectul analizat, infracțiunile în cauză se deosebesc, de exemplu, de infracțiunile specificate la art.332¹ CP RM.

Totuși, este posibil ca făptuitorul să delapideze mijloace din fondurile externe, precum și să folosească documente oficiale false. În acest caz, vom fi în prezența concursului de infracțiuni prevăzute la art.332² și 361 CP RM. Cel care comite vreuna dintre infracțiunile specificate la art.332² CP RM nu are necesitatea să delapideze mijloace din fondurile externe pe calea folosirii unor documente false. El este posesorul bunurilor respective. De aceea, folosește documentele oficiale false nu în scopul delapidării mijloacelor din fondurile externe, dar în scopul înlesnirii sau ascunderii vreunora dintre infracțiunile prevăzute la art.332² CP RM.

Încheind analiza laturii obiective, consemnăm că infracțiunile specificate la art.332² CP RM sunt infracțiuni materiale. Ele se consideră consumate din momentul în care făptuitorul obține posibilitatea reală de a se folosi sau a dispune ilegal de mijloacele din fondurile externe la propria sa dorință. Acest moment este marcat de producerea prejudiciului patrimonial efectiv al cărui mărime: nu atinge proporțiile mari (în cazul infracțiunii prevăzute la alineatul (1)); se exprimă în proporții mari (în ipoteza infracțiunii prevăzute la litera b) alineatul (2)); se exprimă în proporții deosebit de mari (în situația infracțiunii specificate la litera b) alineatul (3)).

Dacă infracțiunile prevăzute la art.332² CP RM nu-și produc efectul din cauze independente de voința făptuitorului (adică, nu se reușește delapidarea mijloacelor din fondurile externe), cele săvârșite urmează a fi calificate în conformitate cu art.27 și art.332² CP RM. De exemplu, în cazul unei infracțiuni prelungite – când, întru realizarea aceleiași intenții infracționale, făptuitorul delapidează mijloacele din fondurile externe nu deodată, dar în tranșe – vom fi în prezența tentativei la una dintre infracțiunile specificate la art.332² CP RM, dacă, din cauze independente de voința făptuitorului, acesta va delapida doar o parte din acele mijloace.

Latura subiectivă a infracțiunilor prevăzute la art.332² CP RM se caracterizează prin intenție directă. În afară de aceasta, la calificare este obligatorie stabilirea scopului special – a scopului de însușire (sustragere). În lipsa acestui scop, fapta poate fi calificată în baza art.240 CP RM.

În cazul infracțiunilor specificate la art.332¹ și 332² CP RM, intenția de a le comite comportă diferențe specifice: intenția de a săvârși sustragerea apare până la momentul transmiterii mijloacelor din fondurile externe către făptuitor (în cazul infracțiunilor prevăzute la art.332¹ CP RM) sau după acest moment (în cazul infracțiunilor specificate la art.332² CP RM).

Cât privește motivul infracțiunilor specificate la art.332² CP RM, acesta se exprimă de cele mai dese ori în interesul material. Însă, nu sunt excluse și alte motive.

Subiectul infracțiunilor prevăzute la art.332² CP RM este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii faptei a atins vârsta de 16 ani. De asemenea, subiect al infracțiunilor examinate poate fi persoana juridică (cu excepția autorității publice).

Este obligatoriu ca subiectul să aibă calitatea specială de administrator al mijloacelor din fondurile externe. Această condiție reiese din relația de concurență dintre norma generală (art.191 CP RM) și norma specială (art.332² CP RM). În sensul art.332² CP RM, prin „administrator” se înțelege, după caz: 1) persoana care vine în contact direct cu mijloacele din fondurile externe, datorită atribuțiilor sale legate de deținerea sau folosirea acestora; 2) persoana care, fără a avea contact direct cu mijloacele din fondurile externe, are dreptul de a da dispoziții cu privire la deținerea sau folosirea acestora. În acest din urmă caz se va aplica: lit.c) alin.(2) art.332² CP RM, dacă subiectul infracțiunii are calitatea specială de persoană publică, de persoană cu funcție de răspundere, de persoană publică străină sau de funcționar internațional; lit.a) alin.(3) art.332² CP RM, dacă subiectul infracțiunii are calitatea specială de persoană cu funcție de demnitate publică.

În orice caz, administratorul mijloacelor din fondurile externe este, după caz: 1) persoana juridică-beneficiar final (secundar) al acestor mijloace; 2) persoana fizică căreia i-au fost încredințate mijloace din fondurile externe, care reprezintă o asemenea persoană juridică.

Răspunderea se aplică în baza art.186 CP RM sau art.105 din Codul contravențional, dacă sustragerea mijloacelor din fondurile externe este comisă pe ascuns de persoane cărora nu li s-au încredințat astfel de mijloace, dar care au avut acces la mijloacele din fondurile externe pe care le-au sustras în legătură cu munca prestată de ele.

În alt context, în anumite privințe, *circumstanțele agravante nominalizate la lit.a) și c) alin.(2) și la lit.a) alin.(3) art.332² CP RM* coincid cu circumstanțele agravante similare de la lit.a) și c) alin.(2) art.332¹ CP RM. De aceea, este admisibilă o abordare similară a esenței circumstanțelor respective, cu luarea în considerare a particularităților infracțiunilor prevăzute la art.332² CP RM.

Considerăm că diferențierea agravantelor consemnate la lit.c) alin.(2) și la lit.a) alin.(3) art.332² CP RM nu este suficientă. În consecință, propunem legiuitorului diferențierea adecvată a răspunderii penale în art.332² CP RM. Această diferențiere poate avea ca model prevederile relevante din art.324, 325, 327, 328 și altele din Codul penal.

În ce privește *circumstanța agravantă consemnată la lit.c) alin.(3) art.332² CP RM*, menționăm că infracțiunile prevăzute la alin.(1) sau (2) al aceluiași articol pot fi săvârșite în interesul unei organizații criminale atât de către un membru al acesteia (din proprie inițiativă sau la însărcinarea organizației respective), cât și de către o persoană care nu este membru al organizației criminale (la însărcinarea acesteia). Aceleași principii pot fi aplicate la interpretarea noțiunii „în interesul unui grup criminal organizat”.

Concluzii

Obiectul juridic principal al infracțiunilor prevăzute la art.332¹ CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la obținerea legală a mijloacelor din fondurile externe a căror mărime: nu atinge proporțiile mari (în cazul infracțiunii prevăzute la alineatul (1)); se exprimă în proporții mari (în ipoteza infracțiunii specificate la litera b) alineatul (2)); se exprimă în proporții deosebit de mari (în situația infracțiunii prevăzute la alineatul (3)). Obiectul juridic secundar al acestor infracțiuni îl formează relațiile sociale cu privire la posesia asupra mijloacelor din fondurile externe a căror mărime: nu atinge proporțiile mari (în cazul infracțiunii specificate la alineatul (1)); se exprimă în proporții mari (în ipoteza infracțiunii prevăzute la litera b) alineatul (2)); se exprimă în proporții deosebit de mari (în situația infracțiunii specificate la alineatul (3)). Nu calitatea de obiect material, ci calitatea de bunuri dobândite prin săvârșirea infracțiunilor, specificate la art.332¹ CP RM, au mijloacele din fondurile externe obținute fraudulos. Latura obiectivă a infracțiunilor specificate la art.332¹ CP RM are următoarea structură: 1) fapta prejudiciabilă exprimată fie în acțiunea de folosire ori prezentare de documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete, fie în inacțiunea de omisiune de a furniza datele cerute potrivit legii; 2) urmările prejudiciabile constând în obținerea frauduloasă a mijloacelor din fondurile externe, astfel cauzându-se daune: a căror mărime nu atinge proporțiile mari (în cazul infracțiunii prevăzute la alineatul (1)); în proporții mari (în ipoteza infracțiunii specificate la litera b) alineatul (2)); în proporții deosebit

de mari (în situația infracțiunii prevăzute la alineatul (3)); 3) legătura causală dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile; 4) mijlocul de săvârșire a infracțiunii, și anume: documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete (doar în prezența modalității normative de folosire ori prezentare de documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete). Latura subiectivă a infracțiunilor prevăzute la art.332¹ CP RM se caracterizează prin intenție directă. Aceasta deoarece intenția este calificată de un scop special. Scopul în cauză cunoaște următoarele forme alternative: 1) scopul primirii aprobărilor sau garanțiilor necesare acordării finanțărilor obținute sau garantate din fonduri externe (în prezența modalității normative de folosire ori prezentare de documente, înscrisuri sau date vădit false, inexacte ori incomplete); 2) scopul obținerii de mijloace din fondurile externe (în prezența modalității normative de omisiune de a furniza datele cerute potrivit legii). Subiectul infracțiunilor prevăzute la art.332¹ CP RM este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii faptei a atins vârsta de 16 ani. De asemenea, subiect al infracțiunilor examinate poate fi persoana juridică (cu excepția autorității publice). Este necesar ca subiectul infracțiunilor specificate la art.332¹ CP RM să aibă calitatea specială de beneficiar final (secundar) al mijloacelor din fondurile externe.

Obiectul juridic principal al infracțiunilor prevăzute la art.332² CP RM îl formează relațiile sociale cu privire la posesia asupra mijloacelor din fondurile externe a căror mărime: nu atinge proporțiile mari (în cazul infracțiunii prevăzute la alineatul (1)); se exprimă în proporții mari (în ipoteza infracțiunii specificate la litera b) alineatul (2)); se exprimă în proporții deosebit de mari (în situația infracțiunii prevăzute la litera b) alineatul (3)). Obiectul juridic secundar al acestor infracțiuni îl constituie relațiile sociale cu privire la executarea corectă a atribuțiilor de administrare în privința mijloacelor din fondurile externe încredințate a căror mărime: nu atinge proporțiile mari (în cazul infracțiunii specificate la alineatul (1)); se exprimă în proporții mari (în ipoteza infracțiunii prevăzute la litera b) alineatul (2)); se exprimă în proporții deosebit de mari (în situația infracțiunii specificate la litera b) alineatul (3)). Obiectul material al infracțiunilor specificate la art.332² CP RM îl reprezintă bunurile care îndeplinesc cumulativ următoarele condiții: 1) constituie mijloace din fondurile externe; 2) sunt încredințate de către o altă persoană în administrarea făptuitorului. Latura obiectivă a infracțiunilor prevăzute la art.332² CP RM are următoarea structură: 1) fapta prejudiciabilă care constă în acțiunea de delapidare a mijloacelor din fondurile externe; 2) urmările prejudiciabile sub forma prejudiciului patrimonial efectiv al cărui mărime: nu atinge proporțiile mari (în cazul infracțiunii prevăzute la alineatul (1)); se exprimă în proporții mari (în ipoteza infracțiunii prevăzute la litera b) alineatul (2)); se exprimă în proporții deosebit de mari (în situația infracțiunii specificate la litera b) alineatul (3)); 3) legătura de cauzalitate dintre fapta prejudiciabilă și urmările prejudiciabile. Latura subiectivă a infracțiunilor specificate la art.332² CP RM se caracterizează prin intenție directă. În afară de aceasta, la calificare este obligatorie stabilirea scopului special – a scopului de însușire (sustragere). Subiectul infracțiunilor prevăzute la art.332² CP RM este persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii faptei a atins vârsta de 16 ani. De asemenea, subiect al infracțiunilor examinate poate fi persoana juridică (cu excepția autorității publice). Este obligatoriu ca subiectul să aibă calitatea specială de administrator al mijloacelor din fondurile externe.

Referințe:

1. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.184-192.
2. Notă informativă la proiectul de Lege privind modificarea și completarea Codului penal. [Accesat: 24.08.2016] Disponibil: http://cna.md/sites/default/files/proiecte_decizii%20notainfo07.08fonduriexternedelapidare.pdf
3. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 1995, nr.C316/49.
4. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr.185-199.
5. Monitorul Oficial al României, 2000, nr.219.
6. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, nr.224-233.
7. DUVAC, C. Nerespectarea normelor privind obținerea de fonduri din bugetele Comunităților Europene. În: *Instituții juridice contemporane în contextul integrării României în Uniunea Europeană*. București: Pro Universitaria, 2008, p.287-296. ISBN 978-973-129-345-5
8. DUMITRESCU, C. Infracțiuni împotriva intereselor financiare ale Comunităților Europene. În: *Revista de Drept Penal*, 2008, nr.1, p.81-94. ISSN 1223-0790
9. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr.114-122.
10. SELEVESTRU, I. *Răspunderea penală pentru delapidarea averii străine*. Chișinău: CEP USM, 2015, 311 p. ISBN 978-9975-71-698-7

Prezentat la 13.09.2016

CZU: 343.37(478)

PRACTICAREA ILEGALĂ A ACTIVITĂȚII DE ÎNTREPRINZĂTOR: MODALITATEA NORMATIVĂ SPECIFICATĂ LA LIT.B) ART.125 DIN CODUL PENAL

Gheorghe ULIANOVSKI, Denis BĂBĂLĂU

Universitatea de Stat din Moldova

În cadrul analizei realizate în acest articol se stabilește că, în prezența modalității prevăzute la lit.b) art.125 CP RM, fapta prejudiciabilă adoptă forma acțiunii. Se arată că situațiile prevăzute la alin.2 și 3 art.10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi urmează a fi dissociate de situația consemnată la alin.1 art.10 al aceleiași legi. Se demonstrează că articolul 241 CP RM (coroborat cu lit.b) art.125 CP RM) se află într-o relație de concurență dintre parte și întreg cu art.242 CP RM. Se ajunge la concluzia că ipoteza privind desfășurarea unor genuri de activitate, permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat, nu se regăsește în dispoziția de la lit.b) art.125 CP RM și, implicit, în dispoziția de la art.241 CP RM. Se relevă că răspunderea pentru desfășurarea unor genuri de activitate, permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat, poate fi doar cea stabilită de alin.4 art.10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi. Se argumentează că desfășurarea activității de întreprinzător fără licență nu se regăsește în dispoziția de la lit.b) art.125 CP RM. În astfel de cazuri, răspunderea se aplică în baza alin.(4) art.263 din Codul contravențional. În asemenea cazuri, nu este exclusă nici aplicarea unei norme care este specială în raport cu alin.(4) art.263 din Codul contravențional (de exemplu: lit.l) art.169, art.179, alin.(1)-(3) art.197, 248, alin.(2) art.277¹, alin.(2) art.284, alin.(1) art.293² sau altele din Codul contravențional). De asemenea, poate fi aplicat art.214 sau 245⁶ CP RM. Nu în ultimul rând, se stabilește: calificarea desfășurării activității de întreprinzător fără licență în baza art.241 CP RM (coroborat cu lit.b) art.125 CP RM) ar însemna nu altceva decât aplicarea prin analogie a legii penale, interzisă de alin.(2) art.3 CP RM.

Cuvinte-cheie: *latură obiectivă, acțiune, inacțiune, activitate de întreprinzător, practicare ilegală, înregistrare, reînregistrare.*

THE ILLEGAL PRACTICE OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY: THE NORMATIVE PROCEEDING REFERRED TO AT LETT.B) ART.125 OF THE PENAL CODE

Within this article, as a result of the performed analysis, it is established that, in the presence of the normative proceeding provided by lett.b) art.125 PC RM, the prejudicial act of the offence in question is committed through the mean of action. It is shown that the situations referred to at par.2 and par.3 art.10 of the Law on entrepreneurship and enterprises are to be considered separately from the situation recorded at par.1 art.10 of the same law. It is argued that art.241 PC RM (in conjunction with lett.b) art.125 PC RM) is in competition of part and whole with art.242 PC RM. On this issue, it is concluded that the possibility of conducting certain types of activities, allowed exclusively for state enterprises, is not provided by the provision of lett.b) art.125 PC RM, and thus is not provided by the provision of art.241 PC RM as well. It is pointed out that the liability for conducting certain types of activities, allowed exclusively for state enterprises, can only be established under par.4 art.10 of the Law on entrepreneurship and enterprises. It is argued that the act of conducting unlicensed entrepreneurial activity is not specified in the provision of lett.b) art.125 PC RM. In such cases, the liability is established under par.(4) art.263 of the Contravention Code. Also, we cannot rule out the possibility of applying a special norm in relation to par.(4) art.263 of the Contravention Code (e.g.: lett.l) art.169, art.179, par.(1)-(3) art.197, art.248, par.(2) art.277¹, par.(2) art.284, par.(1) art.293² or other articles of the Contravention Code). We can also apply art.214 or art.245⁶ PC RM. Finally, but not least important, within this article it is pointed out that the qualification of the act of conducting unlicensed entrepreneurial activity under art.241 PC RM (in conjunction with lett.b) art.125 PC RM) would only mean to apply by analogy the penal legislation, which is withheld under the provision of par.(2) art.3 PC RM.

Keywords: *the objective side, action, inaction, entrepreneurial activity, illegal practice, registration, re-registration.*

Introducere

În prezența modalității prevăzute la lit.b) art.125 CP RM, fapta prejudiciabilă incriminată la art.241 CP RM constă în acțiunea de desfășurare a unor genuri de activitate interzise de legislație. Nu ar fi corect să afirmăm că, în această ipoteză, acțiunea de desfășurare a activității de întreprinzător este însoțită de inacțiunea de neexecutare a obligației de a nu desfășura genuri de activitate interzise de legislație. În acest sens, M.A. Hotca afirmă, just: „Infrațiunile al căror *verbum regens* obligă destinatarul să nu aibă o anumită conduită se numesc infrațiuni comise, deoarece cel obligat desfășoară o activitate oprită de lege (sublinierea ne aparține – *n.a.*)” [1, p.133]. Desfășurând genuri de activitate interzise de legislație, făptuitorul acționează. El nu se află într-o stare de

pasivitate. Așadar, în prezența modalității prevăzute la lit.b) art.125 CP RM, urmările prejudiciabile (și anume: obținerea unui profit în proporții mari sau a unui profit în proporții deosebit de mari) se află în legătură cauzală cu acțiunea de desfășurare a unor genuri de activitate interzise de legislație.

Rezultate obținute și discuții

În vederea stabilirii conținutului modalității normative examinate, este necesar să apelăm la unele prevederi ale Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi. Astfel, la alin.1 art.10 al acestei legi se stabilește: „Întreprinderea este în drept să practice orice genuri de activitate, cu excepția celor interzise de lege”. La alin.2 și 3 din același articol legiuitorul se referă la alte ipoteze: „Întreprinderea are dreptul să practice anumite genuri de activitate, determinate de legislație, numai după ce a obținut licența pentru genul respectiv de activitate...” (alin.2); „Exclusiv întreprinderilor de stat li se permite:...” (alin.3). Faptul că aceste trei ipoteze sunt diferite rezultă cu mai multă claritate din alin.4 art.10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi: „Pentru desfășurarea activității fără licență sau a activităților interzise pe teritoriul Republicii Moldova, precum și a celor permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat, organele fiscale, Camera de Licențiere sau alt organ abilitat cu atribuția de eliberare a licenței aplică amendă în mărimea venitului brut din realizarea obținută în urma activităților menționate”. Utilizând conjuncțiile „sau” și „precum și”, legiuitorul a separat sferele de aplicare a dispozițiilor de la alin.1, 2 și 3 art.10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi. Din aceste considerente, suntem de acord cu S.Brînza și V.Stati. Referindu-se la alin.1-4 art.10 al respectivei legi, acești autori menționează: „Din aceste dispoziții legale reiese că trebuie deosebite următoarele trei ipoteze: 1) desfășurarea unor genuri de activitate interzise de legislație; 2) desfășurarea unor genuri de activitate permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat; 3) desfășurarea activității de întreprinzător fără licență” [2, p.86].

Implicit, aceeași concluzie derivă din aserțiunea lui N.Roșca și S.Baieș: „După importanța pentru societate, activitățile de întreprinzător pot fi clasificate în: activități interzise; activități monopol de stat (sublinierea ne aparține – *n.a.*); activități monopoluri naturale; activități supuse licențierii (sublinierea ne aparține – *n.a.*); activități practice în baza patentei de întreprinzător; activități care pot fi practicate liber, fără autorizație specială” [3, p.58].

În continuare, vom analiza ipotezele specificate la alin.1, 2 și 3 art.10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi. În paralel, vom prezenta argumente în sprijinul ideii că ipotezele prevăzute la alin.2 și 3 art.10 al acestei legi urmează a fi disociate de ipoteza consemnată la alin.1 al aceluiași articol:

1) desfășurarea unor genuri de activitate interzise de legislație

În legătură cu o asemenea ipoteză, O.N. Strokina susține: „În cazul desfășurării unor genuri de activitate de întreprinzător interzise de legislație, făptuitorul trebuie tras la răspundere pentru aceea că obține venituri dintr-o activitate pe care nimeni nu este în drept s-o practice” [4]. Cu alte cuvinte, ipoteza specificată la lit.b) art.125 CP RM vizează activitatea de întreprinzător care nu este pasibilă de înregistrare de stat, întrucât este stabilită interdicția de a o desfășura. La această ipoteză se referă, de exemplu, dispoziția de la alin.(2) art.60 din Codul civil: „Persoana juridică cu scop lucrativ poate desfășura orice activitate neinterzisă de lege”. În contrast, ipoteza prevăzută la lit.a) art.125 CP RM privește activitatea de întreprinzător pasibilă de înregistrare de stat, făptuitorul evitând să urmeze această procedură.

Referitor la ipoteza din legea penală ucraineană, similară cu cea consemnată la lit.b) art.125 CP RM, O.I. Perepelița, V.M. Kiriciko și V.Ia. Tații menționează: „Această ipoteză nu vizează genurile permise ale activității de întreprinzător, atunci când făptuitor este persoana căreia îi este interzis să practice activitatea de întreprinzător” [5, p.191]. Într-adevăr, de exemplu, la alin.2 art.2 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi se prevede: „Nu au dreptul de a practica antreprenoriatul șefii și specialiștii din autorități ale administrației publice, în a căror atribuție intră hotărârea problemelor legate de desfășurarea activității de antreprenoriat sau controlul asupra unei asemenea activități”. Ipoteza prevăzută la lit.b) art.125 CP RM interzice tuturor (nu doar anumitor categorii de persoane) să desfășoare genuri de activitate interzise de legislație.

Care este conținutul noțiunii „genuri de activitate interzise de legislație”?

N.Roșca și S.Baieș afirmă: „Legislația nu conține o listă a activităților economice interzise, așa cum fusese anterior (a se vedea anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova, nr.581 din 17.08.1995 [6] (abrogată)). În lipsa unor reglementări exprese, în această listă se includ activitățile care pot să aducă un profit material și pentru care este prevăzută o pedeapsă penală sau administrativă. Potrivit Codului penal, se interzic și se sancționează: activitatea mercenarilor (art.141); traficul de ființe umane (art.165); traficul de copii (art.206); munca forțată (art.168); practicarea ilegală a medicinei și activității farmaceutice (art.214); proxenetismul (art.220) etc.” [7, p.58].

Precizăm că lista genurilor de activitate interzise pe teritoriul Republicii Moldova, la care fac referire autorii precitați, includea: producerea, comercializarea și propagarea materialelor pornografice; deschiderea și întreținerea caselor de toleranță; comerțul în scop de contrabandă. Aceeași listă era reprodusă în anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova, nr.888 din 19.09.1997 [8], prin care a fost abrogată Hotărârea Guvernului cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova, nr.581 din 17.08.1995. În anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova, nr.859 din 13.08.1998 [9] (abrogată), prin care a fost abrogată Hotărârea Guvernului cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova, nr.888 din 19.09.1997, lista genurilor de activitate interzise pe teritoriul Republicii Moldova cuprindea: 1) producerea, comercializarea și propagarea materialelor pornografice; 2) deschiderea și întreținerea caselor de toleranță; 3) comerțul în scop de contrabandă; 4) alte genuri de activitate interzise de legislația în vigoare, tratatele și convențiile internaționale la care Republica Moldova este parte.

După această precizare, consemnăm că – spre deosebire de N.Roșca și S.Baieș – S.Brînza și V.Stati sunt de o altă părere: „În prima ipoteză enunțată mai sus – desfășurarea unor genuri de activitate interzise de legislație – este important ca activitățile interzise să nu fie prevăzute de norme speciale penale (de exemplu, de art.165, 206, 208¹, 217¹-217³, 219, 220 sau altele din Codul penal) ori contravenționale (de exemplu, de art.89, 90, 356 sau altele din Codul contravențional). Aplicarea unor asemenea norme speciale exclude necesitatea aplicării art.241 CP RM, privit ca normă generală” [10, p.109]. O astfel de abordare își găsește confirmare în pct.11 din Hotărârea Plenului Judecătoriei Supreme a Republicii Belarus „Cu privire la practica judiciară în cauzele referitoare la activitatea de întreprinzător ilegală”, nr.6 din 28.06.2001: „În situația în care activitatea de întreprinzător ilegală se exprimă în săvârșirea infracțiunilor, pentru care se stabilește răspunderea în articolele corespunzătoare din Codul penal (traficul de ființe umane, fabricarea ilicită a armelor, circulația ilegală a substanțelor narcotice etc.), calificarea se va face conform acestor articole, nefiind necesară aplicarea suplimentară a art.233 din Codul penal” [11]. Într-un mod asemănător, în pct.18 din Hotărârea Plenului Judecătoriei Supreme a Federației Ruse „Cu privire la practica judiciară în cauzele referitoare la activitatea de întreprinzător ilegală și legalizarea (spălarea) mijloacelor bănești și a altor bunuri, obținute pe cale ilegală”, nr.23 din 18.11.2004, se stabilește: „În acele cazuri când persoana (care urmărește obținerea unor venituri) practică activitatea de întreprinzător ilegală, pentru care se stabilește răspunderea în alte articole ale Codului penal (de exemplu, fabricarea ilicită a armelor de foc sau a munițiilor, înstrăinarea substanțelor narcotice, a substanțelor psihotrope sau a analoagelor acestora), nu este necesară calificarea suplimentară în baza art.171 din Codul penal” [12].

O opinie similară este exprimată de O.O. Dudorov: „În cazul în care cele comise constau în fapte care reprezintă componente de infracțiuni de sine stătătoare, făptuitorul nu poate fi tras la răspundere în baza art.203 din Codul penal al Ucrainei [13], pentru desfășurarea unor genuri de activitate interzise de legislație. Într-un asemenea caz, răspunderea se aplică potrivit normei care prevede acea componentă de infracțiune” [14, p.454]. Este adevărat că articolul 203 a fost exclus din Codul penal al Ucrainei. Totuși, succesorul acestui articol – art.164-16 „Desfășurarea unor genuri de activitate interzise de legislație” din Codul cu privire la contravențiile administrative al Ucrainei [15] – se fundamentează pe aceeași concepție. Dovadă este chiar dispoziția acestui articol: „Desfășurarea unor genuri de activitate de întreprinzător, cu privire la care există o interdicție specială stabilită de lege, dacă lipsesc semnele unei fapte prevăzute de Codul penal al Ucrainei (sublinierea ne aparține – n.a.)”.

Bineînțeles, fapte similare cu cea prevăzută la lit.b) art.125 CP RM se prevăd nu doar la art.164-16 din Codul cu privire la contravențiile administrative al Ucrainei. Astfel, de exemplu, art.208 din Codul penal al Republicii Letonia [16] stabilește răspunderea pentru desfășurarea unei activități de întreprinzător la care se referă o interdicție specială. Alineatul 2 art.202 din Codul penal al Republicii Lituania [17] prevede răspunderea pentru activitatea economică, comercială, financiară sau profesională interzisă. Articolul 148 din Codul penal al Republicii Estonia [18] stabilește răspunderea, printre altele, pentru desfășurarea unei activități de întreprinzător la care se referă o interdicție specială. Alineatul (1) art.276 din Codul penal al Republicii Macedonia [19] prevede răspunderea pentru: producerea sau prelucrarea unor bunuri, a căror producere sau prelucrare este interzisă, dacă fapta nu constituie o infracțiune mai gravă. Alineatul (1) art.277 din același act legislativ stabilește răspunderea pentru procurarea, vânzarea sau schimbul bunurilor, a căror înstrăinare este interzisă sau limitată, dacă făptuitorul nu dispune de autorizația corespunzătoare și dacă fapta nu constituie o

infracțiune mai gravă. Nu în ultimul rând, art.161.1 din Codul penal al Mongoliei [20] prevede răspunderea pentru desfășurarea unei activități interzise de producere, de prestare de servicii sau de comercializare.

Supra am menționat că vom analiza situația când art.241 CP RM (coroborat cu lit.b) art.125 CP RM) se află într-o relație de concurență între parte și întreg cu art.242 CP RM.

În legătură cu această situație, V.Stati afirmă: „Activitatea de întreprinzător ilicită, care este acoperită de faptoitor prin crearea întreprinderii, se exprimă în una dintre activitățile interzise de legislația penală, contravențională, ecologică, fiscală, bancară, antimonopol etc. Această activitate constituie o verigă obligatorie în lanțul causal dintre acțiunea de creare a unei întreprinderi și urmările prejudiciabile sub formă de obținere a unui profit în proporții mari. De aceea, după cum reiese din art.118 CP RM, activitatea de întreprinzător ilicită, care este acoperită de faptoitor prin crearea întreprinderii, va fi absorbită de infracțiunea prevăzută la art.242 CP RM” [21, p.161]. Suntem de acord cu această aserțiune. În contextul pseudoactivității de întreprinzător, obținerea unui profit în proporții mari ar fi posibilă numai în rezultatul desfășurării de către pseudo-întreprindere a activității de întreprinzător ilicite, concretizate în desfășurarea unor genuri de activitate interzise de legislație. În acest context, practicarea ilegală a activității de întreprinzător nu se confundă cu pseudoactivitatea de întreprinzător. Practicarea ilegală a activității de întreprinzător constituie doar o parte din întregul reprezentat de infracțiunea de pseudoactivitate de întreprinzător. Cealaltă parte a acestui întreg o constituie acțiunea de creare a pseudoîntreprinderii. În contextul analizat, este exclus concursul ideal dintre infracțiunile prevăzute la art.241 și 242 CP RM. În caz contrar, faptoitorul ar răspunde de două ori pentru aceeași faptă de practicare ilegală a activității de întreprinzător. Deci, ar fi încălcat principiul de neadmitere a sancționării duble a aceleiași fapte;

2) desfășurarea unor genuri de activitate permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat

Această ipoteză nu se regăsește în dispoziția de la lit.b) art.125 CP RM și, implicit, în dispoziția de la art.241 CP RM. O analizăm tocmai pentru a o putea deosebi de ipoteza prevăzută la lit.b) art.125 CP RM. În consecință, ne exprimăm dezacordul cu N.Sîrbu, care menționează: „În sensul art.242 CP RM, prin „genurile activității de întreprinzător ilicite” se are în vedere inclusiv activitățile care sunt permise în exclusivitate întreprinderilor de stat” [22, p.98]. În același context, autoarea consemnează: „Ne întrebăm dacă poate fi pus semn de egalitate între o faptă interzisă și o faptă ilicită? Considerăm că nu există nicio deosebire de conținut între cele două formulări; există o diferență doar în aparență, legată de terminologie” [23, p.95].

Răspunderea pentru desfășurarea unor genuri de activitate, permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat, poate fi doar cea stabilită de alin.4 art.10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi: „Pentru desfășurarea activității permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat, organele fiscale, Camera de Licențiere sau alt organ abilitat cu atribuția de eliberare a licenței aplică amendă în mărimea venitului brut din realizarea obținută în urma activităților menționate”. Oricare încercare de a răsfrânge incidența lit.b) art.125 CP RM asupra desfășurării unor genuri de activitate, permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat, trebuie tratată ca susținere a aplicării prin analogie a legii penale. Această încălcare a principiului legalității este interzisă de alin.(2) art.3 CP RM.

Menționăm că alin.2 art.162.4 din Codul penal al Republicii Sovietice Socialiste Federative Ruse [24] stabilea răspunderea pentru desfășurarea neautorizată a activității de întreprinzător permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat. În legătură cu această normă, S.Șanțev și A.Korenev afirmă, just: „Articolul 171 din Codul penal al Federației Ruse nu prevede o astfel de ipoteză... De aceea, aplicarea acestui articol în respectiva ipoteză ar reprezenta analogia legii penale” [25].

Probabil, inspirați de dispoziția de la alin.2 art.162.4 din Codul penal al Republicii Sovietice Socialiste Federative Ruse, O.N. Strokina, S.Șanțev și A.Korenev propun completarea Codului penal al Federației Ruse cu un articol în care ar fi incriminată desfășurarea unor genuri de activitate permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat [26, 27]. În ce privește legea penală autohtonă, nu considerăm oportună o asemenea incriminare: pe măsura reducerii continue a listei de activități de întreprinzător permise exclusiv întreprinderilor de stat va deveni inutilă interdicția de a desfășura unele genuri de activitate permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat, prevăzută de Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi.

După această clarificare, este necesar să stabilim conținutul noțiunii „genuri de activitate permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat”.

În conformitate cu alin.3 art.10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, exclusiv întreprinderilor de stat li se permite: supravegherea și tratamentul bolnavilor care suferă de narcomanie, boli contagioase periculoase și deosebit de periculoase, inclusiv de boli dermatovenerice infecțioase, precum și de boli psihice

în forme agresive și eliberarea avizelor corespunzătoare; efectuarea expertizei pentru determinarea pierderii temporare sau stabile a capacității de muncă, precum și a examenelor și controalelor medicale periodice și preventive decretate ale cetățenilor; tratamentul animalelor ce suferă de boli deosebit de periculoase; confecționarea ordenelor și medaliilor; producerea emblemelor ce confirmă achitarea impozitelor și taxelor de stat; prestarea serviciilor poștale (cu excepția poștei exprese), confecționarea timbrelor poștale; producerea și comercializarea tehnicii militare speciale și de luptă, a substanțelor explozive (cu excepția prafului de pușcă), precum și producerea oricăror feluri de arme; evidența de stat, înregistrarea de stat și inventarierea tehnică (inclusiv pașaportizarea) a bunurilor imobile, restabilirea documentelor pentru dreptul de proprietate și administrarea acestor bunuri; imprimarea bancnotelor și baterea monedelor metalice, imprimarea valorilor mobiliare de stat; efectuarea lucrărilor astronomic-geodezice, gravimetrice, a lucrărilor în domeniul hidro-meteorologiei; efectuarea activității particulare de pază la obiectivele de depozitare și păstrare a armelor, munițiilor, materialelor explozibile ce aparțin autorităților publice, la obiectivele de depozitare și păstrare a substanțelor toxice, radioactive și periculoase, precum și a substanțelor narcotice, psihotrope și a precursorilor (cu excepția instituțiilor medicale și a farmaciilor private); efectuarea activității particulare de pază la Banca Națională a Moldovei.

Referindu-se la asemenea activități, N.Roșca și S.Baieș afirmă: „Activitățile monopol de stat sunt desfășurate exclusiv de organe ale statului sau de persoane juridice constituite de stat. Monopolul de stat este definit ca situație în care un număr limitat de agenți economici sunt investiți de către autoritățile administrației publice cu dreptul exclusiv sau cu drepturi exclusive de desfășurare a unei anumite activități aducătoare de profit” [28, p.58].

Genurile de activități, enumerate în alin.3 art.10 al Legii cu privire la antreprenariat și întreprinderi, sunt permise exclusiv întreprinderilor de stat. Potrivit art.1 al Legii cu privire la întreprinderea de stat, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 16.06.1994 [29], „întreprinderea de stat este o întreprindere al cărei capital social aparține în întregime statului” (alin.(1)); „întreprindere de stat este agentul economic independent cu drepturi de persoană juridică, care, pe baza proprietății de stat transmise ei în gestiune, desfășoară activitate de întreprinzător” (alin.(2)). Conform alin.1 art.20 al Legii cu privire la antreprenariat și întreprinderi, „întreprinderea de stat se înființează și se dotează cu bunuri de Guvern sau de organul administrației de stat împuternicit pentru acest lucru”. Cu această ocazie, precizăm că prin „organul administrației de stat” nu se are în vedere organul de autoadministrare locală. Or, potrivit alin.2 art.20 al Legii cu privire la antreprenariat și întreprinderi, „întreprinderea municipală se înființează și se dotează cu bunuri de organul de autoadministrare locală”.

Întreprinderea de stat trebuie deosebită nu doar de întreprinderea municipală. Ea trebuie deosebită și de societatea pe acțiuni în care statul deține cote. De această dată, criteriile de delimitare se referă nu la caracteristicile autorității publice care înființează întreprinderea și o dotează cu bunuri. În acest caz, criteriile de delimitare se referă la: 1) forma organizatorico-juridică de desfășurare a activității de întreprinzător: din alin.1 art.13 al Legii cu privire la antreprenariat și întreprinderi rezultă că întreprinderea de stat și societatea pe acțiuni sunt forme organizatorice-juridice diferite de desfășurare a activității de întreprinzător; 2) tipul societății: din alin.(2) art.106 din Codul civil deducem că societatea pe acțiuni este o societate comercială, în timp ce întreprinderea de stat nu este; 3) proporția capitalului social deținut de stat: din alin.(1) art.1 al Legii cu privire la întreprinderea de stat aflăm că întreprinderea de stat este o întreprindere al cărei capital social aparține în întregime statului;

3) desfășurarea activității de întreprinzător fără licență

După C.Bulai, „pe lângă variațiile decurgând din gradul de pericol social generic pe care îl poate prezenta o infracțiune, variații ce se exprimă în variantele în care fapta este incriminată, există variații ce decurg din însăși săvârșirea faptei, din specificul trăsăturilor pe care le dobândește fiecare faptă, în împrejurările concrete în care a fost săvârșită... Datorită variabilității practic nelimitate a împrejurărilor concrete care le determină, modalitățile faptice scapă oricărei prevederi și nu pot fi cunoscute decât după ce fapta a fost săvârșită” [30, p.419, 422]. Din perspectiva acestei aserțiuni, vom încerca să demonstrăm că practicarea activității de întreprinzător în lipsa unei licențe nu poate fi considerată o modalitate faptică a infracțiunilor prevăzute la art.241 CP RM. Pe această cale, vom argumenta că desfășurarea activității de întreprinzător fără licență nu poate fi confundată cu desfășurarea unor genuri de activitate interzise de legislație.

În acest scop, întâi de toate, este necesar să stabilim conținutul noțiunii „desfășurarea activității de întreprinzător fără licență”.

În acord cu alin.2 art.10 al Legii cu privire la antreprenariat și întreprinderi, întreprinderea are dreptul să practice anumite genuri de activitate, determinate de legislație, numai după ce a obținut licența pentru genul

respectiv de activitate; lista genurilor de activitate menționate și modul de eliberare a licențelor se stabilesc de legislație. Nu vom prezenta această listă voluminoasă, pe care legiuitorul o stabilește la lit.a)-f) alin.(1) art.8 al Legii privind reglementarea prin licențiere a activității de întreprinzător, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 30.07.2001 [31].

I.A. Efimenko și L.I. Arkușa arată că modalitățile faptice, sub care se înfățișează desfășurarea activității de întreprinzător fără licență, presupun desfășurarea acestei activități: fără licență de către persoana care a parcurs procedura înregistrării de stat; după expirarea termenului de valabilitate a licenței; până la momentul adoptării deciziei privind eliberarea licenței; după suspendarea sau retragerea licenței; în baza licenței eliberate unei alte persoane sau pentru un alt gen de activitate; fără reperfectarea licenței, în cazurile în care au apărut temeiuri pentru aceasta [32; 33].

În niciuna din aceste modalități faptice desfășurarea activității de întreprinzător fără licență nu se regăsește în dispoziția de la lit.b) art.125 CP RM. În astfel de cazuri, răspunderea se aplică în baza alin.(4) art.263 din Codul contravențional. În asemenea cazuri, nu este exclusă nici aplicarea unei norme care este specială în raport cu alin.(4) art.263 din Codul contravențional (de exemplu: lit.l) art.169, art.179, alin.(1)-(3) art.197, 248, alin.(2) art.277¹, alin.(2) art.284, alin.(1) art.293² sau altele din Codul contravențional). De asemenea, poate fi aplicat art.214 sau 245⁶ CP RM.

Apropo, în legătură cu concurența de norme pe care am reliefat-o, semnalăm o practică judiciară neuniformă. Ea se referă la aplicarea alin.(1) art.197 din Codul contravențional, care prevede răspunderea pentru efectuarea transportului rutier contra cost de persoane cu vehicule rutiere construite și echipate pentru transportul de persoane care au mai mult de 9 locuri pe scaune, inclusiv locul conducătorului auto, fără a deține licența de transport rutier. În unele cazuri [34-40] se aplică această normă. În alte cazuri [41-47], care diferă doar prin detalii irelevante, se aplică alin.(1) art.263 din Codul contravențional. Amintim că această normă stabilește răspunderea pentru desfășurarea activității de întreprinzător fără înregistrare la Camera Înregistrării de Stat sau la o altă autoritate publică competentă conform legii ori cu act de înregistrare declarat nevalabil.

Înainte de a obține licența pentru transportul rutier contra cost, persoana trebuie să parcurgă procedura înregistrării de stat. Aceasta rezultă din următoarea definiție, formulată în art.2 al Legii privind reglementarea prin licențiere a activității de întreprinzător: „solicitant de licență – persoana juridică sau fizică, înregistrată în modul stabilit în Republica Moldova în calitate de întreprindere sau de organizație, indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare...”. Poate avea obligația de obținere a licenței doar cel care a parcurs procedura înregistrării de stat. Așadar, în cazurile din practica judiciară menționate mai sus este relevabilă omiterea de către făptuitor a înregistrării de stat, nu lipsa licenței. De aceea, trebuia să fie aplicat nu alin.(1) art.197 din Codul contravențional, ci alin.(1) art.263 din Codul contravențional. Alineatul (1) art.197 din Codul contravențional poate fi aplicat doar atunci când persoana, înregistrată în modul stabilit, desfășoară activitatea de transport rutier contra cost fără a deține licența pentru o asemenea activitate.

Fără a întrerupe firul logic, amintim că la lit.a) art.125 CP RM se stabilește răspunderea pentru desfășurarea activității de întreprinzător fără înregistrarea (reînregistrarea) la organele autorizate. În această ipoteză, nu contează dacă activitatea de întreprinzător este pasibilă de licențiere sau nu. Contează că ea este pasibilă de înregistrare (reînregistrare) la organele autorizate. În contrast, de exemplu, conform art.188 din Codul penal al Republicii Armenia [48], răspunderea se aplică pentru desfășurarea fără înregistrarea de stat a activității de întreprinzător supuse licențierii. Acest articol nu se aplică în cazul desfășurării fără înregistrarea de stat a activității de întreprinzător care nu este supusă licențierii.

În alt context, cu referire la desfășurarea activității de întreprinzător fără licență, V.Stati susține: „În ipoteza dată, nu poate fi aplicat art.241 CP RM, chiar dacă făptuitorul va reuși să obțină un profit în proporții mari. Oricare altă interpretare este inadmisibilă” [49]. Alți autori exprimă o opinie diferită. De exemplu, A.Borodac menționează: „Infrațiunea prevăzută la lit.b) art.125 CP RM se realizează atât prin practicarea unor genuri de activitate interzise de legislație, cât și a genurilor de activitate supuse licențierii” [50, p.307]. La rândul său, V.Spaltu afirmă: „Atunci când vorbim despre tipurile de activități care sunt interzise, este vorba despre acele tipuri de activități pentru a căror desfășurare se cere o autorizație specială din partea organelor de stat” [51, p.73].

Acest din urmă autor mai susține: „Elementul material al infracțiunii cercetate, prevăzut la lit.b) art.125 CP RM, are o formulare nereușită din punct de vedere tehnic, ceea ce creează mari dificultăți pentru teoreticieni și practicieni la aprecierea corectă a condițiilor de încadrare juridico-penală sau, ca urmare, aceste condiții sunt înțelese eronat. Propunem modificarea dispoziției de la lit.b) art.125 CP RM, ceea ce ar permite să aibă un conținut mai reușit, și anume – desfășurarea activității de întreprinzător fără licență, atunci când aceasta este

obligatorie" [52, p.80]. Se pare că V.Spaltu se contrazice: în ce se exprimă necesitatea remanierii legislative pe care o propune, odată ce el însuși afirmă că, în ipoteza desfășurării activității de întreprinzător fără licență, deja este incidentă prevederea de la lit.b) art.125 CP RM? Dacă această ipoteză există *de lege lata* (așa cum arată V.Spaltu), de ce ea ar trebui să constituie obiectul unei recomandări *de lege ferenda*?

V.Iacuboi se situează pe alte poziții decât A.Borodac și V.Spaltu. Referitor la alin.(4) art.162 „Desfășurarea ilegală a activității de întreprinzător” din Codul cu privire la contravențiile administrative, adoptat de Sovietul Suprem al RSSM la 29.03.1985 [53] (abrogat), V.Iacuboi menționează: „Conform acestei prevederi, este sancționată desfășurarea unei activități de întreprinzător interzise, sau care necesită licență ori autorizație privind amplasarea unității de comerț, eliberată de către autoritățile administrației publice locale, sau care este permisă exclusiv întreprinderilor de stat. Așadar, în alin.(4) art.162 din Codul cu privire la contravențiile administrative noțiunile „desfășurarea unei activități de întreprinzător interzise” și „desfășurarea ilegală a unei activități de întreprinzător ce necesită licență” sunt folosite ca noțiuni distincte ce nu se intersectează. Rezultă că același coraport între cele două noțiuni trebuie respectat în contextul art.241 CP RM. Or, conform lit.e) art.19 al Legii privind actele legislative, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 27.12.2001 [54], „terminologia utilizată este constantă și uniformă atât în actul elaborat, cât și în toate celelalte acte legislative; se va utiliza unul și același termen dacă este corect, iar folosirea lui repetată exclude confuzia”. Cele evocate ne-au adus la ideea că noțiunea „desfășurarea unei activități de întreprinzător interzise” nu este mai largă în raport cu noțiunea „desfășurarea ilegală a unei activități de întreprinzător ce necesită licență” [55].

Suntem de acord cu aceste argumente. Aceasta chiar dacă autoarea lor face trimitere la un act legislativ abrogat. Unele dintre ideile din alin.(4) art.162 din Codul cu privire la contravențiile administrative și-au găsit continuitatea în art.263 din Codul contravențional, doar că într-o altă formă. Așa cum în art.125 și 241 CP RM și-au găsit continuitatea unele dintre ideile din art.164 din Codul penal, adoptat de Sovietul Suprem al RSSM la 24.03.1961 [56] (în continuare – CP RM din 1961). Conform notei la art.164 CP RM din 1961, prin „desfășurarea ilegală a activității de întreprinzător” se înțelegea, printre altele, desfășurarea fără licență a unor activități ce necesită autorizarea prin licență. (Subliniem că, alături de desfășurarea fără licență a unor activități ce necesită autorizarea prin licență, în aceeași notă se menționează expres desfășurarea unor genuri de activitate interzise de legislație). Cei care consideră că art.241 CP RM (coroborat cu art.125 CP RM) stabilește răspunderea pentru desfășurarea fără licență a unor activități ce necesită autorizarea prin licență o fac, cel mai probabil, din inerție, fiind ancorați conceptual de art.164 CP RM din 1961. Însă, spre deosebire de nota de la art.164 CP RM din 1961, art.125 CP RM nu mai prevede, ca modalitate normativă a infracțiunii, desfășurarea fără licență a unor activități ce necesită autorizarea prin licență.

În acest sens, V.Stati afirmă, pe bună dreptate: „În nota la art.164 CP RM din 1961 (care îndeplinește un rol similar cu cel al art.125 CP RM) desfășurarea unor genuri de activitate interzise de legislație este diferențiată în raport cu desfășurarea fără licență a unor activități ce necesită autorizarea prin licență. Luând în considerare contextul istoric în care au fost incriminate faptele reunite sub denumirea marginală de practicare ilegală a activității de întreprinzător, nu avem niciun temei să afirmăm că, în contextul art.125 CP RM (și, implicit, al art.241 CP RM), noțiunea „desfășurarea unor genuri de activitate interzise de legislație” ar fi supraordinată în raport cu noțiunile „desfășurarea unor genuri de activitate permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat” și „desfășurarea activității de întreprinzător fără licență” [57].

Bineînțeles, în analiza pe care o efectuăm nu putem face abstracție de concluziile formulate în Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind excepția de neconstituționalitate a articolului 125 lit.b) din Codul penal, a articolelor 7 alin.(7), 39 pct.5), 313 alin.(6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi din articolele 2 lit.d) și 16 lit.c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție (Sesizarea 37g/2016): „Curtea a reținut că dispoziția de la lit.b) art.125 CP RM, și anume „desfășurarea unor genuri de activitate interzise de legislație”, este distinctă de „desfășurarea unei activități fără licență”. Or, în această din urmă situație, activitatea nu face parte din categoria genurilor interzise de lege, ci este una permisă, care însă urmează a fi desfășurată în condițiile legii. De asemenea, Curtea a observat că desfășurarea unei activități în lipsa licenței nu se regăsește nici în celelalte dispoziții ale art.125 CP RM, ci doar în Codul contravențional. Prin urmare, dispoziția cuprinsă la lit.b) art.125 CP RM nu este una neclară. Dimpotrivă, din redacția acestui articol și a art.263 din Codul contravențional rezultă cu claritate că desfășurarea activității de întreprinzător fără licență nu este pasibilă decât de sancțiune contravențională, și nu penală. În această ordine de idei, Curtea a reamintit că unul dintre elementele fundamentale ale preeminenței dreptului și ale statului de drept îl constituie principiul legalității. În acest sens, Curtea a subliniat că, în conformitate cu principiul interzicerii interpretării

extensive a legii penale, analogia nu este niciodată permisă în dreptul penal în detrimentul inculpatului. Dimpotrivă, în domeniul penal, legea este de strictă interpretare. În acest context, însăși Constituția, în articolul 22 garantează că nimeni nu va fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul comiterii, nu constituiau un act delictuos. În consecință, Curtea a conchis că lit.b) art.125 CP RM este constituțională, în măsura în care, în redacția actuală, nu este interpretată ca incriminând fapta de desfășurare a activității de întreprinzător fără licență" [58].

Așadar, calificarea desfășurării activității de întreprinzător fără licență în baza art.241 CP RM (coroborat cu lit.b) art.125 CP RM) ar însemna nu altceva decât aplicarea prin analogie a legii penale, interzisă de alin.(2) art.3 CP RM. Desfășurarea activității de întreprinzător fără licență poate fi calificată doar conform alin.(4) art.263 CP RM.

Din această perspectivă, prezintă interes următoarea speță din practica judiciară: *G.V. a fost învinuit de comiterea infracțiunii specificate la lit.f) alin.(2) art.241 CP RM. În fapt, acesta deținea funcția de administrator al întreprinderii „E.” S.R.L. Respectiva întreprindere a fost înregistrată la 01.04.1993. La 13.05.2003, lista genurilor de activitate desfășurate de întreprinderea „E.” S.R.L. a fost completată cu activitatea de furnizare și (sau) transport, distribuire a gazelor naturale. Pentru desfășurarea acestei activități, a fost obținută licența valabilă până la 03.01.2009. După expirarea acestui termen, până la 31.12.2010, întreprinderea menționată a prestat servicii de furnizare a gazelor naturale către consumatorii din comuna Hârtopul Mare, raionul Criuleni. În timpul examinării cauzei în instanța de judecată, s-a stabilit că G.V. a fost sancționat pentru aceeași faptă în baza alin.(4) art.263 din Codul contravențional. Drept urmare, procesul penal, pornit împotriva acestuia în conformitate cu lit.f) alin.(2) art.241 CP RM, a fost încetat [59].* Observăm că, în acest caz, făptuitorul a fost tras la răspundere în baza alin.(4) art.263 din Codul contravențional, pentru desfășurarea activității de întreprinzător fără licență. Ulterior, s-a încercat tragerea lui la răspundere penală pentru aceeași faptă conform art.241 CP RM. Considerăm întemeiată aplicarea alin.(4) art.263 din Codul contravențional, chiar dacă mărimea profitului obținut a constituit 415.299 de lei. Or, întreprinderea „E.” S.R.L. era înregistrată, însă desfășura activitatea de întreprinzător fără licență. Aplicarea art.241 CP RM ar fi fost neîntemeiată. Însă, cauza unei asemenea soluții constă nu în necesitatea respectării principiului „non bis in idem”. Aceasta întrucât alin.(4) art.263 din Codul contravențional și art.241 CP RM nu stabilesc răspunderea pentru aceeași faptă. Adevărata cauză se exprimă în aceea că art.241 CP RM nu prevede răspunderea pentru desfășurarea activității de întreprinzător fără licență.

Într-o altă speță din practica judiciară, *întreprinderea „V.” S.R.L. a fost învinuită de săvârșirea infracțiunii prevăzute la lit.f) alin.(2) art.241 CP RM. În fapt, în perioada 01.01.2012-31.12.2013, pe teritoriul mun. Bălți, aceasta a efectuat, fără licență, retransmisia unor canale TV prin rețelele de televiziune prin cablu. În rezultat, întreprinderea „V.” S.R.L. a obținut un profit în mărime de 205, 4 mii de lei [60].* Remarcăm că, în acest caz, întreprinderea era înregistrată, însă nu deținea licență. Deci, lipsește temeiul aplicării art.241 CP RM. Răspunderea urma să fie aplicată în baza alin.(4) art.263 din Codul contravențional.

În alte două spețe din practica judiciară, *întreprinderea „I.T.” S.R.L. desfășoară activitatea de transport rutier contra cost. Această întreprindere este înregistrată și deține licența pentru o asemenea activitate. Drept temei pentru învinuirea acestei întreprinderi în baza lit.f) alin.(2) art.241 CP RM a servit nerespectarea condițiilor prevăzute de licență. Este adevărat că întreprinderea „I.T.” S.R.L. a fost liberată de răspundere penală. Însă, motivul l-a constituit expirarea termenului de prescripție de tragere la răspundere penală [61, 62].* Considerăm incorectă calificarea faptei comise de întreprinderea „I.T.” S.R.L. O asemenea faptă nu este pasibilă de răspundere nici măcar în baza alin.(4) art.263 din Codul contravențional. În condițiile reliefate în cele două spețe, nerespectarea condițiilor prevăzute de licență este pasibilă, eventual, de sancțiunea stabilită de lit.f) alin.(2) art.21 al Legii privind reglementarea prin licențiere a activității de întreprinzător. În concluzie, și în ultimele două spețe exemplificate mai sus a fost admisă aplicarea legii penale prin analogie.

După analiza celor trei ipoteze prevăzute la alin.1-3 art.10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi, ne pronunțăm asupra oportunității completării art.125 CP RM, astfel încât art.241 CP RM să apere și relațiile sociale cu privire la licențiere. În acest plan, ne raliem, în mare parte, argumentelor invocate de V.Iacuboi: „Relațiile sociale cu privire la licențiere trebuie apărute de legea penală împotriva infracțiunii prevăzute la art.241 CP RM... Nu există nicio justificare de a acorda atenție apărării penale a relațiilor sociale cu privire la licențierea acordării asistenței medicale și a activității farmaceutice (prin incriminarea faptei de la art.214 CP RM) și de a ignora apărarea penală a relațiilor sociale cu privire la licențierea celorlalte genuri de activitate supuse licențierii (prin neincriminarea, la art.241 CP RM, a faptei de desfășurare ilegală a unei activități de întreprin-

zător ce necesită licență). Gradul prejudiciabil este același în ambele ipoteze. În concluzie, recomandăm completarea lit.b) art.125 CP RM cu următoarele cuvinte: „ori desfășurarea activității de întreprinzător în lipsa licenței în cazurile când aceasta este obligatorie, sau cu încălcarea cerințelor ori condițiilor de licențiere” [63].

Ca și V.Iacuboi, considerăm că art.125 CP RM (și, implicit, art.241 CP RM) prezintă lacune. Desfășurarea activității de întreprinzător în lipsa licenței, în cazurile când aceasta este obligatorie, scapă incidenței acestor două articole. Totuși, propunerea noastră de modificare a lit.b) art.125 CP RM se deosebește de recomandarea formulată de V.Iacuboi. Nu considerăm oportună menționarea în această normă a desfășurării activității de întreprinzător cu încălcarea cerințelor ori condițiilor de licențiere. În această ipoteză, gradul de pericol social nu se ridică la cel caracteristic unei infracțiuni. Este suficientă sancțiunea stabilită de Legea privind reglementarea prin licențiere a activității de întreprinzător. Potrivit lit.f) alin.(2) art.21 al acesteia, drept temei pentru realizarea acțiunilor prevăzute de lege în vederea retragerii licenței servește nerespectarea a doua oară a prescripțiilor privind lichidarea încălcărilor ce țin de condițiile de licențiere.

De aceea, *in concreto*, recomandăm ca dispoziția de la lit.b) art.125 CP RM să fie modificată după cum urmează: cuvintele „desfășurarea unor genuri de activitate interzise de legislație” să fie substituite cu „desfășurarea activității de întreprinzător fără licență, în cazul când aceasta este obligatorie”.

În acest fel, opinia noastră este opusă celei exprimate de O.N. Strokina, S.Șanțev, A.Korenev și S.A. Plotnikov: este necesară completarea Codului penal al Federației Ruse cu un articol în care ar fi incriminată fapta de desfășurare a unor genuri de activitate de întreprinzător interzise de legislație, care nu formează componentele altor infracțiuni [64, 65, 66, p.22-23].

De altă părere este L.S. Aistova: „Dacă persoana desfășoară o activitate care nu este pasibilă de înregistrare de stat, ea nu ar trebui să răspundă potrivit normei care incriminează faptele reunite sub denumirea de practicare ilegală a activității de întreprinzător. Răspunderea ar trebui să i se aplice doar în cazul în care activitatea respectivă se concretizează într-o infracțiune de sine stătătoare” [67, p.20]. La rândul său, Xu Zhichang susține: „Alineatul 4 art.225 din Codul penal al Republicii Populare Chineze [68] prevede răspunderea, printre altele, pentru „o altă activitate de întreprinzător ilegală, care destabilizează considerabil relațiile de piață”. O asemenea noțiune confuză poate avea ca efect încălcarea principiului legalității sub aspectul nesocotirii regulii „*nullum crimen sine lege*” [69].

Luând în considerare punctele de vedere exprimate de L.S. Aistova și Xu Zhichang, suntem de părere că normele penale, cărora practicienii le atribuie un conținut „inventat”, nu-și au locul în cadrul legii penale. Practic, toate activitățile de întreprinzător interzise, care au fost nominalizate în anexa nr.1 la Hotărârea Guvernului cu privire la reglementarea unor genuri de activitate în Republica Moldova, nr.859 din 13.08.1998, intră sub incidența unor norme penale sau contravenționale. Ne referim la astfel de activități ca: 1) producerea, comercializarea și propagarea materialelor pornografice; 2) deschiderea și întreținerea caselor de toleranță; 3) comerțul în scop de contrabandă. Cât privește formularea „alte genuri de activitate interzise de legislația în vigoare, tratatele și convențiile internaționale la care Republica Moldova este parte”, specificată la pct.4 al anexei nr.1 la hotărârea de Guvern menționată *supra*, suntem de părere că nu este necesară prezența în legea penală a unei norme „de rezervă” față de art.165, 206, 208¹, 217¹-217³, 219, 220 sau altele din Codul penal ori față de art.89, 90, 356 sau altele din Codul contravențional. În cazul în care practicarea activității de întreprinzător nu este incriminată în niciuna din astfel de norme, ar trebui să deducem că ea este permisă.

Concluzii

În prezența modalității prevăzute la lit.b) art.125 CP RM, fapta prejudiciabilă adoptă forma acțiunii. Situațiile prevăzute la alin.2 și 3 art.10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi urmează a fi dissociate de situația consemnată la alin.1 art.10 al aceleiași legi. Ipoteza prevăzută la lit.b) art.125 CP RM interzice tuturor (nu doar anumitor categorii de persoane) să desfășoare genuri de activitate interzise de legislație. Articolul 241 CP RM (coroborat cu lit.b) art.125 CP RM) se află într-o relație de concurență între parte și întreg cu art.242 CP RM. În prezența modalității prevăzute la lit.b) art.125 CP RM, este exclus concursul ideal dintre infracțiunile prevăzute la art.241 și 242 CP RM. Ipoteza de desfășurare a unor genuri de activitate, permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat, nu se regăsește în dispoziția de la lit.b) art.125 CP RM și, implicit, în dispoziția de la art.241 CP RM. Răspunderea pentru desfășurarea unor genuri de activitate, permise în mod exclusiv întreprinderilor de stat, poate fi doar cea stabilită de alin.4 art.10 al Legii cu privire la antreprenoriat și întreprinderi. Desfășurarea activității de întreprinzător fără licență nu se regăsește în dispoziția de la lit.b) art.125 CP RM. În astfel de cazuri, răspunderea se aplică în baza alin.(4) art.263 din Codul contravențional. În asemenea cazuri,

nu este exclusă nici aplicarea unei norme care este specială în raport cu alin.(4) art.263 din Codul contravențional (de exemplu: lit.1) art.169, art.179, alin.(1)-(3) art.197, 248, alin.(2) art.277¹, alin.(2) art.284, alin.(1) art.293² sau altele din Codul contravențional). De asemenea, poate fi aplicat art.214 sau 245⁶ CP RM. Calificarea desfășurării activității de întreprinzător fără licență în baza art.241 CP RM (coroborat cu lit.b) art.125 CP RM) ar însemna nu altceva decât aplicarea prin analogie a legii penale, interzisă de alin.(2) art.3 CP RM. Alineatul (1) art.197 din Codul contravențional poate fi aplicat doar atunci când persoana, înregistrată în modul stabilit, desfășoară activitatea de transport rutier contra cost, fără a deține licența pentru o asemenea activitate. Nerespectarea condițiilor prevăzute de licență este pasibilă, eventual, de sancțiunea stabilită de lit.f) alin.(2) art.21 al Legii privind reglementarea prin licențiere a activității de întreprinzător. Este oportun ca dispoziția de la lit.b) art.125 CP RM să fie modificată după cum urmează: cuvintele „desfășurarea unor genuri de activitate interzise de legislație” să fie substituite cu „desfășurarea activității de întreprinzător fără licență, în cazul când aceasta este obligatorie”.

Referințe:

1. HOTCA, M.A. *Codul penal. Comentarii și explicații*. București: C.H. Beck, 2007, 1593 p. ISBN (10) 973-115-001-3; ISBN (13) 978-973-115-001-7
2. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială. Vol.II*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, 1300 p. ISBN 978-9975-53-468-0
3. ROȘCA, N., BAIEȘ, S. *Dreptul afacerilor. Vol.I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004, 456 p. ISBN 9975-78-355-4
4. СТРОКИНА, О.Н. Уголовная ответственность за незаконную предпринимательскую деятельность. В: *Труды Международного симпозиума «Надежность и качество»*, 2005, том 1, с.459-462.
5. *Кримінальне право України. Особлива частина / За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація*. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 544 с. ISBN 966-667-159-X
6. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.59-60.
7. ROȘCA, N., BAIEȘ, S. *Dreptul afacerilor. Vol.I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. 456 p. ISBN 9975-78-355-4
8. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.77-78.
9. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998, nr.79-80.
10. BRÎNZA, S., STATI, V. *Drept penal. Partea Specială. Vol.II*. Chișinău: Tipografia Centrală. 1300 p. ISBN 978-9975-53-468-0
11. Постановление Пленума Верховного Суда Республики Беларусь «О судебной практике по делам о незаконной предпринимательской деятельности», № 6 от 28 июня 2001 г. В: *Национальный реестр правовых актов Республики Беларусь*, 2001, № 68.
12. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации «О судебной практике по делам о незаконном предпринимательстве и легализации (отмывании) денежных средств или иного имущества, приобретенных преступным путем», № 23 от 18 ноября 2004 г. [Accesat: 29.07.2016] Disponibil: <https://rg.ru/2004/12/07/otmyvanie-dok.html>
13. Кримінальний кодекс України. В: *Відомості Верховної Ради України*, 2001, № 25-26.
14. ДУДОПОВ, О.О. *Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика*. Київ: Юридична практика, 2003. 924 с. ISBN 966-8042-02-6
15. Кодекс України про адміністративні правопорушення. В: *Відомості Верховної Ради Української РСР*, 1984, додаток до № 51.
16. Krimināllikums. In: *Latvijas Vēstnesis*, 1998, no.199/200.
17. *Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas*. [Accesat: 29.07.2016] Disponibil: http://www.skelbimas.lt/istatymai/baudziamasis_kodeksas.htm
18. *Kriminaalkoodeks*. [Accesat: 29.07.2016] Disponibil: <https://www.riigiteataja.ee/akt/77448>
19. Кривичниот законик. In: *Службен весник на Република Македонија*, 1996. № 37.
20. *The Criminal Code of Mongolia*. [Accesat: 29.07.2016] Disponibil: <http://www.lexadin.nl/wlg/legis/nofr/oeur/lxwemon.htm>
21. STATI, V. *Infracțiuni economice: Note de curs*. Chișinău: CEP USM, 2016. 530 p. ISBN 978-9975-71-520-1
22. SÎRBU, N. *Răspunderea penală pentru pseudoactivitatea de întreprinzător*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2012, p.98.
23. *Ibidem*, p.95.
24. Уголовный кодекс РСФСР. В: *Ведомости Верховного Совета РСФСР*, 1960, № 40.
25. ШАНЦЕВ, С., КОРЕНЕВ, А. Незаконное предпринимательство и другие формы запрещенной деятельности. В: *Законность*, 2000, № 10, с.28-30.
26. СТРОКИНА, О.Н. Уголовная ответственность за незаконную предпринимательскую деятельность. В: *Труды Международного симпозиума «Надежность и качество»*, 2005, том 1, p.459-462.
27. ШАНЦЕВ, С., КОРЕНЕВ, А. Незаконное предпринимательство и другие формы запрещенной деятельности. В: *Законность*, 2000, № 10, с.28-30.

28. ROȘCA, N., BAIȘ, S. *Dreptul afacerilor. Vol.I*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. 456 p. ISBN 9975-78-355-4
29. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1995, nr.59-60.
30. BULAI, C. *Manual de drept penal. Partea Generală*. București: ALL, 1997, 647 p. ISBN 973-9229-74-3
31. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2001, nr.108.
32. ЕФИМЕНКО, И.А. *Незаконное предпринимательство: уголовно-правовая и криминологическая характеристика*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Челябинск, 2006, p.15.
33. АРКУША, Л.И. *Характеристика преступлений, связанных с незаконным занятием предпринимательской деятельностью*. [Accesat: 29.07.2016] Disponibil: <http://inter.criminology.onua.edu.ua/?p=1501>
34. Hotărârea Judecătorei sectorului Centru, mun. Chișinău, din 03.02.2016, cu privire la cauza contravențională. Dosarul nr.4-53/2016. [Accesat: 30.07.2016] Disponibil: <http://www.jcn.instante.justice.md>
35. Hotărârea Judecătorei sectorului Centru, mun. Chișinău, din 24.03.2016, cu privire la cauza contravențională. Dosarul nr.4-54/2016. [Accesat: 30.07.2016] Disponibil: <http://www.jcn.instante.justice.md>
36. Hotărârea Judecătorei sectorului Centru, mun. Chișinău, din 15.03.2016, cu privire la cauza contravențională. Dosarul nr.4-254/2016. [Accesat: 30.07.2016] Disponibil: <http://www.jcn.instante.justice.md>
37. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 21.03.2016. Dosarul nr.4r-754/16. [Accesat: 30.07.2016] Disponibil: <http://ca.justice.md>
38. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 01.07.2015. Dosarul nr.4r-1516/15. [Accesat: 30.07.2016] Disponibil: <http://ca.justice.md>
39. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 11.09.2014. Dosarul nr.4r-2114/14. [Accesat: 30.07.2016] Disponibil: <http://ca.justice.md>
40. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 05.08.2015. Dosarul nr.4r-2655/14. [Accesat: 30.07.2016] Disponibil: <http://ca.justice.md>
41. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 25.05.2015. Dosarul nr.4r-1253/15. [Accesat: 30.07.2016] Disponibil: <http://ca.justice.md>
42. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 30.04.2015. Dosarul nr.4r-1255/15. [Accesat: 30.07.2016] Disponibil: <http://ca.justice.md>
43. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 17.08.2015. Dosarul nr.4r-2120/15. [Accesat: 30.07.2016] Disponibil: <http://ca.justice.md>
44. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 15.07.2015. Dosarul nr.4r-2166/15. [Accesat: 30.07.2016] Disponibil: <http://ca.justice.md>
45. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 15.07.2015. Dosarul nr.4r-2261/15. [Accesat: 30.07.2016] Disponibil: <http://ca.justice.md>
46. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 12.11.2015. Dosarul nr.4r-3128/15. [Accesat: 30.07.2016] Disponibil: <http://ca.justice.md>
47. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 20.10.2015. Dosarul nr.4r-3057/15. [Accesat: 30.07.2016] Disponibil: <http://ca.justice.md>
48. *Уголовный кодекс Республики Армения*. [Accesat: 30.07.2016] Disponibil: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus>
49. STATI, V. Practicarea ilegală a activității de întreprinzător (art.241 CP RM): aspecte teoretice și practice. În: *Revista științifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae”*. Seria „Științe sociale”, 2014, nr.3, p.279-289. ISSN 1814-3199
50. BORODAC, A. *Manual de drept penal. Partea Specială*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2004. 622 p. ISBN 9975-9788-7-8
51. SPALATU, V. *Analiza juridico-penală și criminologică a infracțiunii de practicare ilegală a activității de întreprinzător*: Teză de doctor în drept. Chișinău, 2011, p.73.
52. *Ibidem*.
53. Вештиле Советулуй Супрем ал PCCM, 1985, № 3.
54. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.36-38.
55. IACUBOI, V. Necesitatea apărării penale a relațiilor sociale cu privire la licențiere. În: *Revista științifică a USM „Studia Universitatis”*. Seria „Științe sociale”, 2007, nr.3, p.134-138. ISSN 1857-2081
56. Вештиле Советулуй Супрем ал PCCM, 1961, № 10.
57. STATI, V. Practicarea ilegală a activității de întreprinzător (art.241 CP RM): aspecte teoretice și practice. În: *Revista științifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae”*. Seria „Științe sociale”, 2014, nr.3, p.279-289. ISSN 1814-3199
58. *Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind excepția de neconstituționalitate a articolului 125 lit.b) din Codul penal, a articolelor 7 alin.(7), 39 pct.5), 313 alin.(6) din Codul de procedură penală și a unor prevederi din articolele 2 lit.d) și 16 lit.c) din Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție*. [Accesat: 30.07.2016] Disponibil: <http://constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=858&t=/Media/Noutati/Atragerea-la-raspundere-penala-in-lipsa-prevederilor-legale-neconstitutionala-Sesizarea-37g2016>
59. Sentința Judecătorei sectorului Ciocana, mun. Chișinău, din 22.04.2013. Dosarul nr.1-118/2013. [Accesat: 30.07.2016] Disponibil: <http://www.jci.instante.justice.md>

60. Sentința Judecătoriei mun. Bălți din 13.05.2016. Dosarul nr.1-870/2014. [Accesat: 30.07.2016] Disponibil: <http://www.jbl.instante.justice.md>
61. Sentința Judecătoriei mun. Bălți din 16.08.2011. Dosarul nr.1-608/2011. [Accesat: 30.07.2016] Disponibil: <http://www.jbl.instante.justice.md>
62. Sentința Judecătoriei mun. Bălți din 07.09.2011. Dosarul nr.1-533/2011. [Accesat: 30.07.2016] Disponibil: <http://www.jbl.instante.justice.md>
63. IACUBOI, V. Necesitatea apărării penale a relațiilor sociale cu privire la licențiere. În: *Revista științifică a USM „Studia Universitatis”*. Seria „Științe sociale”, 2007, nr.3, p.134-138. ISSN 1857-2081
64. СТРОКИНА, О.Н. Уголовная ответственность за незаконную предпринимательскую деятельность. В: *Труды Международного симпозиума «Надежность и качество»*, 2005, том 1, с.459-462
65. ШАНЦЕВ, С., КОРЕНЕВ, А. Незаконное предпринимательство и другие формы запрещенной деятельности. В: *Законность*, 2000, № 10, с.28-30.
66. ПЛОТНИКОВ, С.А. *Уголовная ответственность за незаконное предпринимательство*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2003, с.22-23.
67. АИСТОВА, Л.С. *Незаконное предпринимательство и смежные составы*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры РФ, 2005. 124 с.
68. *Уголовный кодекс Китайской Народной Республики* / Под ред. А.И. Коробеева. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. 303 с. ISBN 5-94201-003-X
69. СЮЙ, ЧЖИЧАН. О незаконном предпринимательстве по Уголовному кодексу КНР. В: *Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права*, 2010, № 3, с.89-90.

Prezentat la 13.09.2016

CZU: 343.255.5:343.231

DILEMA DIFERENȚIERII RĂSPUNDERII PENALE PENTRU RELELE TRATAMENTE COMISE DE O PERSOANĂ CU FUNCȚIE DE RĂSPUNDERE

Daniela URSU

Universitatea de Stat din Moldova

Deoarece unele autorități (ca, de exemplu, polițistul) sunt, potrivit literei legii (art.123 alin.(1) și alin.(2) CP RM), atât persoane publice, cât și persoane cu funcție de răspundere, în contextul relelor tratamente incriminate la art.166¹ CP RM, unii subiecți de aplicare în concret a legii penale recunosc polițistului calitatea de persoană cu funcție de răspundere, motiv din care rețin circumstanța agravantă în dependență de faptă, prevăzută fie la lit.e) alin.(2), fie la lit.e) alin.(4) art.166¹ CP RM, iar alții îi rețin calitatea de persoană publică, încadrându-i faptele în acord cu variantele-tip ale infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant. Pornind de la câteva hotărâri din practica judiciară națională, prezentul studiu își propune să ofere răspuns la următoarea întrebare: Care este cea mai potrivită soluție de calificare în ipoteza comiterii infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant de către autorități care dețin dubla calitate: atât de persoană publică, cât și de persoană cu funcție de răspundere?

Cuvinte-cheie: *tortură, tratament inuman, tratament degradant, subiect al infracțiunii, persoană publică, persoană cu funcție de răspundere, polițist.*

THE DIFFERENTIATION DILEMMA OF CRIMINAL LIABILITY REGARDING THE ILL-TREATMENT COMMITTED BY A PERSON WITH PUBLIC RESPONSIBILITIES

Because some authorities, like the policeman, are according to the law (Article 123 para.(1) and para.(2) of the Penal Code of Moldova), both public persons and persons holding responsible positions, in the context of maltreatment incriminated by the article 166¹ of the Penal Code of Moldova, some subjects invested with the power to apply the criminal law treat the police officials as persons holding a responsible positions, the reason why the aggravating circumstance, depending on the offense, is either letter e) para.(2), either – letter e) para.(4) article 166¹ of the Penal Code of Moldova. While others treat them as public persons, stating their crimes as torture, inhuman or degrading treatment. Starting from several judgments of national practice, this study aims to provide an answer to the following question: What is the best solution in qualifying the offenses of torture, inhuman or degrading treatment, committed by the authorities who hold dual capacity: as public persons and as persons with responsible positions?

Keywords: *torture, inhuman or degrading treatment, the subject of crime, public person, a person with a responsible position, policeman.*

I. Aspecte introductive

Pe lângă condițiile generale de existență a subiectului infracțiunii, în cazul alin.(1) și alin.(3) art.166¹ CP RM [1] legiuitorul mai cere și condiții speciale. Acestea se referă la calitatea specială a subiectului. Astfel, reieșind din prevederile art.166¹ CP RM *per ansamblu*, distingem, convențional, trei categorii de subiecți ai infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant:

1) *autorități publice propriu-zise*: persoana publică (alin.(1) și alin.(3) art.166¹ CP RM); persoana cu funcție de răspundere (lit.e) alin.(2) și lit.e) alin.(4) art.166¹ CP RM); persoana cu funcție de demnitate publică (lit.e) alin.(2) și lit.e) alin.(4) art.166¹ CP RM);

2) *autorități publice asimilate*: persoane care, *de facto*, exercită atribuțiile unei autorități publice (alin.(1) și alin.(3) art.166¹ CP RM); persoana care acționează cu titlu oficial (alin.(1) și alin.(3) art.166¹ CP RM);

3) *particularii*: persoane care acționează cu consimțământul expres sau tacit al persoanelor ce acționează în regim de autoritate *de iure* sau *de facto* sau cu titlu oficial.

Pentru existența infracțiunilor prevăzute la art.166¹ CP RM comise de autorități publice propriu-zise sau asimilate acestora, este absolut necesară existența prealabilă a unui serviciu în care numitele persoane își desfășoară activitatea, indiferent de natura actelor care ocazional săvârșirea relelor tratamente, iar elementul material trebuie să se regăsească într-o legătură directă cu funcția pe care o exercită acea persoană publică, nu însă să acționeze ca un particular; adică, la momentul comiterii infracțiunii ea trebuie să se afle în exercițiul funcțiunii sau să acționeze în regim de putere.

Există anumite categorii de persoane care, în virtutea competenței și atribuțiilor cu care sunt învestite, chiar și în afara orelor de serviciu, nefiind în exercițiul funcțiunii, pot să evolueze ca subiecți speciali ai infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, deoarece acționează în regim de putere. Ne referim în primul rând la polițiști; or, în acord cu prevederile alin.(4) art.24 al Legii cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului, nr.320 din 27.12.2012 [2], fiecare polițist, pe tot teritoriul țării, indiferent de funcția pe care o deține, de locul în care se află în timpul sau în afara orelor de program, în cazul în care sesizează existența unor circumstanțe sau fapte care periclitează ordinea de drept, viața sau sănătatea persoanelor ori alte valori sociale, este obligat să comunice despre aceasta celei mai apropiate subdiviziuni de poliție și să întreprindă măsurile posibile pentru prevenirea și curmarea infracțiunii sau contravenției, acordarea primului ajutor persoanelor aflate în pericol, reținerea și identificarea făptuitorilor, depistarea martorilor oculari și pentru paza locului în care s-a produs evenimentul. Pe fundalul faptului că polițiștii sunt învestiți să acționeze în regim de putere, comiterea de către aceștia în afara orelor de program a actelor de violență, care se ridică la nivelul pragului de gravitate a torturii, tratamentului inuman sau degradant, urmează a fi încadrate în baza art.166¹ CP RM, cu condiția ca victima să perceapă că făptuitorul nu este o oarecare persoană, ci una învestită cu regim de putere, fapt dedus din circumstanțe obiective concrete: făptuitorul era în uniformă de polițist sau avea în dotare mijloc de transport special al poliției etc. Chiar dacă nu există aceste circumstanțe obiective, este suficient ca polițistul îmbrăcat în civil să-i comunice victimei că el deține calitatea de polițist. Pentru a ilustra această situație, facem referire la următorul caz din practica judiciară: *În fapt, L.E., ofițer operativ de sector al postului de poliție Sârcova al CPR Rezina, la 12 februarie 2013, în jurul orei 17.00, se afla la hotarul terenurilor ce aparțineau cet. O.A. și, respectiv, R.S. din s.Sârcova, r-nul Rezina. De pe lotul cet. O.A., care se află la hotar cu lotul cet. R.S., niște persoane încărcău într-o căruță ciocleji pentru necesitățile lor personale. O.A. s-a apropiat de persoanele care încărcău ciocleji, cerându-le explicații, reproșându-le că au intrat fără permisiune cu căruța pe terenul său, prin ce a inițiat cu ele un conflict verbal. La acest conflict a reacționat L.E. Deși acesta nu îndeplinea acțiuni ce țin de atribuțiile lui de serviciu (sublinierea ne aparține – n.a.), totuși a acționat în baza obligațiilor ce decurg din art.22 al Legii cu privire la poliție, nr.416 din 18.12.1990 (actualmente abrogată – n.a.), care vizează fiecare colaborator al poliției, pe întreg teritoriul Republicii Moldova, indiferent de funcția pe care o deține, de locul în care se află în timpul sau în afara orelor de program. Astfel, L.E., utilizând situația sa de serviciu, fiind persoană care acționează cu titlu oficial, s-a apropiat de ei și s-a prezentat ca polițist ce deține funcția de șef de post al localității (sublinierea ne aparține – n.a.). Urmărind în mod ilicit scopul de a se răzbuna pe O.A. și de a-l pedepsi pentru acțiunile acestuia considerate ilegale, L.E., fără teme și necesitate, intenționat, în mod ilegal, pentru a-și demonstra supremația, l-a supus pe O.A. unui tratament inuman și degradant, manifestat prin răsucirea mâinii stângi la spate, aplicarea cu genunchiul a două lovituri în regiunea abdomenului. După ce O.A. a căzut la pământ, i-a mai aplicat două lovituri cu piciorul în regiunea toracei, provocându-i vătămări corporale medii sub formă de fractură a coastei VIII pe dreapta pe linia axilară posterioară, ceea ce i-a cauzat dureri fizice și suferințe psihice, umilindu-i demnitatea. Violența fizică aplicată față de O.A. nu era necesară, deoarece nu a fost determinată de comportamentul inadecvat al acestuia. Conform raportului de expertiză medico-legală nr.688D din 09.04.2013, fractura coastei VIII pe dreapta pe linia axilară posterioară se atribuie vătămarilor corporale medii, ce condiționează dereglarea sănătății de lungă durată. Ținând cont de aceste circumstanțe, instanța de fond a încadrat acțiunile lui L.E. în baza art.166¹ alin.(1) în concurs cu art.152 alin.(1) CP RM [3]. În concluzie, reținerea în sarcina polițistului a infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, nefiind în exercițiul funcției, se justifică prin regimul de putere cu care legalmente sunt învestiți colaboratorii poliției pentru menținerea ordinii publice.*

II. Conotații teoretice privind agravarea răspunderii penale pentru tortură, tratament inuman sau degradant comise de persoana cu funcție de răspundere

Gravitatea sporită pe care calitatea deținută de făptuitor o transferă faptei incriminate penal în cazul lit.e) alin.(2) și lit.e) alin.(4) art.166¹ CP RM este validată de încrederea pe care i-a oferit-o statul odată cu învestirea în funcție – de răspundere, respectiv de demnitate publică, funcții care impun oricărei persoane un comportament corect, decent și cuviincios în îndeplinirea atribuțiilor de serviciu, în raport cu persoanele cu care vine în contact în exercițiul acestor atribuții, mai ales atunci când acestea sunt de rang înalt. Remarcăm că, în contextul circumstanțelor agravante vizând subiecții infracțiunii de tortură, tratament inuman sau degradant, doar autoritățile publice propriu-zise au fost luate în calcul pentru a diferenția răspunderea penală; or, nici

particularii și nici autoritățile publice asimilate nu-și găsesc reflectare în dispoziția lit.e) alin.(2), respectiv, lit.e) alin.(4) art.166¹ CP RM.

Noțiunea de persoană cu funcție de răspundere are o încărcătură semantică precisă, găsindu-și sediul în prevederile de la alin.(1) art.123 CP RM, potrivit cărora prin „persoană cu funcție de răspundere” se înțelege persoana căreia, într-o întreprindere, instituție, organizație de stat sau a administrației publice locale ori într-o subdiviziune a lor, i se acordă, permanent sau provizoriu, prin stipularea legii, prin numire, alegere sau în virtutea unei însărcinări, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor autorității publice sau a acțiunilor administrative de dispoziție ori organizatorico-economice.

Cu toate că prin Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.245 din 02.12.2011 [4], legiuitorul a substituit sintagma „persoană cu funcție de răspundere” cu sintagma „persoană publică”, în special în cazul infracțiunilor de corupție și al infracțiunilor care aduc atingere activității de serviciu în sfera publică, dar care nu sunt legate nemijlocit de corupție, termenul „persoană cu funcție de răspundere” s-a păstrat în mai multe componente de infracțiune, fie caracterizând conținutul constitutiv de bază (de exemplu, art.176, art.180, art.183, art.265 CP RM etc.), fie cel agravat (art.158 alin.(3) lit.f), art.165 alin.(2) lit.e), art.168 alin.(2) lit.d) CP RM etc.). După cum este lesne de înțeles, în cazul infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant persoana cu funcție de răspundere caracterizează conținutul agravat al incriminării. Spre deosebire de celelalte norme pentru care se agravează răspunderea penală în baza calității subiectului de persoană cu funcție de răspundere (bunăoară, art.158 alin.(3) lit.f), art.165 alin.(2) lit.e), art.168 alin.(2) lit.d) CP RM), în cazul art.166¹ alin.(2) lit.e) și art.166¹ alin.(4) lit.e) CP RM legiuitorul dispersează „persoana publică” de „persoana cu funcție de răspundere”, în sensul agravării răspunderii ultimei. Firește, această situație normativă ridică semne de întrebare referitoare la oportunitatea diferențierii răspunderii penale, în contextul în care între noțiunile „persoană cu funcție de răspundere” și „persoană publică” există o relație de tip parte-întreg. Or, sub acest aspect au fost aduse argumente pertinente în literatura de specialitate, care să ne convingă de existența unui asemenea coraport: „Așa cum este concepută în alin.(2) art.123 CP RM, noțiunea de „persoană publică” este într-atât de cuprinzătoare, încât nu considerăm că există vreun exemplu când persoana are statut de persoană cu funcție de răspundere, dar nu are statutul de persoană publică” [5, p.275-276]. În continuarea acestei idei, se susține că orice persoană cu funcție de răspundere este, implicit, o persoană publică, însă nu orice persoană publică este neapărat o persoană cu funcție de răspundere. Datorită paralelismului existent, afirmă A.Eșanu, prioritate va avea întregul (persoana publică). Deci, atunci când făptuitorul este o persoană publică, fiind în același timp persoană cu funcție de răspundere, fapta va fi calificată în baza variantei-tip (alin.(1) art.166¹ CP RM sau alin.(3) art.166¹ CP RM) [6, p.42], soluție de încadrare care de altfel este oglindită, ca excepție, și în practica judiciară. Regretabil este că nu există o practică de urmărire penală, dar nici o practică judiciară uniformă în această materie.

III. Lipsa unei uniformități a practicii judiciare vizând calificarea torturii, tratamentului inuman sau degradant comise de persoana cu funcție de răspundere

În contextul relexor tratamente incriminate la art.166¹ CP RM, polițistul este apreciat de către unii subiecții de aplicare în concret a legii penale ca fiind o persoană cu funcție de răspundere, motiv din care rețin circumstanța agravantă, în dependență de faptă, prevăzută fie la lit.e) alin.(2), fie la lit.e) alin.(4) art.166¹ CP RM, iar de alții ca fiind persoană publică, reținând la încadrare doar varianta-tip a infracțiunii comise. De exemplu, prin Sentința Judecătorei Dondușeni din 28 martie 2013, N.E. a fost recunoscut vinovat de săvârșirea infracțiunii prevăzute la lit.e) alin.(2) art.166¹ CP RM (adică, tratament inuman și degradant), săvârșite *de o persoană cu funcție de răspundere* (sublinierea ne aparține – n.a.), întrucât: *N.E., caporal de poliție, exercita funcția de polițist-șofer în cadrul Serviciului poliției judecătorești al CPR Dondușeni. Astfel, în conformitate cu art.123 alin.(1), (2) CP RM, N.E. era persoană publică și persoană cu funcție de răspundere, căreia prin numire i-au fost acordate drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor autorităților publice. La 01 noiembrie 2012, aproximativ la ora 02.00, N.E. se afla în stare de ebrietate alcoolică la stația de alimentare cu petrol „Bemol”, situată la periferia or.Dondușeni, în apropierea traseului republican Drochia-Edineț. Acolo, fără careva motiv, a intrat în conflict cu P.V., taxist la SRL „Lux Galaxia” din or.Dondușeni. Intenționat, în mod ilegal, pentru a-și demonstra supremația, N.E. l-a supus pe P.V. unui tratament inuman și degradant manifestat prin bruscare și aplicarea unei lovituri cu scrumiera în cap, apoi a câtorva lovituri cu pumnul în față. În rezultat, i-a cauzat acestuia leziuni corporale sub formă de plagă contuză suturată a regiunii parietale stânga, plagă suturată a nasului pe dreapta, edem și echimoză pe buza superioară, comoție*

cerebrală, care, conform raportului de expertiză medico-legală nr.190D din 16.12.2012, se califică ca vătămare corporală ușoară în baza criteriului dereglării sănătății de scurtă durată [7].

La fel, prin sentința Judecătorei Bălți din 02 aprilie 2015, C.S. a fost recunoscut vinovat de săvârșirea infracțiunii prevăzute la art.166¹ alin.(2) lit.a), e), f) CP RM (adică, cauzarea intenționată a unei dureri sau suferințe fizice, săvârșite cu bună știință asupra unui minor, de o persoană cu funcție de răspundere (sublinierea ne aparține – n.a.), prin care a cauzat din imprudență o vătămare medie a integrității corporale ce reprezintă tratament inuman și degradant. Astfel, C.S., *sergent major de poliție, exercita funcția de polițist-șofer în cadrul Batalionului de Patrulă și Santinelă al Comisariatului de poliție mun. Bălți. Deci, conform art.123 alin.(2) CP RM, C.S. era persoană publică, investită cu drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor autorității publice. Fiind în serviciul de menținere a ordinii publice pe autopatrula nr.101, având obligațiunea de a patrula sectorul „Centru”, mun. Bălți, la 11 ianuarie 2013, aproximativ la ora 02.30, C.S. s-a apropiat cu automobilul de serviciu de stația centrală de autobuze din mun. Bălți, în preajma căreia se afla minorul G.V. împreună cu prietenii săi: S.N. și Z.I. Având suspiciuni că aceștia au comis careva acte de huliganism, urmărind scopul de a-l pedepsi pe G.V. pentru actul pe care acesta l-ar fi comis, C.S., fără temei și necesitate, intenționat, în mod ilegal, pentru a-și demonstra supremația, l-a supus pe C.V. unui tratament inuman și degradant manifestat prin bruscare și lovire cu bărbia de capota din față a automobilului său de serviciu, apoi l-a urcat cu forța în această unitate de transport. În salonul automobilului C.S. s-a urcat cu genunchiul deasupra lui G.V., care stătea întins cu fața în jos pe bancheta din spate a automobilului, și, încătușându-i mâinile, l-a lovit de câteva ori pe minor cu genunchiul în regiunea cutiei toracice. În scurt timp G.V. a fost transportat la Comisariatul de Poliție Bălți, situat pe str. Ștefan cel Mare, 50, unde a fost constatată identitatea și vârsta acestuia. În incinta acestei instituții C.S. l-a urmat pe G.V. la veceu, unde ultimul a fost descătușat. După ce G.V. și-a satisfăcut necesitățile fiziologice, din nou a fost doborât la pământ de către C.S. Conștientizând că acționează cu bună știință asupra unui minor, C.S. i-a mai aplicat multiple lovituri cu genunchiul în regiunea cutiei toracice, răsucindu-i și încătușându-i mâinile la spate. Prin aceste acțiuni ilegale C.S. i-a cauzat victimei G.V. leziuni corporale și suferințe fizice, provocându-i, conform raportului de expertiză medico-legală nr.131 „D” din 20 mai 2013, leziuni corporale medii, exprimate prin fractura osului V metacarpian pe dreapta, precum și prin multiple echimoze pe suprafețele anterio-laterale ale gâtului în treimea superioară, cu extindere pe cea medie și inferioară. Astfel, minorului i-au fost cauzate dureri fizice și suferințe psihice, fiindu-i umilită demnitatea. Violența fizică aplicată asupra lui nu era necesară, nefiind determinată de comportamentul minorului, deoarece acesta nu opunea rezistență și nu comitea careva acțiuni ilegale [8].*

Dimpotrivă, prin Sentința Judecătorei Fălești din 23 martie 2015 faptele inculpatului-polițist R.A. au fost încadrate în baza art.166¹ alin.(1) CP RM, așa cum a și invocat în rechizitoriu acuzatorul de stat, în legătură cu următoarele circumstanțe: *R.A. activa în calitate de polițist, exercitând funcția de inspector de patrulare rutieră, fiind astfel persoană publică* (sublinierea ne aparține – n.a.). *La 28 decembrie 2013, aproximativ la ora 02.00, aflându-se în exercițiul funcțiunii, în procesul examinării unei încălcări rutiere comise de B.Gh., taximetrist, intenționat, în mod ilegal, în scopul de a-l pedepsi pe pasagerul taxiului pentru că a intervenit în discuție, i-a aplicat acestuia două lovituri în regiunea feței cu lanterna pe care o ținea în mână. Ca urmare, i-a cauzat vătămări corporale sub formă de tumefiere, contuzie a țesuturilor moi ale nasului, care, potrivit raportului de expertiză medico-legală nr.10D din 13 ianuarie 2014, se atribuie la categoria leziunilor corporale neînsemnate. După ce l-a agresat fizic, l-a urcat în automobilul de serviciu și l-a transportat la Inspectoratul de Poliție [9].*

De asemenea, prin Sentința Judecătorei Cantemir din 12 ianuarie 2016 M.Gh. a fost recunoscut vinovat de săvârșirea infracțiunii prevăzute la art.166¹ alin.(1) CP RM (încadrare reținută și în rechizitoriu, fără trimitere la lit.e) alin.(2) art.166¹ CP RM), dat fiind următorul substrat factologic constatat: *M.Gh. activa în calitate de polițist în Serviciul Patrulare al SSP a IP Cantemir, fiind, conform dispozițiilor art.123 alin.(2) CP RM, persoană publică* (sublinierea ne aparține – n.a.). *La data de 18 iulie 2014, aproximativ la ora 21.00, se deplasa la domiciliul locuitorului s.Cociulia, r-nul Cantemir, H.V. pentru a examina un caz sesizat pe fonul unui scandal în familie. Aflându-se în ograda lui H.V., l-a imobilizat pe acesta la pământ și i-a aplicat cătușe. În scopul de a-i cauza dureri fizice și de a-i înjosi demnitatea, M.Gh. i-a aplicat lui H.V. o lovitură cu palma peste urechea stângă. Conform raportului de expertiză medico-legală nr.148D din 13 noiembrie 2014, lui H.V. i-au fost cauzate leziuni sub formă de traumă craniocerebrală închisă, exprimată în comoție cerebrală,*

ruptura timpanului urechii stângi, care se califică ca vătămări ușoare, precum și excoriații pe ambele ante-brațe 1/3 medii și inferioare, echimoze pe brațul și genunchiul stâng, care se califică ca vătămări corporale neînsemnate. Motiv pentru care acțiunile inculpatului în ansamblu au fost calificate în baza art.166¹ alin.(1) CP RM cu indicii „cauzarea intenționată a unei dureri și a suferinței fizice, care reprezintă tratament inuman sau degradant, de către o persoană publică” [10].

Relevantă este și alegația reținută prin Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 07 decembrie 2015, prin care s-a admis apelul procurorului, a fost casată sentința (prin care C.V. a fost achitat pe faptul comiterii infracțiunii prevăzute la art.328 alin.(2) lit.a) CP RM) și pronunțată o nouă hotărâre, potrivit modului stabilit pentru prima instanță, prin care C.V. a fost recunoscut vinovat și condamnat în baza art.166¹ alin.(1) CP RM. În legătură cu această decizie, instanța a motivat, *inter alia*, că fapta de exces de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu de către un polițist nu a fost decriminalizată, deoarece în continuare faptele prejudiciabile comise de către un colaborator de poliție sunt pasibile de pedeapsă în baza art.166¹ CP RM. Prin urmare, conducându-se de prevederile art.10 alin.(1) CP RM, instanța de apel a concluzionat că fapta inculpatului C.V. urmează a fi încadrată în baza art.166¹ alin.(1) CP RM (redacția din 08.11.2012), sancțiunea pentru care este mai blândă [11].

IV. Comentarii asupra practicii judiciare

Sintetizând asupra practicii judiciare, relevăm că, în principiu, polițistul este, potrivit literei legii (art.123 alin.(1) și alin.(2) CP RM), atât persoană publică, cât și persoană cu funcție de răspundere. Deci, calificarea actelor de tortură, tratament inuman sau degradant comise de către polițist reprezintă o polemică practică acerbă. Deoarece în doctrină unanim se susține că între noțiunile „persoană cu funcție de răspundere” și „persoană publică” există o relație de tip parte-întreg, logic acțiunile polițistului, ca, de altfel, ale oricărei alte persoane cu funcție de răspundere, care este totodată și persoană publică, urmează a fi încadrate în baza conținutului constitutiv de bază al infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, adică în conformitate cu alin.(1) sau, după caz, alin.(3) art.166¹ CP RM. Or, tocmai persoana publică reprezintă întregul în raport cu partea desemnată de noțiunea „persoană cu funcție de răspundere”. Dacă ne-am conduce de spiritul de care este animată incriminarea (*mens legis*) torturii, tratamentul inuman sau degradant *per ansamblu*, reținând la încadrare circumstanțele agravante de la lit.e) alin.(2) art.166¹ CP RM și de la lit.e) alin.(4) art.166¹ CP RM, am încălca principiul „*in dubio mitius*”, potrivit căruia în cazul unei norme penale cu un conținut îndoielnic operează interpretarea cea mai favorabilă făptuitorului și, implicit, am încălca principiul legalității (alin.(2) art.3 CP RM). Pentru a evita încălcarea acestor principii de către subiecții oficiali de aplicare în concret a legii penale, propunem excluderea sintagmei „*de o persoană cu funcție de răspundere*” din lit.e) alin.(2) și din lit.e) alin.(4) art.166¹ CP RM. O astfel de remaniere legislativă va presupune că circumstanțele agravante de la lit.e) alin.(2) și de la lit.e) alin.(4) art.166¹ CP RM își vor găsi aplicabilitate doar atunci când făptuitorul este persoană cu funcție de demnitate publică.

Concluzii

Reținerea la încadrare a lit.e) alin.(2) art.166¹ CP RM sau, după caz, a lit.e) alin.(4) art.166¹ CP RM în ipoteza comiterii torturii, tratamentul inuman sau degradant de către o autoritate care deține dubla calitate: de persoană publică și de persoană cu funcție de răspundere, se opune principiului „*in dubio mitius*”, potrivit căruia în cazul unei norme penale cu un conținut îndoielnic operează interpretarea cea mai favorabilă făptuitorului. Din aceste rațiuni, recomandăm subiecților oficiali ca în atare situație să aplice variantele-tip ale infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant, nu însă lit.e) alin.(2) art.166¹ CP RM sau, după caz, lit.e) alin.(4) art.166¹ CP RM.

Referințe:

1. Codul penal al Republicii Moldova. Nr.985 din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.128-129. În vigoare din 12.06.2003.
2. Legea cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului, nr.320 din 27.12.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr.42-47.
3. Sentința Judecătorei Rezina din 24.04.2014. Dosarul nr.1-105/2013. [Accesat: 07.07.2016]. Disponibil: file:///C:/Users/User/Downloads/Dosar-39-1-1156-02072013-3757.pdf
4. Legea pentru modificarea și completarea unor acte legislative, nr.245 din 02.12.2011. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2012, nr.25-28.

5. POPOV, R. *Subiectul infracțiunilor prevăzute în capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal: Material metodico-didactic*. Chișinău: CEP USM, 2012. 315 p. ISBN 978-9975-71-149-4
6. LOBER, J., STIPPEL, J., EȘANU, A. ș.a. *Recomandări metodologice pentru investigarea eficientă a infracțiunilor de tortură, tratament inuman sau degradant: (de uz intern)*. Chișinău: Imprint Star, 2014. 150 p. ISBN 978-9975-4137-9-4
7. Sentința Judecătorei Dondușeni din 28.03.2013. Dosarul nr.1-76/2013. [Accesat: 12.06.2016]. Disponibil: <http://www.jdn.instante.justice.md>
8. Sentința Judecătorei Bălți din 02.04.2015. [Accesat: 06.06.2016]. Disponibil: http://www.jbl.instante.justice.md/ro/hot?data_deciziei=&nr_dosar=&denumire_dosar=166&tip_dosar=penal
9. Sentința Judecătorei Fălești din 23.03.2015. [Accesat: 30.05.2016]. Disponibil: http://www.jfl.instante.justice.md/ro/hot?data_deciziei=&nr_dosar=&denumire_dosar=166&tip_dosar=penal
10. Sentința Judecătorei Cantemir din 12.01.2016. Dosarul nr.1-100/2015. [Accesat: 07.07.2016]. Disponibil: file:///C:/Users/User/Downloads/Dosar-17-1-622-13052015-727.pdf
11. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 07.12.2015. Dosarul nr.1a-1753/14. [Accesat: 12.08.2016]. Disponibil: file:///C:/Users/User/Downloads/Dosar-02-1a-15930-04092014-14090.pdf

Prezentat la 28.10.2016

CZU: CZU:341.9:347.985(495)(564.1)

REINCORPORATIONS: A COMPARISON BETWEEN GREEK AND CYPRUS LAW*Thomas PAPADOPOULOS**University of Cyprus*

This paper will analyse the legal framework of reincorporations in Greek and Cyprus law. A reincorporation entails change of the law applicable to a company through a seat transfer. Reincorporations and subsequent change of applicable law in Greece and Cyprus will be scrutinized. A comparison between Greek Law and Cyprus Law will be drawn. Cyprus has a quite detailed legal framework of voluntary inbound and outbound reincorporations. While Greece has certain provisions on outbound reincorporations, it does not have any provisions on inbound reincorporations. The compatibility of these national provisions with internal market rules, as interpreted by the case law of the Court of Justice of the EU (CJEU), will be discussed.

Keywords: *reincorporation, case law, outbound incorporation, inbound incorporation, applicable law, legal framework, Greek law, Cyprus Law.*

REÎNCORPORĂRILE: ANALIZĂ COMPARATIVĂ A LEGII DIN GRECIA ȘI CIPRU

Scopul acestui studiu constă în analiza bazei normative a reîncorporării în legea Greciei și în cea a Ciprului. Reîncorporarea presupune schimbarea legii aplicabile în cazul în care compania își schimbă administrarea. În cadrul acestui mesaj științific vor fi examinate, în plan comparat, legea Greciei și legea Ciprului. Ciprul are o bază normativă foarte clară și detaliată cu privire la reîncorporările de ieșire și de intrare. În timp ce Grecia are anumite dispoziții privind reîncorporarea de ieșire, neavând însă nicio dispoziție de intrare. Anume problemele privind compatibilitatea acestor prevederi naționale, pe de o parte, cu cele internaționale interpretate prin practica judiciară a Uniunii Europene, pe de altă parte, vor fi discutate.

Cuvinte-cheie: *reîncorporare, practică judiciară, reîncorporare de ieșire, reîncorporare de intrare, bază normativă, legea greacă, legea cipriotă.*

Introduction

This paper will analyse the legal framework of reincorporations in Greek and Cyprus law. A reincorporation entails change of the law applicable to a company through a seat transfer. In a reincorporation, a company transfers its registered office or statutory seat from the jurisdiction, where it was registered to a new jurisdiction. The company must be deregistered from the old jurisdiction and must be reregistered to the new jurisdiction, which will constitute the applicable law from now on. Thus, reincorporation results in a seat transfer and subsequent change of the applicable law without liquidation of the company, which is a very costly and time-consuming process. There is no harmonization at EU level on reincorporations, yet the case law of the Court of Justice of the EU (CJEU) provides some directions.

The issue of reincorporations is very topical for both Greece and Cyprus. Greece is suffering the last years from a severe financial crisis, which constitutes part of the Eurocrisis. Many companies registered in Greece decide to transfer their registered office abroad in order to avoid high taxes, high social security contributions, bureaucracy, an unfriendly environment for investments, economic uncertainty and various structural deficiencies of the Greek economy. Most popular destinations for these reincorporations are Cyprus and Bulgaria. Hence, many reincorporations are taking place between Greece and Cyprus.

Reincorporations between Greece and Cyprus are not based only on the very close and strong national, ethnic, linguistic, historic and religious bonds between the two countries. Generally, Cyprus is a popular destination for establishing a company and, as a matter of fact, also for reincorporations. Main reasons to establish a company in Cyprus are its tax system, its legal framework, its investors-friendly environment, its strategic location and its high-level corporate, finance and shipping services.

This paper will shed light on the legal framework of reincorporations of Greece and Cyprus. Voluntary and involuntary reincorporations, as well as inbound and outbound reincorporations will be analysed. Our analysis will take place in the context of both company law and private international law. Both countries are Member States of the EU. Hence, their incorporation regimes will be examined in the light of EU law. Apart from the national provisions on reincorporations, both Greece and Cyprus implemented the Cross-border Mergers Directive [1]. Moreover, European Companies (SE) having their registered office and head office in

Greece or in Cyprus can transfer their seat to another Member State, according to Art. 8 of the European Company Regulation [2].

1. Private international law of companies in Greece and Cyprus: general observations

Greece is a real seat jurisdiction. It is worth mentioning that Greece is a civil law country. In Greek private international law, the law applicable to companies is based on Art.10 of the Greek Civil Code which states that the legal capacity (capacity to be the subject of rights and duties [3]) of a legal person is determined by the law of its seat. Case law and theory interpreted Art. 10 of the Greek Civil Code as adopting the real seat theory. Towards this interpretation contributes Art. 64 of the Greek Civil Code; this states that the seat of a legal person is considered to be the place where its administration operates, if the incorporating act or the articles of association do not specify anything on this matter. While the prevailing interpretation in theory and in case law is clearly in favour of the real seat theory, there are a few dissenting opinions in case law and in theory [4]. According to Art.10 and 64 of the Greek Civil Code, 'seat' means the *situs* of company's management, namely the place where its management is really operating (sedes of the legal person) [5]. Hence, the seat is defined as the place where the administration of the legal person operates [6].

Cyprus adopts the incorporation theory. Cyprus is a mixed legal system [7], where company law and private international are based on common law. In Cyprus private international law, the law of domicile (the law of the place of incorporation) is the law applicable to companies. The *lex domicilii* of the company is the law of the place of incorporation of the company and determines the legal capacity of a company [8]. According to Cyprus case law, the legal status of a company, as a substantive issue, is governed by the law of country of incorporation, i.e. the law of the country where the company is registered (*lex domicilii*) [9]. Moreover, according to Cyprus case law, the existence or dissolution of a company are governed by the law of country of incorporation and, in case of a foreign company, are recognised by Cyprus law [10]. Hence, the domicile of a company is found in the country whose law was followed for its incorporation. According to the incorporation theory, the domicile of a company is independent and not connected with the domicile of its shareholders or its directors [11].

2. Reincorporations and subsequent change of applicable law in Greece

2.1. Voluntary reincorporations

When the corporate seat is transferred to another country, *lex societatis* also changes. Partly the law of the country of the old seat and partly the law of the country of the new seat applies to seat transfer from one country to another. The law of the country of the old seat applies to the legality of the decision to transfer the seat and to whether this decision results in the dissolution and liquidation of the company. The law of the country of the new seat determines the conditions of re-incorporation (if the company was dissolved and liquidated), or the conditions for the operation of the company under the new *lex societatis* (especially, amendments of the articles of association). Hence, a lawful seat transfer requires seat transfer to be permitted under the laws of both the country of the old seat and the country of the new seat [12].

Greek law permits, under certain conditions, the transfer of the seat of a Greek company limited by shares abroad (outbound reincorporations). Art. 29 para. 3 of Law 2190/1920 requires an increased quorum, among others, for the general meeting deciding the change of company's nationality. More specifically, in this general meeting, the quorum is at least two thirds (2/3) of the paid up share capital (if quorum of 2/3 is not achieved, the subsequent repeat meetings require lower quorums of 1/2 and 1/3). Increased majority of two thirds (2/3) of the votes represented in the general meeting is also required (Art. 31 para. 2 of Law 2190/1920). Moreover, minority shareholders have the right to request the repurchase of their shares by the company, if the general meeting decides on the transfer of the registered seat of the company to another country (Art. 49a para. 2 of Law 2190/1920). It could be inferred from these articles that Greek law permits transfer abroad of the seat of a Greek company limited by shares. There was an ambiguity about whether seat transfer of a Greek company entails its dissolution and liquidation. After the adoption of Art. 49a para. 2 of Law 2190/1920, it is argued that seat transfer of a Greek company does not entail its dissolution and liquidation. Otherwise, the provision of Art. 49a of Law 2190/1920 would be meaningless [13].

Regarding a company with limited liability, Law 3190/1955 allows seat transfer abroad. The relevant decision is taken unanimously. Art. 38 para. 3(a) refers to amendments of the incorporating contract/articles of association and states: "Unless otherwise stipulated in the present Law, a decision taken with the consent of all partners is required for: a) the amendment of the company's nationality (...)"

Private capital company (I.K.E.)/private company (P.C.) adopts the incorporation theory and allows its real seat to be located outside Greece. Art. 45 para. 2 of Law 4072/12 stipulates the conditions for the transfer abroad of the seat of the private capital company (I.K.E.)/private company (P.C.) [14].

In all these corporate types, after transfer abroad of the registered seat, the company does not remain subjected to particular rules of Greek company law. After seat transfer, the company is subjected to the new law of the country where the seat is transferred. These companies are not considered to have 'dual nationality' for certain purposes. Moreover, there are no company law requirements that potentially impede 'corporate mobility', inwards or outwards (e.g. requirement to liquidate, no recognition of continued existence/legal succession of the re-incorporating entity).

There is no special provision with regard to the transfer of the seat of a foreign company to Greece (inbound reincorporation). It was argued that, as long as the law of the seat of the foreign company allows this seat transfer, Greek law should also accept this transfer. In this case, articles of association should be amended in compliance with Greek company law and a company should follow the registration rules and the formalities of Greek company law [15]. Compliance with all substantive company law rules and establishment of the connecting factors of Greek private international law is required.

Law 2190/1920 on companies limited by shares has special provisions on domestic conversions of companies. Art. 66 regulates conversion of a company limited by shares to a company with limited liability, Art 66a regulates the conversion of a company limited by shares to a general partnership or a limited partnership and Art. 67 regulates the conversion of a company with limited liability to a company limited by shares. There are no special provisions for cross-border conversions. This absence of special provisions for cross-border conversions should be examined in the light of *Cartesio* and VALE.

Law 3777/2009 on cross-border mergers of limited liability companies [16] implemented the Cross-border Mergers Directive (Tenth Company Law Directive) into Greek law. This Law regulates cross-border mergers, which may result indirectly in seat transfers (while requirements detailed above refer to 'direct' seat transfers). Law 3777/2009 is an autonomous and independent piece of legislation regulating this corporate restructuring technique. The merging procedure follows the pattern of domestic mergers harmonised by the Third Company Law Directive [17].

There is no case law or any other opinion stating that this procedure for cross-border mergers could apply by way of analogy to reincorporations – though it is conceivable that an analogy may be applied by the judiciary in the future. With regard to creditor protection in cross-border mergers, Article 8(2) of Law 3777/2009 refers to protection of minority and creditors: "2. For the protection of the rights of creditors of a national merging societate anonime or limited liability company, the provisions of articles 70 of Codified Law 2190/1920 and 54 of Law 3190/1955 (Government Gazette 91 A) are applied respectively". These are references to the relevant provisions on creditor protection of domestic mergers [18].

2.2. Involuntary change of law / duty to re-incorporate

Transfer of the 'real seat' into Greece of a company incorporated abroad leads to the application of Greek company law, even where the company did not explicitly decide to reincorporate under Greek law. This company incorporated abroad should also transfer its registered office to Greece and not only its real seat. Otherwise, there is a danger of non-recognition. If a foreign company registered abroad and having followed the formal requirements of incorporation of this foreign jurisdiction has its real seat in Greece, there is a danger of non-recognition of such a company in Greece, because it would not have been incorporated in compliance with the formal requirements of Greek law (*lex societatis*). In order to protect third parties having contracted with such a company in Greece, it was proposed to treat this foreign company as a de facto general partnership, regardless of the corporate type of this foreign company [19]. Although this characterisation of a foreign company as a Greek de facto general partnership is not satisfactory, it does not question the mere existence of the company as a legal person. The company continues to have legal personality under Greek law, in the shell of a partnership.

3. Reincorporations and subsequent change of applicable law in Cyprus

3.1. Introductory remarks

The possibility of reincorporations was introduced by Law 124(I) of 2006 on 28/7/2006, which amended Cyprus Companies Law (Chapter 113). Cyprus Companies Law (Chapter 113) has detailed provisions for both inbound and outbound seat transfers (Arts 354A-354R), which may result in transfer of registered office

of companies to and outside Cyprus [20]. This process is applicable to both EU and non-EU countries. As mentioned above, Cyprus adopts the incorporation theory and all changes of applicable law are voluntary. It is not possible to have an involuntary change of law in Cyprus. It should be noted that sometimes the term redomiciliation is also used, instead of reincorporations. Apart from the reincorporation procedure described by Arts 354A-354R [21], a seat transfer could take place through a cross-border merger. Law 186(I)/2007 implemented the Cross-border Merger Directive in Cyprus by adding a new section to the Cyprus Companies Law (Chapter 113) (Arts. 201I–201X) [22].

Art. 354A of Cyprus Companies Law (Chapter 113) distinguishes between two different process: inbound and outbound reincorporations. Art 354A (1) states that these provisions on inbound reincorporations (Arts 354B-354I) should "apply to all overseas companies, incorporated or registered pursuant to the laws of an approved country or jurisdiction, according to the laws of which these companies can still exist as legal entities under the legal regime of another approved country or jurisdiction". With regard to outbound reincorporation, Art 354A (2) states that: relevant provisions (Arts. 354J-354O) "apply to all companies incorporated under this Law and wish to continue to exist as legal entities, under the legal regime or jurisdiction of a country other than the Republic".

3.2. Inbound reincorporations

There are certain very specific requirements for reincorporations. The first one concerns the suitability of a foreign company [23] for registration as a company continuing in Cyprus and being governed by Cyprus law. Hence, the starting point of an inbound reincorporation is the permissibility of this reincorporation by the memorandum of this company [24]. Without this provision in the memorandum, a reincorporation in Cyprus is not possible. Art. 354B requires the memorandum of the foreign company to permit its reincorporation under another jurisdiction and, as a matter of fact, the change of the applicable law. It states that "an overseas company, the memorandum of which enables it to continue under the legal regime of another approved country or jurisdiction [25], may ask from the Registrar to be registered as a company continuing in the Republic pursuant to the provisions of this Law".

Cyprus Companies Law (Chapter 113) stipulates certain procedural details for an inbound reincorporation. An application should be submitted to the Cyprus Registrar of Companies for the reincorporation and the registration as continuing under Cyprus law. Art. 354C of the Cyprus Companies Law (Chapter 113) specifies certain documents which must accompany this application.

The most important documents required by Art. 354C (1)(a)-(c) are the following:

"(a) the resolution or equivalent document of the overseas company which authorises it to be registered as continuing in the Republic. The resolution or the equivalent document must, as practicable as possible, been adopted by such body of the overseas company and by such majority according to the laws of the country or jurisdiction under which the overseas company is incorporated and according to its memorandum, in the same way that a special resolution is adopted according to this Law,

(b) a copy of the revised memorandum of the overseas company, which satisfies the requirements for the incorporation of the company according to this Law and which is in conformity with the laws of the country or jurisdiction of incorporation of the overseas company,

(c) a certificate of good standing or an equivalent document of the overseas company issued by the relevant authority of the country or jurisdiction in which the overseas company is incorporated or other evidence which satisfies the Registrar that the overseas company complies with the conditions of registration of that authority [...]

(e) a sworn affidavit by a director of the overseas company duly authorised by the board of directors or an equivalent administrative body or by a person to whom the administration or the representation of the overseas company has been assigned, which confirms the solvency of the overseas company and by which the signatories will declare that they are not aware of any circumstances which could affect in a negative and substantial manner the solvency of the company in a period of twelve months from the date of submission of the relevant application according to paragraph (a) of subsection (1);

(f) a list of the directors of the overseas company[...];

(g) a list of the current members of the overseas company[...];

(h) such documents as the Registrar may determine depending on the circumstances and in order to be satisfied that: (i) such an application is permissible under the laws of the country or jurisdiction in which the overseas company has been incorporated and, (ii) the consent has been received by such number or proportion

of the shareholders, employees, debenture holders and/or creditors of the overseas company as required by the laws of the country or jurisdiction of incorporation" [26].

These documents serve certain safeguards. A special resolution by the foreign company proves that the relevant decision on this crucial issue of reincorporation is taken. This issue of reincorporation is quite serious for the existence of the company and requires a special resolution. The memorandum of the overseas company should be amended in order to comply both with the incorporation requirements of Cyprus Companies Law (Chapter 113) and with the law of the previous jurisdiction, where the company was initially incorporated. This secures a smooth transition of applicable law from one jurisdiction to the other. Moreover, a certificate of good standing proves that the foreign company complies with the conditions of registration of the foreign jurisdiction. This certificate also ensures that the foreign company is not null and does not suffer from other substantive or procedural deficiencies. Additionally, a sworn affidavit by a director of the foreign company duly authorised by the board of directors makes sure that the company, which submits this application for reincorporation, is solvent. This sworn affidavit also makes sure that the solvency of the foreign company is not threatened by any foreseeable events or that the insolvency is imminent. Hence, insolvent foreign companies or foreign companies in financial distress, but not yet in insolvency, are inhibited from being reincorporated in Cyprus.

As described above, one of the most important and fundamental conditions for the reincorporation is that the application for incorporation must be permissible under the laws of the country in which the foreign company has been incorporated. If the law of the country, where the foreign company is incorporated does not allow reincorporations, then this process cannot be completed. Cyprus legislature ensures that the process of reincorporation is recognised by both jurisdictions. It does not endanger the success of this complex corporate restructuring technique. Otherwise, an anomalous situation might occur. In such an abnormal situation, Cyprus law would consider that a company transferred its registered office from a foreign jurisdiction to Cyprus, while foreign jurisdiction would not recognise this seat transfer and the subsequent change of applicable law. Additionally, this provision guarantees that the consent of shareholders, employees, debenture holders and/or creditors for this reincorporation would be secured, in accordance with foreign law. This requirement ensures that all stakeholders approved this reincorporation. It could also be argued that this diminishes significantly the possibility of lawsuits from objecting shareholders, employees, debenture holders and/or creditors for this reincorporation. Furthermore, Art. 354D (1) prescribed specific requirements for companies which carry out activities for which licence is required (such as banking, financial and insurance services).

Regarding public companies, there are additional requirements for their reincorporation. Art. 354D (2) demands registration of the public offer document(if any), the consent of the foreign authorities of the stock exchange in case of a listed foreign company and a list of the current members of the foreign company. These further requirements serve investor protection and guarantee that Cyprus, as the new country of registration, could exercise effective supervision over these listed public companies.

When the application and these accompanying documents which were submitted to the Cyprus Registrar of Companies are approved, the Cyprus Registrar of Companies certifies that the company is temporarily registered as continuing in Cyprus from the date of the registration. The date in question must appear on the temporary certificate of continuation (Art. 354E(1)) [27]. It could be deduced that the reincorporation takes place in two stages. First, the company is temporarily (re-)registered. Secondly, the registration is completed and a certificate of continuation confirming that the company is registered as continuing in Cyprus is issued. This temporary registration facilitates the company to complete all procedures from its removal (deregistration) from the register of the country of origin. Thus, simultaneous (dual) registration to registers of both countries is actually avoided. The company is registered only temporarily to the country of reincorporation. The final registration is conditional upon removal from the register of the country of origin. This simultaneous registration to two different countries would cause numerous problems as it would result in two different laws applicable to this company. Only if this condition of removal from the register of the country of origin is fulfilled, the Cyprus Registrar of Companies issues the certificate of continuation confirming that the company is registered as continuing in Cyprus.

The most important consequence of the temporary certificate of continuation is that the newly reincorporated company is equated completely with Cyprus companies governed by Cyprus Companies Law (Chapter 113). They become regular "Cyprus" companies. Therefore, they must comply with the requirements of Cyprus law. This equation is without prejudice to the temporary nature of this registration. In case of non-fulfilment of further requirements, this temporary registration would not be valid anymore. After the completion of the

reincorporation process (deregistration of the company from the foreign country and the issuance of the certificate of continuation), this equation becomes permanent. However, it is obvious that, during the period of temporary registration, the reincorporated company must comply with Cyprus law and not with foreign law. The company cannot escape their obligations under the new applicable law, Cyprus law, by invoking old applicable law, foreign law. There also some quite flexible transitory provisions on the recognition of the memorandum and the articles of association. Art. 354F refers to effects of registration and states that: "From the date of the entry into force of the temporary certificate of continuation that is issued by the Registrar pursuant to section 354E above:

(a) the company referred to in the temporary certificate of continuation: (i) shall be considered to be a body corporate incorporated pursuant to this Law and shall be considered as temporarily registered in the Republic for the purposes of this Law, (ii) shall be subject to all the duties and shall be capable to exercise all the powers of a company which is registered pursuant to this Law;

(b) the certificate of incorporation, as amended in accordance with paragraph (b) of section 354C of this Law shall be considered to be the memorandum and, where appropriate, the articles of the company".

There is also an exhaustive list enumerating the grounds of nullity of a reincorporation. A reincorporation using fraudulent means or aiming at abuse or evasion of foreign or domestic law is null. Any negative impact on the property rights of the company and on any pending or future legal proceedings or liabilities against the company or its members and officers could render this process null. This exhaustive list contributes towards legal certainty because interested parties know the specific conditions under which a reincorporation could be declared invalid. Art. 354F (c) states: "the registration of the overseas company shall be invalid and with no legally binding result, pursuant to this Law, if this is done with the aim:

(i) to create a new legal entity;

(ii) to cause loss or to affect the continuation of the company as a body corporate;

(iii) to affect the property of the company and the way in which this company will retain all its property, rights, debts and obligations;

(iv) to render ineffective any legal or other proceedings that were commenced or that are about to be commenced against it;

(v) to acquit or prevent any conviction, decision, opinion, order, debt, or obligation which is pending or which will become pending or any reason that exists against the overseas company and or against any shareholder, director, officer or persons to whom the management or representation of the company has been assigned to"

According to Art. 354F(c)(i), reincorporation should not result in a new company. Additionally, according to Art. 354F(c)(ii), reincorporation should not cause loss or affect the continuation of the company as a legal person. The reincorporation process should not be used in order to evade the process of incorporating a new company under Cyprus law. If an entrepreneur is interested in establishing a new company, he should follow the specific provisions for incorporation of companies. The reincorporated company is not a new company. The foreign company retains its legal personality, during the reincorporation process. The legal personality is preserved during the reincorporation, when the company is deregistered from one jurisdiction and re-registered to Cyprus. The legal personality continues to exist and to be effective, when the applicable law changes during the reincorporation [28]. This is probably the most important advantage of the reincorporation process of Cyprus. The legal personality continues to exist; there is no need for liquidation of the foreign company and incorporation of a new company in Cyprus. This reduces the cost of corporate restructuring.

The company which has received a temporary certificate of continuation should be removed from the register of the country of origin. In case of non-removal from the register of the country of origin, Art. 354G states that: "Within a period of six months from the date of the issuance by the Registrar of the temporary certificate of continuation, the overseas company shall submit evidence to the Registrar from the competent authority of the country or jurisdiction of its incorporation, that it has ceased to be a company registered in the country that it was originally incorporated. In case the overseas company does not submit such evidence, the Registrar may:

(a) remove the name of the overseas company from the register and inform the competent authority of the country or jurisdiction concerned that the company is not registered in Cyprus, or

(b) in case there is reasonable cause for not having submitted the above-mentioned documents, allow an extension of three months during which the said documents have to be submitted: Provided that in case the documents are not submitted within the prescribed period there is no further extension of time and the procedure provided for in paragraph (a) shall be immediately followed."

As it was mentioned in Art. 354E, reincorporation takes place in two stages. The first stage entails a temporary registration on the condition that the company will be deregistered from the country of origin. Registration to both registers is an irregular situation, where the company will be subjected to two applicable laws. This situation cannot be accepted from a private international law point of view. For a transitional period necessary for the completion of the reincorporation process, it is possible to allow the company to be registered to the register of both the foreign country and of Cyprus. However, this is provisional and the name of the company should be removed from the register of the foreign country.

If the name of the company is not removed from the foreign register within the prescribed times limits (with the possibility of an extension), then the reincorporation is not completed. Then, the name of the company should be removed from the register of Cyprus (Cyprus Registrar of Companies). The company will continue to be governed by foreign law, in which registers continue to exist. The effects of Cyprus law will be terminated by its removal from the register of Cyprus (Cyprus Registrar of Companies). Cyprus law is not anymore the law applicable to this company. The competent authority of the foreign country is notified that the company is not registered in Cyprus and that is governed by foreign law. This foreign competent authority should be informed that the reincorporation was never concluded and that this company is governed by its law. This notification is crucial for this foreign competent authority. The foreign competent authority issued a certificate of good standing for the purpose of reincorporation (in accordance with Art. 354C(1)(c)) and is aware that a reincorporation is still pending, but it does not know if this process is completed in order to remove the company from its register.

It is worth mentioning that a foreign company cannot be deregistered from the foreign country before being reregistered temporarily in Cyprus. A deregistration from the foreign country without prior reregistration in Cyprus might result in an absence of applicable law. Neither foreign law nor Cyprus law could be applied, as the company would not be registered in any of these countries. This situation of deregistration without a prior temporary reregistration might also be prohibited under foreign law.

The second stage of the reincorporation is completed (and, as a result, obviously, the whole reincorporation process is completed), when the company deregisters from the register of the foreign country and the register of Cyprus (Cyprus Registrar of Companies) issues the certificate of continuation attesting that the company continues its existence under Cyprus law. The legal personality of the company was continued uninterrupted during the reincorporation process and is recognized by Cyprus law, which would be the law applicable to this company. Art. 354H states that: "With the presentation at the Registrar of the evidence that proves that the overseas company is no longer a company registered in the country or jurisdiction that it was originally incorporated and with the delivery at the Registrar of the temporary certificate of continuation, the Registrar shall issue the certificate of continuation confirming that the company is registered as continuing in the Republic."

The circumstances where application for the registration of a foreign company as continuing in Cyprus shall be rejected are listed exhaustively in Art 354I. This exhaustive enumeration once more contributes to legal certainty. According to Art.354I, when the dissolution, liquidation, insolvency, arrangement, composition, proceedings of execution of Court orders and other analogous proceedings from or against the foreign company has been initiated, its application for the registration in Cyprus is rejected. This provision should be examined in the context of the EU Regulation on insolvency proceedings [29]. The appointment of a liquidator or a special administrator of the foreign company or a receiver of its property constitute grounds for rejection of the application for registration in Cyprus. Moreover, creditors' rights are respected and their deterioration constitutes a ground for rejection of an application for reincorporation. More specifically, any decision or order with which the creditors' rights are suspended or limited should result in rejection of the application for registration. Only the pending proceedings that have commenced against the foreign company for the contravention of the laws of the country of its incorporation are sufficient for the rejection of its application. It is not necessary to wait for the outcome of these proceedings. This approach assists the Cyprus Registrar of Companies in avoiding complicated situations.

3.3. Outbound reincorporations

There are specific provisions for outbound reincorporations. A company registered in Cyprus has the right to be registered and to continue its legal personality outside Cyprus, under a different jurisdiction. Art. 354J states that: "a company registered pursuant to this Law may, provided that the laws of the country or jurisdiction so permit, and provided that the consent of the Registrar has been granted in advance, submit an application to the competent authority of the country or jurisdiction that it chose to be registered with the aim to continue

under the legal regime of that country or jurisdiction." Except for Cyprus law, foreign law should also permit this outbound reincorporation. Foreign law should allow the Cyprus company to be registered to its competent authority and to transfer its registered office to this country. If the foreign law, which allows reincorporations, adopts the incorporation theory, only the registered office must be transferred to this country. The place of the real seat, the head office, is irrelevant and might remain in Cyprus. If the foreign law, which allows reincorporations, adopts the real seat theory, both the registered office and the head office must coincide and must be located in the foreign country. Hence, regarding outbound reincorporations in real seat jurisdictions, the head office cannot continue to be located in Cyprus and must be transferred to this foreign country.

An application should be submitted to the Cyprus Registrar of Companies for its consent for the continuation of the company outside Cyprus. Art. 354K states that: "The application of the company for the consent of the Registrar to continue to exist as a body corporate under the legal regime of the country or jurisdiction other than the Republic, shall be accompanied by a statement signed by at least two directors of the company duly authorised from its board of directors or if the board of directors comprises of only one director, from him, and it must include the following:

- (a) the name of the company, under which it wishes to be registered in the approved country or jurisdiction,
- (b) the place of the proposed registration of the company and the name and address of the competent authority in the approved country or jurisdiction, and
- (c) the date on which it is proposed to establish the head office of the company in the particular approved country or jurisdiction."

There are specific detailed requirements for Cyprus Registrar's of Companies consent. The requirements for outbound reincorporations follow the same pattern with the requirements for inbound reincorporations. According to Art. 354L, the Cyprus Registrar of Companies gives its consent for the continuation of the company in another country after a fulfilment of the following requirements: approval of shareholders (approved shareholders' special resolution of the company), solvency of the company, consent for a license (if it is necessary), consent of the foreign stock exchange and of the Cyprus Stock Exchange Commission (in case of listed public companies), payment of fees and completion of all the proceedings relating to the company's business, no initiation of liquidation proceedings, no initiation of any insolvency proceedings, arrangements or compositions, or proceedings for execution of court orders or any other analogous proceedings by or against the company, in Cyprus or elsewhere, no contravention of duties or obligations according to Cyprus Companies Law (Chapter 113) and full payment of taxes and duties

An additional requirement concerns creditor protection. The creditors of the Cyprus company have the right to oppose to the reincorporation of the company abroad. A reincorporation is a corporate restructuring, which brings a fundamental change in the course of the company. A reincorporation results in a change of the applicable law of the company, which could treat creditors more adversely. Hence, the interests of creditors might be affected severely after a reincorporation. Consent of creditors should be secured before application for the Cyprus Registrar's of Companies consent for the continuation of the company outside Cyprus. A system of ex ante creditors' protection is chosen, where creditors might object a reincorporation abroad. Art. 354M states that: "[...] (2) During the aforementioned period of three months, any creditor of the company may object before a Court to the continuation of the company under the legal regime of another country or jurisdiction, indicating sufficient reason why the said continuation of the company must not be effected. The Court may approve the said continuation of the company with an order, or it may approve the said continuation of the company on the basis of sufficient guarantees or prohibit the said continuation of the company." In the process of judicial protection of creditors, the Court has three choices: a) to approve the reincorporation abroad, b) to approve the reincorporation abroad on the basis of sufficient guarantees that the company should provide to its creditors, or c) to prohibit the reincorporation. These guarantees must be provided, before the Cyprus Registrar of Companies grants its consent for the reincorporation.

When the requirements prescribed in Arts 354K, 354L and 354M are fulfilled, the Cyprus Registrar of Companies grants its consent for the reincorporation and the continuation of the company abroad [30]. When the document of continuation [31] is issued, the company must be removed from the register of Cyprus (Cyprus Registrar of Companies) and is not governed anymore by Cyprus law. With the deregistration from Cyprus, the company continues its existence under the foreign jurisdiction, as a foreign company [32].

Art.354O clarifies that this removal of the name of the company from the register of Cyprus (Cyprus Registrar of Companies), the deregistration, is not equated with liquidation. This is a process of outbound reincorporation, where the company continues its existence under a foreign law. The company does not cease to

exist and is not liquidated. Its legal personality is preserved under a new foreign jurisdiction. This continuance of legal personality entails also a continuance of the liabilities. More specifically, Art.354O also states that: "provided that pursuant to this section, striking off from the register shall not constitute liquidation and that, nothing in this section shall- (a) oust or prejudice the jurisdiction of any Court in the Republic in proceedings which were initiated by or against the company before it ceased to be a company registered in the Republic, (b) affect the property of the company, (c) exempt or prejudice any conviction, decision, opinion, order, debt, responsibility or obligation that is owed or that is about to be owed or for any reason that exists against the company or any other person." This provision ensures that the reincorporated company, its members and its officers will not avoid their liabilities under Cyprus law. Any judicial proceedings already initiated against the Cyprus company before its reincorporation will continue. The property (in Cyprus or abroad) which the reincorporated company possesses is not affected by this reincorporation [33].

4. A comparison between Greek Law and Cyprus Law

Cyprus has a quite detailed legal framework of voluntary inbound and outbound reincorporations. The Cyprus legal framework of reincorporations was designed very carefully to secure a smooth change of applicable law, the continuation of company's legal personality and the harmonious coordination of consents of the relevant registries and competent authorities. This contributes towards legal certainty. Detailed rules on reincorporations combat various obstacles to freedom of establishment: 1) psychological obstacles originating from unfamiliarity of entrepreneurs with the rules of another Member State due to legal diversity of company laws, 2) legal uncertainty about compliance with further company law requirements due to legal diversity of company laws, and 3) national provisions (whether or not they are different from Member State to Member State) which are intrinsically capable of obstructing corporate mobility [34]. Cyprus is an investor friendly destination [35]. A solid and detailed legal framework of reincorporations assists in attracting foreign companies.

While Greece has certain provisions on outbound reincorporations, it does not have any provisions on inbound reincorporations. This lack is a significant disadvantage, in the context of the Greek financial crisis. Although the transfer of the seat of a foreign company to Greece is allowed, this absence of specific and detailed provisions is against clarity and legal certainty. The current financial conditions and the regulatory and economic competition between countries require clear and precise conditions for cross-border mobility and corporate restructuring. Detailed rules on both inbound and outbound reincorporations contribute towards this direction. An important factor for the recovery of the Greek economy is foreign investments [36]. Foreign investments entail also inbound reincorporations of foreign companies in Greece. Absence of a specific legal framework of inbound reincorporations might deter these companies from transferring their seat to Greece. Additionally, as mentioned above, many Greek companies were reincorporated abroad due to the financial crisis. Most of these foreign companies are owned and controlled by Greek nationals and most of their business is conducted in Greece. They are not only large corporations, but also small and medium-sized companies. These companies might decide, in the short run or in the long run, to reincorporate back in Greece. If Greece would have a detailed legal framework of inbound reincorporations, this "return" of foreign companies back to Greece would have been facilitated. By all odds, detailed rules on inbound and outbound reincorporation would make it easier for a company to plan its reincorporation under Greek law.

There are certain lessons to be learned from Cyprus provisions on reincorporations. Greek legislature could possibly follow the approach of Cyprus in the regulation of reincorporations. The Greek legal framework of reincorporations needs to be modernized. Greece needs a more detailed and sophisticated legal framework of reincorporations. A more detailed and sophisticated legal framework will contribute to legal certainty and to flexibility. Greece could follow the successful example of Cyprus in reincorporations. If Greek legislature decides to proceed to any amendments of the relevant provisions on reincorporations, the example of Cyprus could be followed. Greece needs a detailed legal framework, especially for inbound reincorporations, which would attract new companies to Greece. These inbound reincorporations could contribute to the recovery of the Greek economy by reinvigorating the business environment. Greece could not only structure its inbound reincorporation provisions according to Cyprus law, but also its supervisory and administrative system responsible for reincorporations.

5. Compatibility of Greek and Cyprus provisions on seat transfers with EU law

It is worth examining Greek and Cyprus law on reincorporations in the light of the internal market rules, as reincorporations constitute an exercise of the EU fundamental freedom of establishment (Arts 49-54 TFEU) [37]. Greek approaches to voluntary and involuntary seat transfers seem to be compatible with the findings of the

CJEU in *Cartesio* [38] and *VALE* [39]. Greek provisions for outbound reincorporations seem to be compatible with freedom of establishment. The interpretation and the practice followed for inbound reincorporations in Greece seems also to be compatible with freedom of establishment. However, Greek case law did not have the chance until now to examine the compatibility of these approaches with the findings of the CJEU in *Cartesio* and *VALE*. Although Greek company law has special provisions for domestic conversions of companies, there are no provisions for cross-border conversions. Lack of special provisions for cross-border conversions might be problematic in the context of *Cartesio* and *VALE*. Cyprus adopts the incorporation theory and has a sophisticated legal framework of reincorporations. This approach seems to be compatible with the CJEU's case law on seat transfers. These arguments on the compatibility of Greek and Cyprus law are without prejudice to the fact that these national provisions were not scrutinized yet by the CJEU.

Conclusion

This paper presented and discussed an underexplored but very important area of Greek and Cyprus law concerning reincorporations. Reincorporations in a jurisdiction adopting the real seat theory, like Greece, and in a jurisdiction adopting the incorporation theory, like Cyprus, present some differences. Cyprus has a detailed, sophisticated and flexible legal framework of reincorporations. While Greece has some special provisions for outbound reincorporations, there are no specific provisions for inbound reincorporations, Inbound reincorporations are possible under Greek law, but the absence of detailed provisions is against legal certainty. Cyprus law on reincorporations could be used as an example for Greek legislature. Possible introduction of detailed provisions on inbound reincorporations could follow the same pattern with Cyprus law. However, EU harmonization of seat transfers is expected to have an immense impact on national provisions for reincorporations. If the 14th Company Law Directive on the cross-border transfer of a company's registered office is finally adopted, all Member States of the EU will acquire a solid legal framework of reincorporations. Hence, corporate mobility will be significantly enhanced with large-scale and material benefits for the internal market.

References:

1. Directive 2005/56/EC of the European Parliament and of the Council of 26 October 2005 on cross-border mergers of limited liability companies [2005] OJ L 310/1.
2. Council Regulation (EC) No 2157/2001 of 8 October 2001 on the Statute for a European company (SE) [2001] OJ L 294/1.
3. Legal persons are equated with natural persons. P. Agallopoulou, *Basic Concepts of Greek Civil Law* (Ant. N. Sakkoulas/Staempfli/Bruylant 2005) 59.
4. AGALLOPOULOU, P. (n 3) 60. Some authors adopt dissenting opinions supporting other theories: Λ. Γεωργακόπουλος *Εγχειρίδιο Εμπορικού Δικαίου, Τόμος 1 και Τόμος 2* (Εκδόσεις Σάκκουλα 2^η έκδοση 1996) 621/[L. Georgakopoulos *Handbook of commercial law*, vol.1 and vol. 2 (Sakkoulas 2nd ed. 1996) 621], Κ. Παμπούκης "Η αμοιβαία αναγνώριση των Κοινοτικών εταιριών στη νομολογία του ΔΕΚ: συμπεράσματα για το ελληνικό διεθνές εταιρικό δίκαιο" [2003] *ΕπισκευμΔ* 283-300/[K. Pamboukis "Mutual recognition of Community companies in ECJ's case law-Conclusions for the Greek international company law" [2003] *ΕπισκευμΔ* 283-300] and Φ. Κοζύρης "Δικαιοδοσία και εφαρμοστέο δίκαιο στις εσωτερικές εταιρικές σχέσεις-προτάσεις για την Ελλάδα μετά τις αποφάσεις Centros και Uberseering" [2003] *ΕπισκευμΔ* 618-638/[F. Koziris "Jurisdiction and applicable law in internal corporate affairs-proposals for Greece after the decisions of Centros and Uberseering" [2003] *ΕπισκευμΔ* 618-638].
5. L. Kotsiris *Greek Law on Partnerships and Corporations* (4th edition, Sakkoulas Publications 2013) 214.
6. L. Kotsiris (n. 5) 89.
7. HATZIMIHAL, N. Cyprus as a Mixed Legal System. 2013. *JCivLS* 37-96; Symeon S. Symeonides. The Mixed Legal System of the Republic of Cyprus", 78 *Tul.L.Rev.* 441 (2003).
8. A. Emilianides and others, *Private International Law in Cyprus, International Encyclopaedia for Private International Law* (Kluwer 2015) 55.
9. *Ceska Konsolidanci Agentura v. Sampratrans Shipping Ltd*, (2009) 1 Supreme Court of Cyprus 615, *Fredericou Schools Co Ltd K.A. N. Acuac Inc*, (2000) Civil Appeal No. 8266, A. Emilianides and others, *Private International Law in Cyprus*, International Encyclopaedia for Private International Law (Kluwer 2015) 55.
10. *Letco Co Ltd v. Eliades and others* (1991) 1 Supreme Court of Cyprus 435. A. Neocleous (ed) *Introduction to Cyprus Law* (Yorkhill Law Publishing 2000) 895. Cyprus case law also cites Dicey & Morris for the definition of domicile as the place of incorporation of the legal person: "...a corporation incorporated in a single country may only have one domicile, which will be in that country" and "...a corporation duly created in a foreign country is to be recognised as a corporation in England, and accordingly foreign corporations can both sue and be sued in their corporate capacity

- in the courts."". *China Wandaog Engin. Corporation v. The Republic of Cyprus*, (1997) 4 Supreme Court of Cyprus 2084. Dicey & Morris *The Conflict of Laws* (12th ed., Sweet & Maxwell, 1993) 1103.
11. NEOCLEOUS, A. (n 10) 895.
 12. Μεταλληνός Α.Α. "Τα νομικά πρόσωπα (ιδιωτικά πρόσωπα)-εφαρμοστέο δίκαιο" σε Χ. Παμπούκης (Ε-πιμ.) *Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών* (Νομική Βιβλιοθήκη 2010) 94/[Α. Metallinos "Legal persons (legal persons of private law)-Applicable law" in Ch. Pamboukis (ed) *Law of International Transactions* (Nomiki Vivliothiki 2010) (in Greek) 94]. See also Χ. Παμπούκης *Νομικά πρόσωπα και ιδίως εταιρίες στις συγκρούσεις νόμων* (2η έκδοση, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα 2004) 147-150/[Ch. Pamboukis *Legal Persons and Especially Companies in Conflict of Laws* (2nd edition, Ant. N. Sakkoulas publications 2004)(in Greek) 147-150].
 13. Metallinos Α. (n. 12) 94-95. For a discussion of the conditions of seat transfer of companies limited by shares and of companies with limited liability (Art. 29 para. 3 and Art. 31 para. 2 of Law 2190/1920 and Art. 38 para. 3 of Law 3190/1955), see: Β. Κιάντος *Ιδιωτικό δίκαιο του διεθνούς εμπορίου* (4η Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα 2005) 161-168/[V. Kiantos *Private Law of International Commerce* (4th edition, Sakkoulas 2005)(in Greek) 161-168]. For an analysis of seat transfers of Greek Sea Trading Companies of Law 959/1979, see: Α. Καραγκουνίδης "Αναγνώριση και εγκατάσταση κεφαλαιουχικών εταιριών στον κοινοτικό χώρο υπό το πρίσμα της κοινοτικής και της ελληνικής έννομης τάξης-Ο έλεγχος της εφαρμογής εθνικών κανόνων συγκρούσεως από το ΔΕΚ" [2005] ΕΛΛΔΙΚ 1315, 1337-1347/[Α. Karagounidis "Recognition and establishment of capital companies in Community area in the light of Community and Greek legal order-control of application of national conflict of laws rules by the ECJ" [2005] *Elliniki Dikeosini* (EIIDik) (in Greek) 1315, 1337-1347]. An interesting article on the relationship between EU Company Law and Greek Sea Trading Companies of Law 959/1979: Ν. Tellis "Expansion of the Applicability of EU Company Law Directives via Analogy?— A Study Based on the Example of Greek Sea Trading Companies" [2008] ECFR 353.
 14. Art. 45 para. 2 of Law 4072/12 states: "Transfer of the registered office of the company to another country of the European Economic Area (EEA) does not result in the dissolution of the company, under the term that this receiving country recognises the transfer and the continuation of the legal personality. The manager drafts a report which explains the consequences of the seat transfer to members, creditors and employees. This report together with a financial report on this seat transfer are registered to General Commercial Registry (G.E.MI.) and remain at the disposal of members, creditors and employees. The decision for this transfer is not taken, unless two months have passed since this publication. Seat transfer is decided unanimously by members. The competent authority of General Commercial Registry (G.E.MI.) could reject the application for seat transfer on grounds of public interest."
 15. Metallinos Α. (n. 12) 95.
 16. This refers to the English translation of Law 3777/2009 of Ι. Madarou: Ι. Madarou "Law 3777/2009 on cross-border mergers of limited liability companies and other provisions" [2010] *Revue hellénique de droit international-RHDI* 887-898. See, also: Ε. Perakis "Cross-border Mergers and the new Greek Law 3777/2009" [2010] *Revue hellénique de droit international-RHDI* 839-844.
 17. For a discussion of the implementation of the Cross-border Mergers Directive in Greece, see: "Transposition of the Cross-Border Mergers Directive into Greek Law" in Bech-Bruun and Lexidale *Study on the application of the Cross-border Mergers Directive* 471-489 and Τ. Kyriakopoulos "Greece" in D. Van Gerven (ed) *Cross-Border Mergers in Europe-Volume 2* (Law Practitioner Series, CUP 2011).
 18. While Law 3777/2009 on cross-border mergers of limited liability companies applies to mergers between Greek companies and EU companies (see, Art 1 para.2 mentioned in the previous paragraph), there is no special provision regulating the cross-border merger between a Greek company and a non-EU company. Although there is no special provision on such cross-border mergers, it was argued that they are also permitted under Greek law. The argument in favour of a cross-border merger between a Greek company and a non-EU company is that Greek law allows transfer of the seat of a Greek company to a non-EU country without dissolution and liquidation. It is possible to achieve a cross-border merger in two separate stages; a Greek company could first transfer its seat to a non-EU country and then could proceed to a domestic merger with the non-EU company under the law of the non-EU country. Hence, it would be a meaningless and unnecessary complication not to allow this cross-border merger in a single stage. Nevertheless, in a cross-border merger between a Greek company limited by shares and a non-EU company, Art.49a of Law 2190/1920 on minority shareholders protection (minority shareholders have the right to request the repurchase of their shares by the company, if the general meeting decides the transfer of the registered seat of the company to another country (Art. 49a para. 2 of Law 2190/1920)) should also be applied, by analogy. Α. Metallinos (n. 12) 97.
 19. Ε. Μαστρομανώλης "Το δίκαιο της καταστατικής έδρας: σύγχρονες εξελίξεις" στο Σύνδεσμος Ελλήνων Εμπορικολόγων (Επιμ.) *Το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο του εμπορίου* (Νομική Βιβλιοθήκη 2008) 72-73/[Ε. Mastromanolis "The Law of the Real Seat: Recent Developments" in Association of Greek Commercialists(ed) *Private International Law of Commerce* (Nomiki Vivliothiki 2008) (in Greek) 72-73]. This solution seeks to avoid the problematic situation of non-recognition. Non-recognition is avoided by recognizing and characterizing this company as a de facto general partnership. There is a significant amount of case law: Supreme Court (Arios Pagos)-Full Court 975/1997, PPPir.-ΠΠΠειρ. 1903/1979, Athens Court of Appeal 10146/1979, PPPir.-ΠΠΠειρ 2075/1974, etc.

20. The provisions of the Cyprus Companies Law (Chapter 113), which are cited in this paper, are based on an English translation of this Law available in the website of the Office of the Law Commissioner of Cyprus: <[http://www.olc.gov.cy/olc/olc.nsf/all/E1EAEB38A6DB4505C2257A70002A0BB9/\\$file/The%20Companies%20Law,%20Cap%20113.pdf?openelement](http://www.olc.gov.cy/olc/olc.nsf/all/E1EAEB38A6DB4505C2257A70002A0BB9/$file/The%20Companies%20Law,%20Cap%20113.pdf?openelement)>
- Although UK law adopts also the incorporation theory, a company with its registered office in UK cannot transfer its registered office to any other foreign country. There is no legal framework which allows the change of the registered office from the jurisdiction of incorporation to another foreign jurisdiction. P. Davies and S. Worthington *Gower and Davies Principles of Modern Company Law* (9th ed. Sweet & Maxwell) 148.
21. For an overview of the Cyprus mechanism for reincorporations, see: P. Tramontanelli "Cyprus Company Redomiciliation" in *Cyprus Law Digest* (Nomiki Vivliothiki 2012) 119-121.
22. Tsadiras A. "Cyprus" in D. Van Gerven (ed) *Cross-Border Mergers in Europe-Volume 1* (Law Practitioner Series, CUP 2010) 133-146.
23. Cyprus Companies Law (Chapter 113) refers to foreign companies as "overseas companies". "Overseas companies" means a company incorporated outside the Republic of Cyprus (Art. 354R)
24. Art.354R defines the document of incorporation: "document of incorporation" includes the memorandum and the articles as well as any other document serving the same purpose.
25. Art.354R defines the approved country or jurisdiction: "'approved country or jurisdiction" means a country or jurisdiction having equivalent legislative provisions as this Law".
26. There is a requirement for submission of documents concerning reincorporation in Greek. Art. 354Q states: "Where, pursuant to the provisions of this Part, it is required to deliver documents to the Registrar, these documents have to be submitted in the Greek language or in certified translation in the Greek language".
27. According to 354E (2), the name of the company is also checked by the Cyprus Registrar of Companies: "If, according to the opinion of the Registrar, the name declared under section 354C as the name under which the overseas company will continue creates the danger of confusion or it is misleading with the name of a registered company or a trade mark, the registrar shall give directions to the overseas company in order to amend its name and shall not temporarily register the said company according to subsection (1), until he is satisfied that the name under which the overseas company will continue its activities has been amended in such a way that it does not create the danger of confusion or of becoming misleading."
28. Art.354R defines the continuing company: "'continuing company" means the company that continues to exist as a body corporate under the legal regime of another approved country or jurisdiction: Provided that the rights and obligations of the continuing company shall not be affected by the registration of the company as one continuing within and outside the Republic according to this Law."
29. Regulation 848/2015/EU of 20 May 2015 on insolvency proceedings (replacing as of June 2017 Regulation 1346/2000 on insolvency) [2015] L 141/19.
30. Art. 354N states that "provided that the requirements of section 354L are fulfilled and the three month period referred to in section 354M has expired without an objection to the continuation of the company, or in the case that an objection has been submitted provided that the Court approved the continuation of the company under the legal regime of another country or jurisdiction or approves the said continuation of the company according to sufficient guarantees and such guarantees are provided, the Registrar shall consent to the continuation of the company under the legal regime of another country or jurisdiction."
31. Article 354R defines the document of continuation: "'document of continuation" includes every document or certificate confirming that the company has been registered as a company continuing in an approved country or jurisdiction outside the Republic".
32. Art.354O states that: "with the issue of the document of continuation according to which the company continues in another approved country or jurisdiction, the company shall immediately deliver to the Registrar a copy of the document of continuation and, with this act, the company shall cease to be a registered company in the Republic from the date that its continuation in the other approved country or jurisdiction is placed in force, the Registrar shall strike off the name of the company from the register and it shall issue a certificate of striking off:..." Art 354R defines the continuing company: "'continuing company" means the company that continues to exist as a body corporate under the legal regime of another approved country or jurisdiction: Provided that the rights and obligations of the continuing company shall not be affected by the registration of the company as one continuing within and outside the Republic according to this Law."
33. Moreover, Art. 354P introduces a special register for companies which continue outside Cyprus: "the Registrar shall keep a register of all companies that received his consent to be registered as continuing in another approved country or jurisdiction. The register shall include the name of the company as continuing as well as all relevant details."
34. WYATT, D. A. and DASHWOOD, A. and others. *European Union Law* (6th edn, Hart Publishing,, 2011) 679.
35. See, the website of the Cyprus Investment Promotion Agency (CIPA): <<http://www.investcyprus.org.cy/>> accessed 5-11-2016

36. See, the website of Enterprise Greece, the official agency of the Greek State, under the supervision of the Ministry of Economy, Development and Tourism, to promote investment in Greece, exports from Greece, and make Greece more attractive as an international business partner. < <http://www.enterprisegreece.gov.gr/en/about-us/profile> > accessed 5-11-2016.
37. For an analysis freedom of establishment of companies in EU law, see: P.Paschalidis, *Freedom of Establishment and Private International Law for Corporations* (OUP 2012), S.Rammeloo *Corporations in Private International Law* (OUP 2001), Justin Borg-Barthet *The Governing Law of Companies in EU Law* (Hart 2012).
38. Case C-210/06 *Cartesio Oktató és Szolgáltató bt* [2008] ECR I-09641.
39. Case C-378/10 *VALE* ECLI:EU:C:2012:440.

Prezentat la 05.12.2016

CZU: 341.98:347.728.3

THE HAGUE PRINCIPLES ON CHOICE OF LAW IN INTERNATIONAL COMMERCIAL CONTRACTS

Dimitrios K. STAMATIADIS

Democritus University of Thrace, Greece

This article is dedicated to the one of the most important questions of the International Commercial Law. As a rule, it is widely accepted that the principle of party autonomy has been adopted, in respect of contractual obligations, by practically all national legislations in their provisions for private international law. At the same time, the Principles are silent regarding the option to choose trade usages as *lex causae* of the contract, and understandably so, since, from a systematic viewpoint, they cannot form a comprehensive set of rules capable of resolving basic issues of contractual obligations. Author believes that the Principles do not add any significant new features to the legal systems that have already developed and adopted the principle of party autonomy, with the exception of the possible application of non-national law before state courts. As a result, there have been formulated several useful conclusions which can be used in the science of the International Commercial Law.

Keywords: *international commercial contracts, the principal of party autonomy, contractual obligations, non-national law.*

PRINCIPIILE DE LA HAGA PRIVIND ALEGEREA LEGILOR ÎN CONTRACTELE COMERCIALE INTERNAȚIONALE

Acest articol este consacrat unor dintre cele mai importante probleme ce fac parte din dreptul internațional comercial. De regulă, principiul autonomiei părților în contract este recunoscut ca unul fundamental în dreptul internațional. Totodată, principiile păstrează tăcerea în ceea ce ține de opțiunea de a alege uzanțele *lex causae* ale contractului; prin urmare, ele nu pot fi privite ca reguli comprehensive și susceptibile de a soluționa problemele principale ale obligațiilor contractuale. Autorul este de părere că principiile nu conțin nimic nou pentru legislațiile naționale în vigoare, deoarece nu au dezvoltat și nu au adoptat ceva necunoscut pentru principiul autonomiei care este prevăzut în toate legislațiile, cu excepția unei posibile aplicări a legii supra-naționale în instanțele naționale de judecată. Prin urmare, au fost formulate unele concluzii care pot fi privite ca utile în știința dreptului internațional comercial.

Cuvinte-cheie: *contracte comerciale internaționale, principiul autonomiei părților, obligații contractuale, legislație supra-națională.*

Introduction

In March 2015 the Hague Conference on Private International Law published a set of nonbinding rules – “Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts” (hereafter: “Principles”) – whose sole regulatory object is the principle of *lex voluntatis*. This set of rules is the product of long and extensive comparative legal research, painstaking negotiations and numerous discussions and, due to the complex nature of its content, cuts through the dividing line between the legal spheres of common law and continental law.

Nevertheless, it is widely accepted that the principle of party autonomy has been adopted, in respect of contractual obligations, by practically all national legislations in their provisions for private international law [1], and at the same time it is the main connecting factor in statutes of a regional and international nature, whose role in harmonizing contract law at transnational level is considered to have been particularly successful [2]. Furthermore, given the functional importance of the said connecting factor in international transactions, many national codifications as well as regional and international legislative instruments have extended the regulatory sphere of party autonomy to other legal areas, including, for example, the field of non-contractual obligations, inheritance and family law [3].

In light of the above, the present paper attempts a general interpretative approach to the content of the Principles so as to offer a first estimation of the need (or lack of it) for establishing these Principles and to assess, albeit at this still early stage, the extent to which they contain features that can be deemed innovative and that can evolve dynamically as a set of rules capable of offering effective solutions in the field of international transactions; or if, on the other hand, they are just one more legal tool of non-national origin among the already existing tools, of only limited scope and likelihood of implementation.

I. Background

The starting point for the formulation of a set of rules was in 2006 when the Council of General Affairs and Policy (the Hague Conference's governing body) requested that the Permanent Bureau of the Hague Conference prepare a feasibility study on the development of an instrument – without specifying its precise form (e.g., international convention, model law, system of general principles of law, "Guide to Good Practice") – concerning choice of law in international contracts [4]. Furthermore, the Permanent Bureau of the Hague Conference distributed a questionnaire to its members, the ICC and a large number of international arbitral centers with a view to examining the use of choice of law agreements in current transaction practice and the degree to which such agreements are respected, and to appraise the adjustments that might be required for such a tool in the future.

In 2009, following preliminary work by the Permanent Bureau of the Hague Conference [5] and in line with the recommendations of the feasibility studies, a working group was set up under the chair of Professor D. Girsberger, in which experts in private international law, international commercial law, and international arbitration took part, who together represented in essence the sum of the existing legal systems [6]. In the years that followed the working group held various meetings until 2012 when the Special Commission unanimously approved a revised form of the Principles, while at the same time it made a number of recommendations with a view to filling out their content and their accompanying commentaries. In April 2014, the Council welcomed the wording of the Principles proposed by the working group and the draft of the accompanying commentaries, and invited the working group to set up an editorial committee to finalize the text of the Principles in both the official languages of the Hague Conference (i.e. English and French). Once this process was completed, in March 2015 the Council approved the final text of the Principles and the accompanying commentaries so that they might be submitted in their current form to the review of the legal world and of the key players in the sphere of international transactions.

II. Structure and legal character

As regards their technical structure, the Principles compose, in our view, a simple and uncluttered system of rules comprised of a Preamble and a total of twelve articles. A welcome innovation is the extensive and detailed commentary accompanying the various individual provisions, along the lines of the UNIDROIT *Principles of International Commercial Contracts* and the USA's Restatements of the Law; in addition, the examples cited in many cases make clearly intelligible the function of the provision in practice. This structure undoubtedly serves as an aid to interpretation and understanding of the Principles, thus assuring that users will be able to apply them correctly.

Besides the innovative technical structure of the particular system of rules, the Hague Conference broke new ground in yet another way by adopting a legal instrument of non-binding character ("soft-law") [7], in contrast with the usual and traditional practice of drafting international conventions, i.e. legal instruments of an heteronomous binding. The reason that led the Hague Conference to choose, for the first time in its history, a set of legal rules of non-binding character can be attributed mainly to the inevitable lack of agreement between States regarding the drafting of a binding international document owing to the existence, on the regional level, of certain statutes of a mandatory nature relevant to the field, such as, for instance, the Rome (I) Regulation and the Mexico Convention [8] (Inter-American convention on the law applicable to international contracts of 1974) as well as the desire to avoid likely conflicts regarding these instruments. On the other hand, the Hague Conference, from the earliest stages of the enterprise, perceived that the creation of a flexible legal instrument of a non-binding character would attract more easily the consensus required while, furthermore, it would serve more effectively the promotion of principle of party autonomy in the international arena and contribute to its subsequent refinement in the context of the legal systems that have already recognized it [9]. To the above can be added a number of advantages of a technical nature, such as the avoidance of the complex and time-consuming process – for those States involved – of ratification that accompanies any international convention, as well as the technically simpler (usually) future amendment of its content, as compared with a binding legal instrument [10].

III. Goal and scope of application

As set out in the Preamble, the specific set of rules was prepared with a view to affirming the key role of the principle of party autonomy and advancing its function further in the field of choice of law rules, while providing at the same time for some small-scale restrictions. It is possible to view it as a "code of current

best practices" in the field of choice of law in international commercial contracts [11]. According to the line of thinking of the drafters, the Principles should contribute in particular to the spread of *lex voluntatis* in countries which have either not as yet adopted the specific principle [12] or have recognized it, though in a considerably limited form, while it is also anticipated that the Principles will facilitate the further development and refinement of *lex voluntatis*.

It should be stressed, however, that the Principles' role and future prospects do not end here. More than that the set of rules in question is destined to be used as a standard for the drafting or revision of legal instruments of a national [13], regional, transnational or international nature, confirming yet again the longstanding contribution of the Hague Conference to the gradual unification and harmonization of choice of law rules. It is anticipated, however, that their contribution to the interpretation, supplementation and future development of rules of both national and international uniform private international law will be equally important. For this will lead to a common system of reference comprised of broadly accepted "General Principles" capable of forming an autonomous method – based on comparative research – for filling the gaps and shortcomings identified in conflict of law rules, whether in national or international legal instruments, thereby enhancing the effectiveness of the unification process.

The opening sentence of the Preamble, the content of which reappears in Art. 1, describes the scope of the Principles. It is clear that the latter concern choice of law in "international commercial" contracts. To implement them, two conditions need to apply: i) the internationality of the contract in question and ii) its commercial character. To a certain extent, the element of internationality is understood, since the choice of law rules concern exclusively cases that involve more than one legal order. Semantically, this element is defined in Art. 1(2) in a negative way, in that contracts of a national nature (i.e. contracts that are associated with the law of just one State) are excluded from the Principles' scope of application. As stipulated in the said Article, in order to best serve the goal of the Principles a contract is deemed to be international unless each party has its establishment in the same State and the relationship of the parties and all other relevant elements, regardless of the chosen law, are connected only with that State [14]. Accordingly, the international nature of the contract arises either from the professional establishment of the parties in different countries or from the elements which form the environment of the contract, such as, for instance, the place of conclusion of the contract, the place of performance, the parties' nationality, and so on. According to the drafters of the Principles, even if the parties are established in the same country the contract continues to be considered international unless the aforementioned factors are also located *in toto* within the same State. It is noted however that, although the said criteria lead, under a general approach, to ascertainment of the international nature of the contract, the establishment of internationality should be made each time on the basis of a careful *in concreto* review and assessment of all the factors of the case in question.

As explicitly stated in Art. 1(2), choice of law is excluded from the said internationalizing factors of the contract. This means that the parties are unable to internationalize a contract which, in all other respects, is strictly national by just choosing a foreign law, even when the choice in question is accompanied by a choice of forum or choice of arbitration agreement. The specific approach in respect of the internationality of the contract differs from the approach of the Rome (I) Regulation where, for lack of a respective criterion, only the choice of law or foreign forum is permissible and sufficient to make a national contract subject to the application of the said Regulation, though on the strict condition that the choice of the parties shall not prejudice the application of *ius cogens* provisions of the law of the State where all other elements of the contract are located (Art. 3(3) Rome I) [15].

As already noted, the second condition for the application of the Principles concerns the commercial character of the contract. The criterion is also found in other similar sets of rules, such as, for example, the UNIDROIT Principles. At this point we see that the term "commercial" contracts, although stated explicitly in the Preamble of the Principles (para. 1), is later omitted in Art. 1(1), where reference is made to their scope of application. The specific provision avoids clarifying the meaning of the said term, and limits itself to a general description of contracts that fall within the scope of application of the rules under consideration while defining those that are excluded from their regulatory scope.

Specifically, contracts that are considered commercial include those in which both parties are acting in the exercise of their trade or profession. In other words, they are B2B contracts. Under this formulation, the interpretative problems that would inevitably arise on account of the differences between national legal orders as regards the conceptual content of "commercial" contracts (as shown, for instance, by the prevailing view

in certain States that contracts should be viewed as commercial even when only one of the parties is acting in a professional capacity) are avoided. For the avoidance of any confusion regarding this matter, the Principles explicitly exempt from their scope of application consumer and labor contracts, which are considered non-commercial.

In other respects, this is a formula that is clearly influenced by the European model of the Rome Convention of 1980 and, thereafter, the current Rome (I) Regulation, in the framework of which a borderline is set between contracts that concern the protection of the weak party of the transaction and the rest, regarding which a rather liberal stance is adopted, with hardly any restrictions on freedom of choice [16]. By contrast, US private international law as formulated in the Restatement (Second) [17] does not provide special treatment for the protection of the weak party of the transaction, but just adopts the same restrictions on autonomy of choice for all contractual types, though the courts are assigned the different and case by case application of these restrictions, depending on the particular characteristics of the case in question.

It should be noted that the application of the Principles only to B2B contracts does not imply total rejection of the principle of *lex voluntatis* in the sphere of non-commercial contracts. The lack of a relevant reference is due more to the fact that the drafters of the Principles simply did not want to include in their text choice of law rules that would concern the contractual obligations in question, thereby expanding the application of the Principles beyond the bounds within which they wanted them to remain [18].

Again, along the lines of the Rome (I) Regulation (Art. 1(2)) and the Mexico Convention (Art. 5) the text of the rules in question included a list of topics that are expressly exempted from the scope of application of the rules (Art. 1(3)). These are matters such as the legal capacity of natural persons, arbitration clauses and choice of courts clauses, companies or other collective bodies and trusts, insolvency, and so on, regarding which there is no unanimity as to their contractual character or even the need for them to be subject to the principle of party autonomy. However, this exemption should not be construed as a negative stance on the part of the Principles vis-à-vis the application of *lex voluntatis* to certain issues. Rather, the drafters, as can be seen in the explanatory comments [19], deliberately avoided taking a clear-set position with regard to the said question, leaving it up to the discretion of the legislator (national or supranational) whether to extend the principle of party autonomy in some or even all the exempted questions.

IV. The principle of party autonomy

Article 2 provides for the principle of party autonomy in designating applicable law in the field of international commercial contracts. It is the central provision of this set of rules by means of which their primary goal is effected, i.e. the furtherance and, in essence, formation of the said principle. It is the connecting factor of private international law, with the longest historical course and almost universal acceptance in the sphere of modern-day international transactions, which has been at the center of academic discussion since the 19th century and has provoked, at times, intense controversy and debate as regards its doctrinal and legal foundation and the scope and limitations of its application [20]. Specifically, in the field of European private international law it has been described as "one of the cornerstones of the system of conflict-of-law rules in matters of contractual obligations" [21], while it met with similar recognition in the US through the Restatement (Second) of the Conflict of Laws (§ 187), which although a non-binding instrument was adopted by virtually all the federal states [22], and through § 1-105 of the Uniform Commercial Code (UCC).

This provision, in combination with Art. 3 with which it is intimately associated, refers more generally to the option for choice of law or rules of law by the parties without making a distinction between national jurisdiction and arbitral tribunals. Consequently, the application of *lex voluntatis* takes on a universal character irrespective of how the contractual dispute is resolved. In all other respects, the Principles – moving essentially along the lines of the Rome (I) Regulation – form a broad frame for the function of autonomy of choice while at the same time they introduce some minimum restrictions that concern in particular internationally mandatory rules and the reservation of public policy.

1. Contract splitting (*Dépeçage*)

Article 2(2)(a) provides for contract splitting [23]. This provision reflects the prevailing notion in both the Rome (I) Regulation (Art. 3(1)) and the (Second) Restatement of the Conflict of Laws (§187(2)) that the parties can choose the applicable law of their contract in whole or in part. The specific option is directly associated with the principle of freedom of choice in the sense that it constitutes the logical consequence of the latter and a particular form of its expression.

If the parties make a partial choice of law, the remainder of the contract is governed by the law otherwise applicable in the absence of choice. As can be seen, in contrast with the Rome (I) Regulation (Art. 4), the text of the Principles does not provide for an alternative mechanism for defining the *lex causae* of the contract on the basis of factual connecting factors, since the specific set of rules, as already noted, is restricted exclusively to the formulation of the principle of *lex voluntatis* without comprising more generally a comprehensive system for determining applicable law. Thus, according to Art. 2(2)(a), the law applicable to the remainder of the contract will be determined by the court or arbitral tribunal through objective connecting factors that are provided in the choice of law rules relevant to the case in question. The option, however, for contract splitting, as stated explicitly in Art. 2(2)(b), becomes even broader insofar as the parties can choose different laws for different parts of their contract. This provision could theoretically prove useful, particularly in cases of complex contracts of long duration, provided that the law regimes chosen are compatible with each other and do not influence negatively the homogeneity of the contractual relationship [24].

It should, however, be noted that the specific method for defining *lex causae* presents probably more of academic interest than helping to address the legal relationship effectively. International practice indicates that the parties rarely go ahead with contract splitting so as to avoid the risk of causing likely contradictory conditions, as a result of the parallel application of more than one law regime, and to strengthen the certainty of law [25].

2. Timing and modification of the choice of law

In the framework of absolute freedom of the parties, the Principles set very broad timing for both the initial choice and possible modification of the chosen law (Art. 2(3)). Specifically, the parties can agree at any time the submission of their contract to a specific law, or even to modify, after the conclusion of the contract, their initial choice determining a new *lex contractus*. In other words, choice – or change – of law subsequent to the conclusion of the contract is accepted, though the impact of the specific choice or change may be stipulated by the applicable *lex fori* or the rules governing the procedural framework of the arbitration, depending on their legal characterization as procedural or not issues.

Given that the law chosen by the parties governs, *inter alia*, the validity and the consequences of invalidity of the contract (Art. 9(1)(e)), there is the risk of retroactive invalidation being created by the subsequently designated law. To avoid the eventuality of such an adverse development, a limitation is placed on the modification of the *lex contractus*, with the same content as the corresponding provision of Art. 3(2) of the Rome (I) Regulation, by which every modification of applicable law made after the contract has been concluded shall not prejudice its formal validity (Art. 2(3)). Accordingly, even if it is assumed that the new law leads to invalidation of the contract concluded, the formal validity of the latter is not prejudiced since it was valid according to the initial chosen law.

In addition, following the general trend (Art. 3(2) of the Rome (I) Regulation), the Principles stipulate yet another limitation *vis-à-vis* the rights of third parties arising from the contract. Specifically, those rights that were established on the basis of the original *lex contractus* are not adversely affected by any substantial or formal invalidity of the contract. As a result, if the latter was valid under the initial law, the third parties would be able to pursue all the rights deriving from the said contract regardless of whether, subsequently, it was rendered invalid (substantially or formally) by the newly chosen *lex contractus*.

3. Unlimited freedom of choice

As regards the qualitative characteristics of the choice of law, Art. 2(4) establishes the absolute freedom of the parties in the sense that the chosen *lex contractus* is not required to have a geographical or other connection to the parties or the contract [26]. The provision in question follows the line of thinking of the European legislator in the frame of Art. 3(1) of the Rome (I) Regulation, where likewise provision is made for the option, without limitation, to agree the applicable law. This provision thus contrasts with § 187 (2a) of the US Restatement (Second), which, for issues that are beyond the regulatory competence of the parties, requires a “reasonable relation” between the State of the chosen law and the parties or the transaction, or, to put it another way, the existence of a “reasonable basis” capable of establishing the specific choice. In the same spirit, § 1-105 (1) of the US Uniform Commercial Code (UCC) provides that the law of the State chosen by the parties is applicable on condition that there exists a “reasonable relation” between the State in question and the parties or the transaction.

In the framework of the Rome (I) Regulation, the limitation of party autonomy through the element of geographical connection is found only in contracts for the carriage of passengers (Art. 5(2)) and certain insurance contracts (Art. 7(3)), while for all other types of contracts no provision is made for any kind of connection to the State of the chosen law. The Principles, as already noted, move in the same spirit, following the internationally prevailing trend, which is reflected in the majority of international contracts of related subject matter and exerts a strong influence on some federal laws of the US legal system.

4. Application of non-national rules

Besides the innovative element of the soft law nature of the rules under discussion, a yet more important innovation perhaps – related to their material content – is contained in the provision of Art. 3 [27], and concerns the significant broadening of the scope of application of the *lex voluntatis* by means of the option to choose the “rules of law” [28] instead of just a national law as the *lex causae* of the contract [29], and, what is more, independently of the sensed court or tribunal.

The application of non-State law before the national jurisdiction was the subject of heated academic debate within the Special Commission responsible for drafting the Principles. This particular issue has occupied the attention of the law community as well as the leading players in international transactions [30], whose interests exert pressure in the direction of greater liberalization in the sphere of cross-border contracts from the rules of heterogeneous origin (state or inter-state) and the predominance, respectively, of rules of non-binding character (“soft law”) as a particular expression of maximization of the regulatory role of private will.

In the sphere of international arbitration, the choice of *lex mercatoria* or some other a-national set of rules has become accepted doctrine due to the special character of the arbitral phenomenon, although in practice there has emerged a sporadic and rather infrequent resort to a designation of this kind for *lex contractus* on account of the serious drawbacks that come with it [31]. A positive provision for this option is included in Art. 28 of the UNCITRAL Model Law, which provides explicitly for the choice of substantive law rules [32], while a rule of similar content is included also in national and non-national arbitration systems. Furthermore, the UNIDROIT Principles, which are considered an updated Restatement of *lex mercatoria* or of transnational commercial law [33], provide for their application only when the parties agree to submit their contract under the said rules [34]. In the same spirit, the Principles of European Contract Law (PECL) have included the choice of law rule, the content of which is similar to that of the Preamble of the UNIDROIT Principles [35]. These provisions constitute perhaps the first examples of rules that are included in instruments of a transnational character, and provide expressly the choice of a-national law without limiting it just to the sphere of arbitration.

On the level of international contracts, the proponents of the UNIDROIT Principles and PECL have asserted that the Inter-American Convention on the Law Applicable to International Contracts (the Mexico Convention 1994) opens the way for private international law reference for certain sets of rules. The idea of this kind of choice was in fact advanced to the level of negotiations, particularly by Fritz Juenger, with the result ultimately that the use of “rules of law” was included in the said Convention without, however, showing any direct connection with the principal of party autonomy. Specifically, the relevant line of argument was formulated with reference initially to Art. 9(2), according to which the national judge will have to take into consideration the general principles of international commercial law when the parties have failed to make a choice, and also to Art. 10, which includes an escape clause that applies both in the case of choice of law by the parties and in the designation of the *lex contractus* with objective elements. According to the specific provision, when considered necessary the national judge can take into consideration the practices and principles of international commercial law, i.e. the *lex mercatoria*, so as to satisfy the requirement for justice and equity. Accordingly, a supplementary rather than a central role is reserved for *lex mercatoria* as regards the definition of the *lex causae* effected by the Convention [36]. Special reference to the principle of party autonomy is made in Art. 7(1), which expressly provides for choice of law by the parties without, however, there being any indication on the part of the international legislator as to the permissibility of an agreement about the application of non-national law. Thus, it is not possible to support on reasonable grounds the parties’ ability to designate the *lex mercatoria* or a set of rules as the *lex causae* of their contract, and views to the contrary tended rather to create confusion than contribute to the acceptance of such a choice in a substantial way [37].

More recently, the position regarding the application of non-national rules by state courts was reasserted more strongly in view of the publication of the Rome (I) Regulation. Specifically, the Green Paper submitted by the Commission contained the question whether the parties should have the option to make a direct choice

of international convention or even of general principles of law [38]. Reactions were mixed and reflected the positive stance of, primarily, the academic community and the somewhat negative reservations of various economic players, business organizations and consumer associations [39]. Regardless of this, however, the Commission – clearly with its eyes on the Principles of UNIDROIT and PECL, as well as the DCFR (Draft Common Frame of Reference) – provided in its opening proposition the option for the parties to choose as applicable law the general principles and rules of substantive law of contracts that are recognized internationally or within the EU (Art. 3(2)); in addition, it was expressly stated that the purpose of the provision was to further enhance party autonomy as a fundamental principle. The specific proposition was not adopted in the final text of the Regulation while on the initiative of the European Parliament certain points of the preamble were modified; though they did not add anything to what already applied, they could perhaps be considered as reflecting intentions to undertake initiatives in the future [40].

As appears in the preliminary work on Article 3 of the Principles, the initial proposal of the working group provided a simple formula so that the choice of law could have the widest possible content [41]. In addition, with a view to furthering *lex voluntatis*, the same working group proposed that the draft Principles not contain an explicit designation or formulation of limitations regarding “rules of law” while, in contrast to the draft Rome I Regulation, the group rejected the criterion of selectivity of rules on the basis of international or regional recognition. The only requirement that was adopted with regard to the chosen law was that the latter should make up a coherent body of provisions that preclude “pick and choose individual rules”. Nonetheless, as the process continued, it was considered by the members of the Hague Conference that freedom of will, as proposed to function on the basis of the draft of the working group, went beyond the usual bounds of national legislations and, after a process of compromise, ended up as the provision of Art. 3 as it now stands, which, as can be seen, imposes a number of eligibility requirements for the applicable law [42].

To take a closer look: in contrast with the initial position of the working group, it provides that the parties can choose a set of rules that are generally accepted on an international, supranational or regional level. The accompanying comments on the said provision indicate that the particular criterion aims at designating a set of rules which, although they do not have to be comprehensive, should attain a minimum level of fullness of content so as to be in a position to provide solutions to the usual problems that arise in contractual relations in the sphere of international transactions [43]. Conversely, the sporadic choice of a small number of rules or, even more so, of individual rules is precluded.

At transnational level, international conventions could be considered as a generally accepted normative framework when executed as a result of an agreement between parties, such as the Vienna Convention for the International Sale of Goods (CISG), which can be designated by the parties as applicable law in the sense of “rules of law”, in cases where otherwise the particular convention would not apply on the basis of its specific terms (Art. 1 CISG). Similarly, the UNIDROIT and PECL Principles, which as regards the integrity of their content are clearly closer to national legal systems than the systemically haphazard content of the *lex mercatoria*, would serve just as well the goal of designating the *lex contractus* by the parties in the context of the Principles in question.

However, the above supposition raises some questions. First, the requirement for “general acceptance” of the chosen set of rules contains a degree of vagueness without, moreover, specifying the group of persons or institutions whose acceptance is sought in order to fulfill this requirement. This criterion would apply more effectively in the case of binding instruments, such as the CISG, which is adopted by all contracting states and, by extension, is implemented by their national courts, although compliance with the “general acceptance” is still relative insofar as the member States may exclude the application of the Convention (Art. 6 CISG). As to the potentially eligible use of the UNIDROIT and PECL Principles, the proof of their general acceptance seems questionable, given the fact that they are not implemented by national courts and their role is restricted to nothing more than a simple reference point for certain issues of interpretation. Although they enjoy greater acceptance by arbitral tribunals, this does not mean that the criterion in question is in any way satisfied. On the other hand, the acceptance of the above mentioned specific instruments by the key players in the sphere of international transactions would again not lead to general acceptance because, since non-State law cannot be chosen as the *lex causae* of the contract, it is not generally accepted, and as long as it is not generally accepted, it may not be eligible for use according to the Principles, leading us thus in a vicious cycle. Furthermore, one may ask what further assurances, according to the drafters of the Principles, are added to the criterion in

question by, in particular, the acceptance of the chosen rules on the supranational or international and regional level, such as do not already comprise innate elements of the concept of "general acceptance".

According to the second restriction of Article 3, the chosen set of rules should be neutral and balanced. As indicated in the commentary [44], the neutrality of the rules is not related to their substance, but has a more formalistic character and concerns their source of origin. Hence, the non-State law may be eligible if it derives from an impartial body which is not linked to the contractual parties and if it represents diverse legal, economic and political perspectives, i.e. a neutral and independent set of rules [45].

The Principles are silent regarding the option to choose trade usages as *lex causae* of the contract, and understandably so, since, from a systematic viewpoint, they cannot form a comprehensive set of rules capable of resolving basic issues of contractual obligations. These Principles play an ancillary role in relation to the *lex causae* of the contract, and any impact they may have on the mutual rights and obligations of the parties is determined either by the chosen law or by other rules governing the dispute in question (see Art. 9 CISG, Art. 1.9 UNIDROIT Principles, Art. 28(4) UNCITRAL Model Law, and Art. 21(2) ICC Rules) [46].

Besides the restrictions outlined above, which concern specific attributes of the chosen a-national law, a more general supposition is also posed for its application, according to which the forum must recognize the ability of the parties to choose such law for disputes brought before national courts ("...unless the law of the forum provides otherwise"). This goes without saying, given that the Principles, as is generally the case with every set of rules identified as "soft law", apply to the extent and within the limits set by the current law of the forum. Yet, on the other hand, it should be noted that the reference to this restriction expressly confirms that the current regime in most national jurisdictions (including the US and the EU) is not affected, and, unlike arbitration, such a wide application of party autonomy cannot be allowed at the expense of national law. Thus, member states of the Hague Conference belonging in this category have yet another reason to reject a private international law equalization of "rules of law" with national law in cases brought before national courts, whereas, on the other hand, the status quo in arbitration proceedings is not changed in relation to that issue.

It should also be noted that a significant problem arises from the choice of a certain non-national set of rules, in particular with regard to filling gaps that are inevitably created when these rules of law do not cover the contract sufficiently or cover only certain aspects of contract law. For example, although the UNIDROIT Principles provide for the authorities of the agent (see Art. 2.2.1) they do not deal with the relationship between principal and agent. Similarly, the CISG refers exclusively to the sale of goods without adopting a general approach for contractual obligations. As a result, the agreement of the parties on the application of such rules leads without any doubt to the creation of regulatory gaps, which in the absence of special provisions in the Principles should be filled by designating additionally a national law, as noted in the commentary [47]. Although this option is provided to the contractual parties regardless of the special reference in the commentary of the Principles, it reduces substantially the value of the choice of non-national law.

5. Existence and validity of the agreement on choice of law

In legal theory and practice, the agreement on choice of law is treated as a reference contract of private international law (*Verweisungsvertrag*) which is independent and clearly distinct from the main contract in terms of methodology and function [48]. As a contract, it is necessary that certain conditions are in place for its conclusion and validity to create the corresponding legal effects. The question is, what law will provide the basis on which the existence and validity of this agreement will be decided? Various national codifications of private international law and existing international conventions indicate that there are two main trends, with the first leading to the application of the law indicated by the choice of law rules of the forum, without leaving any room for party autonomy, and the second favoring the said principle by submitting these issues to the applicable law as laid down in the clause of the main contract itself.

Specifically, the Principles – like in fact most international conventions [49] – exclude from their scope the capacity of natural persons (Art. 1(3)(a)), and consequently, such matters are to be resolved by the choice of law rules of the forum. Many national legal systems work along the same lines, excluding such matters from the regulatory scope of party autonomy and submitting them, accordingly, to choice of law rules that regulate the personal status of the individual. A similar provision is specified in Rome I Regulation (Art. 1.2a), in contrast with the Restatement (Second) of Contracts which applies the law chosen by the parties to the capacity of natural persons (§ 198 – capacity to contract).

With regard to the existence and material validity of the agreement designating the *lex causae*, the Principles provide for a combined application of two laws and, more specifically, the agreed *lex causae* and the law applicable in place of the parties' establishment (Art. 6(1) and (2)). In particular, the Principles stipulate that the law purportedly chosen by the parties determines in principle whether they have reached an agreement on the applicable law and if this agreement is materially valid. As a result, if the chosen *lex causae* confirms the existence of a valid agreement on choice of law, then that law applies accordingly to the main contract unless the contesting party can prove lack of the necessary consent by invoking the law of the state in which that party has its establishment (Art. 6(2)). An exception clause is thus introduced, which functions subject to two concurrent conditions, i.e.: (a) under the circumstances, it would not be reasonable to make a determination on whether there is consent or not under the *lex causae* of the contract, as specified in para. 1; and (b) the application of the law of the state in which the same party has its establishment leads to invalidity of the choice of law agreement, e.g. for reasons of duress or fraud or the consequences of silence in the process of contract formation. As we can see, this provision is in fact identical to Art. 10 of the Rome (I) Regulation and Art. 10(1)-(3) of the Hague Convention on the Law Applicable to Contracts for the International Sale of Goods (1986).

The formal validity of the agreement on the choice of law is regulated in Art. 5 of the Principles by a substantive rule of private international law which establishes that such a choice of law is not subject to any requirement as to its form ("no form"), unless the parties have agreed otherwise. The introduction of this rule is justified, first, by the need to further facilitate international trade and, second, on the grounds that most legal systems do not prescribe any specific form for the majority of international commercial contracts, including choice of law clauses (see Art. 11 CISG; Art. 1(2) of the UNIDROIT Principles), as well as by the fact that many private international law codifications employ a set of alternative connecting factors which aim at the formal validity of the contract (*favor negotii*), such as, for example, Art. 11(1) of Rome (I) Regulation and Article 13 of the Mexico Convention [50]. This provision is fully consistent with Art. 7 of the Principles, which provides that a choice of law cannot be challenged solely on the ground of invalidity of the main contract. In other words, the agreement on choice of *lex causae* is to be kept separate from the main contract that contains the relevant clause, thereby allowing different treatment of the agreement and the contract in terms of both material and formal validity. Specifically, the formal validity of the main contract is governed by the law chosen by the parties or any other law designated on the basis of objective criteria, which sustain the validity of the contract (Art. 9(1) and (2)).

The absence of formal requirements for the choice of law agreement, as mentioned above, applies insofar as the parties have not agreed otherwise. This means that if the parties agree that certain formalities should be met in respect of the choice of law clause (for instance, a no-oral modification clause), these terms should apply, otherwise the choice of law will be deemed invalid.

6. Restrictions on *lex voluntatis*

As with all national laws that recognize party autonomy, so too the Principles allow party autonomy to operate within certain limits, though these limits are not set in a uniform way, but vary from country to country. This means that in order to set limits on the application of the law chosen, each national forum deciding on a cross-border contract should first identify the law of which state in particular – i.e. of those involved in the contract – will determine the respective restrictions, thus constituting the *lex limitatis* of the contract.

Comparative law research indicates in this case that the following trends have emerged on the international level [51]. According to the first trend, only the law of the forum is taken into consideration. In this context, the only restriction recognized by the majority of national laws and international conventions is the public policy (*ordre public*) of *lex fori*, while some normative systems provide for additional restrictions that derive from mandatory rules. Moreover, a relatively limited number of laws take into account the restrictions set by the applicable law in the absence of choice (*lex causae*) [52]; and last, a third category of normative systems follows a middle path, combining the relevant provisions of *lex fori* with the respective provisions of the state of the *lex causae* (of the law designated on the basis of objective connecting factors) or even the law of a third state. This is the model adopted in the Rome (I) Regulation, by which the law chosen must be within the limits set, without prejudice to the *ordre public* and the overriding mandatory rules of *lex fori* (Art. 21 and 9(2), respectively). In addition, restrictions are also placed by mandatory provisions (*jus cogens*) of the applicable law in the absence of choice in consumer contracts (Art. 6(2)) and individual employment contracts

(Art. 8(1)), as well as by the jus cogens provisions of the state (other than the state whose law has been chosen) where all other elements relevant to the situation are located (Art. 3(3) and (4)).

Specifically, Art. 11 of the Principles deals with the operation of overriding mandatory rules (*lois de police*) [53]. It lays great emphasis on the role and importance of these rules, as well as the reservation of public policy in private international law, describing them as a "safety valve" without which national lawmakers might be reluctant to allow the application of party autonomy or "the rules of law" (within the meaning of a-national law) [54]. In addition, they serve as a very important control mechanism, enhancing the confidence that a national lawmaker has in the parties to such an extent that they are allowed the freedom to determine the applicable law themselves. Without provisions of this kind, which protect, above all, the public interest and the special nature of each legal system, the principle of *lex voluntatis* would either have been rejected outright or, if accepted, would have been at risk of being undermined or even effectively abolished [55].

To denote the *lois de police*, the Principles use the term "overriding mandatory principles", which is consistent with the wording used in Art. 9 of the Rome (I) Regulation. This suggests that, at least in Europe, a uniformly cultivated understanding of their content has been ensured, though this is not the case in the rest of the legal world.

Unlike the Rome (I) Regulation, the Principles do not provide a definition of these provisions in Art. 11. According to the generally prevailing interpretation, they are jus cogens provisions, immediately applicable, in the sense that they apply irrespective of the determination method of the *lex causae*, that is, regardless of the choice of law other than the *lex fori*, while as to their content, they are provisions of the forum representing strong state intervention and implementing clear policies of the lawmaker safeguarding public interests.

Specifically, Art. 11(1) provides for the application of overriding mandatory provisions of the law of the forum (similar to Art. 9(2) of Rome (I) Regulation), while according to para. 2, the law of the forum determines when a court may or must apply or just take into account such overriding mandatory provisions of another legal system, i.e. other than that of the forum or of the law chosen by the parties, such as the legal system whose law would apply on the basis of objective connecting factors or a legal system of another state that is also associated with the contract by means of different criteria. Compared with the relevant provision of Art. 9(3) of the Rome (I) Regulation, it can be seen that the European provision is more narrowly defined, stating that the court may give effect exclusively to overriding mandatory provisions of the *locus solutionis* and on condition that these overriding mandatory provisions render the performance of the contract unlawful [56].

It should be noted, however, that the treatment of the *lois de police* and the answer to the general question of the utility of these provisions vary significantly among different non-European legal systems both in theory and in judicial practice. Recognizing the existing variations, the Principles delegate to the private international law of the forum the question of whether and under which circumstances overriding mandatory rules of another state, other than the forum, may or must be applied or taken into account by each court [57].

In addition to the overriding mandatory rules, the Principles provide in Art. 11(3) and (4) an exception based on public policy. Specifically, para. 3 refers to the public policy of the forum which may be invoked under three conditions, i.e.: (a) there must be a state policy of fundamental importance to justify its application to the case in question; (b) the chosen law must be manifestly inconsistent with that policy; and (c) the manifest incompatibility must arise in the application of the chosen law to a certain contractual dispute before the court.

It is observed that this wording refers to the relevant provisions of Art. 21 of the Rome (I) Regulation and Art. 17 of the Hague Convention on the Law Applicable to Agency (1978), where it is similarly required that the provision of a foreign law is manifestly incompatible with the fundamental notions of the forum. As a result, emphasis is put on the exceptional character of the public policy and any doubt as to whether the foreign law would be incompatible with the forum's fundamental policies must be resolved in favor of the application of the former. In addition, another element of the public policy is advanced with regard to the assessment of another state's law. This assessment is not carried out in the abstract but rather in a particular and individual way in light of each case under consideration. This means that a certain foreign law provision is assessed in the context of the dispute under consideration, along with the impact of its application on the fundamental principles of law or social values of the forum.

Art. 11(4) also recognizes the imposition of limitations by the *ordre public* of the *lex causae* chosen on the basis of objective connecting factors, i.e. the law that would apply in the absence of choice by the parties. Like para. 2 of the same article referring to the overriding mandatory provisions, the law of the forum,

including the choice of law rules, should determine the role of the public policy of a state other than the forum or the state whose law is chosen by the parties. This provision clearly takes into account, in particular, the fact that some legal systems, such as the US law, assign the role of *lex limitatis* to the *ordre public* of *lex causae*, i.e. to the *ordre public* of the state whose law applies in the absence of choice.

V. Scope of the chosen law

Art. 9 of the Principles describes the scope of the law chosen by the parties. First, it lays down the general rule that this law governs "all aspects of the contract", i.e. all issues relating to it, from its conclusion to its termination. This approach ensures certainty of law, as well as uniformity of outcomes while, at the same time, it reduces the risk of forum shopping, given that the law applicable to any aspect of the contract will be the law chosen by the parties, irrespective of the national court or arbitral tribunal that decides the dispute. However, it should be noted that the full submission of the contract to the principle of *lex voluntatis* does not affect the right of the parties to choose a different law for part of the contract (Art. 2(2)(b)), or even choose another law for one or more of the issues cited in this provision (*dépeçage*) [58]. Next, reference is made to a series of specific questions, while para. 2 of the same Article provides that any other governing law may be applied besides the law chosen, in order to ensure formal validity of the contract (*favor negotii*).

Paragraph 1 includes a non-exhaustive list of examples, introduced by the formula "...including but not limited to...", mentioning seven issues in total, which according to the drafters reflect the most important aspects of the contract, such as, for example, its interpretation (a) and the rights and obligations arising from the contract (b). The explicit reference to the said issues helps obviate problems associated with the legal characterization, since by listing them clearly their contractual nature is clarified in the framework of the application of the Principles, and, by extension, the law by which they are to be governed, which is none other than the law chosen by the parties rather than some other law, such as the *lex fori* or the *lex loci damni* that could also be applied because of the different characterization of the respective issues, such as, for instance, the various ways of extinguishing obligations, prescription and limitation periods, about which different legal systems adopt different approaches in respect of procedural or substantive character (d), the burden of proof (cf. Article 18(1) of Rome I Regulation and Article 12(g) of the Hague Sales Convention 1986) and legal presumptions (f) and, last, the question of pre-contractual liability (g). Consequently a single framework is developed for the legal characterization and, as a result, the prospect of achieving uniform solutions is further advanced.

As already mentioned, point (b) determines that the scope of the chosen law shall govern "rights and liabilities arising from the contract", and in combination with para. 1, which refers to "all aspects of the contract", we can conclude that the Principles limit party autonomy to contractual rights and obligations, leaving non-contractual obligations between the parties – such as obligations arising from tort – outside the scope of the chosen law. This limitation seems, at first sight, to be in harmony with the goal of the Principles in question, which is primarily to further simplify the terms under which international trade and international transactions in general operate, though it could be claimed that the intended simplification would be of even greater significance if the Principles included also the occurrence of tort between parties.

On the other hand, consideration needs to be given to the fact that the question of submission of a non-contractual obligation to the law chosen by the parties by virtue of an agreement concluded before the tort was occurred is not addressed in the same way across all national legal systems. For instance, a uniform positive stance was developed in Europe by means of Article 14 of the Rome (I) Regulation, though under certain provisos. By contrast, in US law the situation remains confusing, with the Restatement (Second) being negative vis-à-vis pre-selection of the applicable law, while US case law includes some cases where choice of law clauses were taken into account, which explicitly included in their scope claims arising from non-contractual obligations. Given these disparities, and in view of the inevitable lack of general consensus regarding the matter, the drafters of the Principles decided to leave this kind of obligation out of the scope of these rules.

Choice-of-forum clauses also remain outside the scope of the Principles. This exclusion is directly related to the fact that choice-of-forum agreements are usually characterized as procedural contracts, since they are considered a fundamental element of international jurisdiction [59]. As a result, they are governed by the *lex fori* of the particular court before which the case is brought, by force of an unwritten customary rule of private international law by which procedural issues are subject to the law of the state of the forum [60].

As already noted, the second paragraph of Art. 9 deals with the question of formal validity of the contract and provides that the *lex causae* chosen by agreement may be ignored and, accordingly, any other governing law safeguarding its validity may be applied. The latter is determined by the choice of law rules of the state of the forum or the relevant rules applied by the arbitral tribunal. This provision, like in most national codifications of private international law, is governed by the principle of *favor validitatis*, i.e. the intention of the lawmaker to safeguard the validity of the legal act at all costs. In national laws, the observance of this principle is achieved by citing several alternative connecting factors, of which compliance with the law defined in the connecting factor that ensures formal validity of the legal act is sufficient. Normally, this is the law of the state where the contract is concluded (*lex loci actus*), the state of the parties' usual residence, or the state in which the respective representatives of the parties are present when the contract is signed. According to this provision therefore, national courts or arbitral tribunals are allowed to take advantage of one of the laws laid down in the relevant national choice of law rule, if this enables the court to safeguard the formal validity of the contract.

Final comments

With a view to further enhancing the functional role of party autonomy in the sphere of international trade, the Hague Conference took a groundbreaking step and published a set of non-binding rules which is expected to serve as a source of inspiration for every national and international lawmaker, as well as a reference point for state courts and arbitral tribunals. However, precisely because of this non-binding nature, the attainment of the goal of this set of rules depends entirely on the quality of their content and the effectiveness of the solutions they can offer. The authority of the institution that prepared the rules clearly plays a role in making this possible; however, beyond their theoretical value, such sets of rules need also to be assessed by the key practitioners in the legal and transactional realms.

After a first general assessment we believe that the Principles do not add any significant new features to the legal systems that have already developed and adopted the principle of party autonomy, with the exception of the possible application of non-national law before state courts. However, we remain doubtful as to whether this proposed regulation will be accepted in the near future, judging by the relatively recent negative stance of the EU in the context of the drafting of the Rome (I) Regulation. In addition, with regard to the rules currently in force in the sphere of arbitration, the restrictions set for the application of non-State law will probably raise more concerns than facilitate in an effective way the work of arbitral tribunals [61]. However, it is certainly the case that for Latin American countries a regulatory model has been created for the normative development of the principle of *lex voluntatis*, and the legal systems of the region now have the opportunity to evolve forthwith from a status of non-recognition of this principle to absolute expression of the principle by choosing rules of a-national origin.

In any case, and regardless of the level of acceptance of the Principles in future, the Hague Conference has produced a work which both furthered and enriched international academic discussion [62] in the search for uniform solutions to the application of party autonomy in cross-border contracts, leading ultimately to enhanced quality of the law-making process and the application of law on the national and transnational level.

References:

1. On this principle of private international law see Weintraub R., *Functional Developments in Choice of Law for Contracts*, *Collected courses of The Hague Academy of international law*, (1984), vol. 187, p. 239, 271, who considers the principle of party autonomy as "the most widely accepted private international rule of our time", while for Lorenz it is a "doctrine of convenience and business efficiency", Lorenz W., *Vertragsabschluß und Parteiwille im Obligationenrecht Englands* (1957), p.154; see also Nygh P., *Autonomy in international contracts*, Oxford (1999), Basedow J., *Theorie der Rechtswahl oder Parteiautonomie als Grundlage des IPR*, *RabelsZ* (2011), vol.75, p.75 *et seq.*, Stamatiadis D., *Party Autonomy in International Contract Law*, *Nomiki Vivliothiki* (2011), Rühl G., *Party Autonomy in the Private International Law of Contracts*, in: *Conflict of Laws in a Globalized World*, Cambridge University Press, 2007, p.153 *et seq.*
2. See Regulation (EC) No 593/2008 (Rome I), the Inter-American Convention on the Law Applicable to International Contracts (The Mexico Convention, 1994) as well as other international conventions of the Hague Conference relating to various individual types of contracts in international transactions such as, Convention of 30 June 2005 on Choice of Courts Agreements, Convention of 5 July 2006 on the Law Applicable to Certain Rights of Securities held with an Intermediary, Convention of 22 December 1986 on the Law Applicable to Contracts for the International Sale of

Goods, Convention of 14 March 1978 on the Law Applicable to Agency, Convention of 15 April 1958 on the Jurisdiction on the selected forum in the case of International sales of Goods, and Convention of 15 June 1955 on the law applicable to International sales of goods. Apart from these special types of contracts there has not been any statute regulating in general the contractual phenomenon in the field of private international law.

3. See Regulation (EC) No 864/2007 (Rome II), Regulation (EC) No 650/2012 and Regulation (EU) No 1259/2010 (Rome III) of the law applicable to divorce and legal separation.
4. Roughly three decades earlier a feasibility study was carried out on the development of an international convention for law applicable to contractual obligations, which indicated that there was probably only limited prospects of success for such a convention, with the result that the initiative was abandoned, see van Loon H., *Feasibility study on the law applicable to contractual obligations*, Prel. Doc. E of December 1983.
5. All the documents related to this legal undertaking can be found on the Hague Conference website at <www.hcch.net> under the link "Choice of Law in Contracts" and then "Preparatory Work", see also Marta Pertegás & Brooke Adele Marshall, Harmonization Through the Draft Hague Principles on Choice of Law in International Contracts, *Brook.J.Int'lL.* 2014, vol.39, p.975, 980, Martiny D., Die Haager Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts – Eine weitere Verankerung der Parteiautonomie, *RabelsZ* (2015), Vol.79, p.625 et seq.
6. The working group was composed of N.B. Cohen (USA), C.Croft (Australia), S.E. Darankoum (Canada), A.Dickinson (UK), A.Sadek El Kosheri (Egypt), B.Fauvarque-Cosson (France), L.Gama, E.Souza (Brazil), F.J.Garcimartín Alférez (Spain), D.Girsberger (Switzerland), Y.Guo (China), M.E. Koppenol-Laforce (Netherlands), D.Martiny (Germany), C.McLachlan (New Zealand), J.A. Moreno Rodríguez (Paraguay), J.L. Neels (South Africa), Y.Nishitani (Germany), R.Oppong (UK), G.Saumier (Canada), and I.Zykin (Russia).
7. Soft-law documents are instruments that have received general acceptance and recognition, mainly because of the status and prestige of the commissions or international organizations that draft them; they are updated regularly to keep track of current developments. Furthermore, they are of a neutral nature because they do not constitute the expression of the views of a single national legal order, but rather a synthesis of existing trends across a variety of legal systems, and they are prepared on the basis of the comparative method, thus comprising a uniform regulatory framework with a coherent content that is directly accessible and intelligible to the parties of an international transaction, see note 1 hereinabove, Stamatiadis D., *op. cit.*, p.247, 248. On the European level, instruments of this kind that led to the emergence of a uniform legal frame in the field of contracts are the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, the Principles of European Contract Law, and the more recent "Common Frame of Reference", see Boele-Woelki K., *Unifying and Harmonizing Substantive Law and the Role of Conflict of Laws*, Martinus Nijhoff, Leiden/Boston (2010), p.75 et seq., Bonell. M.J., *An International Restatement of Contract Law: The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts*, Brill/Nijhoff, 3rd edn., 2005, Voulgaris J., The Application of the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts in Private International Law, *Revue Hellénique de Droit Européen* (2001), p.113 et seq., Stamatiadis D., The Application of the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts and Principles of European Contract Law by the Courts and Arbitral Tribunals, *Revue Hellénique de Droit Européen* (2007), vol. (27), p.1 et seq., see also Neels J.L., The nature, objective and purposes of the Hague Principles on Choice of Law in International Contracts, *Yearbook of PIL 2013/2014*, p.45 et seq.
8. See Draft Commentary on the Draft Hague Principles on Choice of Law in International Contracts (November 2013), p.4, 5, available on the official site of the Hague Conference, see above, note 5; Symeonides S., The Hague Principles on Choice of Law for International Contracts: Some Preliminary Comments, available online at: <http://ssrn.com/abstract=2256661> [pdf], p.5, Martiny D., *op. cit.*, p.625.
9. See Introduction to the Hague Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts, para. 19.
10. See Marta Pertegás & Brooke Adele Marshall, *op. cit.*, p.983.
11. See Preamble para. 1, commentary no.2.
12. Especially the countries of Latin America, see Symeonides S., *op. cit.*, p.4, and references, Martiny D., *op. cit.*, p.629.
13. Such as, for example, the recent Law 5393/2015 of Paraguay regarding applicable law in international contracts, which was formulated on the basis of the system embodied in the Hague Principles.
14. Accordingly, this set of Principles differs from respective definitions that either are attributed in a positive way to other international instruments, such as the Hague Convention of 1986 on the Law Applicable to Contracts for the International Sale of Goods (Art. 1(a), (b)) or approximate to the meaning of internationality in a broader framework, defining as international those cases that involve "conflict of laws" or a "choice between laws of different states"; see also Art. 3, Hague Securities Convention of 2006.
15. The Hague Securities Convention (2006), which in Art. 3 states that "This Convention applies in all cases involving a choice between the laws of different States", moves in the same spirit as Art. 1(1) of the Rome I Regulation, which for the application of the specific legislative instrument requires the existence of "contractual obligations in civil and commercial matters ... involving a conflict of laws".

16. Recital (23) of the Rome (I) Regulation provides that: "As regards contracts concluded with parties regarded as being weaker, those parties should be protected by conflict of law rules that are more favourable to their interests than the general rules". On the issue of the protection of the weaker party of the transaction in private international law, see the study by v. Hoffmann B., *Über den Schutz des Schwächeren bei Internationalen Schuldverträgen*, *RabelsZ (1974)*, vol.38, p.396 et seq.; see also Lando O., *The EC Draft Convention on the Law Applicable to Contractual and Non-Contractual Obligations*, *RabelsZ (1974)*, vol.38, p.6 et seq.
17. See Restatement (Second) of Conflicts of Laws, Section 187.
18. See Art. 1 (1), commentary No.1.11.
19. See Art. 1 (3), commentary No.1.24.
20. See in particular Nygh P., *op. cit.*, p.3 et seq., Wicki A.A., *Zur Dogmengeschichte der Parteiautonomie im Internationalen Privatrecht*, Winterhur 1965, Schmeding J., *Zur Bedeutung der Rechtswahl im Kollisionsrecht*, *RabelsZ (1977)*, Vol.41, p.299 et seq., Stamatiadis D., see note 1 hereinabove, p.29 et seq.
21. See Recital (11) of the Rome I Regulation.
22. As noted by Borchers: "courts of all conflicts stripes have flocked to the Second Restatement's broad endorsement of party autonomy in §187", Borchers Patrick J., 'Choice of Law in the American Courts in 1992: Observations and Reflections', *Am.J.Comp.L (1994)*, Vol.42, p.125, 135.
23. See Jayme E., *Betrachtungen zur "dépeçage" im Internationalen Privatrecht*, in: *FS G. Kegel, 1987*, p.253, Papiasiopi-Pasia Z., 'Dépeçage: A new concept of European and Greek PIL', *Revue Hellénique de Droit Européen (1996)*, p.741 et seq., Emilianidis A., *The new European PIL of Contracts*, Sakkoulas SA, Athens-Thessaloniki (2009), p.114 et seq., Stamatiadis D., *op. cit.*, p.257 et seq., Nygh P., *op. cit.*, p.128 et seq.
24. Nygh P., *op. cit.*, p.130-131, *Münch/Komm-Martiny*, Art. 27 EGBGB, Bd 10 (2006), p.1704.
25. G.P. Calliess, in Calliess (ed.), *Rome Regulations*, Wolters Kluwer (2011), Art. 3 Rome I mn 48.
26. See on this point Marta Pertegás & Brooke Adele Marshall, *op. cit.*, p.988.
27. On the evolution of the particular provision, see *Michaels R.*, Non-State Law in the Hague Principles on Choice of Law in International Contracts, available via the following link: <http://ssrn.com/abstract=2386186>, [pdf], p.8 et seq., Marta Pertegás & Brooke Adele Marshall, *op. cit.*, p.996 et seq, Saumier G., *The Hague Principles and the choice of non-State "Rules of Law" to govern an international commercial contract*, *Brook. J. Int'l L. (2014)*, vol.40, p.5 et seq.
28. The term is used as per the meaning in Art. 28(1) UNCITRAL Model Law and 21(1) ICC Rules to indicate a-national law, i.e. rules that do not derive from a state legislator but are rather a product of the initiative of intergovernmental organizations such as UNIDROIT (UNIDROIT PRINCIPLES OF INTERNATIONAL CONTRACTS 2010) and UNCITRAL, academic groups and teams of technocrats, such as, for example, the Lando Commission (Principles of European Contract Law 2003), the European Group on Tort Law (Principles of European Tort Law 2005), the Commission on European Contract Law and the Study Group on a European Civil Code (Draft Common Frame of Reference 2008), as well as various international professional associations that work in the framework of markets or industries, such as, e.g., the market for diamonds, cereals, coffee et al.: see Pamboukis Ch., *The lex mercatoria as applicable law in international obligations*, Ant. Sakkoulas, Athens-Komotini (1996), p.39 et seq., Symeonides S., 'Party Autonomy and Private Law-Making in Private International Law: The Lex Mercatoria that isn't', in: *FS Kerameus K. (2009)*, p.1397.
29. In other words, this amounts to selection of a foreign law as governing law (kollisionsrechtliche Verweisung) and not as mere incorporation of the chosen rules as contractual terms (materiellrechtliche Verweisung), see Kropholler, J., *Internationales Privatrecht*, Mohr Siebeck, Tübingen 2006, p.293, Pamboukis Ch., *op. cit.*, p.131, Stamatiadis D., *op. cit.*, p.23.
30. Note that the examination in particular of the argumentation set forth in defense of the positions for accepting (or not) a-national rules by state courts would require much more space than allowed by the present study. On this subject, see Nygh P., *op. cit.*, p.60 et seq. and 185 et seq., and respective references, Stamatiadis D., *op. cit.*, p.194 et seq., and respective references.
31. See Martiny, in Reithmann/Martiny, *Intern. Vertragsrecht (2004)*, No. 71 et seq., Pambouki Ch., *op. cit.*, p.127 et seq.
32. See Calavros C., *Das UNCITRAL-Modellgesetz über die internationale Handelsschiedsgerichtsbarkeit*, Gieseking, Bielefeld (1988), p.122 et seq.
33. Bonell M. J., *An International Restatement of Contract Law: The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (3rd ed. 2005)*, p.9 et seq.
34. Para. (2) of the Preamble of the UNIDROIT Principles states that: "They shall be applied when the parties have agreed that their contract be governed by them".
 - a. Art. 1:101 – Application of the Principles [2] These Principles will apply when the parties have agreed to incorporate them into their contract or that their contract is to be governed by them.
35. Art. 9(2): "The Court will take into account all objective and subjective elements of the contract to determine the law of the State with which it has the closest ties. It shall also take into account the general principles of international commercial law recognized by international organizations".

- Art. 10: "In addition to the provisions in the foregoing articles, the guidelines, customs, and principles of international commercial law as well as commercial usage and practices generally accepted shall apply in order to discharge the requirements of justice and equity in the particular case".
36. Regarding these views see Juenger F.K., "The Inter-American Convention on the Law Applicable to International Contracts; Some Highlights and Comparisons", *Am.J.Comp.L* (1994), vol.42, p.381, 392; idem, "Contract Choice of Law in the Americas", *Am.J.Comp.L* (1997), Vol.45, p.195, 204; Schilf S., *Allgemeine Vertragsgrundregeln als Vertragsstatut*, Mohr Siebeck (2005), p.347-359.
37. COM (2002) 654 final, question 8.
38. All the views expressed on the issue can be found at the following online address: http://ec.europa.eu/justice/news/consulting_public/rome_i/news_summary_rome1_en.htm (date: 17.09.2016).
39. See Recitals (13) and (14) Rome I Regulation.
40. See Prel. Doc. No 1 of October 2012, p.13 et seq.
41. For a general evaluation of practical challenges of Art. 3 see Saumier G., *op. cit.*, p.22 et seq.
42. Art. 3, commentary No. 3.10.
43. Art. 3, commentary No. 3.11.
44. See Martiny D. *op. cit.*, p.638.
45. Art. 3, commentary No. 3.13.
46. Art. 3, commentary No. 3.15.
47. See v. Bar Chr., *IPR II*, C.H.Beck, München (1991), p.309, Stamatiadis D., *op. cit.*, p.100 et seq.
48. See Hague Sales Convention of 1986 (Art. 5), Hague Sales Convention of 1955 (Art. 5), Hague Agency Convention (Art. 2) and Mexico Convention (Art. 5).
49. Art. 5, commentary No.5.3.
50. See Symeonides S., *op. cit.*, p.11-13.
51. These include the Restatement (Second) of Conflict of Laws, § 187(2)(b).
52. For overriding mandatory rules see Bogdan M., *Private International Law as Component of the Law of the Forum* (General Course on PIL), Hague Academy of International Law (2012), p.239 et seq., Papassiopi-Passia Z., *Mandatory Rules and Substantive Choice of Law Rules*, Thessaloniki (1989), Hartley T.C., 'Mandatory Rules in International Contracts: The Common Law Approach', *Recueil des cours*, vol. 266 (1997), p.337 et seq., Stoll A., *Eingriffsnormen im Internationalen Privatrecht-Dargestellt am Beispiel des Arbeitsrechts*, Peter Lang, Frankfurt a.M. (2001).
53. Art. 11, commentary No.11.8.
54. Art. 11, commentary No.11.9.
55. See Stamatiadis D., *op. cit.*, p.358 et seq.
56. Note that a similar solution is adopted in Art. 11(2) of the Mexico Convention (1994).
57. See Art. 9, commentary No. 9.3.
58. Regarding choice-of-forum clauses, see Briggs A., *Agreements on Jurisdiction and Choice of Law*, Oxford (2008), p.61 et seq.
59. It is argued as well that the Principles apply also to the question of the validity of choice-of-forum agreements. This argument reflects the spirit of the Hague Convention on Choice of Court Agreements (2005), which – although it does not deal separately with dual-choice contracts – provides that the validity of the choice-of-forum agreement shall be determined by the law (including private international law) of the state of the court chosen by the parties (Article 5(1) and Article 6(a)). As a result, if this state has adopted the Principles, the choice-of-forum agreement shall be governed by the law chosen by the parties in the main contract, Symeonides S., *op. cit.*, p.28.
60. See also Saumier G., *op. cit.*, p.23.
61. Such as the Brooklyn Law School Symposium, "What Law Governs International Commercial Contracts? Divergent Doctrines and the new Hague Principles", and more recently the Conference in Lucerne on the Hague Choice of Law Principles held on 8/9 September 2016.

Prezentat la 05.12.2016